

VEGYI FELDERÍTÉS ÉS MENTESÍTÉS A VESZÉLYES ÜZEMEK BELSŐ VÉDELMI TERVEIBEN – A BELSŐ VÉDELMI TERVEKKEL KAPCSOLATBAN FELMERÜLŐ PROBLÉMÁK**CHEMICAL RECONNAISSANCE AND DECONTAMINATION IN THE INTERNAL EMERGENCY PLANS OF DANGEROUS ESTABLISHMENTS – THE PROBLEMS EMERGING RELATED TO INTERNAL EMERGENCY PLANS**

A katasztrófavédelemmel kapcsolatos jogszabályok előírják, hogy a veszélyes üzemek üzemeltetői a biztonsági dokumentációik mellékleteként belső védelmi tervet készítsenek, melyben bemutatják egy lehetséges ipari baleset elleni védekezést szolgáló intézkedéseket és a felhasználható erőforrásokat. Olyan üzemeknél, melyeknél számolni kell valamely veszélyes anyag kijutásával, és ezáltal az emberek egészségének károsításával, illetve a természetes és mesterséges környezet szennyeződésével vegyi felderítési és mentesítési feladatokat is kell tervezni és meg kell határozni az ezekhez szükséges erőforrás igényt is.

A cikk célja a belső védelmi tervezéssel kapcsolatos követelmények bemutatása, továbbá a különböző mentesítési eljárások, valamint a vegyi felderítés és mentesítés tervezésének rövid ismertetése mellett az üzemeknél megjelenő vegyi elhárítás tervezés, illetve a belső védelmi tervekkel kapcsolatos problémák bemutatása.

The laws, related to disaster management order the operators of dangerous establishments to prepare an internal emergency plan as the part of their safety document. In this plan they may show the measures and resources for the protection against a possible industrial accident. Plants, which have to count with the getting out of hazardous materials, that can cause health damage, or contamination of the environment, also have to plan some reconnaissance and decontamination tasks and determine the demand of resources.

The aim of this article is to present the requirements, related to internal emergency plans, furthermore to give a brief review of different decontamination methods and the planning of chemical reconnaissance and decontamination, respectively to show the planning of chemical prevention by dangerous plants and the problems, related to internal emergency plans.

1. BEVEZETÉS

A veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről szóló 219/2011. (X. 20.) Korm. rendelet (a továbbiakban: rendelet) értelmében a veszélyes anyagokkal foglalkozó üzem üzemeltetője a biztonsági jelentésben, illetve elemzésben (a továbbiakban: BJ, illetve BE) meghatározott veszélyek következményeinek elhárítása céljából belső védelmi tervet készít. [1] A BJ, illetve BE mellékletét képező dokumentum a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek megelőzését, elhárítását és a következmények mérséklését szolgáló intézkedéseket, illetve az értesítési, riasztási és felkészítési feladatok végrehajtásának rendjét és feltételeit szabályozza. [2] A jogszabály meghatározza azokat a tartalmi elemeket, melyekre a belső védelmi terv elkészítése során az üzemeltetőnek ki kell térnie, illetve megfogalmazza a terv naprakészen tartásával, felülvizsgálatával, valamint a felkészítéssel és gyakoroltatással kapcsolatos követelményeket. [1]

Azoknál az üzemeknél, melyeknél veszélyes vegyi anyag kijutása, a felszín a talajvíz, az élővizek, vagy az épített környezet szennyeződése feltételezhető a belső védelmi terv elkészítése során számolni kell vegyi felderítés és mentesítés végrehajtásával, meg kell határozni az ezzel kapcsolatos feladatok ellátásához szükséges személyi és tárgyi feltételeket, valamint be kell mutatni a tevékenység elvégzéséhez kapcsolódó eljárást. [3]

Jelen cikkben célom – a vonatkozó jogszabályok és a témával kapcsolatos szakirodalmak feldolgozásával – a belső védelmi tervezéssel kapcsolatos követelmények bemutatása, az ABV mentesítési eljárások, valamint a vegyi felderítés és mentesítés tervezésének rövid ismertetése. Célom továbbá a munkám során szerzett tapasztalataim és szakmai konzultáció révén kapott információk, valamint a munkám során megismert veszélyes üzemek belső védelmi terveinek vizsgálata alapján az üzemeknél megjelenő, vegyi felderítéssel és mentesítéssel kapcsolatos tervezés, illetve a belső védelmi tervekkel kapcsolatban felmerülő problémák bemutatása.

2. A BELSŐ VÉDELMI TERV

2.1. A BELSŐ VÉDELMI TERVVEL SZEMBEN TÁMASZTOTT KÖVETELMÉNYEK

A belső védelmi tervekkel szemben támasztott általános követelmény, hogy az abban foglalt, a balesetek megelőzésével és elhárításával kapcsolatos feladatok álljanak arányban a BJ-ben, illetve a BE-ben feltárt veszélyeztetéssel, valamint, hogy a tervben meghatározott szervezetek, erők és eszközök legyenek képesek a súlyos balesetek megelőzésére, illetve hatásuk csökkentésére. [1]

Ez azt is jelenti, hogy a belső védelmi tervben reális védekezési és kárfelszámolási célokat kell kitűzni. A belső védelmi terv elsődleges célja ugyanis egy kisebb baleset súlyos eseménnyé történő eszkalálódásának megelőzése, nem pedig egy már kialakult súlyos ipari katasztrófa felszámolása az esetlegesen csak néhány főből álló – és erre a célra megfelelő eszközökkel nem rendelkező – üzemi erők által. Ilyen esetekben a fő feladat a hivatásos katasztrófavédelmi erők riasztása, fogadása és megfelelő tájékoztatása.

Ha már kialakult a súlyos helyzet, akkor az elsődleges feladat az életmentés és a további sérülések megakadályozása, de ha ez az erre megfelelő képzésben nem részesült üzemi dolgozók további sérülésével járna, ebben az esetben is meg kell várni a katasztrófavédelmi szervek megérkezését.[4]

A belső védelmi tervnek tartalmaznia kell a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek kivédésére, valamint a hatások csökkentésére irányuló tevékenységek bemutatását. Ezen belül a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos baleset következtében kialakuló helyzetek, hatások elleni védekezéssel kapcsolatos feladatok, a védekezésbe bevont szervezetek, erők és eszközök bemutatását, a védekezésbe bevonható üzemi infrastruktúra, az igénybe vehető berendezések és anyagok leírását, valamint a dolgozók védelme érdekében bevezetett intézkedések és magatartási szabályok meghatározását. [1] Az erők és eszközök felsorolásánál csak a ténylegesen rendelkezésre állók vehetők figyelembe, olyan eszközökkel nem számolhatunk, melyek nincsenek használatban, nincsenek meg az alkalmazásához szükséges körülmények (pl.: megfelelő áramforrás), technikai megfelelőségük nem garantálható, vagy a dolgozók nincsenek felkészítve a használatukra. [4] Fontos, hogy a belső védelmi terv feladatainak végrehajtásához alkalmazhatóak a más jogszabályok előírásai alapján biztosított, de a tervben meghatározott feladatok ellátására is alkalmas erők és eszközök, ha ez a jogszabályban foglalt feladataikat nem érinti, illetve eleget tesznek a belső védelmi terv általános követelményeinek (pl.: létesítményi tűzoltóságok, munkahelyi vegyvédelmi szervezetek). [5]

A belső védelmi tervnek emellett be kell mutatnia a veszélyhelyzeti irányítás mikéntjét, ide értve az üzemben megalkakítandó veszélyhelyzeti irányító szervezetet, a különböző védekezési feladatokat (riasztás, értesítés, irányítás, stb.) végrehajtó személyek adatait, továbbá az irányításhoz, értékeléshez és döntéselőkészítéshez szükséges infrastruktúrát. [1] A riasztáshoz célszerű egy munkaidőben, illetve egy munkaidőn túl alkalmazandó sémát kidolgozni. A riasztási tervet

fontos naprakészen tartani, ezért a benne foglalt adatokat (irányító, végrehajtó személyek, beavatkozó szervek, egyéb értesítendők, stb. nevei, elérhetőségei, feladatai) folyamatosan pontosítani kell. [4]

A belső védelmi tervben ki kell térni a külső védelmi tervhez kapcsolódó feladatok bemutatására is, mint például a riasztás módja, a közlendő információk tartalma és átadásának módja, a kialakult veszélyhelyzet elhárításához szükséges segítségnyújtás feltételei, valamint a védekezési tevékenységben érintett személyek felkészítésével kapcsolatos feladatok.

A tervben szereplő feladatok végrehajtásához szükséges feltételek megteremtése, a megfelelő eszközök beszerzése, a végrehajtó szervezetek létrehozása és felkészítése az üzemeltető feladata. [1]

Az életmentés és kárelhárítás feladataihoz szükség van erő-eszköz számítás végzésére annak érdekében, hogy az üzemeltető előzetesen felmérhesse a rendelkezésre álló kapacitásainak megfelelőségét. Az igénybe vehető erők, eszközök és védelmi szervezetek felsorolásán túl be kell mutatni azok teljesítményét, csoportosítását, felkészültségét is. A rendelkezésre álló képességeknek pedig nagyobbak kell lenniük a súlyos balesetek elhárításához szükséges minimumnál. A tervben emellett szerepelniük kell az üzemeltető által együttműködés, vagy kölcsönös segítségnyújtás keretében igénybe vehető erőknek és eszközöknek. [6]

2.2. A BELSŐ VÉDELMI TERV FELÜLVIZSGÁLATA

A belső védelmi terv a BJ, illetve BE melléklete, így elkészítésére előbbiekkel egy időben kerül sor. Felülvizsgálatát a jogszabály 3 évente, illetve a biztonsági dokumentációk soron kívüli felülvizsgálatának esetén írja elő. Emellett az üzemeltető a tevékenységében és a védelmi rendszerében bekövetkezett változás esetén kezdeményezheti a belső védelmi terv soron kívüli felülvizsgálatát. [1]

2.3. A BELSŐ VÉDELMI TERV GYAKOROLTATÁSA

A belső védelmi tervben foglaltak megvalósíthatóságát az üzemeltetőnek rendszeresen ellenőriznie kell. Ennek érdekében évente a szervezet egy részének bevonásával részleges, üzemi gyakorlatot folytat le, melynek során egyszerűbb irányítási (törzsvezetési), vagy végrehajtási (pl.: tűzoltási) feladat végrehajtására kerül sor, háromévente pedig az egész üzemi védelmi szervezetet igénybe vevő komplex gyakorlatot szervez, melynek keretében egy súlyos baleseti szituáció kezelésének gyakorlása történik.

A gyakorlat végrehajtásához levezetési terv készül, melyben bemutatásra kerül a gyakorlat során feltételezett szituáció, valamint fő feladatok és az egyes szervezeti egységek által végrehajtandó tevékenységek. Fontos, hogy a levezetési tervben meghatározott baleseti szituáció feleljen meg a belső védelmi tervben bemutatott szcenárióknak. [1] [4]

3. AZ ABV MENTESÍTÉS ÉS MEGJELENÉSE A BELSŐ VÉDELMI TERVEKBEN

3.1. A MENTESÍTÉS FOGALMA, TÍPUSAI

A mentesítés az ABV és ipari eredetű szennyezések csökkentésére, eltávolítására vagy közömbösítésére irányuló intézkedéseket és eljárásokat magában foglaló folyamat, mely kiterjed a személyekre, tárgyakra, épületekre, valamint a talaj és az élővilág mentesítésére. [7]

A mentesítés szennyező anyag fajtájától függően lehet:

- sugármentesítés,
- vegyi-mentesítés, illetve
- fertőtlenítés.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOBOR József – SZENDI Rebeka

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A vegyi-mentesítés a környezetbe jutott vegyi anyagok eltávolítására, kevésbé mérgezővé alakítására, az általuk okozott káros hatások felszámolására, illetve csökkentésére irányuló tevékenység.

A sugármentesítés a radioaktív sugárszennyeződés eltávolítása a szennyezett felületről, vagy területről.

Fertőtlenítésen a fertőző betegségeket előidéző kórokozók megsemmisítését és az ezzel kapcsolatos intézkedések összességét értjük. [8] [9]

A mentesítés terjedelme alapján lehet:

- Önmentesítés, vagy személyi mentesítés, melyet a szennyeződés bekövetkezése után közvetlenül a személyek végeznek annak érdekében, hogy csökkentsék a veszélyes anyag káros hatását. Ez kiterjed a ruházat, a felszerelés és a tevékenységhez kapcsolódó egyéb eszközök mentesítésére.
- Részleges mentesítés, melyet csoportok hajtanak végre a különböző tárgyak és munkaterületek meghatározott részén a kontakt szennyeződés csökkentése, valamint a szennyezés széthordásának megakadályozása érdekében. Ez a személyek önmentesítésén túl a fontos felszerelési tárgyak, illetve a talaj meghatározott részeinek mentesítését is magában foglalja.
- Teljes mentesítés, mely kötelek és csoportok által – akár külső segítség igénybevételével is – kerül végrehajtásra és az egyének, felszerelési tárgyak és anyagok szennyezettségének a lehető legalacsonyabb szintre való csökkentését jelenti. [7]

A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény (a továbbiakban: kat) IV. fejezetének hatálya nem terjed ki az atomenergiáról szóló 1996. évi CXVI. törvény 1. § (1) bekezdésében az atomenergia alkalmazásával összefüggésben meghatározott tevékenységekre, jogosultságokra és kötelezettségekre, továbbá a rendelet 1. számú mellékletében a fertőző anyagok nem szerepelnek a veszélyes anyagok között, ezért jelen cikkben a sugármentesítésre és a fertőtlenítésre nem térek ki és csak a vegyi mentesítési eljárásokat, illetve azok belső védelmi tervekben való megjelenését vizsgálom részletesebben.

A vegyi mentesítés során alkalmazhatunk:

- Kémiai módszert, melynek esetében valamilyen mentesítő anyaggal, vagy oldattal a kikerült vegyi anyag koncentrációjának a veszélyes mérték alá csökkentése, illetve kémiai reakció révén az anyag veszélyes tulajdonságának semlegesítése történik.
- Fizikai módszert, amely a kikerült anyag felitátását, összegyűjtését és eltávolítását, illetve a szennyeződött eszközök és esetlegesen a talaj eltávolítását, vagy a talaj befedését jelenti.
- Fizikai-kémiai módszert, mint például a szennyező anyag elpárologtatása vagy oldószerrel, illetve mosószerrel történő lemosása. [7]
- Valamint oxidációs módszert, mely a kémiai eljárás egyik változata, ahol agresszív oxidáló szerrel a mérgező anyag molekuláit elbontják, és az eredeti anyagnál kevésbé, vagy egyáltalán nem mérgező termékek keletkeznek. [3]

Az alkalmazott mentesítési eljárás függ:

- a szennyezést okozó vegyi anyag típusától, tulajdonságaitól,
- a kikerült vegyi anyag mennyiségétől,
- a kijutott vegyi anyag koncentrációjától,
- a mentesítő anyag, illetve a mentesítendő közeg típusától,
- a rendelkezésre álló mentesítő anyagoktól, eszközöktől,
- a mentesítést végzők létszámától, felkészültségétől. [9]

3.2. A VEGYI FELDERÍTÉS ÉS MENTESÍTÉS TERVEZÉSE

Vegyi felderítést azoknál az üzemeknél szükséges tervezni, ahol feltételezhető valamilyen veszélyes vegyi anyag kijutása, valamint gázainak, gőzeinek terjedése, illetve a felszín, a talajvíz, vagy az élővizek szennyeződése. Ebben az esetben tényleges vegyi kimutató kapacitás tervezésére és kimutató alegységek, szervezetek felállítására van szükség. A tervezéskor figyelembe kell venni, hogy az eredményeknek rövid időn belül rendelkezésre kell állniuk. A vegyi felderítés során meg kell határozni a környezetbe jutott veszélyes anyagok típusát (ismeretlen anyag kikerülése esetén) és töménységét annak érdekében, hogy a károsító hatás megszüntetésére a megfelelő intézkedések kerüljenek bevezetésre, valamint, hogy lehetővé váljon a beavatkozáshoz szükséges erők és eszközök meghatározása. A kimutatást végezheti üzemi monitoring rendszer, az üzemi szervezetek helyszíni kimutató eszközökkel, illetve helyszíni mintavételezés után az üzemi, vagy külső laboratórium. Ez utóbbi alkalmazását azonban csak ténylegesen működő, megfelelő eszközökkel és szakképzett személyekkel rendelkező intézmény esetében lehet tervezni. A pontos helyzetértékeléshez szükséges a meteorológiai adatok ismerete, így az azok meghatározásához szükséges eszközökkel és személyzettel a tervben szintén számolni kell. [6]

A vegyi felderítés kapacitása a következő feltételezések alapján végezhető el:

- Az üzem rendelkezik a felderítéshez szükséges eszközök alkalmazásához felkészült, gyakorlott és egyéni védőeszközökkel ellátott állománnyal.
- Az üzemben ismertek a jelen lévő anyagok fajtái, tulajdonságai (biztonsági adatlapjai) és előfordulási helyei, ezért egy baleset során többnyire nem valamely ismeretlen anyagot, hanem egy ismert anyag bizonyos helyen való jelenlétét és koncentrációját kell kimutatni.
- A veszélyes anyagok jelenlétének és töménységének a kimutatását lehetőleg minimum kettő – ha mód van rá – különböző elven működő eszközzel kell végrehajtani.
- Ismert veszélyes anyag esetében nem szükséges szelektív kimutató eszközt alkalmazni, használhatóak általános, egyszerűbb, olcsóbb, így nagyobb darabszámban jelen lévő eszközök.
- A szükséges kimutatások számát nehéz számszerűsíteni, a vegyi felderítés volumene a helyzetértékelés során felmerülő igényektől függ.
- A veszélyes anyagok légköri terjedésének kimutatásához szükséges a mikrometeorológiai adatok ismerete, ezért a belső védelmi tervben számolni kell a meteorológiai állomással. [3] [10] *(A vegyi felderítés általánosan figyelembe vehető erő és eszköz igényét az 1. táblázat mutatja.)*

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOBOR József – SZENDI Rebeka

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A belső védelmi tervben meghatározott vegyi felderítési igény	Minőségi kimutató tervezése	Mennyiségi kimutatás tervezése	Meteorológiai adatmérés tervezése
Egyfajta ismert veszélyes anyag jelenlétének és/vagy töménységének meghatározása	Nem szükséges	Kárhelyenként 2 készlet nem szelektív kimutató eszköz ¹	Az üzemben 1 készlet meteorológiai állomás (hőmérséklet talajon, 0,5 m-en, 2 m-en, szélirány, szélsebesség, relatív páratartalom)
Minden, a vegyi helyzet értékeléséhez szükséges veszélyes anyag ismert, valamint ismertek a kijutás körülményei is	Nem szükséges	Kárhelyenként és anyagonként 2 készlet nem szelektív kimutató eszköz, vagy kárhelyenként 2 készlet, az összes érintett anyag kimutatására alkalmas nem szelektív eszköz	Az üzemben 1 készlet meteorológiai állomás (hőmérséklet talajon, 0,5 m-en, 2 m-en, szélirány, szélsebesség, relatív páratartalom)
Minden, a vegyi helyzet értékeléséhez szükséges veszélyes anyag ismert, de nem ismertek a kijutás körülményei	Nem szükséges	Kárhelyenként és anyagonként 2 készlet szelektív kimutató eszköz, vagy kárhelyenként 2 készlet, az összes érintett anyag kimutatására alkalmas szelektív eszköz	Az üzemben 1 készlet meteorológiai állomás (hőmérséklet talajon, 0,5 m-en, 2 m-en, szélirány, szélsebesség, relatív páratartalom)
A vegyi helyzet értékeléséhez szükséges vegyi anyagok fajtái nem ismertek	Kárhelyenként 2 készlet szelektív kimutató eszköz, mintavételezés, laboratórium ²	Kárhelyenként 2 készlet nem szelektív kimutató eszköz a minőségi kimutatástól függően	Az üzemben 1 készlet meteorológiai állomás (hőmérséklet talajon, 0,5 m-en, 2 m-en, szélirány, szélsebesség, relatív páratartalom)
Több üzemet érintő dominóhatás következményeként bonyolult vegyi helyzet alakult ki	Kárhelyenként 2 készlet szelektív kimutató eszköz, mintavételezés, laboratórium	Kárhelyenként 2 készlet nem szelektív kimutató eszköz a minőségi kimutatástól függően	Kárterületenként (üzemenként) 1 készlet meteorológiai állomás

1. táblázat: A vegyi felderítés erő és eszköz igénye ([3], [10] alapján)

¹ Csöves kimutató eszköz, illetve levegőből, vagy más közegből történő kimutatásra alkalmas helyszíni kimutató műszer, mintavevő készlettel, szükséges kiegészítő elemekkel és releváns készlettel (p.: kimutató csövekkel). [10]

² Helyszíni kimutató eszköz, mintavevő készlet, releváns kimutatásokra alkalmas mobil, vagy stabil laboratórium. [10]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOBOR József – SZENDI Rebeka

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Vegyi mentesítést tervezésére olyan üzemeknél van szükség, ahol a kiszabaduló, maradó hatású veszélyes anyag a környezetbe jutva nagy felületeket szennyezhet, illetve hosszabb ideig (napokig) szilárd, vagy folyékony állapotban van tartósan jelen, ezzel pedig veszélyezteti mind az üzemben dolgozókat, mind pedig a lakosságot és a környezetet. [3] A mentesítési igény a kijutott veszélyes anyag tulajdonságaitól, a kijutott mennyiségtől és koncentrációtól, a szennyeződés mértékétől és a kárterület kiterjedésétől függően lehet részleges vagy teljes. Az szükséges erők és eszközök mennyiségét ezek figyelembe vételével lehet meghatározni. A belső védelmi terv készítése során vegyi mentesítés erő-eszköz igényének számításánál tekintettel kell lenni a következőkre:

- Annak meghatározására, hogy szükséges-e vegyi mentesítést végezni, illetve, hogy az elvégzett mentesítés eredményes volt-e tervezni kell vegyi kimutatás végrehajtását is.
- Mérgező anyagok esetében a mentesítéshez szükséges egyéni védőeszközök, felszerelések tervezése.
- A vegyi mentesítés szükségleteihez mindig az eszközöket kell tervezni, feltételezve, hogy azokat felkészült és egyéni védőeszközöket viselő személyzet alkalmazza.
- A mentesítés kapacitását a vegyi helyzetértékelésből kapott információk szerint, a jelen lévő veszélyes anyag mennyiségének, a szennyeződés mértékének, illetve a mentesítendő személyek és eszközök számának alapján lehet meghatározni.[3], [10]

(A vegyi mentesítés általánosan figyelembe vehető erő és eszköz igényét a 2. táblázat mutatja.)

A belső védelmi tervben meghatározott vegyi mentesítési igény	Részleges mentesítés tervezése	Teljes mentesítés tervezése
Néhány kevésbé veszélyes anyag (pl.: környezetre veszélyes, ártalmas) kis kiterjedésű kárterület szilárd felület	2 kézi mentesítő készlet megfelelő mentesítő anyaggal; és/vagy perlit, lapát, zárható gyűjtő edények/tartályok	Nem szükséges teljes mentesítést tervezni
Néhány kevésbé veszélyes anyag (pl.: környezetre veszélyes, ártalmas) kis kiterjedésű kárterület talaj, vagy vegyes felület	2 kézi mentesítő készlet megfelelő mentesítő anyaggal; és/vagy perlit, talajcseréhez szükséges eszközök, zárható gyűjtő edények/tartályok	Nem szükséges teljes mentesítést tervezni
Veszélyes (pl.: mérgező, nagyon mérgező) anyagok kis kiterjedésű kárterület talaj, vagy vegyes felület	Személymentesítő hely zárt szennyvíz-elvezetéssel (4 kézi mentesítő készlettel); perlit, talajcseréhez szükséges eszközök, zárható gyűjtő edények/tartályok	Nem szükséges teljes mentesítést tervezni
Veszélyes (pl.: mérgező, nagyon mérgező) anyagok kis kiterjedésű kárterület talaj, vagy vegyes felület	Személymentesítő hely zárt szennyvíz-elvezetéssel (4 kézi mentesítő készlettel); perlit, talajcseréhez szükséges eszközök, zárható gyűjtő edények/tartályok	1 mobil mentesítő állomás megfelelő mentesítő anyagokkal

2. táblázat: A vegyi mentesítés erő és eszköz igénye ([3], [10] alapján)

Vegyi felderítés és mentesítés tervezésénél számolni kell a felderítő és mentesítő egység állományával (ez felderítésnél az elvégzendő feladatoktól függően néhány, egyenként 2-3 fős alegység lehet, míg mentesítéshez létrehozható a

teljes mentesítést elvégző szervezet, vagy külön egységek az egyes részfeladatokra), illetve a hozzájuk tartozó egyéni védőfelszereléssel is.[6]

4. AZ ÜZEMEK MENTESÍTÉSI ELJÁRÁSAI ÉS A BELSŐ VÉDELMI TERVEKKEL KAPCSOLATBAN FELMERÜLŐ PROBLÉMÁK NÉHÁNY VESZÉLYES ÜZEM BELSŐ VÉDELMI TERVÉNEK VIZSGÁLATA ALAPJÁN

Jelen cikk megírásakor több, a munkám során megismert veszélyes üzem belső védelmi tervében foglaltakat tekintettem át, továbbá felhasználtam az egyes üzemek belső védelmi terv gyakorlatai során szerzett tapasztalataimat.

4.1. A BELSŐ VÉDELMI TERVBEN MEGFOGALMAZOTT CÉLOK

Azon üzemek belső védelmi terveiben, melyeknél számolnak mérgező, illetve az egészséget károsító anyagok kijutásával fő célként az érintett területen lévő személyek mentése és a sérültek ellátása és biztonságos helyre szállítása jelenik meg, emellett intézkedni kell a baleset által érintett helyszínen dolgozók kimenekítéséről, illetve a nem közvetlenül érintett személyek elzárkózásáról is. Fontos továbbá a vészhelyzet lokalizálása, az anyag kiáramlásának megszüntetése. Amennyiben a kialakult helyzet volumene lehetővé teszi a káresemény felszámolását, elvégezheti az üzemi személyzet is, legtöbb esetben azonban a baleset hatásainak teljes elhárításához szükséges a hivatásos erők igénybevétele.

4.2. KAPACITÁSTERVEZÉS, A VÉDEKEZÉSBE BEVONHATÓ ERŐK ÉS ESZKÖZÖK BEMUTATÁSA

Az üzemeltetőnek biztosítania kell a belső védelmi tervben meghatározott feladatok végrehajtásához szükséges feltételeket, valamint azt, hogy bemutatott erők és eszközök ténylegesen rendelkezésre álljanak. A szükséges erők és eszközök tervezésének alapja a BJ, illetve a BE, ami azt jelenti, hogy a kárelhárításban részt vevő erőknek és eszközöknek képesnek kell lenniük a biztonsági dokumentációkban foglalt veszélyeztetettség-elemzés alapján kalkulált minden mentési és kárelhárítási feladat reális idő alatti elvégzésére. [5]

Az általam megismert veszélyes üzemek belső védelmi terveinek vizsgálata során megállapítható, hogy az üzemek egyéb (munkavédelmi, tűzvédelmi, környezetvédelmi, stb.) jogszabályok előírásai alapján rendelkeznek a védekezéshez szükséges eszközökkel, berendezésekkel, felszerelésekkel (egyéni védőfelszerelések, tűzoltókészülékek, tűzcsapok, kármentők, szemmosók, vészzuhanyok, stb.). Általános gyakorlat az üzemeltetők részéről, hogy a belső védelmi tervben felsorolják ezeket az eszközöket, felszereléseket és a védekezés, mentesítés során felmerülő feladatokat ezekkel tervezik végrehajtani, azonban a fentiekben bemutatott konkrét erő-eszköz számvetést nem készítene. A hatóságok számára emiatt nehéz annak felmérése, hogy a bemutatott erő és eszköz állomány elegendő-e a védekezéshez. Továbbá egyes esetekben a belső védelmi terv gyakorlatok mutatnak rá arra, hogy a feladatok megfelelő és hatékony ellátásához további eszközökre lenne szükség.

Javasolt lenne az üzemeltetők részéről az erő-eszköz számítást a következők szerint elvégezni:

A biztonsági dokumentációban meghatározott fő eseménysorok vizsgálatával – amennyiben lehetőség van rá egyenként³ – felmérni az azokban foglalt helyzetek felszámolásához szükséges minimális erő és eszköz-igényt. Emellett számolni kell az esetlegesen több esemény egy időben való bekövetkezéséből adódó igényekkel is. Ezután fel kell mérni (szintén szcenárióként⁴) az adott esemény elhárításához, következményeinek felszámolásához rendelkezésre álló

^{3, 4} Külön meg kell vizsgálni a hatóság részéről az erő eszköz számítással kapcsolatos elvárások meghatározásakor, hogy lehetőség van-e, illetve szükséges-e annak minden eseménysorra külön történő elvégzésére (pl.: olyan üzemknél, melyek a biztonsági dokumentációjában akár több tíz eseményt is azonosítottak ez nehézségeket jelenthet), célszerűbb lenne-e a hasonló jellegű eseményekre (pl.: mérgező anyag kijutás, tűz keletkezése) a számítást elvégezni, vagy elegendő-e minden eseménysorra egy általános erő-eszköz számvetés.

személyi és technikai állományt. A kettőt összevetve a meglévő erőforrások számának minimálisan el kell érnie – de jobb esetben inkább meghaladnia – a megállapított szükséges mennyiséget.[11] [12]

A hatóság részére javasolt, hogy a belső védelmi tervek elbírálása, illetve felülvizsgálata során a felsorolt (általában egyéb jogszabályok által előírt), a védekezésbe bevonható erők és eszközök könnyebb áttekinthetősége, valamint a minimális mennyiség meghatározása céljából az üzemeltetőtől kérje be az eseménysorokra elkészített erő eszköz számvetést.

Nehézséget jelenthet, hogy a konkrét jogszabályi elvárások, útmutatások hiányában a vegyi felderítéshez és mentesítéshez szükséges létszám és eszközigény nehezen számszerűsíthető. Célszerű lenne szakértők bevonásával a fenti táblázathoz hasonló, általános útmutató kidolgozása és annak alapján az erő-eszköz számvetés elkészítésének jogszabályba foglalása.

4.3. ELSŐDLEGES ÉS MÁSODLAGOS FELADATOK, ELJÁRÁSREND

A vizsgált belső védelmi tervek alapján elmondható, hogy a védekezés elsődleges feladata az érintett területen lévő személyek mentése és a sérültek ellátása, biztonságos helyre szállítása, emellett a baleset által érintett helyszínen dolgozók kimenekítése, illetve – szükség esetén – a nem közvetlenül érintett személyek elzárkózása. Fontos feladatként jelenik meg továbbá az anyag kiáramlásának megszüntetése kialakult helyzet lokalizálása.

A vizsgált tervekben az egyes eseménysorokhoz kapcsolódó védekezési eljárások külön nem szerepelnek. A tervben megtalálhatók az egyes szereplők feladatai, általában felsorolásszerűen, sok esetben azonban általánosan és nem az egyes konkrét eseményekhez rendelve. Gyakori, hogy az elvégzendő feladatokat általánosan adják meg (pl.: „el kell hártani”, „mentesíteni kell”), de nem jelennek meg konkrétumok az adott tevékenységhez (pl.: ki ad utasítást, ki hajtja/hajthatja végre, milyen eszközökkel, azok hol található, stb.).

A vegyi felderítést számos esetben nem a kialakult helyzet értékeléséhez, hanem az esemény felszámolása után a beavatkozás sikerességének vizsgálatához végzik. A vegyi mentesítés eljárásai a tervezésben nyomokban megjelennek és adott esetben a dolgozók tisztában vannak a szükséges tennivalókkal (pl.: személyek mentesítése egy kiömléses baleset során), illetve a személymentesítő eszközök (pl.: szemmosó, vészzuhany) rendelkezésre állnak, ez azonban nem a tudatos vegyi elhárítási eljárásrend kidolgozásának, hanem az egyéb jogszabályokban előírt feltételeknek és oktatási követelményeknek köszönhető. Hiányzik a feladatok leírásából az eljárásrendre jellemző logikai lánc, melyet a következők szerint lenne javasolt a belső védelmi terv készítés során alkalmazni: a biztonsági dokumentációban meghatározott és a belső védelmi tervbe átvett eseménysorokhoz kapcsolódóan egyenként meg kell vizsgálni a vegyi felderítés, illetve mentesítés szükségességét. Ezután következhet az egyes szcenárióknál a beavatkozás végrehajtásának (észlelés, riasztás módja, beavatkozó erők, szükséges eszközök, felszerelések, elsődleges és másodlagos feladatok) bemutatása. [11] [12]

4.4. FELKÉSZÍTÉS

A tapasztalatok azt mutatják, hogy az üzemeltetők a dolgozóikkal, illetve az üzem területén tevékenységet végző alvállalkozókkal a szükséges mértékben megismertetik a belső védelmi tervben foglaltakat és felkészítik őket a feladatok végrehajtására. Az képzésre általában más jogszabály által előírt pl.: tűzvédelmi, munkavédelmi oktatással együtt a dolgozó munkába lépésekor, illetve évente ismételtten kerül sor. Az üzemeltetők emellett gondoskodnak arról, hogy a belső védelmi tervet az érintett szomszédos vállalkozások is megismerjék.

4.5. GYAKOROLTATÁS

A jogszabály előírásai alapján az üzemeltető évente folytat le az üzem egyes egységeit igénybe vevő részleges, valamint háromévente a teljes üzemre kiterjedő komplex gyakorlatot.

A gyakorlatok szervezésekor az üzemeltető levezetési tervet készít, melyet megküld a hatóság részére. A gyakorlat befejezése után az üzemeltető jegyzőkönyvet készít, valamint értékeli a gyakorlatot és meghatározza az esetlegesen javítandó, fejlesztendő területeket.

A belső védelmi terv gyakorlatok ellenőrzéséhez kapcsolódó tapasztalatok alapján elmondható, azok során felmerülnek kisebb nagyobb szakmai hibák (pl.: nagyobb méretű tüzeset teljes felszámolásának megkísérlése, az üzem dolgozóinak a gyülekezési helyre „menekülése” helyett a beavatkozás végignézése, az anyagok elszállítása során az imitált „oltóvízsugár” keresztezése). Egyes esetekben a gyakorlat levezetési tervét nem a belső védelmi tervben meghatározott eseménysorok alapján készítették el. Ennek ellenére megállapítható, hogy javult az üzemek felkészültsége a gyakorlatok végrehajtása és a kapcsolódó dokumentumok elkészítése terén (a kirendeltséghez tartozó 6 belső védelmi tervvel rendelkező veszélyes üzem közül a tavalyi évben öt üzem gyakorlata elfogadásra került, egynél a hatóság a gyakorlat megismétlését írta elő).

4.6. A BELSŐ VÉDELMI TERV FELÜLVIZSGÁLATA

Mint arról a fentiekben már volt szó a belső védelmi terv a BJ, illetve BE melléklete, így elkészítésére előbbiekkel egy időben kerül sor. Felülvizsgálatát azonban a jogszabály 3 évente írja elő, illetve mivel a biztonsági dokumentációk mellékletét képezi azok felülvizsgálatával együtt, így a belső védelmi tervek felülvizsgálatára minden 3. és 5. évben sor kerül. Célszerű lenne a biztonsági dokumentációk, illetve a hozzájuk tartozó belső védelmi tervek soros felülvizsgálati periódusát összehangolni az üzemeltetők anyagi és adminisztratív terheinek csökkentése érdekében.

További problémaként adódik a belső védelmi tervek felülvizsgálatával kapcsolatban, hogy amennyiben az üzemeltető a tervben meghatározott intézkedésekkel követni szeretné a veszélyes üzemben bekövetkező változásokat és soron kívül elvégzi a terv felülvizsgálatát, az általa kezdeményezett felülvizsgálat elbírálásához igazgatási szolgáltatási díjat kell fizetnie a hatóság részére. [13] Emellett a BJ-t és BE-t, valamint a hozzájuk kapcsolódó belső védelmi terveket gyakran az üzemeltető által megbízott külső vállalkozás készíti el, minek következtében a kész dokumentum a vállalkozás „szellemi terméke.” Az üzemeltető maga emiatt csak az egyes mellékletek (pl.: anyagok, eszközök, személyek, szomszédos üzemek listái, stb.) változtatásait végezheti el, de nem tudja a tervbe a lényegi (eljárásrendet, biztonságot érintő) változásokat átvezetni, a módosítást ugyanis csak a készítő vállalkozás végezheti, ami szintén plusz költségeket jelent az üzemeltető részére. A tervek soron kívüli felülvizsgálatának előbbiekben bemutatott anyagi vonzatai gyakorta negatívan befolyásolhatja az üzemeltetők amúgy pozitív hozzáállását a változtatások tervben történő megjelenítéséhez és a belső védelmi tervek frissítése elmarad és a változások csak a következő soros felülvizsgálatkor kerülnek átvezetésre.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

A jogszabályok értelmében a veszélyes üzemek üzemeltetőinek a biztonsági dokumentációjuk részeként belső védelmi tervet kell készíteniük. A jogszabály meghatározza a tervvel szemben támasztott követelményeket. Általános elvárás, hogy a tervben foglalt, a balesetek megelőzésével és elhárításával kapcsolatos feladatok álljanak arányban a BJ-ben, illetve a BE-ben feltárt veszélyeztetéssel, valamint, hogy a rendelkezésre álló szervezetek, erők és eszközök legyenek képesek a súlyos balesetek megelőzésére, illetve hatásuk csökkentésére. [1] Azoknál az üzemeknél, melyeknél veszélyes vegyi anyag kijutásával, a felszín a talajvíz, az élővizek, vagy az épített környezet szennyeződésével kell számolni a belső védelmi terv elkészítése során tervezni kell vegyi felderítés és mentesítés végrehajtását, továbbá meg kell hatá-

rozni az ezzel kapcsolatos feladatok ellátásához szükséges személyi és tárgyi feltételeket, valamint be kell mutatni a tevékenység elvégzéséhez kapcsolódó eljárást. [3]

A tapasztalatok azt mutatják, hogy az üzemek belső védelmi tervei általában megfelelnek a jogszabályoknak és tartalmaznak az azokban meghatározott kötelező elemeket (feladatok erők, eszközök, infrastruktúra leírása, irányítás, feladatokat végző személyek bemutatása, stb.) mindazonáltal ezen kötelező elemek sokszor felsorolásszerűen, nem a konkrét eseményhez rendelve találhatók meg. Sokszor hiányzik az azonosított fő eseménysorok vizsgálatával készített erő-eszköz számvetés, illetve az egyes szcenáriókhoz kapcsolódó beavatkozási eljárásrend. Célszerű lenne a belső védelmi tervek vizsgálatával, elbírálásával és ellenőrzésével összefüggő hatósági feladatok fejlesztése során kitérni az ezekkel kapcsolatos követelmények meghatározására, ehhez segédletek és útmutatók kidolgozására, valamint meg kell vizsgálni annak lehetőségét, hogy az említett követelmények jogszabályi szinten bevezethetők-e. Az azonosított fő események figyelembe vételével elkészített erő-eszköz kimutatás, illetve eljárásrend bemutatása ugyanis segítené a hatóság elbírálási, felülvizsgálati és ellenőrzési tevékenységét.

A tapasztalatok alapján az üzemeltetők megfelelően végzik a belső védelmi tervekhez kapcsolódó oktatást és felkészítést, illetve a szomszédos üzemek tájékoztatása, informálása is megfelelően történik.

A gyakorlatok végrehajtása és a kapcsolódó dokumentumok elkészítése terén javult az üzemek felkészültsége. A még felmerülő kisebb-nagyobb szakmai hibák nem olyan mértékűek, hogy a gyakorlat elfogadhatóságát befolyásolják.

A belső védelmi tervek felülvizsgálatával kapcsolatban adódó nehézségek kiküszöbölése érdekében célszerű lenne a biztonsági dokumentációk és az azok mellékletét képező belső védelmi tervek soros felülvizsgálati periódusának összehangolása, illetve az üzemeltető által kezdeményezett belső védelmi terv felülvizsgálat illetékmentessé tétele, az ehhez kötődő költségek ugyanis negatívan hatnak az üzemeltetők hozzáállására a terv saját kezdeményezésű felülvizsgálatával kapcsolatban.

Kulcsszavak: veszélyes üzem, belső védelmi terv, vegyi felderítés, vegyi mentesítés, mentesítési eljárás

Keywords: dangerous plant, internal emergency plan, chemical reconnaissance, chemical decontamination, decontamination method

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] A veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről szóló 219/2011. (X. 20.) Kormányrendelet
- [2] 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról
- [3] Szakál Béla, Kátai-Urbán Lajos, Vass Gyula: Veszélyes anyagok és ipari katasztrófák III., A veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek életmentési-kárelhárítási feladatai, Jegyzet, Budapest, SZIE YMÉK, 2009., pp. 77-80., ISBN: 978-963-9483-97-2
- [4] Szakál Béla, Cimer Zsolt, Kátai-Urbán Lajos, Sárosi György, Vass Gyula: Iparbiztonság I., Veszélyes anyagok és súlyos balesetek az iparban és a szállításban, Szakkönyv, Budapest, EX KOOP Bt. nyomda, 2012., pp. 58-62., ISBN 978-963-89073-3-2
- [5] Mógor Judit: Katasztrófavédelem, Budapest, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 2009., ISBN: 978-963-295-019-8

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DOBOR József – SZENDI Rebeka

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

- [6] Bognár Balázs, Kátai-Urbán Lajos (szerk.), Kossa György, Kozma Sándor, Szakál Béla, Vass Gyula: Iparbiztonságtan I., Kézikönyv az iparbiztonsági üzemeltetői és hatósági feladatok ellátásához, Budapest, NKE, 2013., pp. 134-204., ISBN: 978-615-5344-12-1
- [7] Grósz Zoltán. ABV védelem alapjai, Budapest, ZMNE, 2003., pp. 146-150.
- [8] Halász László, Grósz Zoltán: ABV védelem, Egyetemi jegyzet, Budapest, ZMNE, 2000.
- [9] Kuti Rajmund: Milyen mentesítő anyagokat használjunk, milyen eljárásokat alkalmazzunk veszélyes anyag beavatkozások után?
<http://www.vedelem.hu/letoltes/tanulmany/tan203.pdf> 2014. 01. 10.
- [10] Hoffmann Imre: A védelmi tervezés és a kockázatsökkentés jelentőségének kutatása a súlyos ipari balesetek elleni védekezésben, Doktori (PhD) értekezés tervezet, ZMNE, 2007. pp. 65-69.,
- [11] Szakmai konzultáció Loós Zoltán tűzoltó alezredessel, a Fővárosi Katasztrófavédelmi Igazgatóság Közép-pesti Katasztrófavédelmi Kirendeltség iparbiztonsági felügyelőjével
- [12] Veszélyes üzemek belső védelmi tervének tanulmányozása
- [13] 51/2011. (XII. 21.) BM Rendelet a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezés hatósági eljárásaiban az igazgatási szolgáltatási díj fizetési körébe tartozó hatósági eljárásokról, igazgatási jellegű szolgáltatásokról és bejelentésekről, továbbá a fizetendő díj mértékéről, valamint a fizetésre vonatkozó egyéb szabályokról

„Az éghajlati káosz elkerüléséhez bonyolult és jól megalapozott társadalmi, gazdasági és technológiai döntésekre van szükség.”

Duncan McLaren¹

MEGÚJULÓ ENERGIÁK RENDSZEREINEK INTELLIGENS LOGISZTIKAI TÁMOGATÁSA

INTELLIGENT LOGISTIC SUPPORT TO RENEWABLE ENERGY SYSTEMS

A XXI. század nagyléptékű kihívása az energia kitermelése, fogyasztása, életvitelünk fenntartása, az új energiaforrások feltárása, arányainak növelése, nagykiterjedésű méretekben való alkalmazása. A fejlődés és a fenntarthatóság növelése érdekében az előttünk álló közeli jövőben a megújuló energiaforrások működési rendszereinek és hatékonyságának egy rendszerszemléletű változáson, átalakuláson kell megújulnia. Technikai, szervezési, rendszerein, minden más részein és elemein ésszerűen optimalizált működő rendszerré szükséges válnia, a vele együtt minden őt támogató és segítő erővel és eszközökkel együtt.

Napjainkban már van egy olyan jól működő logisztikai rendszer, amely minden kontinensen átívelve kialakította „a *horizontálisan működő logisztikai világitiparát*” és ez a rendszer képes szembenézni korunk kihívásaival a megújuló energiák logisztikai támogatásának, szolgáltatásának eredményes fenntartása, fejlesztése, és jövőértékei megteremtése érdekében.

The production and consumption of energy, maintaining our lifestyle, the exploration of new energy resources and the increase of the use of renewable energy even to large extent is a great challenge of the 21st century. To enhance development and sustainability in the near future, the systems and efficiency of renewable energies have to go under a complete systematic change and transformation. It has to become a reasonably optimized system in its technical, organizational, and other elements, along with the forces and means supporting it.

Nowadays, there is a well-functioning logistic system that (spanning over the continents) creates “a *horizontal logistic global industry*” and this system will be able to face modern challenges in order to efficiently sustain, develop and assure the future of the logistic support and services of renewable energies.

SZÁZADUNKON ÁTÍVELŐ GONDOLATOK

Napjainkban és a jövő évtizedek időszakában előre haladva egyre jobban szembesülni fogunk az éghajlat megváltozásáról a felmelegedésről és a megújuló energiaforrások logisztikai rendszerrel való optimalizált működtetéséről, elosztásáról, szükségleteknek megfelelő felhasználásáról és ezzel párhuzamosan a széndioxid-kibocsátás csökkentésének lehetőségeiről.

DAVID J. C. MACKAY:² *A fenntartható energia mellébeszélés nélkül*, – mértékadó szemléletet ad és a világlátásunkat áthangolja a jövő energiájára. Országos és regionális rendszereiben értelmezi a fenntartható megújuló energia felhasználását, szabályozását és átalakítását.

1. Duncan McLaren: A Föld Barátai Mozgalom vezetője, Skót (Friends of the Earth)

2. Dr. Estók Sándor, PhD: Értékezését megvédte, fokozatot szerzett (2011), szakközgazdász, logisztikus Logisztikai Magiszter címet pályázat alapján szerzett. (2013), Az MLBKT Magiszter Kollégium tagja. (2013)

Nem feledkezhetünk meg arról, hogy a fosszilis tüzelőanyagok használata továbbra is velünk élő valóság marad mindaddig, amíg teljesen nem vagyunk képesek megbízhatóan alkalmazni az energiatakarékosságot és vele együtt szervezeten felhasználni korunk által követelményként megfogalmazott új energetikai technológiákat. Mindezekkel együtt nagy szerepe lehet a társadalom szemléletváltozásának, amely befogadja az új energiaforrásokat és azt alkalmazni képes szűkebb környezetében.

Várhatóan századunk közepe időszakában fontos kérdéseként kerül előtérbe az energia szükségletek³ részbeni kielégítése a Holdon és a Marson termelt energiából. Ez a feladat már a tervezés, kísérletezés és előkészítés stádiumában van, Kína és USA speciális missziói részéről, az űr üzleti hasznosítása, iparosítása a cél, főleg a megújuló energia átalakítása hőenergiából és a magfúziós erőmű által villamos energia kinyerése. Természetesen a fentiekkel együtt megjelenik a logisztikai támogató ipar is, amelyik az értéklánc folyamat mentén szerveződik a logisztikai bázisokról, gyűjtő-elosztó és szállító képességekkel. A megtermelt energia tudományos speciális módszerek alkalmazásával kerül az adott célállomásokra – amely lehet egy marsi kolónia, vagy földi fogadó bázis, vagy a Holdon termelő üzem működését biztosító szolgáltató rendszer. Mindezek arra engednek következtetni, hogy az Űrből is képesek leszünk energiát a Földre hozni tudományos módszerekkel. Az elkövetkezendő évtizedekben valószínűsíthető, hogy a Naprendszer más bolygói adta lehetőségek felismerésével és annak kiaknázásával a Földre új fenntartható erőforrásokat lehet a jövőben szállítani.

Az intelligens logisztikai jelenlét érinti a megújuló energia minden fajtáját, módját és technológiáját. Ugyanakkor nagy jelentőséget tulajdonítok a társadalomban szerényebb életvitel takarékosabb irányba való átrendeződésével, és a tömeges fogyasztói megújuló energia felhasználás gyors elterjesztésével, amelyek jelentősen hozzájárulnak a hatékony és rugalmas energia egyensúly fenntarthatóságához – pl. az intelligens elektromos autók elterjesztése a nagyvárosok közlekedésben és annak tökéletesítése következtében a teljes közlekedésben. Nem kétséges, a fosszilis tüzelőanyagokat csökkentjük és új fenntartható erőforrásokat találunk, azokat alkalmazzunk nagy területi kiterjesztett rendszerekben.

MEGÚJULÓ ENERGETIKAI ERŐFORRÁSOK HELYZETÉNEK ELEMZÉSE

Korunkban számtalanszor hallhatjuk azt a kifejezést, hogy kiapadóban vannak a fosszilis energiaforrások és azt is, hogy még nagy készletek állnak rendelkezésre a világ megnevezett régióiban. Azt is tapasztaljuk, hogy különféle indokokra hivatkozva egyre jobban emelkedik a beszerzési ára és csökken a hozzáférés a természetes lelőhelyétől távolabbra. Egyes országok viszont túlzottan kihasználják a potenciális helyzeti előnyüket.

Mindezekkel szemben a természet szinte felkínálja a lehetőséget, hogy vegyük észre a környező világban körülötünk az energia számtalan megjelenési formában található. A természethez értő és szakavatott szem egyből érzékeli, hogyan óvhatjuk környezetünket a széndioxid-kibocsátás káros hatásaitól. Könnyen láthatóvá válik, hol milyen megújuló energia feltárására van lehetőség az adott területen. Megindul a képzelet csodálatos hatalma, ereje és ez összeköthető a megvalósítás első projekt értékű lépéseivel.

Kontinensünk Európa óriási megújuló energia készletekkel rendelkezik, ezt kell nekünk úgy alkalmaznunk, hogy erre unokáink is büszkék legyenek. Igen erre az energiaforrásra kell támaszkodnunk. Ha átutazunk Európán, mindegy melyik irányba és mindegy honnan indulunk és az is hol állunk meg, hol van a célállomás. Bármelyik pillanatban meglátjuk a természet szépségét a benne rejlő jövőértékekkel, és érezzük az energia erejét, látjuk azt az óceánban, a folyókban, a hegyek ormán a síkságok kiterjedésében, a dombok lankáin, a városok életében, zsongásában. Ismerjük és megtapasztaljuk erejét a szeszélyes időjárásnak, a napsütésnek, a tengerpart morajlásának. Ezt a képet már sokszor láttuk, jól

3. David J.C MacKay, fizikus professzor: Sustainable Energy – without the hot air. UIT Cambridge, 2008. ISBN 978-0-9544529-3-3
4. Dr. Estók Sándor: Űrlogisztika - Marsra szállás Mars logisztika - vízió 2050. 2. rész - Tranzit 2012. 48-50. o. ISSN 1419-8983

ismerjük a mindennapi meteorológiai időjárás tájékoztatókból is, olykor igen kemény szeles, esős viharos, hideg megjelenési formáit.

A természet gazdag készletekkel rendelkezik megújítható energiákból. Felmerül az a kérdés: vajon ez a hatalmas terület a természeti adottságaiból képes lenne annyi megújuló és fenntartható energiát adni, amelyre lehetne hosszú időn keresztül támaszkodni, meg van a képessége az ellátás biztonságának?

David J. C. Mackay úgy fogalmaz:⁴ „(...) Mindannyiszor amikor valamilyen jelentős megújuló forrásra támaszkodó új javaslat hangzik el, az emberek imádják a megújuló energiaforrásokat, de csak addig, amíg azok nem zavarják a szép-érzéküket.” Az a gondolat erősödik bennem, hogyan akarunk a fosszilis tüzelőanyagokból egyre kevesebbet kitermelni, és hogyan fogjuk megváltoztatni a felmelegedést, és csökkenteni a széndioxid-kibocsátást. Képesek leszünk-e csak megújuló energiát használni. Kell-e hozzá atomenergiából nyert villamos energia és ezen kívül még mennyi fosszilis-tüzelőanyagból előállított villamos energiára van szükség.

Mindenesetre fontos kiszámítani mekkora teljesítménnyel számolhatunk a jelenlegi körülmények között megújuló energiából. Számításokat a jelenlegi fogyasztásokkal kell összevetni országos léptékkkel mérve. Ehhez ismert az egy-ségnyi földterületre, vagy vízfelületre jutó teljesítmény:⁵

- szél 2W/m²
- tengeri szél 3W/m²
- árapály lagúna 3W/m²
- árapály (áramlásos) 6W/m²
- napelem (áramtermelő) 5–20W/m²
- növények 0,5W/m²
- esővíz (felföldeken) 0,24W/m²
- vízerőmű 11W/m²
- geotermikus 0,017W/m²
- termikerőmű 0,1W/m²
- óceán hője 5W/m²
- koncentrált napenergia (sivatag) 15W/m²

A MEGÚJULÓ ENERGIA A JÖVŐ ÉVTIZEDEINEK VALÓSÁGA, VAGY LEHETŐSÉGE

Európai megújuló energiákat és azok lehetőségeit értelmezve sok figyelemre méltó gondolat és szemlélet sokszor el-lentmondással áll szemben egymással. Ezek közül számomra a legmeglepőbb kérdés az: *Támaszkodhatunk csak a megújuló forrásokra?*⁶ Erre az emberek első hallásra többsége igent mondana, ez így üdvözlendő válasz. Ha viszont egy ország természeti lehetőségeiből indulunk ki, úgy az Egyesült Királyság, vagy Magyarország vonatkozásában, akkor már sok különbözőséggel találkozunk. A természet kincsei, elemei és erői, alkalmazása szempontjából a megújuló energia-források eltérést mutatnak, a Kárpát-medencében nincs lehetőség az óceánhoz és tengerhez kötődő energiaforrások használatára. Viszont a geotermikus energia, a vízenergia, a biomassza, bioüzemanyag, fa, hulladékégetés és a hulla-dékból fejlődő gázok, napenergia hasznosítása, napelemek, napkollektorok használata, a szél hasznosítási lehetőségei és az atomenergia alkalmazása.

A megújuló energiák szerint az adott lehetőségeknek megfelelően a természeti erő átalakulása, azaz teljesítménye 1 főre vetítve – kWh/nap/fő számíthatóvá válik. Így minden energia egységet rendszerben értelmezhető, összehasonlítható

5. David Mackay: Fenntartható energia - mellébeszélés nélkül, Forkította Both Előd, Budapest 2011. ISBN 978-963-279-575-1, 131. o.

6. David Mackay: 134. o. 18.10 táblázat

7. David MacKay: 124-135. o.

más országok viszonyaival. A gazdaság, a társadalom számára kiszámíthatóvá lesz, a stratégiai tervezéstől a lakossági fogyasztásig minden területen akár minden Európai Unió ország vonatkozásában is.

A megújuló energiák témaköreiben az európai szakemberek számtalan elemzést,⁷ tudományosan megalapozott becsléseket végeztek. Itt említem meg David J. C. McKay elemzéseit. Szerinte a fogyasztási oldalon egy napi átlagos amerikai ember fogyasztása 250 kWh/nap/fő, az európai átlagember 125 kWh/nap/fő.

Az összes hagyományos és megújuló energiaforrást figyelembe véve a fogyasztás 195 kWh/nap/fő. A termelés oldalán elméletileg és gyakorlatilag rendelkezésre álló megújuló energiaforrás 172 kWh/nap/fő teljesítményt tud termelni. Az elemzés szerint az látható, hogy a megújuló energiák termelésének összértéke nem adja ki a fogyasztás összegét. Viszont, ha megnézzük az összes hagyományos és megújuló energiafogyasztást – ismerve, úgy az európai és a brit átlagember fogyasztását, az Egyesült Királyság átlagát is.

A társadalmi párbeszéd lefolytatása után így fogalmazott a szerző: *„Attól tartok, hogy a maximális teljesítmény, amit Nagy-Britannia valaha is ki tud nyerni a megújuló energiaforrásokból az 18 kWh/nap/fő környékére eshet”* (DAVID MCKAY: 131) Ezek után egyértelművé vált a fejezet elején feltett kérdésre a válasz. Sajnos messze, távol állnak az adott országok attól, hogy csak megújuló energiát használjanak. Ezek után nagyon fontos kifejtennem azt, hogy ebből a rendszerből hiányolom a stratégiai tervezést és úgy érzékelem, a lelkes ügybuzgó tudósok fáradtságát nem ismerő munkája viszi előre a megújuló energiaforrások termelésének ügyét. Mintha nem állna a nagy tudású emberek mögött segítség és csak magukra számíthatnak, vagy nincs képesség szakmai körökben összehangolni a közös munkát.

Vélelmezem a megújuló energiaforrások felhasználási rendszerek működtetése teljes körű az egész országot/régiót logisztikai támogatással összehangolni szükséges. Nem maradhat ki a társadalmi és civil szervezetekkel való egyeztetés. Amikor már kialakította egy ország a megújuló energiatermelés stratégiai tervét és ehhez szükséges a legmagasabb döntéshozó szerve által a határozat és a megvalósítás időbeli ütemezéssel, és a feltételek hozzárendelésével elkezdődhet. A cselekvési tervhez az intelligens logisztikai támogatás feladatai kidolgozása is szükséges.

A társadalom és a fogyasztók oldaláról megközelítve szükséges új intelligens megújuló energiafogyasztást növelő eszközök alkalmazása – háztartási gépek, akkumulátoros villamos autók és buszok, intelligens akkumulátortöltők, tüzelőanyag-cellás villamos autók, tüzelőanyag-cellás szigetüzemű villamos energia felhasználás. A lakossági fogyasztás és a felsorolt intelligens eszközök, járművek és akkumulátorok elterjedése a legnagyobb reklám a társadalom számára és ez által nőhet a megújuló energiát felhasználó, elfogadó igénylők, fogyasztók száma. Ez már nem egyszerűen fogyasztásként értékelhető, hanem a társadalom szemléletváltozásaként.

A MEGÚJULÓ ENERGIATERMELÉS, –FOGYASZTÁS NÖVELÉSE INTELLIGENS LOGISZTIKÁVAL ÉS KÜLÖNBÖZŐ MÓDSZEREKKEL

Korunk energia ellátása a fosszilis tüzelőanyagok hálójában van, és nem valószínűsíthető, hogy belátható időn belül a megújuló energetikai forrásokból a fogyasztás biztosítható. Az atomenergia sem ad egyértelműen megnyugtató választ a termelés növelésére és a fogyasztás ellensúlyozására. Egyelőre az vélelmezhető hogy a megújuló-, az atomenergia és a fosszilis tüzelőanyagok jövőbeli arányuk valószínűsíthetően változik, de a fosszilis erőművek nem szorulnak ki a villamos energiatermelés palettájáról. Hiszen a megújuló energiaforrások többsége nem állítható le és nem indítható be szükség szerint, a folyamatok protokollja elég hosszú időt követelnek. A teljesítmények növelése és csökkentése folyamatorientált és ciklusai nagyobb időintervallumban szabályozott. Az elektromos hálózatok az energiatárolást nem képesek megoldani, csak szállítják azt, ez viszont energia veszteséggel jár. A tárolás, raktározás és más logisztikai funkciók, folyamatok új elvek alapján az intelligens megújuló energia hálózatok vonatkozásában a XXI. század logisztikatudomány szerinti értelmezés a kutatás és kidolgozás fázisában van.

⁸. David MacKay: 124-125. o.

A megújuló és új energiák kérdéskörében csak akkor lesz fejlődés, ha ezt az értelmezést a logisztika intelligens interdiszciplináris megoldási környezetébe helyezzük. Mindezeket világlátással, szemlélettel és széleskörű gondolkodással összekötve az alkotó képzeletre bízva, rendszerben összehangolva a jövő lehetőségeit, jövőértékeit formálhatjuk meg célként magunk előtt, úgy a termelő és a fogyasztó szempontjából.

A fentiek kockázatait megvizsgálva számos kérdésre vár választ úgy a termelői, mint a fogyasztói oldal.

- Az adott ország, régió energetikai terve nem biztos, hogy kezelni képes és „*percre készen*” egyensúlyban tudja tartani a termelést és fogyasztást. Logisztika megoldásai szerint az anyag (energia) áramlást Jus in time (JIT) igény kielégítéssel, az információáramlást információ Just in time (JIT) alkalmazással képes megvalósítani. A termeléssel és fogyasztással összhangot így percre készen lehet tartani, szervezni minden energiaforrás mezővel, területtel, szervezettel, szolgáltatóval és logisztikai szolgáltató központokkal egyaránt. Egyértelművé lehet tenni egy regionális/országos hálózat és minden termelő terület, szakmai vezetés, nagy elosztó központok és más közvetlenül érintett szervezet számára az *”intelligens logisztikai hálózatközpontú-, és infokommunikációs rendszer”* képes választ adni a megoldásra váró kérdésekre.
- Megoldandó kérdésként értelmezem azt, amikor a megújuló energetikai források termelése közben létező, valós kihívások mellett, beavatkozási kényszerek keletkeznek – nem fúj a szél, a vízerőművek bekapcsolása még nem történt meg és netán még csúcsidő is van, a régió/ország villamos energia fogyasztása megnövekszik valamilyen fontos esemény miatt – és a beavatkozás a működő rendszerekbe szükségessé válik.
- Van-e olyan országos/regionális szervezet, amelyik rövid idő alatt, 10-15 perc készenléttel be tud avatkozni – évszaktól, időszaktól, napszaktól függetlenül. Amennyiben nincs ilyen csoport, akkor egy *interaktív logisztikai-szakmai készenléttű* képességekkel, tudással, kiképzettséggel, felszereléssel, szervezetszerű készenlét kialakítása javasolt.
- Az energiatermelő objektumokban 7/24 készenléttben tartanak-e olyan szakmai készenléttű személyeket, vagy jelzőrendszert, akik/amelyik információt tud adni – mi történt és mi a teendő, szükség van-e külső beavatkozásra.
- Be kell-e indítani a fosszilis-tüzelőanyag erőmű villamos energia termelését, kell-e a fogyasztást korlátozni a csökkenő energia ellátás miatt. Mennyi az energia veszteség a kockázatok kivédése és a kiegyensúlyozás miatt.
- Képes az energiatermelést és az energiafogyasztást a logisztikai ellátó-elosztó rendszer kiegyensúlyozni anélkül, hogy beavatkozásra sor kerülne és az energia veszteség a minimális tűréshatárt nem lépné át.
- A probléma-megoldó protokoll tud-e választ adni, melyik energiatermelő egységet kell, ki- vagy bekapcsolni a termelés kiesés, vagy ingadozás miatt, úgy, hogy a fogyasztó ebből ne érezzen semmit.
- A fenti problémák kiküszöbölésével együtt ki lehet mutatni mennyi energia veszteségtől óvta meg a termelő erőművet és a fogyasztókat a gyors és pontos beavatkozás.
- Össze tudja-e a megújuló energetikai rendszer hangolni az összes energia termelését – és fogyasztását a meglevő működő lehetőségek szerint; szélerőművek, szélerőműparkok, vízszivattyús-tározós energiatároló, geotermikus erőművek, napelemtáblák, napkémény, napkollektorok, tengeri szél energiája, atomerőművek, fúziós erőművek, biomassa égető, hulladékégető (kommunális, mezőgazdasági).

Úgy látszik a közeli hónapokban segítséget kapunk ebben a fejezetben megfogalmazottakra. Márciusban a világűrbe indul a Francia Guyanából a műholdas földmegfigyelés új korszakát nyitó Sentinel-1A⁸. A műhold hivatott a természeti erőforrásokkal való jobb gazdálkodás és katasztrófák elleni hatékonyabb védelem segítésére. A Copernicus programot a

9. Ür Világ.hu, Űrkutatási hírportál, Hamarosan indul a Sentinel-1A, GMES - Copernicus, Katasztrófák ellen, Nyereség a kontinensnek - Letöltés: 2014.02.01 08:15.

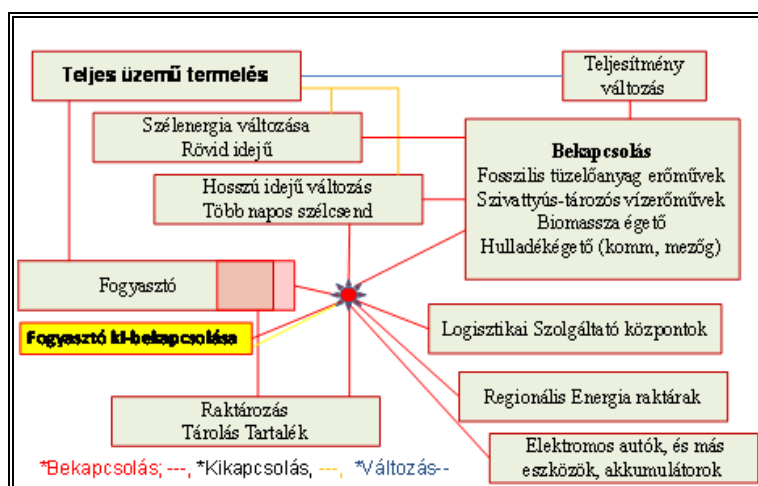
globális éghajlatváltozás hívta életre. A mérési adatok világszerte bárki számára ingyenesen hozzáférhető lesz. A föld-megfigyelés az operatív alkalmazásban, a gazdaságban elérhető, így a természeti katasztrófák esetén a mentésekben segíthet. Az árvizeknél az elöntött területek nagysága is felmérhető.

A MEGÚJULÓ ENERGIA ALKALMAZÁSÁNAK ELTERJEDÉSE SZÁZADUNK IGÉNYE

Az évszázadunk energia igényét úgy lehet ésszerűen rendszerben tartani, hogy nagy hangsúlyt helyezünk a megújuló energiák arányának növelésére, az energia hatékonyság szabályozott keretek között tartásával – ebben nagy jelentőséget tulajdonítok a logisztikai rendszerek alkalmazásának és a működés, termelés, és más logisztikai funkciókkal elérhető a teljes logisztikai támogatás és szolgáltatás országos/regionális működtetésével és a megújuló energetikai rendszerek széleskörű alkalmazásával.

A megújuló energia termelésébe és elosztásába már több éve beépült a logisztikai funkció és jelentős termelésnövekedést értek el az innovatív logisztikai teljesítmények révén, mint a biomassza-, és a hulladékégetés területén. Azóta a fejlődés a felgyorsult világban kialakította a fejlett logisztikát a kor színvonalának megfelelően. Elérkezett az idő arra, hogy az energia ipar területén is teljes körű logisztikai támogatás és szolgáltatás megjelenjen a megújuló energia minden területén, úgy a szél-, víz-, nap-, földi hő energia hasznosításában. Napjainkban a logisztika intelligens formái úgy, mint: *innovatív, integratív, informatív, interaktív, horizontálisan és vertikálisan megszervezett*. A felsorolt ismérvek a logisztika és az ellátási lánc egyes tevékenységére jellemzőek és logisztikai műveletet foglal magába, amelyik a fenntartható megújuló energiatermelést, ellátást, elosztást támogatja és kiszolgálja.

Az előzőek eredményei fenntartásának és kiszolgálásának a letéteményesei; a jól megszervezett energetikai logisztikai szolgáltató központok, regionális/országos szinten gondoskodnak a szakmai és logisztikai vállalkozások, cégek, szakemberek, ellátási láncok, logisztikai megoldások, módszerek, technológiák célirányos alkalmazásáról. Így a logisztika a megújuló energiákat logisztikai tudással és alkalmazási módszerek különböző színes sokaságával tudja támogatni, az átalakítandó energia fajták sajátosságaihoz és körülményeihez illeszkedő.

1. ábra: Szélenergia termelés logisztikája és kiegyensúlyozása

Forrás: Dr. Estók Sándor⁹ saját kidolgozás

Az ábrán levő megújuló energiatermelés számos fajtái közül a szélenergia teljes üzemű termelését, fogyasztását és műszaki termelési kiesésnek elhárítását jelenítettem meg. Benne a fogyasztó igényeinek kielégítésével és intelligens használati eszközeinek a fogyasztói hálózatra kapcsolásával, ebben az esetben a fogyasztó intelligens akkumulátora, és gépjárművére gondolva.

A termelési hálózatban a többnapos szélcsend pótlására bekapcsolható erőműveket nevesítettem, ahonnan a kiegyensúlyozás villamos energiapótlás történik a központi hálózati rendszerbe. A kiegyensúlyozás munkálataiban részt vesznek a logisztikai szolgáltató központok, energia raktárak, a tárolási tartalékok, és szükség esetén, a területen regisztrált elektromos autók, akkumulátoraik és más eszközök és módszerek a központi hálózatra kapcsolódó energia átadással.

Ennek az ábrának megfelelően, a többi energiatermelés és felhasználás előkészítése egyértelművé teszi és megérteti azon feladatokat, amelyeket a logisztikai szakemberek a megújuló energia szakmai képviselőivel közösen oldanak meg bármilyen élethelyzetben. Ezzel is elősegítve a közös célok megvalósítását, a nem várt feladatok megoldását.

A LOGISZTIKAI SZOLGÁLTATÓ KÖZPONT (LSZK) KÖZREMŰKÖDŐ, TÁMOGATÓ, SZOLGÁLTATÓ SZEREPE

A Bizánci császár VI. Leo óta eltelt több mint 1100 év, és ma azt tapasztalhatjuk, hogy a logisztika továbbra is a gazdaság és a társadalom lendítő ereje, és a gazdaság kitöréspontja.¹⁰ Ilyen erős hatást és lendületet kell, hogy adjon a logisztika megújuló energiák térnyerésének a XXI. század évtizedeiben is. A szemléletből és gondolkodásból eredő tevékenység, alapvetően az „ellátás és szolgáltatás” folyamatait vizsgálja és tapasztalatait felhasználja a logisztika minden rendszerében. Az évtizedek igazolják a LSZK a logisztikai teljes felépítmény rendszerét be tudja vonni teljes szolgáltatási körével és a közreműködő szerepe és tevékenysége nélkülözhetetlen lesz a megújuló energiák folyamatai szinte minden szintjén.

Egyre több szolgáltatás kerül be a LSZK tevékenységi körébe, ahol szervezték, irányították, integrálták, szolgáltatásait. Kiemelkedő szerepet szántak és szánnak a logisztikai rendszereknek és összpontosítanak a legdinamikusabban működő szolgáltatásokra és támogatásokra. *A megújuló energiák logisztikai kiszolgáló központja* ott alakítja ki működő telephelyét, ahol az adott földrajzi területen elhelyezkedő energiatermelő tevékenységet folytatják szervezeti egységei. Területi elhelyezkedésüknek megfelelően kiemelten fontos a megközelíthetőség a kapcsolat fenntartása minden eszközzel. A kor színvonalán elérhető, közúti, légi, vízi, vasúti útvonalon és az infokommunikációs eszközök által felkínált lehetőségeken keresztül. Így a területi tevékenységük növelését is tovább szélesíthetik, úgy a fogyasztói szolgáltatás, mint a logisztikai támogatás hálózattá fejlesztése érdekében. A működésük alapvető elemeként célszerű elvégezni a megújuló energiák országos/regionális infrastruktúra képességei felmérését. Az egyes országrészek területi egységei mennyire alkalmasak az LSZK kellő súlyú leterhelésére, kapacitása, képességei kihasználására. Valamint a jövőbeli fejlesztésekre adnak-e lehetőséget hosszú távon az energiatermelő telepek és a támogatást nyújtó szolgáltató központok részére, és közös értéknövelő, értékteremtő folyamatok rendszerének kiépítésére. Ez alapkövetelmény és mindkét félnek fontos a megújuló, fenntartható energia komplex logisztikai hálózatainak kiépítése és így nagyobb lehetőség nyílik a jövőbeli szolgáltatás növelése és hatékonyság érvényesítése vonatkozásában. Az energetikai ipar tudatosan és kisebb kockázattal fejleszthető és az adott térség eredményessége növelhető.

A LSZK a központjában több szakma specifikus szolgáltatást végezhet, mint akkumulátorok raktározása, tárolás, többlet energia feltöltése, intelligens feltöltési szolgáltatás a polgári fogyasztók részére, akkumulátor forgalmazás, cserék

11. Estók Sándor: A logisztikai szemlélet és gondolkodás új dimenziói - Tranzit 2008. január-február

elvégezése, akkumulátorok javítása, szerviz szolgáltatás a lakosság részére, intelligens töltők kezelése, a hálózatba visszatöltés és még számtalan lehetőség, amelyet ki kell használni.

A hatékonyság növelése érdekében az infrastruktúra fejlesztése az innováció alapköve. Szem előtt tartva a szolgáltatásokat és a támogatásokat, az igénylők stratégiai céljait és lehetőségeit. A logisztikai szolgáltató kialakíthat nagyobb energiatermelő eszközök, egységek javítását, cseréjét, karbantartására szolgáltatási képességeket és a saját telephelyén elvégezheti a szükséges munkákat. Ez a terület tovább fejleszthető, sőt olyan lehetőséggel is kecsegtethet, hogy javító termelő üzembrész is kialakulhat az LSZK területén belül. Az elvégzett munka a központban növeli a hozzáadott értéket mindkét fél számára. Ezt nevezi a közgazdaságtan kettős értékteremtésnek.

JÖVŐKÉP ÉS JÖVŐÉRTÉKEK – ENERGIATERMELÉS ÉS ELOSZTÁS

A megújuló energia logisztikai szemlélettel elemezve megérett a strukturális változásokra. A megújuló energia, mint korunk nagy lehetősége a modern világunk energiaigényének kielégítésére hivatott. Viszont a 21. század még nem teremtette meg azt a feltételrendszert, ahol a szükséges infrastruktúra, a termelés technikai módszerei, az elosztás intelligens logisztikai támogatása és szolgáltatása még nincs strukturálisan kialakítva, szervezett rendszerként működtetve. Kemény szavak nélkül kifejezve a megújuló energia rendszereinek nincs szervezett logisztikája a legmagasabb stratégiai szinttől a működő termelő telepekig. A logisztikai környezetben van egy olyan mondás „Ha elfelejtetted a logisztikát vesztettél.” (FRANK tábornok IRAK 2003) Elérkezett az idő, hogy legyen, de nem akármilyen, hanem a legmodernebb „*Intelligens hálózatközpontú logisztikai hálózatok infokommunikációs rendszerekben szervezett működési környezetben*” (ország, régió, nagyobb területi kiterjedés)

A logisztikai struktúra decentralizált vállalkozó szférától a fogyasztóig több ezer szolgáltatót foglalkoztat, komoly feltételrendszert és szervezést foglal magába, mint – *innovációs* fejlesztéseket, *integráció* szervezését minden működő, termelő szervezettel, *információs* rendszereket, *interaktív* működést és alkalmazást, *horizontális*- és *vertikális* szervezést a logisztikai rendszer teljes kiterjedésében. A logisztikai rendszerhez hozzátartozik több ellátási lánc, amely az anyagi jellegű ellátást végzi a teljes termelő elosztó rendszerben. Az ellátási lánc az energia átalakító telepeket ellátják a szükséges anyagokkal, eszközökkel, technikával stb. Feladatuk a beszerzés, szállítás, tárolás, raktározás, működtetési támogatás, terméktárolás, szállítási tevékenység a fogyasztóig és cserék elvégzése. A szolgáltatások – javítás, szolgáltatás – végzését az LSZK vezeti a szolgáltatási igények rendszerének megfelelően.

A logisztikai rendszereknek alkalmazkodni kell az újfajta villamosenergia-rendszer strukturális átalakításához, amelyik a következőképp változik: hibrid energiatermelő rendszer, intelligens hálózat, szuperhálózat. A villamos energia hálózati rendszert szükséges átalakítani, több megújuló energiára alapozottan. Jellemző rájuk kis energiatermelés, a területi eloszlásuk, elhelyezkedésük szétszórta, de az elosztási rendszerük hatékony. A szállítási veszteségük kicsi. Szükséges az új generációs erőforrásokat integrálni. Újfajta hálózatokra és innovatív kapcsolódó megoldásokra szükséges fókuszálni. A hálózati irányítást új alapokra helyezése elengedhetetlen, intelligens megoldási formát alkalmazva egyensúlyban tartott rendszer biztosítsa az energia kereslet és kínálat ingadozását.

A megújuló energiák intelligens hálózatainak partnere az intelligens logisztikai rendszerek hálózatközpontú logisztikai hálózatok, ellátási láncok, logisztikai támogató és szolgáltató központok. Regionális tároló elosztó raktárak, mikro-logisztikai vállalkozások. A logisztikai támogatók, szolgáltatók minden helyzetben teljes körű szolgáltatásra képességekkel rendelkeznek a megújuló energia fajták hálózati technológia igénye szerint a biztonságos energiaellátás kialakult helyzetéhez igazítja szolgáltatását. Képes kontinens logisztikai ellátásban, támogatásban is szerepet vállalni.

Az intelligens és interaktív hálózatközpontú logisztika nagy területet átívelően – kép, hang, adat, és a valós idejű működés ismeretében – képes feladatait a megújuló energiák felmerülő igényeinek megfelelően megoldani. Összhangot tud teremteni az időjárás változó szeszélyeinek kiiktatására és a termelés kieséseit a fogyasztók felé kompenzálni. A logisz-

tika és a villamos energiatermelés összhangját az adott konkrét helyhez kötött termelő egység körülményei, és a fogyasztó igényei határozzák meg.

Figyelemmel kísérve az együttműködést megállapítható, bármelyik területén a megújuló energiának, a logisztikai támogatás és szolgáltatás mindig konkrét feladatra szerveződik ez a kiinduló helyzet, ha van konkrét feladat, akkor a logisztika teljes képességeit tudja mozgósítani a feladatok végrehajtása érdekében. Az is biztos, hogy sohasem önmagáért teszi, mivel a logisztika mindig valakivel, valakiért teszi, soha sincs egyedül, hiszen támogatni és szolgáltatni csak partnereket lehet.

A jövő megújuló energetikai rendszerei nagyszámú termelőegységet foglalnak magukba – napelemek, geotermikus egységek, szélturbinák, energiaellátó egységei, amelyek elosztó rendszerekhez koncentráltan kapcsolódnak optimalizáltan, intelligens keresletszabályozással.

A megújuló energia működési környezetében az intelligens logisztika együttműködő partnere a *hibrid energiatermelő*, az *intelligens* megújuló energiaforrások által termelt *villamos energia* összekapcsolt *villamoshálózatainak*, és több országot összekötő *superhálózatnak*, azaz kontinenseket összekötő hálózatoknak.

ÖSSZEGZÉS

Az előttünk álló évek a megújuló energiák és technológiák rendszereinek megváltoztatásáról szól, nagy kihívás és felelősségteljes munkaévek várnak ránk. Az évszázad a megújuló energetikai rendszerek fejlődéséről és a fenntarthatóság növelése jegyében halad velünk előre az elkövetkezendő évtizedeken át. Ebben a munkában heroikus átalakítás megvalósítása áll célként a megújuló energiatermelő és az intelligens logisztikai támogatási, szolgáltatási rendszerek erői előtt. A feladat mindkét együttműködő félnek és más partnereknek következetes struktúraváltást és új módszerek alkalmazását jelenti, úgy hogy a termelés-elosztás és annak kiegyensúlyozása, valamint a fogyasztói kereslet kiegyenlítése töretlenül megvalósuljon. A társadalmi, gazdasági jelentősége abban áll, hogy jelentős hozzáadott értékkel járuljon hozzá a társadalmunk fejlődéséhez. Minden egyes tagjának tiszta levegőt, vizet, biztonságos tiszta energiát és teremtsen meg a megújuló energetikai rendszer nagyléptékű növekedését. A 7%-os arányról 2050-re érje el 73% megújuló részarányt. A gazdaságnak és szereplőinek hatékony kulturált munkahelyeket, megélhetést biztosítsanak. Kedvező energiaellátási feltételeket hagyjanak a következő generációkra, ahol a jövőnk megtermelt értékeit jól kondicionált állapotban adják át gyermekeiknek.

Kulcsszavak: megújuló energia, fenntartás, jövőérték, logisztika, közreműködés, fejlődés, szervezés, rendszer, erőmű, logisztikai szolgáltató központ, (LSZK) elosztás

Keywords: renewable energy, sustainability, future value, logistics, contribution, development, organization, system, power plant, Logistics Support Center (LSC), distribution

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] David J.C. MacKay. (Fizika Tudomány Professzor); Sustainable Energy- without the hot air, UIT Cambridge, 2008, ISBN: 978-0-9544529-3-3
- [2] Dr. Sembery Péter, Dr. Tóth László: Hagyományos és megújuló energiák, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest. 2004. ISBN: 963-9553-15-8
- [3] Duncan McLaren: Motto, A Föld Barátai Mozgalom vezetője, Skót (Friends of the Earth)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. ESTÓK Sándor

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

- [4] Lukács Gergely Sándor: Megújuló energiák könyve, Szaktudás Kiadó Ház. Budapest, 2010. ISBN: 978-963-9935-53-2
- [5] Estók Sándor: A logisztikai szemlélet és gondolkodás új dimenziói - Tranzit 2008. január-február
- [6] Estók Sándor: Logisztikai szolgáltató központok szerepe a gazdasági életben - Loginfó 16. évf. 2006. május
- [7] Estók Sándor: 4. Hálózatközpontú integrált interdiszciplináris logisztika - Bolyai Szemle 2009 3. szám
- [8] Estók Sándor: Hálózatközpontú logisztika, Budapesti Műszaki Egyetem, Logisztika Mesterképzés, előadás, 2010.
- [9] Progresszív Energia [Forradalom] Fenntartható Energiagazdálkodás lehetőségei Magyarországon, Energiapolitikai forgatókönyv, 2011.27-47 oldal.
- [10] Űrvilág.hu, Űrkutatási hírportál, Hamarosan indul a Sentinel-1A, GMES - Copernicus, Katasztrófák ellen, Nyereség a kontinensnek - Letöltés: 2014.02.01 08:15.
- [11] David Mackay: Fenntartható energia - mellébeszélés nélkül, Forkította Both Előd, Kiadó: Budapest, 2011. ISBN 978-963-279-575-1, 131. o.
- [12] Dr. Estók Sándor: Űrlogisztika - Marsra szállás Mars logisztika - vízió 2050. 2. rész - Tranzit 2012. 48-50. o. ISSN 1419-8983

A TÜZÉRSÉG HARCI ALKALMAZÁSÁNAK SAJÁTOSSÁGAI ÉJSZAKA

SPECIFICITIES OF COMBAT APPLICATION OF THE ARTILLERY AT NIGHT

A tüzérségnek készen kell lenni arra, hogy a műveletekben folyamatos támogatást nyújtson éjjel és nappal. „A technológia fejlődésével, a különböző éjjellátó felderítő eszközök megjelenésével, az éjszakai műveletek is közelítettek a nappali műveletekhez, néha az éjszakai műveletek váltak célszerűbbé, előnyösebbé. Ahogy a technológia fejlődésével az éjszakai körülmények a nappalihoz hasonlóvá váltak, a sötétedés rejtési tulajdonságai lényegesen csökkentek és így a teljes tüzérségi tevékenység folyamatossá tudott válni.”

Artillery must be prepared to provide continuous support to operations by day and night. „Technology has improved night vision, with image intensification and thermal imagery devices , making operations by night as likely as those by day, and frequently the preferred option. As technology turns night into day, the advantages darkness for concealment will also be lost, and all artillery activities will be continuous.”¹

Tábori tüzérségnek az összefegyvernemi harcban az alaprendeltetéséből adódó tűztámogatási feladatait bármilyen időjárási és látási viszonyok között folyamatosan teljesíteni kell.

A harcmező megvilágításának képessége alapvető fontosságú a célfelderítő és tűztámogató rendszer számára abból a célból, hogy maximális harci erőt koncentrálhassunk az adott területre. Terep megvilágítási igény bármely szinten jelentkezhet.

1. sz kép: A terep tüzérségi megvilágítása

¹ Jonathan B.A.Bailey: Field Artillery and Firepower, 2004. p.108.

DR. FURJÁN Attila

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A láthatóság csökkenése általában éjszaka, a kedvezőtlen időjárási (pl.: köd, heves esőzés, por) vagy terepviszonyok miatt alakulhat ki.

Korlátozott láthatósági körülmények között, az összhaderőnemi tűztámogatás (Joint Fire Support – JFS) alkalmazását akadályozhatja a korlátozott tűz megfigyelési és végrehajtási képesség.

TŰZTÁMOGATÁSI MEGFONTOLÁSOK

„Az összhaderőnemi tűztámogatás (Joint Fire Support – JFS) eszközeinek éjjellátó képességeit figyelembe kell venni a mozgások, a harci alkalmazások, a tűz tervezése és vezetése, valamint a logisztikai ellátás szempontjából.”²

TEREP MEGVILÁGÍTÁS SORÁN FIGYELMET ÉRDEMLŐ KÉRDÉSEK

Ügyelni kell arra, hogy a terep megvilágítás alkalmazásával a területen található saját kötelékeinket is felfedhetik. Szintén fontos tényező, hogy a terep megvilágítási feladatok logikátlan alkalmazása következtében az ellenség könnyebben felfedheti saját csapataink elhelyezkedését a peremvonalban. Az egyik kötelék által alkalmazott terep megvilágítás következtében, egy másik kötelék (szomszédos) műveleteit akadályozhatjuk, amennyiben azok éjjellátó eszközök használatával tervezik a harc megvívását.

VEZETÉS ÉS IRÁNYÍTÁS

„A terep megvilágítás alkalmazása minden esetben a parancsnok felelőssége. A vezetést és irányítást a megvilágításra kerülő területen elhelyezkedő manőver erők parancsnoka kell, hogy összehangolja.”³ A terep megvilágításnak összhangban kell lennie a parancsnok terep megvilágításra vonatkozó elképzeléseivel, és együtt kell működni a szomszédos kötelékekkel annak érdekében, hogy elkerüljük mások elhelyezkedésének, vagy műveleteinek leleplezését, valamint ne akadályozzuk a szomszédos kötelékek csillagfény erősítéses, vagy hőképes elven működő rendszereinek használatát. Az együttműködés megszervezéséért általában a megvilágításra kerülő harcterületért felelős manőver erők parancsnoka a felelős.

2. sz. kép: 1V14 harcjármű a kombinált parancsnoki figyelőműszerrel képes éjszakai körülmények között is a célfelderítésre és a tűzmegfigyelésre

² AARTY P-5 – A tábori tüzérség harcászati doktrínája, STANAG 2484 p. 25.

³ Dr. Furján Attila: A tüzéralegységek harci alkalmazása a lövészsászlóalj (század) harctevékenységeiben, valamint válságkezelésben és béketámogató műveletekben - egyetemi jegyzet, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014. p. 97.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. FURJÁN Attila

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

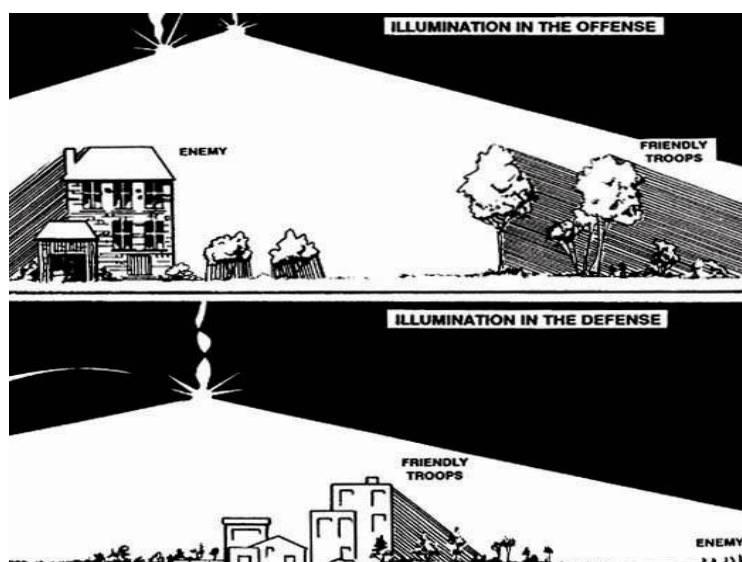
ALKALMAZÁS

A terep megvilágítást azt követően, hogy alkalmazásra került a csapatok támogatása érdekében, megszakítás nélkül biztosítani kell egészen addig, amíg igényelték.

A terep megvilágítást olyan forrásból kell biztosítani, amely nincs közvetlen harcérinkezésben az ellenséggel. Azon köteléknek, amelyek a terep megvilágítást biztosítják, közvetlen összeköttetésben kell lennie a harcérinkezésben lévő kötelék parancsnokával.

Amikor terep megvilágítást alkalmazunk, azt 2-3 egymástól független forrásból kell biztosítani annak érdekében, hogy biztosítsuk a folyamatosságot és megbízhatóságot.

A terep megvilágítást a lehető legmagasabb szintről kell biztosítani annak érdekében, hogy tartalékoljuk az alacsonyabb szintek rendelkezésére álló terep megvilágítási képességeket.

3. sz. kép: Terep megvilágítása támadásban és védelemben

TERVEZETT TEREP MEGVILÁGÍTÁSI FELADATOK

Tűzigénylés során a következő információkat kell biztosítani:

1. „A terep megvilágítás ideje (dátum);
2. Célja (az a mód, ahogyan az adott kötelék alkalmazni kívánja a terep megvilágítás nyújtotta lehetőségeket);
3. A terep megvilágítás időpontja és időtartama (pl.: „09.20-kor 3 perc igénylésre”);
4. A megvilágításra kerülő területek vagy tereppont(ok) koordinátája és magassága;
5. Irányítás módja.”⁴

⁴ AARTY P-1 Tűzérségi eljárások, STANAG 2934. p. 15.

4. sz. kép: ORT-T4 passzív rendszerű éjszakai figyelőműszer

TEREP MEGVILÁGÍTÁSI TERV

A megvilágítást alkalmazó kötelék vezetési szintjén kerül megtervezésre és koordinálásra. Ugyancsak a támogatásban részesülő kötelékek vagy az előljáró kötelékek parancsnokának elképzelése alapján történik a megvilágítás alkalmazása is. A tűztámogatási terv benne foglaltatik a harcparancsban, általában melléklet formájában. A terep megvilágítási tervet a tábori tűzéség támogatási terve is tartalmazza.

Az önjáró tűzéségi eszközök kivonásával, gyakorlatilag a tűzér optikai felderítés elveszítette az éjjellátó képességét. Hasonlóan tovább csökkent az éjszakai célfelderítés lehetősége és képessége a hangfelderítő alegységek kivonásával is. A tűzéralgységeknél jelenleg a SZNÁR-10 rádiólokátor szakasz képes éjszakai körülmények között is a célfelderítés folytatására, illetve a tűzéségi tűz hatásosságának megfigyelésére.

A tábori tűzér támogató erők szervezeti és eszköz korszerűsítésénél figyelembe kell venni, hogy a korszerű harcban mind nappali, mind éjszakai körülmények között folyamatos tűztámogatásra van szükség. Ez pedig a célfelderítő eszközök éjszakai felderítő és tűzmegfigyelő képességeiben is meg kell, hogy mutakozzon. Ezért szükséges század és zászlóalj szinten is éjjellátó optikai felderítő eszközök beszerzése, dandár szinten megfelelő mozgócél-felderítő és tűzeszköz

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. FURJÁN Attila

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

felderítő lokátorok rendszerbeállítása, a passzív rendszerű hangfelderítő alegységek rendszeresítése, az éjszakai kamerával ellátott pilóta nélküli repülőgépek alkalmazása.

Vagyis a célfelderítés, mint a tüzér támogatás „szeme és füle” mind nappali, mind éjszakai körülmények között folyamatosan kell, hogy működjön, mert ez teszi lehetővé a tűztámogatás folyamatos alkalmazását a harcban.

Kulcsszavak: tüzérség, tűztámogatás éjjel, műveletek, folyamatos támogatás

Keywords: artillery, fire support by night, operations, continuous support

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. AARTY P-5 – A tábori tüzérség harcászati doktrínája, STANAG 2484
2. AARTY P-1 Tüzérségi eljárások, STANAG 2934
3. Dr. Furján Attila: A tüzéregységek harci alkalmazása a lövészzászlóalj (század) harctevékenységeiben, valamint válságkezelésben és béketámogató műveletekben - egyetemi jegyzet, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, 2014.
4. Jonathan B. A. Bailey: Field Artillery and Firepower, 2004.

REFLECTIONS ON THE EDUCATION OF FOREIGN ARMIES SKILLS

GONDOLATOK AZ IDEGENHADSEREG ISMERETEK TANTÁRGY OKTATÁSÁRÓL

The teachers of the National University of Public Service Faculty of Military Sciences and Officer Training involved in the education of reconnaissance officers present in their short study the most recent aspect of the education of the subject Foreign Armies Skills. The study analyses the educational experience for the past 15 years of this subject, and will formulate recommendations regarding the subject's future education based on their conclusions. The authors analyse the particularities of the training methodology, describe innovative educational instruments that can be involved in the cadets' teaching, and the specific methods used.

A Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának felderítő tisztek képzésével foglalkozó oktatói rövid tanulmányukban bemutatják az Idegenhadsereg- Ismeretek tantárgy oktatásának legaktuálisabb kérdéseit. A tanulmányban elemzik az elmúlt 15 év e tantárgyra vonatkozó oktatási tapasztalatait, melyekből levont következtetéseik alapján javaslatokat fogalmaznak meg a tantárgy jövőbeni oktatására vonatkozóan. A szerzők elemzik a képzés módszertani sajátosságait, bemutatják a tisztjelöltek felkészítésébe bevonható újszerű oktatástechnikai eszközöket, alkalmazható sajátos módszereket.

INTRODUCTION

The teaching of Foreign Armies Skills have always been given priority in the Hungarian officer training including the education of reconnaissance officers. This is true even today, despite the fact that less and less time is available for the education of the subject and for learning the content of the subject because of the permanent transformation of officers' training regarding its institutional forms¹ and content.

The experiences of our fifteen years of NATO membership, Hungary's engagement in various coalition operations point out that the content and methodology of the education of this subject adjusted to meet the requirements of contemporary challenges.

By the establishment of the National University of Public Service the Hungarian officer training along with the two other profession branches had been integrated to an entirely new type of higher education institution. This integration process including other aspirations still possess a significant effect on the transformation of the educational structure of each profession branches which is reflected in the aspects of the Foreign Armies Skills' teaching.

¹ By 1st September 1997 the independent college faculties had been integrated into the faculties of the Miklós Zrínyi National Defence University. The newly established Department of Air Force, the Institute of Strategic Defence Researches and the Language Centre for Partnership for Peace improved the conditions of education. From the very beginning of 2000 Miklós Zrínyi National Defence University and the János Bolyai College for Military Technology had been also integrated, the latter has become an independent college faculty in the organization. With this step the predecessor university has become sole institution of defence higher education. By the 1st of September 2004 the unification of College Faculty of János Bolyai Military Technology and the Military Sciences and of Command and Control resulted the continuation of education took place on two university faculties: the Faculty of Lajos Kossuth Military Sciences and the Faculty of János Bolyai Military Technology. In parallel with these changes predecessor institution of our university had been involved in the Bologna Process aimed creating the European Higher Education Area. From the academic year of 2005/2006 the Miklós Zrínyi National Defence University was the first institute in Hungary which had complied to meet the international demands of higher education.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Hermann HOLNDONNER – Tamás NÉMET

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

The extensive development of information technology (IT) devices occurred in the last fifteen years led to an educational equipment and technology "revolution". It is likely for our age and especially for the forthcoming generations that the study materials will be published almost entirely on electronic media.

The contemporary students almost demand multiple access to the information about the same topic at the same time.

The aim of this study to demonstrate the changes occurred in the past decade and a half teaching of Foreign Armies Skills which have shaped and characterized the content and the didactical framework. The result of the modernization carried out by the academic year of 2013/2014 in an upward system will be outlined as well as proposals, recommendations will be made for the further development directions of this subject.

TEACHING OF FOREIGN ARMIES SKILLS SINCE THE MILLENNIUM TILL TODAY

Shortly after Hungary's join to NATO – in 2000 – the successor Miklós Zrínyi National Defence University Faculty of Military Sciences Department of Reconnaissance organized a conference on "The consistency of the training needs of the military national security services and the university"[1].

At the conference the customer side and the teachers and experts of the university analysed the general state of officer training² and comprehensively outlined the goals and directions providing a solid basis for the upcoming 15 years of reconnaissance officer training.

The conference granted a special attention, including the future of the Army Foreign Skills at the university education courses as well. In the comment of János Madács [3] was explained that the teaching at the college and university level requires a different approach from the point of methodology: in line with the tactical skills of college level education an inductive approach needed, while the university regarding to overall military policy analysis requires the use of the deductive method of approach. He also mentioned that the teaching of this subject is a responsibility that requires the creation of one handholding and an efficient educational infrastructure. [3]

The total amount of lessons (contact lessons) according to different levels of education are explained in the following table:

<i>Period³</i>	<i>College level Bachelor⁴</i>	<i>University level Master (A)⁵</i>	<i>University level Master (B)⁶</i>	<i>Remarks</i>
until 2005	120	60	30/30	
from 2005	105	60	15/30	
from 2008	105	n. a.	0/15	
from 2013	60 ⁷ +105	n. a.	0/0	

Table 1: The amount of Army Foreign Skills' lessons (own edition)

Inferred from the table that, except for the reconnaissance specialization, in all areas of university education the amount of lessons dedicated for this subject shows a descending tendency. Meanwhile the reconnaissance specialization is granted a preparatory course in 60 lessons since the year of 2013/2014.

² The launch of military leader course started in the academic year of 1997/1998 in grade one while this conference coincided the first start of military leader course reconnaissance expertize (5-8 semesters).

³ From 2000 as part of the European Higher Education Area initiation until its first launch in 2005/2006, including the modernized officer training started by the academic year of 2013/2014.

⁴ Military leader course, reconnaissance expertize.

⁵ Military national security course.

⁶ Military leader course / Military logistics course.

⁷ Regardless of the specialization the available amount of lessons in the „orientation module”.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Hermann HOLNDONNER – Tamás NÉMET

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

The following two figures are to illustrate the connections of the subject to the other parts of military education's structure.

Figure 1: Distribution of lessons until 2013 (own edition)

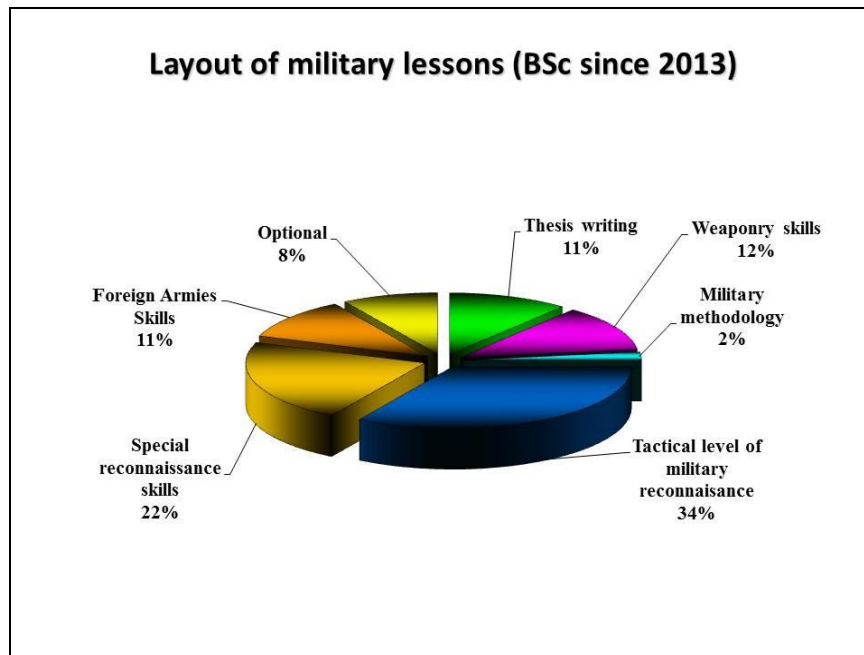

Figure 2: Layout of military reconnaissance lessons from 2013 (own edition)

The figures clearly reveal that the subject still retained its importance, so that it can keep a high level of education of the reconnaissance officers is of outstanding importance in terms of training area more hours without loss.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Hermann HOLNDONNER – Tamás NÉMET

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

The output requirements of the course also show a quite mixed picture. At the bachelor level of the reconnaissance specialization in odd semesters a workshop mark, while in even semester a colloquium, so an exam was the required output.

Concerning the "university" (Master) training the balance is not so positive: the subject does not appear as a standalone course in the one-year MSc in Military Leadership course. The content of the subject appears as part of different other subjects' (i.e. Introduction to the reconnaissance support of military operations), and according to the authors' opinion may not provide adequate skills to analyse the OPFOR's activity in details.

The output requirements of the Master level of Military leader course was an in-semester evaluation (workshop mark) and a semester exam till the transformation (2008)⁸. Since the academic year of 2009/2010 the standalone subject have been no longer launched at the "university" (Master) education.

THE CONTENT OF FOREIGN ARMIES SKILLS

The output systems had been developed according to the content related issues raised by the consumer side and according to the output levels. These are the main areas essentially cover the output requirements tailored to minimum standards.

The course's designed by level of education, syllabus content will be demonstrated in the following table:

Content	Bachelor level	Master level (A)	Master level (B)	Remarks
Uniforms and insignia.	+	-	-	
Military equipment.	+	-	-	
The organization of the order of battle, particularities of its certain parts.	+	-	-	
Major norms of the battle and battle related activities. The internal principles of the battle.	+	+	-	
Recognition of battlefield objects, the projected activity of objects.	+	-	-	
Military strategy and doctrines of the World's leading powers and Europe	+	+	+	
Military strategy and doctrines of the surrounding countries, organization of their armed forces and possible ways of development	+	+	+	
Conducting enemy related analysis, developing special documents, staff duties	-	+	-	
The foreign armies skills' connections to peace support operations. Special methodology to lead subordinates' foreign armies skill training	+	-	-	

⁸ According to the database of NEPTUN Unified Educational System the last course was announced in 2008/2009 for 11 correspondent students.

Table 1: Content of the subject (own edition)

Components of the syllabus represents very well in the table that in the BSc level of education all sort of foreign armies issues are taught. Meanwhile in the MSc level of education the knowledge adjusted to the decision-making⁹ level and to level of leadership is concerned. (The table uses green + to mark the concerned areas.)

The foreign armies skills related to peace support operations represent a new element in the BSc level of education implemented to the syllabus. It is necessary to highlight while processing the subject the importance of the cadets' methodological training.

THE METHODOLOGICAL SPECIFICITIES OF TEACHING THE SUBJECT

Our department, especially the reconnaissance branch has experience of decades of methodological¹⁰ issues concerning the teaching of foreign armies skills. The specificities of educating and the content allows the teachers to choose from a wide range of issues.

As it is described by Military Pedagogy I. textbook the best way to reach our goals is to use of varied ways.

The basic methods:

- a) lecture;
- b) conversation;
- c) demonstration;
- d) exercise;
- e) repeating;
- f) students' independent work (based on provided materials);
- g) independent practical works;
- h) examination and
- i) evaluation.[4]

The efficient accomplishment of the goals related to each issues have been reached by the choosing of the appropriate method, right use of educational technical devices

The demonstration has a specific importance teaching uniforms and insignia. All means of educational technical devices are used for this aim: for example teaching the uniforms in the strictest sense of the word "palpable" gives realistic description of the foreign forces installation of objects. Therefore the cadets can see or touch the uniforms and other clothing elements of foreign armies.

Teaching the military equipment the main point after relatively short observation the reconnaissance soldier could determine with confidence the type of the equipment seen. This point¹¹ is primarily reached by using wide range of educational technical equipment. Presentation of static slides has been replaced the extensive use of network based configurations.

The understanding¹² of technical data related to certain military equipment is achieved by the "home" studying the materials presented on the lectures. Therefore the cadets are given the opportunity to present a certain group of technical equipment on the seminars.

⁹ Output level: tactical-operational (brigade, division, corps)

¹⁰ Dealing with the methodological particularities of subjects (methodology) [4]

¹¹ The ability of identification, recognition

¹² The cadets have to know the major technical data of the military equipment.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Hermann HOLNDONNER – Tamás NÉMET

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

The experiences show this is the most interesting phase of the subject's teaching for the reconnaissance cadets start really binding to the military reconnaissance. If the students' interest could not be raised at this phase the further phases of teaching the subject becomes extremely difficult.

Considering the repetition it is unfortunately obvious that due to the stagnating and descending number of lessons this is not available, therefore the cadets' individual academic work has outstanding importance. To help and facilitate this work the cadets are given all the available subject related illustrative materials.

Figure 1: Part of the presentation Tanks

The cadets' knowledge is checked by tests¹³ at this phase of teaching to ascertain they are able to identify and recognize the military equipment. Essay questions are given as well to check how the cadets "store" the major data related to the equipment.

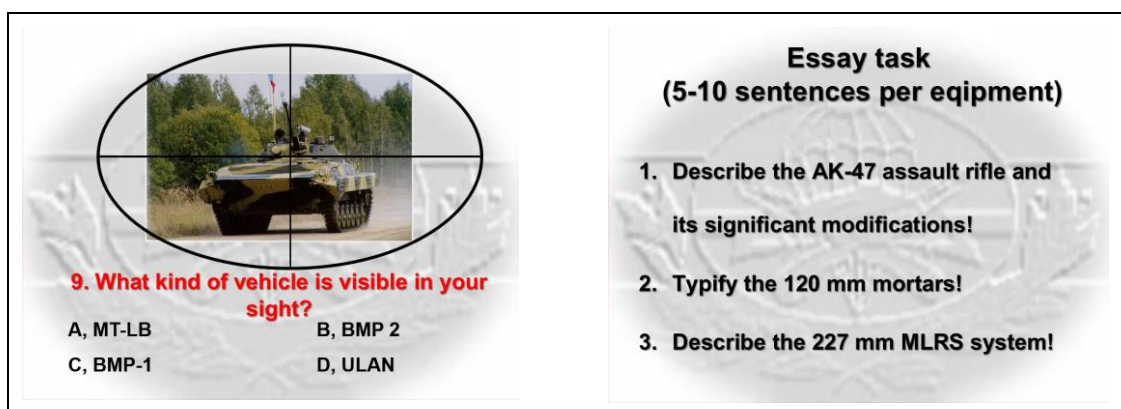

Figure 2: Part of a test

At the next phase of teaching the subject – in line with the combined tactics and the reconnaissance skill subject – the "red party's" battle order and the organizations' capabilities are taught. From point of teaching this phase is quite challenging as the content is rather prosaic as well containing huge amount of data. The organizational charts used for

¹³ An interesting way to check the recognition and identification capability to show up the equipment for max. 10-15 sec to comply the test.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Hermann HOLNDONNER – Tamás NÉMET

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

illustration purposes are very close to the real combat documentation. Beside these static battle charts the instruction of the OPFOR's ¹⁴doctrinal principles to colorize the prosaic charts mentioned.

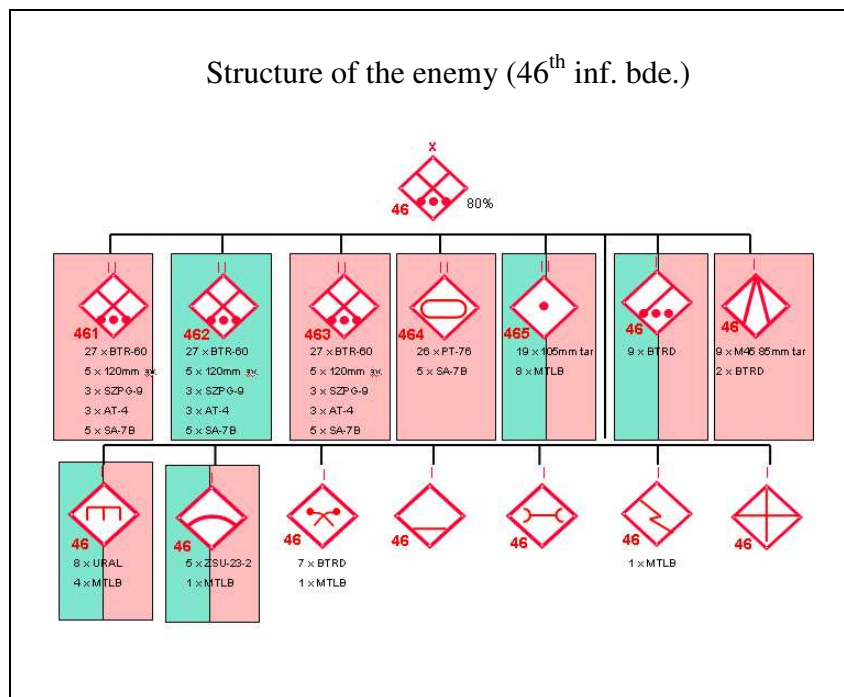

Figure 3: illustration of structure (own edition)

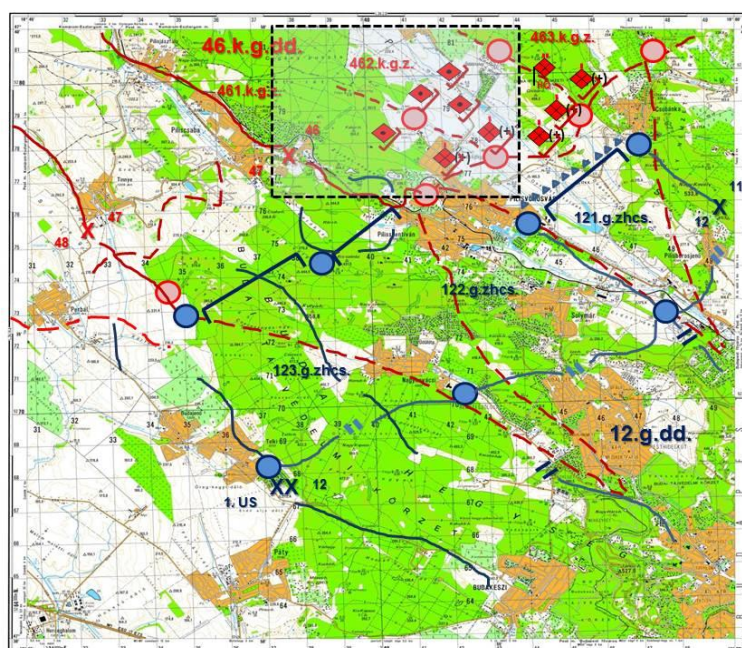

Figure 4: demonstration of the general situation based on doctrinal principles (own edition)

¹⁴ OPFOR- Opposing Force, which is not real, but exercising battle organizations and layouts.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Hermann HOLNDONNER – Tamás NÉMET

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

In order to promote the complex acquisition of the subject's content new, improved methods had been looked for.

Seeking for the appropriate solution to bring into a "palpable" proximity the combat elements.¹⁵ The "BAGLYAS" artillery fire control simulation system had been found.

The "BAGLYAS" artillery fire control simulation system is operated more than two decades to assist the artillery cadets' education. The 3D system allows both artillery and reconnaissance cadets to supplement their theoretical knowledge recognizing and identifying the concerned battle elements' real picture.¹⁶

Picture 1: "BAGLYAS" artillery fire control simulation system

(downloaded: 03.03.2014. source: http://www.haborumuveszete.hu/rovatok/hirek/amerikai_katonak_a_baglyason/baglyasres.jpg)

This simulation system is successfully employed enabling the cadets both strengthen their knowledge and provide opportunity to practice in complexity the connecting other combat leader related skills¹⁷. According to the experiences this kind of small group lessons are interesting and preparing carefully the execution of reconnaissance tasks in "real battlefield environment".

The foreign armies skills subject's important segment at the MSc level education are processing the World's and Europe's leading military powers' and the surrounding countries' Military strategy and doctrines, the structure of their armed forces and the possible ways of the development. The cadets are introduced to OSINT¹⁸ as an information acquiring technics at this phase of their training. Affecting certain areas the actual staff manuals are also concerned: the cadets are introduced to the comprehensive approach method. This method is widely used in today's warfare involving non-military parties in the planning phase of the operations, such as governmental and international organizations identified at the area of interest in order to coordinate the military and the non-military parts' activity.

The cadets are taught to collect, collate and organize the encyclopaedic and lexical information from open sources about the crisis affected countries' governmental and non-governmental leaders regarding PMESI¹⁹. [5] methodology. As

¹⁵ As the possibilities of the University constantly shrink showing and illustrating the real battle elements and systems during the training gets more and more challenging.

¹⁶ During these exercises the battle elements are shown both static and dynamic (in movement) according to the doctrinal principals.

¹⁷ Combined tactics, reconnaissance skills, reconnaissance practical skills, combat leadership.

¹⁸ Open Source Intelligence

¹⁹ PMESI: political, military, economic, social, infrastructure, information

an output the cadets are required to hold a 10-15 min lasting presentation about their assigned area of analysis assisting to promote their verbal information sharing.

Employment of the Hungarian Defence Forces will basically take place in crisis management operations

The employment of the Hungarian Defence Forces generally occurs in crisis management operations, in many cases significantly far from Hungary, in weak states incapable of performing their basic tasks where security has to be established and maintained against irregular, paramilitary organisations, insurgents, armed groups and international mercenary and terrorist groups. [6] According to the National Military Strategy, concerning the principals of employment need to pay attention on the education of regular and irregular (para-militant) forces particularities.²⁰

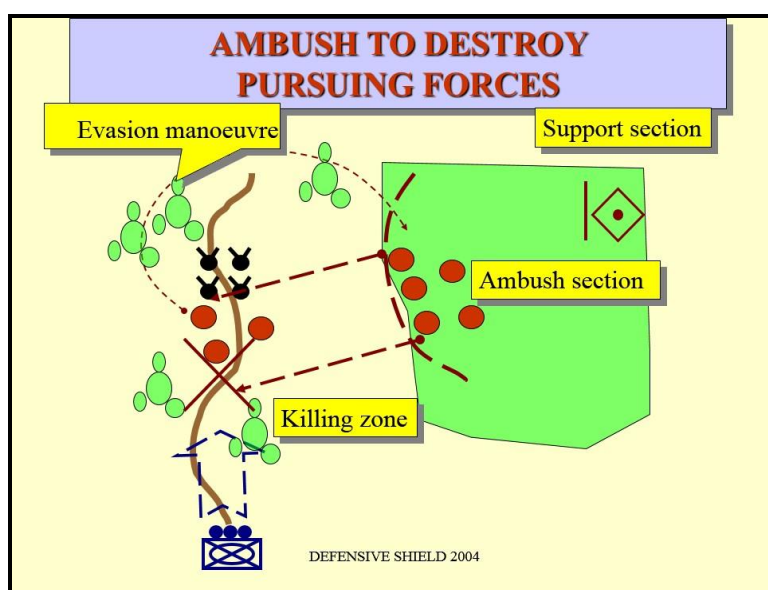

Figure 5: Illustration for employment doctrines of irregular forces (own edition)

As there are no fix normative neither for the structure nor the doctrinal principles when processing this area of the subject the teachers can rely on secondary information based on foreign service experiences. Fortunately there are teachers who has direct access to the primary information for their foreign service, therefore the presented subject is becoming much more credible.

THE RESULTS OF MODERNIZATION OF THE SYLLABUS POSSIBLE WAYS AHEAD

In conclusion can be stated that according to the authors' opinion about the importance of this subject is only taught at the Faculty of Military Sciences and Officer Training Institute of Military Leadership Training Military Leadership course reconnaissance specialization as an independent subject in organized framework. This circumstance also requires tremendous responsibility in relation to the education of the subject.

From the academic year of 2013/2014 the upward system of the reconnaissance specialization the significance of the subject is represented by the comprehensive exam to check the cadets' knowledge about the foreign armies. According to the authors' opinion this examination will raise the subject to the appropriate level.

²⁰ http://www.kormany.hu/download/b/ae/e0000/national_military_strategy.pdf#!DocumentBrowse

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Hermann HOLNDONNER – Tamás NÉMET

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Updating the available textbooks will modernize the core material which is vital if we think about the education. Currently the teachers of the reconnaissance specialization workshop is working on a new textbook feeding the whole area of the foreign armies skills.

The cooperation with the "BAGLYAS" artillery fire control simulation system need to be improved during the education. The modelling of irregular forces need to implemented.

Finally the authors consider important the independent returning of subject at the Military Leader MSc level as "compulsory optional" or optional course at least with 15 contact lessons.

Citing Sun Tzu: "If you know others and know yourself, you will not be imperilled in a hundred battles; if you do not know others but know yourself, you win one and lose one; if you do not know others and do not know yourself, you will be imperilled in every single battle." [7]

Keywords: foreign armies, reconnaissance, methodology, education, training

Kulcsszavak: idegen hadseregek, felderítés, módszertan, képzés, kiképzés

REFERENCE

- [1] Nagy Pál: *A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok képzési igényei és az egyetemi képzés közötti összhang* (egyetemi jegyzet). Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2000.
- [2] Füzesi Ottó: A felderítő tanszék oktatási céljai, elgondolásai. In *A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok képzési igényei és az egyetemi képzés közötti összhang* (egyetemi jegyzet), 47–50. oldal Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2000.
- [3] Madács János: Az idegenhadsereg-ismeret oktatás új rendszere az egyetemen. In *A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok képzési igényei és az egyetemi képzés közötti összhang* (egyetemi jegyzet), 54–55. oldal Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2000.
- [4] Kovács, András, Martinkó József, Bárdos László: *Katonapedagógia I.* Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 1999.
- [5] Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szakutasítása. Honvéd Vezérkar Hadműveleti Csoportfőnökség, 2013.
- [6] Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája. Honvédelmi Minisztérium, 2012.
http://www.kormany.hu/download/b/ae/e0000/national_military_strategy.pdf#!DocumentBrowse. (letöltés: 2014.03.05.)
- [7] Szun-Ce, (ford.: Tőkei Ferenc): *A Hadviselés Törvényei*. <http://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm>. (letöltés: 2014.03.05.)

A publikáció a TÁMOP-4.2.1. B-11/2/KMR-2011-0001. sz. pályázat, "Kritikus infrastruktúra védelmi kutatások" keretében elvégzett kutatás eredményeként készült.

A TUDOMÁNYOS FELFEDEZÉSEK, A TECHNIKAI ÚJÍTÁSOK HATÁSA A STRATÉGIAI GONDOLKODÁSRA I. RÉSZ

THE EFFECT OF THE SCIENTIFIC DISCOVERIES AND TECHNICAL INNOVATIONS ON THE STRATEGIC THINKING 1ST PART

A technikai-tudományos eredmények és felfedezések, a technológiai innovációk mindenkor jelentős hatást gyakoroltak a hadviselés módjára, a stratégiai gondolkodásra és koncepciókra. Ez a hatás végigvonul az emberiség egész történelmén.

Every time the technical-scientific results and discoveries, the technological innovations have had significant effect on the methods of warfare, the strategic thinking and concepts. This effect goes through the whole history of mankind.

ÁLTALÁNOS MEGÁLLAPÍTÁSOK

A háborúnak kimagasló szerepe van az államközi kapcsolatokban, de hatása jelentős az egyes államok belső működésére is. Az állam testületi tevékenységének jóformán minden vetületére hatással van maga a *háború*, illetve a *háborúra való felkészülés*. A politikai intézményeket nagyrészt a katonai nyomás alakította, formálta. A nemzetállam (nemzeti állam) kialakulása a modern Európa hajnalán szorosan összefüggött az egyre nagyobb állandó hadseregekkel. Korunk állami hivatalainak funkciói közül az egyik legfontosabb az ország védelmét szolgáló pénzalapok, emberanyag és felszerelés biztosítása.

A háború elválaszthatatlan azoktól a *gépi eszközöktől*, amelyekkel megvívják, ezért a technika döntő fontosságának felismerése elengedhetetlen a hadtörténet megértéséhez. A technika hatása túllép a csatatér (hadszintér) szűkre szabott határain. A *stratégiai bombázás* doktrínájának és a végrehajtásához nélkülözhetetlen repülőgépeknek a kifejlesztése hallatlan hadászati potenciált biztosított a technikának. A *nukleáris fegyverek* kifejlesztésével ez a csapásmérő képesség példátlan arányokat öltött. A technikai és tudományos fejlődés nem csupán a katona által használt fegyvereket és alkalmazott taktikát alakítja át, hanem hatással van a szállítóeszközre, a logisztikai rendszerre, az alkalmazott gyógyszerekre és a sebészetre, forradalmasítja a kommunikációt.

Bármennyire létfontosságú azonban a technika, megvannak a maga *korlátai*. Önmagában nem képes megjavítani, semlegesíteni vagy helyettesíteni a rossz hadvezetést, a győnge taktikát. Számos esetben az egyik fél technikai fölényét kiegyenlítheti a másik fél harci szelleme.

A FEGYVEREK MEGJELENÉSE

A fegyvert a szerszámtól lényegében a *rendeltetése*, a használata különbözteti meg (a szerszám valaminek az előállítására, megteremtésére való, a fegyver pusztításra). Az ember ősidők óta használ különböző *eszközöket* saját *védelmében*: a hideg ellen állatbőrt, az eső ellen barlangot majd épített tetőt, a fenyegető vadállatok ellen botot és követ (vagyis fegyvert). Minthogy pedig az embert fenyegető veszélyek között a történelem során egyre „előkelőbb” helyre került a másik ember, az eszközök között kezdett privilegizált szerepet betölteni a fegyver.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. NAGY László

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Kétség nem férhet hozzá, hogy a *természetes kiválogatódás* során alapvető szerepet játszottak a fegyverként használható eszközök, pontosabban ezek alkalmazási lehetőségének felismerése. Az az ember, család, csoport maradhatott életben, amely képes volt legyőzni a másikat, és ebben az élet-halál küzdelemben a korai történelmi időktől kezdve nem a fogak és az izmok játszottak elsődleges szerepet, hanem a *fegyverek*. A kő betörhette az ellenfél fejét, a bunkó megsokszorozhatta a kar erejét és megnövelhette a hatótávolságot. Az eldobott, esetleg magasról ledobott kő félelmetes fegyver lehetett a kiszolgáltatott ellenféllel szemben. A parázsló ág „sokkolhatta” a szembenállót, amennyiben az még nem volt képes a tűz használatára. A kihegyezett, tűzben „edzett” végű bottal vagy a kőkéssel halálos szúrást lehetett eszközölni.

Mindezen eszközök természetesen egyaránt felhasználhatóak voltak mind emberekkel, mind pedig állatokkal szemben (védekezés esetén vadállatok ellen vagy vadászatkor az élelem megszerzése céljából).

Egy-egy új fegyver megjelenése (vagyis egy adott eszköz első ízben történő alkalmazása fegyverként, a másik ember ellen, aki még nem alkalmazta ezt az eszközt) mindenkor *kettős hatással* járt: egyrészt biztosította a tényleges *fizikai fölényt*, másrészt erkölcsileg is megrendítette, *demoralizálta* az ellenfelet. A fejlődés során természetesen kiegyenlítődtek az erőviszonyok, az új eszköz használata elterjedt, a meglepetés tényezője belesimult az emberiség közös ismeretanyagának szövetébe.

A HADVISELÉS MEGJELENÉSE A TÖRTÉNELEMBEN

A „hadviselés hajnala” lényegében egybeesik az emberi fejlődés kezdeti szakaszával. A társadalmak (első időszakban a törzsek) kialakulásával végbement a védelem kérdésének *társadalmasítása*: az emberek szakosodtak, létrejött a *fegyverforgatók*, illetve a *fegyvergyártók* csoportja. Az emberiség katonai fejlődésében hatalmas lépést jelentett az áttérés a vadászó életmódról a földművelésre (időszámításunk előtt kb. 9000 évvel). A vadász egyedi képességeit és ismereteit kezdte felváltani a település *kollektív védelmét* biztosító szerveződés. Bebizonyosodott az azóta is változatlan tétel, miszerint a hadviselés közösségi, társadalmi, politikai tevékenység.

A kő és a bot kombinálása megteremtette az első „gyártott” fegyvereket, a kőbaltát és a kezdetleges lándzsát. A tűz ismerete és alkalmazása – vagyis egy elképesztő hatású technikai-technológiai újítás – egy idő után további előrelépést tett lehetővé: a *fémek* felhasználását, ami önmagában is forradalmi felfedezés volt. A fémmegmunkálás fejlődése magával hozta a kor színvonalának megfelelő *lándzsa* kifejlesztését, amelyet kézben tartva (szúrásra, dőfésre) vagy elhajítva egyaránt lehetett használni. A lándzsát akár 25 méterre is el tudta röpíteni használója, de a célzott és hatékony lőtávolság 15 méter körül volt. A „korszerű” lándzsa (illetve a dárda és a kopja) megjelenése kettős hatással járt: egyrészt alkalmazását már tanulni és *gyakorolni* kellett, másrészt meg kellett találni a védekezés módját, „ki kellett találni” a *pajzsot*. Körülbelül erre az időpontra tehető a *támadó és a védekező fegyverek* egyértelmű megkülönböztetése, annak a versenyfutásnak a kezdete, amely a két fegyver-kategória között mind a mai napig folytatódik.

Időszámításunk előtt 8000 körül már voltak olyan települések (városok), amelyeket *fallal és sáncárok*kal vettek körül, hogy megnehezítsék az ellenség behatolását. Ezzel a védelem lépéselőnybe került a támadókkal szemben. A későbbiekben a fősáncokat kövel, illetve fagerendákkal erősítették meg, majd megjelentek a fából épített védőtornyok.¹

Mintegy kétezer év telt el, és megjelent egy új támadó fegyver, a lándzsa „képességeit” továbbfejlesztő *íj és nyíl*. Ezzel jelentősen kibővültek a támadó katona lehetőségei: nagyobb távolságból tudta leküzdeni ellenfelét, és a nyílvesszők nagy száma révén nem maradt fegyvertelen, mint a lándzsa eldobása esetén. Az íj és a nyíl rendkívül hosszú fejlődési folyamaton ment át az évezredek során, miközben rengeteg változata alakult ki.

¹ Lásd – többek között – bővebben: A háborúk világtörténete – Katonai újítások, amelyek megváltoztatták a történelem menetét (Gemini Kiadó, Budapest, 1995, 6-8. oldal)

A HADSEREGEK MEGJELENÉSE

Időszámításunk előtt 3000 táján a *sumér kultúra* körzetében (a későbbi Mezopotámia területén), egy-egy településen létrejöttek a *lándzsások csapatai*, amelyek tervszerű kiképzésben részesültek, képesek voltak csatárláncban előrenyomulni és harcolni, illetve pajzsaik védelmében ellenállni az ellenség támadásának. Ezzel első ízben jelent meg a fegyveres küzdelemben a *falánx* (nehéz fegyverzetű gyalogság, több sorból álló zárt egység). Ekkor már a fegyelem, az állóképesség, a kiképzettség, a harci szellem győzedelmeskedett a háborúban, demonstrálva a technika és a stratégiai elképzelések szoros összefüggését.

A harcmező új szereplőjének megjelenése ugyancsak a sumér kultúrához kötődik: számár vontatta *harci kocsik* támogatták a lándzsásokat. Ez óriási mértékben megnövelte a harcoló sereg *manőverező képességét*, ugyanakkor felvette az összehangolás igényét és ezzel jelentősen megnövelte a hadvezér szerepét. (A harci kocsi megjelenéséhez magától értetődően szükség volt a kerék feltalálására – ismét egy technikai újítás, amely jelentős befolyást gyakorolt a hadügy fejlődésére.)

A krónikák i.e. 2300 körül két új mozzanatról is említést tettek. Sarrukin király, az akkád birodalom feje 5400 fős „*hivatásos*” *hadsereget* tartott fenn, amelyet rendszeresen kiegészített újoncokkal. Ugyanebben az időben jelent meg a harcmezőn a ló, vagyis a *lovas katona*, ami tovább növelte a mozgékonyt. Körülbelül hatszáz évvel később már elterjedten alkalmazták a hadseregek a ló vontatta harci szekeret.²

EGYIPTOM, TENGERI HADVISELÉS

Az *egyiptomi birodalom* révén a Földközi tenger keleti medencéjében megjelent egy *tengeri katonai hatalom*, és ezzel a hadviselés a szárazföld mellett kiterjedt a tengerekre is. Ez azt jelentette, hogy a hagyományos kereskedelmi hajók mellett megjelentek a speciális építésű és felszerelésű, katonai rendeltetésű hajók, a mai *hadihajók* ősei. A folyókon, tavakon, a tengerek part menti vizein korábban is folyhatott katonai tevékenység, egyik fél kirabolhatta, elfoglalhatta vagy elsüllyeszthette a másik hajóit, de ekkor végbement a tengeri járművek „szakosodása.” A hadihajók fedélzetén a szokásos legénységen kívül több-kevesebb fegyveres is tartózkodott, feladatuk nem a hajó „működtetése” volt, hanem támadó akciókra képezték ki őket.³

Egyiptomban – sumér példára – szintén állítottak fel *állandó hadsereget*, amelyben *lándzsás és íjász századok* mellett könnyűfegyverzetű, mozgékony segédcsoportok is voltak (nubiaiak). Velük szemben a kánaániak két új fegyvert is felvonultattak, a két ló vontatta könnyű harci szekeret és a *rétegelt íjat*, amellyel mintegy 200 méter távolságra tudták röpteni nyilaikat (a hatásos lőtávolság mintegy 100 méter volt).

Az egyiptomi birodalom váltakozó sikerrel folytatta háborúit keleti szomszédaival. II. Ramszesz fáraó i.e. 1268-ban vívott súlyos harcot a *hettitákkal* Kades erődjénél (a mai Szíria területén), a csatában a hettiták összesen 3500 harci szekeret vetettek be. Egy-egy harci szekérnek háromfős legénysége volt: a hajtó, mellette balról egy nagyméretű pajzsos felszerelt katona biztosította a védelmet, mögöttük pedig egy lándzsás katona képviselte a támadó erőt. Az egyiptomi harci kocsikon íjászok is voltak.⁴

Az ókor közel-keleti birodalmi *katonaállamok* voltak, hatalmukat katonai erejük révén alapozták meg és tartották fenn. A hadseregek legkisebb egysége a gyalogos század volt, ezeket és a harciszekér-osztagokat zászlóaljakra szervezték.⁵ A fegyelmet és a rendet, továbbá a kiképzést hivatásos tisztek biztosították. A katonák váltak a társadalom

² i.m. 8-9. oldal

³ Lásd részletesebben (többek között): Marjai Imre, Pataki Dénes: A hajó története (Zrínyi Kiadó, Budapest, 1959, 106. oldal)

⁴ A háborúk világtörténete – Katonai újítások, amelyek megváltoztatták a történelem menetét (Gemini Kiadó, Budapest, 1995, 10-11. oldal)

⁵ A megnevezések nem a mai értelemben értendők

kiváltságos rétegeivé majd uralkodó tényezőivé. A hadsereg az uralkodónak tartozott hűséggel, lényegében annak magánhadserege volt.

Az egyiptomi *Újbírodalom* hadserege négy dandárból állt, mindegyikben gyalogos ezredek és harciszekér-osztagok voltak. Egy ezred körülbelül ötezer főből állt, a harciszekér-osztaghoz 250 harci szekér tartozott. A lovas-gyalogos arány 1:20 körül alakult.

A hettita ezred létszáma ezer fő volt, tartozott hozzá egy száz harci szekérből álló osztag is. A lovas-gyalogos arány körülbelül 1:10 volt.

BIRODALMAK, KATONAÁLLAMOK

Egy-egy birodalom erejét katonai teljesítő-képessége tükrözte, ez pedig attól függött, hogy mennyi katonát tudott fegyverben tartani, elhelyezni, élelmezni. A *hadjáratok* céljára összevont hadseregek létszáma sok ezer főre rúghatott, krónikák szerint egyes esetekben meghaladhatta a százezer főt.

I. e. 1500 körül Thotmesz volt az első – egyiptomi – hadvezér, aki a hadjárait megtervezte, a stratégiai célokat kijelölte, az előkészítéstől a megvalósításig terjedő tevékenységet egységes folyamatba építette bele.⁶

Figyelemreméltó sajátosság, hogy három tényező párhuzamos fejlődése óriási mértékben megváltoztatta a hadviselés módját.

- A birodalmak kialakulása magával hozta a társadalom *szervezettségi fokának* jelentős emelkedését, az uralkodó szolgálatára álló rétegek között előkelő szerepre tett szert a hadsereg, ezen belül is a hivatásos katonák kasztja (a tisztségek apáról fiúra szálltak, kialakultak a katona-dinasztiák).
- A rabszolgatartó társadalom a termelőerők nagyfokú *kizsákmányolásával* hatalmas értékek és javak felhalmozására vált képessé, amelyet leginkább katonai célokra használt fel (az újabb és újabb rabszolga-tömegek megszerzéséhez eleve hadjáratokra volt szükség).
- Végül pedig a technikai fejlődés *minőségileg új fegyverek* megjelenését eredményezte (lándzsa, íj és nyíl, harci kocsi).

Mindez együtt oda vezetett, hogy gyökeresen megváltozott a *hadviselés módja*: először az egyes harcos küzdelméből csoportos funkcióvá vált (ami igényelte a harc megtervezését és megszervezését), majd sok ezres, részben hivatásos hadseregek feladatává. Az ütközetek hosszadalmas hadjáratok csúcspontjai voltak, a különböző fegyverzetű és rendeltetésű csapatok tevékenységének összehangolása komoly feladatot rótt a hadvezérekre. Megjelent a fallal megerősített városok *védelmének*, illetve *ostromának* igénye, továbbá a tengeri hadviselés sajátos feladat-rendszere (és mindezen tevékenységek eszköz-rendszere is, például a hadihajók).

A VAS MEGJELENÉSE A HADVISELÉSBEN

A *korai vaskorban* (i. e. 1000-700 között) a vasmegmunkálás kifejlődése azt eredményezte, hogy több, olcsóbb és jobb fegyvert lehetett előállítani (önteni, illetve kovácsolni). A fémek között a vas megjelenése egy újabb korszakalkotó felfedezésnek bizonyult, amely jelentős hatást gyakorolt a stratégiai gondolkodásra. A megvasalt harci szekér súlyosabbá és biztonságosabbá vált, alkalmasabbnak bizonyult az ellenséges hadrend áttörésére, de veszített mozgékonyaságából. *Harcászati szerepét* a lovasság vette át. Hatékony eszközkhöz jutottak a várostromlók a vasalt faltörő kos kialakításával, amellyel könnyűszerrel betörhették a fakapukat (amíg vasalással azokat is meg nem erősítették). Ilyen típusú ostromfelszereléseket, továbbá fából ácsolt ostromtornyokat először az *asszírok* alkalmaztak az i. e. IX. században. Hamarosan általánosan elterjedt a *kard* használata, amely jól kezelhető támadó eszköznek bizonyult. Nem maradt el a védekezést

⁶ Razin E. A.: A hadművészet története I. Kötet (Zrínyi Kiadó, Budapest, 1959, 113-114. oldal)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. NAGY László

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

segítő eszközök fejlődése sem, a gyalogosok *mellvértet* kezdtek hordani. Végül pedig említésre méltó, hogy – a vas-megmunkálástól függetlenül – ebben az időszakban terjedt el két új hajítófegyver, az elsősorban várostromot szolgáló *hajítógép* és a gyalogsági fegyverként alkalmazott *paritty*a.

Az ókori világ lényegében a Földközi tenger medencéjére korlátozódott (a *görög* és a *római birodalom*). Létfontosságúnak bizonyult a tenger feletti uralom megszerzése, ami a kereskedelem biztonságát jelentette. Az i. e. V. század a *görögök* és a *perzsák* sorozatos küzdelmét hozta mind szárazon, mind vízen. 480-ban a görög háromsor-evezős gályák gyorsaságuk és manőverező-képességük révén diadalmaskodtak a perzsa hajóhad felett, ami ékesen bizonyította, hogy a görög szigetvilág lakói már igazi *tengeri hatalommá* váltak, és a szükséges eszközök birtokába jutottak (az említett gályák összehasonlíthatatlanul korszerűbbek voltak két-háromszáz évvel korábbi elődjeiknél). A harci gályák orrára sarkantyúnak vagy lékelőtüskének nevezett vágóéleket erősítettek az ellenséges hajók eredményesebb rombolása, meglékelése céljából. A legenda szerint egy tengeri csatában a görögök – a tudomány eredményeit alkalmazva – tükrök révén összegyűjtött napsugarak segítségével felgyújtották az ellenséges hajók vitorláit.

A HADTUDOMÁNY KEZDETEI

A kor hadvezérei már igazán *tudományos alapokon* álltak, minthogy gondosan áttanulmányozták a hadviselés immár rendelkezésre álló – a krónikák révén írásban is lefektetett – tapasztalatait. Mai szemmel vizsgálva is széles látókörű *hadászati elgondolások* alapján vívták meg háborúikat, amikor összehangolták a szárazföldi és a tengeri tevékenységet, a csapatok mozgását nagy távolságokra, a nyílt terepen vívott csatákat és a várostromokat, miközben nem feledkeztek meg a logisztikai szolgálatról sem.

Az antik világ hadviselésének döntő szereplője a *nehéz fegyverzetű gyalogos* (a *makedón falanx* katonája, a *római légionárius*). A perzsa birodalom vezetői elsöprő sikerrel alkalmazták a gyalogos íjászok és a lovasság kombinációját. A görög gyalogos fegyverzetéhez bronz-sisak, láb- és mellvért, nagyméretű pajzs és hosszú kard (továbbá hajítódárda) tartozott. A makedón falanx katonájának fegyverzete könnyebb volt (kisebb pajzs, könnyebb vért, de hosszabb dárda). 16x16 katonából állt a harcászati egység, amely – a katonák fegyelmezettsége révén – nagy rugalmasságot kölcsönzött a hadrendnek. A harci tulajdonságokat ragyogóan aknáztta ki a kiváló hadvezér, *Nagy Sándor*, aki egészen Indiáig terjesztette ki hódításainak határát (i.e. 326). Megjegyzendő, hogy európai hadvezér ekkor találkozott először *harci elefántokkal*, amelyek katonai célú alkalmazását ugyan nem lehet technológiai felfedezésnek nevezni, de a hadászati elgondolásokra hatást gyakorló újításnak annál inkább. (Az indiai hadsereg négy fő fegyvernemből állt: gyalogság, lovasság, harci szekerek és harci elefántok. Utóbbiak India egyedülálló hozzájárulását jelentik a hadviselés történetéhez, az i. e. VI. századtól az i. u. XVIII. századig képezték a hadsereg részét. Egy-egy elefánt hátán négytagú „legénység” helyezkedett el, egy hajtó és az elefánt hátára erősített ládaszerű faszerkezetben három harcos.)

A RÓMAI LÉGIÓK ÉS A PUN HÁBORÚK

A falanx azonban mind nehezkesebbé vált azáltal, hogy a katonák egyre súlyosabb fegyverzetet hordtak. Helyét és szerepét az i. e. IV. századtól a római birodalomban felállított *légiók* kezdték átvenni, amelyek jóval rugalmasabb harcászati egységnek bizonyultak. Egy-egy légió mintegy négyezer főt számlált, tíz gyalogos alegységből állt, amelyekben egyaránt voltak nehéz *hajítódárdával* illetve *lándzsával* felszerelt katonák (a pajzson és a rövid légiós kardon kívül). Mindegyik légiót hasonló létszámú lovasság egészített ki.

DR. NAGY László

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Rohamosan fejlődött a tengeri hadviselés eszközparkja. Megjelentek a négy- és ötsorevezős harci gályák, amelyek orrára lecsapható hidat szereltek az ellenséges hajók megrohamozásának elősegítése céljából.⁷ A gályák fedélzetén óriási lándzsák kilövésére alkalmas, csoportok által kezelt *íjpuskaszerű* szerkezeteket, valamint köhajtó-gépeket helyeztek el, esetenként fából épített tornyokkal kombinálva. Speciális *kikötőket* építettek (pl. Karthágóban az i. e. III. században fedett gályadokkokat).

A Róma és Karthágó között dúló (ún. pun) háborúk során *Hannibál*, a kiemelkedő karthágói hadvezér mesterien alkalmazta a *vegyes összetételű* (kombinált) hadsereg kínálta lehetőségeket, és több ízben vereséget mért a légiókra. Seregében harci elefántoktól kezdve portyázó könnyűlovasságon és a barbár törzsek „szedett-vedett” gyalogságán, továbbá zsoldosokon keresztül a hivatásos katonáig mindenféle „fegyvernem” megtalálható volt. Átkelése az Alpokon a *hadászati meglepés* napjainkig tanított példája.

Mindazonáltal Hannibál elvesztette a háborút, nem volt képes felülkerekedni Róma szervezetségén és *hosszútávú stratégiáján*, továbbá nem volt képes pótolni saját *veszteségeit*. A légiók egyre inkább bebizonyították életképességüket, fegyverzetük *egységessé* vált: sisak, páncéling, pajzs, kard, egy-egy könnyű és nehéz dárda. (A kezdetben rémületet keltő harci elefántokat füsttel, zajjal tudták megzavarni, úgy, hogy azok több kárt okoztak saját csapataiknak, mint az ellenségnek.) A légiók szervezete is stabilizálódott, egységesen tíz cohors-ból (zászlóaljából) álltak, mindegyik körülbelül 480 főt számlált.

A NOMÁD (BARBÁR) LOVASSÁG ÉS A VÉDŐFALAK

A római birodalom hódításainak alapját a légiók képezték, de a birodalom egyben tartását és védelmét kiterjedt *biztonsági intézkedések* sora biztosította. Technikai értelemben ezek közül kiemelésre méltó az *állandó határok* (limes-ek) kiépítése, többek között a mai Magyarország területén, vagyis Pannóniában, a Duna mentén. A katonai táborok és erődítmények láncolatából álló határok évszázadokig védelmezték megbízhatóan a birodalom területét a barbár törzsek támadásaival szemben. A „mesterséges” védővonal legszebb példája a Britanniában az i. u. a II. században kiépített *Hadrianus-fal* illetve „kisebbik testvére”, az *Antonius-fal*, amelyek a brit sziget egyik szélétől a másik tengerpartig húzódtak kelet-nyugati irányban, elválasztva a meghódított területeket a barbárok földjétől. A Hadrianus-fal mintegy 50 km hosszan 4 méter magas, őrtornyokkal is megerősített földszáncból, 70 km-en pedig 4,5 méter magas kőfalból állt, amelynek tetejére még mellvédet is húztak. Íme egy újabb technológiai innováció.

Közbevetőleg érdemes megjegyezni, hogy Hadrianus fala nem az első ilyen jellegű katonai építmény. Kínában az i. e. III. században kezdtek *falakat építeni* az országot észak felől fenyegető nomád lovasok távoltartása céljából. Az építkezéseket 214-ben egységes rendszerré fogta össze *Si Huang-ti*, az első kínai császár, aki vasszigorral hajtotta keresztül elképzelését. Ily módon rövid idő alatt elkészült az emberiség történelmének leghatalmasabb katonai rendeltetésű alkotása, a *Nagy Fal*, amely 2000 km hosszúságú tömör építmény, kiserődökből, őrtornyokból és összefüggő falból áll, tetején hat lovas haladhat egymás mellett. (A császár hatalmát jól jelképezi az a nagyszámú katona-figura, amelyeket terrakottából formáztak meg, a császárral együtt temettek el, és amelyeket a régészeti kutatások a közelmúltban hoztak felszínre.)⁸

Sokat fejlődött a várak építésének és védelmének technikája is. Egyre természetesebbé vált az erős *kőfalak* és *kőtornyok* építése, amelyek védelmében a hajítódárdával és íjjal felszerelt védők sikeresen tudtak ellenállni az ostromlók rohamainak. Ugyanakkor gazdagodott az ostromlók eszköztára is: a már ismert hajítógépek, ostromtornyok és faltörő gépek mellett megjelent az *ellensánc*. *Julius Caesar* i. e. 52-ben tíz légióval ostromolta meg a gallok legfontosabb erő-

⁷ Megjegyzendő, hogy a valóságban három evezősornál többet nem alkalmaztak, az ennél nagyobb szám inkább az evezőket kezelők elrendezésére vonatkozott (A háborúk világtörténete – Katonai újítások, amelyek megváltoztatták a történelem menetét (Gemini Kiadó, Budapest, 1995, 98. illetve 118-119. oldal)

⁸ Lásd többek között: i. m. 26-27. illetve 63. oldal

DR. NAGY László

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

dítményét, Alesia-t. A várfallal szemben 15 km hosszúságú, tornyokkal és 27 méter szélességű árokrendszerrel megerősített ostromsáncot építtetett légionáriusaival, amelyet a kitámadó védőknek nem sikerült áttörniük. Végül a kiéheztetett várvédők megadták magukat.⁹

A birodalom *összeomlását* az i. u. IV-V. században több tényező együttes hatása eredményezte.

Először is kimerültek és – az újabb hódítások elmaradásával – *nem újultak meg* a birodalom erőforrásai. Ehhez hozzájárult az évszázadok során általánossá vált pazarló életvitel is, illetve az a tény, hogy a nehézségeket a hadsereg létszámának intenzív növelésével próbálták leküzdeni.

Másodszor a birodalom központi területei védtelenek voltak a behurcolt és ismételten pusztító járványokkal szemben.

Harmadszor Bizánc megalapításával (a IV. század elején) egyre inkább napirendre került a birodalom kettészakadása keleti és nyugati területekre.

Negyedszer egyre inkább lázadtak a meghódított területek népei.

Ötödször pedig a birodalom *katonailag* bizonyult gyengébbnek ellenfeleinél, ami önmagában is több okra vezethető vissza: a légiók már csak árnyékaik voltak hajdani önmaguknak, fegyverzetük nem fejlődött tovább, harc-eljárásaik megcsontosodtak, ugyanakkor minden irányból új, hatalmas ellenfelek jelentek meg a határokon.

A LOVAGOK HADVISELÉSE

A különböző *barbár törzsek* (germánok, hunok, longobárdok) újabb és újabb hullámokban támadták a birodalmat, nagy létszámú lovasseregekkel pusztítva a vidéket. Rajtuk kívül különösen veszélyesnek bizonyultak a perzsák, akik mestéri módon kombinálták a lovas íjászokat (könnyűlovasság) és a vértés (nehéz) lovasságot. Az európai, illetve közel-keleti hadseregek fő ütőerejévé fokozatosan a *páncélos lovasok* (lovagok) váltak.

A korai középkor hadviselését a vasba öltözött harcosok, a *lovagok* testesítették meg. Tipikus képviselője volt a korának *Nagy Károly* (800-tól német-római császár), aki páncélos kísérettel, katonai udvartartásával indult hadjáratokba, hűséges lovagjai képezték a sereg fő csapásmérő erejét. A gyalogosok is *sisakot és páncélinget* (sodronyt) viseltek, de ez még nem számított drága felszerelésnek (egyébként is a király gondoskodott róla). A nemesemberek azonban maguk szerezték be saját felszerelésüket, a harci ménnek igen drágák voltak és a ló páncélzata is vagyonba kerülhetett. Egy lovag felszereléséhez 300 holdas földbirtok jövedelmére volt szükség.¹⁰

Jellemző képviselői voltak a kor hadviselésének a *normannok* is, akik előre szegezett nehéz lándzsával rohamozták az ellenséget, miközben fordított vízcsepp alakú, nagyméretű pajzzsal fedezték magukat. A normannok a XI. században meghódították a brit szigeteket és összeütközésbe kerültek az ugyancsak hódító szándékú *skandinávokkal* (dánokkal). Utóbbiak általában gyalogosan harcoltak, páncélba öltözött katonáik kétkezes *csatabárdot* használtak. Ugyanakkor az angol katonák félelmetes fegyvereként megjelent a *számszerj* (hosszúíj), a jól képzett íjászok percnként egy tucat nyilat is ki tudtak lőni. 90 méteren belül a gyors-nyilazás rendkívül hatékony volt, meg tudott bénítani bármilyen lovasrohamot. Az íjászokat ráadásul *vermek vagy cölöpsorok* védelmezték a támadókkal szemben.

A korai középkorban tehát a hadviselés rendszerén belül előtérbe került a lovasság, ezen belül a páncélos lovagok tömege. Ezzel együtt azonban a gyalogság megőrizte jelentőségét, sőt, a különböző fegyverzetű gyalogosok (angol íjászok, svájci lándzsások, skandináv csatabárdosok) komoly ellenfelei voltak a lovagoknak. Az alapvető változást azonban a *tűzfegyverek* megjelenése hozta magával, amelyek az 1320-as évektől terjedtek el Európában, és rövid idő alatt véget vetettek a lovagság tündöklésének. Tehát egy újabb *technikai-technológiai innováció* „szemtanúi” lehetünk, amelynek a hadviselésre gyakorolt hosszú távú hatása szinte felmérhetetlen.

⁹ Lásd részletesen: Warry John i. m. 166-167. oldal

¹⁰ A háborúk világtörténete – Katonai újítások, amelyek megváltoztatták a történelem menetét (Gemini Kiadó, Budapest, 1995, 38-39. oldal)

A NÉPVÁNDORLÁS, A MONGOL HÓDÍTÁSOK

Mielőtt a tűzfegyverek témakörére térnénk át, a kronológiai hűség kedvéért említést kell tenni a *népvándorlás* korának eseményeiről. Már a római birodalom hanyatlása és bukása kapcsán történt említés a *hunokról* (V. század), a keleti irányból egymást követő népvándorlási hullámok markáns képviselőiről. A hunokat egy évszázaddal később az *avarok* követték. Mindkét nép hadviselésére jellemző volt a *portyázó lovas harcmodor*, a gyorsaság és manőverező-képesség, a váratlanság tényezőjének kihasználása, az íj mesteri kezelése (mindez ráillik a magyarok kalandozásaira is). Jellegzetes fegyverük a rövid, de igen erős *reflexíj* volt, amelynek nyila a páncélzatot is átűthette. Kiemelkedő sikereiket az avarok annak is köszönheték, hogy célszerűbb lószerszámot használtak: a *kengyelt* és a *magasabb nyeret*. Ez tette lehetővé, hogy lovaglás közben, akár hátrafelé is eredményesen tudjanak nyilazni. Az első meglepetés elmúltával azonban a lószerszámokat a nyugati lovasság is tökéletesítette, ami a későbbiekben lehetővé tette az avarok legyőzését.

A népvándorlás legnagyobb hullámát a *mongolok* alkották. A XIII. század elején a mongóliai síkságon *Dzsingisz kán* hatalmas birodalmat alapított és félelmetes sereget hozott létre. Seregét a kiváló szervezettség, a vasfegyelem, az igénytelenség, a kegyetlenség és a magas színvonalú hadvezetés jellemezte. A decimális rendszerben felépülő struktúra legkisebb egysége a tized volt (tíz fő), a legnagyobb pedig a tümen (tízezer fő), ez megkönnyítette a parancsok továbbítását, ami általában zászlójelzésekkel történt. A mongol hadsereg gyakorlatilag csak *lovasságból* állt, minden lovasnak három lóva volt (málhahordásra, illetve váltásra), ezért az egész sereg hihetetlen gyorsasággal mozgott. A mongolok a leigázott népeket kíméletlenül besorozták seregükbe, a segédcsoportokra hárítva a legveszélyesebb feladatokat. A kínaiaktól gyorsan eltanulták a *várostrom* módszereit, így velük szemben a várak többsége sem nyújtott menedéket. (Ostrom esetén gyakran maguk előtt hajtották a fogságukba került férfiakat és nőket.) A mongolok nem alkalmaztak addig ismeretlen fegyvereket, de seregük létszáma és a *szokatlan harcmodor* (lovasroham, megfutamodás, cselvetés, megkerülés, visszacsapás) révén akadálytalanul gázolták le Európa keleti felét. Nem kerültek komoly harcérintkezésbe a nyugati lovagseregekkel, mert kánjuk halála miatt visszatértek a Volga vidékére.

A TŰZFEGYVEREK MEGJELENÉSE

A tűzfegyverek közül az első időben az *ágyúk* terjedtek el nagyobb mértékben, amelyeket elsősorban a várostromoknál használtak, mivel csak igen nagy időközönként lehetett újratölteni őket. Az ágyúk különösen a magas falak és a karcsú tornyok ellen bizonyultak hatékonyak, ezért megjelenésüket követően a várépítők gyors ütemben tértek át az *alacsony, zömök, vastag falú*, bástyás rendszerű erősségek építésére (a bástyákban pedig maguk is ágyúkat helyeztek el).

Megjelentek a kezdetleges *kézi löfegyverek* is, de széles körben csak a XV. század végére terjedtek el. Önmagukban nem tudták ellensúlyozni a nehézlovasságot, de a *svájciak* például eredményesen kombinálták a tűzfegyvert, a számszerűt és a lándzsát, és lovassággal is támogatott tömör gyalogos tömbjeik igen hatékonyak bizonyultak. Az igazi meglepetést azonban a *husziták* (XV. század első fele) okozták, akik továbbfejlesztették a régi *szekervár-taktikát*: páncélozott szekereiket nemcsak védekezésre, hanem támadásra is használták, a szekereken szállított (és éppen ezért igen mozgékony) gyalogság egyaránt alkalmazta a hagyományos szálfegyvereket, az alabárdot, az íjat és a kézi tűzfegyvereket. Ráadásul a manővereket könnyű tábori ágyúkkal is támogatták.

A kézi löfegyverek gyors ütemben korszerűsödtek. Gyorsabbá vált a töltés és a tüzelés, nőtt a *hatótávolság*. A XVI. század elején megjelent a *szakállas puska*, amelyet kezelője tüzeléskor egy leszúrható villás állványra támasztott a pontosabb célzás érdekében. A szakállas puskával felszerelt gyalogság – kellő fegyelmezettség esetén – a lovasság fölé kerekedhetett.

A tűzfegyverek megjelenése valóban *forradalmasította* a hadviselést. Lehetővé vált a pusztítás hatótávolságának nagymértékű kiterjesztése, gyakorlatilag megszűnt a *személyes kapcsolat* a szembenálló felek között (ez a folyamat természetesen korábban, az íj és a nyíl megjelenésével kezdődött). Az ágyúk (láncosgolyók), illetve a pusokák tömeges

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. NAGY László

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

alkalmazása tragikus következményekkel járt a lovasságra, a fergeteges *lovasrohamokat* erőltető hadvezérekre nézve (elegendő utalni a mohácsi csatavesztésre).

Az *ostromágyúk* rombolásának köszönhető, hogy az oszmán-törökök többszöri próbálkozás után 1453-ban részt tudtak venni Konstantinápoly évezredes falain és el tudták foglalni ezt a kiemelkedő fontosságú objektumot.

Amikor a XVI. században az oroszok megkezdték Szibéria és Közép-Ázsia meghódítását, kis létszámú, de lőfegyverrel ellátott csapataik könnyűszerrel megfutamtították a valaha félelmetes mongolok leszármazottait. A *nomád lovasság* napja végérvényesen leáldozott.

Célszerű rámutatni a kézi tűzfegyverek két sajátosságára.

Egyrészt ez az első olyan fegyver, amely – különösen eleinte – gyakorta nagyobb veszélyt jelentett kezelőjére, mint az ellenségre (talán még a harci elefántok esetében lehetett ilyen összefüggést találni).

Másrészt viszont ez egy olyan fegyver, amelyet *rövid kiképzés* után bármely gyalogos azonos hatékonysággal tudott alkalmazni, ellentétben például az íjjal, amelynek eredményes használatát sokéves gyakorlattal sajátították el.

Végül alá kell húzni azt a hadászati jelentőségű tény, hogy a tűzfegyverek elterjedése – az *ostromágyúk* kategóriájának funkciója ellenére – alapvetően a *védők* dolgát könnyítette meg a támadókkal szemben.

Még egy megjegyzés kívánkozik a tűzfegyverek elterjedésének problematikájához. Ezen fegyverek működésnek alapvető eleme a *puskapor* (lőpor), amelyet köztudottan *Kínában* fedeztek fel, valamikor a XI. században. Komoly katonai alkalmazására azonban ebben a korszakban Kínában nem került sor, bár különféle kezdetleges *röppentyűket* előállítottak a lőpor felhasználásával (tűzijátékokhoz viszont bőségesen használták). Egyes feljegyzések szerint várfalak ellen a mongolok is alkalmaztak valamilyen *robbanószert*.

A tűzfegyverekkel majdnem azonos kategóriába tartozik az a félelmetes fegyver, amelyet a bizánciak alkalmaztak először 673-ban, majd azt követően is számos alkalommal (részben várvédelemben, részben tengeri csatákban): a *görögtűz* néven ismert jelenség. Ez a középkori „napalm” jelentős tengeri fölényt biztosított Bizáncnak.

Levonhatjuk azt a következtetést, hogy a lőpor és a tűzfegyverek alkalmazása jelentette a *határvonalat* az ókori (illetve feudális) és a modern hadviselés között. A szakállas puskát a XVI. században felváltotta a *kanócos puska*, ennek nyomán pedig a gyalogságon belül ugrásszerűen megnőtt a *muskétások* aránya. A hadviselés fő kérdésévé vált, hogy hogyan lehet kombinálni a nagy távolságra ható fegyvereket a közelharcral, hogyan egyesíthető az *ütőerő* és a *mozgékonyosság*.

A lovasság fegyverzetében a XVI. század végén jelent meg a tűzfegyver a rövidcsövű *karabély* illetve a *pisztoly* formájában.

Kulcs-szavak: innováció, felfedezés, stratégiai gondolkodás

Key words: innovation, discovery, strategic thinking.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Hadtudományi Lexikon (Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995)

Lugosi József, Temesváry Ferenc: Kardok (Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988)

A háborúk világtörténete – Katonai újítások, amelyek megváltoztatták a történelem menetét (Corvina Kiadó, Budapest, 1992)

Marjai Imre, Pataki Dénes: A hajó története (Corvina Kiadó, Budapest, 1979)

Razin E. A.: A hadművészet története, I. kötet (Zrínyi Kiadó, Budapest, 1959)

Warry John: A klasszikus világ hadművészete (Gemini Kiadó, Budapest, 1995)

**MAGYAR FEJLESZTÉSŰ HARCÁSZATI - HADMŰVELETI VEZETÉSI ÉS IRÁNYÍTÁSI
INFORMÁCIÓS RENDSZER (HUTOPCCIS) ÚJ INFORMATIKAI ALAPJAI****I. RÉSZ: TOPOGRÁFIAI MODELLEK KIVÁLASZTÁSA****HUNGARIAN TACTICAL OPERATIONAL COMMAND AND CONTROL INFORMATION
SYSTEM (HUTOPCCIS) NEW INFORMATICAL BASICS****PART 1: TOPOGRAPHIC MODEL SELECTION**

A magyar fejlesztésű harcászati-hadműveleti vezetési és irányítási információs rendszer (HUTOPCCIS) új informatikai alapjai sorozat 3 részből álló kiadvány, aminek a részei következők:

1. rész: Topográfiai modellek kiválasztása,
2. rész: Adatbázisok illesztése a HUTOPCCIS-hez,
3. rész: Vizualizációs be és kimenetek illesztése.

Első részben röviden kiválasztottam a geológiai megjelenítő csomagot, a meglévő igények szemmel tartásával, és a későbbi fejlesztések kutatásával, működésének ismertetésével, gyors bemutatásával.

The new publication series called *hungarian tactical operational command and control information system (HUTOPCCIS) new informatical basics* is made up of three parts, which are the following:

Part 1: selection of the topographical models,

Part 2: integration of databases for HUNTOPCCIS,

Part 3: integration of visualisation inputs and outputs.

In *Part 1* I shortly selected a geological display pack taking the existing requirements into consideration, I also made some inquiry about the later developments, the description and concise introduction of operation.

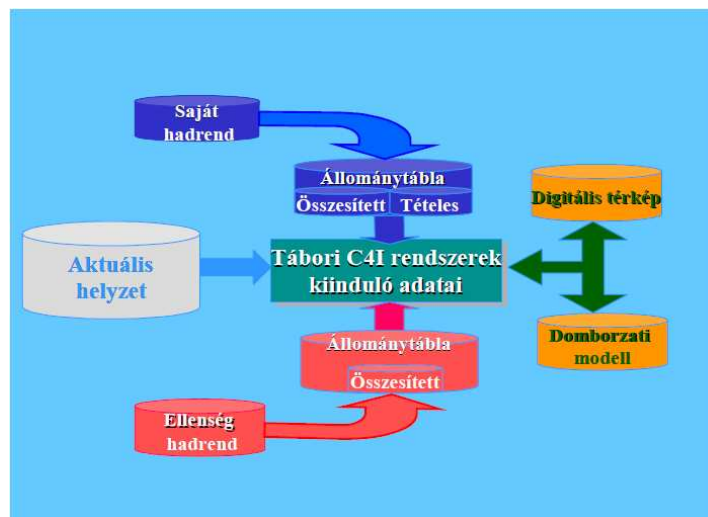
BEVEZETÉS

„A korszerű hadseregek működéséhez elengedhetetlenül szükséges olyan harcászati-hadműveleti számítógépes információs rendszer alkalmazása, mely a vezetés és irányítás bonyolult folyamatát támogatja, és bizonyos elemeit automatizálja. Ez a támogatás és automatizálás ki kell, hogy terjedjen a tervezés, a végrehajtás, a vezetés és az ellenőrzés valamennyi szintjére. Egy ilyen rendszerrel szembeni alapelvárás, hogy képes legyen biztosítani a csapatok erőinek egymással, valamint a NATO szövetséges csapataival való együttműködés képességét is.”¹

Dr. Furján Attila alezredes Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények cikkéből idézve vezetném be, miért kell új alapra helyezni, a HUTOPCCIS rendszert.

¹ Dr. Furján Attila alezredes nemzetvédelmi egyetemi közlemények

Az kiinduló rendszer topológiája a következő ábrán látható:

1. ábra: HUTOPCCIS felépítése²

Itt nagyon jól látszik, mennyire sokoldalú és szerteágazó programcsomagról van szó, mivel tökéletesen és gyorsan kell kiszolgáltatni az aktuális helyzet, ellenséges hadrend, saját hadrend adatait a digitális térképpel, és a domborzati modellel történő online adat és vizuális kapcsolattal.

Ezt a rendszert Dr. Furján Attila alezredes, egyetemi docens (NKE Műveleti Támogató Tanszék) és fejlesztő csapata, lassan több mint egy évtizedes fejlesztő munka folyamatában alakította ki a jelenlegi változatot.

*Rendszerrel szemben támasztott követelmények:*³

1. A rendszernek képesnek kell lennie egyes speciális szenzorok (pl. GPS) adatainak vételére és integrálására a helyzetértékelés feladataival (pl. saját és ellenséges erők helyzetének megjelenítése és nyomkövetése – Force Tracking);
2. A rendszer legyen gyorsan telepíthető, illetve újratelepíthető;
3. A rendszer rendelkezzen GIS modullal, amely szabványos felülettel rendelkezik és rétegenkénti digitális térképi megjelenítésre képes;
4. A rendszer legyen képes a különböző szenzorokon vagy egyéb beviteli egységeken (GPS, kamera, ABV szenzorok, gépjármű állapotadatok, szondák stb.) keresztül beérkezett információk teljes körű feldolgozására és megjelenítésére. Legyen képes a feldolgozott információk és a beérkezett információk közötti különbségek megjelenítésére, kiértékelésére;
5. APP-6C (Katonai térképlejek és jelzésekre vonatkozó szabvány).

Az eredeti szoftver követelménye a következő:

- ArcView 3.2 + Spatial Analyst bővítmény;
- Delphi5;
- MapObjects 2.0;
- MS SQL 2000 adatbázis kezelő;

² Les capacités et les possibilités d'application du sous-système fonctionnel interarmes du système de commandement informatique « Hutopccis » - A „Hutopccis” számítógépes vezetési rendszer összefegyvernemi funkcionális alrendszerének képessége és alkalmazásának lehetőségei, Hadtudományi Szemle, Budapest, 2013. 6. évfolyam 3. szám, p. 5.

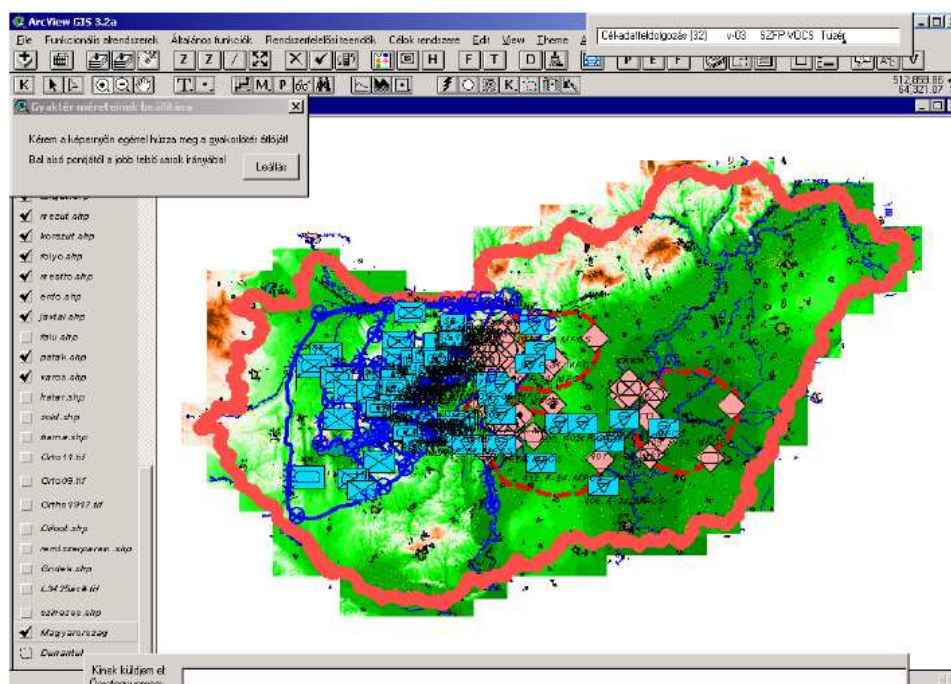
³ Követelmények a tábori C2 rendszer szoftver beszerzési eljárásához

- A régi rendszer javasolt hardver konfiguráció:

- Pentium4 3 GHz processzor;
- 1 GB (1024 MB) memória;
- 80 GB merevlemez;
- 128 MB memóriával rendelkező videokártya, OpenGL támogatással;
- hálózati kártya;
- Windows 2000 vagy Windows XP operációs rendszer;

E rendszer topográfiai, térképészeti és megjelenítési eszközöket kell a kor igényeinek megfelelően kiválasztani és átintegrálni a gyorsabb, rugalmasabb, gyorsan újratelepíthető szoftvercsomag létrehozására.

A rendszeren látszik a sokoldalúság, felépítésében a szép, precíz kivitelezés, és a részletes adat megjelenítés, kiegészítve a hadműveleti információkkal, amit az alábbi képernyőkép is mutat:

2. ábra: HUTOPCCIS képernyőkép

A fenti rendszer szépen működik a fent bemutatott hardver és szoftver felületen, sajnos a mai kor követelményei megváltoztak, mert elvárás lett, hogy a Windows 8.1, Linux, Androidos operációs rendszeren is elfusson a fenti rendszer, hogy a gyakorlaton, akár egy okos telefonról is nyomon tudják követni a műveletet, és ha kell parancsot is kiadhassanak.

Ennek megfelelően új informatikai alapelvárások jelentek meg a HUTOPCCIS rendszer fejlesztői felé.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

PÁLFI Attila István

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Az új térképészeti adatok megjelenítésére szolgáló programcsomag újabb verzióra, vagy kiváltásárára szolgáló törekvést a mai kor elvárásai indították el.

Első lépésként az ArcView 10.x került a középpontba, ami teljes egészében kompatibilis a régi Arcview 3.2-vel, ami még Windows XP alatt futott.

A 10.x-os változat tanulmányozására a végpontokon működő megerősített kivitelű laptop, a következő paraméterekkel rendelkezik:

- Intel Core Duo U2400 1.06GHz (2MB L2 Cache, 533MHz FSB)
- 1,5 GB RAM
- 10,3" XGA LCD érintőképernyő
- 80 GB HDD
- 1 db Freecom FS-50 külső DVD-író
- 2 USB
- 1 soros port
- további kiegészítőkkel ellátva

Sajnos alkalmatlan az ArcView 10.x futtatására, és gyors újratelepítésére, mivel a következő minimális hardver szükségletnek kellene megfeleljen: ⁴

	Speciális, Basic, Standard
CPU sebesség	2.2 GHz-es minimum; Hyper-threading (HHT) vagy Multi-core ajánlott
Processzor	Intel Pentium 4, Intel Core Duo, or Xeon Processzorok; SSE2 minimum
Memória/RAM	2 GB minimum
Kijelző tulajdonságok	24 bites színmélység
Képernyő felbontás	1024 x 768 ajánlott minimális normál méretű (96 dpi)
Swap terület	Határozza meg az operációs rendszer, 500 MB minimum.
Lemezterület	2.4 GB
Videó / grafikus adapter	64 MB RAM minimum, 256 MB RAM vagy több ajánlott. NVIDIA, ATI és az Intel chipset támogatott. 24-bit kompatibilis grafikus gyorsító OpenGL 2.0 futtató szükséges minimum, és a Shader Model 3.0 vagy újabb ajánlott. Ügyeljen arra, hogy a rendelkezésre álló legfrissebb illesztőprogramot használja.
Hálózati hardver	Egyszerű TCP / IP, hálózati kártya, vagy a Microsoft visszacsatoló adapter szükséges a License Manager használatához.

1. táblázat: ArcView hardverszükséglete

Ezen rendszerigények miatt nem felelt meg a cél számítógépen való futtatáshoz, így el kellett indulni egy alternatív GIS alkalmazás keresését.

⁴ ArcView specification

Hosszú tanulmányozás és integrációs kutatás alapján eljutottam arra a megoldásra, hogy térjünk át egy nyílt forrású térinformatikai rendszerre, mivel a hadászatban elengedetlen a szoftver biztonsága, amit a közzétett forráskód biztosít, ezen kívül elvárás volt:

- a gyors futás,
- a kis hardver követelmény,
- a GPS és fejleszthető bővítmények, kiegészítők integrálhatósága,
- a C++, QT fejlesztő rendszer,
- a naprakész fordítás, és forráskódok letölthetősége,
- a programcsomag mérete kb.: 180MB, ami gyors újratelepíthetőséget biztosítja,
- a grafikus megjelenítés kisebb kapacitású grafikuskártyával,
- a kompatibilis a régi rendszer térképészeti adatokkal, fájlokkal,
- a több platformon való futtathatóság,
- a kapcsolódás számos alrendszerrel, amit a 2., 3. részben írok le.

Több rendszer tanulmányozása után megfogalmazódott bennem, hogy térjünk át a „Quantum GIS,” és „GRASS” térinformatikai csomagra, amit az OSGeo (Open Source Geospatial Foundation / Nyílt forrású Térinformatikai Alapítvány) által menedzselt szoftverek alkotják.

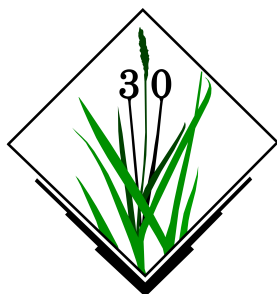
Néhány szó az OSGeo-ról: ⁵

Az Open Source Geospatial Foundation (OSGeo), egy non-profit civil szervezet, melynek küldetése, hogy támogassa és ösztönözze a közös kidolgozásnak nyitott térinformatikai technológiákat és az adatokat.

3. ábra: OSGeo logó

Az alapítvány 2006 februárjában jött létre azzal a céllal, hogy ezzel egy pénzügyi, szervezési és jogi támogatást biztosítson, tágabb értelemben vett szabad és nyílt forráskódú térinformatikai közösség létrehozásában.

A GRASS program neve a Geographic Resource Analysis Support System rövidítéséből ered. 30 éves fejlesztés eredménye. Az elnevezés egy összetett programrendszert takar, képes kezelni raszter, topológiai vektor, képfeldolgozás és a grafikus adatokat. Grass megjelent a GNU General Public License (GPL), és fel lehet használni több platformon, beleértve a Mac OS X-t, Microsoft Windows-t és a Linux-ot.

4. ábra: GRASS logó

A felhasználók interfész a szoftver funkciók segítségével a grafikus felhasználói felület (GUI), vagy a "Plugging into" GRASS-on keresztül más szoftverekhez, például a Quantum GIS-hez is csatlakozik. ⁶

⁵ OSGeo specification

⁶ GRASS specification

GRASS GIS rövid története:

GRASS 1982 óta folyamatos fejlesztés alatt áll, részt vesz benne számos amerikai szövetségi ügynökség, egyetem és magánvállalat. A fő összetevőit és a menedzsment integrációs törekvéseket a GRASS kiadásokat eredetileg az amerikai hadsereg, Építőipari Műszaki Kutatási Laboratórium (USA-CERL), egyes ágait az Amerikai katonai cégek mérnökei (US Army Corps of Engineers), Champaign/ Illinois város indították el. [6]

GRASS GIS kiválasztását megkönnyítette, hogy az amerikai hadseregben is alkalmazzák ezt a programcsomagot, már 1982 óta, így ezzel kielégíti a rendszerajánlatnak a több külföldi hadsereggel kompatibilitás igényét is.

Fontos volt a GRASS GIS kiválasztásánál, hogy egyben map (térkép) szerverként is használható legyen, így nem kell minden gépre telepíteni az alaptérképet, hanem lekérdezhető a távoli szerverről a kívánt térképszelet, és ezzel biztosítható, hogy ne kelljen minden egyes kliens gépen a térképet és a hozzátartozó jelrendszert frissíteni, hanem ezt elvégzi a program, és offline módban a legutolsót használja.

A QUANTUM GIS (QGIS): ⁷

- felhasználóbarát,
- nyílt forrású térinformatikai program,
- futtatható:
 - Linux, Unix,
 - Mac OSX,
 - Windows,
 - Android.

5. ábra: QGIS logó

Rövid története:

A Quantum GIS projekt hivatalosan 2002 májusában jött létre. Az ötlet ugyanaz év februárjában született, amikor Gary Sherman egy Linux alatt alkalmazható GIS megjelenítőt keresett, ami sokféle adatformátumot támogat. Ez az igény a forráskód létrehozásával együtt hozta létre a QGIS projektet. Az első forráskódot 2002. július 6-án tették közzé a SourceForge weboldalon. Az első, alig működő változat PostGIS formátumú rétegeket kezelt. A Quantum GIS név a mai napokra átalakult a „QGIS” betűszóvá, amiben a „Q” (az eredetileg a Nokiától származó) Qt-eszköztárra utal, amiben a rendszer fejlesztése történik.

A PostGIS formátum: ⁸

⁷ Quantum GIS specification

⁸ PostGIS specification

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

PÁLFI Attila István

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

6. ábra: PostGIS logó

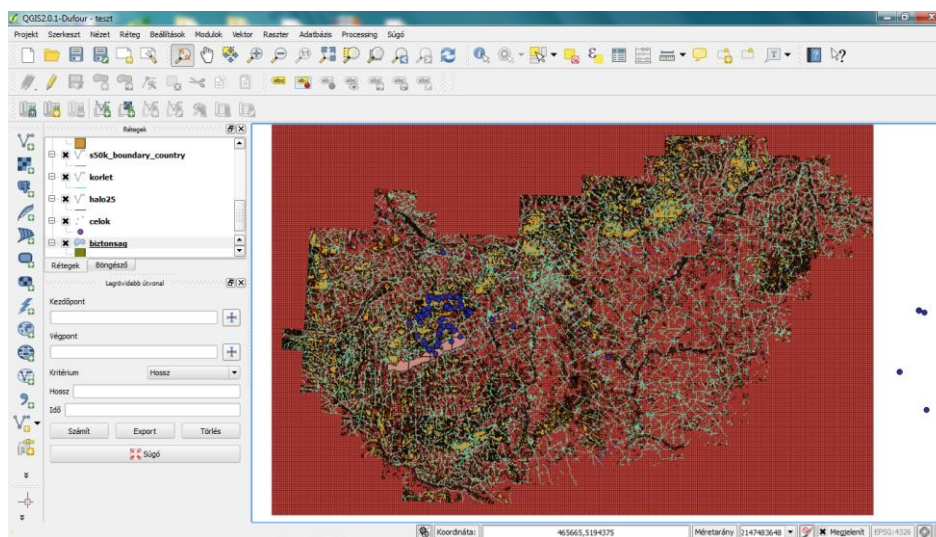
A *PostGIS* egy kiegészítő csomag a [PostgreSQL](#)-hez. A program alapvetően az [OGC](#) SQL alapú adatbázis kezelők térinformatikai funkciói számára kidolgozott ajánlásának (Simple Features SQL) megfelelően működik, tehát egy szabványos eszközzel van szó.

Jellemzői:

- térképi adatok tárolása 'geometry' típusú mezőkben,
- egy sor függvény és operátor ezen mezők kezelésére (terület/kerület/hossz számítás, halmazműveletek, övezet generálás, topológiai vizsgálatok, generalizálás, stb.),
- vetületek kezelése,
- GIST típusú térbeli index alkalmazása, hogy nagyobb méretű állományok esetében is hatékonyan lehessen térképi adatok alapján keresni vagy egyéb lekérdezéseket végezni,
- Az 1.1.0 verziótól kezdődően megjelent a topológiai modell (kezdetleges) támogatása.

A PostGIS-es kiegészítéssel rendelkező PostgreSQL adatbázisokat kezelni tudjuk például a [QGIS](#) térinformatikai programmal, vagy az [UMN Mapserver](#) segítségével [internetes](#) térképek háttérét is szolgáltatathatják. Jól használható eszköz olyan térinformatikai rendszerekben, ahol több felhasználónak kell egyszerre hozzáférni az adatokhoz, akár módosítás szándékával is.

A QGIS többféle vektoros, raszteres és adatbázis formátumot támogat. A vektoros adatok kezelésére az OGR, a raszteres adatok kezelésére a GDAL könyvtárat használja.

7. ábra: QGIS képernyőkép

OGR Egyszerű funkciók Library egy C++ könyvtár nyílt forráskódú (és parancssori eszközök), amely olvasható (és néha írni) hozzáférést biztosít a különböző vektoros formátumhoz, például az:

- ESRI Shape,
- Arc/Info .E00 (ASCII) Coverage,
- Arc/Info Binary Coverage,
- AutoCAD DWG és DXF,
- OpenStreetMap XML és PBF,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

PÁLFI Attila István

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

- S-57,
- SDTS,
- PostGIS,
- Oracle Spatial,
- Mapinfo MID / MIF,
- TAB formátumokat,
- Grid formats (for elevation),
 - USGS DEM - The USGS' Digital Elevation Model,
 - DTED - National Geospatial-Intelligence Agency (NGA)'s Digital Terrain Elevation Data,
 - GTOPO30 - Large complete Earth elevation model at 30 arc seconds,
 - SDTS - The USGS' successor to DEM.

GDAL⁹ (Geospatial Data Abstraction Library/Térinformatikai adatok absztrakciós könyvtára) egy könyvtár, ami olvassa és írja a raszteres térinformatikai adatokat, formátumokat, és megjelenítő csomag. Frank Warmerdam fejlesztette ki, 1.3.2. verzióig, amikor a karbantartását a GDAL / OGR Projektmenedzsmentjét hivatalosan átadta az OSGeo alapítványnak.

8. ábra: GDAL logó

Támogatott adatformátumokból néhány jelentősebb:

Raszter adat formátum neve	Kód
Arc/Info ASCII Grid	AAIGrid
ADRG/ARC Digitalized Raster Graphics (.gen/.thf)	ADRG
Magellan BLX Topo (.blx, .xlb)	BLX
Microsoft Windows Device Independent Bitmap (.bmp)	BMP
VTP Binary Terrain Format (.bt)	BT
Military Elevation Data (.dt0, .dt1, .dt2)	DTED
ESRI .hdr Labelled	EHdr
NASA ELAS	ELAS
ENVI .hdr Labelled Raster	ENVI

⁹ GDAL specification

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

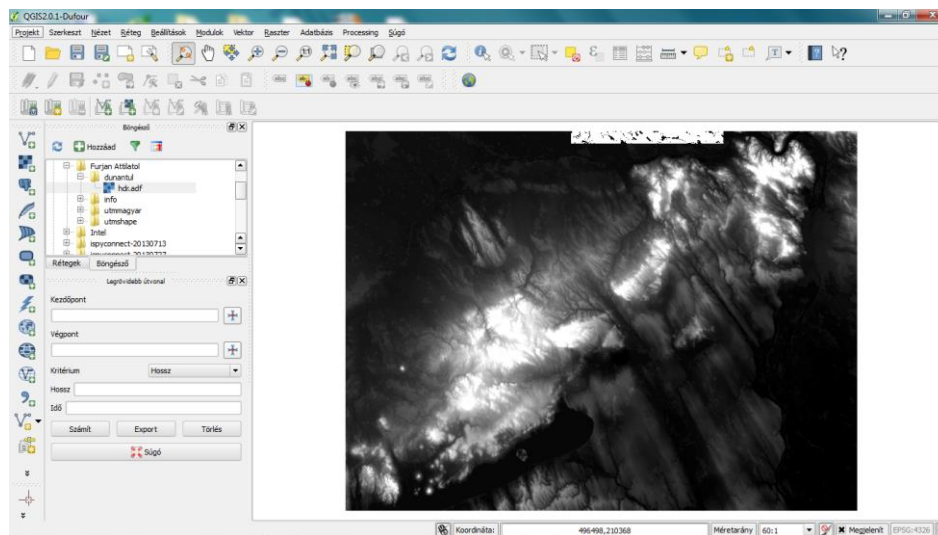
PÁLFI Attila István

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

ERMapper (.ers)	ERS
NOAA .gtx vertical datum shift	GTX
HF2/HFZ heightfield raster	HF2
Erdas Imagine (.img)	HFA
Image Display and Analysis (WinDisp)	IDA
ILWIS Raster Map (.mpr,.mpl)	ILWIS
Intergraph Raster	INGR
USGS Astrogeology Isis cube (Version 2)	ISIS2
KMLSUPEROVERLAY	KMLSUPEROVERLAY
In Memory Raster	MEM
Vexcel MFF	MFF
Vexcel MFF2	MFF2 (HKV)
NITF	NITF
NTv2 Datum Grid Shift	NTv2
PCI Geomatics Database File	PCIDSK
Raster Matrix Format (*.rsw, .mtw)	RMF
Idrisi Raster	RST
SAGA GIS Binary format	SAGA
SGI Image Format	SGI
SRTM HGT Format	SRTMHGT
USGS ASCII DEM / CDED (.dem)	USGSDEM
GDAL Virtual (.vrt)	VRT
ASCII Gridded XYZ	XYZ

2. táblázat: GRASS fájlformátumok

- Több bővítő modult is kínál például a GRASS programmal való együttműködésre vagy a GPS adatok betöltésére.
- GRASS GIS integráció: a GRASS bővítmény hozzáférést biztosít a GRASS GIS, adatbázisokhoz és számos funkcióhoz. Ez magában foglalja a megjelenítést a GRASS raszteres és vektoros rétegekhez, digitalizáló vektoros rétegekhez, új vektoros rétegekhez, vektoros tulajdonságok szerkesztését teszi lehetővé, és elemzést GRASS 2D-s és 3D-s megjelenítést több mint 400 GRASS modullal.
- Lehetőséget ad 3D-s megjelenítésére és topológia kezelésére.

9. ábra: QGIS 3d-s képernyőkép

A fenti két képernyőképen látszik, hogy milyen élethűen tudja megjeleníteni a kért katonai és domborzati vetületeket, ezen kívül a geometriai modellek kis hardver igényű laptopokon is működnek, így alkalmazható lesz a C2 rendszerajánlatnak. Különösen fontosnak tartom, hogy a QGIS környezet fut Androidon is, ami a későbbi fejlesztéseket megkönnyíti, mivel nem kell új platformon nulláról kezdeni a megjelentő fejlesztését, csak át kell tenni erre a platformra.

ÖSSZEFOGLALÓ

Az általam kiválasztott rendszer megfelel az új kor igényeinek, és az alap geológiai megjelentő programcsomag napról napra történő fejlesztésének köszönhetően hosszú távú fejlesztést tesz lehetővé, amit kiegészítve a naponta bővülő fájlformátumok, modulok tömegével egyre több eszközzel, programmal, adatbázissal, felülettel összekapcsolható.

Kutatásom itt kezdődik, amelynek célja, hogy minél szerteágazóbb kapcsolódást biztosítsak a meglévő és leendő informatikai rendszerekhez kapcsolódások terén.

A cikk sorozatom következő kettő részében az adatbázisok kapcsolatát vizsgálom meg, illetve vizuális bemeneti és kimeneti eszközök illesztő programjának és felületének irányvonalait tárom fel.

Kulcsszavak: HUTOPCCIS, Quantum GIS, GRASS, GDAL, PostGIS, OSGeo, C2, C4

Keywords: HUTOPCCIS, Quantum GIS, GRASS, GDAL, PostGIS, OSGeo, C2, C4

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

1. Dr. Furján Attila alezredes nemzetvédelmi egyetemi közlemények
2. Követelmények a tábori C2 rendszer szoftver beszerzési eljárásához
3. ArcView 10.2 rendszer követelménye (Angol nyelvű):
<http://resources.arcgis.com/en/help/system-requirements/10.2/index.html>
4. OSGeo wikipedia (Angol nyelvű): http://en.wikipedia.org/wiki/Open_Source_Geospatial_Foundation

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

PÁLFI Attila István

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

5. GRASS GIS leírás (Angol nyelvű): <http://grass.osgeo.org/documentation/>
6. GRASS GIS wikipedia (Angol nyelvű): http://en.wikipedia.org/wiki/GRASS_GIS
7. Quantum GIS wikipedia (Angol nyelvű): <http://en.wikipedia.org/wiki/QGIS>
8. Quantum GIS leírás (Angol nyelvű): <http://docs.qgis.org/2.0/en/docs/index.html>
9. NATO szimbólumok (Angol nyelvű):
http://en.wikipedia.org/wiki/NATO_Military_Symbols_for_Land_Based_Systems

A MAGYARORSZÁGI MIGRÁCIÓ AZ ORSZÁG TELJES JOGÚ
SCHENGENI TAGGÁ VÁLÁSA UTÁN 2007-2012HUNGARIAN MIGRATION AFTER BECOMING A FULL MEMBER
OF THE SCHENGEN AREA 2007-2012

Jelen tanulmányom célja a schengeni teljes jogú taggá válásunk utáni hazai migráció tanulmányozása a 2007-2012-ig tartó időszakban. Hangsúlyt helyeztem a legális és illegális migráció hazai statisztikáinak elemzésére, valamint azokra a biztonságpolitikai kockázatokra és kihívásokra, melyek ma már a hazai társadalom szinte összes területét érintik. Bemutatom azokat a jellemző stratégiákat, melyekkel a „kvázi” menekültek az itt tartózkodásukat próbálják meghosszabbítani vagy legalizálni. Záró gondolatként rámutatok a vizsgált jelenség, vagyis a migráció számának növekedésével összefüggő okokra és következményekre.

The objective of my present paper is to study the national migration after becoming a full member of the Schengen Area during the period between 2007-2012. I focused on studying the national statistics on legal and illegal migration, and on those risks and challenges of security policy which affect nearly all the fields of the current domestic society. I show those typical strategies which are applied by the 'quasi' immigrants to lengthen or legalize their stay in Hungary. As a final thought I will stress the causes and consequences related to the concerned phenomenon, namely the increase of the number of migration.

2007. december 21-én Magyarország sokévnnyi előkészítő munka után, sikeresen csatlakozott a schengeni térséghez.¹ Az Amszterdami Szerződés hatályba lépésével (1999. május 1.) vagyis a schengeni joganyag közösségi szintre emelésével új korszak kezdődött a vándorlások közösségen belüli kezelésében. Az addig a harmadik pillérbe, a bel- és igazságügyi kormányközi együttműködés körébe tartozó migráció az első pillérbe került át. Vagyis a kormányközi együttműködés területéről közösségi hatáskörbe került, ahol a közösségi érdekeket kifejező döntéshozatali mechanizmusok érvényesülnek. Magyarország integrációja az euro-atlanti térségbe – intézményi értelemben – maradéktalanul megvalósult. „Jelentős lépés csatlakozásunk, mivel a „szabadság, biztonság, jog térségének megteremtése” horderejét tekintve a belső piachoz és a közös pénzhez hasonlítható.”²

A csatlakozás után fontos változást hoztak az Észak-Afrikában és a Közel-Keleten kirobbant társadalmi, politikai események migrációs hatásai Európában és Magyarországon is. Egyértelműen megállapítható, hogy az arab világ mozgalmi, a politikai berendezkedések módosulása, a kevésbé elnyomó rezsimek létrejötte, a Facebook és más közösségi portálok által előremozdított szabadság az elvándorlás lehetőségét is egyszerűbbé teszik. Mivel a mozgalmak

¹A teljes jogú tagság előzménye: A 2003-as csatlakozási okmány 3. cikkének (1) bekezdése szerint a 2004. május 1-jén az Unióhoz csatlakozott tagállamok ezen időponttól kezdődően kötelesek a külső határok átlépésekor vízumkötelezettség alá eső, illetve az e kötelezettség alól mentes harmadik országbeli állampolgárok országainak felsorolásáról szóló, 2001. március 15-i 539/2001/EK tanácsi rendelet [2] I. mellékletének listáján szereplő harmadik országok állampolgárait vízumkötelezettségnek alávetni. Az Európai Parlament és a Tanács 895/2006/EK határozata. Hivatalos Lap L 167, 20/06/2006 o. 0001 - 0007 <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:167:0001:01:HU:HTML&et=2014.01.07>.

²Tájak Péter: Az illegális migráció kezelésében rejlő lehetőségek hazánk schengeni csatlakozását követően, mint a komplex biztonság kiemelt szegmensei. Határrendészeti Tanulmányok, 2007. 3. szám, 5. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

LŐWI Ildikó

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

mozgatórugóját a szociális elégedetlenségek is felerősítették, a szegényebb rétegek mobilizációs hajlandósága közép- és hosszútávon is alapjaiban változtatta meg Európa és ezen belül Magyarország migrációs helyzetét.³

A schengeni csatlakozás után a migráció nemzeti, biztonsági, társadalmi kulcskérdéssé vált. Egyidejűleg azonban biztonságpolitikai, idegenrendészeti, munkaügyi, büntetőpolitikai, munkaügyi, szociálpolitikai probléma is. Egyik oldalról jól érzékelhető, hogy a migráció a társadalomban demográfiai, gazdasági, fenntartható fejlődés aspektusából nézve kedvező jelenség, a másik oldalról azonban migrációval biztonsági szempontból a kockázatok is megjelennek. Biztonsági kockázatok szempontjából a biztonság érzékelése szubjektív és jelentős mértékben függ a befogadó társadalmi közeget, és a bevándorló személyek és csoportok szociológiai, gazdasági, történeti politikai és egyéb helyzetétől. A nemzetbiztonsági kockázatok a migráció terén is jelen vannak, de az ilyen jellegű problémák kezelése nem kívánja a szabadságjogok maitól eltérő, szigorúbb korlátozását.

Európát *négy fő útvonalon* keresztül érik el az illegális és legális migránsok. Ezek közül három, a kelet-balkáni, a klasszikus balkáni, és az Ázsiából Ukrajnán keresztül vezető út Magyarországot is érinti. Az elmúlt öt évben a külföldiek döntő többsége Európából, ezen belül is valamely szomszédos országból érkezett hozzánk. Románia (29%) mellett Németország (11%), Ukrajna (8%) és Szerbia (6%) állampolgárai vannak jelen nagy arányban. Összlétszámukat tekintve a bevándorlók másik nagy csoportja az Ázsiából érkezőké, közülük a kínaiak (7%) vannak többségben. Legnagyobb arányban Koszovóból érkeztek menekültek, akik elsősorban gazdasági migránsok, nem valódi menedékjogra szorulók. Emellett megtízszereződött az afgán kérelmezők száma, ami sajátos magyar vonatkozás lett a régióban, a szomszédos uniós államokban ez ugyanis kevésbé létezik a gyakorlatban. Az afrikai és az amerikai földrészről származó bevándorlók aránya kisebb (2–3%).⁴ A hazánkban tartózkodó külföldiek 42,6%-a Budapesten, 36,8%-a egyéb városokban, 20,6%-a pedig községekben telepedett le. Korösszetételüket tekintve fiatalabbak, mint a honos népesség, a legnagyobb arányt a 20–39 évesek képviselik. A bevándorlók többsége Közép-Magyarországot választja, e mellett jelentős szerep jut Észak- és Dél-Alföldnek is. A Magyarországon élő külföldiek egy része tartósan szeretne letelepedni és megszerezni a magyar állampolgárságot, döntő többségük a környező országokból származó határon túli magyar.⁵

A LEGÁLIS ÉS ILLEGÁLIS MIGRÁCIÓ ALAKULÁSA A SCHENGENI CSATLAKOZÁS UTÁN 2007-2012-IG

Az Európai Unió csatlakozás érdekében tett erőfeszítések során, az erősödő nemzetközi együttműködés mellett csökkent az illegális migráció Magyarországon, majd a schengeni csatlakozás után ismét növekedni kezdett. Nagymértékben hozzájárult e jelenség erősödéséhez Európa szerte a gazdasági világválság. Megnövekedett az államhatárral kapcsolatos jogellenes cselekmények, elsősorban a tiltott határátlépések száma.

A schengeni térség valamely tagállama, így Magyarország területére illegálisan belépő, és ott illegálisan tartózkodó, illetve illegálisan munkát vállaló személyek, vagyis az illegális migránsok tartózkodásukat gyakran a törvények kiskapuit kihasználva, pl. érdekházasságok, családegyesítés legalizálják. Illegális migrációt elkövetők főbb állampolgársági kategóriái a vizsgált időszakban: afgánok: 537 fő, az ukránok 463 fő, a szerbek 293 fő, a palesztinok 209 fő, valamint a románok 208 fővel. Időhúzási céllal, valamint a jogkövetkezmények elkerülése érdekében menekült-státuszt kérelmeztek, majd 2008. január 1. után több ezres nagyságrendben távoztak – még nemzetbiztonsági szűrésük előtt – a befogadó államokról Nyugat-Európába. A megengedő migrációs törvények, a liberális felfogás a szigorúbb politikát folytató környező államok helyett szintén Magyarország felé terelte az illegális migrációt. Míg az Unió tagállamaiban 22%-os a

³ Koller Inez: *Migrációs tendenciák Európában* publikon.hu/application/essay/490_1.pdf.Let:2014.01.02.

⁴ Dövényi Zoltán: A Magyarországot érintő nemzetközi vándorlásterületi aspektusai. In: Tarrósy István – Glied Viktor – Keserű Dávid. Új népvándorlás. Migráció a 21. században Afrika és Európa között. 89.o http://ittvagynk.eu/application/essay/127_1.pdf.Let:2014.01.07.

⁵ KSH Táblák (STADAT) - Idősoros éves adatok - Népesség, népmozgalom. Magyarországra érkezett menekültek (2000-2012) Frissítve: 2013.07.02.Let:2013.12.20.

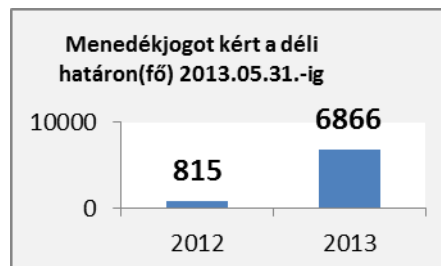
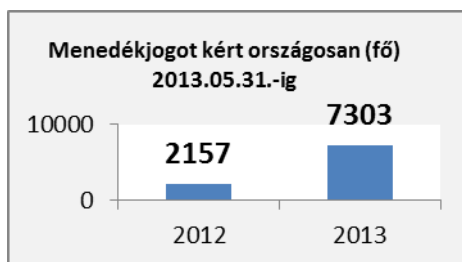
H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

LŐWI Ildikó

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

csökkenés, addig Magyarországon 35%-os volt a növekedés, köszönhetően a Koszovóból érkező nagyszámú migránsnak. Súlyos anomáliákra mutat, hogy a BÁH befogadó állomásairól több ezren távoztak engedély nélkül.⁶ A schengeni csatlakozással, valamint a liberális jogszabályi környezet következtében *hazánk* az illegális migrációs szempontból felértékelődött, *vonzó tranzitállomássá vált*. Számos Ideiglenes Befogadó Állomás nyílt (Nagyfa, Békéscsaba, Nyírbátor, Bicske stb.) ahol a „kvázi” menekültek az itt létet általában csak átmeneti állapotnak tekintették – teljes ellátással. Az ország teherbírása kifulladásban volt az óriási számú migráns miatt. A több mint 350 millió forintos Európai Unió támogatásból, valamint az ehhez hozzáadott közel 90 millió forintos hazai forrás segítségével a személyi állomány átcsoportosítására, új munkatársak foglalkoztatására kerül sor, ezzel biztosítva a nagyszámú ügyirat folyamatos és megfelelő időben történő feldolgozását, valamint férőhelybővítés, épület felújítások és a különböző készletek pótlása valósul meg a befogadó állomásokon. Bicskén és Vámosszabadiban felújították a leromlott állapotú közös helyiségeket, míg Debrecenben újabb férőhelyek kialakítására került sor – ismertette a változásokat Simonné Dr. Berta Krisztina, európai uniós és nemzetközi helyettes államtitkár.⁷

A nehéz gazdasági helyzetben a nyugati államok pedig egyre kevesebb hajlandóságot mutatnak az itt rekedt menekültek megsegítésére.⁸ Az illegális határátlépők, illetve ezzel párhuzamosan a menedékkérők számának robbanásszerű megemelkedése a határőrizeti, az idegenrendészeti, és a menekültügyi szerveket is rendkívül nehéz helyzet elé állította, különösen a déli határvidékeken. Bár a vizsgált időszak csak 2012-ig terjed, érdekességként érdemes a következő félév migránsainak emelkedő számára is egy pillantást vetni.

Forrás: Dr. Szabó Máté: Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB4321/2013. számú ügyben Budapest, 2013. szeptember 08.
A Magyarországra érkező menekülők státuszuk szerinti megoszlása 2007-2012-ig:

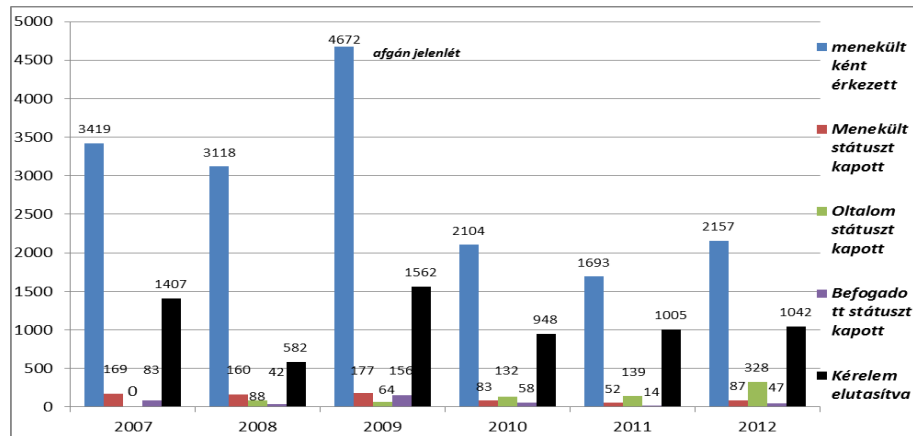
⁶ KSH Táblák (STADAT) - Idősoros éves adatok - Népesség, népmozgalom. Magyarországra érkezett menekültek (2000-2012) Frissítve: 2013.07.02.Let:2013.12.21.

⁷ Sürgősségi támogatás Magyarországnak <http://www.kormany.hu/hu/belugyminiszterium/europai-unios-es-nemzetkozi-helyettes-allamtitkarsag/hirek/surgossegi-tamogatas>.Let:2014.02.05.

⁸ A korábbi áttelepítési program keretei között Kanada és az USA sok szakképzett menekültet utaztatott a saját országába.1995-től német segélyszervezetek segítették a hazatelepedést. A Rotary Club és az egyházi karitatív szervezetek a mai napig aktív tevékenységet végeznek ez ügyben. eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0292:FIN:HU:PDF

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

LŐWI Ildikó

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Forrás: KSH Táblák (STADAT) - Idősoros éves adatok - Népesség, népmozgalom. Magyarországra érkezett menekülők (2000-2012)

Frissítve: 2013.07.02. Let: 2014.01.008.

A táblázatból kitűnik, hogy a hazánkba érkezett összes 17.163 főből menekült státuszt kapott 1.476 ember (8,6 %). Oltalom státuszúak: 1.527 fő (8,9%). Befogadottak: 806 fő (4,7%). Elutasítva: 77,7 %, azaz 13.335 fő.

JELLEMZŐ STRATÉGIÁK A MIGRÁNSOK KÖRÉBEN

A névházasságok egyre szélesebb körben terjedtek, a korábbi évekhez hasonlóan. Az internet itt is a lehetőségek tárházát nyújtotta. Az ilyen módszerrel legálisan-félegálisan a Magyar Köztársaság területére érkezők, itt tartózkodási jogot szerzők egy része a világhálón ismerkedett meg kiszolgáltatott, vagy alacsony társadalmi és kulturális szinten álló magyar hölgyekkel. Emellett továbbra is elterjedt volt bűnözői körökben a hamis, hamisított, vagy személy-cserés okmányok használata. Új tendenciaként a csempészek ügyfeleiket nem vitték át a határon, csak útba igazították őket a határ túloldala felé.

Menedékjogi kérelmek időhúzás céljából. A menedékjogi törvény hatályba lépését követően a menekültügyi eljárás komoly legalizációs eszközzé vált, az előterjesztett menedékjogi kérelmek döntően a tovább-jutás megszervezését biztosító időhúzást célozták meg.

Rendkívüli események: megszorodtak a bevándorlási intézményekhez, főként a menekülttáborokhoz köthető rendkívüli események, verekedések, rendbontások, rongálások, melyeknek következtében a magyarországi befogadó állomások belső biztonsági helyzete több esetben is kritikussá vált. A menekültstátuszt kérelmezők néhány esetben – sokszor jogos kritikáik mentén immár jogellenesen – az állam zsarolására is kísérletet tettek. Tiltakozó akciókat szerveztek, tiltakozásuk demonstrálásaként afgán menekültek felmásztak a Debreceni Befogadó Állomás közelében található átjáró toronyra. Éhségsztrájkot folytattak, amelyekkel az idegenrendészeti hatóságot kívánták lépéskényszerbe hozni, ügyük elbírálását jogszerűtlenül felgyorsítani. Ezek közül is kiemelkedett a 2009. január 14-i eset, amikor menekültjára alatt álló afgánok mintegy 30 fős csoportja zárkózott be Budapesten a Szent István Bazilikába és sztrájkot folytatva menekültként való elismerésüket követelték.⁹ Továbbra is tendencia volt a vízumokkal való visszaélés, az okmányhamisítás mellett a fiktív üzleti tevékenység folytatása (cégalapítás, munkaerő-kölcsönzés), a nem valós életlátszó közösség létrehozása, valamint hamis munkavállalási engedély alkalmazása. Általában ügyük gyorsabb és pozitív elbírálását kívánták elérni.

⁹ 2011. évi 1. különszám - Magyar Rendészettudományi Társaság *Rendeszett* .hu/hatarrendeszetitagozat /2011_evi_%20kulonszam .pdf .Let: 2014.01.08.

Az állam zsarolása: a menekültstátusz-kérelmezők néhány esetben – sokszor jogos kritikáik mentén immár jogellenesen – az állam zsarolására is kísérletet tettek. Tiltakozó akciókat szerveztek, tiltakozásuk demonstrálásaként afgán menekültek felmásztak a Debreceni Befogadó Állomás közelében található átjáró toronyra. Éhségstrájkot folytattak, amelyekkel az idegenrendészeti hatóságot kívánták lépéskényszerbe hozni, ügyük elbírálását jogszerűtlenül felgyorsítani.

Az illegális migrációhoz minden országban, így Magyarországon is „iparág” kötődik. Ez főként a tartózkodás legalizálása érdekében fellépő ügyvédek, és egyéb – anyagi haszon érdekében közreműködő – személyeket takar. Vannak, akik másodlagos bűncselekmények néven említik, mások a szervezett bűnözés fő üzletágának tartják, megint mások kapcsolódó illegális cselekményeknek nevezik azt a jól kiépített társadalmi hálót, amely határokon átnyúlik, s a migránsokat bűn-szervezetbe foglalja, vagy a bűnözés karjaiba löki.¹⁰

KIHÍVÁSOK, KOCKÁZATOK

A migráció számos kihívást és kockázatot hordoz magában. Számos veszély az illegális migráció jellegéből fakad, más problémák a migránsok és a befogadó társadalmak interakciójából születnek.

Demográfiai kihívások: széles körben ismert Európa és benne Magyarország demográfiai válsága. Többben a migrációban látják a fenyegető „nyugdíj-bomba”, a nagy ellátórendszerek összeomlásának megakadályozására alkalmas eszközt.

Egészségügyi kockázatok: a múlt századokban a határőrizet egyik legfőbb funkciója a járványok megakadályozása volt. A globalizáció nem csak a technikai, kommunikációs és közlekedési előnyök forrása, de a járványok és betegségek elterjedésének kerete is lett. Az egészségügyi biztonság, illetve az egészségügy és a migráció kapcsolata nem kellően kutatott terület.

Szervezett bűnözés: a szervezett bűnözés profitot akar termelni, e célból a legtöbb nyereséges iparágat megcélozza. A migráció vizsgálható úgy is, mint olyan jelenség, ahol a szervezett bűnözői hálózatok haszonra kívánnak szert tenni. Az egyik legfőbb tevékenységi kör a drogcsempészség után/mellett az embercsempészség és az emberkereskedelem.

Etnokulturális különbségek: a bevándorló csoportokat többnyire háborús, politikai, szociális okok késztetik vándorlásra. Mivel távoli földrészekről érkeznek országunkba, kultúrájukban, értékeikben és szokásrendszerükben eltérnek a befogadó közegtől. Sokszor szerény társadalmi tőkével rendelkeznek, olykor vallási identitásuk is markánsan eltérő a befogadó közösségtől. A háborús övezetekből érkezők gyakran erőszak kultúráját hoznak magukkal. E körülmények mellett a családi, a baráti és rokoni kapcsolatok eltérő felépítése, működtetése, továbbá a hagyományok tisztelete, megőrzése mind az integráció ellenében, és az elkülönülés irányába hatnak és a szegregációhoz vezető út sarokpontjai.

Gazdasági kihívások: a nemzetgazdaság egészére jelentős kihívás a bevételek egy részének elmaradása. Az eltérő kultúrájú, integrációs nehézségekkel küzdő csoportok körében a feketemunka, a tőke- és munkaerőpiacok szürke és illegális zónája megerősödhet, az állam jelentős adóbevételektől eshet el ennek következtében.

Globális kényszmigráció: a kényszmigránsok tömegeit az életfeltételek elviselhetetlenné válása, ökológiai, klímakatasztrófák, vagy háborúk, polgárháborúk etnikai tisztogatások elől menekülők alkotják. A menekülthullám akár újabb természeti, és társadalmi katasztrófa helyzetek kiváltó oka lehet a befogadó országban.

Közbiztonsági kockázatok: elterjedt nézet, hogy a bevándorlókkal együtt a bűnözés is növekszik. A bűnözés növekedése nem a migráció közvetlen következménye, ugyanakkor a szegregációban testet öltő társadalmi folyamatok, a gettósodás és a bűnözői szubkultúrák kialakulásához vezethet.

¹⁰ Laufer Balázs: Az illegális migráció és a menekültügy biztonsági vetületei. *Hhk.Uni-Nke.Hu/ Downloads/ Tudomanyos_ /www.pecshor.hu/periodika/XI/laufer.pdf*. Let:2014.01.02

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

LŐWI Ildikó

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Kulturális konfliktusok: a kulturális identitás elvesztésétől való félelem a multikulturalizmusban jelentős ellenreakciókat vált ki, amelyek egy része, sajnos erőszakos cselekményekben ölt testet.¹¹ A kiváltó ok a bevándorlásból fakadó kulturális konfliktus.

Ötödik hadoszlop jelenség: idegen hatalmi érdekek érvényesülése migránsaikon keresztül.

Szociális kihívások: a szociális ellátórendszerekhez való hozzáférési különbözőség sújthatja a bevándorló közösségeket, az illegális migránsok pedig teljesen ki is szorulhatnak e rendszerekből. Így a szociális gondoskodás hiánya további konfliktusok forrásává válik a társadalomban.

Xenofóbia, rasszista indítékú bűncselekmények: a rasszista indíték hátterében az idegen, mint alsóbbrendű faj jelenik meg. Gyakran kapcsolódik össze az etnikai hovatartozás és a bűncselekmények elkövetésének háttere, mint hajlam.¹²

A terrorizmus: etnikai, kulturális, vallási, ideológiai motiváció állhat a jelenség hátterében. Lehet politikai és katonai szervezet, a bevándorló közösség alapjain felépülő, bevándorló csoportokhoz kapcsolódó, beutazó terrorista, akár a közösségen belüli sejtet felépítő, vagy attól elkülönülő, az illegális vagy a legális migrációt kihasználó, de a többségi társadalomba elvegyülő alvó terrorista is.¹³

Kiemelt kockázat a kibocsátó országba történő hazalátogatás, illetve ennek legendája. Aggasztó a terrorfelderítés szemszögéből, ha a célszemély ázsiai országban (Afganisztán, Pakisztán) kiképző táborokat keres fel, majd a visszatérés után a nyugati életformával teljesen szembefordult egyénként, ugyanakkor látszólag azt követve alámerül a társadalomban.¹⁴ A statisztikai adatok alapján világossá vált, hogy a 2007-2012-ig terjedő időszakban Magyarországon az illegális migráció schengeni tagságunk ellenére nem csökkent, sőt csekély mértékben növekedett. Tény, hogy a menekültkérelmezők többsége illegális migráns. Embercsempész szervezetek is jelen lehetnek a befogadó állomásokon. Rendkívül aggasztó a szökések száma. Az illegális migráció, amely főként a legális migráció adta eszközök igénybevételére épülve a schengeni térségben nyugati irányba történő továbbutazáshoz adott alapot.

ÖSSZEGZÉS

A migráció legális és illegális formája a hagyományosnak tekinthető közbiztonsági kockázatok mellett nemzetbiztonsági kockázatokkal is hordoz magában. A vizsgált időszak alatt Magyarországon összességében nőtt az illegális migráció, és a schengeni térségben nyugati irányba történő továbbutazáshoz adott alapot. Magyarország esetében több ponton összekapcsolódik a legális migrációhoz és az illegális migrációhoz köthető biztonsági kockázatok köre. Előbbi olyan eszközöket nyújt, amelyek a legalitás látszatát keltve az illegális migrációs szándék leplezésével a beutazás törvényesítését teszik lehetővé, vagy a már schengeni térség területére jutott személyek tartózkodását legalizálják. Európa nyugati országai mára a multikulturalizmus nyílt válságát élik át, amely felszínre hozta a társadalmi integráció kilátástalanságának

¹¹ A kulturális megsemmisüléstől való félelem Norvégiában 2011. július 22-én Anders Behring Breiviket arra sarkallta, hogy a bevándorlást támogató kormányzatot, és politikai pártot, illetve a hozzá kötődő fiatalokat (tehát a hasonló gondolkodású „utánpótlást”) likvidálja, illetve ellenük az országot és a világot megrázó terrormerényletet kövessen el., a megvalósítás ugyanakkor a „magányos farkas – lone wolf” terrorizmus jegyeit viselte magán. 2011. www.thedailybeast.com/.../what-made-anders-behring. 07. 24. Let:2014.01.02.

¹² Németországot megdöböntette, hogy 2000. és 2006. között egy neonáci földalatti csoport kilenc bevándorlót és egy rendőrt is megölt. Az ügyjelentős vihart kavart. Ismét rávilágított a német titkosszolgálat és a rendőrség valódi együttműködésének hiányára, és a szolgálat „megvezethetőségére”. Laufer Balázs: Az illegális migráció és a menekültügy biztonsági vetületei. www.pecshor.hu/periodika/XI/laufer.pdf. Let:2014.01.02

¹³ Laufer Balázs: A migráció és terrorizmus a nemzetbiztonsági szolgálatok szemszögéből. www.publikon.hu/htmls/tanulmanyok.html?ID=24&essayID=88. Let:2013.12.22.

¹⁴ Laufer Balázs: Az illegális migráció aktuális kihívásai Magyarország rendészeti és nemzetbiztonsági szerveinek feladatai a schengeni csatlakozást követően PhD Értekezés tervezet. Nemzeti Közszerzői Egyetem. www.pecshor.hu/periodika/XI/laufer.pdf. Let:2014.01.02.

vízióját is. A migránsok beilleszkedése és maguk elfogadtatása rendkívüli erőfeszítéseket igényel részükről, amely nem minden esetben jár még így sem a sikeres integrációval. Az iskolázatlan, tanulatlan, és a modern globális tudástársadalom vérkeringésébe bekapcsolódni képtelen migráns háttérű tömegek sokszor a modernizáció ellen fordulnak, és végül Európa civilizációs értékeit is elfordulnak. Ez már a radikalizáció és a terrorizmus előszobája. Negatív hatású folyamat a sikertelen társadalmi integráció és a képzetlenség. Európában a bevándorlók tömegei munkanélküliséggel sújtott diaszpórákat alkotnak, akik a megélhetésük érdekében sokszor a bűnözés irányába mozdulnak el. A befogadó társadalomban a bűnözéstől való félelem alapján álló idegenellenesség válik elfogadottá, amely természetesen a szigorúbb rendészeti jellegű intézkedések követelésében, vagy akár etnikai jellegű összecsapásokban mutatkozik meg. Az észak-afrikai és közel-keleti megmozdulások kapcsán Európába és hazánkba érkezett menekültek problematikája rávilágított arra, hogy egy közepes méretű (tízezres nagyságrendű) migrációs hullám is alapvető változásokat indíthat el a közeli országokban és nálunk. Az EU intézményei és a tagországok többsége a vívmányok megőrzése mellett láthatóan új utakat is keres a migrációt kibocsátó országok demokratizálására és a segítségnyújtásra.

Kulcsszavak: magyar legális és illegális migráció, migrációs útvonalak, jellemző stratégiák, biztonságpolitika kihívások, demográfiai hatás, egészségügyi, közbiztonsági kockázatok, szervezett bűnözés, etnokulturális különbségek, ötödik hadoszlop jelenség, kulturális konfliktusok.

Keywords: legal and illegal Hungarian migration, migration routes, typical strategies, challenges of security policy, demographic effect, sanitary- and public security risks, organized crime, ethnocultural differences, fifth column phenomenon, cultural conflicts.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Dövényi Zoltán: A Magyarországot érintő nemzetközi vándorlásterületi aspektusai. In: Tarrósy István – Glied Viktor – Keserű Dávid. Új népvándorlás. Migráció a 21. században Afrika és Európa között. 89.o
http://ittvagyunk.eu/application/essay/127_1.pdf. Let: 2014.01.07.
- Európai Parlament és a Tanács 895/2006/EK határozata. Hivatalos Lap L 167, 20/06/2006 o. 0001 - 0007
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:167:0001:01:HU:HTML> Let: 2014.01.07.
- European Migration Network..Pdf tanulmány 2012. Február 20.10.o.ec.europa.eu/.../12._hungary_national_report_practical_measures .https://www.google.hu/search?q=orfk+határhelyzet képei&ie=utf-8&oe=utf-8&rls=org.mozilla. Let: 2014.01.08.
- eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0292:FIN:HU:PDF Let: 2014.01.08
- Gyakorlati lépések az irreguláris migráció csökkentésére. European Migration Network..Pdf tanulmány 2012. Február 20.29.oec.europa.eu/.../12._hungary_national_report_practical_measures_https://www.google.hu/search?q=orfk+határhelyzet képei&ie=utf-8&oe=utf-8&rls=org.mozilla. Let: 2014.01.08.
- [Koller Inez: Migrációs tendenciák Európában](#). Pdf tanulmány. 27. o. http://publikon.hu/htmls/tanulmanyok.html?ID=52&essayID=490 Let: 2014.01.07
- KSH Táblák (STADAT) - Idősoros éves adatok - Népesség, népmozgalom. [Magyarországra érkezett menekültek \(2000-2012\) Frissítve: 2013.07.02](#) https://www.google.hu/search?q=KSH+Táblák+(STADAT)+Idősoros+éves+adatok+Népesség,+népmozgalom Let: 2013.12.20.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

LŐWI Ildikó

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

- Laufer Balázs: Az illegális migráció és a menekültügy biztonsági vetületei. Tanulmány Phd.202.o .*Hhk.Uni-Nke.Hu/ Downloads/ Tudomanyos_ /www.pecshor. hu/ periodika /XI/ laufer. pdf.* .Let:2014.01.02
- Laufer Balázs: A migráció és terrorizmus a nemzetbiztonsági szolgálatok szemszögéből.*www. publikon.hu/ https/ tanulmanyok. 38-41.o. html?ID= 24&essay ID=88* .Let:2014.01.09.
- Laufert Balázs: Az illegális migráció aktuális kihívásai Magyarország rendészeti és nemzetbiztonsági szerveinek feladatai a schengeni csatlakozást követően. *hhk.uni-nke.hu/downloads/tudomanyos_elet/Laufer Balazs phd. pdf.39. o.*
[https://www.google.hu/search?q= Az+illegális +migráció+aktuális+kihívásai](https://www.google.hu/search?q=Az+illegális+migráció+aktuális+kihívásai) .Let: 2014-01-10
- Magyar Rendészettudományi Társaság *Rendeszeti 2011.évi 1. különszám -.hu/hatarrendeszetitagozat /2011_evi_%20kulonszam .pdf* .Let:2014.01.08.
- Tájok Péter: Az illegális migráció kezelésében rejlő lehetőségek hazánk schengeni csatlakozását követően, mint a komplex biztonság kiemelt szegmensei. *Határrendészeti Tanulmányok, 2007. 3. szám, 5. o.*

AZ AMERIKAI STRATÉGIAI KULTÚRA NAPJAINK KATONAI KONFLIKTUSAIBAN

AMERICAN STRATEGIC CULTURE IN CURRENT MILITARY CONFLICTS

A szerző annak elfogadásával elemzi a közelmúltban az Egyesült Államok érintettségével lezajlott katonai konfliktusokat, hogy azokra az amerikai stratégiai kultúra már a katonai erő alkalmazásáról szóló döntés meghozatalakor hatást gyakorol. Vizsgálja, hogy a katonai konfliktusok tapasztalatai beépülnek-e a stratégiai kultúrába, illetve annak következményeként megvalósul-e az amerikai haderő transzformációja, hogy megfeleljen a biztonsági környezet kihívásainak. Arra a következtetésre jut, hogy a stratégiai kultúra csak nagyon lassan változik, így az amerikai haderőnek még hosszú időre van szüksége ahhoz, hogy sikerrel tudják kezelni az olyan konfliktusokat, mint Irak vagy Afganisztán, ahol a végcél eléréséhez nem elég a konvencionális hadviselésre megtervezett haderő.

The author is analyzing the current and near past military conflicts, in which the United States involved, with the precondition that are affected by American strategic culture from the very moment of the decision to use military force. Examines whether lessons learned during the conflicts infiltrate into the strategic culture and as a consequence transformation of the American armed forces is performed to better answer the challenges of the security environment. Concludes that the strategic culture changing in a very low pace therefore the American forces need long time to effectively manage conflicts like Iraq and Afghanistan in which military, planned for conventional warfare, is not enough to reach the desired end state.

Az Amerikai Egyesült Államok részvételével az elmúlt évtizedekben lezajlott és napjainkban is tartó konfliktusok megítélése katonai szempontból ellentmondásosnak tekinthető. Az ellentmondás abban áll, hogy a világ vitathatatlanul legerősebb – egy konvencionális hadviselésre technikailag, humán erőforrásaival és struktúrájával leginkább felkészült – haderőnek teljesítménye ezekben a konfliktusokban sikerek vagy kudarcnak minősíthető. Különösen szembevetendő ez az Iraki Szabadság művelet során, Bush elnök 2003. május elsején elmondott győzelmi beszédének tükrében. Köztudomású, hogy az iraki háború katonai és civil áldozatainak túlnyomó része ez után, a fő hadműveleti tevékenységek végét kinyilvánító beszéd után jelentkezett. Az iraki szerepvállalást két szakaszra, háborúra és felkelésre bontva a teljesítmény értékelése sokkal egyértelműbb. Megállapítható, hogy az Egyesült Államok rövid idő alatt képes győzelmet aratni a reguláris ellenséges haderő ellen, ugyanakkor a felkelés során a „nem látható ellenség” ellen kevésbé ütőképes. Ez a kettősség az aszimmetrikus hadviselés¹ sajátosságaiából adódik.² Dr. Resperger István következtetése szerint aszimmetrikus hadviselés esetén „a győzelemhez az ellenség haderejét le kell győzni, területét el kell foglalni, a nemzet akaratát meg kell törni” (Dr. Resperger 2013.).³ Azt is megállapítja, hogy Irakban csak az első két eredményt sikerült elérni. Afganisztán-

¹Fogalma: „Pontosan körvonalazott politikai célok érdekében folytatott, gyakran több szervezet ideológiai, vallási, etnikai közösségén alapuló katonai és nem katonai műveleteket, eljárásokat és módszereket alkalmazó közvetlen és közvetett hatásokra építő és egymás hatásait felerősítő, a biztonság különböző dimenzióinak területét veszélyeztető harcmodor, főként harcászati eljárás, melyek együttes hatásával kényszeríthetjük akaratunkat az ellenségre.” Dr. Resperger István 2013. *Kis háborúk nagy hatással. A XXI. század fegyveres konfliktusai, a terrorizmus és aszimmetrikus hadviselés jellemzői*, Felderítő szemle XII: évf. 1. szám. pp. 200-229.

²Óriási a különbség a konfliktusban részt vevő, azaz harcoló felek által alkalmazott erők és eszközök minősége és mennyisége között; a kisebbik fél katonai képességei annyira korlátozottak, hogy a katonai győzelmet csak hagyományos eszközökkel nem érheti el; az ilyenfajta háború megvívásához gerillaharc, szabotázs, terror szükséges; a normák átlépése, elhagyása; a cél az ellenséget, a megszállót számos, részben katonai eszközzel (köztük terrorista módszerekkel is) céljának feladására kényszeríteni; minél inkább elhúzódik egy háború, egy fegyveres konfliktus, annál valószínűbb, hogy bekövetkezik az aszimmetrikus hadviselés; a győzelemhez az ellenség haderejét le kell győzni, területét el kell foglalni, a nemzet akaratát meg kell törni. Ibid.

³ Ibid.

tánban is hasonló folyamatnak lehetünk tanúi. Jeffrey Record szerint a probléma gyökere az amerikai politikai és stratégiai kultúrában rejlik.⁴ A stratégiai kultúra elméletek szerint egy nemzet stratégiai kultúrája meghatározza stratégiai gondolkodását, ami rányomja bélyegét a hadviselés módjára is. A kérdés az, hogy az amerikai stratégiai kultúra determinálja-e az Egyesült Államok katonai konfliktusainak kimenetelét, illetve a tapasztalatok alapján változik-e olyan mértékben, hogy az amerikai haderő sikerrel álljon helyt napjaink konfliktusaiban?

AZ AMERIKAI STRATÉGIAI KULTÚRA

A stratégiai kultúra és hatásainak vizsgálatakor alapfeltétel annak elfogadása, hogy a kultúra, a minket körülvevő környezet egyik dimenziójaként valamennyi tettünket befolyásolja, beleértve a stratégiai gondolkodást is. Colin Gray a nemzetek különböző stratégiai viselkedését tanulmányozva, definiálja az amerikai stratégiai kultúrát, mint „a kultúra, ami azokat az erővel kapcsolatos gondolkodás és cselekvési módokat tartalmazza, amelyek a nemzeti történelmi tapasztalatokból, az önképből, valamint mindazokból az egyedi amerikai tapasztalatokból (földrajzi, politikai filozófiai, civil kulturális, és életviteli) származik, amik az amerikai állampolgárt jellemzik”.⁵ Az egyedi tapasztalatok a következő, az amerikai társadalmat jellemző értékeket hozták létre: izolacionizmus; az egyéni szabadságon és jogokon alapuló ideológia; az amerikai állampolgárság tisztán politikai meghatározása; a protestáns munkaetika és a kapitalizmus egyensúlya; a politika erkölcsi megközelítése; etnocentrizmus, mely azon alapul, hogy az amerikaiak erkölcsi magaslaton állnak; az a sovéniszmű vélemény, hogy mindenki amerikai akar lenni; az azonnali cselekvésre és elégtételre vonatkozó elsöprő igény.⁶ Ezek az értékek egy apolitikus, agresszív, direkt stratégiai megoldásokat, nagy tűzerőt és kifinomult technológiát, alkalmazó, jó logisztikai ellátórendszert feltételező, azonnali és döntő eredményeket akaró, veszteség érzékeny stratégiai kultúrát hoztak létre. Mivel az amerikaiak számára a háború devianciának, és nem a politika más eszközökkel történő folytatásának minősül, számukra, katonai értelemben a győzelem nem értelmezhető kitűzött stratégiai célok elérésével, csak az ellenség teljes megsemmisítésével.

AMERIKA AZ ÚJ TÍPUSÚ KONFLIKTUSOKBAN

A fenti jellemzők jól tetten érhetőek az utóbbi évtizedek katonai konfliktusaiban. A katonai erő alkalmazása során az azonnali eredményekre törekvés, ami jelen esetben az ellenség mielőbbi megsemmisítése a tűzerő erőteljes, és a kifinomult technológia intenzív alkalmazásához vezetett. Ezt támogatták a hadügyi forradalom során kifejlesztett és általánosan elterjedt precíziós csapásmérő fegyverek és fegyverrendszerek. Az 1991-es öbölháború is a modern technológia mindenhatóságát erősítette az amerikaiakban. A Sivatagi Vihar műveletben az amerikai haderő képes volt pontosan összehangolt összhaderőnemi támadó műveleteket végrehajtani a hadműveleti terület mélységében, egyszerre támadva az ellenség stratégiai célpontjait és katonai erejét is. Francis Fukuyama szerint az amerikaiak abban a hitben léptek be a XXI. századba, hogy a jövőben a modern technológia segítségével csak tiszta és olcsó háborúkat fognak vívni. Ezt a hitet azonban az iraki háború szertefoszlatta, ugyanis a precíziós bombák nem tudnak különbséget tenni a felkelők és a civil lakosság között, és nem segít a katonáknak az arab nyelvtudásban.⁷

A technológiai fejlődés jelentős létszámcsökkentésekhez vezetett, különösen a szárazföldi erőknél. Ez épp attól a képességétől fosztotta meg az amerikai haderőt, ami az aszimmetrikus hadviselés körülményei között vívott küzdelem megnyerésének egyik feltétele, az ellenség területének elfoglalása. A terület birtokba vételét és a biztonság tartós garantálását csak élőerővel és olyan speciális képességekkel – idegen nyelvismeret, pszichológiai hadviselés, civil-katonai

⁴ Record, Jeffrey 2006. The American Way of War Cultural Barriers to Successful Counterinsurgency, Alabama, p.1.

⁵ Gray Colin S. 1981. National Style in Strategy: The American Example, In: International Security, Vol. 6. No. 2, pp. 21-47

⁶ Ibid. p. 12.

⁷ Fukuyama Francis, 2006. America at the Crossroads: Democracy, Power, and the Neoconservative Legacy, New Haven, Yale University Press. p. 36.

kapcsolatok, helyi katonai és rendőri erők kiképzése, humán felderítés – lehet megoldani, amelyek másodlagosak a hagyományos hadviselésben. Ebből következően, azok az erők, amelyek alkalmasak a gyors győzelem kivívására nem biztos, hogy mennyiségileg és minőségileg alkalmasak a háború intenzív szakaszát követő feladatok végrehajtására. Ezt a stratégiai szempontból káros hatást figyelték meg Samuel Berger és Brent Scowcroft nemzetbiztonsági tanácsadók: „Az Egyesült Államok gyorsabban és kevesebb veszteséggel nyer háborúkat, de ez egy nem kívánt következménnyel járt. A gyors győzelem összeroppantja az ellenséget, de nem semmisíti meg teljesen.”⁸ A szétszéledő majd újra csoportokba szerveződő és gerillaháborút folytató ellenség elleni harc hosszabb ideig tart és jóval több katonát igényel. Ian F. Beckett az iraki felkelésről írt könyvében felsorolja a felkelők elleni eredményes harchoz szükséges tényezőket, amelyek a második világháború óta nem változtak jelentősen. Elsőként, szükséges annak felismerése, hogy a felkelésre inkább politikai mintsem tisztán katonai válaszokat szükséges adni. Másodszor, szükséges a civil és katonai válaszok koordinálása. Ugyanilyen fontossággal bír a hírszerzés. Elengedhetetlen a felkelők és a civil lakosság szétválasztása, valamint a megfelelő katonai erő alkalmazása, ami a gyakorlatban az adott helyzetben szükséges minimumot jelenti. Végezetül, hosszú távú reformok bevezetése azon sérelmek kezelésére, amelyek a felkelés támogatásához vezetnek.⁹ Ilyen feladatokra a hagyományos hadviselésre tervezett és felkészített haderő nem alkalmazható. Nincsenek nagy, könnyen beazonosítható és megsemmisíthető célok. Helyettük megszámlálhatatlan ellenálló tevékenykedik kis csoportokban, a civil lakosság között, akiket a járulékos veszteségek elkerülése érdekében mindenképpen védeni kell. A hatékony küzdelemhez a hagyományos hadviseléshez kidolgozott harcjeljárásokat is meg kell változtatni.

A katonák morálját nem csak a veszteségek – amelyek többsége nem az ellenséggel vívott tűzpárbajokból vagy egyéb harccselekményekből, hanem orvtámadásokból, objektumok ellen végrehajtott komplex támadásokból, és házilag készített, utak mellé telepített robbanóeszközök hatásától származik – törli meg. A kultúrák különbözőségéből adódó meg nem értés kilátástalanná teszi az elfoglalt állam újjáépítésére tett erőfeszítéseket. A járulékos veszteségek nagy száma a közhangulatot a korábbi felszabadítók ellen fordítja, és megszállókként tekintenek rájuk. A kiképzett rendőri és katonai erők gyakran amerikai kiképzőik ellen fordulnak így a katonák hiábavalónak érzik munkájukat. Az Egyesült Államok erőfőlnye és katonai elrettentő képessége arra kényszeríti jelenlegi és jövőbeni ellenségeit, hogy a konfliktus kezdetétől fogva az aszimmetrikus hadviselésre készüljön fel.

VÁLTOZÓ STRATÉGIAI KULTÚRA, VÁLTOZÓ EREDMÉNYEK?

Az elmúlt évtizedek elhúzódó konfliktusai során, éppen a háború elhúzódó jellege és az értelmetlennek tűnő veszteségekről érkező jelentések kapcsán a külföldi szerepvállalások időnként a belpolitikai viták előterébe kerülnek. Az Irak lerohanására okot adó tömegpusztító fegyverek létezésének megkérdőjelezése és az, hogy sohasem kerültek elő, a társadalom egyik alapértékébe vetett hitet ingatta meg. Tovább koptatták a jóindulatú hatalom képét az Afganisztán lerohanására okot szolgáltató terrortámadásokkal kapcsolatos oknyomozások és összeesküvés-elméletek. Hogy az Egyesült Államok jó célokért, erkölcsi értékek mentén háborúzik az amerikai stratégiai kultúrába is beépült, de mivel annak a stratégiai döntéshozók a hordozói, meg kell állapítani, hogy ebben változás tapasztalható. A politikusok erkölcsi retorikát használva, esetenként hamis hírszerzési információkat bizonyítékként feltüntetve hozzák meg és fogadtatják el a társadalommal a stratégiai döntéseiket. Tagadhatatlan, hogy ezek mögött az USA valós érdekei állnak, ugyanakkor lobbycsoportok gazdasági érdekeit is szolgálják.

Azt, hogy a haderő bizonyos átalakítása szükséges a változó biztonsági környezethez, illetve a katonai konfliktusok jellegéhez csak 2006-ban, az iraki és afganisztáni tapasztalatok után ismerte fel az amerikai politikai és katonai vezetés. Feldolgozva a vietnami háború tanulságait is, Carnes Lord a 90-es évek elején hívta fel a figyelmet arra, hogy a

⁸ Berger, Samuel and Scowcroft, Brent, 2005. július 27. *The Right Tools to Build Nations*, Washington Post

⁹ Beckett, F. Ian, 2005. *Insurgency in Iraq*, Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, p. 26.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SZEGŐ László

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Pentagon felkészületlen az alacsony intenzitású konfliktusok kezelésére. Rámutatott, hogy ezekben a konfliktusokban a nem katonai eszköztárnak ugyanolyan, ha nem nagyobb szerep jut, mint a katonai erőnek. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a haderőnek nélkülözhetetlen szerep jut – gyakran más kormányzati ügynökségekkel együttműködve – a nem katonai feladatok végrehajtásában.¹⁰ A felkészületlenséget az amerikai stratégiai kultúra azon tulajdonságával magyarázza, hogy a háborúra és békére élesen elkülönült fogalomként tekint. Egyrészt, a fegyveres erő alkalmazását a békétől teljesen eltérő viszonyrendszerbe helyezi, ahol más szabályok érvényesek, másrészt, háború esetén a haderő nincs tekintettel a harcokat követő békeállapotra. Igazolva Lord állítását, a 2006. évi négyévenként esedékes védelmi felülvizsgálat kimondta, hogy növekvő szakadék tátong az Egyesült Államok haderőtervezése és a változó globális stratégiai környezet között. A jelentés azt is elismerte, ami akkor már tizenöt éve nyilvánvaló volt, hogy az irreguláris hadviselési forma vált dominánssá az Egyesült Államok konfliktusaiban. A jelentés sürgette az idegennyelv-képzést, más kultúrák megismerésének fontosságát, és a különleges műveleti erők létszámának növelését, amelyek jól alkalmazhatók a felkelők elleni műveletekben, különösen hosszú időtartamú, fedett műveletekben, politikailag érzékeny vagy ellenséges környezetben.¹¹ Ez a változás jól megfigyelhető Afganisztánban, ahol az iraki tapasztalatok alapján a különleges erők alkalmazása került előtérbe. Ugyanakkor a szárazföldi haderő létszáma és rendeltetése gyakorlatilag érintetlen maradt és a haditengerészet és a légierő hagyományos fegyverzet-beszerzési projektjeit sem befolyásolta jelentősen az iraki háború.

Annak felismerése ellenére, hogy a haderőt és feladatrendszerét szükséges napjaink fegyveres konfliktusaihoz alakítani megállapítható, hogy az Egyesült Államok katonai ereje mindmáig hagyományos hadviselésre van tervezve, struktúrával, felszerelve és kiképezve.¹² Ezt támogatja az állandó rotáción és előmenetelen alapuló személyügyi rendszer is, ami nem veszi figyelembe azokat a speciális képességeket pl. idegen nyelvtudás, amelyek jól hasznosíthatók az aszimmetrikus hadviselés viszonyai között. A szükséges változások jellemzően megakadnak a bürokrácia ellenállásán. Ez arra enged következtetni, hogy a stratégiai kultúra változik, de a mélyen beágyazódott tulajdonságok változásához hosszú időre van szükség. Vietnam, Szomália, Koszovó, Irak, Afganisztán mind olyan helyszínek, amelyek azt bizonyítják, hogy a nagyhatalmi beavatkozás a kudarc jelentős kockázatát hordozza magában az olyan háborúban, ahol a reguláris haderő, valamilyen módon történő megszűnésével irreguláris fegyveres ellenállás kialakulására lehet számítani. Az Egyesült Államok esetében mérlegelni kell azt, hogy a beavatkozás az amerikai érdekek védelme érdekében szükséges-e? Ellenkező esetben a haderő sebezhetősége, kudarca – pusztán abból a tényből eredően, hogy nem ilyen feladatokra tervezték – mindenki számára nyilvánvalóvá válik.

ÖSSZEGZÉS

Fentiek alapján azt gondolom, hogy amíg az amerikai stratégiai kultúrában nem áll be lényeges változás addig az meghatározza a hagyományos háborútól eltérő katonai beavatkozások kimenetelét. A nem kellő körületekintéssel meghatározott politikai célok, és a katonai és politikai feladatok nem megfelelő elkülönítése egyenes út a kudarchoz. Egy uralkodó rezsim – országa katonai erejének megsemmisítésével történő – megdöntése, testhezálló feladat az amerikai haderőnek, hiszen erre tervezték, ugyanakkor a felkelők elleni harc és az országépítés feladatai, a határozott fejlődés ellenére, még mindig kihívások elé állítják az amerikai katonákat, illetve a döntéshozókat. Rávilágítva a stratégiai kultúra különbözőségeire itt tartom szükségesnek megemlíteni, hogy a gyarmataival szerzett tapasztalatok miatt a brit stratégiai gondolkodásnak része az ilyen helyzetek kezelése. Az érintett országra vonatkozóan jól elkülönült politikai célkitűzéseket fogalmaznak meg, a szükséges mértékben alkalmaznak erőt, és tudatosan bennük a helyi viszonyok mélyebb megértésé-

¹⁰ Lord, Carnes, 1992. Small Wars and Insurgencies, Ch. X. American Strategic Culture in Small Wars, International Law Studies, Vol. 67.

¹¹ U.S. Department of Defense, 2006. Quadrennial Defense Review, Washington, Department of Defense, p. 36.

¹² Record p. 16.

nek fontossága, melyet alátámaszt a brit haderő iraki szerepvállalása. Hasonló érzékenységről tett tanúbizonyságot a líbiai-válság kezelése. Líbiában a korlátozott katonai beavatkozás után a helyzet korántsem volt és ma sem ideális, de a nyugati haderők, megszálló idegen erőkként nem „ragadtak be” egy hosszúra nyúló, kilátástalan küzdelembe. Optimizmusra adhat okot az Egyesült Államok hozzáállása a szíriai-válsághoz. Ha az óvatosabb amerikai hozzáállást úgy tekintjük, hogy a fentebb említett katonai beavatkozások negatív tapasztalatai – Snyder stratégiai kultúra definícióját alapul véve – beépültek a stratégiai döntéshozók eszményképeibe, megváltoztatva feltételezett érzelmi válaszaikat és rögzült szokásaikat, talán körülményesebb, a racionalitással jobban összeegyeztethető stratégiai válaszok születhetnek a problémára. Amennyiben a folyamat együtt jár az amerikai haderő transzformációjával a jövőbeni amerikai katonai konfliktusok eredményének megítélése egyértelműbb lehet.

Kulcsszavak: *amerikai stratégiai kultúra, stratégiai gondolkodás, aszimmetrikus hadviselés, amerikai hadviselés*

Key words: *American strategic culture, strategic thinking, asymmetric warfare, American way of war*

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arms Anita M. 1993. *Strategic Culture the American Mind*, in Essays on Strategy IX, szerk. Thomas C. Gill, Washington, National Defence University Press
- Beckett, F. Ian, 2005. *Insurgency in Iraq*, Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, p. 26.
- Berger, Samuel and Scowcroft, Brent, 2005. július 27. *The Right Tools to Build Nations*, Washington Post
- Gray Colin S. 1990. *War, Peace and Victory: Strategy and Statecraft for the Next Century*, New York, Simon and Schuster
- Gray Colin S. 2005. *The American Way of War: Critique and Implications*, in *Rethinking the Principles of War*, szerk. Anthony D. McIvor, Annapolis, MD, Naval Institute Press, pp. 27-33.
- Gray, Colin S. 2006. *Out of the Wilderness: Prime Time for Strategic Culture*, National Institute for Public Policy, Advanced Strategic Planning and Analysis Support Contract, Contract No. SP0600-04-C-5982.
- Johnston, Alastair Iain, 1995. *Thinking about Strategic Culture*, In: *International Security*, Vol 19. No. 4. pp. 32-64
- Kim, Jiyul, 2009. *Cultural Dimensions of Strategy and Policy*, Director, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, Carlisle,
- Klein, Bradley S., 1998. *Hegemony and Strategic Culture: American Power Projection and Alliance Defence Politics*, In: *Review of International Studies*, Vol. 14. No. 2. pp. 133-148
- Lantis, Jeffrey S. 2006. *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*, Comparative Strategic Cultures Curriculum
- Mahnken Thomas G. 2006. *United States Strategic Culture*, Comparative Strategic Cultures Curriculum, Washington
- Overly Richard, 1995. *Why the Allies Won?*, New York
- Dr. Resperger István 2013. *Kis háborúk nagy hatással. A XXI. század fegyveres konfliktusai, a terrorizmus és aszimmetrikus hadviselés jellemzői*, *Felderítő szemle* XII: évf. 1. szám. pp. 200-229.
- Snyder Jack L., 1977. *The Soviet Strategic Culture: Implications for Nuclear Options*, R-2154-AF Santa Monica, Calif.: Rand Corporation
- Szun-Ce: *A hadviselés törvényei (Szun-Ce ping-fa)* <http://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm#eloszo> (2013-01-05)

THE TREND IN HUNGARY'S CONTRIBUTION TO NATO OPERATIONS AND MISSIONS FROM
OUR NATO ACCESSION TO THE PRESENTMAGYARORSZÁG NATO TAGSÁGÁBÓL ADÓDÓ MISSZIÓS FELADATOK ALAKULÁSA
A CSATLAKOZÁSTÓL NAPJAINKIG

The aim of this article is to describe the road leading to Hungary's accession to NATO, the actual joining process and how we have proved our commitment to the Alliance. I wish to describe and analyze the process through which we proved in the territory of the former Yugoslavia – indirectly at first by allowing NATO aircraft to use our airspace, and later directly by contributing Hungarian troops to the operations – that we are capable of playing an active role in performing the collective defence tasks of the Alliance.

Jelen publikáció célja hazánk NATO tagságához vezető út, maga a csatlakozási folyamat majd ezt követően a tényleges szövetséges elkötelezettségünk bizonyításának ismertetése. Bemutatni és elemezni kívánom azt a folyamatot, melynek révén a volt Jugoszlávia területén először csak közvetett szerepben – elsősorban a hazai légtér átengedésével – később már közvetlen formában, magyar katonák részvételével is bizonyítottuk, hogy képesek vagyunk tevékenyen részt venni a szövetség kollektív védelmi folyamataiban.

Before describing the road leading to Hungary's NATO membership and the accession process, I would like to give an overview of the North Atlantic Treaty Organisation, which since its establishment on 4 April, 1949 has been the most important military alliance in the world. I would like to discuss the issue of collective defence within the Alliance in relation to the events in the territory of the former Yugoslavia, in which Hungary took part indirectly at first and later directly as well.

THE NORTH ATLANTIC TREATY ORGANISATION

At the time of writing this article the North Atlantic Treaty Organisation,¹ which was formed on 4 April, 1949 in Washington, is an alliance of 28 North American and European states and the most important collective defence organisation of the post-World War II² international order. The aim of the alliance was "to promote peace and friendly relations across the region", which in the given political environment meant countering the potential threat posed by the politics and the ever growing military capabilities of the Soviet Union. The first [NATO Secretary General, Lord Ismay](#), stated that the organization's goal was "to keep the Russians out, the Americans in, and the Germans down". In other words: the Soviet elements, which were alien to the system, had to be kept at a distance using the strategy of containment, Germany had to be reintegrated into the European system and at the same time the leading role of the United States as already a "European power" had to be ensured and recognized, and this role had to be integrated into

¹ *North Atlantic Treaty Organisation*, abbreviated as NATO, in French: Organisation du Traité de l'Atlantique, OTAN, hereinafter abbreviated as NATO in this article. Source: hu.wikipedia.org/wiki (16:20, 28.12.2013)

² *World War II*: The biggest conflict in human history with fighting on three continents, Europe, Asia and Africa. In Asia it started on 7 June, 1937 and ended with the capitulation of Japan on 2 September, 1945. In Europe the fighting started with the invasion of Poland on 1 September, 1939, and the capitulation of Germany on 6 May, 1945 is regarded as the end of the war. Source: www.masodikvh.hu (16:03, 28.12.2013)

the European structure. The founding document of the Alliance is the North Atlantic Treaty, which was worked out on the basis of Article 51 of the United Nations³ – hereinafter UN – Charter, which is also called the principle of collective defence.⁴ Given the importance of this principle, I am going to describe it separately. [1] – [2] – [3]

SELF DEFENCE IN THE UN SYSTEM AND IN THE NATO FOUNDING TREATY

Article 51 of the 111 articles of UN Charter recognizes the right to self defence as follows: *"Nothing in the present Charter shall impair the inherent right of individual or collective self-defence if an armed attack occurs against a Member of the United Nations, until the Security Council has taken measures necessary to maintain international peace and security."* [4]

The NATO founding treaty consists of only 14 articles. In the preamble the signatories, the 12 founding members of NATO: Belgium, Canada, Denmark, France, Iceland, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Norway, Portugal, the United Kingdom and the United States, declared that they would unite their efforts to safeguard the principles of democracy, individual liberty and the rule of law, and to promote stability and well-being in the North Atlantic area.

In Article 5, in accordance with the principle of self defence set forth in the UN Charter, they expressed their mutual commitment to defend each other in case of any aggression against any one of the member states. [1]

What does all this mean in the area of international law? Can the states exercise the right of self defence in case of a terror attack? The question arises in connection with the US invasion of Afghanistan⁵ after 9/11, 2001 and Israel's offensive against Lebanon⁶ in 2006 and against Gaza⁷ in 2008. All cases can be regarded as responses to terror attacks committed by terror organisations. [1]

Bearing in mind the main topic of the article, after describing Hungary's NATO membership, I am going to discuss the issue of collective defence with regard to Hungary's NATO membership and our defence tasks, and I am planning to explore the main connections in this area. The next part of the article is concerned with the events leading up to Hungary's NATO membership.

THE EVENTS LEADING UP TO HUNGARY'S ACCESSION TO NATO

When discussing Hungary's NATO accession, the date 7 June, 1990 must be paid special attention to because that was the first time that a member of the Hungarian government, Géza Jeszenszky,⁸ Foreign Minister of time, visited the NATO HQ in Brussels. Less than a month later, on 18 July 1990 József Antall, the Hungarian Prime Minister himself, paid a visit to the centre of the Alliance. The next milestone was December 1991, when Hungary, together with several former

³ *United Nations Organisation*, abbreviated as UN(O), in French and Spanish ONU, It was founded in 1945 with the aim of preventing wars and promoting the peaceful resolution of conflicts between countries through negotiation. At the time of writing this article the UN has 193 members, including almost all of the recognised independent states. Source: hu.wikipedia.org/wiki/Egyesült_Nemzetek_Szervezete (17:54, 30.12.2013)

⁴ *The principle of collective defence*: this principle is at the very heart of NATO's founding treaty. It binds its members together, committing them to protect each other and setting a spirit of solidarity. Source: www.honvedelem.hu/cikk/22953/nato-csucs-elott-a-kollektiv-vedelem (18:41, 31.12.2013)

⁵ *Afghanistan war*: it started in 1980 during the presidency of Jimmy Carter, a democrat, the 39th president of the US. Every American administration has been involved in it ever since. The Afghan conflict is the longest the US has ever been involved in, and it is also the most complex security policy challenge in the Middle East. Source: <http://hetek.hu/kulfold/201007/30> eve tart az afgan haboru (04:50, 30.12.2013)

⁶ *Lebanon war 2006*: also known as the 34 day Israeli-Lebanese war, which was a military conflict between the Israeli military and Hezbollah forces in South Lebanon. In Lebanon 1187 people were killed and 4092 were injured. The number of civilian casualties was extremely high. Source: http://www.zmne.hu/kulso/mht/hadtudomany/2007/1/2007_1_8.pdf (21:19, 04.01.2014)

⁷ *Gaza Offensive – Israeli Hamas conflict*: On 27 December 2008 Israel launched Operation Cast Lead with the aim of annihilating the alleged armed infrastructure of Hamas in the Gaza Strip, using its air force. Source: <http://hu.wikipedia.org/wiki> (21:13 04.01.2014)

⁸ *Géza Jeszenszky*: Foreign Minister of the Republic of Hungary between 23 May, 1990 and 15 July 1994. As a member of Hungary's first democratically elected government after the change of regime, he played an important role in forming Hungary's foreign relations. Source: <http://www.parlament.hu/kepviselo/elet/j229.htm> (02:32, 03.01.2014)

HADTUZOMÁNYI SZEMLE

BEKES Katalin

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

members of the Warsaw Pact became the founding member of the North Atlantic Cooperation Council (NACC),⁹ which was established by the Allies as a forum for cooperation and dialogue on security policy issues with their former adversaries. Another important step in the cooperation between Hungary and NATO was our joining the Partnership for Peace (PfP)¹⁰ programme, which was launched at the Brussels Summit on 10-11 January 1994. The most important elements of the Partnership were military cooperation programmes tailored to the needs of the individual partner states. [5] – [6]

Further strong cooperation between Hungary and NATO can be seen in the efforts made to stabilize Bosnia and Herzegovina. The IFOR and SFOR¹¹ operations lasted from December 1995 to 2004, during which Hungary provided Host Nation Support for the NATO and partner contingents taking part in the operations and also contributed its own contingent. Our participation greatly contributed to the fact that at the Madrid Summit in 1997 Hungary was invited to start accession talks with NATO. [5]

The next most important date is 8 July, 1997, when at its Madrid Summit NATO invited Hungary, Poland and the Czech Republic to start accession talks. The final communiqué of the NATO Madrid Summit stated: "Today we invite the Czech Republic, Hungary and Poland to start accession talks with NATO. Our aim is to sign the Accession Protocol at the meeting of the ministers in December 1997, and to finish the ratification process on time, so that the named countries can be the members of the Organization before the 50th anniversary of the Washington Treaty." [7]

The above mentioned aim was reached and on 12 March 1999 Hungary became a fully-fledged NATO member. As one of the events leading up to our NATO membership, the referendum held on 16 November 1997 must be mentioned, the result of which was published by the National Election Committee in the 1998/4 issue of Magyar Közlöny. The proposal that the Republic of Hungary should ensure the defence of the country by joining NATO" was approved by 85.3% of voters, 41.50 % of all people eligible to vote, with a voter turnout of 49.2%. [8]

In the forthcoming I wish to discuss the military reform steps following the result of the referendum and preceding our NATO accession.

PREPARATION FOR MEMBERSHIP – THE MILITARY TRANSFORMATION IN HUNGARY

The result of the referendum ensured the necessary public support for Euro-Atlantic integration, which was one of the important aims of the regime change. [8]

Our commitment to the Alliance necessitated the acceleration of the military reform, as a result of which on 1 September 1997, a combined Defence Staff as well as General Staffs for the different services of the armed forces were set up, which fulfilled the traditional general staff functions – formulating defence requirements, data gathering, analysis, organisation, cooperation, supervision, advising – in accordance with the practice of NATO countries. The Chief of the Defence Staff¹² was a four-star general with the status of state secretary, who was also the number one deputy of the commander of the armed forces. It can be stated that in the interest of establishing civil control over the military, two

⁹ *North Atlantic Cooperation Council (NACC)*: It was established by NATO in 1991 after the end of the cold war. It was the manifestation of the „hand of friendship” extended to both the former members of the Warsaw Pact and the new states born after the collapse of the Soviet Union. Source: <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/hungarian/art5.html> (21.40, 04. 01. 2014)

¹⁰ *Partnership for Peace (PfP)*: It was formed by NATO and 23 other states. Activities under the PfP programme include peace-keeping and disaster response exercises and programmes aimed at military-to-military cooperation between the member states. Source: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Békepartnerség> (03:31, 03. 01. 2014)

¹¹ *SFOR*: Stabilization Force, a NATO-led multinational peace support operation in the territory of Bosnia and Herzegovina. It followed IFOR (Implementation Force) which existed for one year. Both operations were among NATO's first peace support operations. Source: <http://hu.wikipedia.org/wiki/SFOR> (04:39, 03. 01. 2014)

¹² *Chief of Defence: Ferenc Végh* was appointed Commander of the Hungarian Armed Forces and Chief of the Defence Staff on 7 June, 1996. He was followed by Lieutenant General Lajos Fodor on 1 August 1999. Source: www.honvedelem.hu/cikk/14500 (06:25, 03. 01. 2014)

years before our NATO accession, a defence staff, NATO-compatible in all respects, was set up, which as a military part of the MoD was ready to be integrated into the ministry. [7] – [9]

Our accession to NATO was facilitated by further measures, all of which had the general aim of improving the capability of the Hungarian Defence Forces to cooperate with NATO, including the development of communications systems, preparation for joining the integrated air defence system and improving the foreign language skills of officers and non-commissioned officers. The main aim of the transformations was no longer the achievement of fully-fledged NATO membership but to create a modern and credible military force which is capable of meeting the challenges of modern warfare and of providing defence for the country more effectively than the previous system. [7]

I would like to discuss what opportunities we were given after our accession to prove our commitment to NATO, firstly through the description of the Kosovo crisis, one of the most challenging conflicts of our times from the point of view of security policy, and then through the analysis of the role we played in managing the crisis.

AFTER THE ACCESSION – PROVING OUR COMMITMENT TO THE ALLIANCE

KOSOVO – THE ANTECEDENTS OF THE CRISIS

The ethnic conflicts in Kosovo broke out in 1987 and started the disintegration of the former Yugoslavia. Besides the approximately 250,000 Serbs nearly 2 million Albanians lived in the province, who declared their independence in 1990 but it was not recognized by any of the states of the world. The Serbian government reacted by starting the process of centralization and 'Serbianized' the administration and education, and also planned to settle even more Serbs in the region. Following the Albanian resistance, the clashes between the Serbian police and the Albanian protesters became permanent. The Dayton Peace Accords¹³ did not resolve the problem because they did not offer a solution to the Kosovo crisis. [10]

HUNGARY'S PARTICIPATION IN THE EFFORT TO SETTLE THE KOSOVO CRISIS

Only a few days after our accession – 12 March 1999 – we had the opportunity to prove our commitment to NATO. At 2000hrs CET on 24 March 1999 the Alliance launched Operation Allied Force, the air campaign in Yugoslavia, in which Hungary provided comprehensive support for the allied forces involved. The armed forces of 13 NATO member states – Belgium, Canada, Denmark, France, Germany, Italy, the Netherlands, Norway, Portugal, Spain, Turkey, Great Britain and the United States – directly took part in the operation, in the first stages with about 600 aircraft, including 430 fighters. However, the overwhelming majority (90%) of the air strikes were conducted by American aircraft, the involvement of the other countries being merely symbolic or not combat-related. The other six NATO members, including Hungary, were involved in the air operations, which ended on 9 June 1999, by allowing the use of their territory and airspace, providing logistic support and personnel for the allied HQs. [5] – [11] – [12]

During the war against Yugoslavia Hungary received a request from NATO to take part in the operations indirectly only and that is what Hungary did. The outline of our participation is as follows:

IN THE AREA OF THE USE OF OUR AIRSPACE:

From the beginning to the end of the fighting various types of Alliance aircraft were authorized to use the Hungarian airspace. At first it meant E-3 AWACS reconnaissance aircraft regularly patrolling Hungarian airspace, and later U-2,

¹³ Dayton Accords: peace agreement signed outside Dayton, Ohio on 21 November 1995 by the presidents of Bosnia (Alija Izetbegovic), Croatia (Franjo Tudjman) and Serbia (Slobodan Milosevic), ending the war in Bosnia. Source: <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=11359> (12:36, 03. 01. 2014)

HADTUZOMÁNYI SZEMLE

BEKES Katalin

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Canberra and other types of reconnaissance aircraft also flew over Hungary. After the bombing campaign started our airspace was used by B-52, F-111 and Tornado aircraft, which were deployed from bases in England and Germany. The American F-16s flew sorties from Aviano air base in Italy, also crossing Hungarian airspace. In order to ensure the undisturbed use of our airspace, from 1900hrs on 24 March 1999 NATO started monitoring and controlling our airspace to the south of the Szombathely-Szolnok-Szeged line in the south western part of Hungary, and at the same time closed the airspace between 4,500 and 12,000 meters to civilian air traffic. [12]

NATO used Taszár Air Base and Ferihegy civilian airport for its operations, and a further two airfields – Kecskemét and Pápa – were also assigned as reserve airfields. During the air campaign a total of 210 air strikes were conducted by the F/A 18D Hornets deployed to Taszár, and the aircraft transporting the necessary bombs, fuel and missiles were also received there. Ferihegy played an important role in the air operations because it was used by the KC-135 mid-air refuelling aircraft which were deployed there and served the fighters flying across and back. [12]

NATO did not require any form of Hungarian involvement in combat activities in the course of the airstrikes against Yugoslavia, and no such activities were carried out. For a certain period Hungarian MIG-29 fighters patrolled the airspace along the border with Yugoslavia but it disturbed NATO activities. Our aircraft identification system was not compatible with similar systems of the Alliance, and moreover, the Yugoslavian Air Force also possessed MIG-29 fighters. For these reasons, at NATO's request and in the interest of avoiding serious consequences, patrolling activities by Hungarian aircraft were stopped. [12]

HUNGARIAN INVOLVEMENT IN AFGHANISTAN BETWEEN 2006 AND MARCH 2013

Since 2003 Hungary has been increasingly involved in the multinational NATO effort in Afghanistan contributing to the multinational stabilization process in accordance with our burden-bearing capabilities. The perception of Hungary within NATO has significantly improved when in October 2006 we took over command of the Provincial Reconstruction Team (PRT)¹⁴ in Baghlan province from the Netherlands. Full operational capability was achieved by 1 April 2007, the PRT's main objectives being making sure that the population of the province had access to good quality drinking water and adequate health care as well as providing assistance in establishing and operating the structures of public administration, the justice system, the system of education and agriculture and facilitating infrastructural development. The Hungarian soldiers were helped by soldiers from Montenegro, Croatia and Albania. [13] – [2]

The soldiers serving in the PRT did not only perform military tasks but they were also involved in civil-military cooperation (CIMIC)¹⁵ projects in order to improve the living conditions of the population and develop the infrastructure. In the period between 2008 and 2010 Hungary spent more than 1 billion forints on development projects in Afghanistan. The budget allocated for Hungarian development activities came from the ministries concerned and civil organisations, such as the Baptist Aid, the Hungarian Interchurch Aid and the Institute for Democratic Reform. Since the sum allocated by the Hungarian government for development projects was rather modest, foreign partners had to be found to supplement our resources. As a result of the successful international cooperation with Greece and Japan and through the European Commission Support to Provincial Governance Programme another 600 million forints were available for

¹⁴ Baghlan: one of the 34 provinces of Afghanistan. Its capital is Puli Khumri. From 2006 Hungary was the lead nation of the local Provincial Reconstruction Team (PRT). Source: <http://hu.wikipedia.org/wiki> (14:49, 03. 01. 2014)

¹⁵ CIMIC – Civil-Military Cooperation: the coordination between and cooperation of the commander and the civilian authorities, including national and local authorities, international, national, governmental and non-governmental organisations, agencies and the local population in order to achieve the mission of the operation. Source: http://scsp.hu/test/head/edu/c4/01_hu.htm (15:06, 03. 01. 2014).

the Hungarian PRT. The development projects were tailored to the needs of Baghlan province and the local population as well as to the goals of Afghanistan's Development Strategy.¹⁶ [13]

The Provincial Reconstruction Team in Baghlan province completed its mission in March 2013. Until then the Hungarian soldiers were involved in 387 educational projects, in which they built 8 elementary schools and extended or rebuilt a further 12. They also established 9 hospitals, developed 13 in-patient clinics, drilled 41 wells and laid a 16-kilometre-long water pipeline. They distributed 329 tonnes of food and 20,000 blankets, tents and stoves among the needy, they improved 10 kilometres of electrical network, built or reconstructed 54 kilometres of road and built a 2.8-kilometre-long flood defence using 72,300 sandbags.

Camp Pannonia was the only Hungarian-led base in Afghanistan, where more than 2.500 soldiers did six-month tours, some of them doing not one but three or even four tours. As a result of the fortification and extension works carried out in the last few years, quoting Brig. Gen. László Domján's words, "the base meets all security requirements and at the same time reflects Hungarian military and cultural traditions". The handover was negotiated by an Afghan-Hungarian mixed provincial committee and the camp was taken over by the Afghan National Security Forces, who are still operating it at the time of writing this article. [15]

Starting in March 2013 Hungary transformed its participation in the Afghan effort, and as a result, the Hungarian PRT contingent was withdrawn from Baghlan province and our development activity was completed. The international processes serve as an explanation: NATO troops are pulling out of Afghanistan in 2014. The decision-in-principle about the transformation of Hungarian involvement was already made by the Afghan leaders, NATO chiefs and Hungary at the Chicago NATO Summit¹⁷ on 20-21 May 2012. [14]

In the following I am going to describe Hungary's current involvement in the Afghan effort.

THE TRANSFORMATION OF HUNGARY'S INVOLVEMENT IN THE AFGHAN EFFORT FROM 2013

THE PROTECTION OF KABUL INTERNATIONAL AIRPORT

From October 2012 to September 2013 specially trained soldiers from the HDF 25th György Klapka Infantry Brigade and the HDF 5th István Bocskai Infantry Brigade of the Hungarian Defence Forces protected Kabul International Airport. Hungary took over the task, which at the beginning of 2013 was carried by 20 Hungarian and 65 Portuguese soldiers, from the Belgian Army. Col. László Benda, the Force Protection Group Commander said in January 2013 that the preparations for the 2014 withdrawal were already under way, and as a result there was already a significant increase in the traffic at the airport of the Afghan capital. At the time over 5,000 people from 35 countries were working at the airport/airbase and passenger movements could reach 13,000 per month. The airport is situated in the north of Kabul and together with its catchment area it is about 15 kilometres wide and 18 kilometres long. [14] – [16]

As a result of the support provided by the civilian population living in the vicinity of Kabul International Airport, the soldiers protecting the airport could perform their tasks in a safer environment. Similarly to the no longer existing PRT, CIMIC work was carried out and it greatly contributed to the recognition of the soldiers serving there. The responsibilities of the Hungarian CIMIC officer working at the airport did not only include the organization of civil-military events but also

¹⁶ *Afghanistan's National Development Strategy (ANDS)*: it focuses on the establishment of self-sustaining economic conditions, including the creation of jobs, the promotion of the rule of law and the development of education and agriculture. Source: http://www.kormany.hu/download/0/7b/20000/magyarorszag_a_NATO-ban.pdf (15:21, 03. 01. 2014)

¹⁷ *Chicago NATO Summit*: It was held in May 2012. The leaders of the NATO-member countries endorsed an exit strategy for the War in Afghanistan and declared their long-term commitment to Afghanistan. Source: http://hu.wikipedia.org/wiki/2012-es_chicagoi_NATO-csúcstalálkozó (16:33, 03. 01. 2014)

HADTUZOMÁNYI SZEMLE

BEKES Katalin

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

establishing good relations with the local population. In the Malik¹⁸ meetings held in May 2013 the representatives of the local communities asked the contingent to support the agriculture in the area – it being their only source of income – and through this support the local farmers were given pesticides. [17]

I think it is important to note that the ROLE-3¹⁹ field hospital at KAIA²⁰ North, with a Hungarian doctor and two Hungarian nurses on the staff, provides medical treatment basically for the sick and wounded of the NATO forces, at the same time trying to help the local population as much as possible. [17]

Now I would like to answer the following question: How much did the Hungarian involvement in the Afghan effort cost the Hungarians, the Hungarian state? In answer to this question I am going to rely on the statement made by Csaba Hende, Minister of Defence in August 2012 and published in HVG magazine, which gives a rough answer.

AFGHANISTAN – ON THE STATE’S EXPENDITURE SIDE

According to August 2012 data, the Afghan involvement cost the Hungarian state on average 10 to 12 billion forints per year. The minister of defence also emphasized that the Hungarian Defence Forces would continue to carry out training and advisory tasks in Afghanistan – in accordance with our previous commitment – and from 2015 for three years we offered to contribute 500,000 dollars annually to the development and modernisation of the Afghan forces. [14]

AFGHANISTAN – WHAT MAY BE THE FUTURE?

Afghanistan is an extremely complex country both in terms of politics and religion, and it is also characterized by very unfavourable geographical conditions. The barren central regions, which are difficult to access, have managed to preserve their relative independence and autonomy even though empires and dynasties have changed over history. The tribal system has remained almost unchanged in spite of the various attempts to conquer the country or to create a central power. Many centuries of traditions, tribal customs and laws have been sustained, and the lives of the population are determined by an entanglement of alliances and armed conflicts. [18]

The questions for me are the following: Are NATO and its allies able to make peace in this ethnically complex country, where tribal relations and many centuries of customary laws prevail? Did Hungary’s involvement in the multinational efforts contribute to the creation of an internal equilibrium and balanced development of the country? Only the future can answer these questions. [18]

SUMMARY - DEDUCTIONS

Lt. Col. Mohammad-Salim Ahmadi (ANA²¹) said in an interview at the beginning of December 2013: “The Hungarians are better than the others – they are kinder and treat people with respect. They don’t behave as oppressors”. This and all the other positive feedback that I have not mentioned suggest that the Hungarian soldiers are capable of international involvement and of high level representation of common interests within NATO. I am convinced that the experience gained and the capabilities acquired in Afghanistan have to be utilized even after the end of our mission there, and they have to be passed on to the next ‘generation’. I think that – in accordance with what was said at the NATO meeting in Budapest last year – the West Balkan and the region of Kosovo could be those areas where Hungarian soldiers could be deployed in the interest of maintaining security. [19]

¹⁸ Malik: local tribal chief in Afghanistan, the representative of local communities; in this case the local chiefs living in the vicinity of the Kabul Airport. Source: www.honvedelem.hu/cikk/38707 (17:06, 03. 01. 2014)

¹⁹ KAIA: Kabul International Airport. Source: <http://www.ourairports.com/airports/OAKB> (18:01, 03. 01. 2014)

²⁰ ROLE-3: civilian or field hospital care. If there is a civilian hospital in the area, it will be turned into a field hospital, and if it is not possible, treatment will be carried out in the army’s own hospital. The injured receive specialized care and also postoperative care, which can even last 3 to 4 weeks. Source: <http://www.katonasuli.hu/cikk/85> (18:00, 03. 01. 2014)

²¹ ANA – Afghan National Army

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

BEKES Katalin

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Key words: NATO, UN, collective defence, IFOR/SFOR, Dayton Peace Accords, PRT, CIMIC, Kabul International Airport

Kulcsszavak: NATO, ENSZ, kollektív védelem, IFOR/SFOR, daytoni békemegállapodás, PRT, CIMIC, Kabul Nemzetközi Repülőtér

LIST OF SOURCES

- [1] <http://biztpol.corvinusembassy.com/module=hatteranyagok> (Biztonságpolitikai Szemle, Háttéranyagok) (04:25, 31. 12. 2013)
- [2] hu.wikipedia.org/wiki 16:25, 28. 12. 2013)
- [3] <http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/vilag/22.html> (17:12, 28. 12. 2013)
- [4] www.nemzetkozijog.hu/tanszek/anyag/.../nkjog-onvedelem-2013.pdf (Lattmann Tamás előadás anyaga, (17:23, 28. 12. 2013)
- [5] www.jogiforum.hu/files/ogyk/ogyk_hirlevel_13.pdf (02:41, 03. 01. 2013)
- [6] <http://www.honvedelem.hu/nyomtat/14091> (02:42, 03. 01. 2014)
- [7] http://epa.oszk.hu/00000/00011/00015/pdf/iskolakultura_EPA00011_1998_04_022-025.pdf (04:56, 03. 01. 2014)
- [8] <http://www.elsovalasztu.hu/old1/html/archivum/leveltar/nepszav4.html> (05:18, 03. 01. 2014)
- [9] www.honvedelem.hu/cikk/14500 (06:26, 03. 01. 2014)
- [10] <http://konfliktuskutato.hu> (12:29, 03. 01. 2014)
- [11] Hadtudomány IX. évfolyam, 3-4 szám (1999) Magyar István (ezredes) A NATO jugoszláviai légi támadó-hadművelete
- [12] Hadtudomány X. évfolyam, 2. szám (2000) Bimbó József A NATO Jugoszlávia elleni légi tevékenysége
- [13] http://www.kormany.hu/download/0/7b/20000/magyarorszag_a_NATO-ban.pdf (13:49, 03. 01. 2014)
- [14] http://hvg.hu/vilag/20120823_Kabulba_helyezik_at_a_magyar_katonakat (16:00, 03. 01. 2014)
- [15] http://hvg.hu/vilag/20130226_Pakolnak_a_magyar_katonak (16:36, 03.01. 2014)
- [16] http://www.vasarhelyihirek.hu/mi_var_katonainkra_kabulban (16:52, 03. 01. 2014)
- [17] <http://www.honvedelem.hu/cikk/38707> 17:06, 03. 01. 2014)
- [18] http://hetek.hu/kulfold/201007/30_eve_tart_az_afgan_haboru (16:03, 04. 01. 2014)
- [19] <http://www.stop.hu/kulfold/afganisztan-utan-mas-missziokba-kerulnek-a-magyar-katonak/1179407/> (15:43, 04. 01. 2014)

A BŰNÖZÉS MIKROTERÜLETI ÖSSZEFÜGGÉSEI

MICRO-AREAS OF CRIMINAL CONNECTIONS

A cikk szerzője bemutatja, hogy a lakóövezetek közötti nagy kiterjedésű úthálózat a bűnözés emelkedéséhez vezet. A cikk hangsúlyozza, hogy a lakóközösségek dinamikus fejlődésével az urbanisztikai fejlesztések változnak. A környezeti kriminológia segítséget nyújt a biztonságos települések kialakításában, így lakosság bűnözéstől való félelme csökken. A cikk arra hívja fel a figyelmet, hogy a legtöbb tervben kevés szó esik a bűnözés modellezéséről, a bűncselekmények elkövetési tárgyairól, melyek a jogsértéseket generálják, emiatt szükséges a területek háttérelmzése. Egy-egy hely specifikus megoldásokat igényel a bűnözés visszaszorítása érdekében.

The author introduces that the major road networks in residential areas generate crime. The article emphasizes that the dynamic development of the communities living in urban development change. Environmental criminology will help secure the development of settlements, thus reducing the population's fear of crime. The article calls attention to price plan to make the most of the modeling crime, the crime committed is little to say about the objects of which are generated by the infringement, it is therefore necessary to analyze areas. Each location requires specific solutions to reduce crime.

1. MIKROTERÜLETI ÖSSZEFÜGGÉSEK

Az Egyesült Királyságban, az Egyesült Államokban és Ausztráliában olyan programot dolgoztak ki, amely a sűrűn lakott, vegyes használatú lakóingatlanok fejlesztését irányozza elő.

A terv fontos kritériuma volt a városrészek közötti megfelelő szintű tömegközlekedés kialakítása, figyelemmel a települések foglalkoztatási és szolgáltatási lehetőségeire (Commonwealth of Australia 1995, DETR 1998, Office of the Deputy Prime Minister 2004, American Planning Association 2007).^{1 2 3 4}

Az Ausztráliában megalkotott új településfejlesztési modellt a szakemberek Australian Model Code for Residential Development (AMCORD) névre „keresztelték” (Commonwealth of Australia 1995). Nyugat-Ausztráliában (WA) az „Élhető lakónegyedek” (WAPC 2004)⁵ kialakítására fektették a hangsúlyt és a város tervezésekor az ebbéli törekvéseket részesítették és jelenleg is részesítik előnyben. Az ausztrál kormány útmutatásai az egész országra kiterjedően a tervezést és az értékelést magukba foglalják, csak a legmegfelelőbb településrendezést támogatják.

Armitage (2007)⁶ kutatótársaival együtt azzal érvelt, hogyha a településfejlesztési irány a legmagasabb politikai szinten elmozdul, akkor nagyobb lehetőség adódik a lakóövezetek optimális kialakítására. Erre vonatkozóan az Egyesült

¹Commonwealth of Australia (1995): AMCORD: A National Resource Document for Residential Development, (Commonwealth of Australia, Department of Housing and Regional Development) pp. 18-32.

²Detr (1998): Places, Streets and Movement. A Companion Guide to Design Bulletin 32: Residential Roads and Footpaths HMSO, London pp.329-358.

³Office of the Deputy Prime Minister (2004): Places: The Planning System and Crime Prevention Office of the Deputy Prime Minister, Home Office, London pp. 13-16.

⁴American Planning Association (2007): Legislation and policy. Available at pp. 17-19.
<http://www.planning.org/policyguides/smartgrowth.htm> (accessed 7 July 2007).

⁵WAPC (2004): Network City: Community Planning Strategy for Perth and Peel WAPC, Perth, WA pp.104-112.

⁶Armitage, R., Farrell, G., Bowers, K., Johnson, S. and Townsley, M. (eds) (2007): Sustainability versus safety: confusion, conflict and contradiction in designing out crime. Imagination for Crime Prevention. Crime Prevention Studies Volume 21 Criminal Justice Press, Monsey, NY pp. 81-110.

Nemzetek Szövetsége (ENSZ) kidolgozta az Agenda 21 programot és az 1992. június 14-én Rio de Janeiroban megtartott csúcstalálkozóján 178 szavazattal elfogadta. A tervezet tartalmazza a légkör, az erdők és a környezet védelmét, illetve a biodiverzitását.⁷

Az elképzelések szerint az embereket ösztönözni kell arra, hogy a gépjárművek helyett inkább gyalog vagy kerékpáron közlekedjenek, ezzel jelentős mértékben csökken az utak zsúfoltsága és a környezetszennyezés is alacsonyabb szintre süllyed. Az új koncepció már a régebbi szakirodalmakban is körvonalazódott, Lynch (1960),⁸ Jacobs (1961),⁹ Bentley és munkatársai (1985),¹⁰ Duany és Plater-Zyberk (1992),¹¹ Calthorpe (1993),¹² valamint Fulton (1996)¹³ nagy segítséget nyújtottak a projekt kidolgozásában.

Plater-Zyberk (1993)¹⁴ úgy gondolja, ha a környezetünket fizikai struktúráként kezeljük, akkor a forgalmi torlódásoknak, a környezetszennyezésnek, a hatékony gazdasági mechanizmusnak, a társadalmi elszigeteltségnek és a bűnözés csökkentésének megoldása is könnyebbé válik.

A közbiztonsági kutatások elsősorban a környezetvédelmi kriminológiát célozták meg. Brantingham & Brantingham (1981, 1991, 1998),^{15 16 17} valamint Schneider és Kitchen (2007)¹⁸ által „A településnek és környezetének bűnmegelőzése” címmel írt munkája a fejlesztéskor fellépő ellentmondásokra hívja fel a figyelmet és kísérletet tesz megvitatására, illetve feloldására. A külváros és környezete minden területfejlesztés központi kérdése. A külvárosok területrendezésekor nem véletlenül tárgyalják együtt a bűnmegelőzést az egyes lakóövezetek áteresztőképességével (permeabilitásával), illetve az épületek mögött vagy távolabb kialakítandó parkolókkal együtt.

2. A BŰNÖZÉST BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

A bűnözést befolyásoló környezeti tényezőkre vonatkozóan már a XIX. században a "veszélyes helyek" címmel Mayhew (1862)¹⁹ folytatott vizsgálatokat. Ezután a chicagói iskola szociológusai próbálták összefüggéseket keresni a bűncselekmények és a helyszínek között (Park et al. 1925, Schmid 1960).^{20 21} A kutatások az áldozattá válás irányába helyeződtek át (Brantingham & Brantingham 1975),²² Lynch (1960),²³ Jacobs (1961),²⁴ Angel (1968)²⁵ és Jeffery (1971)²⁶ elképzelései szerint a városi területrendezés befolyásoló tényezője a bűnözésnek.

Harries (1974)²⁷ és Pyle (1974)²⁸ tanulmányai a földrajz és a bűnözés kapcsolatát elemezték.

⁷ biodiverzitás: faji sokszínűség, biológiai sokféleség (Idegen Szavak Gyűjteménye)
<http://idegen-szavak.hu/biodiverzit%C3%A1s>

⁸ Lynch, K. (1960) The Image of the City MIT Press, Cambridge, MA pp.205-244.

⁹ Jacobs, J. (1961): The Death and Life of Great American Cities Jonathon Cope, London 133-158.

¹⁰ Bentley, I., Alcock, A., Murrain, P., McGlynn, S. and Smith, G. (1985): Responsive Environments Architectural Press, London pp.33-71.

¹¹ Duany, A., and Plater-Zyberk, E. (1992): The second coming of the American small town. WQ pp. 19-48.

¹² Calthorpe, P. (1993): Ecology, Community and the American Dream Princeton Architectural Press, Princeton, NJ pp.23-38.

¹³ Fulton, W. (1996): The New Urbanism: Hope or Hype for American Communities? Lincoln Institute of Land Policy, Cambridge, MA pp.201-213.

¹⁴ Plater-Zyberk, E. (1993): Five qualities of good design. ANY, No. 1, July/August. pp. 12-15.

¹⁵ Brantingham, P.L. and Brantingham, P.J. (1981): Environmental Criminology Sage, Beverly Hills pp. 3-28.

¹⁶ Brantingham, P.L. and Brantingham, P.J. (1991): Environmental Criminology Waveland Press, Prospect Heights, IL pp.309-326.

¹⁷ Brantingham, P.L. and Brantingham, P.J. (1998): Environmental criminology: from theory to urban planning practice. Studies on Crime and Crime Prevention 7:1, pp. 31-60.

¹⁸ Schneider, R. and Kitchen T. (2007): Crime Prevention and the Built Environment Routledge, London and New York pp. 115-124.

¹⁹ Mayhew, H. (1862): London Labour and the Condition of the London Poor Griffin, Bohn, London pp. 272-292.

²⁰ Park, R., Burgess, E.W. and McKenzie, D. (1925): The City University of Chicago Press, Chicago 207-228.

²¹ Schmid, C.F. (1960): Urban crime areas: Part I. American Sociological Review 25, pp. 224-237.

²² Brantingham, P.L. and Brantingham, P.J. (1975): Residential burglary and urban form. Urban Studies 12, pp. 273-284.

²³ Lynch, K. (1960) The Image of the City MIT Press, Cambridge, MA pp.205-244.

²⁴ Jacobs, J. (1961): The Death and Life of Great American Cities Jonathon Cope, London 133-158.

²⁵ Angel, S. (1968): Discouraging crime through city planning. Working Paper No. 75, University of California, Berkeley. pp. 99-116.

²⁶ Jeffery, C. (1971): Crime Prevention through Environmental Design Sage, Beverly Hills pp.50-59.

²⁷ Harries, K. (1974) The Geography of Crime and Justice McGraw-Hill, New York pp.205-218.

²⁸ Pyle, G.F. (1974): The Spatial Dynamics of Crime University of Chicago, Chicago pp.131-174.

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

ERDEI Gábor

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Garofalo (1981)²⁹ és Smith (1984)³⁰ az egyes területeken a lakosság körében jelenlévő bűnözéstől való félelem hatásaira világítottak rá, melyekből fokozatosan kerültek a tudományos vizsgálatok előterébe a bűnözést befolyásoló környezeti tényezők.

De Frances és Titus (1993)³¹ által végzett vizsgálat rámutat arra, hogy a bűnözéstől való félelem hatásai nagy odafigyelést kívánnak meg azoktól a szakemberektől, akik a települések fejlesztésében, illetve rendezésében vesznek részt.

Brantingham és Brantingham (1981) véleménye szerint a bűncselekmények visszaszorítása akkor lehet eredményes, ha a hatályos törvényi rendelkezések, az elkövetői célok, a bűncselekmények helyszínei és az elkövetést befolyásoló környezeti tényezők komplex vizsgálat alá esnek, melyekből a területfejlesztés irányára lehet messzeható következtetéseket levonni. A bűnözés és a területfejlesztés közötti kapcsolatról alkotott elképzelések a települések tervezésében újfajta szemléletet hoztak.

Cornish és Clarke (1986)³² a „Racionális döntések elmélete” munkájában azt állítja, hogy a legtöbb elkövető opportunisták, akiknek a döntéseiben a környezeti feltételek nagymértékben szerepet játszanak. Az épített környezet változásai kapcsán felmerülő kockázati tényezők szerves részei a tetteseknek céljaik eléréséhez.

Egy másik elmélet az ún. „Rutin tevékenységek elmélete” képviselőinek, Cohen és Felson (1979)³³ szerint a bűncselekmény elkövetésének mozgatórugója a motiváció, mely hiánya révén a cselekmény nem alakul ki. Maguire (1982)³⁴ munkájában hangsúlyozza, hogy a potenciális célpontok az elkövetők rutinszerű napi tevékenysége alapján megtalálhatók, mint pl. a munkahely, az oktatási intézmény, a rokonok, barátok és ismerősök látogatási helyei vagy a bevásárló- és szórakoztató központok.

Eklom (1995)³⁵ véleményében kifejti, hogy az egyes területek közötti áteresztő útvonalak száma növelheti a bűncselekmények elkövetésének lehetőségét. Az egyes települési körzetek kapcsolódási útvonalainak korlátozásával, azaz az egyik területről a másikra való jutás közlekedési lehetőségeinek csökkentésével a bűnözés mértéke is alacsonyabb szintre süllyed, függetlenül attól, hogy a területen belüli célpontok adóttak. Ezáltal a polgárok is könnyebben meg tudják különböztetni a helyi lakosokat az idegenektől.

Brantingham és Brantingham (1993)³⁶ vizsgálatai megállapították, hogy a lakásbetörések olyan helyekre koncentrálódnak, ahol a célpontok az elkövetők számára „vonzóak”, azaz a bekövetkezendő cselekmény egyik motivációs tényezője a „vonzó” helyszín. Eme helyszínek közé tartoznak a székhelyek, a bevásárló központok, a munkahelyek, az oktatási intézmények, a sportpályák, a parkok és a rekreációs központok, a közlekedési csomópontok, valamint azok az útvonalak, melyek az említett, úgynevezett „vonzó” helyszínekhez vezetnek. A legtöbb építész a kényelmi szempontokat helyezi előtérbe, amikor a társas és a családi házas övezetek között tervezi meg a közlekedési útvonalakat, illetve a közösségek szolgáltatási igényét biztosító egységek körül alakít ki csomópontokat.

Morrow-Jones (2004)³⁷ munkatársaival a rácsszerkezetű utcahálózat helyett a zsákutcák nagyobb számú kialakítását helyezte előtérbe, pl. a parkolókhöz való érkezési és onnan a távozási út azonos. Az új településfejlesztési chartában az

²⁹ Garofalo, J. (1981) Crime and the mass media: a selective review of research. Journal of Research in Crime and Delinquency 18:2, pp. 319-350.

³⁰ Smith, S. (1984): Crime in the news. British Journal of Criminology 24. pp. 289-295.

³¹ De Frances, C. and Titus, R. (1993): The environment and residential burglary outcomes. Proceedings of the International Seminar on Environmental Criminology and Crime Analysis Florida Criminal Justice Executive Institute, Coral Gables pp.179-191.

³² Cornish, D. and Clarke, R. (1986): The Reasoning Criminal Springer-Verlag, New York pp.1-16.

³³ Cohen, L. and Felson, M. (1979): Social change and crime rate trends: a routine activity approach. American Sociological Review 44, pp. 588-608.

³⁴ Maguire, M. (1982) Burglary in a Dwelling Heinemann, London pp.261-275.

³⁵ Eklom, P. (1995): Less crime by design. Annals of the American Academy of Political and Social Science 539, pp. 114-129.

³⁶ Brantingham, P.L. and Brantingham, P.J. (1993) Nodes, paths and edges: considerations on the complexity of crime and the physical environment. Journal of Environmental Psychology 13, pp. 3-28.

³⁷ Morrow-Jones, H. Irwin, E. and Roe, B. (2004): Consumer preference for neotraditional neighbourhood characteristics. Housing Policy Debate 15:1, pp. 171-202.

egyik legfontosabb alapelv a lakóövezetek közbiztonsága, melynek eléréshez a vonatkozó szakértők véleményezése szükséges. A charta egyértelműen megfogalmazza, hogy az utcák és terek szolgálják a gyalogosok, illetve a közösség kényelmi elvárásait a megfelelő közbiztonság mellett.

De hogyan látja a Rendőrség ezeket a terveket és mi a véleménye, szakmai szemmel nézve, a településfejlesztés közbiztonsági megoldásairól? Armitage és kutatótársai (2007)³⁸ úgy látják, hogy a lakóövezetek áteresztőképességét szolgáló terveket a Rendőrség kissé negatívan ítéli meg, különösen az Egyesült Királyságban.

3. ÚTHÁLOZATOK

Schneider és Kitchen (2007)³⁹ megállapította, hogy a települések közötti útvonalak tervezése, a permeabilitás⁴⁰ jelenti a legnagyobb feladatot a megfelelő szintű közbiztonság kialakításához. A településfejlesztési charta iránymutatása alapján a településtervezésnek erősítenie kell a biztonságos környezetet nem érintheti hátrányosan a lakóövezetek közötti hozzáférhetőséget, azaz támogatni kell a nyitottságot.

Megítélésem szerint a településfejlesztés céljai dicséretesek, azonban a bűnmegelőzést bizonyos elméletek korlátozzák és ebben csak akkor várható előrelépés, ha a tervezési és a bűnmegelőzéssel foglalkozó szakemberek együttműködnek, és egységes álláspontot alakítanak ki a felmerült problémák elhárítása érdekében.

Az új urbanisztika felfogható utópisztikus elképzelésként, amelyben a bűnözés feltételezhetően nem jelent problémát. Fulton (1996),⁴¹ valamint Schneider és Kitchen (2007)⁴² arra a következtetésére jutott, hogy a legújabb településfejlesztések a bűnmegelőzés terén nem voltak sikeresek.

Véleményem szerint az új elméletek hangsúlyt fektetnek a lakóövezetek közötti útvonalak és a zsákutcák, illetve „zsákparkolók”⁴³ optimális kialakítására, miközben a bűnözést befolyásoló környezeti tényezőket figyelmen kívül hagyják. Egyes kutatók azzal érvelnek, hogy a bűnözés kockázatát nem lehet komplexen kezelni a településfejlesztéssel, bár a kockázatelemzés elméleti háttérrel adhat a tervezéskor.

4. KÖRNYEZETI TÉNYEZŐK

A legújabb vizsgálatok szerint a kutatók vizsgálták a távolság és az idő kapcsolatát, az utazás idejének csökkentését, a tömegközlekedés nagyobb számú használatát, a gépkocsifüggőség csökkentését, illetve a kisebb számú elhízás érdekében a fizikai aktivitás növelésének lehetőségét.

Cozens és Hillier (2008)⁴⁴ tanulmányában kritikával illeti az új irányzatot, amely bizonyítja azoknak a feltételezéseknek hátrányait, melyeket a tervezők képviselnek. Schneider és Kitchen (2007)⁴⁵ megállapította, hogy korábban kevés tanulmány vizsgálta az új elmélet és a bűnözés kapcsolatát. De Frances és Titus (1993)⁴⁶ Brantingham

³⁸ Armitage, R. Farrell, G., Bowers, K., Johnson, S. and Townsley, M. (eds) (2007): Sustainability versus safety: confusion, conflict and contradiction in designing out crime. Imagination for Crime Prevention. Crime Prevention Studies Volume 21 Criminal Justice Press, Monsey, NY pp. 81-110.

³⁹ Schneider, R. and Kitchen, T. (2002): Planning for Crime Prevention: A Transatlantic Perspective Routledge, London and New York pp.158-167.

⁴⁰ permeabilitás: áteresztőképesség (Idegen Szavak Gyűteménye)

<http://idegen-szavak.hu/permeabilit%C3%A1s>

⁴¹ Fulton, W (1996): The New Urbanism: Hope or Hype for American Communities? Lincoln Institute of Land Policy, Cambridge, MA pp.201-213.

⁴² Schneider, R. and Kitchen, T. (2007): Crime Prevention and the Built Environment Routledge, London and New York pp. 115-124.

⁴³ Zsákparkoló: járművek parkolására kialakított nyitott, vagy zárt építmény (terület), melynek megközelítésére, onnan való távozásra egy ugyanazon út szolgál.

(<http://www.maut.hu/magyar/listaesar.html>; ÚT 2-1.210:2005)

⁴⁴ Cozens, P.M. and Hillier, D. (2008): The shape of things to come: new urbanism, the grid and the cul-de-sac. International Planning Studies 13:1, pp. 51-73.

⁴⁵ Schneider, R. and Kitchen, T. (2007): Crime Prevention and the Built Environment Routledge, London and New York pp. 115-124.

⁴⁶ De Frances, C and Titus, R. (1993): The environment and residential burglary outcomes. Proceedings of the International Seminar on Environmental Criminology and Crime Analysis Florida Criminal Justice Executive Institute, Coral Gables pp.179-191.

és Brantingham (1998)⁴⁷ Schneider és Kitchen (2002, 2007),^{48 49} valamint Cozens (2005)⁵⁰ munkatársaival igazolta, hogy a területfejlesztési folyamatokban a bűnmegelőzés kevésbé jelenik meg, holott e tárgykörnek a népszerűsége, de legfőképpen a jelentősége egyre nő.

A területfejlesztési tervezések általában a lakóövezetek közötti úthálózatok és parkolók optimális kialakítására koncentrálnak.

Jacobs a *The Death and Life of Great American Cities* (1961)⁵¹ című kutatói munkája alátámasztja az új urbanisztikai gondolkodásból adódó hiányosságokat. A társadalomtudományi vizsgálatok felmérései a nagyobb amerikai települések és nagyvárosok központjaiban megjelenő lakosság koncentrációját állapították meg, miközben a külvárosok az 1950-es években gyéren lakottak voltak. Ugyanakkor Bohl (2000)⁵² elképzelései a külvárosok fejlesztését célozza meg, ezáltal a belvárosok tehermentesülnek a nagyszámú lakosságtól.

Az 1950-es amerikai belvárosokat, illetve a XXI. századi elővárosokat a kutatók találóan az ún. „Eyes on the Street” hasonlattal jellemezték, ami valójában azt jelenti, hogy azok a területek sokkal biztonságosabbak, ahol több ember lakik, mivel több „szem” figyeli az utcákat, miközben az emberek is jobban vigyáznak egymásra. Moores (2000)⁵³ vizsgálata szerint ezeken a településeken az autóhasználat szignifikánsan alacsonyabb volt.

Poyner (2006)⁵⁴ erőteljesen kritizálta Jacobsnak a területfejlesztéssel kapcsolatos bűnmegelőzési koncepcióját, ettől függetlenül a szakemberek a tervezéskor figyelembe veszik a jacobsi elméletet. Jacobs (1961)⁵⁵ *The Death and Life of Great American Cities* művében elképzeléseit megpróbálta átadni olvasóinak, egyben útbaigazítást is adott arra, hogy valójában milyen állapotok uralkodtak a nagyobb települések centrumaiban, illetve külső negyedeiben.

Fél évszázadnak kellett eltelnie ahhoz, hogy az új urbanisztikai tervezések befogadják a jacobsi elképzeléseket.

5. NEGATÍV ÉS POZITÍV INDUKCIÓK

Az elmúlt évek kutatásai többször megállapították, hogy a települések rosszul tervezett úthálózata nagyobb teret enged a bűnözésre. Rubenstein (1980)⁵⁶ kutatótársaival arról számolt be, hogy a kismértékű gyalogosforgalommal szemben a meglehetősen nagy számú gépjárműközlekedés az áldozattá válás lehetőségét növeli. Beavon (1994)⁵⁷ kollégáival megerősítette azokat a megállapításokat, hogy a közlekedési csomópontok is befolyásolják a bűnözés alakulását.

Az úthálózatba történő izolált⁵⁸ szakaszok, zsákutcák beiktatása az elkövetők gépjárművel való gyors mozgását, illetve közlekedését nehezítik és az útkereszteződések elérése körülményessé válik számukra.

Knowles (2006)⁵⁹ azokat a jelentéseket vitatja, melyek nem támasztják alá a költséghatékonyságot akkor, ha a településfejlesztéskor az úthálózatot a bűnmegelőzés figyelembevételével tervezik meg, sőt, az állítja, hogy pl. 4500

⁴⁷ Brantingham, P.L. and Brantingham, P.J. (1998): *Environmental criminology: from theory to urban planning practice*. Studies on Crime and Crime Prevention 7:1, pp. 31-60.

⁴⁸ Schneider, R. and Kitchen, T. (2002): *Planning for Crime Prevention: A Transatlantic Perspective* Routledge, London and New York pp.158-167.

⁴⁹ Schneider, R. and Kitchen, T. (2007): *Crime Prevention and the Built Environment* Routledge, London and New York pp. 115-124.

⁵⁰ Cozens, P. Saville, G. and Hillier, D. (2005) *Crime prevention through environmental design (CPTED): a review and modern bibliography*. Journal of Property Management 23:5, pp. 328-356.

⁵¹ Jacobs, J. (1961): *The Death and Life of Great American Cities* Jonathon Cope, London 133-158.

⁵² Bohl, C. (2000): *New urbanism and the city: potential applications and implications for distressed inner-city neighbourhoods*. Housing Policy Debate 11:4, pp. 761-797.

⁵³ Moores, S. (2000): *Media and Everyday Life in Modern Society* Edinburgh University Press, Edinburgh pp. 168-176.

⁵⁴ Poyner, B. (2006): *Crime Free Housing in the 21st Century* Jill Dando Institute of Crime Science, University College, London pp.138-147.

⁵⁵ Jacobs, J. (1961): *The Death and Life of Great American Cities* Jonathon Cope, London 133-158.

⁵⁶ Rubenstein, H., Murray, C., Motoyama, T. and Rouse, W. (1980): *The Link Between Crime and the Built Environment. The Current State of Knowledge* National Institute of Justice, Washington, DC pp.203-220.

⁵⁷ Beavon, D., Brantingham P.L. and Brantingham, P.J. Clarke R. (ed) (1994): *The influence of street networks on the patterning of property offenses*. Crime Prevention Studies 2, Criminal Justice Press, Monsey, NY pp. 115-148.

⁵⁸ Izoláció: elszigeteltség, elkülönülés. (Idegen Szavak Gyűjteménye)

<http://idegen-szavak.hu/izol%C3%A1ci%C3%B3>

lakás építése esetén, ha az úthálózatban nincsenek izolált szakaszok, azaz zsákutcák, háromszor magasabb a bűncselekmények visszaszorításának költsége.

Town (2003)⁶⁰ és munkatársainak, valamint Town és O'Toole-nak (2005)⁶¹ a vizsgálatai azt igazolták, hogy a nem megfelelő úthálózat következtében a bűncselekmények száma akár ötször magasabb lehet, mint optimális területrendezés esetén. Az elkövetések elsősorban az út menti ingatlanokra koncentráálódtak

Cozens (2007)⁶² munkatársaival megállapította, hogy a Secured By Design rendszer nagyban elősegíti az ún. zsákutca elrendezést, melynek eredményei azt mutatják, hogy az ilyen irányú fejlesztések csökkentik a bűnözést és a bűnözéstől való félelmet is.

Az Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériumának, a US Department of Justice jelentése hivatkozik Clarke-nak (2002),⁶³ Bevis-nak és Nutter-nak (1978),⁶⁴ Beavon-nak (1994)⁶⁵ és munkatársainak, Wagner-nak (1997),⁶⁶ valamint Bowers-nak (2005)⁶⁷ és kollégáinak tanulmányaira, melyek azt mutatták, hogy az új típusú urbanisztikai tervezés a bűnözést csökkenti. Ezeket a megállapításokat támasztja alá Brooke (2004),⁶⁸ Yang (2006),⁶⁹ valamint Armitage (2007)⁷⁰ és kutatótársainak vizsgálata, melyek a bradfordi területrendezést követő állapotot elemezték és arra a következtetésre jutottak, hogy a korábbi állapothoz képest a betörések száma 20%-kal csökkent.

A lakóövezetek közötti átjárhatóság tervezése mindig vitát szül a szakemberekben. Az épületek megközelítési útvonalainak, valamint a közeli parkolóknak kialakításakor mindazon körülmények figyelembevétele szükséges, melyek a bűncselekmények elkövetését idézhetik elő. Az épületek szigetszerű elrendezése az ingatlanok teljes területét védi a bűncselekmények ellen, hiszen a hátsó kertekbe való bejutást is nagymértékben gátolja. Az utak úgy veszik körül az ingatlanokat, hogy a hátsó kerteket csak a tulajdonosok közelíthetik meg ingatlanjukon keresztül. A külvárosi síkátorok és a hozzájuk vezető utak jelentősen csökkentik a település biztonságát.

Martin (2001)⁷¹ elemzésében kifejtette, hogy az épületek mögötti, zsákparkolók kialakítását gyakran alkalmazzák a településfejlesztés során, melyeket az elkövetők is használhatnak, azonban a helyi lakók figyelmét az ismeretlen gépjárművel megjelent ismeretlen személyek azonnal felkeltik.

Budd (1999)⁷² a brit bűnügyi statisztikai felmérések alapján megállapította, hogy a lakásbetörések több mint a felét az ingatlanok hátsó kertjéből kezdeményezték. Tilley-nak (1999)⁷³ és munkatársainak, valamint Johnson-nak és Loxley-nak

⁵⁹ Knowles, P. (2006): Designing out crime - the cost of policing new urbanism. Available at pp. 486-566.

⁶⁰ Town, S. Davey, C and Wooton, A. (2003): Design Against Crime: Secure Urban Environments by Design The University of Salford , Salford pp.51-57.

⁶¹ Town, S. & O'Toole, R. (2005): Crime-Friendly Neighborhoods: How "New Urbanist" Planners Sacrifice Safety in the Name of "Openness" and "Accessibility". Available at pp.346-365.

⁶² Cozens, P. Pascoe, T. and Hillier, D., Mawby, R. (ed) (2007): Critically reviewing the theory and practice of secured-by-design for residential new-build housing in Britain. Burglary Series: International Library of Criminology, Criminal Justice and Penology, 2nd Series. Ashgate, Abingdon pp.429-444.

⁶³ Clarke, R. (2002): Closing streets and alleys to reduce crime: should you go down this road? Problem-Oriented Guides for Police Response Guides Series No. 2 US Department of Justice Office of Community Oriented Policing Services, Washington, DC pp.19-31.

⁶⁴ Bevis, C. and Nutter, J. (1978): Changing Street Layouts to Reduce Residential Burglary Minnesota Crime Prevention Center, Minneapolis pp. 3-28.

⁶⁵ Beavon, D., Brantingham P.L. and Brantingham, P.J., Clarke R. (ed) (1994): The influence of street networks on the patterning of property offenses. Crime Prevention Studies 2, Criminal Justice Press, Monsey, NY pp. 115-148.

⁶⁶ Wagner, A. (1997): A study of traffic pattern modifications in an urban crime prevention program. Journal of Criminal Justice 25:1, pp. 19-30.

⁶⁷ Bowers, K., Johnson, S. and Hirschfield A. (2005): Closing-off opportunities for crime: an evaluation of alley-gating. European Journal on Criminal Policy and Research 10:4 , pp. 285-308.

⁶⁸ Brooke, M. (2004): Mallard Court, Bradford. Paper presented at the Architectural Liaison Officers' Conference, Leeds, UK. pp. 429-444.

⁶⁹ Yang, X. (2006): Exploring the influence of environmental features on residential burglary using spatial-temporal pattern analysis. Unpublished PhD thesis, University of Florida. Available at pp.119-130. [www://etd.fcla.edu/UF/UFE0013390/yang_x.pdf](http://etd.fcla.edu/UF/UFE0013390/yang_x.pdf)

⁷⁰ Armitage, R., Farrel, G., Bowers, K., Johnson, S. and Townsley, M. (eds) (2007): Sustainability versus safety: confusion, conflict and contradiction in designing out crime. Imagination for Crime Prevention. Crime Prevention Studies Volume 21 Criminal Justice Press, Monsey, NY pp. 81-110.

⁷¹ Martin, M. (2001): The question of alleys, revisited. Urban Design International 6:2, pp. 76-92.

(2001)⁷⁴ a tanulmányai azt mutatták meg, hogy a hátsó kertek egyet jelentenek a bűnözéssel, ami növeli bűnözéstől való félelmet és bizonyos mértékben az erre hajlamos egyének antiszociális viselkedését segítik elő.

Town (2003)⁷⁵ kollégáival arra a következtetésre jutottak, hogy az ingatlanok előtt kialakított autóbeállók a bűnmegelőzés szempontjából sokkal kedvezőbbek, mint a rejtett, hátsó síkátorokban épített garázsok. A legbiztonságosabb helynek mondható, ha az ingatlan határain belül alakították ki az autóbeállót vagy a garázst.

A felmérések szerint az ingatlanhatáron kívül parkoló autók lopása 16-szorosa a birtokon belüliekhez képest, míg az utcák viszonylatában 52-szer, a nyilvános parkolóhelyekről 200-szor több elkövetést regisztráltak.

Brantingham és Brantingham (1993)⁷⁶ kiemeli azokat a lehetséges helyszíneket, így az otthonokat, a munkahelyeket, az iskolákat, a közlekedési csomópontokat, a bevásárló és a rekreációs központokat, a parkokat, illetve az említett helyeket összekötő főközlekedési útvonalakat, melyek a tetteseket vonzák cselekményeik elkövetésére. A „vonzó” helyszínek koncentrálnak a bűnözést.

Davison és Smith (2003)⁷⁷ megállapították, hogy a bűncselekmények gyakrabban fordulnak elő a kereskedelmi központok környékén. A szupermarketeknél kialakított parkolók, iskolák, benzinkutak, éttermek csalogatják a tetteseket. A lakóközösségek mindennapos tevékenysége az elkövetések gyakoriságát befolyásolja oly módon, hogy ezek a cselekvések milyen objektumok, illetve útvonalak köré akumulálódnak.⁷⁸

Greenberg (1982, 1984)^{79 80} munkatársaival azt vallja, hogy a homogén lakókörnyezet kialakítása mégis célszerűbb, mivel ezekben az övezetekben a bűnözés alacsonyabb szintet mutat, mint a vegyes lakóingatlanok környezetében.

A 2006-ban készült Yang⁸¹ tanulmány azt állapította meg, hogy a betöréses lopások (beleértve azokat a helyeket is, ahová többször is betörtek) ott fordulnak elő a legnagyobb számban, ahol nemcsak a kertes családi, hanem az emeletes társas házak is egyaránt megtalálhatók. A vegyes építésű ingatlanok speciális vagyonbiztonsági intézkedéseket követelnek meg, amelyek lehetővé teszik a bűncselekmények elleni hatékony küzdelmet.

6. TELEPÜLÉSTERVEZÉS ÉS KÖZBIZTONSÁG

Schneider és Kitchen (2007)⁸² véleménye szerint a heterogenitásnak is meg vannak a buktatói, mivel az ilyen típusú zónákban csak az arra legjellemzőbb bűncselekmények fordulnak elő.

A Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) Bűnmegelőzés Településfejlesztési Tervezéssel⁸³ kifejezést Jeffery (1971)⁸⁴ alkotta meg, azonban a mögötte húzódó problémakört és az új területfejlesztés összefüggéseit Newman (1973)⁸⁵, illetve Schneider és Kitchen (2002)⁸⁶ írásai hozták a felszínre.

⁷² Budd, T. (1999): Burglary of domestic dwellings: findings from the 1998 British Crime Survey. Home Office Statistical Bulletin 4/99 Home Office, London pp. 4-25.

⁷³ Tilley, N., Pease, K., Hough, M. and Brown, R. (1999): Burglary prevention: early lessons from the crime reduction programme. PRCU Research Paper 1 Home Office Research, Development and Statistics Directorate, London pp.194-213. <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/index.htm>

⁷⁴ Johnson, S. and Loxley, C. (2001): Installing alley-gates: practical lessons from burglary prevention projects. Home Office Briefing Note 2/01 Home Office, London pp.8-11.

⁷⁵ Town, S., Davey, C. and Wooton, A. (2003): Design Against Crime: Secure Urban Environments by Design The University of Salford, Salford pp.51-57.

⁷⁶ Brantingham, P.L. and Brantingham, P.J. (1993): Nodes, paths and edges: considerations on the complexity of crime and the physical environment. Journal of Environmental Psychology 13, pp. 3-28.

⁷⁷ Davison, E. & Smith, W. (2003): Exploring accessibility versus opportunity crime factors. Sociation Today: The Journal of The North Carolina Sociological Association, 1(1) Available at pp.185-205. <http://www.ncsociology.org/sociationtoday/raleigh.htm>

⁷⁸ akumuláció: felhalmozás, tartalékolás, lerakódás. (Idegen Szavak Gyűjteménye)

<http://idegen-szavak.hu/akkumul%C3%A1ci%C3%B3>

⁷⁹ Greenberg, S., Rohe, W. and Williams, J. (1982): Safety in urban neighbourhoods: a comparison of physical characteristics and informal territorial control in high and low crime neighbourhoods. Population and Environment 5:3, pp. 141-165.

⁸⁰ Greenberg, S. and Rohe, W. (1984): Neighborhood design and crime: a test of two perspectives. Journal of the American Planning Association 50, pp. 48-60.

⁸¹ Yang, X. (2006): Exploring the influence of environmental features on residential burglary using spatial-temporal pattern analysis. Unpublished PhD thesis, University of Florida. Available at pp.119-130. [www://etd.fcla.edu/UF/UFE0013390/yang_x.pdf](http://etd.fcla.edu/UF/UFE0013390/yang_x.pdf)

⁸² Schneider, R. and Kitchen, T. (2007): Crime Prevention and the Built Environment Routledge, London and New York pp. 115-124.

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

ERDEI Gábor

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Az új területfejlesztési koncepció (CPTED) az épített környezet megfelelő tervezésén alapul, amely csökkenti a bűncselekmények előfordulását és a lakosság körében kialakult félelmet a bűnözéstől is. Crowe (2000)⁸⁷ szerint a két tényező alacsony szinten tartása az életminőség javulását idézi elő.

Az épített környezet tervezése lehetőséget ad a lakosság vagyon- és személybiztonságának megfelelő szintű kialakítására és fenntartására. Jacobs (1961),⁸⁸ Angel (1968)⁸⁹ és Jeffery (1971)⁹⁰ kutatásaiban külön hangsúlyt fektet az épített környezet gondos tervezésére. Newman (1973)⁹¹ „a védhető hely” című munkája arra világított rá, hogy a felületes környezeti tervezés, amely figyelmen kívül hagyja a lakóközösség vagyonbiztonságát, a bűnözés növekedéséhez vezet.

Merry (1981)⁹² szerint a megfigyeléseken alapuló tapasztalatok mindig újabb elemek beépítését teszik szükségessé a kialakuló, de még nem végleges projektbe, ezért a területfejlesztéskor egyértelműen meghatározhatók azok a szempontok, melyek a közbiztonságot érintik, így a városi tér nem marad „védelem” nélkül.

Saville (1996)⁹³ és Carter (2002)⁹⁴ véleménye alapján a második generációs CPTED-ből az aktuális társadalmi-gazdasági és demográfiai profil megalkotható. Sarkissian (1997)⁹⁵ munkatársaival a megállapításokat azzal egészítette ki, hogy értékelhető még a közösségnek a biztonságos életforma kialakításához szükséges aktivitása.

Schneider és Kitchen (2002)⁹⁶ úgy véli, hogy a különböző vélemények és ötletek akár együttesen is megjelenhetnek a tervekben. Az ellentétes álláspontok egyensúlyának megteremtése a tervezési folyamatot teszi hatékonyabbá azáltal, hogy figyelembe veszi a környezeti és a kriminológiai kérdések összességét.

A rendőrség és a tervezők közötti zökkenőmentes együttműködés az egyik legfontosabb alapelv. McCamley (2002)⁹⁷ megállapítja, hogy a partnerségi kapcsolat eredményezi a megfelelő biztonságra törekvő területfejlesztés modellezését. Poyner (2006)⁹⁸ leszögezi, hogy a tervezési folyamatba beépített biztonsági stratégia a bűnözés megelőzéséhez járul hozzá. A jogsértések kockázatértékelése a biztonsági modell stratégiai keretét határozza meg, amely megmutatja a rendőrség és a tervezők közötti kapcsolatrendszer irányát.

Schneider és Kitchen (2007)⁹⁹ azt hangsúlyozta, hogy az épített környezet bűnmegelőzésének gondos tervezése sokkal fontosabb, mint egy általános és sablonos gyakorlat követése.

⁸³ Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED): Bűnmegelőzés Településfejlesztési Tervezéssel

⁸⁴ Jeffery, C. (1971): Crime Prevention through Environmental Design Sage, Beverly Hills pp.50-59.

⁸⁵ Newman, O. (1973): Defensible Space People and Design in the Violent City Architectural Press, London pp. 7-19.

⁸⁶ Schneider, R. and Kitchen, T. (2002): Planning for Crime Prevention: A Transatlantic Perspective Routledge, London and New York pp.158-167.

⁸⁷ Crowe, T. (2000): Crime Prevention Through Environmental Design: Applications of Architectural Design and Space Management Concepts 2nd edn, Butterworth-Heinemann, Oxford pp.93-96.

⁸⁸ Jacobs, J. (1961): The Death and Life of Great American Cities Jonathon Cope, London 133-158.

⁸⁹ Angel, S. (1968): Discouraging crime through city planning. Working Paper No. 75, University of California, Berkeley. pp. 99-116.

⁹⁰ Jeffery, C. (1971): Crime Prevention through Environmental Design Sage, Beverly Hills pp.50-59.

⁹¹ Newman, O. (1973): Defensible Space People and Design in the Violent City Architectural Press, London pp. 7-19.

⁹² Merry, S. (1981): Defensible space undefended: social factors in crime prevention through, environmental design. Urban Affairs Quarterly 16:3, pp. 397-422.

⁹³ Saville, G. (1996): Assessing risk and crime potentials in neighbourhoods. Paper presented at the 1st Annual International CPTED Association Conference, Calgary, 30 October-1 November. pp.328-356.

⁹⁴ Carter, P.S. (2002): Community CPTED. The Journal of the International Crime Prevention Through Environmental Design Association 1:1, pp. 15-24.

⁹⁵ Sarkissian, W., Cook, A. and Walsh, K. (eds) (1997): The Community Participation in Practice: Practical Guide Institute for Science and Technology Policy, Perth pp. 91-95.

⁹⁶ Schneider, R. and Kitchen, T. (2002): Planning for Crime Prevention: A Transatlantic Perspective Routledge, London and New York pp.158-167.

⁹⁷ McCamley, P. (2002): Minimising subjectivity: a new risk assessment model for CPTED. The Journal of the International Crime Prevention through Environmental Design Association 1:1, pp. 25-34.

⁹⁸ Poyner, B. (2006): Crime Free Housing in the 21st Century Jill Dando Institute of Crime Science, University College, London pp.138-147.

⁹⁹ Schneider, R. and Kitchen, T. (2007) Crime Prevention and the Built Environment Routledge, London and New York pp. 115-124.

Ha a népsűrűséghez nincs hozzárendelve a megfelelő számú gyalogos közlekedésre alkalmas útháló, akkor az interakció alacsony szinten marad. A bűnözéstől való félelem mindig negatívan hat az adott terület lakóközösségére, mely állapot csak akkor változtatható meg, ha a gondos településfejlesztési terv e körülményt nem hagyja figyelmen kívül.

Armitage (2007)¹⁰⁰ munkatársaival azt állítja, hogy több alkalommal a politikusok nem értenek egyet az új településfejlesztési irányzatot képviselő szakemberekkel, emiatt nem is lehet kellő hatékonysággal fellépni a bűnözés ellen, ha egy-egy lakóövezet fejlesztésére, illetve rendezésére kerül sor.

A Földrajzi Információs Rendszer (GIS)¹⁰¹ segítséget nyújt a bűncselekmények felderítésében és a megelőzésében. A közbiztonsági helyzet javulásával a lakosság félelme is csökken a bűnözéstől.

A technológiai fejlődéssel a parkok közbiztonsága javítható, azonban ezzel párhuzamosan a bűnözés nagyságát megjósolni nem lehet. Ekblom (1988)¹⁰² a bűncselekmények eloszlását, valamint a helyszínek, az áldozatok és a támadók közötti összefüggéseket elemezték. Bowers és Hirschfield (1999)¹⁰³ megállapította, hogy a Földrajzi Információs Rendszer hatékony eszközzé vált a bűnözés elleni küzdelemben. A rendőri szervek és a parkok vezetői folyamatosan használják ezt a rendszert, mely által jobban érthetővé válik a társadalom és a bűncselekmények közötti kapcsolat.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

A települések bűnözésének szakirodalma azt mutatja, hogy a lakóövezetek közötti nagy kiterjedésű úthálózat a bűnözés emelkedéséhez vezet. A bűncselekmények növekedhetnek a külvárosi övezetekben kialakított gépjárműparkolóknak is. A lakóközösségek dinamikus fejlődésével az urbanisztikai fejlesztések változhatnak. A környezeti kriminológia segítséget nyújt a biztonságos települések kialakításában, így a lakosság bűnözéstől való félelme csökken. A legtöbb tervben kevés szó esik a bűnözés modellezéséről, a bűncselekmények elkövetési tárgyairól, melyek a jogsértéseket generálják. Szükséges a területek háttérelmezése, mivel egy-egy hely specifikus megoldásokat igényel a jogsértések visszaszorítására.

A tények azt igazolják, hogy városrészek közötti nagy számú permeabilitás a területek kriminogén hatását növeli, melyhez hozzájárulnak a kedvezőtlen helyen kialakított parkolók. A vegyes építésű lakóövezetekben a zsákutcák hiánya gyakran segíti elő a bűnözést. A modern területfejlesztéssel kapcsolatos szakirodalmak már nem hagyhatják figyelmen kívül a bűnözés kockázatát, azonban ennek megvalósításához kormányzati iránymutatás és akarat szükséges.

Az új urbanisztikai stratégiának a célja a fenntartható és élhető közösségek megteremtése, mely a lakosságnak a bűnözéstől való félelmét nagymértékben csökkenti azzal, hogy az előidéző okokat részben, vagy teljes egészében megszünteti. A növekvő permeabilitás nagyobb volumenű bűnözést indukál, amely a lakosság körében kialakítandó szociális interakcióval ellensúlyozható azáltal, hogy közösségeken belül az egymásra figyelés és aggodás szerepe nagymértékben érvényesül.

Kulcsszavak: Településfejlesztési modell, lakóövezetek, településfejlesztési charta, környezeti bűnmegelőzés, földrajz és bűnözés, tudatossági tér, utcai hálózat, áteresztőképesség, rácsos szerkezet, homogén lakókörnyezet, zsákutca,

¹⁰⁰ Armitage, R., Farrell, G., Bowers, K., Johnson, S. and Townsley, M. (eds) (2007): Sustainability versus safety: confusion, conflict and contradiction in designing out crime. *Imagination for Crime Prevention*. Crime Prevention Studies Volume 21 Criminal Justice Press, Monsey, NY pp. 81-110.

¹⁰¹ GIS: *Geographic Information System*=Földrajzi Információs Rendszer
http://en.wikipedia.org/wiki/Geographic_information_system

¹⁰² Ekblom, P. (1988): Getting the best out of crime analysis Home Office London pp. 2341-2349.

¹⁰³ Bowers, K. and Hirschfield, A. (1999) Exploring links between crime and disadvantage in northwest England: an analysis using geographical information systems. *Geographical Information Science*. 13(2) pp. 159-184.

szemek az utcán, gyalogos útvonal, vegyes lakóingatlanok, területfejlesztési koncepció, biztonságos környezet modellezése, Földrajzi Információs Rendszer.

Keywords: Community development model, neighbourhoods, urban development charta, environmental crime, geography and crime, spatial awareness, street network, permeability, barred, homogeneous neighborhoods, backstreet, eyes on the street, walking routes, various residential properties, area development concept, secure environment for modeling, Geographic Information System

HIVATKOZÁSOK

1. American Planning Association (2007): Legislation and policy. Available at pp. 17-19.
<http://www.planning.org/policyguides/smartgrowth.htm> (accessed 7 July 2007).
2. Angel, S. (1968): Discouraging crime through city planning. Working Paper No. 75, University of California, Berkeley. pp. 99-116.
3. Armitage, R., Farrell, G., Bowers, K., Johnson, S. and Townsley, M. (eds) (2007): Sustainability versus safety: confusion, conflict and contradiction in designing out crime. Imagination for Crime Prevention. Crime Prevention Studies Volume 21 Criminal Justice Press, Monsey, NY pp. 81-110.
4. Beavon, D., Brantingham P.L. and Brantingham, P.J. Clarke R. (ed) (1994): The influence of street networks on the patterning of property offenses. Crime Prevention Studies 2, Criminal Justice Press, Monsey, NY pp. 115-148.
5. Bentley, I., Alcock, A., Murrain, P., McGlynn, S. and Smith, G. (1985): Responsive Environments Architectural Press, London pp.33-71.
6. Bevis, C. and Nutter, J. (1978): Changing Street Layouts to Reduce Residential Burglary Minnesota Crime Prevention Center, Minneapolis pp. 3-28.
7. Bohl, C. (2000): New urbanism and the city: potential applications and implications for distressed inner-city neighbourhoods. Housing Policy Debate 11:4, pp. 761-797.
8. Bowers, K. and Hirschfield, A. (1999) Exploring links between crime and disadvantage in northwest England: an analysis using geographical information systems. Geographical Information Science. 13(2) pp. 159-184.
9. Bowers, K., Johnson, S. and Hirschfield A. (2005): Closing-off opportunities for crime: an evaluation of alley-gating. European Journal on Criminal Policy and Research 10:4, pp. 285-308.
10. Brantingham, P.L. and Brantingham, P.J. (1975): Residential burglary and urban form. Urban Studies 12, pp. 273-284.
11. Brantingham, P.L. and Brantingham, P.J. (1981): Environmental Criminology Sage, Beverly Hills pp. 3-28.
12. Brantingham, P.L. and Brantingham, P.J. (1991): Environmental Criminology Waveland Press, Prospect Heights, IL pp.309-326.
13. Brantingham, P.L. and Brantingham, P.J. (1993) Nodes, paths and edges: considerations on the complexity of crime and the physical environment. Journal of Environmental Psychology 13, pp. 3-28.
14. Brantingham, P.L. and Brantingham, P.J. (1998): Environmental criminology: from theory to urban planning practice. Studies on Crime and Crime Prevention 7:1, pp. 31-60.

15. Brooke, M. (2004): Mallard Court, Bradford. Paper presented at the Architectural Liaison Officers' Conference, Leeds, UK. pp. 429-444.
16. Budd, T. (1999): Burglary of domestic dwellings: findings from the 1998 British Crime Survey. Home Office Statistical Bulletin 4/99 Home Office, London pp. 4-25.
17. Calthorpe, P. (1993): Ecology, Community and the American Dream Princeton Architectural Press, Princeton, NJ pp.23-38.
18. Clarke, R. (2002): Closing streets and alleys to reduce crime: should you go down this road? Problem-Oriented Guides for Police Response Guides Series No. 2 US Department of Justice Office of Community Oriented Policing Services, Washington, DC pp.19-31.
19. Carter, P.S. (2002): Community CPTED. The Journal of the International Crime Prevention Through Environmental Design Association 1:1, pp. 15-24.
20. Cohen, L. and Felson, M. (1979): Social change and crime rate trends: a routine activity approach. American Sociological Review 44 , pp. 588-608.
21. Commonwealth of Australia (1995): AMCORD: A National Resource Document for Residential Development, (Commonwealth of Australia, Department of Housing and Regional Development) pp. 18-32.
22. Cornish, D. and Clarke, R. (1986): The Reasoning Criminal Springer-Verlag , New York pp.1-16.
23. Cozens, P. Saville, G. and Hillier, D. (2005) Crime prevention through environmental design (CPTED): a review and modern bibliography. Journal of Property Management 23:5, pp. 328-356.
24. Cozens, P. Pascoe, T. and Hillier, D., Mawby, R. (ed) (2007): Critically reviewing the theory and practice of secured-by-design for residential new-build housing in Britain. Burglary Series: International Library of Criminology, Criminal Justice and Penology, 2nd Series. Ashgate, Abingdon pp.429-444.
25. Cozens, P.M. and Hillier, D. (2008): The shape of things to come: new urbanism, the grid and the cul-de-sac. International Planning Studies 13:1, pp. 51-73.
26. Crowe, T. (2000): Crime Prevention Through Environmental Design: Applications of Architectural Design and Space Management Concepts 2nd edn, Butterworth-Heinemann, Oxford pp.93-96.
27. Davison, E. & Smith, W (2003): Exploring accessibility versus opportunity crime factors. Sociation Today: The Journal of The North Carolina Sociological Association, 1(1) Available at pp.185-205. <http://www.ncsociology.org/sociationtoday/raleigh.htm>
28. De Frances, C. and Titus, R. (1993): The environment and residential burglary outcomes. Proceedings of the International Seminar on Environmental Criminology and Crime Analysis Florida Criminal Justice Executive Institute, Coral Gables pp.179-191.
29. Detr (1998): Places, Streets and Movement. A Companion Guide to Design Bulletin 32: Residential Roads and Footpaths HMSO, London pp.329-358.
30. Duany, A., and Plater-Zyberk, E. (1992): The second coming of the American small town. WQ pp. 19-48.
31. Ekblom, P. (1988): Getting the best out of crime analysis Home Office London pp. 2341-2349.
32. Ekblom, P. (1995): Less crime by design. Annals of the American Academy of Political and Social Science 539, pp. 114-129.

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

ERDEI Gábor

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

33. Fulton, W. (1996): The New Urbanism: Hope or Hype for American Communities? Lincoln Institute of Land Policy, Cambridge, MA pp.201-213.
34. Garofalo, J. (1981) Crime and the mass media: a selective review of research. Journal of Research in Crime and Delinquency 18:2, pp. 319-350.
35. Greenberg, S., Rohe, W. and Williams, J. (1982): Safety in urban neighbourhoods: a comparison of physical characteristics and informal territorial control in high and low crime neighbourhoods. Population and Environment 5:3, pp. 141-165.
36. Greenberg, S. and Rohe, W. (1984): Neighborhood design and crime: a test of two perspectives. Journal of the American Planning Association 50, pp. 48-60.
37. Harries, K. (1974) The Geography of Crime and Justice McGraw-Hill, New York pp.205-218.
38. Jacobs, J. (1961): The Death and Life of Great American Cities Jonathon Cope, London pp. 133-158.
39. Jeffery, C. (1971): Crime Prevention through Environmental Design Sage, Beverly Hills pp.50-59.
40. Johnson, S. and Loxley, C. (2001): Installing alley-gates: practical lessons from burglary prevention projects. Home Office Briefing Note 2/01 Home Office, London pp.8-11.
41. Knowles, P. (2006): Designing out crime - the cost of policing new urbanism. Available at pp. 486-566.
42. Lynch, K. (1960) The Image of the City MIT Press, Cambridge, MA pp.205-244.
43. Office of the Deputy Prime Minister (2004): Places: The Planning System and Crime Prevention Office of the Deputy Prime Minister, Home Office, London pp. 13-16.
44. Maguire, M. (1982) Burglary in a Dwelling Heinemann, London pp.261-275.
45. Martin, M. (2001): The question of alleys, revisited. Urban Design International 6:2, pp. 76-92.
46. Mayhew, H. (1862): London Labour and the Condition of the London Poor Griffin, Bohn, London pp. 272-292.
47. McCamley, P. (2002): Minimising subjectivity: a new risk assessment model for CPTED. The Journal of the International Crime Prevention through Environmental Design Association 1:1, pp. 25-34.
48. Merry, S. (1981): Defensible space undefended: social factors in crime prevention through, environmental design. Urban Affairs Quarterly 16:3, pp. 397-422.
49. Moores, S. (2000): Media and Everyday Life in Modern Society Edinburgh University Press, Edinburgh pp. 168-176.
50. 50./ Morrow-Jones, H. Irwin, E. and Roe, B. (2004): Consumer preference for neotraditional neighbourhood characteristics. Housing Policy Debate 15:1, pp. 171-202.
51. Newman, O. (1973): Defensible Space People and Design in the Violent City Architectural Press, London pp. 7-19.
52. Park, R., Burgess, E.W. and McKenzie, D. (1925): The City University of Chicago Press, Chicago 207-228.
53. Plater-Zyberk, E. (1993): Five qualities of good design. ANY, No. 1, July/August. pp. 12-15.
54. Poyner, B. (2006): Crime Free Housing in the 21st Century Jill Dando Institute of Crime Science, University College, London pp.138-147.
55. Pyle, G.F. (1974): The Spatial Dynamics of Crime University of Chicago, Chicago pp.131-174.

56. Rubenstein, H., Murray, C., Motoyama, T. and Rouse, W. (1980): The Link Between Crime and the Built Environment. The Current State of Knowledge National Institute of Justice, Washington, DC pp. 203-220.
57. Sarkissian, W., Cook, A. and Walsh, K. (eds) (1997): The Community Participation in Practice: Practical Guide Institute for Science and Technology Policy, Perth pp. 91-95.
58. Saville, G. (1996): Assessing risk and crime potentials in neighbourhoods. Paper presented at the 1st Annual International CPTED Association Conference, Calgary, 30 October-1 November. pp.328-356.
59. Schneider, R. and Kitchen, T. (2002): Planning for Crime Prevention: A Transatlantic Perspective Routledge, London and New York pp.158-167.
60. Schneider, R. and Kitchen T. (2007): Crime Prevention and the Built Environment Routledge, London and New York pp. 115-124.
61. Schmid, C.F. (1960): Urban crime areas: Part I. American Sociological Review 25, pp. 224-237.
62. Smith, S. (1984): Crime in the news. British Journal of Criminology 24. pp. 289-295.
63. Tilley, N., Pease, K., Hough, M. and Brown, R. (1999): Burglary prevention: early lessons from the crime reduction programme. PRCU Research Paper 1 Home Office Research, Development and Statistics Directorate, London pp.194-213. <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/index.htm>
64. Town, S. Davey, C and Wooton, A. (2003): Design Against Crime: Secure Urban Environments by Design The University of Salford , Salford pp.51-57.
65. Town, S. & O'Toole, R. (2005): Crime-Friendly Neighborhoods: How "New Urbanist" Planners Sacrifice Safety in the Name of "Openness" and "Accessibility", Available at pp.346-365.
66. Wagner, A. (1997): A study of traffic pattern modifications in an urban crime prevention program. Journal of Criminal Justice 25:1, pp. 19-30.
67. WAPC (2004): Network City: Community Planning Strategy for Perth and Peel WAPC, Perth, WA pp.104-112.
68. Yang, X. (2006): Exploring the influence of environmental features on residential burglary using spatial-temporal pattern analysis. Unpublished PhD thesis, University of Florida. Available at pp.119-130. [www://etd.fcla.edu/UF/UFE0013390/yang_x.pdf](http://etd.fcla.edu/UF/UFE0013390/yang_x.pdf)

**VÁLTOZÁSOK A KATONAI FELSOÓKTATÁS VEZETŐINEK JOGÁLLÁSÁBAN
2010-2011****CHANGES IN THE LEGAL STATUS OF THE LEADERS OF MILITARY HIGHER EDUCATION
2010-2011**

A magyar felsőoktatás szervezetében, felépítésében, feladatrendszerében az elmúlt 4 évben jelentős változások mentek végbe, így kiváló eredményeket tudott felmutatni a képzés során. Az új kihívások, új képességeket és speciális felkészülést igényelnek, amely irányainak megtalálásához a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar dékánja, valamint elődei jogköreinek változása segítséget nyújthat, hiszen az a tisztképzésre komoly hatással van.

Serious changes took place in the last 4 years in the structure, tasks and organization of the Hungarian higher education to achieve great success in qualification. These brand new tasks require new types of capabilities, characteristic and modern training for which the consequences of the change of the competence of the dean of Faculty of Military Sciences and Military Services cause deep cause at education.

I. ELŐZMÉNYEK

A katonai felsőoktatás vezetői jogállásának alakulása egy rendkívül hosszú folyamat, amelyet szoros összefüggésben vizsgálunk a katonai felsőoktatás szervezeti átalakulásával. A felsőoktatás vezetőinek jogállását, a tradicionális rektori jogkör megszűnését többek között két lényeges tényező okozta.

Az első, hogy de facto a 2010. február 16-án a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem rektori tisztsége megüresedett¹ és az egyetem jogutódlással történő megszűnéséig az egyetem szenátusa érvényesen rektort nem választott. Ezzel a katonai felsőoktatás — szenátus által választott — rektori irányítása megszűnt.

A második a Nemzeti Közszolgálati Egyetem létrehozásáról szóló 1278/2010. (XII. 15.) Korm. határozat hatályba lépése. A 2010. december 25-én hatályba lépett kormányhatározat 2. pontjával a Kormány a honvédelmi és katonai felsőoktatást végző Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, a rendvédelmi és rendészeti felsőoktatást képviselő Rendőrtiszt Főiskola és a Budapesti Corvinus Egyetemtől különváló, a közigazgatási felsőoktatást alaptevékenységként folytató Közigazgatástudományi Kar egyesülésével — a három intézmény hagyományainak megőrzése mellett, a szorosabb oktatási és kutatási együttműködés, valamint a hatékonyabb működtetés érdekében — elrendelte a Nemzeti Közszolgálati Egyetem létrehozását. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem a felsőfokú közszolgálati szakemberképzés bázisintézményeként, az egyesülő intézmények jogutódjaként 2012. január 1-jén megkezdte működését. A jogelőd intézmények a mai napig — figyelembe véve az önálló intézeteket is — a Nemzeti Közszolgálati Egyetem önálló egyetemi karaiként működnek.

II. FŐTITKÁR JOGKÖREI

A rektori beosztás megüresedésének következménye: újabb rektort a szenátus érvényesen nem választott és 2011. március 24-ig senki sem kapott rektori megbízást sem. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Szervezeti és Működési

¹ De jure a rektori megbízás csak 2010. június 30-án szűnt meg, illetve a honvédelmi miniszter ekkor fogadta el az egyetem kancellárjának lemondását is.

DR. PETRUSKA Ferenc

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Szabályzatának (a továbbiakban: SZMSZ) 2010. október 27-ei módosításában mindez visszaköszönt, amelynek 11. § (9) bekezdése második fordulóta² az alábbi módon oldotta ezt meg: „*rektori megbízás hiányában a rektor jogköreit – ideértve a munkáltatói és állományilletékes parancsnoki jogkört is – a főtitkár, vagy a főtitkári feladatok ellátásával a honvédelemért felelős miniszter által megbízott személy gyakorolja. Ilyen esetben az helyettesítését a rangidős rektorhelyettes végzi.*”

2010. július 1-jével a rektor jogkörében eljáró főtitkár (ez is volt a hivatalos megnevezés) az alábbi jogköröket gyakorolta:

A főtitkár volt az egyetem felelős vezetője, aki teljes (rektori) jogkörben képviselte az intézményt, és ennek során jogokat szerezhetett, valamint kötelezettségeket vállalhatott. Eljárt mindazokban az ügyekben, amelyeket jogszabály, a szervezeti és működési szabályzat, a kollektív szerződés nem utalt más személy vagy testület hatáskörébe.

A főtitkár felett a munkáltatói jogkört a honvédelmi honvédelemért felelős miniszter³ gyakorolta.

A főtitkár felelős volt az egyetem szakszerű és törvényes működéséért, az egészséges és biztonságos munkafeltételek megteremtéséért, az oktatási és kutatási tevékenységért.

A főtitkár továbbá felelős volt az egyetem rendelkezésére bocsátott vagyon előírás szerinti használatáért, az előírt tevékenységek jogszabályokban meghatározott követelményeknek megfelelő ellátásáért, az egyetem gazdálkodásában a szakmai hatékonyság és gazdaságosság követelményeinek érvényesítéséért, a tervezési, beszámolási, információszolgáltatási kötelezettség teljesítéséért, annak teljességéért és hitelességéért, a gazdálkodási lehetőségek és kötelezettségek összhangjáért, az intézményi számviteli rendért, a folyamatba épített előzetes, utólagos és vezetői ellenőrzési rendszer kialakításáért, működtetéséért és fejlesztéséért, továbbá a belső ellenőrzés megszervezéséért és hatékony működéséért.

A főtitkár a foglalkoztatási tervben meghatározott keretek között, a foglalkoztatási követelményrendszer alapján gyakorolta a munkáltatói jogokat. A főtitkár e jogköreit esetenként, vagy az ügyek meghatározott körében jogosult volt főtitkári utasításban átruházni.

A főtitkárnak feladatai ellátása és hatáskörének gyakorlása során általános utasítási, illetve intézkedési joga volt, amelyet szóban, vagy írásban, főtitkári határozat, illetve főtitkári intézkedés formájában gyakorolt.

A főtitkár az egyetem képzési, tudományos kutatási, katonai, igazgatási, valamint gazdálkodási tevékenységnek irányítását a rektorhelyettesek, a dékánok, gazdasági főigazgató, majd később igazgató közreműködésével végezte. Az egyetem nevében kiadmányozási, kiadói és terjesztői jogot gyakorolt. Irányította az egyetemi szenátus tevékenységéhez szükséges előkészítő- és szervezőmunkát.

A főtitkár felügyeletet gyakorolt a két kar és a hozzájuk nem tartozó szervezeti egységek oktatási, kutatási tevékenysége fölött. A főtitkár rendelkezett – az egyetem költségvetésével összhangban – az egyetem rendelkezésére álló intézményi költségvetési előirányzatok, vagyoni és más források felett, amelynek keretében utalványozási jogkört gyakorolt.

Közvetlenül irányította a rektorhelyetteseket, a dékánokat, a gazdasági igazgatót, a vezető jogtanácsost és a belső ellenőrzési csoport vezetőjét.

A főtitkár gyakorolta az egyetem által alapított, illetve részvételével működő gazdálkodó szervezettel kapcsolatos tulajdonosi jogokat. A főtitkár gondoskodott az egyetem belső kontrollrendszerének kialakításáról, a folyamatba épített előzetes, utólagos és vezetői ellenőrzés, valamint a belső ellenőrzés megszervezéséről és működtetéséről. A főtitkár egyes jogköreit esetenként, vagy az ügyek meghatározott körében, átruházhatta a rektorhelyettesekre, a dékánokra, gazdasági igazgatóra, illetve az intézmény más alkalmazottjára.

² Megállapította a ZMNE szenátusának KANC/73-73/2010. (VII. 20.) számú határozata

³ Honvédelmi miniszter megnevezése a ZMNE SZMSZ-ben

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. PETRUSKA Ferenc

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A főtitkár megsemmisített minden olyan egyetemi döntést, határozatot, intézkedést – a szenátus döntései kivételével –, amely jogszabályt, vagy SZMSZ-t sértett, egyéb ügyekben kiegészíthette, kijavíthatta, módosíthatta azokat.

A szenátus jogszabályt sértő döntésének megsemmisítése érdekében a főtitkár előterjesztéssel fordulhatott a honvédelmi miniszterhez. A főtitkár jogszabálysértő döntéseinek megsemmisítése érdekében a szenátus is előterjesztéssel fordulhatott a honvédelmi miniszterhez.

Megbízása idején a főtitkár hat hónapnál hosszabb tartós távollétet nem vállalhatott.

A főtitkár vezetői tevékenységéről köteles volt évente egy alkalommal a szenátusnak és az egyetemi közgyűlésen az egyetem polgárainak beszámolni.

Ha a főtitkár az oktatói, a vezetői és a katonai etika normáit súlyosan megsérti, vagy a főtitkári tisztségre más okból méltatlanná vagy alkalmatlanná vált volna, a szenátus kezdeményezhette volna visszahívással történő felmentését. A visszahívást a szenátusnál a honvédelmi vagy az oktatásért felelős és kulturális miniszter is kezdeményezhette. A felmentés kezdeményezéséhez a szenátus tagjai kétharmadának igenlő szavazata lett volna szükséges.

A fenti hatás- és feladatköröket a főtitkár elsősorban az egyetem működésének stabilizálása érdekében használta.

III. MINISZTERI BIZTOS JOGÁLLÁSA

A miniszteri biztos nem látott el rektori feladatokat, hanem a miniszteri – elsősorban pénzügyi és egyéb felügyeleti – jogköröket gyakorolt.

A honvédelmi miniszter a 68/2010. (VII.1.) HM utasítással⁴ 2010. július 1-jei hatállyal nevezett ki miniszteri biztost a rektor nélkül működő egyetem élére. A miniszteri biztos munkáját a HM Miniszteri Kabinet miniszteri tanácsadója segítette.

A miniszteri biztos felelt a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemért, egyes szervezeti elemeinek módosításáért, ezen belül különösen a Ludovika Hallgatói Zászlóalj önálló katonai szervezetté történő átalakításáért, és az egyetem működésének felügyeletéért.

Az önálló katonai szervezet MH Ludovika Zászlóaljként kezdte meg működését és a honvédelmi miniszter a 26/2010. (XII.29.) HM határozatában rendelkezett az MH Ludovika Zászlóalj⁵ alapító okiratának kiadásáról. A Magyar Honvédség hadrendjébe tartozó költségvetési szervezatként 2011. február 1-jei hatállyal, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem egyes szervezeti egységeinek kiválásával jött létre.

A miniszteri biztos felelt a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem működésének korszerűsítéséért, és koordinálta a gazdálkodás átvilágítását és átalakítását, valamint felelt az egyetem működésével kapcsolatos szabályozási, gazdálkodással kapcsolatos jogkörök felülvizsgálatáért, illetve ezekkel kapcsolatos javaslatokért. Elvi koncepciókat és javaslatokat dolgozott ki a közszolgálati jellegű kormányzati felsőoktatási intézmény funkciójával és feladataival kapcsolatban. A Honvédelmi Minisztérium mellett más minisztériumokkal is együttműködésre volt jogosult együttes normatív szabályzók kiadása érdekében. Jogosultsága kiterjedt a Honvédelmi Minisztérium szervezeteitől való információgyűjtésre, és a velük való konzultációra is. Együttműködési kötelezettsége volt az egyetem vezetőjével, a HM kabinetfőnökkel,⁶ a HM igazgatási államtitkárával, valamint a Honvéd Vezérkar főnökével. A miniszteri biztos különböző munkacsoportokat ho-

⁴ Miniszteri biztos kinevezéséről szóló 68/2010. (VII.1.) HM utasítás

⁵ Az MH Ludovika Zászlóalj létrehozásával, a történelmi hagyományok felelevenítésével egyben új fejezet is kezdődött a magyar katonai felsőoktatásban és a tisztképzésben. A zászlóalj 2011. február 1-jei megalakulása óta a honvédtisztjelölt-állomány részére – gyakorlatiasabb, életszerűbb felkészítésük érdekében – az éves tanterven kívül kiegészítő, általános katonai képzést vezet le. Az alapkiképzés utáni időszakban nemcsak a tanulásra kell koncentrálniuk a tisztjelölteknek az egyetemen, hanem a katonai hivatásból fakadó kihívásokkal is szembesülniük kell, akár kiképzésről, ellenőrzésről, a tiszt étika vagy erkölcs kérdéseinek vizsgálatáról legyen szó. Az egyetemi oktatást kiegészítve a zászlóalj többek között általános lökiképzést, általános harcászatot, tereptan-, szolgálati szabályzat-, alaki foglalkozásokat vezet le a tiszt rendfokozat fiatal várományosai részére.

⁶ A honvédelmi miniszter Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen kapcsolatos jogköreit 2011. december 31-ig a HM kabinetfőnöke koordinálta.

zott létre a fenti feladatai ellátása érdekében, illetve kéthavonta a HM kabinetfőnök útján jelentési kötelezettsége volt a honvédelmi miniszter felé.

IV. A MEGBÍZOTT REKTOR JOGÁLLÁSA

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem stabilizálását követően a következő stratégiai cél az egyetem integrációjának előkészítése volt, aminek érdekében 2011. március 25-én a honvédelmi miniszter az egyetem addigi stratégiai és intézményfejlesztési rektorhelyettesét rektori feladatokkal bízta meg.

A megbízott rektor jogköreinek változása az egyetem módosított SZMSZ⁷-ében lekövethető. A feladat- és hatáskörei⁸ az egyetem integrációjakor az alábbiak voltak.

A megbízott rektor az egyetem felelős vezetője volt, teljes jogkörben képviselte a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemet, ennek során jogokat szerezhetett, és kötelezettségeket vállalhatott. A megbízott rektor felett a munkáltatói jogkört – a kinevezési és felmentési jogkör kivételével – a honvédelmi miniszter gyakorolta. A megbízott rektor felelős volt az egyetem szakszerű és törvényes működéséért, az egészséges és biztonságos munkafeltételek megteremtéséért, az oktatási és kutatási tevékenységért, az egyetem rendelkezésére bocsátott vagyon előírás szerinti használatáért, az előírt tevékenységek jogszabályokban meghatározott követelményeknek megfelelő ellátásáért, az egyetem gazdálkodásában a szakmai hatékonyság és gazdaságosság követelményeinek érvényesítéséért, a tervezési, beszámolási, információszolgáltatási kötelezettség teljesítéséért, annak teljességéért és hitelességéért, a gazdálkodási lehetőségek, valamint kötelezettségek összhangjáért, az intézményi számviteli rendért, a belső kontroll rendszer kialakításáért, működtetéséért és fejlesztéséért, az előírt okmányok elkészítéséért, illetve azok aktualizálásáért, továbbá a belső ellenőrzés megszervezéséért, továbbá hatékony működéséért.

A megbízott rektor a foglalkoztatási követelményrendszer alapján gyakorolta a munkáltatói jogokat, de e jogköreit esetenként, vagy az ügyek meghatározott körében, meghatározott keretek között jogosult volt rektori intézkedésben, határozatban átruházni. Az átruházott hatáskör gyakorlója a hatáskört nem adhatta tovább.

A megbízott rektornak feladatai ellátása és hatáskörének gyakorlása során általános utasítási, illetve intézkedési joga volt, amelyet szóban, vagy írásban, rektori határozat, avagy rektori intézkedés formájában gyakorolt. Nem utasíthatta azonban az önkormányzatiság elvén működő szervezetet, illetőleg az egyetemen működő érdek-képviselői szervezeteket.

A megbízott rektor a képzési, tudományos kutatási, katonai, igazgatási, valamint gazdálkodási tevékenységnek irányítását a helyettesek, a dékán⁹ és a gazdasági igazgató közreműködésével végezte, valamint gyakorolta a kiadmányozási, kiadói és terjesztői jogot.

Felügyeletet gyakorolt a Kar és az egyéb szervezeti egységek oktatási, kutatási tevékenysége fölött, továbbá utalványozási jogkört is gyakorolt.

Irányította a helyettesét, a dékánt, a főtitkárt, a gazdasági igazgatót, a vezető jogtanácsost és gondoskodott az egyetem belső kontroll rendszerének kialakításáról, a belső ellenőrzés megszervezéséről és működtetéséről.

A megbízott rektor egyes jogköreit esetenként, vagy az ügyek meghatározott körében, átruházhatta a helyettesére, a dékánra, a gazdasági igazgatóra, illetőleg az intézmény más alkalmazottjára. A megbízott rektor megsemmisíthetett minden olyan egyetemi döntést, határozatot, intézkedést, – a szenátus döntései kivételével – amely jogszabályt, vagy

⁷ SZMSZ fenti módosítását a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Szenátusa 2011. augusztus 24-i ülésén elfogadta. A szabályzat 2011. december 31-ig volt hatályban.

⁸ Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem SZMSZ-ének 6. §

SZMSZ-t sértett, egyéb ügyekben kiegészíthette, kijavíthatta, módosíthatta azokat. A szenátus jogszabályt sértő döntésének megsemmisítése érdekében a megbízott rektor előterjesztéssel fordulhatott a honvédelmi miniszterhez. Az előterjesztésnek a végrehajtásra halasztó hatálya volt. Megbízása idején a megbízott rektor hat hónapnál hosszabb tartós távollétet nem vállalhatott. A megbízott rektor vezetői tevékenységéről köteles volt évente egy alkalommal a szenátusnak és a havonta tartott állománygyűlésen az egyetem polgárainak beszámolni. Ha a megbízott rektor az oktatói, a vezetői és a katonai etika normáit súlyosan megsérti, vagy a megbízott rektori tisztségre más okból méltatlanná vagy alkalmatlanná válik, a szenátus kezdeményezhette volna visszahívással történő felmentését. Az esetleges visszahívást a szenátusnál a honvédelmi vagy a nemzeti erőforrás miniszter is kezdeményezhette volna. A felmentés kezdeményezéséhez a szenátus tagjai kétharmadának igenlő szavazata volt szükséges. A megbízott rektort a rektorhelyettes helyettesítette, a munkaköri jegyzékben meghatározottak szerint. Gazdálkodási kérdésekben a megbízott rektor helyettese a gazdasági igazgató volt.

V. HADTUDOMÁNYI KAR DÉKÁNJÁNAK JOGÁLLÁSA

2011. szeptember 1-jétől a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Bolyai János Hadmérnöki Kara és Kossuth Lajos Hadtudományi Kara, Hadtudományi Kar néven egyesült. Az erről szóló SZMSZ-módosításról a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem szenátusa 2011. augusztus 24-i ülésén hozott határozatával döntött. A módosított SZMSZ 2011. szeptember 1-jén lépett hatályba. A jogutód kar és ezzel együtt az egykaros rendszer az egyetemi integrációig állt fenn. Ebben az időszakban a dékán vezette és képviselte a kart, vezetői tevékenységét a helyettesei és a dékáni hivatalvezető közreműködésével végezte. Hivatalból töltötte be a kari tanács elnöki tisztét és irányította a kar oktatási, az oktatással összefüggő, tudományos és igazgatási tevékenységét. Hatáskörében aláírási és kiadmányozási joggal rendelkezett, valamint gyakorolta a kar tekintetében ráruházott munkáltatói jogosultságokat, miközben a rektor ellátta az egyetem képviselőiét.

A dékán irányította a dékánhelyettesek és a dékáni hivatalvezető tevékenységét, az intézetvezetők munkáját.

Gondoskodott a kar részére biztosított költségvetési keret rendeltetésszerű felhasználásáról, valamint felügyeletet gyakorolt a kari szervezeti egységek és a kar képzési, továbbképzési, tudományos kutatási, valamint igazgatási tevékenysége felett.

A dékán döntött tanulmányi ügyekben: a más felsőoktatási intézményből történő átvételre, más felsőoktatási intézmény hallgatójának párhuzamos képzésben való részvételének, vendéghallgatói kérelmének elbírálása tárgyában, más felsőoktatási intézmény hallgatójának az áthallgatás engedélyezésére, külföldi tanulmányutakon, pályázatokon történő részvételre vonatkozó jelentkezési kérelem tárgyában, a félévnek, illetve a megkezdett félévnek utólagosan passzív félévvé nyilvánítása kérdésében, a szorgalmi időszakban nem teljesített követelmények halasztott teljesítésének elbírálása, az elővizsga engedélyezése, továbbá az alaptámogatás, a rendszeres szociális ösztöndíj kérelmek, valamint az államilag támogatott és költségtérítéssel finanszírozási forma közötti átsorolás tárgyában.

Feladata volt a jogszabályok, hatósági előírások, közigazgatási szervezetszabályozó eszközök, egyetemi, kari határozatok és szabályzatok előírásai végrehajtásának irányítása, egyéni felelős vezetőként közvetlenül, illetve megbízottja útján a kari munka-, titok- és tűzvédelmi tevékenységét megszervezése.

A dékán vezette a dékáni tanácsot, a kari professzori tanácsot és a vezetői értekezletet.

Vezetői munkája során jogosult volt parancs, intézkedés, határozat, utasítás kiadására, valamint ellenőrizni a kar teljes állományának tevékenységét.

A dékán gazdálkodási és kötelezettségvállalási jogkört gyakorolt.

Felelős volt a kar vezetési rendszerének hatékony működtetéséért, a kar nem magasabb vezetői pályázatainak előkészítéséért és a kari tanács véleményezése utáni megküldéséért, valamint a kari szervezeti egységek és a kar képzési,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. PETRUSKA Ferenc

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

továbbképzési, valamint tudományos kutatási tevékenységéért, a kari szervezeti egységben hozott jogszabályt sértő döntés, határozat vagy intézkedés megsemmisítéséért, a hatáskörébe tartozó feladatok szakszerű és törvényes végzéséért, a rektor által meghatározott egyéb feladatok végrehajtásáért, valamint a munkakörére vonatkozó egyetemi és kari szintű szabályzóban, illetve a kar személyi állománya munkaköri leírásában foglaltak betartásáért.

A dékánt a tudományos, valamint az oktatási dékánhelyettes, továbbá a dékáni hivatalvezető helyettesítette, akit rendszerint dékáni intézkedésben jelölt ki.

VI. ÖSSZEFOGLALÓ

A Nemzeti Közsolgálati Egyetem megalakulásáig a katonai felsőoktatás, és vezetői jogkörének változása két egyértelműen elkülöníthető és az előzőekben részletesen elemzett, illetve bemutatott szakaszon ment át:

- 1) Stabilizációs szakasz 2010. február 16. és 2011. március 24. között, amelyben az egyetem miniszteri biztosa, valamint főtitkára az egyetem működését és gazdálkodását stabilizálta.
- 2) Integrációs szakasz 2011. március 25. és 2011. december 31. között, amelyben stratégiai vezető irányításával a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar néven integrálódott a Nemzeti Közsolgálati Egyetembe.

Az egyetem vezetőinek és alkalmazottainak érdeme, valamint a fenti két szakasz stratégiai átalakításainak eredménye, hogy jelenleg a katonai felsőoktatás, illetve az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon a bolognai folyamat teljes spektrumát lefedő háromciklusú képzés (BSc-MSc-PhD) keretében nyílik lehetőség az ismeretek megszerzésére.

A mindennapi feladatvégzés során fontos lett volna a miniszteri biztos jogkörét a ZMNE rektorának jogköréhez hasonlóan az egyetem SZMSZ-ében rögzíteni és részletesen kifejteni. Ugyanazon időszakban két felsővezető jogkörének egyértelmű leszabályozása és a jogkörök elválasztása — a gyakorlatilag zökkenőmentesen megvalósult vezetés mellett is — az esetleges szabályozatlan területek kialakulása vagy az átfedések elkerülése érdekében lett volna indokolt.

Kulcsszavak: felsőoktatás, honvédtisztképzés, dékán, rektor, jogutódlás, szolgálati jogviszony, jogkör felsőoktatás, honvédtisztképzés, dékán, rektor, jogutódlás, szolgálati jogviszony, jogkör

Keywords: higher education, officer training, dean, president, change in legal status, official legal relation, tether

JOGSZABÁLY JEGYZÉK

1. A közsférában alkalmazandó nyugdíj-politikai elvekről szóló 1700/2012. (XII.29.) Korm. határozat
2. A nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény (Nftv.)
3. A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény (Hjt.)
4. A társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény (Tny.)
5. A nyugdíjazásra vonatkozó kormányhatározat végrehajtása jogviszonyként is eltérő: a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény (Kttv.).
6. A közalkalmazottak jogállásáról 1992. évi XXXIII. törvényben (Kjt.)

**DIE AKTUELLE FRAGEN DER MONDERNISIERUNG DER
LANDESVERTEIDIGUNGSVERWALTUNG****A HONVÉDELMI IGAZGATÁS KORSZERŰSÍTÉSÉNEK AKTUÁLIS KÉRDÉSEI**

Die Umänderungen in der Landesverwaltung betreffen die Schutzsphäre sowie deren Requirament. Die Modernisierung dehnt sich auf das Organisations- und Aufgabensystem, auf die Vollzieher und auf das Equipmentssystem aus. Es stellt sich die Frage, wie sich in der letzten Zeit die Verwaltung des Verteidigungssystem umgewandelt hat, und wie es zu den strategischen Zielsetzungen beigetragen hat, die das Land mit dem Programm „Guter Staat“ angekündigt hat. Die Autoren stellen in diesem Artikel den Kontakt der Landesverteidigungsverwaltung und des Verteidigungssystems dar. Sie analysieren, welches die wichtigsten Veränderungen sind, die Alltag und Praxis der Fachgebiete beeinflussen, und welche Auswirkungen sie auf die Prozesse des Schutzsystems haben. Sie stellen die Veränderungen der Rechtsvorschriften in diesem Bereich, und die wichtigste Modernisierung der Landesverteidigungsverwaltung vor.

A közigazgatásban meghirdetett átalakítások a védelmi szférát és annak igazgatási részét is érintik. A korszerűsítés kiterjed a szervezet- és feladatrendszerre, a végrehajtókra, és az ehhez szükséges eszközrendszerre. Felmerül a kérdés, hogy a honvédelmi igazgatás hogyan alakult át az elmúlt időszakban, és ez hogyan járul hozzá azokhoz a stratégiai célkitűzésekhez, amelyet az ország a „Jó állam” programrendszer meghirdetésével tűzött ki célul. A szerzők a cikkben bemutatják a védelmi igazgatás és a honvédelmi igazgatás kapcsolatát, intézmény- és feladatrendszerét. Vizsgálják, hogy melyek azok a legfőbb változások, amelyek befolyásolják a szakma mindennapi életét, és ezek milyen hatással voltak a különböző folyamatokra. Ismertetik a jogszabályi változásokat, valamint a honvédelmi igazgatás főbb területeinek átalakulását.

EINFÜHRUNG

Auf die Veränderungen, die sich Tag für Tag auf unser Leben auswirken, müssen wir auf entsprechende Art Antwort geben können. Die Verwandlung trägt die besondere Eigenschaft in sich, dass sie sehr vielfältig sein kann, und uns aus mehreren Richtungen treffen kann. Wenn wir es auf Organisationsebene andeuten, können wir ruhig äußern, dass zwei verschiedene Arten der Verwandlungen existieren, die morphostatische und die morphogenetische Veränderung.[1] Der substantielle Unterschied zwischen den zwei Begriffsbestimmungen ist, dass die erste im Rahmen des Systems abläuft, die zweite aber betrifft das ganze System. In den letzten Jahren hat sich die Verwaltung sehr dynamisch umgewandelt, die sowohl innerhalb des Systems, als auch in ganzem System, in der Wechselwirkung anderer Systeme abgelaufen ist. Im Frühjahr 2010 begann innerhalb des Programms für "nationale Zusammenarbeit", der Ausbau des sogenannten "Guten Staates", in dessen Rahmen die Neuorganisation der hauptstädtischen-, bezirks-, allgemeinen Verwaltungsbehörde, Sprechstundenfenster ins Leben gerufen wurden. Darin wurden Fachverwaltungsorgane und Sprechstundenbüros integriert. Es wurden informative Telefon- und Internetverbindungen eröffnet, die der Bevölkerung mit den Veränderungen helfen sollen, zurecht zu kommen.[2] Um die Bürokratie verringern zu können, wurden die behördlichen Handlungsweisen vereinfacht. Die Landkreise und in den Sitzen der Landkreise wurden die

Sprechstundenfenstersysteme ausgebaut. Eine bedeutende Strebsamkeit auf das Ausbauen des kundenfreundlichen, dienstleistenden Staates ist fühlbar. [3]

In der letzten Zeit haben die Forscher diese Prozesse oft untersucht, und sie haben darauf hingewiesen, dass die Veränderungen im Sinne der Wirksamkeit, Durchschlässigkeit, Effizienz verwirklicht worden sind. [4] Die Veränderung der Landesverwaltung hat gesetzmäßig auch die Veränderung der Schutzverwaltung mit sich gebracht. [5] Denken wir mal an die Umstellung und Umwandlung des Katastrophenschutzes, oder an die Verbreitung des freiwilligen Reservistensystems in der Sphäre der Landesverteidigung. Die Frage stellt sich: wie betreffen diese Veränderungen die Schutzverwaltung, und innerhalb derer die Landesverteidigungsverwaltung, und die Verwaltung des Katastrophenschutzes, wie sind sie miteinander verbunden. Wie können die Zentralisierung und die entsprechende Umwandlung der Organe verwirklicht werden, die hoffentlich größere Auswirkungen und kostengünstigere Praxis mit sich bringen werden.

Viele Autoren [6-8], untersuchten dieses Thema schon, und sie beleuchteten in Publikationen, Büchern, und Vorlesungen die Veränderung der Verwaltung der Landesverteidigung und gaben Erklärungen über diese Prozesse ab. [9-10]. Es hat sich auch in diesen Publikationen abgezeichnet, dass sich die gesetzlichen und die organisatorischen Veränderungen, sowohl die morphostatischen als auch die morphogenetischen Umwandlungen, generiert haben. In diesem Artikel, neben der Vorstellung der Verwaltung der Landesverteidigung, untersuchen wir, welches die wichtigsten Prozesse, die die Veränderungen des Gebietes beeinflussen, sind.

1. DER RECHTSVORSCHRIFTLICHE HINTERGRUND DER SCHUTZVERWALTUNG

Bevor wir das konkrete System vorstellen würden, ist es wichtig zu klären, welche Rechtsvorschriften für dieses Gebiet geltend sind. An der Spitze der Hierarchie der Rechtsvorschriften steht das Grundgesetz, in dem die Hauptlinien formuliert wurden, und die Hauptlinien in den Kardinalgesetzen ausgearbeitet worden sind. Mit Hinsicht auf unser Thema ist die außergewöhnliche Rechtsordnung der Kernpunkt. Es ist nicht außer Acht zu lassen, dass die Einführung und die Regeln der aussergewöhnlichen Gesetzordnung das Grundgesetz vorschreiben und regeln.

„Die außergewöhnliche Rechtsordnung ist die Phase des Staatslebens, wenn – im Interesse des Lebens des Staatsbürgers und der Güter, der Souveränität und Integrität des Landes – man von dem normalen Gesetzsystem abweichende Maßnahmen treffen kann, und das Land mit Erlassen gesteuert werden kann, und sogar die Staatsbürgerrechte beschränkt werden können.“ [11]

Zu der außergewöhnlichen Gesetzordnung gehören der außergewöhnliche Zustand, der Notstand, der vorbeugende Verteidigungszustand, der unerwartete Überfall, und die Gefahrenlage. Es wurde darüber hinaus ein Zeitraum genannt, in dem der außergewöhnliche Zustand nicht verkündet wurde, aber die Lage erfordert, dass die Behörden und Schutzorganisationen im Interesse der Sicherheit der Staatsbürger Maßnahmen treffen müssen. Das nennt man "Zeitraum unter der Schwelle", und heißt Katastrophengefahr.

Auf der Abbildung 1 veranschaulichen wir die wichtigsten Kernpunkte der außergewöhnlichen Rechtsordnung, und zeigen die Richtung der Gefahren, die Sachverhalte im Grundgesetz, den Herold, und die Machtzentrale in der aussergewöhnlichen Rechtsordnung.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Petra PROHÁSZKA– Júlia DR. HORNYACSEK

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Abbildung 1	außergewöhnlicher Zustand	Notstand	vorbeugender Verteidigungszustand
Geregelt:	Grundgesetz, Kl. 49	Grundgesetz, Klausel 50	Grundgesetz Klausel 51
Die Richtung der Gefahren:	von Aussen	von Aussen	von Aussen
Sachverhalt im Grundgesetz:	Kriegsfuß, Gefahr des Krieges	innere gesellschaftliche Konflikte, bewaffnete Handlungen, die die Macht mit Gewalt übernehmen wollen, die die Sicherheit des Lebens und Güter gefährden	die Gefahr des Überfalls von Außen, oder die Erfüllung der Pflichten vom Bund
Herold:	Parlament	Parlament	Parlament
Machtzentrale:	Landesverteidigungs-kommission	Staatspräsident	Regierung

Abbildung 1 a	unerwarteter Überfall	Gefahrenlage
Geregelt:	Grundgesetz Klausel 52	Grundgesetz Klausel 53
Die Richtung der Gefahren:	von Aussen	von Innen
Sachverhalt im Grundgesetz:	Eindringen äußerer bewaffneter Gruppen	das Leben- und Güter gefährdende Naturkatastrophe oder Industrieunglück
Herold:	Regierung	Regierung
Machtzentrale:	Regierung	Regierung

Abbildung 1-1a: Der Zeitraum der Aussergewöhnlichen Rechtsordnung 1

Gestaltet: Hornyacsek, Prohászka. Forrás: [12]¹

Damit der Staat die Gefahrenlage und die Faktoren, die das Leben und die Güter der Bevölkerung und die Sicherheit des Landes in der Hand halten kann, wurden das Schutzsystem des Landes, und die Schutzorgane ausgebaut, ihre Aufgaben und Tätigkeitsordnung und die Regeln der Zusammenarbeit in verschiedenen Gesetzen und Vorschriften geregelt. Auch die Einführung der qualifizierten Lage (außergewöhnlicher Rechtsordnung) ist in Gesetzen bestimmt, und es ist gut zu sehen, dass das Unterscheiden dieser Rechtsformen in der Praxis kein Problem bedeutet.²

¹ Seite 257.

²Man kann sagen, dass heutzutage die Gefahrenlage und die Gefahr einer Katastrophe am häufigsten vorkommen. Es ist aber wichtig, dass innerhalb der Vorbereitung der Schutzorganisationen auch auf die weiteren qualifizierten Lagen, die vorbereitenden Maßnahmen getroffen werden müssen, weil die Ereignisse im Land und außerhalb des Landes das beweisen.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Petra PROHÁSZKA– Júlia DR. HORNYACSEK

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Die Verwirklichung der im Grundgesetz abgelegten und auf die außergewöhnliche Gesetzordnung bezogenen Thesen, bestimmen grundsätzlich das Gesetz für Katastrophenschutz, für Landesverteidigung und deren Realisierungsdekrete. Das Gesetz der militärischen Verwaltung kann aber auch nicht außer Acht gelassen werden. Die wichtigsten Gesetze und Rechtsvorschriften der Verwirklichung der Schutzverwaltung fasst die Abbildung 2 zusammen.

Abbildung 2.: Die rechtsvorschriftlichen Grundlagen der Schutzverwaltung.

Gestaltet: Prohászka, Hornyacsek

Es ist gut zu sehen, dass diese Regelungen der Rechtsordnungshierarchie entsprechen: Es gibt Gesetze, Regierungsanordnungen, und innere Anordnungen (Befehle, Massnahmen) der Schutzorganisationen.³

Die Auflistung ist nicht vollständig, wir könnten noch mehrere treffende Beispiele dafür angeben, welche Normativen es gibt, die den Lauf der Schutzverwaltung beeinflussen, obige sind aber im Gesichtspunkt der Aufgaben die bedeutendsten. Die Gesetzesvorschriften betreffend, müssen wir unterstreichen, dass die Verwirklichung des "umfassenden Denkansatzes" sehr wichtig ist, dessen Focus die Bewertung der komplexen Gefahrenquelle, und die Zusammenarbeit von Zivilen und Soldaten ist.⁴ Wenn sich verschiedene Krisen herausbilden, ist es unvermeidbar, die verschiedenen Equipmentssysteme insgesamt in Anspruch zu nehmen. Den umfassenden Denkansatz können wir aus verschiedener Hinsicht deuten, in diesem Fall besteht aber der Kernpunkt in der Gruppierung der Kräfte. Die Gesetze versichern die Möglichkeit, den oben vorgestellten Fall verwirklichen zu können, da das Gesetz für Landesverteidigung aussagt, dass die Landwehr in der Vorbeugung von Katastrophen, und in der Beseitigung von Schäden mitwirkt. Die Rahmen und Regeln der Arbeit der Armee werden aber nicht vom Gesetz für Katastrophenschutz vorgeschrieben. [8] Die Soldaten arbeiten auch in diesen Fällen laut ihren eigenen Gesetzen und Subordinationen.

³ Grundgesetz Ungarns, Gesetz CXIII. 2011 über die Landesverteidigung und über die Ungarische Armee, und über die Bestimmungen der aussergewöhnlichen Rechtsordnung, 290/2011 Regierungsanordnung über die Durchführung des Gesetzes für Landesverteidigung, Gesetz CXXVIII. 2011 über den Katastrophenschutz, und über die Veränderung der anknüpfenden Gesetze, 234/2011. Regierungsanordnung über die Durchführung des Gesetzes für Katastrophenschutz, Gesetz CXXVI. 2010 über die Hauptstädtischen- und Bezirksbehörden, 288/2010 Regierungsanordnung über Hauptstadt- Bezirks- und Verwaltungsbehörden, Gesetz XCVII. 2013 Datenbearbeitung der Armee, und über die Aufgaben der Militärverwaltung.

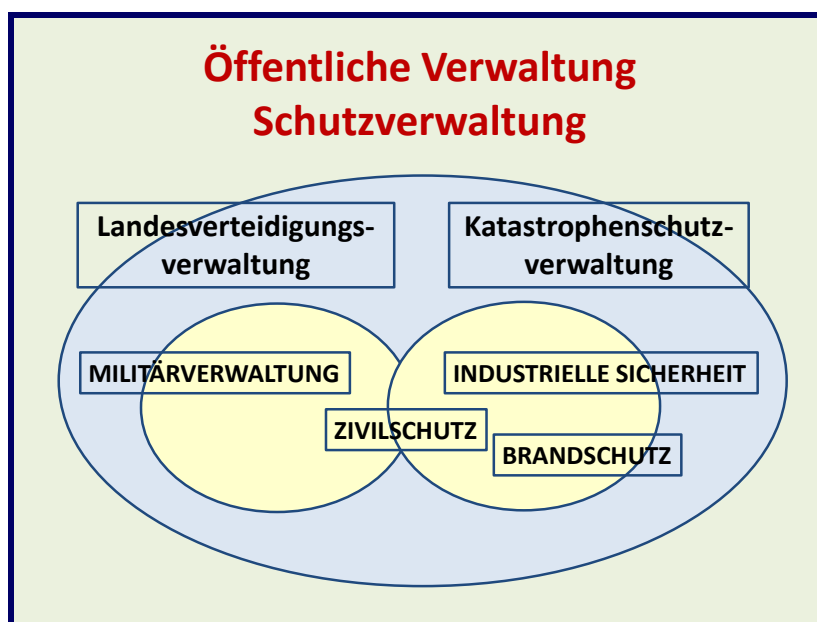
⁴An dem Spitzentreffen der NATO in Lissabonn bekam eine ausgehobene Rolle das „comprehensive approach“, Wenn wir die Bewältigung der Krisen betrachten, ist es aber nicht nur auf internationaler, sondern auch auf nationale Ebene sehr wichtig.

Es ist gut zu sehen, dass die Gesetzgeber eine Chance zur Verwirklichung gegeben haben, sie darf aber eine bestimmte Ebene nicht übertreten, weil das die Voraussetzung der ungestörten Funktion des Systems ist. Eine andere Voraussetzung ist, dass die Vorschriften anderer Branchen dem Grundgesetz, dem Katastrophenschutzgesetz und dem Gesetz für Landesverteidigung entsprechen und deren Veränderungen fortsetzen. Alle Branchen hatten und haben bestimmte Aufgaben und Rollen in der Schutzverwaltungsverwaltung. Nach dem Wandeln ist es aber nicht allen Organisationen gelungen, ihre Aufgaben in dieser Hinsicht umzudenken. In dem täglichen Praktikum kommen noch Filialgesetze und Vorschriften, Auflagen vor, deren Korrekturen noch nicht wahrgenommen worden sind. Es kann auch vorkommen, dass es im Lauf der Veränderungen von Ministerien und Behörden – sie haben zwar als Rechtsnachfolge diese Aufgaben geerbt - ihre Rollen bei der Verwirklichung der Aufgaben von Katastrophenschutz oder Landesverteidigung noch nicht richtig überdacht wurden. Nach der Klärung der gesetzlichen Grundlagen schauen wir uns die Rolle und Platzierung der Landesverteidigungsverwaltung in der Schutzverwaltung an!

2. DIE BEZIEHUNG DER VERWALTUNG DES SCHUTZSYSTEMS UND DER LANDESVERTEIDIGUNGSVERWALTUNG

Die Schutzverwaltung ist der Teil der öffentlichen Landesverwaltung. Es ist ein Aufgaben- und Organisationsystem, das für die Verwirklichung der Schutzaufgaben des Staates zustande gebracht wurde, und dem diese Aufgaben zugewiesen worden sind. Es ist weiterhin eine exekutive, bestimmende Tätigkeit. Sie beinhaltet die Vorbereitung auf die abweichenden Regelungen und die Gesamtheit der staatlichen Tätigkeiten, die dem Planen, Organisieren und Verwirklichen der Aufgaben der Landesverteidigung, des Katastrophenschutzes, der Verteidigungswirtschaft, und der Versorgung der Bevölkerung dienen. [13]⁵

In Hinsicht auf Systemtheorie, kann man diesen Begriff von verschiedenen Seiten klären. Es ist ein Institutensystem, aber gleichzeitig ein Aufgabensystem. Wo platziert sich die Verwaltung der Landesverteidigung im System der Schutzverwaltung? Sind die beiden nicht gleich? Die Abbildung 3 hilft uns die Fragen zu beantworten.

⁵ Punkt 1. § n)

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Petra PROHÁSZKA– Júlia DR. HORNYACSEK

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Abbildung 3.: Die Beziehung zwischen Katastrophenschutzverwaltung und der Landesverteidigungsverwaltung.

Gestaltet: Prohászka, Hornyacsek: Quelle: [12]⁶

Auf der Abbildung 3 ist gut zu sehen, dass wir nicht zwei verschiedene Schutzverwaltungssysteme haben, sondern die öffentliche Landesverwaltung diese Aufgaben verwirklicht. Zu der öffentlichen Landesverwaltung gehören die Verwaltung des Katastrophenmanagements und der Landesverteidigung. Die Verwaltung der Landesverteidigung kann in zwei Teile aufteilt werden: in die Verwaltung des Soldatenwesens und in den Zivilschutz. Zivilschutz, dessen Aufgaben der Schutz von Gütern und der Bevölkerung sind, egal ob in Katastrophenfällen oder im Krieg, gehört auch gleichzeitig dem Katastrophenmanagement an. Zivilschutz hat also eine wichtige Aufgabe, sowohl in Friedenszeiten, als auch bei bewaffneten Konflikten oder im Krieg, der Unterschied ist nur an deren Charakterzüge zu erkennen.

"Die Verwaltung der Landesverteidigung ist ein Aufgaben- und Organisationssystem, welches ein Teil der Schutzverwaltung ist, in deren Rahmen die Organe, die für die Verteidigung des Landes ins Leben gerufen worden sind, oder in der Landesverteidigung mitwirken, die Aufgaben verwirklichen, die laut Gesetz CXIII. 2011. (Gesetz über die Ungarische Armee und in die außergewöhnliche Rechtsordnung eingeführten Maßnahmen) angegeben sind, sowie die Vorbereitung für Militär- und Landesverteidigung und Einberufungspflicht." [13]⁷

Ihr substantielles Element ist, dass die Verwaltung nicht nur im engeren Sinne, im Zusammenhang mit der Landesverteidigung Aufgaben- Kompetenz- und Rechtsbereiche hat, sondern sie kann auch diese Kompetenzen im Katastrophenfall oder im Fall von Bürgerkriegen ausüben. Es ist zu sehen, dass die Bedeutung des komplexen Schutzsystems mit dem Prinzip des ausdehnenden Denksatzes verbunden ist. [9] In einem anderen Sinn „ist die Landesverteidigungsverwaltung der organische Teil der zivilen Landesverwaltung, und ein auf die Normalfriedensphase aufgebautes, spezifisch organisiertes, und zentralgesteuertes Element. Es verrichtet seine Tätigkeit nicht selbständig, sondern in der Einheit mit der Landesverwaltung. Seine Eigenartigkeit ist, dass unter der Tätigkeit der staatlichen und selbstverwaltungskörperschaftlichen (kommunalen) Organe, sich das Prinzip der Subsidiarität durchsetzt.“ [9]⁸

Die obigen Zeilen belegen das Tätigkeitssystem der Verwaltung der Landesverteidigung, das sehr vielfältig ist, und dehnt sich auf mehrere Gebiete aus, die wir auf der Abbildung 4 illustrieren.

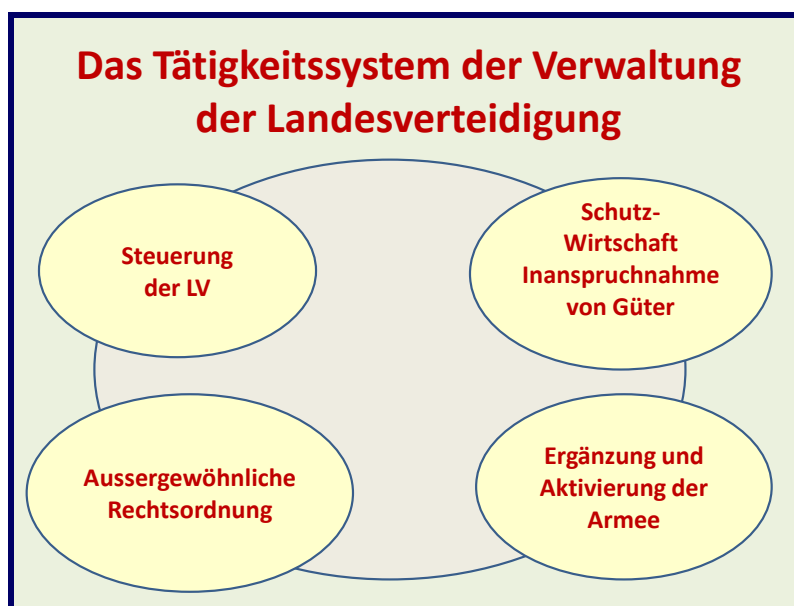
⁶ Seite 251.⁷ Punkt 1. § b)⁸ Seite 38.

Abbildung 4.: Das Tätigkeitssystem der Verwaltung der Landesverteidigung.

Gestaltet: Prohászka, Hornyacsek, Quelle: [9]⁹

Es bedeutet Verwaltungstätigkeiten, die mit der Steuerung der Landesverteidigung (LV) zusammenhängen, al auch die wirtschaftlichen Voraussetzungen sichern, Verwaltungstätigkeiten, die mit der Inanspruchnahme von wirtschaftlichen und materiellen Dienstleistungen zusammenhängen, die im Interesse der Landesverteidigung verwirklicht worden sind, die Sicherung der Ergänzung und Aktivierung der bewaffneten Kräfte und die Verwaltungstätigkeiten, die mit der Durchführung der außergewöhnlichen Rechtsordnung zusammenhängen.

Neben dem Definieren der Begriffe von der Landesverteidigungsverwaltung, ist es wichtig, die neuen Aufgaben und das System der Verwaltung zu bestimmen. Wir unterscheiden in der Landesverteidigungsverwaltung verschiedene Ebenen: die zentrale, die Komitats- und die örtliche Ebene, deren Organe über allgemeine - oder Fachverwaltungstätigkeitsbereiche verfügen. Die Organe der Landesverteidigungsverwaltung, die allgemeine Tätigkeitsbereiche haben, bauen sich auf die Einheit der öffentlichen Verwaltung auf.

Sie steuern in Friedenszeiten die allgemeine Vorbereitung der verschiedenen Organe, die an der Landesverteidigung teilnehmen, und in aussergewöhnlicher Rechtsordnung, wenn eine zentralere Leitungsform besteht, verwirklichen sie die Wehraktivierung und die Mobilisierung und das Einsetzen der Bevölkerung.

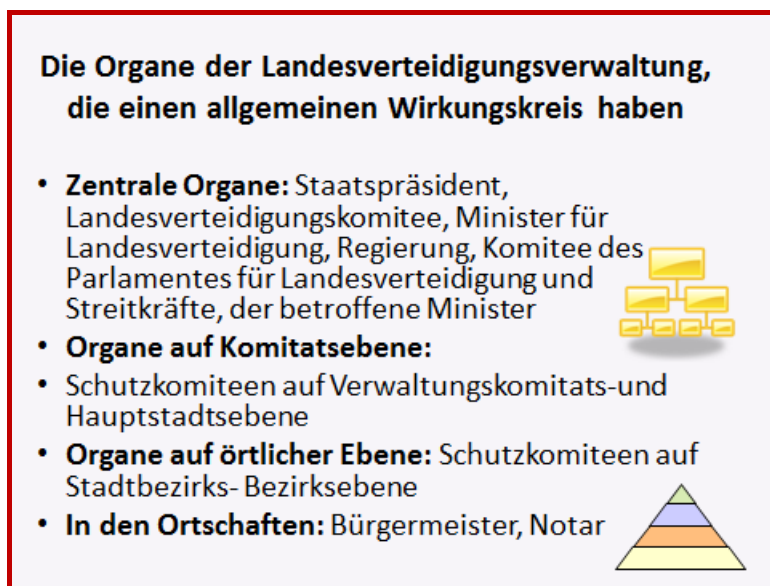

Abbildung 5.: Die Organe der Landesverteidigungsverwaltung, die einen allgemeinen Wirkungskreis haben.

Gestaltet: Prohászka, Hornyacsek, Quelle: [9]¹⁰⁹ Seite 38.¹⁰ Seite 39.

Die Militärverteidigungsverwaltung ist ein wichtiges Gebiet der Landesverteidigungsverwaltung. Das zentrale Organ der Militärfachverwaltung ist die Dienststelle der Ungarischen Armee für Soldatenmobilisierung-ergänzung und Registrierung.

Wenn wir die gesetzlichen Grundlagen der Landesverteidigungsverwaltung analysieren, müssen wir den Beschluss des Parlaments 94/1998 erwähnen, der die Sicherheits- und verteidigungspolitischen Grundprinzipien von Ungarn beinhaltet, sowie den Beschluss der Regierung 1035/2012, der unsere Nationalsicherheitsstrategie darstellt. Der Beschluss der Regierung 1656/2012 ist unsere Nationale Militärstrategie. In diesen Beschlüssen befinden sich die wichtigsten richtungsweisenden Hinweise, die die Linien, Prinzipien, Rahmen bestimmen, und die sich auf den Aufbau und Funktionen der vorher vorgestellten Organe auswirken. Wir haben keine Möglichkeit diese Organe ausführlich vorzustellen und zu analysieren, weil die Rahmen dieses Artikels das nicht ermöglichen. Wir müssen aber unbedingt die Hauptgebiete und Verwirklichung des Zweiges der Landesverteidigungsverwaltung untersuchen. Wir sollten deshalb die wichtigsten Veränderungen, die in der letzten Zeit abgelaufen sind, analysieren.

3. DIE VERÄNDERUNGEN DER HAUPTGEBIETE DER LANDES-VERTEIDIGUNGSVERWALTUNG

Die wichtigsten Gebiete der Landesverteidigungsverwaltung sind das Management, die Wehraktivierung- und Mobilisierung und Ergänzung der Kräfte.

3.1 AUFGABEN DES MANAGEMENTS, UND DIE AUFGABENLÖSUNGEN

Viele Forscher haben darauf hingewiesen, dass in der Landesverteidigung neben den Begriffen "Führung, Management, und Überwachung" in der letzten Zeit in den Gesetzen auch der Begriff "Fachsteuerung/Lenkung" erschienen ist. [14] Diese Begriffe und Tätigkeitskreise, und deren Inhalte wurden in der letzten Zeit mehrmals laut Magyaryprogramm überdacht, und fanden Veränderungen in folgenden Gebieten:

- Auswählen, Bewerten
- Arbeitsgrundsystem
- Vorwärtskommen, Belohnung
- Arbeitsgeberfürsorge
- Bildung, Weiterbildung
- Systemsteuerung, Berufsethik.[2]¹¹

3.2 INTERMINISTERIELL-KOORDINIERENDES ARBEITSTEAM FÜR LANDESVERTEIDIGUNGSVERWALTUNG

Laut der Prinzipien, die im Landesverteidigungsgesetz verankert sind, werden die hauptstädtischen- und Bezirksschutzkomiteen von den Regierungsbeauftragten gesteuert, also sie gehören in der Zukunft nicht mehr dem Tätigkeitsbereich des Präsidenten der Bezirksgeneralversammlung an. Eine weitere Veränderung ist, dass auch die Fachgruppen eine Rolle in den Schutzkomiteen spielen werden. Die Vorschriften bestimmen zwei Ersatzfunktionen: eine für die Erfüllung von Aufgaben bei Katastrophenfällen, die andere für die Aufgaben des Militärwesens.

Die Aufgaben des Wehres erfüllt der Generaldirektor der Schutzbehörde des Verteidigungsministeriums, oder die von ihm ernannte Person, und die für die hinsichtlich des Schutzes gegen Katastrophen der Leiter des Organs des Katastrophenschutzes auf Komitatsebene verantwortlich ist. Die zuständigen Regierungsbehörden haben hinsichtlich der Komiteen auf Komitatsebene eine Zusammenarbeitspflicht. Es wurden deshalb die Sekretariate der Komiteen zustande gebracht, die als Arbeitsorganisationen funktionieren, und eine selbstständige Rechtsstellung haben. Auch die

¹¹ Seite 5-7.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Petra PROHÁSZKA– Júlia DR. HORNYACSEK

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Schutzkomiteens haben Leitungsrechtsbefugnisse, da sie diese Rechte in Hinsicht der Schutzkomiteen auf örtlicher Ebene ausüben. Ab Januar 2013 wurden Schutzkomiteen auf örtlicher Ebene entsprechend der Bezirke umorganisiert, und man kann prophezeihen, daß es, betreffend der Präsidentenposition, auch hier bald Veränderungen zu erwarten sind. Diese Positionen werden nicht die Bürgermeister des Bezirkszentrums erfüllen, sondern die Leiter des Regierungsinstitutes auf Bezirks- oder Hauptstadtbezirksebene. Man muss aber sagen, dass die Bürgermeister auch weiterhin eine wichtige Rolle in der Landesverteidigungsverwaltung haben, und ihre Aufgaben werden in dem Gesetz für Katastrophenschutz und im Gesetz für Landesverteidigung angegeben. [8]

Der Regierungsbeschluss 1525/2013 weist auf die Gründung der Interministeriellen Koordinationsarbeitsgruppe für Landesverteidigungsverwaltung hin.

"Laut Paragraph 30 (1) des Gesetzes XLIII. 2010 über die Rechtstellung der Regierung und der Mitglieder der Regierung, (1)¹² gründet die Regierung die Interministerielle Koordinationsarbeitsgruppe für Landesverteidigungsverwaltung, die ratsgeberische, auffassende, ratschlägerische Tätigkeiten ausübt. (HIKOM)." [15]

Die Interministerielle Koordinationsarbeitsgruppe für Katastrophenschutz (KKB) existiert schon seit langem, sie erfüllt ihre Aufgaben im Fall Katastrophengefahr, und Gefahrenlage mit Leitung des Innenministers und Minister anderer Sektionen. [16] Es gab aber keine Organisation für die Erfüllung der Aufgaben der Landesverteidigung, und der Regierungsbeschluss 1525/2013 löst dieses Problem entgültig ab. In der Interministeriellen Koordinationsarbeitsgruppe für Landesverteidigungsverwaltung (HIKOM) wurden die Vertreter aller Ministerien delegiert, und auch die weiteren Organisationen bestimmt, die in bestimmten Fällen an der Arbeit dieser Gruppe teilnehmen müssen.

Die Zusammensetzung der Arbeitsgruppe (HIKOM)[16]¹³

An der Spitze steht der Hauptdirektor der Schutzbehörde des Verteidigungsministeriums. Stellvertretender Leiter ist die vom Hauptdirektor ernannte Person. Die Mitglieder sind folgende:

- Die vom Verteidigungsminister ernannte Person
- Die vom Minister für Öffentliche Verwaltungs- und Rechtswesen ernannte Person
- Die vom Innenminister ernannte Person
- Die vom Minister für Auswertige Angelegenheiten ernannte Person
- Die vom Minister für Nationalwirtschaft ernannte Person
- Die vom Minister für Human-Kraftquelle ernannte Person
- Die vom Minister für Nationalentwicklung ernannte Person
- Die vom Minister für Landesentwicklung ernannte Person.

Es gibt in der Gruppe noch weitere Personen, die von verschiedenen Instituten, Behörden delegiert werden können. Diese sind:

- die von dem Hauptdirektor der Informationsbehörde ernannte Person
- die von dem Hauptdirektor der Verfassungsbehörde ernannte Person
- die von dem Präsidenten der Nationalsicherheit ernannte Person
- die vom Landeshauptmann der Polizei ernannte Person
- die vom Hauptdirektor der Landesterrorabwehr ernannte Person
- die vom Hauptdirektor des Katastrophenschutzes ernannte Person
- weitere Experten.

¹² Die Regierung kann weitere vorschlags- ratsgebende und meinungsäussernde Fachteams bilden.

¹³ Seite 2.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Petra PROHÁSZKA– Júlia DR. HORNYACSEK

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Es wird auch in einem Beschluss bestimmt, dass die Leiter der verschiedenen öffentlichen Verwaltungsorgane gebeten werden, in der Arbeit der Gruppe im Fall einer Aufforderung teilzunehmen, und ihre Fachkenntnisse zur Verfügung zu stellen. Diese Organisationen fassen wir in der Abbildung 6 zusammen.

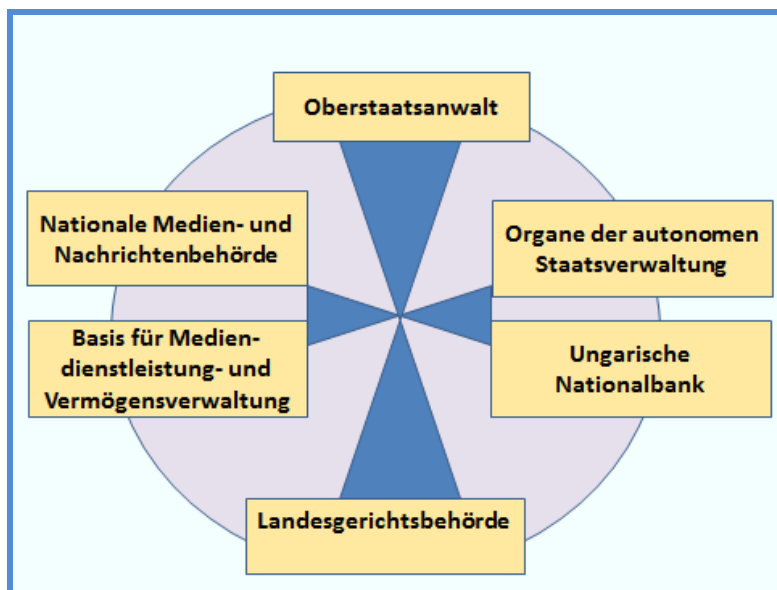

Abbildung 6.: Der Kreis der in der Arbeit der HIKOM Teilnehmenden.

Gestaltet: Prohászka, Hornyacsek, Quelle:[15]¹⁴

Die Aufgaben der Arbeitsgruppe (HIKOM) sind folgende:

1. Interministeriale Übereinstimmung des Funktionierens der HIKOM und der Regierung.
2. Ausarbeitung der Vorschläge, die die Aufgaben der Landesverteidigung, deren Abstimmungen, sowie Vorschläge für das Landesverteidigungskomitee, für die Regierung und für die Minister betreffen.
3. Vorbereitung auf die Aussergewöhnliche Rechtsordnung, Organisation der zivil-militären Zusammenarbeit.
4. Vorbereitung der Beschlüsse der aussergewöhnlichen Rechtsordnung.
5. Die Ausarbeitung des Nationalstandpunktes auf die Entwicklung der NATO-Zivilgefahrenlageplanung, und die interministeriale Abstimmung der Aufgaben dieses Programms.
6. Vorschlagstellung auf die Einführung oder Beendung der NATO-Zivilgefahrenlageplanung
7. Vergleichen der nationalen Aufgaben der internationalen Krisenbehandlung, und Organisation der nationalen Krisenbehandlungsübungen.
8. Vergleichen der Aufgaben des Militärwesens, die zum Schutz der kritischen Infrastruktur, die für die Landesverteidigung wichtig ist, zusammengebunden sind.
9. Vorbereitung und Vergleichen von Massnahmen, die die Verteidigungswirtschaft betreffen,
10. Planen der aufnehmenden Nationalen Förderung und das Inanspruchnehmen bei Verteidigungsfällen. [15]

Der Beschluss betont, dass der Präsident der HIKOM für die administrativen Aufgaben verantwortlich ist, und über die Sitzung des Komitees Protokolle erstellt werden, die innerhalb von acht Tagen zu den Mitgliedern des Komitees geschickt werden. Das Komitee regelt die Arbeit der Gruppe in ihrer Vorgehensweise, die vom Verteidigungsminister

¹⁴ Seite 2.

genehmigt ist. Die HIKOM hat in Richtung der Regierung Rechte für Propositionen vorbereitet, Gutachten, Vorschläge gegeben, oder die Vorbereitung der Entschlüsse der Regierung erfüllt, die dazu notwendigen Vorlegungen reicht der Verteidigungsminister ein.

3.3 DIE KOORDINIERUNG DER LANDESVERTEIDIGUNGSVERWALTUNG [16]

Die umfassende Ausarbeitung des Aufgabensystems der HIKOM ist eine der wichtigsten Bestimmungen der Landesverteidigungsverwaltung. Zur Erfüllung der Aufgaben der Landesverteidigungsverwaltung benötigt man bestimmte finanzielle Grundlagen. Der Regierungsbeschluss 1509/2013 sichert die Budgetquellen, die für die Aufgaben der Landesverteidigungsverwaltung unerlässlich sind. In diesem Beschluss wurde ausgearbeitet, mit welcher Summengröße die verschiedenen Fachgruppen rechnen können. Mit Hinsicht auf unser Thema ist es keine Kardinalfrage, dass wir es ausführlich analysieren, wir wollen nur darstellen, dass alle Seiten dieser Frage geregelt sind, und auch die Voraussetzungen gesichert sind, die die Verwirklichung beeinflussen können, und die das Leben der Organisationen und Organe bestimmen können. Das alles stimmt mit den Prinzipien, die im Magyar-Programm abgelegt wurden, überein, dass nicht nur eine Modernisierung der Verwaltung als Ziel gesetzt wurde, sondern auch die Voraussetzungen geplant und vorgelegt wurden.

3.4 DIE ERGÄNZUNG UND AKTIVIERUNG DER AUSHILFSMILITÄRKRÄFTE

Mit dem Wegfall der Musterung, ist auch das Reservistensystem weggefallen, dass in der Palette der Landesverteidigung sehr fehlt. Das am häufigsten berührte Gebiet ist die Ergänzung der Wehrkräfte. Es ist ein neues Element, dass die Gesetze wieder erlauben, dass die Reservisten wieder in die Schlachtordnung eingestellt werden. Die Voraussetzungen des Freiwilligen Operationellen Reservistensystems (ÖMT)¹⁵ wurden im Gesetz XCV. 2001 abgelegt (für die Rechtstellung der Berufsbelegschaft).

Es gibt zwei Arten: der operationelle- und der Schutzreservist, der freiwillige operationelle Reservist (ÖMT) nimmt die Aufgaben freiwillig an, er steht gegen Gebühr zur Verfügung, und wenn er einberufen wird, verrichtet er Soldatendienst. Die Voraussetzungen, Forderungen und Aufgaben sind bei Berufssoldaten und Vertragssoldaten gleich. [17]

Der freiwillige Schutzreservist (ÖVT) steht laut abgelegter Voraussetzungen für eine unbestimmte Zeit nach seiner Einberufung für die Aufgaben der Gebietswache, der einnehmenden Nationalunterstützung, des Katastrophenschutzes usw., zur Verfügung. [18]

Die freiwilligen Schutzreservisten: Dieser Bestand gehört zu dem System der Ungarischen Armee, und in Friedenszeiten sind sie die Angestellten der HM Ei Zrt, und erfüllen verschiedene Aufgaben als bewaffnete Wache.

Die freiwilligen operationellen Reservisten: Dieser Bestand gehört zu dem System der Ungarischen Armee, er verwirklicht seinen Dienst in dem Aufgabengebiet, das in der Ungarischen Armee bereits aufgestellt wurde, oder ausgestellt werden wird. [19]

Es gibt schon dreitausend freiwillige operationelle Reservisten, die der Armee angeschlossen sind, und die Kopfbzahl insgesamt mit den freiwilligen Wachreservisten macht 5000 Personen aus. [20]

Die Aufgaben der Landesverteidigungsverwaltung und der freiwilligen Kräfte macht die Streitmachtergänzung und Zentrale Registrationsdienststelle. Mit Wirkung vom 14. November 2011 hat diese Arbeit der Gruppenvorstand für Personal des Landwehrgeneralstabes, und der Ostungarische Streitmachtergänzungsvorstand, sowie der Westungarische Streitmachtergänzungsvorstand übernommen, und aus diesen Organen ist ab 15. November 2011 die Streitmachtergänzung und die Zentrale Registrationsdienststelle zu stande gekommen, die die Aufgaben der

¹⁵ freiwilliges Reservistsystem

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Petra PROHÁSZKA– Júlia DR. HORNYACSEK

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Vorgängerorganisationen übernommen hat. Die neue Organisation arbeitet subgeordnet unter dem Landwehrgeneralstab. [21]

ZUSAMMENFASSENDE KONKLUSIONEN

Analysierend auf die Veränderungen der Landesverwaltung, kann man konstatieren, dass die Pläne, die im Magyaryprogramm abgelegt wurden, Schritt für Schritt verwirklicht wurden, und die Veränderungen eng mit den Veränderungen der Schutzverwaltung zusammenhängen. Die Verwirklichung wirkt sich auf den organisatorischen Aufbau, das Funktionieren, Führung und Steuerung der Schutzverwaltung aus. Die Veränderungen, die modernisierenden Prinzipien, die der Staat in den letzten Jahren in seinen strategischen Zielsetzungen markierte, betreffen im Rahmen der Schutzverwaltung auch die Landesverteidigungsverwaltung. Sie erreichen alle Veränderungen, die aus verschiedenen Richtungen kommen, die aus den Veränderungen der rechtlichen Grundlagen stammen, andererseits aus den bis jetzt noch ungelösten Aufgaben entstanden sind.

Diese Prozesse können die gesamten Probleme nicht von Heute auf Morgen lösen, aber sie haben die Möglichkeit, der totalen Veränderung des Systems in sich. Die Dürftigkeit des früheren Systems, dass die Schutzkomiteen fachliche Verstärkung bekommen, wurde nachgeholt, so können in Zukunft die verschiedenen, in ihre Zuständigkeit gehörenden Aufgaben einfacher gelöst werden. Auch das Zustandebringen der Arbeitsgruppe des Interministeriell-koordinierenden Arbeitsteams für Landesverteidigungsverwaltung war eine Mangel nachholende Lösung, da ein solches Komitee (KKB) bis jetzt nur für Katastrophenfälle existierte. Mit der Gründung dieser Arbeitsgruppe ist gesichert, dass eine sachkundige Fachgruppe auch die in Militärkrisen vorkommenden Aufgaben von zusammenhängenden aussengewöhnlichen Rechtsordnungsfällen plant, steuert und organisiert.

Die Gründung dieser Gruppe verstärkt die Gedanken, dass die Landesverteidigung eine nationale Angelegenheit ist, und das bestärkt die Zusammensetzung der Organisation. Sie ist nicht homogen, sondern bekommt Aufgaben und Rollen von Vertretern verschiedener Organisationen, die an der Landesverteidigung laut Gesetz teilnehmen.

Das ist eine wichtige Veränderung, die die Kraft der Armee stärkt, dass man die Schutzaufgaben mit den Reservisten (als ausgebildete Kräfte) in Friedenszeiten und eventuellen bewaffneten Auseinandersetzungen planen, organisieren und verwirklichen kann. Die Schadensbehebung im Fall einer Katastrophe hat bessere Wirkung gezeigt.

Auf Grund obiger Gedanken kann man äussern, dass der Landesverteidigungszweig seine Rolle aus dem Programm, dessen Ziel es war, das Schutzsystem wirkungsvoller zu gestalten, herausgenommen hat, und es hat auch zur Modernisierung der nationalen, öffentlichen Verwaltung beigetragen.

Schlüsselwörter: die Schutzverwaltung, Verwaltung der Landesverteidigung, Verwaltung des Militärwesens, das komplexe System des Landesschutzes, die Kommissionen des Schutzwesens, Interministeriell-koordinierendes Arbeitsteam für Landesverteidigungs-verwaltung.

Kulcsszavak: védelmi igazgatás, honvédelmi igazgatás, katonai igazgatás, védelem komplex rendszere, védelmi bizottságok, Honvédelmi Igazgatási Koordinációs Tárcaközi Munkacsoport

LITERATURVERZEICHNIS

[1] Dr. Pataki Béla: *Változásmenedzsment*. - oktatási segédlet; Budapest, 2004. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem,

<http://www.erg.bme.hu/szakkepzes/valtozasmenedzsment/MBA-VM-41.pdf>,

Letöltés ideje: 2013.10.01.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Petra PROHÁSZKA– Júlia DR. HORNYACSEK

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

[2] *Magyary program* 11.0, Budapest, 2011. Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, 5-6. oldal

Forrás: <http://magyaryprogram.kormany.hu/admin/download/8/34/40000/Magyary-Kozigazgatas-fejlesztési-Program.pdf> letöltés ideje: 2013. 12.21.

[3] *A területi közigazgatás átalakítása.* –sajtóanyag, 2013. Budapest, Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium

<http://www.kormany.hu/hu/magyarorszag-jobban-teljesit/magyarorszag-jobban-teljesit#/hu/kozigazgatasi-es-igazsaguigy-miniszterium/teruleti-kozigazgatasert-es-valasztasokert-felelos-allamtitkarsag/hirek/a-teruleti-kozigazgatas-atalakitasa-kivezeto-ut-a-burokracia-utvesztojebol> letöltés ideje: 2013. 12.21.

[4] Budai Balázs: A közigazgatási modernizáció hívószavai. Budapest, 2011. *Pro Publico Bono*, 2011. 1. sz. 77-84. oldal
ISSN 2062-9966

[5] Pethő Krisztina: *Szervezeti kultúraváltás a professzionális katasztrófavédelmi rendszerben.*

http://www.langlovagok.hu/tanulmanyok/2012/kulturavaltas_pethokrisztinarita_2012.pdf

letöltés ideje: 2013. 12.21.

[6] Dr. Lakatos László: *Honvédelmi igazgatás.*

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:pVXA7yt1DTAJ:ktk.uni-nke.hu/srv/www/karok/ktk/downloads/intezetek/kozszervezesi_es_szakigazgatasi_intezet/letoltesek/Honv%2520ig%2520ea%25202013%252003%252019%2520KTK%25202.%2520resz.ppt+&cd=4&hl=hu&ct=clnk&gl=hu Letöltés ideje: 2013.04.29.

[7] Dr. Tokovicz József: *A védelmi igazgatás aktuális kérdései.*

<http://www.kormanyhivatal.hu/download/a/eb/20000/A%20v%C3%A9d%C3%A9lmi%20igazgat%C3%A1s%20aktu%C3%A1lis%20k%C3%A9rd%C3%A9sei.pdf>

Letöltés ideje: 2013.05.23.

[8] Dr. Varga Attila: *A (hon)védelmi igazgatás jogszabályi háttere.* – előadás, Pécs, 2012.

http://www.barko.hu/mvb/index.php?option=com_phocadownload&view=file&id=57%3Aa-vedelmi-igazgatas-aktualis-kerdesei&Itemid=123&lang=hu hol? mikor? forrás!!!!!!

[9] Dr. Lakatos László: *Honvédelmi igazgatás*, Egyetemi E-jegyzet, Budapest, 2011. Letöltés helye:

http://kozigaf.ucoz.hu/ld/3/307/Dr-Lakatos_Lszl.pdf Letöltés ideje: 2013.10.03.

[10] Vinczéné Mészáros Csilla: A védelmi igazgatás rendszere. Budapest, 2009. *Hadmérnök*, IV. Évfolyam 2. szám, június, 430-436. oldal

[11] Dr. Hornyacsek Júlia: *Alapvető biztonsági és katasztrófavédelmi ismeretek 1.* Budapest, 2014. BÉOTTE, 43. oldal

[12] Prohászka Petra: A védelmi igazgatás jelenlegi helye és szerepe, a jogszabályi változások, valamint az új kihívások tükrében. Budapest, 2013. *Műszaki Katonai Közöny*, XXIII. évfolyam, 2013. 1. szám, 248-265 oldal

[13] 290/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról

[14] 119/2007. HM rendelet A Magyar Honvédség belső rendelkezései kiadásának és a szakirányítás rendjéről, a 96/2010 kormányrendelet A Magyar Honvédség belső rendelkezései kiadásának és a szakirányítás rendjéről szóló 119/2007. (HK 20.) HM utasítás módosításáról

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Petra PROHÁSZKA– Júlia DR. HORNYACSEK

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

[15] 1525/2013. (VIII. 12.) Kormány határozat, a Honvédelmi Igazgatási Koordinációs Tárcaközi Munkacsoport létrehozásáról, valamint szervezeti és működési rendjének meghatározásáról

[16] KKB Koordináció.

http://www.katasztrofavedelem.hu/index2.php?pageid=vedelemig_kkb Letöltés ideje: 2013.10.11.

[17] 2001. évi XCV. törvény a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról

[18] A Magyar Honvédség Önkéntes tartalékos rendszere. <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/a-magyar-honvedseg-onkent-es-tartalekos-rendszer>

[19] Magyar Honvédség Hadkiegészítő és Központi Nyilvántartó Hadkiegészítő Parancsnokság.
http://www.hadkiegeszites.hu/?page=onkentestartalekos/tajekoztato/omt_2012. (2013. 12. 22.)

[20] Draveczky-Uri Ádám: Háromezer önkéntes tartalékos szolgálja a hazát. <http://www.honvedelem.hu/cikk/39705> Letöltés ideje: 2013. 12. 22.

[21] <http://www.honvedelem.hu/szervezet/mhhknyp> Letöltés ideje: 2013. 12. 22. xyx

A PÉNZÜGYŐRSÉGI SAJTÓ KEZDETEI

START OF THE PRESS OF HUNGARIAN FINANCE GUARD

A szervezeti kommunikáció az adott szervezet működésének fontos része. Jelen cikk az önálló magyar pénzügyőrség és vámşolgálat belső sajtójának első néhány évtizedét mutatja be. Képet kaphat az olvasó azon erőfeszítésekről, amelyeket a belső testületi sajtó létrehozásáért és fenntartásáért tettek a mai pénzügyőrök elődei. A szerző e történeti visszatekintéssel egyrészt dokumentálni kívánja a pénzügyőrségi sajtó 1945 előtti történelmének fontosabb mérföldköveit, másrészt célja annak bizonyítása is, hogy szükség van olyan szervezeten belüli orgánusra, amely erősíti a szervezet kohézióját, valamint a szervezeti kultúra egyik színtereként funkcionál.

The communication in an organisation is important part of the functioning of this organisation. This article demonstrates first some decades of the internal press of Hungarian finance guard and customs service. The readers could be able to imagine efforts done for establishing and upkeeping of the internal press by forebears of customs officers today. In one hand, the author would like to document most important mainstones of the pre-1945 history of the finance guard press, in the second hand his other aim to certify that an internal organ which fortifying cohesion of the organisation in addition functioning like stage of the organisational culture is needed.

BEVEZETÉS

A vámszedés története az emberiség történelmének hajnalán kezdődött. Gondoljunk csak a bibliai alakokra, vagy a római vám- és adóbérlői intézményre! Hazánkban a vámszedésről szóló első adatok Könyves Kálmán királyunk 1100 körül kiadott dekrétumában olvashatók. Innen századokon átívelő hosszú út vezet a más államoknak nem alárendelt magyar királyi pénzügyőrség megalakulásáig. „A gróf Andrássy Gyula miniszterelnök által megalakított kormány egyik legfontosabb embere gróf Lónyay Menyhért pénzügyminiszter, a kiegyezés bonyolult pénzügyi részének kimunkálója, elismert nemzetgazdasági szaktekintély volt. Az ő nevéhez fűződik az önálló Magyar Királyi Pénzügyőrség létrehozása, mely a magyar államkincstár bevételeit biztosító, azaz a gazdasági rendvédelmünk feladatait kizárólagosan ellátó, katonailag szervezeten működő szaktestület volt.”¹ Az 1867. március 10-én létrehozott szervezet feladatai között – a pénzügyi törvények és rendszabályok 1868. november 26-án megjelent hivatalos összeállításából kitűnően – a csempészet és a pénzügyi törvények és szabályok áthágásának megakadályozása, továbbá a pénzügyi törvények és rendeletek vagy szabályok megszegőinek, az adó- vagy illetékfizetési kötelezettség alól kibúvóknak a felderítése és kézre kerítése szerepelt.² A pénzügyőri munka tartalma alapjaiban mára sem változott sokat, legfeljebb a hangsúlyok tolódtak el időről időre, és természetesen ma már más a technikai háttér, mint 140 évvel ezelőtt volt. A pénzügyőrség létszáma mindvégig néhány ezer főre volt tehető.³ Ekkora létszámot időben *tájékoztatni a legfontosabb jogszabály-változásokról, gondoskodni továbbképzésükről, eljuttatni hozzájuk a pénzügyőri társasági élet híreit* nagy szervezettséget, sok munkát igénylő feladat, aminek ellátására már érdemes volt létrehozni a szervezeten belüli pénzügyőr sajtót.

¹ Dettné Légrády, 2000, 3-12. pp.

² Emlékkönyv, 21. p.

³ 1869-ben például 3498 fő, 1922-ben 4500 fő. – Köpf, 2004, 115-137. pp.

Mielőtt azonban rátérnék a sajtótörténeti vizsgálódásra, felvázolom a rendészeti kommunikáció néhány sajátosságát. Ezek ismeretében állapítható meg ugyanis, hogy – legalábbis a pénzügyőri szakma, mint speciális rendvédelmi tevékenység vonatkozásában – *szükség van-e olyan szervezeten belüli orgánusra, amely erősíti a szervezet kohézióját, valamint a szervezeti kultúra egyik színtereként funkcionál.*

A rendészeti kommunikáció az emberi kommunikációnak sajátos területe. „A kommunikációs eljárások *differentia specificáját* (nevezhetjük a közlésfolyamatban felmerülő zajoknak) a következők okozzák:

- a rendészeti tevékenység hivatás, amelynek képviselői *különös felelősséggel és komoly hatalommal* felruházva;
- az emberek közötti *konfliktusok közepette* végzik problémamegoldó munkájukat;
- legtöbbször a *nyilvánosság* különös érdeklődésétől kísérve;
- egy sajátos szervezeti kultúra tagjaként, amelynek fő jellemzője a szigorú *hierarchia*, valamint a *parancsuralmi rendszer*, és amelyben
- a merev jogi, katonai, *hivatalos stílus* az uralkodó, mindamelllett
- el kell fogadtatni* a közösséggel e szervezetek erőszak-monopóliumi és szankcionáló szerepét, ráadásul úgy, hogy
- annak tagjait együttműködésre bírjuk, és *meggyőzzük őket* a biztonságteremtő munka szolgáltató és polgárbarát jellegéről.”⁴

E nehézségekkel megküzdve kell a rendészeti kommunikációnak sikeresnek és elfogadottnak lennie. Bár a fenti felsorolás több pontja elsősorban a külső kommunikációs tevékenységekkel kapcsolatos, *a belső sajtó tartalmát és stílusát is jelentős mértékben befolyásolhatja* az említett kommunikációs zajok közül *a hierarchia, a parancsuralmi rendszer, illetve a rendészeti szervezeteknél uralkodó hivatalos stílus.*

A PÉNZÜGYŐRSÉGI SAJTÓ ELSŐ ORGÁNUMAI

Hét esztendővel a magyar pénzügyőrség létrejötte után, 1874. február 1-jén Péccsett megjelent az első testületi szaklap *A pénzügyőr* címmel. A 140 éve kiadott első pénzügyőrségi újság – a fejléc tanúsága szerint – *„ismeretterjesztő és szépirodalmi folyóirat, a m. kir. pénzügyőrség szakközlönye és arcképcsarnoka”* volt.⁵ Amint a Dobos Nagy János által szerkesztett és kiadott lap első számának bevezetőjében olvashatjuk, már az „ős-Pénzügyőr”-nek⁶ is két fő célja volt: *„nem fogunk mi ez irat hasábjain politizálni, személyeskedni, avagy feleselni... hanem a magas szolgálat érdekében: oktatni és mulattatni szándékom...”*⁷ Úgy tűnik, hogy e nemes célok akkor még nem váltottak ki elegendő érdeklődést: kellő számú előfizető híján *A pénzügyőrnek mindössze egyetlen száma jelent meg.*

Tíz esztendő telt el, míg újabb próbálkozásnak lehetett tanúja az olvasóközönség. 1884. február 28-án indult útjára a *Pénzügyőrségi Közlöny* Ozoray Árpád felelős szerkesztő irányításával. Az összesen tizenöt csütörtökön megjelent lap az impresszum szerint szaklap volt a magyar királyi pénzügy-, vám- és adóőrség számára. Valamennyi szám címlapján feltűnő helyen szerepeltek a szerkesztőség követelései, amelyek *a pénzügyőrök anyagi körülményein* voltak hivatva javítani.

A harmadik orgánum már nem váratott egy évtizedet magára: 1890. január 1-jén, Nagyszőlősen jelent meg, *Pénzügyőr* címmel. A magyar királyi pénzügyi, adó-, és vámőrség közlönye (ez olvasható a fejlécen) havonta kétszer, majd később háromszor jelent meg – végül összesen tizennégy számát vehették kezükbe olvasói. A *Spolarich János* szer-

⁴ Cserép, Molnár, 2010, 3-41. pp.

⁵ A korabeli lapszámok eredeti példányainak rendelkezésre bocsátásáért köszönet illeti az Országos Széchényi Könyvtár, illetve a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Képzési, Egészségügyi és Kulturális Intézete által működtetett Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum munkatársait.

⁶ A napjainkban kiadott belső lap címe: Pénzügyőr. Az újság – évfolyamszámozását alapul véve – elődjének tekinti már az 1874-es *A pénzügyőr* című lapot is.

⁷ A pénzügyőr. I. évf., 1. szám; 1874. február 1., 2. o.

kesztette újság a szakszerű önképzés eszköze kívánt lenni. Mint egyik számukban írták, „*nincs semmi testületünk ügyeibe, mi sürgősebb megoldásra várna, mint a szaktanfolyamok felállítása.*”⁸ Az 1890 elejéig megjelent összesen harminc lapszámot szerény fizetésű, de annál lelkesebb pénzügyőrök készítettek és adták ki. Érdeklődés és állami támogatás hiányában azonban mind a három újság a feledés homályába merült.

Az első hosszabb ideig fennálló szakújság az 1890. február 2-án indult *Magyar Pénzügyőr* volt Iklódy Győző szerkesztésében. A szaklap, amely „felölelte a pénzügy körébe vágó összes érdekeket”, vasárnaponként jelent meg, és mivel sok szakmai tudnivalót, illetve újonnan megjelent rendeletet közölt, hasznos segítőtárrá vált az akkori *fináncok* körében. Bár egy 1897-es lapszám hasábjain folyt kisebb sajtóháború (vagy inkább csak ütközet) egyik oka éppen a kiemelt szó volt: „*Ez a derék újság, saját tudósítójától nagy betűkkel közli, hogy Aradon »négy finánczot« a kocsmában valami kapczabetyárok inzultáltak s majdnem meglincseltek. Azt írja továbbá ez a kondásoknak való újság, hogy még az asszonyok is részt vettek a verekedésben. Mire a rendőri őrző a kocszmához ért, a »munkások« is széjjel széledtek, szóval gyáván megfutamodtak. A »Friss Újság«-tól több tisztességet várunk és elvárjuk, hogy a meggyalázó gúnyneveket jövőre nagy betűkkel nem fogja a lapjába nyomtatni, hogy azzal egy fegyveres testületet maga ellen provokáljon.*”⁹

Összegzésül megállapítható, hogy az önálló magyar pénzügyőrség első sajtóját az első évtizedekben lelkes testületi tagok hozták létre és tartották fenn – több-kevesebb sikerrel. A bemutatott lapok mindegyike a pénzügyőr „öngondoskodásának” eszköze volt, hiszen a szervezet vezetésétől függetlenül kívánta magára vállalni a szakmai önképzés segítségét csakúgy, mint a testületi tagok szociális helyzetének folyamatos napirenden tartását.

ÚJABB KIADVÁNYOK A XX. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

Az első pénzügyőrségi lap, amely tartósan fennmaradt – megszakításokkal, összesen harmincnégy évig, 1944-ig adták ki – az 1908. április 10-én indult, *Preszly Gyula* szerkesztette *Pénzügyőrségi Szaklap* volt. Az állam ezt az orgánusmot sem támogatta, a havonta kétszer megjelenő lap előfizetésekből és hirdetésekből tartotta fenn magát. Tartalmát tekintve nem jelentett újdonságot: a pénzügyőrök mindennapi – főleg anyagi – gondjairól szólt, tudósított a társasági élet eseményeiről, és sokat cikkezett egy pénzügyőri egyesület – tulajdonképpen szakszervezet – létrehozása érdekében. A *Magyar Pénzügyőrök Országos Egyesülete* azután 1917 novemberében meg is alakult, később a Pénzügyőrségi Szaklap az egyesület orgánusaként működött tovább.

Mindez a XX. század véres nyitánya, az I. világháború idején történt. A harcokban mintegy kétszázötven pénzügyőr esett el – egyikükre a kor másik szakújságja, a *Pénzügyigazgatás* 1915-ben így emlékezik: „*Mély megilletődéssel értesültünk arról, hogy ismét elesett a harctéren a pénzügyőri tisztviselői karnak egy kiváló, derék tagja: Buszek László beszercei előadó főbiztos. Állami szolgálatának 23. évében hősként halt meg hazájáért és királyáért. Benne a beszercei pénzügyigazgatóság a jeles tisztviselőt, lapunk pedig egyik legrégibb barátját gyászolja.*”¹⁰

Visszatérve az egyesületi újsághoz, a Pénzügyőrségi Szaklap megjelentetését a Tanácsköztársaság idején beszüntették. Csak szeptemberben indult újra, majd négy évvel később, 1923-ban ismét kényszerszünet következett; igaz ugyan, hogy ezúttal „csak” anyagi nehézségek miatt, de ez a cezúra egy egész esztendeig tartott.¹¹

Az újraindulás éve, 1924, amikor a lap a XIV. évfolyamát élte, más okból is jelentős volt a magyar pénzügyigazgatás történetében. A trianoni békeszerződés után négy évvel alkották meg az első magyar vámtörvényt, a vámjog szabályozásáról szóló 1924. évi XIX. törvénycikket. Ugyancsak ehhez az időszakhoz köthető az autonóm magyar vámtarifa, vagyis az 1924. évi XXI. törvénycikk kihirdetése. (Igaz, mindkét jogszabály csak két esztendővel később, 1926. július 1-

⁸ Pénzügyőr, I. évf., 12. szám; 1890. május 20., 148. o.

⁹ Idézi: Emlékkönyv, 36. p.

¹⁰ Idézi: Emlékkönyv, 51. p.

¹¹ Emlékkönyv, 169. p.

jén lépett hatályba.) Az újság 1929-től új néven, *Pénzügyőrségi Szaklap – Pénzügyi Tanácsadó* címmel és megújult külsővel jelent meg.

Itt meg kell említeni azt az 1926-ban megjelent időszaki kiadványt, melynek címe „*Arday pénzügyi évkönyve a magyar királyi pénzügyőrség és az összes pénzügyi közegek számára*”. Ennek a hasznos könyvecskének nem ez volt az első kiadása: a *Pénzügyőri Zsebnaptár* már 1881-ben segítette az akkori pénzügyőrök munkáját. Összefoglalta a jövedéki és az adószabályokat, ismereteket közölt „a felséges uralkodó házról”, továbbá tisztí címet és névtár is volt benne. Szerkesztője és kiadója *Kaderzavek* (más forrás szerint: *Zelendák Ignác* magyar királyi pénzügyőri biztos, aki később – miután magyarosította a vezetéknevét – *Arday Ignác* néven publikált, s évkönyve, bármily hosszú címet viselt is, *Arday-féle évkönyvként* vonult be a pénzügyőrség történetébe.¹² Az Arday-féle évkönyvek az 1945 előtti korszak haszonnal forgatható kiadványai voltak, s életképességüket mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a rendszerváltás után, 1992-től 2005-ig újra kiadták az akkor már *Pénzügyőri Évkönyv* névre hallgató, imakönyv méretű könyvecskét. Az évkönyv azon túl, hogy összefoglalta a legfontosabb szakmai tudnivalókat, képet adott a pénzügyőrség sport- és kulturális életéről, a szakszervezet munkájáról, valamint közölte a testületi tagok, továbbá a megelőző évben nyugdíjazott, illetve elhunyt kollégák névsorát – egy szóval kordokumentumként is hasznosnak bizonyult.

A PÉNZÜGYŐRSÉGI SZAKLAP ÉS VETÉLYTÁRSAI

A két világháború közötti testületi sajtó fő képviselője mindvégig a Pénzügyőrségi Szaklap volt. Álljon itt néhány jellemző sor az 1928-as esztendő legutolsó lapszámából, melyben a szerkesztőség év végi számvetést készít: „*Lapunk legelsősorban a pénzügyőrségnek és ezen keresztül a hivatása által azzal szoros kapcsolatban álló üzleti világnak szolgálatában áll, azzal a rendeltetéssel, hogy a szegény hazánk megcsonkításából folyó lehetetlen közgazdasági helyzetben segítségére legyünk olvasóinknak, rámutassunk az orvoslást igénylő bajokra és tanácsokkal szolgáljunk ügyes-bajos dolgaikban. Feladatunk nem könnyű. A nehéz közgazdasági helyzet gátat szab az állami gazdálkodásnak, megakadályozza, hogy sok elismert és jogos kívánság az intéző körök óhajának megfelelő megoldást nyerjen, mert az államnak nemcsak alkalmazottai megélhetésével, hanem polgárai teherbíró képességeivel is számolnia kell, csak olyan mérvben teljesítheti alkalmazottai kívánságát, amily mérvben azt a polgári adózó képessége megbírja.*”¹³

A vetélytársak nem voltak igazi versengők, az 1929. június 28-án indult *Pénzügyőrségi Szemle*, amely a *Jövedéki lapok* mellékleteként jelent meg, alig néhány számot ért meg. *Vitéz Balás Aladár* v. p. ü. titkár és *dr. Rácz Ödön* ügyvéd szerkesztette a nem csak a pénzügyőröknek, de az ellenőrzés alatt állóknak (kocsmárosoknak, trafikosoknak) is szánt, rendeleteket ismertető és érdekképviselést felvállaló újságot.

A Pénzügyőrségi Szaklap másik „útítársa” az 1935-től négy éven át kiadott *Pénzügyőrök Lapja*. A *Kozák Géza* ny. főbiztos által szerkesztett, Nagytétényben megjelent orgánus főként szépirodalommal foglalkozott, szerzői pénzügyőrök voltak. Emellett hasonló olvasói kört próbált megszólítani, mint az imént említett társa.

Érdekes röviden elemezni, mert a kor érzésvilágát és a szaklap stílusát, hangvételét jól érzékelteti, hogy miként jelent meg az újság hasábjain a harmadik bécsi döntés eredménye: Erdély visszacsatolása. A Pénzügyőrségi Szaklap 1940. szeptember 30-i számának címlapján *Erdély visszatért!* címmel kétoldalas szerkesztőségi cikk jelent meg, méltatva a történelmi esemény jelentőségét. Idézet a cikkből: „*Az elmúlt huszonkét esztendő alatt már volt részünk hasonló örömben. Igaz, csak kétszer. Ezek se voltak régen. Tavalyelőtt, amikor a Felvidék egy része és tavaly, amikor a Kárpátalja került vissza. Ezek jelentették a magyarság feltámadásának új hajnalát!*” A cikk a továbbiakban méltatja az örömteli eseményt, majd arra figyelmeztet, hogy mind meglévő természeti kincseinket, mind a nemzet szürkeállományát ki kell aknázunk. Az írás sorai között érződik némi keserűség: az el nem csatolt területeken az ünnepi beszédek csak üres

¹² Emlékkönyv, 179., 192. p.

¹³ Idézi: Emlékkönyv, 69. p.

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

SUBA László

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

frázisokból állottak, nem így a visszacsatolt települések szónoki emelvényein: ott – mint a cikk hangsúlyozza – „*emelkedett okfejtést, mélyenszántó gondolatokat, testvéri megértés hirdetését hallottuk*”. Végül elének tárulnak a szorgos hét-köznapi feladatai: a környező nagy országok példáját követve a megnövekedett feladatokra a legkiválóbb embereket kell kiválasztani. S hogyan? Íme: „*(...) annakidején, Nagymagyarországon, Erdély adta legkiválóbb pénzügyőreinket. A furfangos góbé észjárásánál aligha akadhatott furfangosabb s ha a csempész a közjót anyagi téren megrövidíteni igyekező csavaros észre valló görbe utakon igyekezett kijátszani a fennálló törvényes rendelkezéseket, bizvást nyugodtak lehattunk, hogy a még csavarosabb székely pénzügyőr túljárt eszén.*”¹⁴

Közvetlenül e cikk után szolgálatszervezési, szervezeti információk olvashatók „*Az országnagyobbodás hatása a pénzügyőrségi szolgálatra*” című írásban, amely így kezdődik: „*A Magyar Szent Koronához visszacsatolt keleti és erdélyi országrészekben dicső honvédségünk bevonulásával egyidejűleg a magyar pénzügyőrség is megkezdte munkáját, hogy a visszakerült területeken is felállíthatók legyenek a pénzügyőrség szervei és megkezdhető legyen a pénzügyi ellenőrzés munkája.*”¹⁵ A következő sorok tanúsága szerint azonban ekkor (1940 szeptemberében) még nem mérhető fel pontosan, hogy mekkora apparátusra lesz szükség, mivel a románok Erdélyben és a keleti országrészekben tönkretették a magyar tulajdonú szeszüzemeket. Mivel tehát még nem tudni, milyen pénzügyőri szervek fognak létesülni Erdélyben, a lap közli a visszacsatolt területeken 1914-ben működött szervek adatait, létszámát.

Két lapszámmal később, 1940. november 30-án Besze György fővigyázó tollából jelent meg egy címloldali írás „*Újabb feladatok előtt*” címmel. A pátosszal teli hangvételű sorok ezúttal nem szoros értelemben vett szakmáról, nem szolgálatszervezésről vagy szervezeti, esetleg jogi tudnivalókról szólnak; szerzőjük most nem elsősorban a pénzügyőrt, hanem a zubbonyban rejtőz embert szólítja meg, a magyarságot összefogásra buzdítva: „*Erdély és a visszatért keleti részek az anyaország szerves összefüggő részét képezik, mégis a közvetlen érintkezés a két terület lakossága között elsősorban a hatósági közegeken keresztül történik. Az egyszerű falusi székely-magyar bizonyára sohasem fogja beutazni a Nagy-Hazát és talán hazájának fővárosába sem fog soha eljutni. Ellenben mi, hatósági közegek hivatásunknál fogva legeldugottabb falujába is felkeressük őt és így elsősorban rajtunk keresztül fogja megismerni a magyarság lelkét és egész mentalitását.*”¹⁶

Besze György fővigyázó a decemberi számban is publikált, írásának címe: *Sajtó és pénzügyőrség*. Sajtó alatt a szaksajtót érti (vagyis azt az újságot, melynek hasábjain ír). *A pénzügyőrségi újságírás feladatairól* nem mond újat: a szakképzés támogatása, rendeletek magyarázata, szolgálati tájékoztatók közlése, társadalmi eseményekről szóló tudósítások, érdekvédelem és így tovább – azelőtt is, azóta is mindmáig ezek a pénzügyőr szaklapok feladatai. Cikkének apropóját ismét a bécsi döntés adja: „*Az ország területének megnagyobbodásával a pénzügyőrség is életének egy újabb szakasza elé érkezett. Ebben az új korszakban céljai megvalósítása érdekében nagy szüksége van a sajtó támogatására és nyilvánosságára. Mert a pénzügyőrségnek feladatai vannak, amelyeket a sajtó közreműködésével könnyebben tud megoldani, de lehetnek, sőt vannak kívánságai is, amelyeket szintén a sajtó útján tud legkönnyebben nyilvánosságra hozni. Azonkívül egyedül a sajtó a legalkalmasabb szerv arra is, hogy a megnagyobbodott országban szétszórta, egymástól nagy távolságokban élő pénzügyőri szerveket egy bajtársi közösségben összekapcsolja, őket ebben a törekvéseikben támogassa és számukra a híradó szerepét betöltse.*”¹⁷

¹⁴ Pénzügyőrségi Szaklap – Pénzügyi Tanácsadó, XXX. évf., 9. szám; 1940. szeptember 30., 1-3. o.

¹⁵ Pénzügyőrségi Szaklap – Pénzügyi Tanácsadó, XXX. évf., 9. szám; 1940. szeptember 30., 3. o.

¹⁶ Pénzügyőrségi Szaklap – Pénzügyi Tanácsadó, XXX. évf., 11. szám; 1940. november 30., 1. o.

¹⁷ Pénzügyőrségi Szaklap – Pénzügyi Tanácsadó, XXX. évf., 12. szám; 1940. december 30., 7-8. o.

A HETVENÖTÖDIK ÉVFORDULÓ A SAJTÓBAN

1942-ben ünnepelte az önálló magyar pénzügyőrség fennállásának hetvenötödik évfordulóját. Ebből az alkalomból *rendkívül aktív kommunikációs tevékenységnek* lehetünk tanúi. Először is: a Pénzügyőrségi Szaklap szeptemberi száma több mint négyoldalas megemlékező cikket közölt az elmúlt háromnegyed század történeteiről. A lap – melynek fejlécén immáron olvasható a pénzügyőrség jelmondata: *„Hűség a jellemünk, kötelességérzet a parancsolónk, szaktudás a fegyverünk”* – az írást e szavakkal vezeti be: *„Testületünk pár nap múlva ünnepli létesítésének hetvenötödik évfordulóját. Szomorúan látjuk, hogy ünnepünk most éppen úgy, mint 1917-ben az ötvenedik évforduló, ismét olyan időre esett, amikor a nemzet élet-halál harcát vívja. Az ötvenediket éppen ezért nem ünnepeltük, a mostanit pedig olyan szerényen üljük meg, mint amilyen szerényen éltünk hetvenöt éven át.”*¹⁸

A másik fontos esemény: az évforduló tiszteletére újraszabályozták az 1930 óta működő pénzügyőrségi múzeum működési szabályzatát, így az hivatalosan is megnyitotta kapuit az érdeklődő közönség előtt. A Szaklap októberi száma *„A pénzügyőrségi múzeum sajtóbemutatója”* címmel szinte egy egész hasábot szentel a nevezetes alkalomnak. Mint a tudósításból kiderül, nem volt hiábavaló a lelkes pénzügyőrök munkája: a bemutatón 20 napilap kiküldöttje jelent meg, és a lapok hasonló terjedelemben írtak a múzeumról, mint a szakorgánium. A cikk így zárul: *„A különböző napilapokban megjelent cikkekben általánosságban az a megállapítás vonható le, hogy a nagy nyilvánosság eddig semmit sem tudott arról, hogy a pénzügyőrség szolgálata mennyire értékes és közérdekű és hogy milyen nehéz és körültekintő tevékenységet kell a pénzügyőrségnek kifejtene a tisztas kereskedelem érdekében. Reméljük, hogy ez a megismerés és a sajtó nyilvánossága most már hozzá fog járulni ahhoz, hogy a nagyközönség jövőben teljes megbecsülésben részesítse a pénzügyőri testületet.”*¹⁹

A pénzügyőrség hetvenöt évéről nem csak a szakajtó és a napilapok emlékeztek meg. A Magyar Rádióban kedvelt műfaj volt a felolvasás. Különböző témájú előadások szálltak az éterbe, sőt ebben az évben a műsoridő 34%-át (vasárnap 52%-át) az úgynevezett közérdekű műsorszámoknak tartották fenn. Ezeket az adásokat egyes minisztériumok rendelték meg és részben ők állították össze.²⁰ Talán éppen az egyik ilyen közérdekű műsorszám szerkesztőjének köszönhető, hogy a rádió fennállása, 1925 óta először, felolvasást tartottak a pénzügyőrségről. Az elhangzottakat szintén a Pénzügyőrségi Szaklap októberi száma közölte (rögtön a címlapon!), az alábbi bevezetőt fűzve a szöveghez: *„A magyar Rádió 1942. évi október hó 8-án este 8 órakor először tartott felolvasást a magyar pénzügyőrségről. Előző lapszámunkban közölt figyelmeztetés után, bizonyára sok pénzügyőr hallgatta a testületéről elhangzott szép szavakat, a szolgálati elfoglaltság viszont igen soknál lehetetlenné tette, hogy abban az időben rádiója elé üljön, ezért, hogy mindenki olvashassa az elhangzottakat és az megörökítve is legyen, azt teljes egészében közzé tesszük lapunkban.”*²¹

A rádióműsorban először megemlékeztek arról, hogy 1867-ben egy gyűlölt császári testületet váltott fel az önálló magyar pénzügyőrség, igaz, eleinte ennek tagjai is az átvett császári pénzügyőrökből kerültek ki. Az ellenszenv azonban nem csak ezért maradt meg. A magyar kormányzat ugyanis kezdetben átvette az osztrák uralom adópolitikáját, aminek végrehajtását most már hiába végezték magyar fináncok, a rendelkezések iránt – s így azok végrehajtóival szemben is – mégiscsak tartózkodás alakult ki. Pedig, mint a műsorban elhangzott, a pénzügyőrség az állam pénzügyi érdekei mellett a tisztas iparos és kereskedő társadalmat is védi. De más feladatai is vannak: a pénzügyőrök kezdetől fogva részt vesznek az országhatár fegyveres védelmében; így volt ez az első világháborúban is, sőt az 1916-os román betörés első sebesültjei és hősi halottai pénzügyőrök voltak.

A műsor megemlékezett még arról, hogy a trianoni szerződés következtében egyre nagyobb teher nyomta a pénzügyőrök vállát: az ország megingott gazdaságának felélesztésében fontos szerep jutott a testületnek. Szó volt a képzés-

¹⁸ Pénzügyőrségi Szaklap – Pénzügyi Tanácsadó, XXXII. évf., 9. szám; 1942. szeptember 30., 1-5. o.

¹⁹ Pénzügyőrségi Szaklap – Pénzügyi Tanácsadó, XXXII. évf., 10. szám; 1942. október 30., 6. o.

²⁰ Kollega Tarsoly, 2000

²¹ Pénzügyőrségi Szaklap – Pénzügyi Tanácsadó, XXXII. évf., 10. szám; 1942. október 30., 1-2. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SUBA László

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

ről és a szolgálat fáradalmairól, továbbá igen röviden a gondokról is, bár rögtön csillapítva a helyzet súlyosságát: „A 75 éves pénzügyőrség fiatalos tetterőből duzzadó, munkás szellemű, fejlődő fegyveres őrtisztületünk. Fejlődő, tehát számos megoldásra váró problémája van, melyeket azonban legfőbb hatósága megértéssel kezel.” Végül szomorú kötelességként megemlékeztek az első világháború pénzügyőr áldozatairól, valamint azokról a bajtársakról, akik a rádióadás idején is idegen földön harcoltak.

Valamennyi idézet jól illusztrálja a XX. század első évtizedeinek tematikáját a pénzügyőrségi sajtóban. A kor történelmi eseményeiből következik a hazafiasság megjelenése a lapok hasábjain – nem csupán pátozzsal telt szavakban, vagy a trianoni béke és a bécsi döntések kommentálásával, hanem a háborúban elesett és harcoló pénzügyőrökről való megemlékezések révén. Hozzáteszem, hogy e rendkívül élénk érdeklődést az országhatárok gyakori változtatása iránt gyakorlati szempontok is indokolták, hiszen a vámhatár változása szolgálatsszervezési döntéseket igényel – e döntések pedig befolyásolták a pénzügyőrök mindennapjait.

ÖSSZEGZÉS

Az önálló magyar pénzügyőrség – amely 143 évig működött saját szervezeti keretek között²² – szinte az első évektől rendelkezett belső sajtóval. Az egymást követő – olykor egymás mellett működő – orgánumok tematikáját vizsgálva látható, hogy évtizedeken át állandó témák voltak: *az ismeretterjesztés, a szépirodalom, a pénzügyőrök szociális, anyagi helyzete*. A XX. század első felében nagyobb hangsúlyt kapott a *hazafiság* eszméje. Több alkalommal reagált az újság a (külső) laptársai hasábjain megjelent, a pénzügyőrséget érintő negatív megnyilvánulásokra.

Betöltötte-e, betölti-e szerepét a 140 éves²³ lap? Az említett tematika kétségkívül elősegíti a szervezet (ma inkább úgy fogalmazhatnánk: a szakma) kohézióját, hiszen olyan problémák felvetésének lehettünk tanúi a vizsgált hasábjakon, amelyek a mindenkorai pénzügyőri apparátust élénken foglalkoztatták. Láthattuk, hogy a kezdeti sikertelenség után 1890-től olyan tartalommal töltötték meg a szerkesztők a pénzügyőrségi újságokat, amelyek érdeklődést keltettek a célközönség körében. A szakmai tudnivalók közreadása, az újonnan megjelent rendeletek közlése hasznos segítőtársrá tette a korabeli belső sajtóorgánumokat. Ugyanakkor a pénzügyőrök mindennapi gondjainak felvetése, a társasági élet eseményeiről szóló tudósítások kétségtelenül *erősítették a szervezet kohézióját*. A kor pénzügyőrségi sajtója *a szervezeti kultúra egyik színtereként* is működött, jó példa erre a háborúban elesett bajtársakról, vagy éppen a pénzügyőrség fennállásának hetvenötödik évfordulójáról történő megemlékezés.

Ami pedig a belső sajtó tartalmát és stílusát illeti: a vizsgált időszakban lelkes pénzügyőrök, illetve a pénzügyőr egyesület által készített és kiadott, állami részvétel nélkül megjelentetett orgánumok sorakoznak élénk, így a hierarchia, a parancsuralmi rendszer, illetve a kötelező hivatalos stílus hatása alig érzékelhető.

Kulcsszavak: XIX. század, XX. század, kommunikáció, pénzügyőrség, sajtó

Keywords: 19. century, 20. century, communication, finance guard, press

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Cserép Attila – Molnár Katalin: A rendőrség kommunikációs stratégiája és belső kommunikációja. In: Rendészeti Szemle, 2010/2., 3–41. pp.

²² Az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal (APEH) és a Vám- és Pénzügyőrség jogutódjaként a 2010. évi CXXII. törvény 2011. január 1-jével létrehozta a Nemzeti Adó- és Vámhivatalt (NAV).

²³ Amint arra a 6. lábjegyzetben is utaltam, a napjainkban kiadott belső lap, a *Pénzügyőr* – évfolyamszámozását alapul véve – elődjének tekinti már az 1874-es *A pénzügyőr* című lapot is: a 2013-as volt (a címlapon is jelölt) jubileumi, 140. évfolyama.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SUBA László

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

2. Dettné Légrády Ilona: A magyar vámtörténet röviden. In: Rendvédelmi füzetek, 2000/40., 3–12. pp.
3. Emlékkönyv a Vám- és Pénzügyőrség történetéről 1867—2000. Bp., VIVA Média Holding
4. Kollega Tarsoly István [szerk.]: Kultúra, művészet, sport és szórakozás. In: Magyarország a XX. században. Babits Kiadó, Szekszárd, 2000. <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/499.html>, 2013. november 25.
5. Köpf László: Pénzügyőrség és a vámhivatal a Magyar Királyságban (1867–1945). In: A magyar polgári rendvédelem a XIX–XX. században. Szerk.: Boda József. Bp., Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány, 2004., 115–137. pp.

FELHASZNÁLT FOLYÓIRATOK

1. A pénzügyőr. I. évf., 1. szám: 1874. február 1.
2. Pénzügyőrségi Közlöny. I. évf., 1. szám: 1884. február 28.
3. Pénzügyőr. I. évf., 12. szám: 1890. május 20.
4. Pénzügyőrségi Szaklap. I. évf., 1. szám: 1908. április 10.
5. Pénzügyőrségi Szaklap – Pénzügyi Tanácsadó. XXX. évf., 9. szám: 1940. szeptember 30.
6. Pénzügyőrségi Szaklap – Pénzügyi Tanácsadó. XXX. évf., 11. szám: 1940. november 30.
7. Pénzügyőrségi Szaklap – Pénzügyi Tanácsadó. XXX. évf., 12. szám: 1940. december 30.
8. Pénzügyőrségi Szaklap – Pénzügyi Tanácsadó. XXXII. évf., 9. szám: 1942. szeptember 30.
9. Pénzügyőrségi Szaklap – Pénzügyi Tanácsadó. XXXII. évf., 10. szám: 1942. október 30.

**A KATOLIKUS LELKIPÁSZTORI SZOLGÁLAT RENDÉSZETI ASPEKTUSÁNAK
KUTATÁSA I.****RESEARCH ON ASPECTS OF CATHOLIC PASTORAL CARE IN THE POLICE FORCE I.**

Jelen tanulmány a rendőrségi lelkipásztori szolgálat módszertani szerkezetének megrajzolásához nyújt segítséget, amely szerkezeti rendszer lényeges elemét képezi a rendőrség teljes személyi állományát érintő kérdőíves kutatás bemutatása és elemzése. A rendőrség személyi állománya a szolgálati feladatok végrehajtása során fokozott lelki és erkölcsi megterheléssel járó problémákkal szembesül. Ezeknek a problémáknak a megélése, kezelése és feldolgozása nem kellőképpen biztosított a rendőri állomány számára. A kutatás eredményeinek felhasználásával létrehozható a rendőrségi lelkipásztori szolgálat, amely szakmai célkitűzése a rendőrök segítése a megélt szolgálati, vagy magánéleti lelki és erkölcsi problémák kezelése terén.

This study assists the creation of a structural model of the catholic pastoral care for the Hungarian Police. Such structural model is an essential aspect of the presentation and analysis of survey research involving the entire police staff. In the implementation of their service tasks the police personnel faces problems imposing increased emotional and moral strain. No sufficient guidance is provided in the police force on how these problems should be passed through, handled and processed. Using the results of the research, the catholic pastoral care can be set up in the police, with the professional goal to assist policemen towards handling emotional and moral issues experienced during their service or in personal life. The outlined security model, which is the subject of the research, promotes the strengthening of social integration and acceptance of law enforcement through the creation of a preventive, therapeutic competency-based discipline on the basis of the outlined model of alternative help.

BEVEZETÉS

A rendészeti igazgatásnak a társadalmi rendeltetése a közbiztonság és a közrend fenntartása. Az állam jogszabályokba és végrehajtási utasításokba lefektetett demokratikus tényezőkön alapuló elvárásokat fogalmaz meg. Ezen elvárások jogszabályokba rögzített végrehajtása biztosítja, hogy a jogellenes magatartásokkal szemben a társadalom kollektív értékei, egyes emberek élete, javai és méltósága védelembe részesüljön.¹

Egy megfelelően kialakított rendészeti stratégia képes megvalósítani a rendészeti célok végrehajtását, amely által a közbiztonság fejlesztésére válik lehetőség. A rendészeti szervek hatékonyságát kétféleképpen lehet megfelelő hatékonysággal mérni. Az egyik esetben a bűnügyi, közrendvédelmi, valamint a közlekedésbiztonsági statisztikák mutatják a rendészeti hatékonyságot. Ezáltal képet kapunk a felderített bűncselekmények számáról a bűnügyileg fertőzött területekről, valamint a közlekedési balesetek számának alakulásáról. A másik esetben az emberek szubjektív biztonságérzetének alakulása képezi a vizsgálat tárgyát. Az állampolgárok biztonságérzetének alakulása súlyponti kérdés.² A rendészeti szervek munkáját közvetett módon értékeli a lakossággal történő kapcsolatok kialakításának módja, valamint az

¹ FINSZTER, Géza: A rendészeti stratégia alkotmányos alapjai. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények. XI. szám. Pécs. 2011. –p. 7.

² KATONA, Géza: A kriminálpolitikai és a rendészettudományi fogalomrendszer analízise, az egységes fogalomhasználat biztosítása. A Rendőrség Tudományos, Technológiai és Innovációs Tanácsa. Budapest. 2008. –p. 27.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SZABÓ Csaba

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

intézkedések végrehajtásának struktúrája. A rendőri munka hatékonyságának megítélése a legtöbb esetben az egyén és az intézkedést végrehajtó rendőr közötti kontaktus minősége és végrehajtásának módszere határozza meg.

A rendészeti szervek állományában szolgálatot teljesítő személyek az intézkedések, társadalmi és egyéni kapcsolataik alakítása során az egyén magatartását, valamint az egyén kommunikációs értékrendszerét befolyásoló a kapcsolati rendszer intenzitását változtató lelki és erkölcsi eredetű problémákkal kerülnek szembe. Ezeknek a lelki és erkölcsi eredetű problémáknak a feldolgozása a szervezeti egység struktúráján belül nem biztosított megfelelő mértékben.

Az elmúlt évek tapasztalata, hogy nemcsak a katonák,³ hanem a rendőrök és a nemzetbiztonsági szolgálatok, illetve egyéb rendészeti tevékenységet végrehajtó szervezetek munkatársai is olyan sajátos körülmények között élnek és dolgoznak, amely indokoltá teszi, hogy a felmerülő lelki eredetű problémáikat megfelelő módon kezeljék. Az elmúlt években már a közvélemény is szembesült azokkal a szomorú eseményekkel – rendőri túlkapások, gyilkosság, öngyilkosság, rablás, korrupció stb. – amely felveti a belügyi dolgozók lelki – nemcsak orvosi pszichikai és pszichiátriai – segítségének gondolatát.

Jelen tanulmány azon több éve tartó kutatási folyamatnak egyik kiemelten fontos részét mutatja be, amely terület feltérképezése nagymértékben meghatározza a rendőrségi lelkipásztori szolgálat rendőrségi területre történő integrálhatósági rendszerének kialakítását. Mivel jelen esetben egy olyan módszertani eljárásról beszélünk, amely eljárás nem képezi a belügyi rendészeti szerveknél szolgálatot teljesítő személyeknél felmerülő lelki és erkölcsi eredetű problémáinak kezelését, ezért a kutatás személyi problémáinak meghatározásait érintő kérdéseknek kérdőív formában történő elemzése szükséges.

1. A PROBLÉMA BEMUTATÁSA

Megítélésem szerint egy tudományos kutatás nem nyújthat kellőképpen hiteles képet az elméletek megerősítéséhez a gyakorlati funkcionalitások és a rendelkezésre álló adatok vizsgálata nélkül. Számszerűsíthető statisztikai adatokkal megfelelő módon bizonyítható a tudományos elméletek hipotézisei, ezáltal egyértelművé válik a módszertan megvalósításának szakmai és gyakorlati vetülete.

Magyarország rendőrsége az elmúlt időszakokban számos szakmai és strukturális átalakításon ment keresztül. Ezek az átalakítások elsősorban a szervezeti és finanszírozási hatékonyságot növelték, azonban számos problémára nem nyújtott kielégítő megoldást. A rendőri munka hatékonyságát az állampolgárokkal történő kommunikáció minőségét a szolgálat ellátásából eredő lelki és erkölcsi problémák, valamint a szolgálat végrehajtását befolyásoló magánéleti konfliktusok kezelését a testület nem tudja megfelelő mértékben kezelni. Az ide vonatkozó jogszabály értelmében a szolgálati viszony fennállása alatt a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak kétféle pszichikai alkalmassági vizsgálaton kell részt vennie.⁴ A további vizsgálatok elemzését megelőzően ki kell térni a stressz okozta munkahelyi problémákra.

1.1. A KRÍZIS A RENDŐRI MUNKA LÁTHATATLAN ELLENSÉGE

Az utóbbi húsz évben alaposan megváltozott körülmények között kell dolgoznia a magyar rendőröknek. A rendszeres utcai demonstrációk, vagy a súlyosabb életellenes bűncselekmények olyan pszichés terhet rónak a rendőrökre, amelyet csak tovább fokoz a társadalom részéről mind gyakrabban tapasztalt ellenséges hangulat. Nem véletlen, hogy ma már nem a csigolyakopás vagy a nyombélfekély, hanem a pszichés megbetegedések jelentik a vezető diagnózist a rendőrök

³ UJHÁZI, Lóránd: Developments and modifications in the legislation of catholic military chaplaincy. AARMS. 2012. 11. sz. 2. sz. -pp. 295-313.

⁴ Egyes rendvédelmi szervek hivatásos állományú tagjai egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságáról, közalkalmazottai és köztisztviselői munkaköri egészségi alkalmasságáról, a szolgálat-, illetve keresőképtelenség megállapításáról, valamint az egészségügyi alapellátásról szóló 57/2009. (X. 30.) IRM-ÖM-PTNM együttes rendelet 22. § (1) Magyar Közlöny, 2009. évi 153. szám.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SZABÓ Csaba

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

körében. Jóllehet a leendő rendőröket, akik döntően a rendészeti szakközépiskolákból vagy a Nemzeti Közszerológati Egyetem, Rendészettudományi Karáról kerülnek a testületbe, úgy igyekeznek kiválogatni, hogy ebben a megváltozott társadalmi környezetben is megállják a helyüket, azonban ez nem minden esetben sikerül.⁵

A rendőri munkát végző személyek az esetek többségében nem vesznek tudomást a személyiségükben bekövetkezett változásról, amely változás kihatással lehet a munkahelyi és a társadalmi kapcsolati rendszerükre. Ezáltal előfordul, hogy a rendőr alkalmatlanná válik addigi munkájára. Megtörténhet, hogy ő maga érzi, nem bírja az éjszakai házkutatásokat, a tanúkihallgatásokat, a halálos közlekedési balesetek helyszínelését, vagy a rend biztosítását a tömegverekedésbe torkolló futballmérkőzéseken. De az is megesik, hogy kritikus helyzetben aránytalan mértékű ellenreakciót indít. A lelki és erkölcsi stabilitást kikezdő események láncolata befolyásolhatja a rendőr eddig vallott elveit. A problémák kezeletlensége folytán jön létre az erköcstelenség és a törvénytelenység lehetőségének a veszélye. Az a rendőr, aki szerológati feladatait nem tudja ellátni teljes mértékben, vagy a rá nehezedő stresszorok kiélezik a konfliktustűrő képességeit, abban az esetben az egyénnek segítségre van szüksége.

A rendőrök pszichológiai alkalmassági vizsgálatával nem lehet száz százalékos biztonsággal megállapítani, hogy majdan egy családi konfliktus, vagy munkahelyi probléma bekövetkezése esetén a rendőr hogyan és milyen módon reagál a személyiséget ért problémákra. A követelményrendszer adó pszichológiai vizsgálatokon az öngyilkossági vagy agresszív hajlamra az érzelmi terhelhetőség alacsony szintjéből és a befelé forduló agresszivitásból, illetve a szorongásos attitűdből lehet következtetni.⁶ A Nemzeti Közszerológati Egyetem, Rendészettudományi Kar rendészeti szakjaira történő jelentkezést követően a felvételi eljárás során a jelentkező a tanulmányai megkezdése előtt pszichológiai vizsgálaton megy keresztül. A pszichológiai tesztek kimutatják a vizsgált személy kreatív gondolkodását, személyi attitűdjének egyéni jellemzőit, valamint a rendészeti pályára történő orientáltságának veszélyzónáit.⁷ Ezeknek a veszélyzónáknak a kiiktatása nagyon fontos, ezáltal felértékelődik a rendőr lelki és erkölcsi magatartásának egyensúlyi állapota. A jelenleg hatályos rendszerben egy három lépcsős pszichológiai vizsgálati struktúra határozza meg a rendőrök beosztásra való alkalmasságát. *A pszichológiai vizsgálat meghatározza, hogy a rendőrnek kiegyensúlyozott személyiségnek kell lennie, aki megfelelő szociális hatékonysággal rendelkezik, azaz tud hatni a környezetére, és kellően magabiztos ahhoz, hogy szükség esetén számára ismeretlen környezetben és idegen emberek között is képes legyen konfliktusokat kezelni, hatékonyan fel- vagy megoldani azokat.* A rendőri munkában elvárás a magas frusztrációs tolerancia, a hosszan tartó figyelem, koncentrációképesség és a megfelelő szintű praktikus intelligencia.⁸ Megállapítható, hogy az elvégzett pszichológiai tesztek és a pszichológussal végzett személyes beszélgetések sem a felvételi eljárás, sem az időszakos pszichológiai vizsgálatok során nem értékeli a vizsgált rendőr lelki és erkölcsi jellemvonásaiban és személyiségi problémáiban bekövetkezett változásokat.

Vizsgáljuk meg részletesebben a felvételi eljárás során jelentkező problémákat. A pszichológia egységes szempontok alapján vizsgálja és szűri a rendőrijelölteket. Nem tesz különbséget a leendő járőrök, nyomozók, vizsgálók, készenléti rendőrök, vagy döntően íróasztal mögött dolgozók között. A vizsgálati módszer nem különbözteti meg, hogy a vizsgált személy végrehajtó vagy vezető beosztásban végzi a szerológati feladatait. Meg kell vizsgálni annak a lehetőségét, hogy a felvételi eljárás során a felvételi eljárásban résztvevő személyek igénybe vegyék rendészeti lelkipásztor jelenlétét, vagy akár aktívan közreműködő segítségét. A katolikus egyháznak segítő szerepet kell vállalni, továbbá az állam részéről szerepvállalást kell biztosítani abban, hogy a rendőrséghez jelentkező, vagy a szervezetben belül dolgozó állomány a

⁵ CSATAI Tamás rendőrorvos ezredes, Egyre stresszesebb a rendőri munka – Egy csapatban játszanak. (In: http://www.stresszdoktor.hu/Egyre_stresszesebb_a_rendori_munka.html letöltés ideje: 2013.08.08.)

⁶ Dr. BILKEI Pál: Kiszűrhetetlen a rendőrök öngyilkossági hajlama – szigorú pszichikai teszt a rendőrnek jelentkezőknél. (In: <http://pszichologuskepzo.hu/oktatas/oktatok/bilkei-pal.html> letöltés ideje: 2013.08.10.)

⁷ Veszélyzónák lehetnek: előítéletesség, korrupcióra való hajlam, agresszivitás, öngyilkosságra, szorongásra, brutalitásra való hajlam.

⁸ FEKETE Gy. Attila: Adrian Monk nem lehetne rendőr Magyarországon. Népszabadság Online, 2013. április 19. (In: http://nol.hu/belfold/20130419-ki_alkalmas_rendornek_ref=ssso letöltés ideje: 2013.07.16.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SZABÓ Csaba

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

felmerülő lelki és erkölcsi problémák kezelésének céljából mentálisan is fel legyen készítve a szolgálat ellátásából adódó veszélyhelyzetek kezelésére.

A vonatkozó jogszabályok alapján a rendőri állománynak lehetősége van pszichológus segítségét igénybe venni. Ezek a problémák a rendőri pálya kezdeti szakaszában a beilleszkedési, később párkapcsolati, gyermekvállalási, vagy akár a beosztásváltásból adódó helyzetek esetén jelentkezhetnek.

1.2. A SEGÍTÉS ÚJ FORMÁJA: RENDŐRSÉGI LELKIPÁSZTORI SZOLGÁLAT

A rendőrnek lehetősége van pszichológus igénybevételét kérni olyan esetekben, amikor a mindennapi szolgálat ellátástól eltérő krízis helyzetekkel kerül szembe, és nem tudja megfelelően kezelni a felmerülő lelki megterhelést. A rendőrségi pszichológus igénybevételét elsősorban a szolgálat során bekövetkező krízishelyzetek kezelésére javasolják (súlyos bűncselekmények, fegyverhasználat, tömegszerencsétlenség, gyermekek, nők vagy idős emberek sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmény), azonban a rendőr magánéletében előforduló és fokozott lelki megterheléssel járó problémák továbbra is kezeletlenek maradnak. Rejtett problémaforrásként jelentkezik, ha a rendőr nem veszi igénybe a gondozást jelentő pszichológusi segítséget, majd a kezeletlen probléma lelki nyomásként nehezedik a rendőrré, amely lelki nyomás a feldolgozatlanság következtében megváltoztathatja a rendőr személyi magatartását és kapcsolati rendszereit.

A rendőrségen belül szükség van arra, hogy megvizsgáljunk minden adott szituációt, amelynek kezeléséhez higgadt, átgondolt és logikus döntések sorát kell meghozni. Mindezt azonban nem a megszokott helyzetben, hanem az átlagostól teljesen eltérő körülmények között, a lehető legrövidebb időn belül. A krízis szó jelentése: válság. Olyan váratlan, előre pontosan nem látható, nem kiszámítható eseményt értünk rajta, amely a közvéleményből várhatóan erős reakciót vált ki.⁹

10

A rendőri munka számtalan krízisveszélyt rejt magában. A szolgálat ellátása során a krízishelyzetek széles skáláját élheti meg vagy élheti át a rendőr. Ezeket a krízis okozta helyzeteket nem mindenki tudja feldolgozni, nem mindenkinek egyformán erős a személyisége, és nem mindenki képes megnyílni a segítséget nyújtó pszichológus számára. A rendőri

⁹ RÉVÉSZNÉ dr. Markovics Zita: Gyakorlati kríziskommunikáció az MH 5. Bocskai István lövészdandárnál. Honvédségi Szemle, 2013/2. szám, -p 30.

¹⁰ Memorial Challenge Coin (Emlékezés érméje) National Law Enforcement Officers Memorial Fund (Nemzeti Tisztviselők Emlék Alap) Az USA azon állami szervezet, ahol emléket állítanak a szolgálatban elhunyt tisztviselők, köztük rendőrök emlékének. A szervezet ápolja és őrzi ezeknek a tisztviselőknek az emlékét, valamint támogatást gyűjt a hozzátartozók megsegítésére. Az Emlékezés érméjének értékesítéséből, szintén a családokat, valamint az emlék múzeumot támogatja a szervezet.

munkából adódó krízis okozta problémák (amelyek lehetnek lelki, erkölcsi, vagy fizikai) megfelelő kezelése nem részesül kiemelt figyelemben a rendőrség részéről. Mindazonáltal kétségtelen, hogy a rendőr igénybe veheti a rendőrségi pszichológus segítségét, ha úgy érzi, szüksége van lelki, vagy erkölcsi útmutatásra vagy támogatásra, azonban a gyakorlatban ez csak nagyon kevés esetben valósul meg. Megítélésem szerint a rendőrség nagyon kevés forrást biztosít a rendőri állomány lelki problémáinak kezelésére. Az alapesetben kétfévente történő kötelező pszichológiai írásbeli és szóbeli vizsgálat nem elegendő a rendőrök munkájában és magánéletében felmerülő krízis okozta problémáknak a kezelésére. Meg kell teremteni a jogi szabályozás feltételeit, hogy a rendőrök is élhessenek a rendőrségi lelkipásztori szolgálat nyújtotta egyházi szolgáltatások igénybevételével. *A rendőrségi lelkipásztori szolgálat a pszichológia tudományterületével és eszközrendszerével együttműködve próbál meg segítséget nyújtani a segítséget kérő és segítségre szoruló rendőrök számára.* Számos európai állam példája jól tükrözi, hogy a lelkipásztori ellátás biztosítása elsősorban olyan államokban jött létre, ahol a rendőrök és katonák együttműködésének, valamint a biztonság ilyen formán történő erősítésének kiemelkedő történelmi hagyományai vannak.¹¹ A rendőri munka hatékonyságát növeli, hogy ha a szolgálatot ellátó rendőr képes felmérni és megfelelően kezelni a munkájából adódó krízis problémákat. Azonban még az erős személyiségi jegyekkel rendelkező személy sem képes minden váratlan helyzetet megfelelőképpen kezelni.

Segítségre van szükség!

A rendőr a szolgálat ellátása során kiemelt figyelemben részesül mind az állampolgárok, mind a rendőrségi vezetők, valamint a szakmai ellenőrzés részéről. Jogszabályok írják elő, hogy a rendőrnek mind a szolgálat ellátása során, mind a szolgálaton kívüli idejében milyen módon kell viselkedni és megfelelő magatartást tanúsítani. Ezen jogszabályok és iránymutatások közül az egyik legfontosabb a Rendőri Hivatás Etikai Kódexe. A kódex célja, hogy erkölcsi iránymutatással szolgáljon mind a szolgálatban, mind a szolgálaton kívül tanúsítandó magatartások tekintetében, morális alapot biztosítson a felmerülő szakmai döntésekhez, egyben megfelelő védelmet nyújtson mindazok számára, akik normakövető módon járnak el, továbbá zsinórmértékül szolgáljon a kifogásolható, a hivatáshoz nem méltó magatartások felismeréséhez.¹² Az etikai kódex áttanulmányozása után látható, hogy a pontokba szedett szabályok nem térnek ki a rendőri munka minőségét nagymértékben befolyásoló krízisek kezelésére, valamint a rendőri állomány lelki és erkölcsi értékrendszerének fejlesztésére. Megítélésem szerint a rendőri munka minőségét és eredményességét abban az esetben lehet biztosítani, ha a rendőr megfelelő szintű lelki és erkölcsi biztonsággal rendelkezik a személyiségét támadó külső behatásokkal szemben.

Erre nyújt megfelelő segítséget a rendőrségi lelkipásztori szolgálat.

2. A KUTATÁS BEMUTATÁSA ÉS ELEMZÉSE

2.1. A TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KUTATÁS TÍPUSAI

A társadalomtudományi kutatásnak alapvetően három típusa van. A kutatás típusai a következők:

Felderítő kutatások

Kutatásunk célja lehet egyszerűen csak feltáró jellegű kutatás, amikor még nem tudjuk biztosan, hogyan, milyen módon lehetne mélyebben kutatni egy bizonyos dolgot, vagy egyáltalán érdemes-e időt és pénzt fordítani egy bizonyos kutatásra.

¹¹ A Szentszék és a Horváth Köztársaság között létrejött együttműködés a fegyveres erők és a rendőrség katolikus tagjai számára biztosítandó lelkipásztori gondozás céljából. (In: <http://www.vojni-ordinarijat.hr/index.php/dokumenti/ugovor> letöltés ideje: 2013.08.11.)

¹² A Rendőri Hivatás Etikai Kódexe. (In: <http://www.police.hu/a-rendorsegol/testulet/altalanosan/a-rendori-hivatas-etikai-kodexe> letöltés ideje: 2013.08.11.)

A felderítő kutatások valamilyen új jelenség megismerésére irányulnak. Itt a cél nem feltétlenül a jelenség teljes és alapos dokumentálása, hanem annak a megállapítása, hogy szükség van-e később egy alaposabb kutatásra. Emellett a felderítő kutatásokban lehet kipróbálni olyan módszereket, amelyeket később alkalmazni szeretnénk, de még nem ismerjük a hatékonyságukat. Ennek többek közt a költségvetés szempontjából van fontos szerepe. *A felderítő kutatások tehát nem adják meg a pontos választ a kutatási problémára, pusztán segítenek annak eldöntésében, hogy milyen eszközöket, technikákat alkalmazzunk a jelenség további vizsgálata során.* Jelen kutatás esetében a leíró kutatási mód alkalmazásának felhasználása nem szükségszerű, mivel a kutatási probléma meghatározására a kérdőíves kutatás, mint kutatási eszköz került kiválasztásra és alkalmazásra.

Leíró kutatások

Van olyan kutatás is, amelynek célja pusztán a megfigyelt dolgok leírása, pontos bemutatása. Csak arra a kérdésre próbálunk válaszolni, hogy az a bizonyos dolog milyen, de még nem kérdezzük meg, miért ilyen.

A leíró kutatások a jelenség pontos leírására törekednek, annak a lehető legtöbb aspektusából. Ennek az egyik legaprólékosabb példája a Magyarországon tízévente végzett népszámlálás, de ilyen leíró kutatás lehet egy adott terület munkanélküli populációjának vizsgálata, vagy a fiatalok politikai preferenciáinak feltérképezése is. A rendőrség teljes személyi állományára kiterjedő leíró kutatás az adott rendészeti szakterületen belül dolgozó személyek egyéni véleményét vizsgálja a kérdőívben megfogalmazott kérdések vonatkozásában.

Magyarázó kutatások

A társadalomkutatás módszertanának további nagyon fontos eleme az összehasonlítás. A társadalomban elfoglalt helyzet, az eltérő életmód és sok minden más jelenség feltárásához összehasonlításokon keresztül jutunk. Az így tapasztalt eltérések – pl. az egyik társadalmi csoportban nagyobb a továbbtanulók aránya, mint a másokban – vetik fel a következő fontos kérdést: melyek e különbségek okai? Ez a magyarázó jellegű kutatás, ok-okozati összefüggések keresésére is lehetőséget biztosít és általános következtetések levonását teszi lehetővé.

A magyarázó kutatások célja az adott jelenség megmagyarázása, vagyis az, hogy miért nagy a munkanélküliség az adott területen, vagy miért éppen egyik vagy másik politikai irányzat a kedvelt a fiatalok körében. A leíró és magyarázó kutatási célok gyakran egyazon kutatásban megtalálhatóak. A tanulmány további szakaszában a magyarázó kutatás módszertana kerül felhasználásra azon ok-okozati összefüggések tekintetében, hogy a rendőrségi dolgozók szakterületükön belül, milyen lelki és erkölcsi problémákkal kerülhetnek szembe, és ezek a problémák milyen változási mechanizmusokat generálnak a személyiségben.

2.2. A KUTATÁSI PROBLÉMA MEGHATÁROZÁSA

A kutatási probléma meghatározásánál pontosan definiálni kell, hogy a vizsgálni kívánt társadalmi jelenség, mely aspektusával foglalkozunk. A kutatási módszer megválasztásánál figyelembe kellett venni a kutatásban résztvevő személyek létszámának együttes értékét.

A Magyar Rendőrség létszámának kimutatása:

- hivatásos állomány létszáma: 34.442 fő;
 - köztisztviselői (kormánytisztviselői) állomány létszáma: 420 fő;
 - közalkalmazotti állomány létszáma: 9.953 fő;
 - Munka Törvénykönyve szerinti munkavállalói létszám: 359 fő;
- Összesen: 45.174 fő.

A Nemzeti Védelmi Szolgálat létszámának kimutatása:

SZABÓ Csaba

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

- a Rendőrségtől berendelt hivatásos állományúak létszáma: 258 fő;
 - kormánytisztviselői állomány létszáma: 4 fő;
 - közalkalmazotti állomány létszáma: 84 fő;
- Összesen: 346 fő.

A Terrorelhárítási Központ létszámának kimutatása:

- a Rendőrségtől berendelt hivatásos állományúak létszáma: 573 fő;
 - egyéb rendvédelmi szervtől vezényelt hivatásos állományúak létszáma: 15 fő;
 - közalkalmazotti állomány létszáma: 141 fő;
- Összesen: 729 fő.¹³

A rendelkezésre álló adatokat összesítve látható, hogy a kutatásban résztvevő személyek összlétszáma: 46.249 fő. A kutatás elsősorban a rendőrség állományába tartozó és kiemelten rendészeti tevékenységet végző személyek közreműködését határozta meg célként, ezért a tanulmány szerzője a kutatás felhívásának közzétételét a rendőrség belső honlapjára való felkerülést határozta meg célként. A kutatásban történő részvételre a felhívás a rendőrség intranetes felületén 2013. július 3-án került közzétételre. A felhívás a rendőrség személyi állománya részére került elérhetővé, ezért a Nemzeti Védelmi Szolgálat, valamint a Terrorelhárítási Központ munkatársai nem vettek részt a kutatásban. A kutatás értékelésében kizárólag a rendőrség 45.174 fős létszáma lett figyelembe véve.

2.3. A KÉRDŐÍVEK SZEMÉLYI VONATKOZÁSAINAK KIÉRTÉKELÉSE¹⁴

A kérdőívet 816 fő töltötte ki, amelyből 14 kérdőív volt érvénytelen. Az értékelés szempontjából felhasználható kérdőívek száma 802 darab. A teljes rendőrségi állomány létszámára kivetítve 1,8%-os részvételi arányt eredményezett.

A kitöltő személyek nemek szerinti megoszlása:

- 504 nő;
- 298 férfi.

A kitöltő személyek rendőrségi állománykategória szerinti megoszlása:

- tábornok: 5 fő;
- főtitzt: 152 fő;
- tiszt: 151 fő;
- tiszthelyettes: 193 fő;
- kormánytisztviselő: 41 fő;
- közalkalmazott: 300 fő.

A kérdőívet kitöltő személyek közül a legtöbben a közalkalmazotti állománykategóriából kerültek ki, de megfigyelhető a tiszthelyettesi állomány magas kitöltési hajlandósága.

A kitöltő személyek átlagéletkora: 40,14 év. Az életkori átlag meghatározásából kitűnik, hogy a kitöltő személyek a lelki és erkölcsi gondoskodás szükségességét idősebb korban, több év szolgálati múlttal a hátuk mögött igénylik és tartják szükségesnek.

A kérdőíves kutatás 2013. július 1-től, 2013. szeptember 15-ig tartott. A kitöltött kérdőívek többsége rendőrségi futárpostán keresztül érkezett, így biztosítva volt az anonimitás megléte a kutatás teljes időtartalma alatt.

¹³ 2011. március 7-i adatok. A Belügyminisztérium 30000/3001/2011.BM számú válasza, dr. Harangozó Tamás országgyűlési képviselő K/2413. számú „Mekkora a rendőrség állományának létszáma” címmel benyújtott kérdésére.

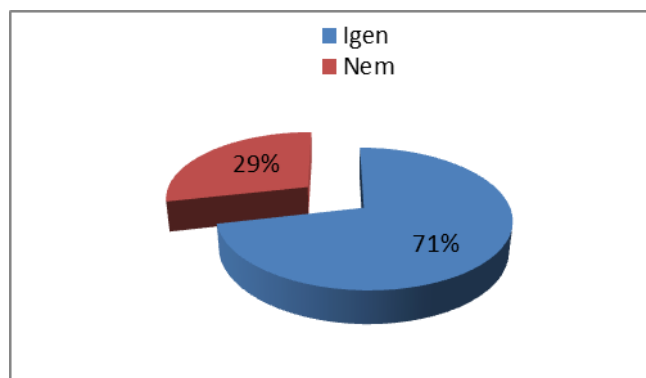
¹⁴ A Magyar Rendőrség egész személyi állományát érintő kérdőíves kutatás, még nem készült Magyarországon az 1989-es rendszerváltást követő időszakban. Jelen kutatás az első olyan kérdőíves kutatás, amely megpróbálja feltérképezni a teljes rendőri személyi állomány véleményét, egy adott kérdéskörrel kapcsolatban.

2.4. A KÉRDŐÍVES KUTATÁS KIÉRTÉKELÉSE KÉRDÉSENKÉNT

1. Ön valamilyen egyházhoz, vagy vallási közösséghez tartozónak vallja-e magát?

Igen: 573 fő

Nem: 229 fő

A teljes válaszadók közül 573 fő (71%) válaszolt igennel a feltett kérdésre.

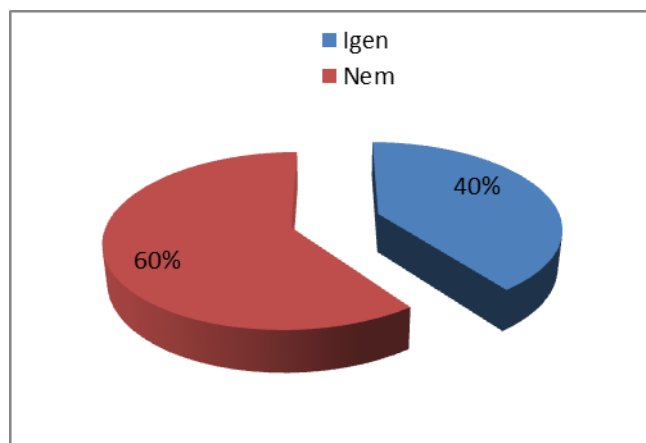
Az első kérdés nagymértékben meghatározza a további kérdések tematikájának alakulását. Behatárolja a kérdéskör specifikumát, ezáltal a kérdőívet kitöltő személy egyértelműen eldöntheti, hogy a továbbiakban foglalkozik-e az adott témával.

Az első kérdésre adott válaszokból egyértelműen látható, hogy a Magyar Rendőrség személyi állománya nagymértékben vallásosnak tartja magát azáltal, hogy valamilyen valláshoz, vagy vallási közösséghez tartozónak vallja magát. Ebből az a következtetés vonható le, hogy a kutatásban részt vevő személyek nagy valószínűséggel fontosnak tartják vallásuk gyakorlását. Az első kérdésre adott válasz eredményét összehasonlítva a 2001. évi népszámlálási íven megtalálható, jelen tanulmányban szereplő kérdőíves kutatás első kérdésével, az összevetés után akkor láthatjuk, hogy a népszámlálási íven szereplő kérdés 76,1%-os igen választ eredményezett.¹⁵ Ez az eredmény arányaiban megegyezést mutat jelen kutatás első kérdésére adott válaszokkal. (71%)

2. A felmerülő lelki és erkölcsi jellegű problémák (családi, munkahelyi) kezelésére, megoldási struktúrák felvázolására, igénybe venné-e a rendészeti szerveken belül létrehozandó lelkipásztori szolgálat segítségét?

Igen: 320 fő

Nem: 482 fő

¹⁵ CZIBULKA Zoltán: Összef. 10.

A teljes válaszadók közül 320 fő (40%) válaszolt igennel a feltett kérdésre.

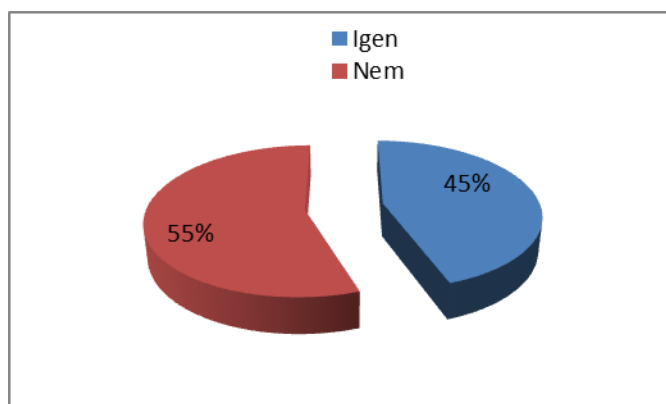
A második kérdés a rendőrségi lelkipásztori szolgálat esetleges felállítását követő igényjogosultság és személyi aktivitás jelentőségét vizsgálta. A vizsgált 802 kérdőív közül 318 fő válaszolta, hogy igénybe venné a lelkipásztori szolgálat nyújtotta szolgáltatásokat. Megítélésem szerint a második kérdésre adott válaszok esetében kiemelkedő eredményként kell kezelni, hogy a válaszadók 40%-a nyilatkozott pozitívan a témával kapcsolatban, hiszen a lelkipásztori szolgálat rendészeti formájáról, valamint a segítő szándék innovatív jellegének bemutatásáról korábban nem történt széleskörű prezentáció a rendőrség állománya felé. Azonban a második kérdésre történő válaszok értékelése során nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a válaszadók 60%-a elutasította a rendészeti szerveken belül létrehozandó lelkipásztori szolgálat segítségét, így a feladatmeghatározás egyik sarkalatos célkitűzése a lelkipásztori ellátás megismertetése a rendőrség állománya számára.

A második kérdésre adott válaszok értékelése során egy lényeges súlyponti probléma fogalmazódik meg. Ez a probléma a bizalmatlanság. A kérdőívet kitöltő személyek 60%-a bizalmatlan volt a kérdésben megfogalmazott szervezeti struktúra tekintetében, mivel a kérdést részleteiben kifejtett tájékoztatás nem volt megfelelő mértékű. Azonban a tárgyilagosság megfelelő mértéket képviselt, ennél fogva a kérdés értelmezhetősége nem veszítette el lényegi elemét. Az értékelés konklúziója, hogy a kutatás további szakaszában törekedni kell a szervezet minél részletesebb bemutatására, így a rendőrség dolgozói részéről a bizalmi index növekedése válik biztosítottá a kérdéssel kapcsolatban.

3. *Ön részt venne-e rendészeti szerveknél dolgozó személyek részére megtartandó (ökumenikus) szentmisén?*¹⁶

Igen: 358 fő

Nem: 444 fő

A teljes válaszadók közül 358 fő (45%) válaszolt igennel a feltett kérdésre.

¹⁶ Ökumenikus: általános, mindenkit érintő. Idegen szavak gyűjteménye. (In: <http://idegen-szavak.hu/%C3%B6kumenikus> letöltés ideje: 2013.08.20)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SZABÓ Csaba

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A harmadik kérdés szorosan kapcsolódik az első kérdéshez abban az értelemben, hogy az a személy, aki vallásosnak vallja magát, nagy valószínűséggel szentmisén is részt vesz. A kötelező ünnepek során, szentmisén, vagy másképpen istentiszteleten a katolikus hívőknek kötelezően részt kell venni.¹⁷ A katolikus hívők elsősorban a katolikus vallás jelentősebb ünnepein vesznek részt az istentiszteleteken.¹⁸ A rendészeti dolgozók részére elsősorban a rendőrséghez a katasztrófavédelemhez, a volt határőrséghez és büntetés-végrehajtáshoz (védőszentek) kapcsolódó ünnepségek alkalmával lehet ökumenikus istentiszteletről beszélni, kiegészítve a vallási ünnepek eseményeivel.¹⁹

Nem szabad figyelmen kívül hagyni a rendészeti szervek életéhez szorosan kapcsolódó állami és nemzeti ünnepek alkalmával tartandó ökumenikus istentiszteletek megtartására való törekvést sem.²⁰ Akár ökumenikus, akár katolikus istentiszteletről beszélünk, nem csak a nemzeti, állami, vagy vallási ünnepek alkalmával lehet megtartani azokat a rendőrségi állomány részére, hanem olyan esetekben is, amikor erre az állomány részéről igény mutatkozik.

A vallásukat gyakorolni kívánó rendőrök számára meg kell teremteni a lehetőséget, hogy magyarországi szolgálati helyükön, valamint a missziós külhoni szolgálatokban való részvétel alkalmával a vallásuknak megfelelő, vagy ökumenikus istentiszteleten való részvételre nyíljon lehetőség.

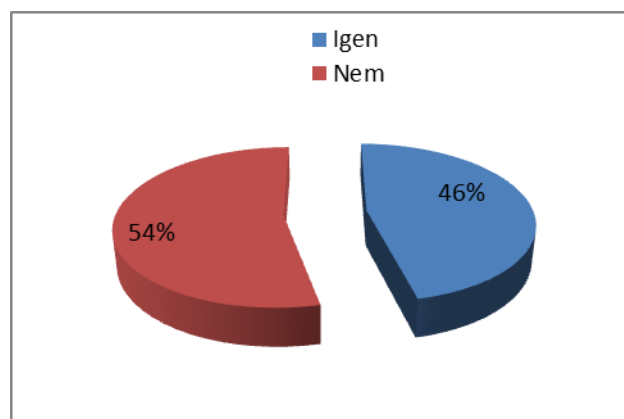
A szentmiséken való részvétel erősíti a lelket, ezáltal lehetőség nyílik a lelki és gondolati megtisztulásra az emberi problémák megfelelő szintű befogadására és kezelésére.

A rendőri munka lényeges eleme az emberi problémák gyors, szakszerű értékelése, amelynek hatására a rendőr képes levonni a megfelelő következtetéseket, ezáltal megteremtődik egy kommunikáción alapuló kapcsolati rendszer. *A megfelelő kapcsolati rendszer elősegíti a rendőri intézkedések szakszerűségét és jogszerűségét.*

4. Támogatná-e Ön, hogy minden Rendőrkapitányságon létesüljön imaszoba vagy kápolna?

Igen: 372 fő

Nem: 430 fő

A teljes válaszadók közül 372 fő (46%) válaszolt igennel a feltett kérdésre.

¹⁷ Szentmisén való részvétel. Magyar Katolikus Lexikon. (In: <http://lexikon.katolikus.hu/S/szentmis%C3%A9n%20val%C3%B3r%C3%A9szv%C3%A9tel.html> letöltés ideje: 2013.08.20.)

¹⁸ Jeles katolikus ünnepek: húsvét, pünkösd, mindenszentek, karácsony, újév. Nagyboldogasszony napja a karácsony és az újév olyan parancsolt ünnep Magyarországon, amely napokon a hitüket gyakorló katolikusoknak az Egyház kötelező szentmisehallgatást ír elő. Ezek a vallási ünnepek Magyarországon munkaszüneti napok is egyben.

¹⁹ A rendőrség napja (Szent György napja) április 24, a büntetés-végrehajtás napja (Szent Adorján napja) szeptember 8, a volt határőrség napja (Szent László napja) június 27, a tűzoltók napja (Szent Flórián) május 4.

²⁰ Állami és nemzeti ünnepek Magyarországon: március 15. (nemzeti ünnep), augusztus 20. (nemzeti és állami ünnep), október 23. (nemzeti ünnep)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SZABÓ Csaba

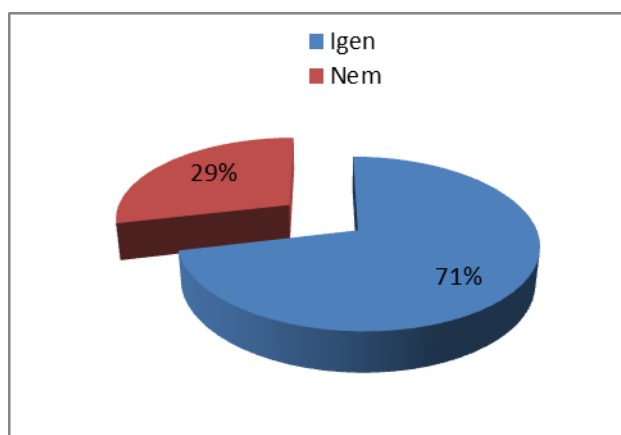
Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A rendőrség állami, fegyveres rendvédelmi szerv.²¹ Joghatósága egész Magyarország területére kiterjed. A jogszabályi hivatkozások értelmében a rendőrség szervezeti felépítése központi, területi és helyi szervezeti egységekre tagolódik.²² A negyedik kérdésnek azért van jelentősége, mivel a lelki élet gyakorlásának teret és időt kell biztosítani. Erre a legmegfelelőbb az imaszoba, kápolna vagy a templom. Ezek a helyek az egyházak által felszentelt helyek, ahol rendszeresen istentiszteletet tartanak a hívők számára. A rendőrség által használt épületek közül Magyarországon egyedül az Országos Rendőr-főkapitányság budapesti Teve utcai székházában van kialakítva imaszoba.²³ A kérdőív negyedik kérdésére adott válaszok kiértékeléséből látható, hogy a válaszadók 46%-a nyilatkozott úgy, hogy minden rendőrkapitányságon legyen imaszoba, vagy létesüljön kápolna. A rendőrség épületeinek felújítása vagy korszerűsítése, továbbá új kapitányságok, rendőrőrsök létesítése során meg kell vizsgálni annak a lehetőségét, hogy az épületekben imaszobák kerüljenek kialakításra. *Így lehetősége nyílik a lelki feltöltődésre, a Biblia olvasására, valamint imádkozásra, ezáltal szellemileg és idegileg regenerálódhatnak az imaszobába betérő rendőrök.*

5. Fontosnak tartja Ön hivatásában a lelki támogatás meglétét?

Igen: 572 fő

Nem: 230 fő

A teljes válaszadók közül 71 fő (%) válaszolt igennel a feltett kérdésre.

Az ötödik kérdésre adott válaszok értékelése során látható, hogy a válaszadók a legnagyobb számban nyilatkoztak igennel a feltett kérdésre. Megállapítható, hogy a rendőröknek nagyon fontos a lelki támogatás megléte. Magyarország határain belül, vagy a békemissziókban szolgálatot teljesítő magyar rendőröket testben és lélekben is próbára teszi az állandó készenlét, a szolgálatból adódó megpróbáltatások, a konfliktushelyzetek az intézkedések során, ezért nagyon fontos, hogy a megfelelő fizikai kiképzés mellett a lelki támogatást is megkapják. Ebben segíthetik őket a különböző egyházakhoz, felekezetekhez tartozó lelkipásztorok.

²¹ A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 4.§ (1) bek. (In: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99400034.TV letöltés ideje: 2013.08.21.)

²² A Magyar Rendőrség szervezeti felépítése. (In: <http://www.archive.police.hu/magyarendorseg/szervezeti> letöltés ideje: 2013.08.21.)

²³ Imaszoba az ORFK-n. (In: <http://www.hirextra.hu/2008/04/18/imaszoba-az-orfk-n/> letöltés ideje: 2013.08.21.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SZABÓ Csaba

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A lelkeszi szolgálat olyan küldetés, amely valóban a szeretet parancsának engedelmeskedik, a nyugalmat, a békét, az Isten szeretetét viszi el azokra a helyekre, ahol azok gyakran a leginkább hiányoznak.²⁴ A rendőrök lelki támogatásában leginkább a katolikus (vagy más valláshoz tartozó) lelkipásztorok, vagy állandó diakónusok tudnak segítséget nyújtani.²⁵ A rendőr hivatása gyakorlása során számtalan olyan helyzetbe kerülhet, amely során szükség mutatkozik a lelki támogatás meglétére.

Fontos hangsúlyozni, hogy a rendőr csak akkor tudja hivatását esküjéhez méltón szolgálni, ha megfelelő fizikai, lelki és erkölcsi többlettámogatással rendelkezik a rá váró megterhelésekkel szemben.

Kulcsszavak: katolikus lelkipásztori szolgálat, katolikus vallás, lelki és erkölcsi problémák, rendőrség, Katonai Ordinariátus.

Keywords: catholic pastoral care, catholic religion, emotional and moral issues, police, Military Ordinariate.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BILKEI, Pál: Kiszűrhetetlen a rendőrök öngyilkossági hajlama – szigorú pszichikai teszt a rendőrnek jelentkezőknél.
- (In: <http://pszichologuskepzo.hu/oktatas/oktatok/bilkei-pal.html> letöltés ideje: 2013.08.10.)
- CZIBULKA, Zoltán: Összefoglalás és módszertani megjegyzések. In: Népszámlálás 2001. 5. Vallás, felekezet. KSH, Bp. 2002. -pp 7-10.
- CSATAI, Tamás rendőrorvos ezredes, Egyre stresszesebb a rendőri munka – Egy csapatban játszanak.
- (In: http://www.stresszdoctor.hu/Egyre_stresszesebb_a_rendori_munka.html letöltés ideje: 2013.08.08.)
- FEKETE, Gy. Attila: Adrian Monk nem lehetne rendőr Magyarországon. Népszabadság Online, 2013. április 19.
- (In: http://nol.hu/belfold/20130419-ki_alkalmas_rendornek_ref=sso letöltés ideje: 2013.07.16.)
- FINSZTER, Géza: A rendészeti stratégia alkotmányos alapjai. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények. XI. szám. Pécs. 2011. -p. 7.
- FURNHAM, Adrian: Pszichológia – 50 fogalom, amit ismerni kell. Ventus Libro Kiadó, Bp, 2010. -pp 25-32.
- HEGEDŰS, Henrik: A biztonság fogalmának tágabb és szűkebb értelmezése a humánbiztonság, avagy egy konferencia tanulságai. Hadtudományi Szemle. 2009. évi 1. szám. -p 66.
- KATONA, Géza: A kriminálpolitikai és a rendészettudományi fogalomrendszer analízise, az egységes fogalomhasználat biztosítása. A Rendőrség Tudományos, Technológiai és Innovációs Tanácsa. Budapest. 2008. -p. 27.
- RÉVÉSNÉ, dr. Markovics Zita: Gyakorlati kríziskommunikáció az MH 5. Bocskai István lövészdandárnál. Honvédségi Szemle, 2013/2. szám, -p 30.

²⁴ Kiállítás a tábori lelkeszek békemissziós tevékenységéről. (In: <http://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/masodik-allamtitkarsag/hirek/kiallitas-a-tabori-lelkeszek-bekemisszi-os-tevekenysegerol> letöltés ideje: 2013.08.21.)

²⁵ A papokhoz hasonlóan az állandó diakónusok kereszthetnek, eskethetnek, temethetnek és szentbeszédet mondhatnak, áldoztathatnak, de nem mutathatnak be szentmisét, nem szolgáltathatják ki a betegek szentségét és nem gyóntathatnak.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SZABÓ Csaba

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

- UJHÁZI, Lóránd: Developments and modifications in the legislation of catholic military chaplaincy. AARMS. 2012. 11. sz. 2. sz. -pp. 295-313.
- Egyes rendvédelmi szervek hivatásos állományú tagjai egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságáról, közalkalmazottai és köztisztviselői munkaköri egészségi alkalmasságáról, a szolgálat-, illetve keresőképtelenség megállapításáról, valamint az egészségügyi alapellátásról szóló 57/2009. (X. 30.) IRM-ÖM-PTNM együttes rendelet 22. § (1) Magyar Közlöny, 2009. évi 153. szám.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SZABÓ Csaba

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

K É R D Ő Í V

Az Ön neve:

Az Ön életkora:

Melyik állománycsoportba tartozik Ön (tiszt/főtiszt/tábornok, tiszthelyettes, közalkalmazott, köztisztviselő):

1. Ön valamilyen egyházhoz, vagy vallási közösséghez tartozónak vallja-e magát?

☐ Igen☐ Nem

2. A felmerülő lelki és erkölcsi jellegű problémák (családi, munkahelyi) kezelésére, megoldási struktúrák felvázolására, igénybe venné-e a rendészeti szerveken belül létrehozandó lekipásztori szolgálat segítségét?

☐ Igen☐ Nem

3. Ön részt venne-e rendészeti szerveknél dolgozó személyek részére megtartandó (ökomenikus) szentmisén?

☐ Igen☐ Nem

4. Támogatná-e Ön, hogy minden Rendőrkapitányságon létesüljön ima szoba, vagy kápolna?

☐ Igen☐ Nem

5. Fontosnak tartja Ön hivatásában a lelki támogatás meglétét?

☐ Igen☐ Nem

A NEW APPROACH TO FIND ORIGIN OF THE WORD *ROBOT*

A ROBOT SZÓ EREDETE – EGY ÚJ MEGKÖZELÍTÉS

There are many scientists calling robotics for achievement of the modern era. Robotics is a multi-, and interdisciplinary field of the technical and other sciences, based on the newest results of classical-, modern-, and also post-modern control theory. Leaning on tools of modern robotics it is possible enhance manufacturing, improve quality of products. Robots can serve for, and instead of the Man in many dirty-, dull-, and dangerous applications. The goal of the author is to make an attempt to find origin of the word “robot” via historical epochs famous for slavery, free labour, and corvée work.

Sok tudós a modern kor vívmányának tekinti a robotikát. A robotika multi-, és interdiszciplináris tudomány, amely a műszaki-, és más tudományágak eredményeire építkezik, felhasználva a klasszikus-, a modern-, illetve a poszt-modern szabályozásmélet legújabb eredményeit. A modern robotika javítja a gyártás hatékonyságát, és a termék minőségét is. A robot számos piszkos-, unalmas-, és veszélyes feladat végrehajtása során helyettesítheti az embert. A szerző célja, hogy új megközelítésben mutassa be a robot szó születését, és megadja annak etimológiai fejlődését is. A szerző az ősi-, illetve az antik társadalmak fejlődését vizsgálja, különös tekintettel a rabszolgaság, az adós rabszolgaság, a fizetett-, illetve az ingyenmunka kialakulására, és fejlődésére.

1. INTRODUCTION

There are many scientific textbooks and articles trying to find origin of the term of *robot* or *robotics*. Common questions are put very often: what is the historical root of those words of *robot* or *robotics* used very often in many languages, or, what language used first the word *robot*?

The answer is often a very schematic one: of course, *our* mother tongue was the first using word robot. There is an informal agreement that the word *robot* first was introduced and used by Karel Čapek¹.

On the other hand it is recognized by Karel Čapek that the word *robot* is suggested for use by his brother, Jozef Čapek. First widely known use of the term *robot* was in science fiction work of Karel Čapek titled Rossum's Universal Robots (R.U.R.), published firstly in 1920. The R.U.R introduces firstly description of robot machines owning human shape and behaviour [1, 2, 3].

After translation of the R.U.R into many foreign languages, its use became international one (Fig.1.). Isaac Asimov, the lawmaker of the 3 Laws of Robotics, himself conceived that “*this writing is awful, but it is undying for a simple word*” [18].

¹ [Malé Svatoňovice](#), Austro-Hungarian Empire 9 Jan 1890 – [Prague](#), Czechoslovakia, 25 Dec 1938.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Róbert DR. SZABOLCSI

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Fig. 1. The R.U.R on the Stages

There are few of those scientists who tried to answer a question: was it necessary to discover a word *robot*, or it was the existing one in other languages?! In Wikipedia a search for the word “robot” gives following: the origin of the word *robot* is a Czech word *robota* meaning unpaid, forced labour of the serfdoms executed on the land owned by the Landlord of the manor.

There are some assumptions that the origin of the word *robot* is traced back to the archaic Slavic word *rab*, meaning unfree person [1]. The historical origin links back to the conquering of the Carpathian Basin's ancient Slav residents by the Magyars in 896 (Fig. 2.)

Fig. 2. The Settlement of the Magyars in Hungary.
(National Gallery, Budapest, Hungary. Painter: Mihály Munkácsy, 1893)

The painting on Fig. 2 represents receiving reverence of the Slavs by the Warlord of the Magyars, named Áprád, represented by offering for the winners soil, grass and fresh water of the Carpathian Basin. There is an arising question how the *rab* was able to work on the lands of the Landlord being confined [16, 17, 19, 21]?! Of course, to answer this question with the modern languages, and with modern meaning of the words, quit difficult. In the Hungarian language word *rab* still stands for the jailed person.

There might be a confusion existing between archaic Slavic words of *robot*, and *robota*. In general, word *robota* stands for the paid, uncompulsory labour, against the unpaid, compulsory work called *robot*.

The aim of the author is to highlight some interesting questions of the economy, of the society and, of the evolution of the legal systems allowing understanding main topic of this research. The establishment of the ancient societies, ancient cultures are the simultaneous ones to the appearance of the slavery, and to the debt slavery.

The author puts into the focus the ancient epoch and ancient cultures of Europe, and, the Middle-East. The examined historical era was chosen by the author due to its importance, and in chronological order they are as follows: Empire of Babylonia; Middle-East countries in the era of the Birth of the Holy Bible (Canaan, Judea, Israel, Palestine); the antique Greece; the Roman Empire; feudalistic countries in Europe in the Medieval, focusing mainly on the Hungarian Kingdom [40, 41].

2. THE ORIGIN OF THE TERM *ROBOT*

What is the word *robot* stands for, really?! How *robot* is defined in the modern meaning?! The Webster's Dictionary defines as "*technical system or gauge, able to move independently*" [23]. Some others think that the *robot* is an automat able to execute human-, physical-, and theoretical activities [15, 16, 17]. There are many sophisticated, modern definition of the *robot*, and the trend towards to the new systems, and new applications.

Some scholars think that first description of the working machine like humans is in legendary heroic poem of Homer², titled *The Iliad*. Part XVIII of the poem sounds as [24]: "*There were golden handmaids also who worked for him, and were like real young women, with sense and reason, voice also and strength, and all the learning of the immortals*".

Perhaps it was the first description of the robot working for the man?! The original poem was written in archaic Greek language, so its translation to any languages difficult enough not to lose the original meaning and message. Anyway, the great poet Homer discussing about visit of a goodness, Thetis to house of the Thin-leg Hephaestus³ (Latin: *Vulcan*) whose moving was supported by golden handmaids like young women having abilities as human beings have.

Latter the slavery meant legal status, what is defined in [14], and originally described by Ulpianus⁴ in D.50.17.209. regula as follows in Latin: "*Servitutem mortalitati fere comparamus*". In other words, "*Slavery can be considered close to death*".

There are two different points of view: first is about golden made robots, health caring Hephaestus. The second is the ultimate standpoint: better to die than to get into status of slave.

One can put a question what is the significant, and, more realistic of these definitions? The author will travel via historical epochs analysing ancient, antique societies, economy, and legal systems to highlight origins of the debt slaves, and the slavery in general. It is also needs proof: was really the status of slaves as so bad as defined by famous regula of Ulpianus?

3. BACK TO THE PAST – THE HISTORICAL ORIGIN OF THE SLAVERY, DEBT SLAVERY, AND LEGAL STATUS OF THE SLAVES

Let us travel virtually via historical era determining till today development of the Mankind. It is difficult to imagine but the legal system of the slavery existed although in Europe till past decades. In 1996 Prime Minister of Ireland on

² Greek poet, 8th Century BC

³ the King from Mount Olympus, son of Zeus and Hera. God of [blacksmiths](#), [craftsmen](#), [artisans](#), [sculptors](#), [metals](#), [metallurgy](#), [fire](#) and [volcanoes](#). By the myth he also built [automatons](#) of metal working for him, what is included tripods that walked to and from [Mount Olympus](#).

⁴ Ulpianus, Domitius (? – A.D. 223), Roman lawmaker with Phoenician origin.

behalf of the Republic beg pardon of those citizens sentenced and forced to work for the Catholic Church unpaid in theirs laundries between 1923 and 1996 [38].

3.1. THE CODE OF HAMMURABI

Hammurabi (1792 BC – 1750 BC) was the king of Babylonia, founder of the Ancient Babylonian Empire. Conquering the Mesopotamian small city-states, kingdoms, in the 28th year of his ruling he founded a new kingdom, called Babylonia (Fig. 3.).

The second year of his ruling called as “Hammurabi the king established a justice, and released a forced labour in his land”.

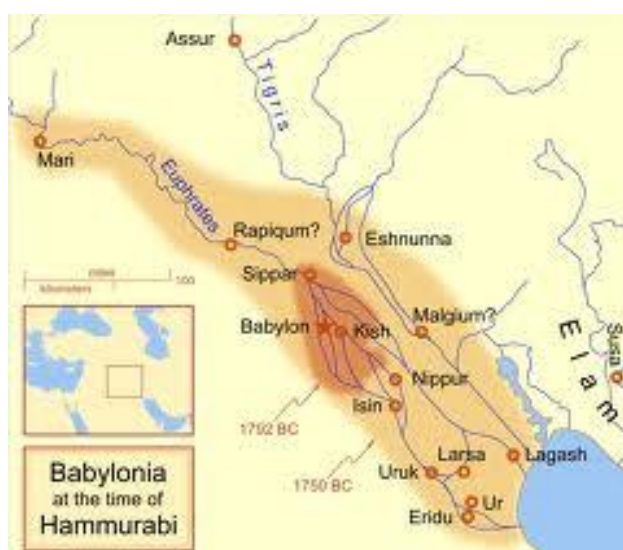

Fig. 3 The Map of the Ancient Babylonia

It is known that three hundred years(?) before Hammurabi's Code of Law there was another existing code of law of the king Ur-Nammu (21th Century BC), who was Sumerian king, ruling city of Ur.

A hundred year before Hammurabi the other code of law was established connected to king Lipit-Istar (1875 BC), ruling city of Isin. Theirs code of laws were engraved to stele. There are other lawmakers as Bilalama, king of Eshnunna, and king Sumu-Lailu, the King of Babylonia, establishing systems of norm to regulate relationship of the citizens of theirs kingdoms.

The Code of Hammurabi in fact is a collection of the adjudications of him and is more than a classical code of law. The reason is that only the God could create a law, and the mission of the kings was the “*kittu(m)*”, so as to keep the truth of God in force.

The Code of Hammurabi is written in the 2.25 meter high diorite stele having shape of the finger, and finger nail. The stele was found in 1902 during excavations in city Susa. The Code of Hammurabi consists of a prologue, 282 articles, and finally an epilogue. The last six articles are missing from the code (Fig. 4., Fig.5.).

The Prologue is a laudation to the King Hammurabi, to the Highest, to the lawmaker, who established justice and rights in the kingdom of Babylonia, “the king, obeyed by the four quarters of the world; Beloved of Ninni”.

After a long appreciation the Code says: “When Marduk sent me to rule over men, to give the protection of right to the land, I did right and righteousness in ... and brought about the well-being of the oppressed”.

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Róbert DR. SZABOLCSI

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

The Code of Hammurabi consists of many articles ruling over debt slaves, and common slaves. Some of those famous articles are as follows by [9, 19]:

Article I/7. If any one buy from the son or the slave of another man, without witnesses or a contract, silver or gold, a male or female slave, an ox or a sheep, an ass or anything, or if he take it in charge, he is considered a thief and shall be put to death."

Article IV/15. If any one take a male or female slave of the court, or a male or female slave of a freed man, outside the city gates, he shall be put to death.

Article IV/16. If any one receive into his house a runaway male or female slave of the court, or of a freedman, and does not bring it out at the public proclamation of the major domus, the master of the house shall be put to death.

Article IV/17. If any one find runaway male or female slave in the open country and bring them to their masters, the master of the slave shall pay him two shekels of silver.

Article IV/18. If the slave will not give the name of the master, the finder shall bring him to the palace; a further investigation must follow, and the slave shall be returned to his master.

Article IV/19. If he holds the slave in his house, and they are caught there, he shall be put to death.

Article IV/20. If the slave that he caught run away from him, then shall he swear to the owners of the slave, and he is free of all blame.

Fig. 4 The Diorite Stele with Code of Hammurabi
(Photo by R. Szabolcsi. The Louvre, Paris, France, 2011.)

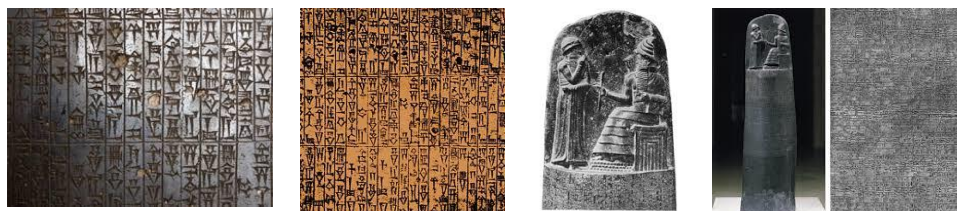

Fig. 5 The Code of Hammurabi
(Accessed at http://en.wikipedia.org/wiki/Code_of_Hammurabi)

The Code is defining the legal status of the debt slaves. If any have sold his family members, the slaves must serve for three years and in the fourth year they must be released from slavery. The Code is consists of articles about marriage between citizens and slaves, and defines many other relations of actions of slaves, and actions with slaves.

The criminal code and the penalty code of the law of Hammurabi were very easy to learn to it: the rest of the criminal acts, violations, although the simplest were penalized with the strongest sentence to death.

The epilogue of the Code closes with many mercies, such as: „Hammurabi, the king of righteousness, on whom Shamash has conferred right (or law) am I. My words are well considered; my deeds are not equaled; to bring low those that were high; to humble the proud, to expel insolence. If a succeeding ruler considers my words, which I have written in this my inscription, if he do not annul my law, nor corrupt my words, nor change my monument, then may Shamash lengthen that king's reign, as he has that of me, the king of righteousness, that he may reign in righteousness over his subjects”

If any does not hearing to the written norms of the Code, Hammurabi prayed for imprecations against them as follows: „May Nin-tu, the sublime mistress of the lands, the fruitful mother, deny him a son, vouchsafe him no name, give him no successor among men.”

As a conclusion from those written norms established by Hammurabi one can state that a written law replacing customs created a strong basis for the reliable and stable legal system. The Code helped the citizens to have clear relationships with landlords, with the Church, with Kingdom and the King, and they were able to manage the everyday life leaning on those articles given in the Code. It is evident from the Code that although slaves could own private properties, and contract on them: they could sell or buy goods, having witnesses, or, having written contracts.

Some articles of this Code survived many centuries with no changes in it, and was used in other codifications of written norms, e.g. the Article 196 of the Code of Hammurabi known in the Roman Law as *lex talionis* (An eye for an eye) [9]. The lucidity, the straightness, and the brutality of the Code helped to create norms acceptable for all. Otherwise, if any broke the rule he could count for very strong sentences from the court.

3.2. THE HOLY BIBLE AND THE SLAVERY

The first, and the oldest books compiled in the Old Testament is book of king David dated from (1010 BC – 970 BC). The latest books of the New Testament were written in 2nd Century AD.

Many verses of the Old Testament disserts about pauperization, debt slaves, and about slavery. The author will highlight some fragments from the Holy Bible interesting from the point of view of this article. If someone due to pauperization lost his land, instruments, and tools used in production of goods he could be sold for debt Slave.

The law of the slaves can be read in 2nd book of Moses, in verses 21,1-10. By the sentence of the God, if someone buys a slave, the slave must serve for the new master six years, and in the 7th year he must be released with no rewards. Worth to mention that this norm is stricter than it was in the era of Hammurabi [13, 19].

The 3rd Book of Moses, in verses 25,35-55 gives norms of caring about poor men. If a Jewish man got poor losing his land tools etc., the surrounding land owners were ordered to give him a paid work. If someone gave money for the poor Jewish, it was forbidden to ask interest for the loan. The reason for it was that Hebrew man was a God's slave and he could not put under power of other man [13].

The 5th Book of Moses, in verses 15,1-11 defines conditions for the releasing debt slaves. It was ordered at the 7th year to release the Hebrew slave with no loans. After that a man could return to his beloved [13].

The 5th Book of Moses, in verses 15,12-16 defines conditions for the release of the slave. He must be given goods to start newly the production. If he did not want to leave the house of the master, after his statement he could stay as slave for ever [13].

The 5th Book of Moses, in verses 20,1-20 defines norms for the war, mainly how to deal with the conquered nations. If the sieged city located far surrendered, the residents became taxpayer. If the sieged city located far did not

surrendered, after siege men were killed, women and children were captured for slaves. If a city located near did not surrender, after siege all residents were killed [13].

The slavery of the ancient societies cannot be judge from point of view of modern societies. Many cultures were in full power for many centuries to be felt down and be client for the stronger culture.

3.3. THE LEGAL STATUS OF THE SLAVES IN THE ANCIENT GREEK DEMOCRACY

The first Greek constitution was created by the famous mythical founder-king of Athens, Theseus, against whom Minotaur defeated, who was a creature with the head of a bull, and with body of a man. The constitution created an order in the society. The main orders were aristocracy, tillers, masters, and peasantry. The power of the aristocracy was based upon owning the land. It is worth to mention that although peasants could own land. From the 7th Century BC the state was ruled by the chief magistrates, representing the aristocracy, called archons⁵.

The landlords granting loans for their clients usually get them as debt slaves, due to pauperization of the debtors, and the plebeians. The Demos started to fight against superpower of the aristocracy, for the rights of the demos. They formulated following vindications:

- terminate debt slavery;
- create written laws instead of the custom in legal actions;
- emancipation, and equal rights with aristocracy;
- for all the Polites grant possibility to take part in the city-state common decisions, and government of Athens.

The Demos fights for the equal rights lasted for hundreds of years. At the beginning of the 5th Century the democracy was the form of the state.

The famous archon called Dracon⁶ in 621 BC created the first written code of laws replacing the unwritten custom. The first written code of laws was famous for its rigour called after its lawmaker *draconian rigour* punishing almost every violations and deeds with final sentence to death [7, 11].

Archon called Solon⁷ in 594 BC satisfying the wish of the citizens of the ancient Athens created a new code of law. He terminated the debt slavery, remissioned the debts of the debtors, but the political rights he provided based upon wealth. He was the founder of the timocracy based upon principle that only property owner can take part in the government in which love of honour is the ruling principle [7, 12].

Archon called Cleisthenes⁸ in 508 BC finished widening rights of the Athenian Demos and strengthening of the democracy is connected to him [7].

3.4. SLAVERY IN THE ROMAN EMPIRE

In Chapter 2 the famous Latin regula of Ulpianus, numbered as D.50.17.209 was discussed as follows: "Servitutem mortalitati fere comparamus", or in English, "Slavery can be considered close to death" [14].

Reading this article from the code of law the reader can imagine a very rigorous Roman Code of law. The person condemned in legal action, e.g. in civil code of law, was forced to satisfy the judgement in one month. If a person missed this deadline he was warned to satisfy the judgement one more time and debtor must take him into the court second time, in front of the Public showing that the condemned missed the satisfaction of the judgement. If the debt remained unpaid by the debtor creditor can take him for the second month. If the debt still remained unpaid the

⁵ meaning from the Greek language: ruler, or lord.

⁶ Greek politician (7th Century BC)

⁷ politician, warlord, poet, one of the Seven Greek Philosophers (638 BC – 558 BC).

⁸ noble Athenian politician, the Father of the Athenian democracy (570 BC – ?)

condemned person could be sold as slave beyond the River Tiber (Latin: *Tiberis*), or, could be executed on him capital sentence⁹. The *regula* read before disserts about differences between slavery and death.

A question might arise here: what happened to the Roman Code of Law after decline and fall of the Roman Empire in 476 AD?! Was it cleared once for all, or is it survived?! In spite of the rigour of the Roman Code of Law it was used both in Western–, and in Eastern Roman Empires. In the Byzantine Empire the Roman Code of Law was organic part of the legal system till 1453. In the era of the Ottoman Empire when a Turkish yoke was put onto Greece the Roman law was in force and used as local law called *Hexabiblos* law book, established and compiled in years of 1344/1345. Important to mention that the Greek Civil Code of Law established and compiled in 1946 is also involves many norms from the Roman Code of Law [28, 29].

It is evident that after the Decline and fall of the Roman Empire in 476 AD, the Roman Code of Law was in force and was used as written code of norms. In the era of resuscitation (Latin: *receptio*) of the Roman Code of Law more and more state used the Roman Code of Law. The Roman Code of Law was inspired many lawmakers and its *institutiones* were used in codes of law Allgemeines Landrecht, Prussia, 1794; Code Civil, France, 1804; ABGB, Austria, 1811; Codice civile, Italy, 1865; BGB, Germany, 1896 [28, 29].

It is an interesting fact that Roman law although today is in force in South Africa, besides its modern code of law. It is a unique state still keeping Roman law in force in the field of ownership, in survivance, and in privity legal actions [28, 29].

The first written form of the Roman law was the “Law of the Twelve Tables” (Latin: *Leges Duodecim Tabularum*) [8, 10]. The unwritten rules, the custom could change by the time, and its application of the legal procedures was very difficult, and depending on the personality of the judge. In 451 BC the team of lawmakers consisting of ten persons (Latin: *decemviri legibus scribundis*) was nominated to formulate Roman law based upon the Greek traditions and examples [8, 28, 29, 37]. It is fact that there are some articles in the Twelve Tablets in accordance with articles of the written rules of Solon. The philosophers say that there was a visiting team sent to Greece to learn to the Greek code of law.

It is important to mention that in the Roman Empire there was known an unpaid, public work (Latin: *opera publica*) on properties of the public e.g. on roads, on public facilities etc. during building and during reconstruction works, too [26].

3.5. SLAVERY IN THE HUNGARIAN KINGDOM IN THE MEDIEVAL

The purpose of this chapter is to summarize historical events from the era of the Hungarian Kingdoms related to slavery. The slavery is well-known from the early years of the Hungarian Kingdom. The first code of law defined and derived theirs social status, theirs rights, theirs obligations, and, sanctions in case of violations. The slavery in the Hungarian Kingdom was not a classical slavery: the slaves could be liberated from slavery and slaves can own properties, although they can serve for the Church. The legal status of the slaves was mainly derived in the laws of famous Hungarian kings, we will deal with.

3.5.1. Slavery in the era of King St Stephan the First

Saint Stephen I¹⁰ ([Hungarian](#): I. Szent István; [Latin](#): Sanctus Stephanus; [Slovak](#): Štefan I. or Štefan Veľký) is the first Hungarian King, the founder of the Hungarian Kingdom (Fig. 6).

⁹ Law of the Twelve Tables, Table I, III.1. (Latin: *Leges XII Tabularum*).

¹⁰ 975, Esztergom, Hungary – 1038, Székesfehérvár, Hungary.

As a ruler Saint Stephen I compiled two books of laws and a book for his son, Duke (Saint) Emeric on moral education of his, titled *Admonitions* (Latin: *De institutione morum*). It is supposed that the First book of law was compiled during life of Saint Stephen, while the Second book of law was compiled in the era of King Andrew I.

The oldest written documents dealing with First book of law of Saint Stephen were found in the Monastery of Admont (Province Steiermark, Austria). From the point of view of the main topic of this article it is worth to stop here for a while and read the book of law focusing attention to legal status of the slavery, debt slaves, and common slaves [4, 6].

The main articles of the First book of law deriving order in the ancient Hungarian society, involving those articles connected to slavery and slaves are as follows [4, 6, 30]:

- Article 14: if someone killed a slave, and if he was a slave too, he must be given to the master of the killed slave. If killer was a freeman he must pay for the killed slave.
- Article 20: the slave cannot accuse anybody in criminal act, and cannot be considered as witness.
- Article 21: if somebody liberate slave of someone else he must pay compensation both for the King and for the owner of the slave.

Fig. 6. King Saint Stephen with the flag and double cross.
(Accessed at http://en.wikipedia.org/wiki/Arpad_dynasty)

- Article 22: for the Military (Latin: *Miles*) and for the governors it was forbidden to put freemen (free citizens) persons into slaves.
- Article 28: it was forbidden for freemen the fornication with slaves. If someone breaks this rule two times his hair was cut, for the third time he was put into slaves, unless he saved himself by payment.
- Article 29: so as to keep honour of the freemen, if a freemen man married for a slave woman with the allowance of her master the freemen man was put into slavery, and he cannot save himself also with payment.

The main articles of the Second book of law deriving order in the ancient Hungarian society, involving those articles connected to slavery and slaves are as follows [4, 6, 31]:

- Article 3: if a slave killed other slave then master of the killer slave must pay half of the price of the killed slave. If he could not pay in 40 days, the killer slave must be sold and the price must be split into two parts and shared between masters.
- Article 4: if a slave killed a freeman, his master could pay for him one hundred oxen, if he wanted to do that. If he did not pay, the slave was given into the court.

- Article 5: if a freeman wanted to liberate slave of others, he must give the same number of the slave he wanted to liberate. The given slaves were split into two parts: 2/3 of the slaves went to the King, 1/3 went to the master of the liberated slaves. The King shared his slaves with the governor by half of the number of slaves.
- Article 6: if a slave has stolen property of others, for the first his nose was cut, unless he saved himself by payment. For the second time of the robbery his ear was cut, unless he saved himself by payment. If a slave has stolen for the first time he was sentenced to death.
- Article 16: if someone of the slaves put to the service for the Palace or for the fortress by the King, then in legal actions the word of a slave was considered equal for the word of the freemen.

From careful study of history it can be deduced that the early roving of Hungarians in Europe till 955 AD resulted in the capturing prisoners of wars taken into the Palace of the warlords as slaves. The slaves could be sold, changed, although killed having no consequences. The second large part of the slave order in Hungary was the conquered Slav residents of the Carpathian Basin.

Finally, although freemen were threatened by slavery if to pauperize, or marry a slave woman, or if to commit a crime many times. Often a few years of crop failure, a war, or [brigandage](#) committed against peasants might leave them unable to make their own way, and they must to take a loan at barons. If they failed with repayment they could serve as debt slave of the obligee. It was strongly forbidden to liberate slaves. However the King could put them into service although in the Palace with equal rights as governors owned [5, 6, 27, 28, 40, 41].

3.5.2. Slavery in the era of King Saint Ladislaus I

King Ladislaus I¹¹ of the Dynasty of Árpád reigned in the Hungarian Kingdom between 1077 and 1095 (Fig. 7).

As a king he was said to be righteous lawmaker. His main motivation was to prevent private properties of the owners. He was the first Hungarian King able to fight and win a war against Croatia interfering into internal unpleasantness of the nobleness. To the end of this war Dalmatia was in personal union with Hungarian Kingdom till the Mongol Invasion of Hungary in 1241 [4, 6].

¹¹ Poland, 27 June 1046 – Nyitra, Hungarian Kingdom, 29 July 1095.)

Fig. 7. The golden herma of the King Saint Ladislaus I of Hungary.
(Accessed at http://en.wikipedia.org/wiki/Arpad_dynasty)

After his enthronement he turned to finish with anarchy in the kingdom. Due to development of the economy many freemen were put into slavery. The pauperization of the population has led to a new tendency of massive robbery of goods so as to survive and not to starve. A protest against the established feudal order threatened the basics of the existence of the Hungarian Kingdom, and the lawmaker king Ladislaus I gave adequate code of law [32, 33, 34].

The King Saint Ladislaus I compiled his 3rd Book of law (3rd Decree) in 1077. The 2nd Book of Law was established and compiled after 1077, and it was a Penalty Code of Law [4, 6, 34]. The 1st Book of Law was established and compiled at sessions of synod held in city called Szabolcs, 20 May 1092.

The main articles of the 3rd Book of Law dealing with slaves, debt slaves, and with slavery in general, are as follows by references [4, 6, 34]:

- Article 4: if a freeman committed a robbery and he run into the Church, he was the slave in the Church providing asylum for him. If the priest liberates the refugee slave, the priest must be slaved and must serve for the Church as slave. The liberated slave must be sold in other country.
- Article 5: if a slave committed a robbery and run to the Church, he must be returned to his master. If the freeman commits robbery and if he runs to the Church, he must serve as slave of the Church. If slave run to the Church his master can take him out by payment. If master not able to take him out he will remain in the Church as slave.
- Article 7: if a virgin female commits robbery she must be sold for slavery, and could never return to freeman. If someone liberates her he must pay its price as fine.
- Article 17: if a robber runs to the Church and he says he is innocent he must be put under trial by combat. If he not an innocent person he must be judged as a freeman.
- Article 21: the reception of the runaway slaves or maids is forbidden. If someone hosts runaway slaves or maids he must pay fine.

The 2nd Book of Law of Saint Ladislaus rules many aspects of the problems of strengthening of the respect of the private property as follows [4, 6, 33]:

- Article 2: if a slave committed robbery his nose must be cut, and it could not be saved by paying fine. If he commits robbery second time his head must be cut.
- Article 6: if the judge does not cut the nose of the slave, or a freeman is escaped from the hanging, the judge will lost all of his property and he must be sold to slavery.
- Article 10: if someone surprize a slave during his robbery he must send the slave to the court for trial, otherwise his nose must be cut.
- Article 11: if foreign slaves gather for fights they must be sold.
- Article 12: if some freeman or a slave is surprized at robbery he must be hanged. If robber asks for the asylum in the Church he must be taken from the Church and instead of being hanged he must be blinded. If a freeman committed a robbery and asked asylum in the Church he must be taken from, losing his property, and, all of his children older than 10 year must be sold for slavery.

Regarding articles of the 2nd and the 3rd Book of Laws of Saint Ladislaus getting into order of slaves was a form of punishment of the criminal acts. The deed and the punishment were not equal. However these norms served very effectively in strengthening respect of the private properties although involving the trial combat. The Article 1/d of the 3rd Book of Law says that nobles of the Hungarian Kingdom swear that the robbery cannot remain unpunished; they would not spare and not hide the robber.

3.5.3. Slavery in the era of King Coloman I

King Coloman I¹² of the Dynasty of Árpád reigned in the Hungarian Kingdom between 1095 and 1116 (Fig. 8). King Saint Ladislaus I wanted him to succeed as king of Hungary, and wished to make Coloman a bishop. Therefore, Coloman was educated pursuant to the clerical traditions and acquired his subsequently famous learning, which earned him the appellation "*the Book-lover*" [4, 6].

At his time he was one of the most educated rulers of his age. The Polish chronicler, [Gallus Anonymus](#) described him as the king "who was more educated in literary sciences than any of the kings who were living in his age". His royal legislation work reached the pick in the Synod of Tarczal, where the prelates and barons of the Hungarian Kingdom revised the laws of the preceding kings. King Coloman issued new decrees reducing sensitivity of the laws of King Saint Ladislaus I [4, 6, 40, 41].

Fig. 8. King of Hungary Coloman I – The Book-Lover
(Accessed at http://en.wikipedia.org/wiki/Arpad_dynasty)

The 1st Book of Law of King Coloman rearranged the norms of the penalty code of book of laws of King Ladislaus I as follows [5, 6, 35]:

- Article 41: if the King grants a slave for someone slave's hair must be cut half-twink.
- Article 41: if someone holds in his house a runaway slave without permission of the King he must pay fine for the master of the slave.
- Article 43: if someone caught a runaway slave, the master of the slave could save him by payment.
- Article 44: if someone caught a runaway slave, keeping him in the master's house, and selling him, both the vendor and the purchaser must pay fine.
- Article 77: it was forbidden to sell Hungarian slaves abroad.

¹² Born 1074 – died 3 Feb 1116. King of Hungary and Croatia. From 1108 his full royal title was: King of Hungary, Slaviconia, Croatia and Dalmatia.

The 2nd Book of Law of King Coloman often referred as Decrees of Synod of Esztergom. Articles dealing with slavery, and slaves were as follows by [5, 6, 36]:

- Article 15: it was forbidden to keep a slave of the Church at private houses and lands;
- Article 29: if a slave of the Church became free his child was a freeman of the Church.
- Article 30: it was forbidden to order a slave for a priest, unless he was liberated by his master.
- Article 67: it defined how share the incomes between the Church and the slaves, if he used own oxes, or used oxes of the Church.
- Article 69. if someone taught slave of someone else for writing and reading, or someone make a priest from the slave with no permission of the master of the slave, the teacher was obliged to buy the slave, and pay extra fine for his action.

The books of law of King Coloman I were more human as laws of the King Saint Ladislaus I. Important to mention that slaves can have private properties, they could serve for the Church, although can could get a priest, after liberating them. They were valuable labour force; therefore he must not kept by others in case of runaway from the master, or landlord: it was forbidden to sell them abroad as slaves.

4. SERFDOM IN THE HUNGARIAN KINGDOM IN THE MEDIEVAL

4.1. THE LEGAL STATUS OF THE SERFS

The term "serf" (Hungarian: *jobbágy*, Latin: *joubagio*, *jobbagio*) had many interpretations in the early Hungarian Kingdom. Those early meaning were as follows: noble, baron, the first, the highest between the freemen at high positions [4, 6, 20, 21, 40, 41].

In the 11th Century the word *jobbágy* (English: *serf*) was used for noble freeman serving the King straight in the Palace. From the 13th century servants in the King's Palace were called for barons [4, 6, 40, 41].

The etymology of the word *jobbágy* is as follows: originally this word was used to call freeman peasants owning land, but with the obligations to work unpaid for the lord of the manor, and in return serf were entitled to protection, justice and the right to exploit certain fields within the [manor](#) to maintain their own subsistence.

There are some argues that it comes from the intermediate adjectival of the word "jó" (English: *good*) getting "jobb" (English: *better*). Other rivaling hypothesis that the origin of the word "*jobbágy*" can be traced back to Turkish word „*jagbu*“, which was transmitted to the Hungarians by the the Khazars [21].

The royal fortresses mainly served as elements of the defence system of the country. The defenders of the fortresses were knights and military persons (Latin: *Miles*). The personal of the fortress (Hungarian: *várjobbágy*, Latin: *iobaggiones castr*) was recruited from Hungarian freemen, from the freemen of the population found in the Carpathian Basin. In spite of the term *jobbágy* they were freemen and, they were fighting under the flag of the King (Latin: *servientis regis*), or under the flag of the Comes (Hungarian: *ispán*, from the original Slavic word *pan*, *span*, *zsupan*) in the brigades of the county [4, 6, 22, 40, 41].

The social class *serfdom* meant also a peasants working for the landlords, and for the Church the predestinated group of serfs charged with necessity of service as equestrian warrior (Latin: *jobbagiones equites*), the warriors of the Abbey of Tihany, or noble warriors (Latin: *jobbagiones nobiles*).

In the middle of the 14th Century there was established a unique social class of the population owning the same rights and obligations, called *serfdom*. The [manor](#) formed the basic unit of feudal society and the [Lord of the Manor](#)

and his serfs were bound legally, economically, and socially. Serfs formed the lowest [social class](#) of feudal society of the Hungarian Kingdom [4, 6, 25, 40, 41].

4.2. DEBT SERVICE OF THE SERFS

The serf was committed to give service for the lord of the manor. The order of the Medieval was the following: a serf "worked for all", a knight or baron "fought for all", and a churchman "prayed for all". Thus, everyone had a place in the society. The serf was the worst fed and paid, however he had his place and, unlike [slaves](#), serf had certain rights in land and property owning, too. The debt service level was changing year by year, and the serfdom was fighting for hundreds of years to fix the debt they might pay for the lord of the manor [4, 6, 21, 25, 40, 41].

In the Hungarian Kingdom in the 12th Century the landlords, the fiefs and the serfs, sometimes the cities formulated the debt service in the form of the contracts, warrants, or patents in written form. These actions were known as *conditionarii*. This type of warrant called *urbarium* in Latin language.

In the Hungarian Kingdom the debt service provided for the fiefs by the serfdoms consisted of three elements:

- 1/9 part of the product being produced by the serfs;
- rental fee for the parcel of land serf has cultivated. The fee was paid in money.
- forced and unpaid work on the lord's fields, on his mines, forests and roads (*this type of work was called as 'robot'*)

During reign of the Louis I the Great, who was the most senior member of the Capetain House of Anjou, the Article 6 of the Book of law of his of 1351 ordered to collect the 1/9 part of the products for the landlords, otherwise it was collected on behalf and for the King. It meant that it was impossible to avoid tax paying.

As monetary system was strengthened in Hungary in the 14th Century the general rule was to pay rental for the land cultivated by serfs in money (Latin: *terragium, census*).

The serfs were forced to work unpaid on the fiefs manor depending on the parcel they cultivated. The average territory of the serf parcel was cca. (20-30) acres. The unpaid, forced work (*robot*) was derived in (15-20) working days per a serfs' parcel, and per a year [4, 6, 21].

There were many revolts, wars against taxes paid by the serfs. In Hungary, after the Dózsa rebellion of peasants in 1514 there was established an act about the unpaid work of the serfs (Hungarian: *robot*) calling it for the *servitium ordinarium* (English: normal, common service). The Law of the year of 1514 redefines the debt service of the serfs and defining 52 working day as unpaid work to be executed on the lord's fields. Every week a day must be spent and worked on the fiefs' land. There was established the forth additional item in the debt service: serf must give the gift for the landlord [4, 6].

In the Hungarian Kingdom the forced, unpaid work (*robot*) of the peasants executed for theirs fiefs, landlords for the rental fees of lands is known from the early years of the Kingdom, starting in 1000 with enthronization of the King Stephen I. It means that since that time the word *robot* was known and used in the Hungarian language.

After conquest of the Carpathian Basin by the Magyars the Slav nations living in the basin were put into slavery providing labour force for the production mainly in the agriculture. The slavery was ceased, and was replaced by serfdom. The social, economical, and political status of the serfs were formed for hundreds of years. In Hungary the debt services persisted till the emancipation from serfdom held in 11 April 1848, till this year serfs were forced to work unpaid for the fiefs and landlords [4, 6, 21, 25, 40, 41].

5. "MALENKIJ ROBOT" – THE MODERN UNPAID AND FORCED LABOUR AFTER WWII

The term from the Russian language „маленькая работа” (English: *small/few work*; Hungarian: *kis munka*) came to use in the Hungarian language after the World War II. In Hungarian language it means forced, unpaid work, executed mainly in very difficult circumstances, for example in Siberia. There was in force a Red Army Order Number 0060 dated from 22 December 1944 to gather the population both men and women, although youth from occupied countries and send them to Soviet Union to support rebuilding and reconstruction works [39, 40, 41]. It is said that approximately 130 thousands of Hungarians were transported to Soviet Union by this military order.

By the legend the Soviet soldiers tried to whist Hungarian people that they will serve only for a while, and there is a small work to do in the Soviet Union (Russian: *маленькая работа*). There are thousands of those souls taken for the *malenkij robot* to Soviet Union had never returned back to the Mother Land, they died in the Soviet Union. The survivors of this *small work* returned to Hungary in the middle of 50's.

What is interesting here is that inspite of the meaning of the original Russian word *маленькая работа*, Hungarian language received this Russian word as *robot*, because feature of theirs work executed in the Soviet Union was a penal servitude rather than the free and paid work called in Russian language as *работа* [39, 40, 41].

6. CLOSING REMARKS

The author made an attempt to find origins of the term *robot*, starting with ancient societies and cultures prospering thousands of years before modern era. After finding roots of the establishment of the slavery, the Hungarian Kingdom's first lawmaker-kings were put into focus of attention.

It was derived, that already in the early centuries of the existence of the Hungarian Kingdom the term *robot* was known and used in the Hungarian language for deriving debt services of the slaves.

Inspite of many disputed accuracies in the etymology of the term *robot* one can say that the origin of the term *robot* can be traced back to the archaic Slavic term *rab*, meaning *unfree* person. The unpaid, forced work of the Slavs, latter the work of the serfs was called for *robot* and the term was used also in the Hungarian language.

Worth to make difference between Slavic languages: the Slovak, the Czech and the Polish languages use this word for the same meaning of forced, unpaid labour, whilst the Russian word *работа* means paid, free labour. In the modern Hungarian language term *robot* is still used for exhausting and long-lasting work, and still popular to use it.

It is easy to see that statement of Isaac Asimov, that the first use of the word *robot* for the automata made Karel Čapek's name immortal. Starting with the first automata of the ancient beginnings from 1st Century AD by Heron of Alexandria, till present day many languages use this term prosaically. Understanding importance of the science fiction work of Karel Čapek the programming language of the Fanuc robots was named after the famous Czech writer as Karel.

Keywords: Corvée, serfdom, slave, slavery, robot.

Kulcsszavak: Ingenymunka, jobbágy, szolga, szolgaság, robot.

REFERENCES

- [1] http://en.wikipedia.org/wiki/Karel_Capek (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [2] <http://en.wikipedia.org/wiki/R.U.R> (Accessed: 11 Sep 2013.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Róbert DR. SZABOLCSI

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

- [3] KAREL, Č. *Rossum's Universal Robots*, 1920. Translated by Paul Selver and Nigel Playfair. (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [4] CSIZMADIA, A. (Ed.) *History of Hungary and its Law (in Hungarian)*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, Hungary, 1995.
- [5] RUSZOLY, J. *History of law of Europe (in Hungarian)*, Püski, Budapest, Hungary, 1997.
- [6] MEZEY, B. (Ed.): *History of the Hungarian law (in Hungarian)*, Osiris Kiadó, Budapest, Hungary, 2004.
- [7] HORVÁTH, P. (Ed.): *History of the international law (in Hungarian)*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997
- [8] FÖLDI, A., HAMZA, G. *The history of the Roman Law and its institutiones (in Hungarian)*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, Hungary, 1996.
- [9] KMOSKÓ, M. *Laws of Hammurabbi*, Kolozsvár, 1911.
- [10] ZLINSZKY, J. *Lex XII Tabularum (in Hungarian)*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, Hungary, 1991.
- [11] <http://en.wikipedia.org/wiki/Dracon> (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [12] <http://en.wikipedia.org/wiki/Solon> (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [13] The Holy Bible, Kálvin János Kiadó, Budapest, Hungary, 2000.
- [14] HAMZA, G. – KÁLLAY, I. *De Diversis Regulis Iuris Antiqui – Digesta 50.17*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, Hungary, 1996.
- [15] TELKES, Z. (Ed.): *Encyclopedia of the automation*, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, Hungary, 1986.
- [16] <http://hu.wikipedia.org/wiki/Robot> (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [17] <http://en.wikipedia.org/wiki/Robot> (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [18] http://en.wikipedia.org/wiki/Three_Laws_of_Robotics (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [19] <http://hu.wikipedia.org/wiki/Rabszolgaság> (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [20] <http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/noble.htm> (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [21] <http://hu.wikipedia.org/wiki/Jobbággy> (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [22] <http://hu.wikipedia.org/wiki/Várjobbággy> (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [23] <http://www.websters-online-dictionary.org/> (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [24] HOMER *Iliad*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1967.
- [25] <http://en.wikipedia.org/wiki/Serfdom> (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [26] http://en.wikipedia.org/wiki/Opera_publica (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [27] <http://en.wikipedia.org/wiki/Corvée> (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [28] <http://jesz.ajk.elte.hu/nagy21.html> (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [29] http://webu2.upmf-grenoble.fr/DroitRomain/Anglica/twelve_Johnson.html (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [30] <http://www.angelfire.com/zine/pantagruel/stistvanI.htm> (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [31] <http://www.angelfire.com/zine/pantagruel/stistvanII.htm> (Accessed: 11 Sep 2013.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Róbert DR. SZABOLCSI

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

- [32] <http://www.angelfire.com/zine/pantagruel/LaszlolI.htm> (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [33] <http://www.angelfire.com/zine/pantagruel/LaszlolII.htm> (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [34] <http://www.angelfire.com/zine/pantagruel/LaszlolIII.htm> (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [35] <http://www.angelfire.com/zine/pantagruel/KalmanI.htm> (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [36] <http://www.angelfire.com/zine/pantagruel/KalmanII.htm> (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [37] <http://www.romaikor.hu> (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [38] http://index.hu/kulfold/2013/02/20/allami_rabszolgasag_volt_1996-ig_orszagban/ (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [39] http://hu.wikipedia.org/wiki/Malenykij_robot (Accessed: 11 Sep 2013.)
- [40] SZABOLCSI, R. *Some remarks on the word robot (in Hungarian)*, Debreceni Műszaki Közlemények, ISSN 2060-6869, Vol. 2013/1., p(71-88) (in Hungarian).
- [41] SZABOLCSI, R. *The Birth of the Term Robot*, Advances in Military Technology, Vol 2/2013, ISSN 1802-2308, (Peer-reviewed, in Print).

MEDIA INFLUENCE AND RECEPTION ANALYSIES

MÉDIAHATÁS- ÉS BEFOGADÁS VIZSGÁLATOK

In this treatise I would like to summarize the scholarly theories and empirical inquiries trying to explain the impact of media on the public; scientific literature treats them as landmarks in the influence and reception analyses.

A tanulmányban azokat a tudományos igényű elméleteket és empirikus vizsgálatokat szeretném összefoglalni, amelyek a média közönségre gyakorolt hatását igyekeztek megválaszolni, és amelyeket a médiahatás-kutatás és a befogadás vizsgálatok mérföldköveinek tekint a szakirodalom.

BULLET THEORY

In the twenties and thirties both public and scientific thinking were characterized by the so-called 'bullet theory' according to which mass media has a considerable and direct impact on the people, i. e. the messages coming from the media are banging as bullets into the public making a permanent change in it. Bullet theory is also known as 'hypodermic model'. This theory had been evolved in its most coherent form in Harold Lasswell's book entitled *Propaganda Techniques in the World War* (1927). Lasswell wondered how the propaganda techniques applied in the First World War were able to produce a large-scale change of opinions so setting Europe on fire. Bullet theory represents mass communication as a one-way process (media stimulus – reaction of public) in which the public plays a passive and uncritical role, so there is no way to affect media (i. e. for active feedback). The public in this theory is assumed to be a homogeneous mass each member of which reacts upon the messages falling on him or her as the bullets in the same way. Social theory at that time noted the loosening of personal ties, the dissolution of traditional identities, the atomization of society (i. e. the appearance of „lonely crowd”) as facts. Therefore it was thought that the public becomes especially exposed to the manipulation efforts of the media. Lasswell expounded in detail the devices of successful propaganda such as the creation of an image of enemy and the deliberate lying.

Lasswell's research seemed to be supported by the fact that in the thirties the totalitarian states of Europe – and in particular the Nazi Germany and the Stalinist Soviet Union – made the best of the opportunity of propaganda in a previously unknown measure relying on the modern means of mass communications (and first of all on the radio) which plunged the whole world into war a few years later (see Brown, 1963). A well-known instance for the great impact of the media is the radio play entitled *War of the Worlds* produced in 1938. Orson Welles' science-fiction depicted the attack of the „aliens” on the United States by means of news programs. According to the contemporary reports the radio play threw the crowd into a panic because the ones who hadn't heard its prologue thought that was an account of actual events.

TWO-STEP FLOW OF INFLUENCE MODEL

After the researches in the '20s and '30s assuming great influence of media, there had been coming a new paradigm in the scientific surveys in the '40s: the model of the *two-step flow of influence*, in which it was stated that media is capable of affecting the public opinions only in a small compass and indirectly.

Paul Lazarsfeld and his co-researchers studied in their *The People's Choice* (1948) the affects of the presidential campaign in Ohio State in 1940 on the electors. In the campaign, through their repeated measurement in a six month

period, they discovered that people's political preferences were barely changed, which means they were resistant to the attempts of influence. Accordingly, they were concluding that people played an active and critical role in the process of mass media. They presumed the public did not respond to the messages coming from the media as a homogenous mass, but everybody was accepted it in their own way, because the impact of media met with other effects (i.e. the model of media-stimulus – public-response must be complemented by new variables). Lazarsfelds felt that media is able to affect the thinking of electors only indirectly and in a two-step flow. People listen mostly to the supremes in opinion's forming – for instance in the family and at their workplaces – which proves the greater influence of interpersonal communication as opposed to mass media. The supremes in opinion's forming, at the same time, develop their opinion leaning primarily on media and so – in a restricted and indirect sense – media is affecting people after all.

SELECTIVE PERCEPTION THEORY

Selective perception theory seeks an answer to the question why the media has so limited effect on the society, that is to say, why the political campaigns are so inefficient.

In his book entitled *The Effects of Mass Communication* ([1949] 1960) Joseph Klapper explained the results of Lazarsfeld's (and his colleagues') research by the selection of the people overwhelmed by messages. People are seeking for the messages confirming their views and are shunning those being inconsistent with them. Klapper distinguished three levels of this selection:

- selective choice means that people don't pay particular attention to any newspaper or program of which they are convinced to represent opinions opposed to their own views;
- selective perception means that even if they run into such messages they let them go by;
- and finally, if they make a mental note of them they will wipe them out fast.

Klapper interpreted this, reclining upon Leon Festinger's theory of cognitive discordance-reduction (1957), as a characteristic of human nature to avoid disharmonic situations, i.e. it endeavor to get rid of all those informations and opinions which make human beings to rethink their own elaborated worldview because this rethinking would eat up too much cognitive energy. It follows from the theory of selective-affects, thought Klapper, that media has a role primarily in the affirmation of the existing opinions and not in provoking change in opinion. To be more exact, as stated by the Hungarian media-researcher Angelusz Róbert (1983), the heavy is the distance between the communicator and the receiver the small is the possibility for change in opinion.

CULTIVATION THEORY

The decisive media-effect theory in the '70s was the *cultivation theory* associated with the Hungarian linked American media-researcher George Gerbner, who thought the great social influence of media is certified. The wide range spread of television played a role in the emergence of the new theory, which seemed to have a more influential affect on public opinion than the printed media and radio which were in monopolistic situation by that time. According to Gerbner, the affects of media manifest itself in the long term, i.e. it gets on in a cumulative manner, viz. on a way of homogenizing the heterogeneous opinions existing in the society. The researcher, died at Christmas in 2005, stated that television, which became a more important source of information than personal experience, not only confront with reality but also shape this reality: it rearranges the images of reality following certain roles, creating a new (virtual) reality. Media is selective: some elements of reality are cultivated, while others are played down. Media has, accordingly Gerbner, an acculturative role, i.e. it influences culture and conceptions of culture, it is to say, under its impact who spend a great amount of time watching the screen, progressively accept the images shown in television as the true representation of reality.

HADTUZOMÁNYI SZEMLE

Andrea SZAK

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

George Gerbner published his theory first in his study entitled *Toward cultural indicators* (1969). To start with, he demonstrated through quantitative analysis of content what media cultivates, for instance, how often and in which context appear Afro-Americans in the media. Later, he divided people, in his empirical research, into two groups: the heavy viewers, watching television more than four hours for a day and the light viewers, watching television less than this. Comparing the world-view of the heavy and light viewers, he discovered that those worldview who watching more television is nearer to that of television, for instance, they tend to underestimate the amount of Afro-Americans, but at the same time overestimate the rate of Afro-American criminals in society. Gerbner's in short time successive theory was criticized by many. It was hold against him that we cannot talk about a unified worldview on the basis of our contemporary multichannel television market where one channel is broadcasting action films all the time, the other one news, and the third one is cooking programs. At the time of Gerbner's first inquires, the television market of the United States was dominated by the oligopoly of the three big television networks, *ABC*, *CBS* and *NBC*, while the contemporary American viewer can choose from 200-500 channels on cable. Critics emphasized the fact that not everybody has the same habit of watching television: those who watching television principally in the morning, face with other massages than those who watching television at evenings. They hold it also against Gerbner that he used crucially quantitative and not qualitative means of investigation, i.e. neither does he take into account the contexts of massages, neither the different walk of life and personal experiences of the viewers, in turn these have influence on the interpretation of what they watching on television.

AGENDA-SETTING THEORY

Contrary to Gerbner's cultivation theory, which belongs to the models which presume the heavy impact of media, the *agenda-setting theory* seemed to strengthen again the school of limited effects couple of years later. It was Bernard Cohen who first stated in his book entitled as *The Press and Foreign Policy* (1963) that media, especially news-media, specified primarily not what we should think but rather about what should we think. Media influence indeed the agenda of public opinion, but it has not that much effect on the interpretation of the themes listed in the agenda.

Maxwell McCombs and Donald Shaw in their *The agenda-setting function of mass media* (1972) argued, referring to their study about the electioneering in 1968 in the North-Californian little town, Chapel Hillben, that media was playing the role of *information gatekeeper*. It sets out only a limited number of events from those happening almost infinitely in the world. The results of their research are summarized as follows by the authors:

Thus, selecting from the events media establish an order of importance (i. e. a value-hierarchy): it regards certain events as important, and finds others less important. The majority of people thinks the important topics are those appearing in the headlines and in bulky news coverage. But their judgements on the individual cases are not remarkably affected by the mass media.

The reality has been considerably influenced by the discovery of the priming role of media: one aim of modern political communication is to prime successfully, i. e. to determine the agenda advantageously for the political friends and disadvantageously for the political foes.

FRAMING THEORY

If the agenda of media is able to affect the agenda of public opinion and politics, then another question arises: what affects the agenda of media? One possible answer is that the owners of the mediaholdings, the informants frequently quoted in the news, and other influential persons have determinant impact on media contents. According to framing theory media is kept under the control of political and economic elites and at the same time rank and file (devoid of money, power and competence) can reach media only as receivers. In sharp contrast with „masses” elites are able to

HADTUZOMÁNYI SZEMLE

Andrea SZAK

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

affect media messages efficiently. In consequence media doesn't represent the messages (and in particular the news) impartially but it distorts them, i. e. it presents them in an interpretation frame that lays stress upon some elements of the context of events and obscures others. Therefore during the presentation of political problems news automatically offer certain interpretation giving them preference over others, that is to say, they provide a „preferred” reading. According to this marxist-rooted approach media bears the dominant social ideology thereby it inevitably gives a distortion of reality; media is an instrument of the ruling classes to shape the consciousness of the masses and to legitimate the existing order (conf. the notion of „culture industry” in the Frankfurt School; see Silverstone, 1999). According to this theory the influence of media is less in the case of elites getting their bearings from different sources than in the case of non-elites dependent on mass media. For the elites media is just a new source of information while for the „masses” it is the sole source of information.

The theory was formed in the '70s in the writings of the journal *Screen*, but its most coherent form can be found in Edward Herman and Noam Chomsky's *Manufacturing Consent. The Political Economy of the Mass Media* (1988). As a matter of fact, Herman and Chomsky stepped forward with a new variant of the early propaganda-theories, claiming that there is a decisive role of governmental power, which influences media, and the connected interests of the big business concerns in forming public opinion, and this influence is facilitated by the conception of media, as well as the fact journalists willingly rely on official sources. Making of consensus is nothing else than the homogenization of the heterogeneous opinions can be found in society. As they write, their new propaganda-model discloses those manners in which money and power sort it out what news are worth for communicating, and provides facility for the government and the dominant private interests to be able to pass their messages to the public.

Nevertheless, Herman's and Chomsky's „propaganda model” differs in several points from the classic model (such as that of total regimes) since the mainstream media of western societies doesn't use systematically devices such as creating an image of enemy or deliberate lying. So the use of the term 'propaganda' is problematic – even within the frame of the theory. It ignores the well-known cases when media is apparently not an instrument for maintaining the status quo but for changing it – see for instance the above-mentioned McCarthy- or Watergate-case.

Framing theory is questioned by the technological development as well. As for the variation-coloured media market amateurs came on the scene beside professional communicators who hadn't been able to put in a word in the past – for instance at the communal radio stations. And although such mediums never belonged to the mainstream media (i. e. their share of audience was minimal), they offered an alternative interpretation of reality independent of political elites. Since the internet came into existence the most important traditional mediums (the newspaper, the radio, the television) have lost their informing and opinion-forming hegemony. Internet provides a comparatively cheap opportunity not merely for a multi-source controlling of information but for expressing views as well; this means that it can equilibrate handicaps rooted in the differences of social status (at least theoretically). But at the same time the sources of internet information is held less reliable than that of traditional mediums, and the access is far from being general, so it is limited exactly for the socially disadvantaged groups which confines the role of this new medium in the mass communications.

SPIRAL OF SILENCE

Following the theory of *bandwagon-effect* or the „hang on with the winner”-effect, when people perceive from the pictures shown in the media that one of the political powers are going to win, they tend to represent themselves as followers of that political power, moreover they possibly is going to vote for that political power, albeit they are sympathetic with a different one. Their motivation is rooted in the fear of isolation or in the desire of “hanging on with the winner”. The formulators, the already mentioned Lazarsfeld and his co-researchers (1948), accentuate at the same time that the bandwagon-effect can be accommodated only in the case of those electors who do not have too much interest in politics

and those who do not have fully developed political preferences. Media, accordingly, influences people's opinion and behavior, but only in a restricted area and under certain circumstances (see also Angelusz, 2002).

The theory of spiral of silence was developed further from the bandwagon-effect which was a return to the theories arguing heavy social influence of media. According to this, media is affecting people's opinion and habit through creating a climate of opinion: it makes them believe that the dominant public opinion is different from theirs. This theory was articulated in *The spiral of silence: a theory of public opinion* (1974) written by the German politologist and pollster Elisabeth Noëlle-Neumann. According to Noëlle-Neumann, those who feel that their opinion is in accordance with the public opinion, are louder in their voice in stating their standpoint, but those, who feel they represent a minority report, stay in silence or change their public opinion because of their fear from social isolation. The theory of spiral of silence was plastically drawn by the British historian and media-researcher John Keane in his book *Media and democracy* ([1991] 1999). Keane believes the spiral of silence is an oblique, stated in other words: self- or inherent, social censorship.

Thus, according to Noëlle-Neumann media affects the perception of reality because it can be found everywhere and because different mediums are prone to expressing the same views. Mass media keeps showering information on the people and keeps influencing their notion about social reality – i. e. it keeps conveying norms.

ENCODING/DECODING MODEL

The encoding/decoding theory can be labelled as a part of limited influence school. Its starting-point (after Valentin Voloshinov, 1975) is the semiotic consideration according to which a text is always polysemantic, that is to say, it is not evident by any means that the message has the same meaning for both the sender and the receiver. A text never has an immanent meaning independent of the receiver; meaning is a matter of constant strife in social interaction.

The encoding/decoding theory was articulated in the book *Encoding/decoding* (1980) written by the British Stuart Hall. His starting point is the meaning is coming to existence through usage. To connect a meaning to a sign depends primarily on the context. Interpreting a news is determined, beside other things, by the circumstances of news-making (for instance by the number of news-sources used by the medium), by the groups which influence the narrative of the affair, by the social and economic status of the receivers and by the material conditions of reception. The language of media is consequently always ideological, i.e. it carries always a preferred interpretation inspired by the dominant values, argues Hall in accordance with the framing-theory, but he also adds that the receiver is free in accepting, considering or reject this interpretation.

Hall's encoding/decoding theory was empirically tested by David Morley. In his work entitled as *Television, Audiences and Cultural Studies* ([1980]1992) he formulated the assumption that the viewer plays an active role in decoding the sign; the meaning is shaped by the circumstances and context (the antecedent of subject) of reception. The viewers use different strategies in the process of interpretation.

Morley – adapted from Hall – distinguished three possible theoretical strategies of interpretation of messages:

- dominant position (the viewer accepts the preferred meaning of the message);
- negotiated position (the viewer accepts certain parts of the predominant code, and discards others);
- oppositional position (the viewer discards the predominant interpretation as a whole).

The question of what affects the interpretation of a TV-program is discussed by Morley only in general in his work quoted above. He thinks the way of reception is affected by the psychical structure, the socio-economic position, the sub-culture, the manner of viewing, and the sex of the individual .

Kulcsszavak: média, médiahatás, médiahatás elméletek, médiabefogadás vizsgálatok, tömegkommunikáció.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Andrea SZAK

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Keywords: media, media influence, theories off media influence, reception analysies, mass communication.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. 1.Bajomi-Lázár Péter: Manipulál-e a média? Médiakutató, Bp.,Nyári lapszám,Hatásrovat 2006.
2. O'Sullivan,Tim –Dutton Brian-Rayner Philip : Médiaismeret
3. Bp., Korona Kiadó 2002.
4. Angelusz Róbert-Tardos R. : Médiahasználat vagy médiafogyasztás?
5. Jel-Kép, 3. sz. 1998.
6. 4. Jostein Gripsrud: Médiakultúra,médiatársadalom Új Mandátum Könyvkiadó Bp., 2000

**DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix**

**Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám**

**A MENTÁLIS ÁLLÓKÉPESSÉG-VIZSGÁLATOK BEVEZETÉSÉNEK LÉPÉSEI A
MAGYAR HONVÉDSÉG ÁLLOMÁNYÁBAN (2006-2009)**

**INTRODUCING THE MEASURES OF ADVERSITY QUOTIENT RESEARCHES IN
THE HUNGARIAN DEFENCE FORCES (2006-2009)**

A jelen tanulmányban áttekintjük a megpróbáltatás-tűrés és az ehhez kapcsolódó mentális állóképesség természetét és jellemzőit, mivel a katonai állományra jellemző krízisek megélésének egyik lehetséges, sőt talán a legfontosabb preventív és konstruktív módja a magasabb szintű megpróbáltatás-tűrés és mentális állóképesség kialakítása. Stoltz (1997) mentális állóképesség elméletének kidolgozása óta kutatók tucatjai foglalkoznak a ma annyira aktuális kérdéssel, hogy hogyan tudjuk megőrizni a legnehezebb körülmények között is önbizalmunkat, józan gondolkodásunkat, döntés- és cselekvőképességünket. A kutatások azt találták, hogy amennyiben magas a mentális állóképesség szint (kontroll-érzet, a tenni akarás, a felelős, ugyanakkor optimista gondolkodás, példamutatás) kevésbé jellemző a kivárás, a felelősség egymásra áttolása, a cinikus demoralizálás, a fásultság, a megszokotthoz való merev ragaszkodás (Kobasa, 1979). Az alacsonyabb mentális állóképesség szintet mutatók viszont nem veszik fel velük a gondolkodási tempót, a negatívumokra koncentrálnak, blokkolják a cselekvésben őket. Ez a csapaton belüli konfliktust, megemelkedett stressz-szintet eredményezhet.

In this article we make an attempt to present the resistance in facing adversity and the nature and characteristics of the related mental resilience. We consider that for overcoming crisis situations in the armed forces one of the possible, maybe the most important, preventive and constructive methods is to develop a better abilities in mental resilience and resistance in facing adversity. Since the elaboration of Adversity Quotient (AQ) Stoltz (1997) dozens of research and training institutions have focused on this very actual question: how can we keep in the midst of the most difficult circumstances our self-confidence, clear thinking, decision making and acting ability. It is also our aim to measure the psychological and mental performance, their resilience and on what answer typology they react to challenges. For the armed forces this carries double importance: on the one side to preserve and to develop their own mental resilience, on the other, to help their peers who perform to a lesser extent or are demotivated. The higher the Adversity Quotient (the sense of control, desire to act, responsibility, at the same time optimistic thinking, setting examples) the less likely will they be prone to wait it out, postpone satisfaction, shift responsibility to another, cynic demoralisation, lethargy, rigid clinging to routine (Kobasa, 1979). Subjects with a lower AQ, will not share their mental tempo, concentrate on negative thinking, or stop their peers in their tracks. This can often lead to conflicts and to elevated stress levels.

BEVEZETÉS

A krízisek „megélésének”, elviselni tudásának egyik lehetséges, talán legfontosabb prevenciós módszere a magasabb szintű mentális állóképesség kialakítása. Nagyon sokan foglalkoznak azzal az aktuális kérdéssel, hogy hogyan tudjuk megőrizni a legnehezebb körülmények között is az önbizalmunkat, józan gondolkodásunkat, döntés- és cselekvő képes-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

**DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix**

**Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám**

ségünket, miként lehetséges, hogy egyes emberek talpon maradnak ott, ahol a többség összeomlik, hogy kitartanak akkor, amikor mások már régen feladták. A kognitív pszichológiának köszönhetően ma már tudjuk, hogy hétköznapi viselkedésünket úgynevezett kognitív sémák automatizmusa vezérli. Idegrendszerünkben fix kapcsolatok épülnek fel, amelyek bizonyos kulcsingerek észlelése esetén gyorsan és automatikusan kialakítják az adott helyzetre adandó válaszokat. Seligman (1993) bebizonyította, ha olyan helyzetbe kerülünk, amelyben saját cselekedeteinknek nincs hatása a körülöttünk zajló eseményekre, elveszítjük a kontroll érzését, és legközelebb már nem is próbálkozunk, még akkor sem, ha nyilvánvalóan uralni tudnánk a szituációt. Ezt a jelenséget nevezte tanult tehetetlenségnek.

A 2002-es évi World Health Report óta visszatérő téma, hogy a modern társadalmakban miért vált a lelki egészség megőrzése különösen nagy kihívássá, valamint hogy a lelki egészség zavarai milyen mechanizmusokon keresztül vezetnek egészségromláshoz. A mentális zavarok jelentős anyagi veszteséget jelentenek a társadalom számára, és ez a tendencia rosszabbodni fog, ha nem teszünk ellene tudatosan. Annak ellenére, hogy számos országban, különösképpen Ausztráliában, Hollandiában, Svéd- és Finnországban bizonyítottan hatékony módszereket alkalmaznak arra, hogy elsősorban a különösen veszélyeztetett rétegek megbirkózási készségeinek javításán keresztül előzzék meg a magatartási zavarok kialakulását és súlyosbodását, nálunk ezeknek a módszereknek az alkalmazása csak kísérleti stádiumban van. Viszonylag kevés hasonló jellegű hazai vizsgálat folyt eddig, a vizsgálatok eredményei pedig azt mutatják, hogy a változó társadalmi helyzetekkel való megbirkózási készségek, a reménytelenség, kontrollvesztés lelkiállapota igen fontos veszélyeztető tényező, és a hagyományos kockázati faktorok számának növekedése – alkohol, dohányzás – is társadalmi és pszichológiai faktorokra vezethető vissza (Orth-Gomer et al., 2002, Bobak és Marmot, 2005).

A WHO ajánlása a munkahelyi környezetre a következő:

„Az optimális egészségi állapot úgy érhető el, hogy életkorunknak és nemünknek megfelelően növeljük fizikai és szellemi képességeinket, fejlesztjük a változó élet- és munkakörülményekhez szükséges alkalmazkodóképességünket, fokozzuk erőtartalékainkat, és új egyéni teljesítményeket érünk el a munkában és az élet más területein.”

MEGPRÓBÁLTATÁS-TŰRÉS ÉS MENTÁLIS ÁLLÓKÉPESSÉG PROFIL ÖSSZEFÜGGÉSEINEK FELTÁRÁSA AZ EGÉSZSÉGMAGATARTÁSSAL

A nemzeti és nemzetközi katonai szervezetekben, katonai törzsekben, valamint a nemzeti katonai képviselőteken végzendő munka nagy felelősséget ró az ott szolgálatot teljesítőkre, hiszen munkájukkal, helytállásukkal nemcsak magukat, hanem Magyarországot és a Magyar Honvédséget is képviselik, minősítik. Ezért különösen fontos, hogy olyan katonák tevékenykedjenek, akik fizikai és pszichés egészségének felmérése folyamatosan megvalósul, kifejezett tekintettel a katonai szolgálat alatt esetlegesen fellépő krízishelyzetek megélésére, hatásának feltárására, a felmerülő megpróbáltatások elviselésére, tűrésére és a velük való megküzdésre.

A megpróbáltatásokkal való megküzdésben alul maradó (krízisben lévő) egyén legfontosabb személyiség- és viselkedési jellemzői a következők:

- figyelme beszűkül, elsősorban a problémájára irányul, azon belül is kisebb részekre;
- az ilyen személy ambivalens benyomást kelt, olyan emberét, aki a krízishelyzet megoldásán, magyarázatán dolgozik, ugyanakkor elgyötört, félelmek, szorongások kínozzák;
- érzelmi reakcióit kevésbé képes kontrollálni, lehet rendkívül impulzív;
- mindennapi tevékenysége, munkavégzése a korábban megszokotthoz képest alacsony határfokú;
- az emberi kapcsolatai megváltoznak (másokat aszerint ítél meg, hogy kap-e tőlük segítséget vagy sem);
- a tájékozódó attitűdök rendszere összeomlik (krízisben lévő egyénnek nincs önmagára vonatkozó jövőképe);
- hajlamosabb egészségkárosító szerekhez nyúlni;
- sok mindent tud a problémáról, de ismereteit nem tudja rendszerezni, átgondolni.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

**DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix**

**Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám**

A magyar katonák fokozódó nemzetközi szerepvállalásával és a katonai feladatokból eredő lélektani terhek növekedésével a krízisek, megpróbáltatások és ezek megélésének pontosabb megismerése szinte elengedhetetlen mind a szakemberek, mind a parancsnokok részéről.

A POTENCIÁLIS KRÍZISHELYZETEK A KATONAI HIVATÁSBAN

A korszerűsödő Magyar Honvédség a folyamatos változások éveit éli, ami már önmagában komoly alkalmazkodóképességet kíván a szervezet tagjaitól. A változások mértéke és gyakorisága fokozza a traumatizáló hatások és konfliktusok megjelenését, ezáltal a krízishelyzetek kialakulását. A kiszámíthatatlanság, a váratlanság, a bejósolhatatlanság a megterhelő élethelyzetekben növelik a krízisek kialakulásának esélyét.

Emellett a haderő előtt álló új kihívás az expedíciós jellegű tevékenységek erősödése, a NATO nemzetközi feladataiban való jelentősebb mértékű részvétellel. A magyar katonai kontingensek egyre nagyobb kihívást jelentő nemzetközi műveletekben vesznek részt, ami komoly felkészültséget kíván katonai- és pszichológiai értelemben egyaránt.

A missziók alatti feladatvégzéshez kapcsolódó potenciális megpróbáltatások és krízishelyzetek:

- beilleszkedési nehézségek, a szervezeti szocializáció problémái;
- együttműködési problémák;
- összezártaságból, bezártságból adódó alkalmazkodási nehézségek;
- "főnök-beosztott" konfliktusok;
- a túl sok feladtból adódó túlterheltség (időhiány);
- a feladathiányból eredő unalom;
- az egysíki feladatok okozta monotónia;
- az egyén képességeit meghaladó feladatok, kompetenciahiány érzése;
- az információhiány (vagy téves információk), mint válságkeltő tényező;
- a szervezetlenségből eredő konfliktusok;
- katasztrófák, balesetek, harci cselekmények, terrortámadások, tragédiák által kiváltott krízisek;
- a tartós fenyegetettség által kiváltott krízis;
- idegen és ismeretlen földrajzi környezet.

A MENTÁLIS ÁLLÓKÉPESSÉG ÉS A MEGPRÓBÁLTATÁS-TŰRÉS

A jelen kutatás célkitűzése szempontjából fontos áttekintenünk a megpróbáltatás-tűrés és az ehhez kapcsolódó mentális állóképesség természetét és jellemzőit, mivel a krízisek megélésének egyik lehetséges, sőt talán a legfontosabb preventív és konstruktív módja a magasabb szintű megpróbáltatás-tűrés és mentális állóképesség kialakítása. A jelen vizsgálat során egy speciális, az MH állományára kifejlesztett teszt (ld. 1. számú melléklet) segítségével feltérképezzük az állomány megpróbáltatás-tűrési és mentális állóképesség szintjét, melyet egy mérőszámban (Mentális Állóképesség Kvóciens, továbbiakban MÁQ) is kifejezünk. Továbbá ezzel összefüggésben felmérjük a missziós állomány stressz-jelenlét és -tűrési mutatóit, a missziós tünetek megjelenését, az állomány egészséghez való viszonyát és a pszichés jóllétüket, közérzetüket is. Ezáltal arra törekszünk, hogy előrejelezzük, hogyan reagál az állomány a nehézségekre: mennyire maradnak kezdeményezőek és optimisták váratlan és kellemetlen élethelyzetekben. Feltételezzük, hogy akinek magas a mentális állóképessége, az energikusabb, kezdeményezőbb, önállóbb, felvállalja az élet nehéz helyzetzeit, magasabb a teljesítménye, jobb a probléma-megoldási hajlandósága, egészségesebb életet él.

Az MÁQ elméleti hátterét az 1960-as években indult, azóta világszerte folytatott átfogó idegrendszeri és pszichológiai kutatási eredmények szolgáltatják (Wortman & Brehm, 1995). A kognitív pszichológiának köszönhetően ma már tudjuk, hogy hétköznapi viselkedésünket gyermekkorunkból hozott, úgynevezett kognitív sémák automatizmusa vezérli. Ez azt

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

**DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix**

**Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám**

jelenti, hogy az élet során gyűjtött tapasztalatokra építve idegrendszerünkben fix kapcsolatok, épülnek fel, amelyek bizonyos kulcsingerek észlelése esetén gyorsan és automatikusan kialakítják az adott helyzetre adandó válaszokat.

Ehhez kapcsolódóan az MÁQ felméri az állomány szellemi és mentális teljesítőképességét, állóképességét, milyen mintázat alapján reagálunk a kihívásokra. Elmondhatjuk, hogy az MÁQ az a mérőszám, amely a veszélyhelyzetekben megjelenő automatikus gondolkodási mintáink hatékonyságát méri. Stoltz (2003) szerint a folyamatos kihívások során, ha az egyén úgy észleli és érzi, hogy nincs befolyása a helyzetre, az inkompetencia, a megfelelni nem tudás érzése a tanult tehetetlenség állapotába taszíthatja. Emellett azokat a beégett szokásokat és viselkedésmintákat méri, ahogy az ember a kihívásokra reagál. A mutató a megpróbáltatással szembeni gondolkodásunk négy területét határozza meg: a kontroll, az aktív felelősségtudat, a reális hatótávolság és az időbeli fennmaradás vizsgálatát végezhetjük el segítségével.

**KAPCSOLÓDÁSI PONTOK A U.S. ARMED FORCES ÁLLOMÁNYÁBAN LEFOLYTATOTT MEGPRÓBÁLTATÁS-
TŰRÉSI KUTATÁSOKHOZ (1998-2008)**

Leszögezhető, hogy a fegyveres szolgálat mind fizikailag, mind mentálisan igen megterhelő, és e megterhelés maradéktalan teljesítéséhez fokozottan egészséges állományra van szükség. A U. S. Army ide vonatkozó longitudinális követéses vizsgálatainak (MSMR, 2007/1.) eredményei is azt mutatták, hogy a fegyveres szolgálatba belépő állomány a releváns szűrővizsgálatoknak és előírásoknak köszönhetően kifejezetten egészségesnek mondható, így a Magyar Honvédség állományában is fokozott figyelmet kell fordítanunk ennek a relatíve jó egészségi állapotnak a megőrzésére és a megbetegedések kialakulásának megelőzésére.

A U. S. Army keretében végzett longitudinális vizsgálatsorozat során (MSMR, 2003-2006) a külszolgalatra induló állomány 75 %-ának az általános egészségbecslési mutatója (önbecsléses adatok) a „nagyon jó” kategóriába esett, míg a visszatéréskor ez a mutató 60%-os értéket vett fel. Azt találták, hogy ez a visszaesés (általánosságban legalább egy kategóriát jelentett az önbecsléses ötfokú skálán) a külhoni szolgálat során jelentkező megpróbáltatások és kihívások eredménye, illetve a szolgálat körülményeire vezethetők vissza. Azt is vizsgálták, hogy a visszatérő állomány körében a megpróbáltatás tűrés szintje hogyan alakult. Azt az eredményt kapták, hogy a megpróbáltatás tűrés szintje az életkorral fordított arányosságban állt, a 40 év feletti állomány kétszer alacsonyabb megpróbáltatás tűrés szintet mutatott, mint a 21-25 korosztályú állomány tagjai. Továbbá azt találták (MSMR, 2007/4.), hogy a külszolgalatot befejező állomány esetében a visszatéréskor relatíve magas a depresszió, a szorongás, a szer-függőség és a PTSD gyakorisága (legalább egy mentális megbetegedést diagnosztizáltak a külszolgalatból visszatérő állomány 12%-ban, 2001-2006). A férfiak körében magasabb volt a mentális megbetegedések aránya, illetve náluk nagyobb arányban jelentkeztek alvás-zavarok is.

A külszolgalatból való visszatérés után végzett szűrővizsgálat-sorozat részeként (MSMR, 2007/6.) a rutin jellegű vizsgálatok közé tartozik a fizikai vizsgálatok mellett a mentális betegségek (pl. PTSD) szűrése és követéses kezelése is. Azt találták, hogy a külszolgalatból visszatérés 3-6 hónapját követően erős összefüggés volt a vizsgált állomány mentális állapota és a külszolgalatból való visszatéréskor tapasztalt megpróbáltatás tűrés szintjük között. Ez az adat a kutatók szerint azt mutatja, hogy bár pl. a PTSD korai jelei nem egyértelműen mutatkoznak, nem elég differenciálisan az első diagnosztikus vizsgálatok során, azonban az állomány megpróbáltatás tűrés képességének szintje nagy valószínűséggel jelezheti a mentális problémákat. Ezzel a mutatóval akár megelőzhető, illetve megfelelő módon kezelhető az esetlegesen kialakuló mentális probléma még a korai szakaszban. Az alkoholfogyasztás, és – dependencia vonatkozásában az ezen a területén végzett longitudinális vizsgálatok (MSMR, 1998-2002) azt mutatták, hogy a U.S. Army belépő állományának 75%-a fogyasztott alkoholt és a szűrővizsgálati felvételi eljárások során a megkérdezettek 26 %-a számolt be komolyabb alkohol-problémáról a vizsgálatot megelőző évre vonatkozóan. A már több éve szolgálatot teljesítő állo-

**DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix**

**Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám**

mányon végzett párhuzamos szűrővizsgálatok eredményei azt mutatták, hogy az alkohol-probléma igen magas arányban (több mint 20%) jelen van a fiatalabb (21-25 év) korosztályú nőtlen férfi állomány körében. Az 1990-es évek közepén az alkohol-probléma volt a második vezető ok a betegállományba kerülésnek a U.S Army kötelékében, míg 2001-re az alkohol-dependencia a hatodik helyre csúszott vissza az egészségügyi problémák sorában. Emellett azonban az alkohol-probléma maradt a vezető ok a halálos balesetek kialakulásában.

Az egészségmegőrzési és prevenciós modellek kialakítása során a U. S. Army szakemberei arra törekedtek, hogy egy olyan általános érvényű egészségfejlesztési modellt állítsanak fel (MSMR, 2008/3.) az állomány szűrővizsgálati adatai alapján, mely a kockázati faktorok multidimenzionális súlyozását teszik lehetővé. A kifejlesztett modell helyzet-specifikus tényezők vizsgálatát is engedélyezi, az ún. hiba vagy zaj források kiszűrésére, mely minimalizálja vagy éppen kioltja hatásukat. A súlyozást három fő területen végezték el minden kockázati faktor esetében, melyek a vizsgált faktorok által okozott megbetegedések abszolút kockázati gyakoriságára, az okozott megbetegedések relatív kockázati gyakoriságára és az okozott megbetegedés gyógyításához, a felépüléshez szükséges kórházi, illetve betegállományi napokra épültek. A vizsgálatban a vezető megbetegedések az izom, porc és ín-sérülések voltak (főként a hát, és mellkasi, térd, boka, könyök és váll), a felső- és alsó légúti megbetegedések, majd ezután mentális megbetegedések és a különböző dependenciák következtek.

AZ ÁLLOMÁNY MENTÁLIS ÁLLÓKÉPESSÉG ÉS MEGPRÓBÁLTATÁS TŰRÉSÉNEK, ILLETVE STRESSZEL VALÓ KAPCSOLATÁNAK ÉS PSZICHÉS EGÉSZSÉGÉNEK FELMÉRÉSÉRE SZOLGÁLÓ TESZTEK BEMUTATÁSA (FŐBB MÉRÉSI TERÜLETEK ÉS ALSKÁLÁK)

Mentális Állóképesség Kvóciens és Megpróbáltatás-tűrés Profil dimenziói

I. KONTROL DIMENZIÓ

Két fontos kérdést vet fel a Megpróbáltatás-tűrés Profil e dimenziója:

Milyen mértékben tudja a személy befolyásolni a helyzet kimenetét?

Milyen mértékű kontrollt érez maga a személy a kezében?

Azok a személyek, akik magasabb kontrol szinttel rendelkeznek a mentális állóképesség területén, valóban szignifikánsan jobban tudják kontrollálni és befolyásolni a megpróbáltatással teli, magas stresszel járó helyzetek kimenetét. A magasabb kontrol szinttel rendelkezők még azokban a szituációkban is, melyek megoldhatatlannak tűnnek, vagy meghaladják a képességeiket, találnak olyan aspektust, amelyet befolyásolni tudnak, így nem érzik olyan mértékben megterhelőnek vagy félelmetesnek az adott helyzetet, mint az alacsonyabb kontrol szinttel rendelkezők. Az alacsonyabb kontrol szintet mutatók, ha úgy látják, hogy nem képesek teljes mértékben uralni vagy legalábbis befolyásolni a bizonytalan helyzeteket, akkor hamar feladják, és meg sem próbálják megoldani azokat.

II. FELELŐSÉGTUDAT

Ez a dimenzió szintén két kérdés megválaszolásában segít:

Milyen mértékben érzi felelősnek magát a személy a stresszel teli helyzet kialakulásában?

Mennyire tartja önmagát felelősnek ennek a helyzetnek a megoldásában?

Az aktív felelősségérzet a motiváltság mellett a cselekedetek mögött álló egyik legfontosabb mozgatórugó. Azok a személyek, akik a Megpróbáltatás-tűrés Profil ezen dimenziójában magasabb pontszámot érnek el, felelősebbnek érzik magukat a stresszel teli szituációk kezelésére, függetlenül attól, hogy ki idézte elő ezt a helyzetet. Náluk kevesebb annak az esélye, hogy tehetetlennek vagy tanácstalannak érezzék magukat, míg az alacsonyabb pontszámot mutatók általában az ilyen helyzetekben kétségbeesettnek és áldozatnak érzik magukat.

**DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix**

**Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám**

III. KITERJEDÉS MEGÍTÉLÉSE

A reális hatótávolságot vagy kiterjedést vizsgáló dimenzió fő kérdései:

A stresszel teli, bizonytalan helyzet esetleges negatív kimenetele hogyan fogja érinteni a személy szakmai megítélését?

Milyen mértékben érinti ez a szituáció életének más területeit is?

Ha a személy úgy érzi, hogy kézben tartja a szituáció akár még negatív kimenetét is, akkor sokkal hatékonyabb és eredményesebb lesz a probléma megoldásában. Ebben a dimenzióban magasabb szintet elérők képesek a reálisan, a helyzet súlyosságának megfelelően észlelni és kezelni a munkájukból adódó stresszel teli bizonytalan szituációkat, és nem engedik, hogy az életük más területeire is kihassanak ezek. Az alacsonyabb realitás szinttel rendelkezők nem képesek megfelelően felmérni a helyzetet, és hajlamosak a túlságos aggodalomra és akár agresszív viselkedésre is képesek önmagukkal és/vagy másokkal szemben a túlzott bizonytalanságkerülésük miatt.

IV. IDŐBELI FENNMARADÁS

Az idői dimenzió az alábbi fő kérdésre ad választ:

Mennyi ideig fog a megpróbáltatás, illetve a bizonytalan stresszel teli helyzet fennállni?

Még a legnagyobb nehézségek sem olyan elviselhetetlenek, ha tudjuk, hogy egyszer biztosan véget fognak érni. Ebben a dimenzióban magasabb pontértékkel bírók rendelkeznek azzal a rendkívüli képességgel, hogy még a végeláthatatlannak tűnő nehézségeket is úgy tekintik, mint egy éppen fennálló, de hamar elmúló, ideiglenes problémát. Ez a képességük segíti őket az optimizmus és a remény fenntartásában. A kifejezetten alacsony idői szinttel rendelkezők szinte minden felmerülő problémát végtelen ideig fennmaradó, és ezért igen súlyos helyzetként élik meg.

SZUBJEKTÍV JÓLLÉT - JÓ KÖZÉRZET (WELL-BEING) VIZSGÁLATA

A pszichológiai jóllét teljes spektrumának átélését önmagunk elfogadása, a múlt pozitív értékelése, személyes fejlődésünk folyamatos érzése, minőségi emberi kapcsolatok birtoklása, és az a meggyőződés jelenti, hogy életünk értelmes célokat követ, amelyeket autonóm módon, a környezetünk fölött kontrollt gyakorolva valósítunk meg (Grob, 1994). Ezen területek alakulását tárja fel a Jó Közérzet kérdőív.

A vizsgált dimenziók: Önfogadás, Pozitív emberi kapcsolatok, Autonómia, Környezeti kontroll, Életcélok és a Személyes fejlődés lehetősége.

MUNKAHELYI-STRESSZ JELENLÉT KÉRDŐÍV

A stressz jelenlét kérdőív megmutatja, hogy a stressz tényezők közül melyik milyen mértékben jellemzi az állomány munkáját, illetve bemutatja azt is, hogy ezek jelenlétét milyen erősségűnek ítélték meg.

A vizsgált stressz-tényezők: időnyomás, igazságtalanság, verseny, felelősség, váratlanság, szakmai konfliktus, emberi konfliktusok, munka és magánélet összeegyeztethetlensége, szakmai nyomás, diszkrimináció, fizikai körülmények, visszajelzés hiánya, személyes fejlődés hiánya, információ hiány, függőség feletttestől, függőség munkatársaktól, támogatás hiánya, képzettség hiánya, nem megfelelő fizetés.

MUNKAHELYI-STRESSZ TERHELÉS KÉRDŐÍV

A Stressz terhelés kérdőív megmutatja, hogy az állomány a stressz tényezőket mennyire érzi megterhelőnek a szolgálat munkájuk során.

**DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix**

**Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám**

A TÜNETEK MEGÉLÉSÉNEK ALAKULÁSA

A skála itemei megmutatják, hogy a vizsgálati személyek milyen gyakran érezték a kérdésfelvétel előtti hónapra vonatkozóan, hogy az alábbi stressz-tünetek előfordultak a szolgálat alatt.

A vizsgált tünetek: fáradtság, levertség, elégedetlenség, unalom, ingerültség, figyelemzavar, szorongás, idegesség, alvási zavar, fejfájás, gyomorprobléma, feledékenység, szédülés, fáradékonyosság, étvágytalanság vagy falási rohamok, döntésképtelenség, keringési zavarok, fokozottabb dohányzás, fokozottabb alkoholfogyasztás, lazítási képtelenség és az alkalmatlanság érzése.

BECK-FÉLE DEPRESSZIÓ KÉRDŐÍV RÖVIDÍTETT VÁLTOZATA (RÉTHELYI, 2001)

A vizsgált Depresszió tünet-együttes összetevői a szociális visszahúzódság, döntésképtelenség, alvászavar, fáradékonyosság, túlzott aggodás a testi tünetek miatt, munkaképtelenség, pesszimizmus, örömképesség hiánya és önvádolás. A vizsgálati személyek négyfokozatú skálán válaszoltak, hogy egy-egy állítás mennyire jellemző rájuk. A rövidített kérdőív pontszámait megbízhatóan átszámíthatjuk az eredeti pontszám értékekre (nem depressziós, enyhe depressziós, közepesen súlyos depressziós tünet-együttes, súlyos depresszió állapotokra nézve). A rövidített kérdőív Cronbach-alpha értéke 0,085, amely a kérdések igen jó belső konzisztenciáját mutatja.

KOHERENCIA-ÉRZÉS KÉRDŐÍV

Rahe és Tolles (2002) vizsgálatai szerint az általunk is alkalmazott 9 tételes kérdőív megbízható és valid eszköz, magas belső konzisztenciával. A többdimenziós önjellemző mérőeszközt a mindennapi stressz-hatások és a rendelkezésre álló megküzdő kapacitások átfogó felmérésére fejlesztették ki, melynek a koherencia-érzés dimenzióját az „élet értelme” jelzővel is ellátták. Ezt a dimenziót hét kérdés alkotja (pl.: Úgy érzem, életem egy nagyobb terv része).

EGÉSZSÉGI ÁLLAPOT ÖNBECSLÉSE

Az elmúlt években számos vizsgálat bizonyította (Idler és Benjamini, 1997), hogy az egészségi állapot önértékelése, az ún. „self-related health” a megbetegedések egyik legmegbízhatóbb előrejelzője, megbízhatóbb, mint a szűrővizsgálati eljárások többsége. Az egészségükre vonatkozóan három konkrét kérdést tettünk fel, a kortársaival és kollégáival összehasonlítva hogyan értékeli a vizsgálati személyek a saját egészségi állapotukat, illetve összességében hogyan minősítik a saját egészségi állapotukat. Arra vonatkozóan is tettünk fel kérdést, hogy az elmúlt évben hány napig volt kórházban, illetve egészségügyi szabadságon. Az egészségi állapot megítélése szempontjából a betegnapok számát lényegesen megbízhatóbbnak tartják.

AZ MÁQ ÉS AZ MTP VIZSGÁLATOK EDDIGI, A MAGYAR HONVÉDSÉG ÁLLOMÁNYÁN VÉGZETT KUTATÁSOK EREDMÉNYEI

A Magyar Honvédség kötelékében szolgálatot teljesítő állomány Mentális Állóképességének és Megpróbáltatás-tűrési Profiljának felmérése egyrészt éppen azokat a jellemzőket tárja fel, melyek a fegyveres testületekben való hatékony és sikeres helytálláshoz feltétlenül szükségesek: állhatatosság, ellenálló-képesség, szívósság, észszerűség, reális gondolkodás, vállalkozókészség, jó problémamegoldás, aktivitás, eredményesség, teljesítmény, kitartás, energia, optimizmus, jó egészségi szint és felelősségtudat. Másrészt a vizsgálat segítségével feltárhatjuk a mentális állóképesség és megpróbáltatás-tűrési alakulásával kapcsolatba hozható egészség-mutatók alakulását is az állomány körében. Az előző vizsgálatok (Szilágyi, 2007; 2008), azt az eredményt mutatták, hogy a magasabb MÁQ szinttel rendelkezőkre az egészségkárosító szerek ritkább használata, az egészségfejlesztéshez való pozitívabb hozzáállás, a magasabb szintű pszichés

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

közérzet és fokozottabb stressz-tűrési képesség, illetve alacsonyabb szintű általános tünetszint volt jellemző. A magasabb MÁQ szint mellett a felmért állomány eredményeiben szignifikánsan pozitívan korrelált a szubjektív jólléttel ($r=0,406^{**}$), a koherencia érzéssel ($r=0,317^{**}$) és az általános egészségi állapot önbecslésen alapuló mutatójával ($r=0,288^{**}$) is. Szignifikánsan negatívan korrelál az MÁQ a depresszió mutatójával ($r=-0,327^{**}$), a pszichoszomatikus és testi tünetekkel ($r=-0,374^{**}$), a stressz jelenlét ($r=-0,284^{**}$), és a stressz-terhelés mutatóival ($r=-0,373^{**}$).

Szignifikáns regressziós összefüggést találtunk továbbá a felmért állomány dohányzási szokásai és az MÁQ szintje között ($B=-0,105^{**}$). Azt találtuk, hogy a magasabb MÁQ szinttel rendelkezők kevesebbet, vagy egyáltalán nem dohányoznak az alacsonyabb MÁQ szinttel rendelkező társaikkal összehasonlítva. Mivel regressziós összefüggésről van szó, feltételezhető, hogy az MÁQ mintegy védő szerepet tölt be a dohányzás megakadályozásában, illetve a magasabb MÁQ szinttel rendelkezők kevésbé érzik szükségét a dohányzás, mint stressz-oldó, megbirkózást elősegítő tényező alkalmazásának. Azt is láthatjuk, hogy a magasabb MÁQ szinttel rendelkezők szignifikánsan kevesebb napot töltöttek kórházban, illetve egészségügyi szabadságon a felmérést megelőző évben ($B=-0,087^{*}$). Ez az eredmény szintén a magas szintű MÁQ védő szerepét támasztja alá. A szív és érrendszeri megbetegedések tekintetében azt találtuk, hogy a MÁQ magasabb szintje esetében ezen betegségek valószínűsége csökken ($B=-0,106^{**}$). Úgy is fogalmazhatunk, hogy az alacsony mentális állóképességgel rendelkező állománytagok esetében nagy valószínűséggel előre jelezhető ilyen típusú megbetegedés. A felső-alsó légúti megbetegedések tekintetében is hasonlóan alakul az előrejelző érvényesség ($B=-0,104^{**}$), így a megbetegedés valószínűsége a mentális állóképesség alacsonyabb szintje esetén nagyobb. Az allergiás megbetegedések esetében a szignifikáns összefüggés nem olyan erős ($B=-0,085^{*}$), tehát az MÁQ alacsony szintje önmagában nem teljes mértékben magyarázza az allergiás megbetegedések megjelenését. Úgy tűnik, hogy ehhez társulnia kell a pszichoszomatikus tünetek fokozottabb megélésének és a munka-stressz nehezebb feldolgozásának is. Az ideg-elme betegséggel összefüggésben elmondható, hogy az MÁQ magasabb szintje kisebb valószínűséggel párosul ilyen típusú megbetegedéssel, ezen a területen is védő szerepet tölt be a mentális állóképesség ($B=-0,099^{**}$).

AZ MÁQ TESZT JÓSÁG-MUTATÓI, ITEMEI LEÍRÁSA ÉS A VÁLASZPONTOK ELOSZLÁSA

Az MÁQ teszt eddigi teszteredményei és reliabilitási mutatói a Magyar Honvédség állományában

Az előző vizsgálatok során (Szilágyi, 2007; 2008) a Magyar Honvédség állományára speciálisan kifejlesztett 20 állításból álló teszt segítségével feltérképeztük az állomány mentális állóképesség szintjét, melyet egy mérőszámban (MÁQ - Mentális Állóképesség Kvóciens) fejeztünk ki.

A jelen vizsgálatban a felmért állomány mentális állóképesség mutatójának átlagértéke 59,69 (az MÁQ mérőszáma 20-100 pont közötti értéket vehet fel, mivel a 20 állítást egy ötfokú, Likert-típusú skálán mérjük fel), mely érték a számtani középérték (60 pont) közelében van. Elmondható továbbá, hogy az állomány MÁQ értéke normál eloszlást mutat, szórása 8,59. A legkisebb MÁQ érték a felmért mintában 42, a legmagasabb MÁQ érték 84 volt.

Az MÁQ mérésére kifejlesztett teszt belső konzisztenciájának vizsgálata során abból indultunk ki, hogy egy teszt megbízhatóságát leggyakrabban a tesztet alkotó itemek együjtjárásának mértékéből becsüljük. Az ún. felezéssel eljárás (split-half) segítségével a két részre osztott teszt első felén elért pontértéket korreláltatjuk a második felére adott pontértékekkel. Az SPSS reliabilitás vizsgálatokor ennek a becslésnek az általánosítását, az összes lehetséges tesztfelezés átlagkorrelációit alkalmazzuk. Az MÁQ teszt reliabilitása: Cronbach $\alpha = 0,72$, melyből láthatjuk, hogy az MÁQ teszt viszonylag jó belső konzisztenciával rendelkezik az aránylag kis mintán (324 fő, ebből validnak bizonyult 194 fő MÁQ tesztje) végzett kutatás alapján.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

**DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix**

**Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám**

Eredmények

A demográfiai kérdések eredményei

A Magyar Honvédség állományának egészségmagatartásának megismerését célzó, és az egészségfejlesztési, ill. prevenciós modellt megalapozó keresztmetszeti bio- és pszichoszociális rendfokozatra, állományi kategóriára, korra, nemre és szolgálati helyre reprezentatív felmérésben 564 fő vett részt. 458 férfi (81,2 %) és 106 (18,8%) nő.

Az önkéntes és önköltözött kérdőíves kutatásban 245 fő (43,3%) hivatásos, és 319 fő (56,6%) szerződéses állomány adatait kezeljük. Főtiszt 20 fő (3,5 %), tiszt 99 fő (17,6%), tiszthelyettes 169 fő (30%), tisztos 203 fő (36 %) állomány töltötte ki a kérdőívet, míg 73 fő (12,9%) nem adta meg a rendfokozatát. Szolgálati évek számát tekintve, átlagosan 7,85 éve szolgálnak a felmérésben részt vett állomány tagjai. Legrövidebb 2 hónap, leghosszabb szolgálati idő 38 év volt. Főként szellemi, irodai munkát végzők aránya 23,4 % (132 fő), főleg fizikai munkakörben dolgozók aránya 28,4 % (160 fő), míg vegyes munkakörben (fizikai és szellemi egyaránt) 272 fő (48,2 %) dolgozik a felmérésben résztvevők körében. A beosztás jellegét tekintve 3 fő (0,5 %) felsővezető, 114 fő középvezető (20,2%), 132 fő alsóvezető (23,4 %), és 315 fő (55,9 %) végrehajtó adatait ismerhetjük meg. A felmérésben résztvevők többségének, 362 főnek (64,2 %) szolgálati helye nem azonos a lakóhelyével. Iskolai végzettségüket tekintve főiskolai/egyetemi végzettséggel 143 fő (25,4 %) rendelkezik, szakiskolát 269 fő (47,7 %) végzett, egyéb középiskolai végzettséggel 133 fő (23,6 %) rendelkezik, míg 8 általánost 19 fő (3,4 %) fő végzett. Családi állapotukra nézve elmondhatjuk, hogy 287 fő (50,9 %) házasságban él, 3 fő (0,5 %) özvegy, házastársától külön él 2 fő (0,4 %), elvált 50 fő (8,9 %), és nőtlen/hajadon 222 fő (39,4 %). Megkérdeztük, hogy a felmérésben részt vevők vettek-e már részt előzetesen misszióban, 381 fő (67,6 %) azoknak a száma, akik nem teljesítettek szolgálatot misszióban. Abból a 183 főből (32,4 %), aki már teljesített szolgálatot misszióban, 91 fő (49,5 %) egy alkalommal, 58 fő (31,5 %) kétszer, 27 fő (15,2 %) három alkalommal, 7 fő (1,2 %) négy alkalommal teljesített missziót. A misszióban eltöltött hónapok száma átlagosan 12,19 volt, a legkevesebb 2 hónapot, legtöbbet 52 hónapot töltöttek el eddig misszióban az állománytagok.

A mentális állóképesség (MÁQ) vizsgálati eredményei

A jelen vizsgálat során a MH állományára speciálisan kifejlesztett 20 állításból álló skála segítségével feltérképeztük az állomány megpróbáltatás tűrési és mentális állóképesség szintjét, melyet egy mérőszámban (Mentális Állóképesség Kvóciens, továbbiakban MÁQ) kifejeztünk. Továbbá az állomány MÁQ szintjének alakulásával összefüggésben felmértük az állomány stressz-jelenlét és –tűrési mutatóit, a mentális és pszichikai tüneteket, a megbetegedéseket, az állomány egészséghez való viszonyát és a pszichés jóllétüket, közérzetüket is. Arra törekedtünk, hogy előrejelezzük, hogyan reagál az állomány a nehézségekre: mennyire maradnak kezdeményezők és optimisták váratlan és kellemetlen élethelyzetekben. Feltételeztük, hogy akinek magasabb a mentális állóképessége, az energikusabb, kezdeményezőbb, önállóbb, felvállalja az élet nehéz helyzetzeit, magasabb a teljesítménye, jobb a probléma-megoldási hajlandósága, egészségesebb életet él, kevésbé betegszik meg ugyanolyan, vagy hasonló körülmények között, mint az alacsonyabb MÁQ szintet mutató társai.

AZ MÁQ MÉRÉSÉRE KIFEJLESZTETT SKÁLA BELSŐ KONZISZTENCIÁJA

Egy skála megbízhatóságát leggyakrabban a skálát alkotó tételek együtt járásának mértékéből becsüljük. Az ún. felezési eljárás (split-half) segítségével a két részre osztott teszt első felén elért pontszámot korreláltatjuk a második felére adott pontszámokkal. Az SPSS reliabilitás vizsgálata ennek a becslésnek az általánosítását, az összes lehetséges teszt-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

felezés átlagkorrelációit alkalmazza. A kapott konzisztencia mutatót *Cronbach-alpha*-nak nevezzük, melynek 0,60 és 0,95 közötti értéke a skála megbízhatóságát jelzi.

— MÁQ reliabilitás : Cronbach alpha = 0,84.

A fenti eredményből láthatjuk, hogy az MÁQ skála kifejezetten jó belső konzisztenciával rendelkezik. Az alábbi táblázat bemutatja, hogy a korrelációs vizsgálatok (Pearson bivariate) eredményei az állomány MÁQ szintjével összefüggésben a következőképpen alakultak:

MÁQ és a pszichológiai mutatók korrelációs összefüggései

		<i>Az állomány MÁQ szintje</i>
<i>Szubjektív jóllét</i>	Pearson corr.	0,406(**)
	Szign. (2-tailed)	,000
	N	561
<i>KOHE-RENCIA</i>	Pearson corr.	0,317(**)
	Szign. (2-tailed)	,000
	N	561
<i>Depresszió mutató</i>	Pearson corr.	-0,327(**)
	Szign. (2-tailed)	,000
	N	561
<i>TÜNET</i>	Pearson corr.	-0,374(**)
	Szign. (2-tailed)	,000
	N	561
<i>Stressz-jelenlét</i>	Pearson corr.	-0,284(**)
	Szign. (2-tailed)	,000
	N	559
<i>Stressz-megterhelés</i>	Pearson corr.	-0,373(**)
	Szign. (2-tailed)	,000
	N	561
<i>Egészségi állapot (Önbecslés)</i>	Pearson corr.	0,288(**)
	Szign. (2-tailed)	,000
	N	561

A Mentális Állóképesség a felmért állomány eredményeiben szignifikánsan pozitívan korrelál a Szubjektív jólléttel, és a Koherencia mutatóval és az önbecsléses Egészségi állapottal. Ezt az eredményt úgy értelmezhetjük, hogy az állomány azon tagjai, akik magasabb szintű mentális állóképességgel rendelkeznek, azok pszichés jólléte is magasabb szintű, úgy érzik, hogy helyük és küldetésük van a világban, illetve összehasonlítva kortársaikkal és kollégáikkal kifejezetten jó egészségi állapotról számolnak be.

Szignifikánsan negatívan korrelál az MÁQ a Depresszió mutatóval, a pszichoszomatikus és testi tünetekkel, a stressz jelenlét és megterhelés mutatóival. Tehát az állomány azon tagjai, akik magasabb szintű mentális állóképességet mutatnak kevésbé depressziósak, kevesebb pszichoszomatikus tünetük van, kevésbé érzik a stressz jelenlétét a mindennapi munkájuk során, illetve a mégis jelen lévő stresszt kevésbé tartják megterhelőnek. A fenti eredmények mellett, melyek az

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

MÁQ validitását és megbízhatóságát mutatják amellet, hogy feltárják más pszichés tényezőkkel való összefüggéseit, arra is törekedtünk, hogy előre jelezzük az MÁQ szerepét az állomány egészség-magatartásában és a megbetegedéseinek alakulásában.

AZ ÁLLÓKÉPESSÉGRE VONATKOZÓ LINEÁRIS REGRESSZIÓS VIZSGÁLATOK EREDMÉNYEI

Szignifikáns regressziós összefüggést találtunk a felmért állomány dohányzási szokásai és az MÁQ szintje között. Azt találtuk, hogy a magasabb MÁQ szinttel rendelkezők kevesebbet, vagy egyáltalán nem dohányoznak az alacsonyabb MÁQ szinttel rendelkező társaikkal összehasonlítva. Mivel regressziós összefüggésről van szó, feltételezhető, hogy az MÁQ mintegy védő szerepet tölt be a dohányzás megakadályozásában, illetve a magasabb MÁQ szinttel rendelkezők kevésbé érzik szükségét a dohányzás, mint stressz-oldó, megbirkózást elősegítő tényező alkalmazásának.

	Négyzet-összeg	df	Négyzet-átlag	F	Szign.
Regresszió	44,714	1	44,714	6,212	,013

Prediktor: MAQ

Függő változó: Élete során hányszor dohányzott?

	Béta	t	Szign.
MAQ	-,105	-2,492	,013

Függő változó: Élete során hányszor dohányzott?

Az alábbi négy táblázat eredményeiben azt is láthatjuk, hogy a magasabb MÁQ szinttel rendelkezők szignifikánsan kevesebb napot töltöttek kórházban, illetve egészségügyi szabadságon az elmúlt évben. Ez az eredmény szintén a magas szintű MÁQ védő szerepét támasztja alá.

	Négyzet-összeg	df	Négyzet-átlag	F	Szign.
Regresszió	27,653	1	27,653	3,755	,043

Prediktor: MAQ

Függő változó: Kórházi napok száma az elmúlt évben

	Béta	t	Szign.
MAQ	-,082	-1,938	,053

Függő változó: Kórházi napok száma az elmúlt évben

	Négyzet-összeg	df	Négyzet-átlag	F	Szign.
Regresszió	1118,332	1	1118,332	7,713	,006

Prediktor: MAQ

Függő változó: Egészségügyi szabadságon töltött napok száma az elmúlt évben

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

	<i>Béta</i>	<i>t</i>	<i>Szign.</i>
MAQ	-,117	-2,777	,006

Függő változó: Egészségügyi szabadságon töltött napok száma az elmúlt évben

A következőkben a felmért állomány MÁQ szintjének előrejelző összefüggéseit vizsgáljuk a megbetegedésekre.

A szív és érrendszeri megbetegedések tekintetében azt találtuk, hogy a MÁQ magasabb szintje esetében ezen betegségek valószínűsége csökken. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az alacsony mentális állóképességgel rendelkező állománytagok esetében nagy valószínűséggel előre jelezhető ilyen típusú megbetegedés.

	<i>Négyzet-összeg</i>	<i>df</i>	<i>Négyzet-átlag</i>	<i>F</i>	<i>Szign.</i>
Regresszió	,931	1	,931	6,364	,012

Prediktor: MAQ

Függő változó: Szív és érrendszeri megbetegedés

	<i>Béta</i>	<i>t</i>	<i>Szign.</i>
MAQ	-,106	-2,523	,012

Függő változó: Szív és érrendszeri megbetegedés

A felső-alsó légúti megbetegedések tekintetében is hasonlóan alakul az előrejelző érvényesség, így a megbetegedés valószínűsége a mentális állóképesség alacsonyabb szintje esetén nagyobb.

	<i>Négyzet-összeg</i>	<i>df</i>	<i>Négyzet-átlag</i>	<i>F</i>	<i>Szign.</i>
Regresszió	1,201	1	1,201	6,057	,014

Prediktor: MAQ

Függő változó: Felső-alsó légúti megbetegedés

	<i>Béta</i>	<i>t</i>	<i>Szign.</i>
MAQ	-,104	-2,461	,014

Függő változó: Felső-alsó légúti megbetegedés

Az allergiás megbetegedések esetében a szignifikáns összefüggés nem olyan erős, tehát az MÁQ alacsony szintje önmagában nem teljes mértékben magyarázza az allergiás megbetegedések megjelenését. Ehhez egy időben társulni kell a pszichoszomatikus tünetek fokozottabb megélésének és a munka-stressz nehezebb feldolgozásának is.

	<i>Négyzet-összeg</i>	<i>df</i>	<i>Négyzet-átlag</i>	<i>F</i>	<i>Szign.</i>
Regresszió	,025	1	1,025	5,123	,046

Prediktor: MAQ

Függő változó: Allergiás megbetegedés

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

	Béta	t	Szign.
MAQ	-,085	-,350	,046

Függő változó: Allergiás megbetegedés

Az ideg-elme betegséggel összefüggésben elmondható, hogy az MÁQ magasabb szintje kisebb valószínűséggel párosul ilyen típusú megbetegedéssel, ezen a területen is védő szerepet tölt be a mentális állóképesség.

	Négyzet-összeg	df	Négyzet-átlag	F	Szign.
Regresszió	,146	1	,146	5,555	,019

Prediktor: MAQ

Függő változó: Ideg-elme betegség

	Béta	t	Szign.
MAQ	-,099	-2,357	,019

Függő változó: Ideg-elme betegség

A bőrbetegségek kialakulása tekintetében eredményeink azt mutatják, hogy a magasabb szintű mentális állóképesség esetében kisebb valószínűséggel találhatunk ilyen megbetegedést, viszont a mentális állóképesség csökkenésével a bőrbetegségek gyakorisága is megnőhet.

	Négyzet-összeg	df	Négyzet-átlag	F	Szign.
Regresszió	,765	1	,765	7,990	,005

Prediktor: MAQ

Függő változó: Bőrbetegség

	Béta	t	Szign.
MAQ	-,119	-2,827	,005

Függő változó: Bőrbetegség

Az emésztőszervi megbetegedések esetében szintén védő szerepet tölt be, tehát fordított arányosság van az MÁQ magas szintű jelenléte és az emésztőszervi megbetegedések megjelenése között.

	Négyzet-összeg	df	Négyzet-átlag	F	Szign.
Regresszió	,323	1	,323	3,905	,049

Prediktor: MAQ

Függő változó: Emésztőszervi megbetegedés

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

	Béta	t	Szign.
MAQ	-,083	-1,976	,049

Függő változó: Emésztőszervi megbetegedés

REGRESSZIÓS MODELL A MENTÁLIS ÁLLÓKÉPESSÉG ÉS A PSZICHOLÓGIAI MUTATÓK ÖSSZEFÜGGÉSEIRE, ÉS A MEGBETEGEDÉSEK ALAKULÁSÁRA VALÓ HATÁSUKRÓL

(A fenti összefoglaló ábrán az **egy irányba mutató nyilak** ($\rightarrow$) a lépésenkénti regresszió vizsgálat során szignifikánsnak ($* = p \leq 0,05$; illetve $** = p \leq 0,01$) bizonyult hatásokat jelölik. A kapcsolatok erősségét jelző számok standardizált regressziós együtthatók. Például az MÁQ-tól (Mentális Állóképesség Kvóciens) induló egy irányú nyíl a szív és érrendszeri betegségek felé, és a szív és érrendszeri betegségnél található két csillagos negatív érték azt jelenti, hogy a magasabb MÁQ szinttel rendelkező katonák kevésbé hajlamosak a szív és érrendszeri betegségekre, mint az alacsonyabb MÁQ szinttel rendelkezők. A **kettős végű, két irányba mutató nyilak** ($\leftrightarrow$) viszont szignifikáns ($* = p \leq 0,05$; illetve $** = p \leq 0,01$) korrelációs összefüggést jeleznek, a nyilakon található számok a pszichológiai mutatók együttjárásának, kölcsönös összefüggésének mértéké és irányát jelző korrelációs együtthatók.)

A REGRESSZIÓS MODELL MAGYARÁZATA AZ MÁQ SZEREPÉT TEKINTVE

Az MÁQ védő hatása mutatható ki a bőrbetegségek ($B = -0,119$), a szív- és érrendszeri megbetegedések ($B = -0,106$), és a felső-alsó légúti megbetegedések ($B = -0,104$), esetében, továbbá az ideg-elme ($B = -0,099$), az allergiás ($B = -0,085$), és az emésztőszervi megbetegedések ($B = -0,083$) kialakulásában is. Pozitív együttjárást mutat az MÁQ a Szubjektív jólléttel ($r = 0,406$), a Koherencia érzéssel ($r = 0,317$), és az általános egészségi állapot önbecslésen alapuló mutatójával ($r = 0,288$) is. Negatív korrelációt jelez az MÁQ a Depresszió ($r = -0,327$), a Stressz-jelenlét ($r = -0,284$), a Stressz-terhelés ($r = -0,373$), és a Tünet-megélés ($r = -0,374$) szintjével.

A Mentális Állóképesség és más pszichológiai mutatók (Stressz-jelenlét, Depresszió, Szubjektív jóllét, Tünet-mutató, Stressz-terhelés, Koherencia, és az Egészségi állapot önbecslése) összefüggéseit és direkt, fő hatásait mutatja a megbetegedések (szív és érrendszeri, mozgásszervi, ideg-elme, allergia, felső-alsó légúti, bőrbetegségek, emésztőszervi megbetegedések) alakulására a fenti összegző modell. Láthatjuk, hogy a modell közepén a Mentális Állóképesség (MÁQ) áll, mintegy összefogva a többi mutatót, a minden irányba terjedő oda-vissza korrelációs, kölcsönös kapcsolati hatásain keresztül. Továbbá azért is illeti ezt a mutatót a középponti hely, mivel a mozgásszervi megbetegedéseken kívül (melyre direkt hatásként sokkal inkább a Stressz-jelenlét és a Depresszió mutatója hat) minden megbetegedés kialakulására negatívan hat, vagyis éppen gátolja a kialakulásukat, kumulatív protektív, védő szerepet tölt be. Ez a védő hatás legerősebb a bőrbetegségek, a szív- és érrendszeri megbetegedések és a felső-alsó légúti megbetegedések esetében, de gátló tényezőként jelen van az ideg-elme, az allergiás és az emésztőszervi megbetegedések kialakulásának valószínűsítésében is. Pozitív együttjárást mutat továbbá, hasonlóan alakul a lefutása a Szubjektív jólléttel, a Koherencia érzéssel, és az általános egészségi állapot önbecslésen alapuló mutatóival is. Ellentétesen mozog az MÁQ a Depresszió, a Stressz-jelenlét, a Stressz-terhelés és a Tünet-megélés szintjével.

A vizsgált megbetegedéseket jobban szemügyre véve kiemelhetjük, hogy az MÁQ mellett más pszichológiai mutatók is jelentős regressziós szerepet tölthetnek be a betegségek kialakulásának valószínűsítésében, illetve előrejelzésében. A szív és érrendszeri megbetegedés esetében az MÁQ mellett az egészségi állapot összegző önbecslésére vonatkozó mutató is jelezheti a betegségre való hajlamot, kockázatot ezen a területen. Ha ez az önbecslésen alapuló mutató alacsony, akkor nagyobb valószínűséggel jelentkezhet szív- és érrendszeri megbetegedés a vizsgált személynél. A mozgásszervi megbetegedések esetében ilyen hajlamot mutató lehet a depresszió és a stressz-jelenlét fokozott szintje.

**DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix**

**Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám**

Az ideg-elme betegségeknél a depresszió mutató megemelkedése, és a szubjektív jóllét mutató alacsonyabb szintje jelentkezhet a csökkent MÁQ szint mellett. Az allergiás megbetegedések előrejelzője a fokozott tünet-megélés mutató megemelkedése és az alacsony MÁQ szint lehet. A felső-alsó légúti megbetegedésekre hajlamosabbak azok, akik erősebben élik meg a tüneteiket, illetve alacsonyabb MÁQ szinttel rendelkeznek. A tünetek fokozottabb megélése a bőrbetegségek kialakulását is elősegíti, emellett a stressz-források fokozott terhelésként való megélése, és az alacsony MÁQ szint is közrejátszhat a bőrbetegségek megjelenésében. Az emésztőszervi megbetegedések alakulásában az MÁQ szint csökkenése mellett a Koherencia-érzés alacsonyabb szintje is szerepet játszik.

Elmondhatjuk, hogy ha egy személy magas MÁQ szinttel rendelkezik, akkor ez a vizsgált megbetegedések (kivéve a mozgásszervi megbetegedést, mely minden korosztályban, mintegy „munkahelyi ártalomként” van jelen az MH kötelékében) kialakulásának esélyét csökkenti esetében. Emellett szubjektívan, pszichésen jobban érzi magát, úgy gondolja, hogy van jövője és értelme az életének, megtalálta a helyét a világban és összességében egészségesebbnek tartja magát, mint az alacsonyabb MÁQ szinttel rendelkezők.

ÖSSZEGZÉS

Ahhoz, hogy sikeres egészségfejlesztési programot alakítsunk ki, ismernünk kell a megbetegedésekhez és az egészségkárosító magatartásokhoz köthető legfontosabb rizikótényezőket, azaz esélynövelő hatásokat, valamint azokat a protektív faktorokat, amelyek a védelemben játszhatnak szerepet. Az általunk lefolytatott mentális állóképesség vizsgálatok egyrészt éppen azokat a jellemzőket tárták fel, melyek a szolgálatban való hatékony és sikeres helytálláshoz feltétlenül szükségesek: céltudatosság, szívósság, reális gondolkodás, kihívás-keresés, jó problémamegoldás, éberség, teljesítmény-orientáltság, kitartás, energikusság, felelősségtudat és megfelelő egészségi követelményszint. Másrészt a vizsgálatainkban összefüggést találtunk a mentális állóképesség és az életminőség, a stressz terhelés-tűrési képesség és a pszichoszomatikus tünetek megjelenése.

EGÉSZSÉGMEGŐRZŐ PROGRAMOK TERVEZETE

A jelen tanulmányban bemutatott vizsgálatok eredményeinek hosszú távú hozamaként több modulból álló, átfogó prevenció és egészségmegőrző programtervet dolgozhatunk ki.

A programok fő céljai:

1. Nagy népegészségügyi jelentőségű betegségek megelőzése (elsősorban az MH állományára jellemzően magas mozgásszervi megbetegedések, a szív- érrendszeri betegségek, ill. a fegyveres testületeknél és népegészségügyi szempontból is nagy jelentőségű depresszióknak a megelőzése).
2. Általános ismeretek nyújtása az egészséges életmódról, táplálkozásról, mozgásról és alapvető személyes stressz kezelési képességekről.
3. Kockázati tényezők elkerülésének lehetősége - aktív stressz kezelés, pszichés megküzdés javítása mind a hétköznapi stressz forrásokkal, mind a speciális, fegyveres testületekre jellemző kockázati tényezőkkel.

A programok célcsoportjai lehetnek a jelen vizsgálat eredményei alapján:

- magas vérnyomásúak,
- magas koleszterinszintűek,
- krónikus szomatikus betegségben szenvedők (pl. allergiás, asztmás populáció, veseelégtelenségben szenvedők),
- enyhe, ill. közepesen súlyos depressziós szintet mutatók,
- kifejezetten alacsony MÁQ szinttel rendelkezők,
- extrém magas stressz és tünet-terhelést jelzők,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

— saját egészségi állapotukat kifejezetten rossznak minősítők (önbecsléses vizsgálat).

Természetesen a fent felsoroltak halmozottan is jelentkezhetnek az állomány egyes személyeknél, rájuk még fokozottabban oda kell figyelnünk a magasabb kockázati csoportba való tartozásuk miatt.

Többlépcsős prevenciók modell az MH állományára:

Az egészségmegőrző modellprogram célja a többlépcsős prevenció megvalósítása (rendszeres szűrés + edukáció, mint primer prevenció, prevenciók csoportprogramok szabad elérhetősége, kockázati faktorokkal szűrtek további szűrése, ill. másodlagos prevenciók csoportba való bevonása):

- *Edukációs programok:* interaktív előadások, mely során a résztvevők specifikus ismereteket kapnak a veszélyeztetett területről,
- *Primer prevenciók csoportprogramok:* egészséges állománytagok számára indított csoportok, mely során a résztvevők készségeket sajátítanak el (életmód, táplálkozás, mozgás, stressz-kezelés),
- *Szűrővizsgálatok, majd a veszélyeztetettek részére másodlagos prevenciók csoportprogramok:* már egészségügyi kockázati faktorokkal rendelkező személyek számára indított készségfejlesztő programok (életmód, táplálkozás, mozgás, stressz kezelés, egyéni kockázati faktorok kezelése),
- *Média alapú programok:* Internetes edukációs és tanácsadó központ működtetése és továbbfejlesztése.

Kulcsszavak: mentális állóképesség-vizsgálatok, megpróbáltatás-tűrés, megküzdés

Keywords: adversity response researches, resistance facing adversity, resilience

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

1. sz. melléklet

A MENTÁLIS ÁLLÓKÉPESSÉG KVÓCIENS ÉS MEGPRÓBÁLTATÁS-TÚRÉS PROFIL TESZTJE

Instrukció: Képzelje el, hogy a következő események éppen most történnek Önnel. Hogyan reagálna rájuk? A helyzetek alatt különböző véleményeket olvashat a kérdés alatti két oldalon, kérjük, hogy karikázza be azt a számot, mely leginkább megfelelne a véleményének a különböző események kapcsán!

1. Igen komoly anyagi gondjai lennének.

Mennyire tudna változtatni ezen?

Egyáltalán nem tudna

Teljes mértékben képes lenne változtatni

1 2 3 4 5

2. Nem léptetnék elő, pedig már biztosra vette az előmenetelt.

Mennyiben lenne felelős azért, hogy így alakult a helyzet?

Egyáltalán nem lenne felelős

Teljes mértékben felelős lenne

1 2 3 4 5

3. Feljebbvalója nem tartaná elfogadhatónak az Ön elvégzett munkáját.

Ez mennyire befolyásolná ez Önt?

Nagyon bántaná a dolog

Egyáltalán nem zavarná

1 2 3 4 5

4. Véletlenül súlyos hibát vétene a napi feladatában.

Milyen következményei lennének ennek?

Kihatna a misszió
hátralevő részére

Hamar elfelejtődne a dolog

1 2 3 4 5

5. Törölnék a missziós kiküldetést, amire már hónapok óta készült.

Ez mennyire befolyásolná ez az életét?

Teljes mértékben

Egyáltalán nem

1 2 3 4 5

6. Egy kollégájával, akivel közös misszióban szolgálnak, komolyan összekülönböznének.

Mennyiben lenne Ön felelős azért, hogy így alakult a helyzet?

Egyáltalán nem lenne felelős

Teljes mértékben felelős lenne

1 2 3 4 5

7. Az Önnel egy misszióban szolgáló kollégái elutasítóak lennének Önnel szemben.

Mennyire tudna változtatni ezen?

Egyáltalán nem tudna

Teljes mértékben

1 2 3 4 5

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

8. Nem kapna szabadságot, pedig már nagyon készült haza.

Milyen következményei lennének ennek?

Kihatna a misszió

Hamar elfelejtené

hátralevő részére 1 2 3 4 5

9. Fontos előírást szegne meg a szolgálat során.

Ez mennyire hatna ki az Ön szakmai megítélésére?

Teljes mértékben

Egyáltalán nem

1 2 3 4 5

10. Hosszas próbálkozás után kiderülne, hogy nem képes elvégezni az Önre bízott feladatot.

Milyen következményei lennének ennek?

Kihatna a misszió

Hamar elfelejtenék

hátralevő részére 1 2 3 4 5

11. Zavarja, hogy túl sok ember van a szolgálati helyén.

Mennyire tudna változtatni ezen?

Egyáltalán nem

Teljes mértékben változtatni tudna

1 2 3 4 5

12. Elfeledkezne egy fontos megbeszélésről.

Ez mennyire hatna ki az Ön szakmai megítélésére?

Teljes mértékben

Egyáltalán nem

1 2 3 4 5

13. Magánélete válságba kerülne a missziós szolgálat miatt.

Mennyire tudna változtatni ezen?

Egyáltalán nem

Teljes mértékben változtatni tudna

1 2 3 4 5

14. Valaki a felvetné, hogy az Ön munkájáért nagyobb anyagi elismerés járna.

Milyen következményei lennének ennek?

Kihatna a missziós

Nem törődne vele

munkájára 1 2 3 4 5

15. Valamilyen egészségkárosító szert (pl. cigaretta) használna, pedig tudja, hogy ez károsan hat az egészségre.

Mennyire tudna változtatni ezen?

Egyáltalán nem

Teljes mértékben változtatni tudna

1 2 3 4 5

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

16. A missziós szolgálat nem lenne olyan, amilyennek várta.

Mennyiben lenne Ön felelős ezért?

Egyáltalán nem

1 2 3 4 5

Teljes mértékben

17. Munkaeszköze már harmadik alkalommal romolna el aznap.

Mennyire tudna változtatni ezen?

Egyáltalán nem

1 2 3 4 5

Teljes mértékben változtatni tudna

18. A feladatot amit éppen végez, teljes időpocsékolásnak érezné.

Mennyiben lenne Ön felelős ezért?

Egyáltalán nem

1 2 3 4 5

Teljes mértékben

19. Lemaradna egy Ön számára igen fontos családi eseményről a missziós munkája miatt.

Milyen következményei lennének ennek?

Kihatna a missziós
munkájára

1 2 3 4 5

Nem törődne vele

20. Egyik feljebbvalója folyamatosan kritizálná az Ön munkáját.

Ez mennyire hatna Önre?

Nem tudná emiatt
ellátni a feladatait

1 2 3 4 5

Egyáltalán nem érdekelné

DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

FELHASZNÁLT IRODALMAK

1. Ames, G. M., Cunradi, C. B. & Moore, R. S. (2002). Alcohol, tobacco and drug use among young adults prior to entering the military. *Preventive Science*, 3, 135-144.
2. Bobak, M., & Marmot, M.. (1996). East-West mortality divide: Proposed research agenda. *British Medical Journal* 312, 421-425.
3. Browne, T., Hull, L., Horn, O., et al. (2007). Explanations for the increase in mental health problems in UK reserve forces who have served in Iraq. *British Journal of Psychiatry*, 190, 484-489.
4. Brundage J. F., Johnson, K. E., Lange, J. L. & Rubertone, M. V. (2006). Comparing the population health impacts of medical conditions using routinely collected health care utilization data: nature and sources of variability. *Military Medicine*, 171(10), 937-942.
5. Buda B. (1998). *A mentálhigiéné fogalma*. Educatio, Budapest
6. Ezzazi, M., Lopez, A. D., Rodgers, A., Vander Hoorn, S. & Murray, C. J. (2002). Comparative Risk Assessment Collaborating Group. Selected major risk factors and global and regional burden of disease. *Lancet*, 360, 1347-1360.
7. Friedman, M. J. (2006). Posttraumatic stress disorder among military returnees from Afghanistan and Iraq. *American Journal of Psychiatry*, 163, 586-593.
8. Füzesi Zs., Tistyán L. (2001). Tervezhető egészség? *Egészségügyi Menedzsment*, 2, (1), 19-22.
9. Garvey Wilson A. L., Lange, J. L., Brindage, J. F. & Frommelt, R. A. (2003). Behavioral, demographic, and prior morbidity risk factors for accidental death among men: a case control study of soldiers. *Preventive Medicine*, 36, 124-130.
10. Grieger, T. A., Cozza, S. J., Ursano, R. J., et al. (2006). Post-traumatic stress disorder and depression in battle-injured soldiers. *American Journal of Psychiatry*, 163, 1777-83.
11. Hoge, C. W., Auchterlonie, J. L., & Milliken, C. S. (2006). Mental health problems, use of mental health services, and attrition from military after returning from deployment to Iraq or Afghanistan. *JAMA*, 295, 1023-1032.
12. Hoge, C. W., Castro, C. A., Messer, S. C., et al. (2004). Combat duty in Iraq and Afghanistan, mental health problems, and barriers to care. *New-England Journal of Medicine*, 351, 13-22.
13. Jones, B. H., Perrotta, D. M., Canham-Chervak, M. L., Nee, M. A. & Brundage, J. F. (2000). Injuries in the military: a review and commentary focused on prevention. *American Journal of Preventive Medicine*, 18(3), 71-84.
14. Kobasa, S.C. (1979). Stressful life events, personality and health: An inquiry into hardiness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42, 168-177.
15. Kolkow, T. T., Spira, J. L., Morse, J. S. & Grieger, T. A. Post-traumatic stress disorder and depression in health care providers returning from deployment to Iraq and Afghanistan. *Military Medicine*, 172, 451-455.
16. McLeod, A., Wills, A. & Etherington, J. (2004). Low job control and myocardial infarction risk. *Journal of Epidemiological and Community Health*, 58, 131-135.
17. Meleg Cs. (1998). Az egészség értékrendszerünkben elfoglalt helye. *Egészségnevelés*, 39, 155-159.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. SZILÁGYI Zsuzsanna – DR. CSUKONYI Csilla –
SÓTÉR Andrea – HORNYÁK Beatrix

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

18. Murray, C. J. and Lopez, A. D. (eds.) (2006). *The global burden of disease: A comprehensive assessment of mortality and disability from diseases, injuries, and risk factors in 1990 and projected to 2020*. Harvard School of Public Health (on behalf of the World Health Organization and The World Bank), 120-122.
19. Orth-Gomér, K., Horsten, M., Wamala, S.P., Mittleman, M. A., Kirkeeide, R., Svanes, B., Rydén, L. & Schenck-Gustafsson K. (2002). Social relations and extent and severity of coronary artery disease. *European Heart Journal*, 19, 1648-1656.
20. Seligman, M.E.P., Peterson, C. & Maier, S.F.(1993). *Learned helplessness: A theory for the age of personal control*. New York: Oxford University Press.
21. Stoltz, P.G. (1997). *Adversity quotient: Turning obstacles into opportunities*. New York: Wiley.
22. Stoltz, P., G. (2000). *Adversity Quotient@Work*. Morrow, New York
23. Stoltz, P., G. (2003). *The Adversity Response Profile*. California: Peak Learning
24. Szilágyi Zs. (2008). *A megpróbáltatás-tűrés és mentális állóképesség feltárása az MH állományában, összefüggésben az egészség-mutatókkal és az egészségmagatartással*. MPT XVIII. Nagygyűlése, Nyíregyháza.
25. Trump, D. H., Mazzuchi, J. F., Riddle, J., Hyams, K. C. & Balough, B. (2002). Force health protection: 10 years of lessons learned by the Department of Defense. *Military Medicine*, 167, 179-185.
26. Williams, J. O., Nell, N. S. & Amoroso, P. J. (2002). Drinking and other risk taking behaviors of enlisted male soldiers in the US Army. *Work*, 18, 141-150.
27. Wortman, C.B., & Brehm, J.W. (1995). Responses to uncontrollable outcomes: An integration of reactance theory and the learned helplessness model. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 8). New York: Academic Press.
28. MSMR (Medical Surveillance Monthly Report) (2002/8.). *Alcohol Disorders among Active Duty members, U.S Armed Forces, January 1998-March, 2002*.
29. MSMR (Medical Surveillance Monthly Report) (2006/7.). *Pre- and Post-deployment Health Assessments, U.S. Armed Forces, January 2003-September 2006*.
30. MSMR (Medical Surveillance Monthly Report) (2007/1). *Relationships between abnormal findings during medical examinations and subsequent diagnoses of significant conditions, active components, U.S. Armed Forces, January 1998-October 2006*
31. MSMR (Medical Surveillance Monthly Report) (2007/4). *Mental health encounters and diagnoses following deployment to Iraq and/or Afghanistan, U.S. Armed Forces, 2001-2006*.
32. MSMR (Medical Surveillance Monthly Report) (2007/6). *Routine Screening and Referrals for Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD) after Returning from Operation Iraqi Freedom in 2005, U.S. Armed Forces*.
33. MSMR (Medical Surveillance Monthly Report) (2008/3.). *Absolute and relative morbidity burdens attributable to various illnesses and injuries, U.S. Armed Forces, 2007*.
34. U.S. Department of Defense (2003). *Force health protection capstone document*. Washington, D.C.

JOGOK ÉS KÖTELESSÉGEK ALAKULÁSA AZ ETNIKAI KONFLIKTUSOK TÜKRÉBEN**THE CHANGING OF RIGHTS AND OBLIGATIONS ON THE SPOT OF THE ETHNICAL
CONFLICTS**

Publikáciomban a roma etnikum és más népcsoportok együttélési nehézségeiről fogalmaztam meg gondolatokat. A témát az emberi jogok és kötelességek elmúlt évszázadokban történő változásának tükrében mutatom be. Az elmúlt évtizedekben társadalmunkban kétségkívül jóval több esetben esik szó az ember jogairól. Ez a jelenség pedig azt hozta magával, hogy egyes esetekben kevesebbet beszélünk a kötelességeinkről. Pedig legalább annyi kötelességünk és feladatunk van a világban, mint amennyi jogunk.

Természetesen üdvözlendő, hogy a történelem során az emberi jogok mindinkább kiszélesednek, mivel e folyamat az emberiség számára újabb lehetőségeket nyitott meg az élet számos területén. Tagadhatatlan viszont a jelenség, hogy Magyarország kialakult egy olyan megélhetési nehézségekkel küzdő társadalmi réteg, amely napi létfenntartását leginkább a jogrendszer adta szociális védőháló kiaknázásával valósítja meg. E jelenség kapcsán pedig egyre többször felszínre kerülnek a roma-nem roma együttélés okozta társadalmi konfliktusok. A 21. század küszöbére érve az emberi jogok egyre szélesebb palettájával lehet élni és természetesen lehet visszaélni, a politika, a sajtó és az átlagemberek is eltérő véleményt alkotnak a fenti témában.

Az olvasó e lehetőségek és visszaélések éles mezsgyéje és annak gyakran etnikai színezete vonatkozásában ismerhet meg gondolatokat.

In my publication I wrote my thoughts on the difficulties of the roma ethnic group's together living with other populations. I show the topic on the spot of how the rights and obligations changed in the last centuries. Without doubt in our society we can hear more about human rights at the last decades. This phenomenon causes that sometimes we speak less about our obligations. However, in the world we have as many obligations as rights.

Of course, we welcome that the human rights widely spread all over the world because this process opened new possibilities for the mankind at the several part of life. But it is an undeniable phenomenon that in Hungary evolved a hard-up social strata who mostly guarantee their daily subsistence from the drain of the acquis communautaire's social system. Apropos of this phenomenon more often appear the social problems of living together between the roma and not roma people. Arrived at the 21st Century's doorstep we can use and abuse the widely spread rights, the politics, the press and the average people makes a difference of opinion in the cases.

In my publication you can read about the sharp line between use or abuse rights which more often appear with tinted ethnical view.

„Nekem ez jár! Megtehetem! Ismerem a jogaimat...!” Az elmúlt évtizedekben számos mára talán közhellyé is váló kijelentés terjedt el a mindennapok társalgásaiban. Ezek a felkiáltások, odamondások viszont a rendszerváltást megelőzően nálunk és más volt szovjet blokkba tartozó országban sem voltak jellemzőek. A mai társadalomban kétségkívül jóval több esetben esik szó az ember jogairól. Ez a jelenség pedig azt hozta magával, hogy egyes esetekben kevesebbet beszélünk a kötelességeinkről. Pedig legalább annyi kötelességünk és feladatunk van a világban, mint amennyi jogunk.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

TÓTH Csaba

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Az utóbbi évtizedtől kezdődően, amikor is társadalmunkat elmélyülő gazdasági válság és társadalmi konfliktusok sora feszíti, még inkább szembetűnhetnek az egyes társadalmi rétegek lehetőségei és az ahhoz képest elért olyan eredményei közötti kontrasztok, amelyet önerejükkel, saját magukért történő tenni akarással valósítottak vagy valósíthattak volna meg.

A folyamatosan biztosított jogok egyre szélesebb palettájával lehet élni és természetesen lehet visszaélni. Viszonyítás és megítélés kérdése, hogy mit is gondolunk a rendszerváltást követően kialakult egyes szociális vagy egyéb lehetőségek kiaknázási módszereiről. Egy azonban biztos, a jogok és kötelességek téma kapcsán kialakuló ellentétes értékítéletek jó táptalajt biztosítanak a békétlenkedő politikai erőknél az egyes társadalmi rétegek közötti feszültségek további generálására. Mindezek mellett magától értetődően üdvözlendő a történelem során az emberi jogok mindinkább történő kiszélesítése, mivel e folyamat az emberiség számára újabb lehetőségeket nyitott meg az élet számos területén.

A hazai ismert történelmi alkotmányok sorában a 13. századbeli Aranybulla¹ dekrétum volt évszázadokon át olyan hivatkozási alap, amelyet a rendi szabadság védelmében a királyi hatalom korlátozása érdekében alkottak. A 20. század közepéig szellemiségében nagy jelentőséggel bíró konvenció értelmében a nemesek személyes szabadságot, adómentességet kaptak, sőt büntetés nélkül ellenállhatnak még a királynak is, ha az valamilyen módon megsértette a törvényt. Az uralkodó viszont cserébe a nemesek teljes lojalitását várta el és kötelességükként állította nemcsak az ország rendjének megőrzését, de a háborús helyzetekben való aktív részvételt is. Mindenképpen meg kell jegyezni, hogy az alapjogok nem kollektíven minden emberekre, hanem csupán az eszmerendszer befogadásában döntő szerepet játszó nemesi rétegre vonatkoztak, akik a jogélvezők köréből saját magukon kívül szinte mindenkit kizártak. A társadalom nagyobb részének lehetőségei a hűbérurak és a vazallusok közötti kölcsönös jogi, gazdasági és politikai kapcsolatok rendszerén belül voltak korlátozva.

Az emberi jogok széleskörű elterjedésére a legmeghatározóbb hatást a polgári forradalom és francia felvilágosodás gondolatai gyakorolták. A 18. század végétől egyre inkább elfogadott tézissé vált, hogy a társadalmi szerződés megkötésében mindenki részt vehet, tehát valamennyi embernek vele született jogai vannak. Magyarországon végül az 1848-as polgári átalakulással valósult meg a jobbágyfelszabadítás, majd fokozatosan az úrbér és a papi tized eltörlésével és a közteherviselés bevezetésével kezdett kialakulni a jogegyenlőség. Az Országgyűlés az alapjogokra vonatkozóan a személyes szabadság és sérthetetlenség tekintetében olyan meghatározó jelentőségű törvényeket fogadott el, mint a Büntető Törvénykönyv (1878) vagy a vallás szabad megválasztásáról (1895) és a sajtóról (1914) szóló törvény. [1] A jogok kialakulásának rendszerezésében a fenti, úgynevezett klasszikus alapjogokat, így az államhatalom korlátozását jelentő jogokat, a politikai és a személyes szabadságjogokat az úgynevezett első generációs jogok családjába soroljuk. Olyan fundamentális jogosítványok tartoznak e tárgykörbe, mint az élethez, az emberi méltósághoz és a jó hírnévhez való jog vagy a petíciós és a választójog.

Az ember természetes állapota nem a vad harc, mert köztük „...uralkodik már a józan ész természetes törvénye. Az ember természetes állapota ezáltal a szabadság és egyenlőség.” – vallotta az angol filozófus, orvos és politikus John Locke. [2] A természetjogászok először az ember természetes ösztönéből, majd a józan észből származtatták az eredendő jogot. Feltételezésük alapján a velünk született jogokkal együtt velünk született kötelességek is egyaránt léteznek, mivel az erkölcs megköveteli, hogy az emberek cselekedetei a közös jólétre irányuljanak. Mivel az emberek külső és belső tulajdonságai is mások és idővel ugyanazon személynél is változóak, el nem idegeníthető jogokként olyan emberi célkitűzéseket kellett megjelölni, amelyek örök és változatlan jogszabályokban levezethetőek. A természetjogi irány rámutatott arra, hogy a jog és az erkölcs² szoros kapcsolatban áll egymással, tulajdonképpen az erkölcs a jog támasza. Előre

¹ Az Aranybulla II. András magyar király által 1222-ben, Székesfehérvárott kiadott, aranypecsétrel ellátott királyi dekrétuma volt, amelyet a magyar uralkodók többször is megerősítettek.

² Erkölcsként itt a keresztény világ értékeit kell értenünk, a mely alapja a szeretet és a mások javára történő adakozás és önkéntes jószág.

tekintve a 20. század ideológiai viharai által szült diktatúrákra, a természetjogi iskola ezen önkényuralmi rendszerek tetteit ezért is nem tekinthette jognak.

Az első világháborút követő időszak Magyarországon a jogalkotás folyamatosan csökkentette a Kiegyezés³ utáni törvényhozás által megadott alapjogokat. A második világháborúhoz közeledve a személyes szabadságot korlátozó intézkedések folyamatosan szigorodtak. Ebben a korszakban jelentek meg viszont az úgynevezett második generációs jogok, amelyek a gazdasági- és szociális körülmények és a kulturális élet területeit érintő változásokat hoztak magukkal. Az állam ekkor már kimondva is beleavatkozott az emberek életébe: a jogok biztosításáért cserébe a kötelezettségek aktív teljesítését várta el. A munkához, tulajdonhoz, családhoz és a pihenéshez való jog mellett így szélesedik ki a mindennapi életben a már elvárt állampolgári engedelmesség (jogkövetés), a tankötelezettség, a közteherviselés és az általános hadkötelezettség is.

A természetjogi felfogást a 19. századi Németországból származó pozitivista iskola eszmerendszere váltotta fel, amely tagadta a jog erkölcsi alátámaszthatóságát. A pozitívizmus irányzat kimondta: nem minden embernek van szabad akarata. Ebből pedig az következik, hogy nem mindenki dönthet saját belátása szerint, hanem az írott jog szerint lehet és kell eljárni. Az első generációs jogok ideológiai hátterével szemben a filozófia ezen új, az erkölccsel szemben tudományos jellegű, racionalitásra törekvő megközelítése a diktatórikus rendszerekhez is jogalapot biztosított.

A második világháborút követően datáljuk az úgynevezett harmadik generációs jogok megjelenését, amelyeknek több fontos, a korábbiaktól eltérő tulajdonsága van. Az 1945 után megjelenő jogok már nem az egyén vagy azok szűkebb vagy tágabb csoportjainak jogosultságait hivatottak biztosítani, hanem globális jelleget öltenek, tehát az emberi élet egészének fennmaradását kívánják szolgálni. Jellegetesen e jogok megsértésének következménye nem azonnal és nem közvetlenül érzékelhető, a sérelem hosszabb távon fejt ki hatását. Ezáltal a jogsérelem nem is hoz létre azonnali orvoslási kényszert. [3] A jogoknak e családjába soroljuk gyermekek, a betegek, fogyatékosok jogait, az egészséges környezethez és a békéhez való jogot.

Láthatjuk, hogy a harmadik generációs jogosítványok globális megvalósulásához népek közötti szolidaritás és összefogás szükséges. A 20. század második felében az államok közti együttműködést több intézmény és nemzetközi szervezet is hivatott elősegíteni. 1945-ben az Egyesült Nemzetek Szervezetét (ENSZ) a Népszövetség utódjaként a háborúk megelőzéséért és az országok közötti problémák békés rendezésének fórumaként hozták létre. A nemzetközi szervezet céljai között szerepel a nemzetközi jog és biztonság, a gazdasági fejlődés, a szociális ügyek és az emberi jogok minél szélesebb körben történő biztosítása. Az Európai Unió alapjai 1957-ben még leginkább gazdasági megfontolásból jöttek létre, de az elmúlt fél évszázad során a tagállamok több szuverenitást (önrendelkezést) is a regionális szervezetre ruháztak át. Ami a gazdaságon túli kérdéseket illeti, az Európai Unió szintén kétségtávan kihatással van az összeurópai békére és a tagállamokban stabilizálódó demokratikus államberendezkedések megszilárdítására.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága az 1950-es az Emberi Jogok Európai Egyezménye betartásának felügyeletére létrehozott, strasbourgi székhelyű bíróság. Magyarországon az 1993. évi XXXI. törvénnyel (az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló) ratifikált egyezmény különösen védi az élethez, a tisztességes eljáráshoz- és a családi élet tiszteletben tartásához való jogosultságot, de hasonlóképpen hangsúlyozza a véleménynyilvánítás, a gondolat, a lelkiismeret, a vallás szabadságát és a hatékony jogorvoslathoz való jog fontosságát. A kérelmeket egyéneknek Strasbourgban akár magyar nyelven, írásban lehet benyújtani, állami kormányzati szerv nem fordulhat a köznyelvben csak Strasbourgi Bíróságnak számon tartott intézményhez. A több ezer beadott ügy kapcsán indult eljárásokban így többségében az egyik oldalon a kérelmező (általában természetes személy), míg másik oldalon az állam áll, akinek egyik szerve a vélt jogsértést elkövette. Az évekig elhúzódó procedúrákban túlnyomó részben az államokkal szembeni

³ 1867 elején I. Ferenc József magyar király és osztrák császár és a Deák Ferenc vezette magyar tárgyalódelegáció között megszületett, a fennálló politikai, jogi és gazdasági kapcsolatokat érintő megállapodás.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

TÓTH Csaba

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

elmarasztaló ítélet születik. Az elmarasztalás egy állam kormányának nem csupán a szégyent hozza magával, hanem a sértett fél irányába euróban megállapított kártérítési kötelezettséget is generál. [4]

A mára kimondottan a békére és szolidaritásra törekvő európai államok 19. és 20. századi képét még nemzeti és nemzetiségi ellentétektől kiéleződő konfliktusok alakították. Ezek a konfliktusok mára sem tűntek el nyomtalanul, de jellemzően az államok közötti az államszint alatti konfrontációk irányába mozdultak el. A nemzetiségi és etnikai jellegű szembenállások kiélezett helyzete ellenére a harmadik generációs jogok kiszélesedésével az emberi jogok egyetemleges deklarációjából a világ számos országában élő kisebbségek jogai kimaradtak, azok először csak az 1966-os Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányában kerültek elismerésre, minimális garanciákkal.

A kisebbségek száma, nagyságrendje, területi megoszlása és asszimilációs foka számos tényezőtől függ, ezért az államok a kisebbségi kérdésekben különböző mértékben, de valamilyen fokban kivétel nélkül érdekeltek. Ez a felismerés vezetett oda, hogy a nemzeti kisebbségek kérdése az elmúlt évtizedekben egyre nagyobb figyelmet kapott. *„A világ legtöbb országában élnek olyan népcsoportok, amelyek az állam lakossága körében számszerű kisebbségben vannak, saját nyelvük, kultúrájuk, hagyományaik közössége alapján összetartoznak. Ez az összetartozás-tudat és az identitásuk megőrzésére való törekvés egyben el is választja őket a többségtől, függetlenül attól, hogy az állampolgárságuk azonos.”* [5]

Hazánkban jelenleg 13 nemzetiséget tartunk nyilván. A nemzetiség⁴ kategóriájába történő besoroláshoz olyan hazai számszerű népcsoport szükséges, akik legalább 100 éve őshonosak az országban, összefogás-tudatuk kialakult, saját nyelvük, kultúrájuk és hagyományaik vannak. A 20. század utolsó évtizede Magyarországon is a békés, parlamentáris, alkotmányos rendszerváltozás korszaka volt. Hazánk NATO csatlakozása (1997) és az Európai Unióba történő integrálódása (2004) egyértelműen megmutatták, hogy az ország az alapvető európai demokratikus és civilizált értékek mentén kíván a jövőben haladni. Ezért Magyarországon is széles körben kerültek garantálásra a nemzetiségek jogai, lehetőségei, bár ezzel nálunk sem tűntek el a nemzetiségi ellentétek, államszint alatti szembenállások. Hazánkban 1995-től létezik az ombudsman (országgyűlési biztos) intézménye, amely ellenőrzési tevékenysége főképpen olyan jogsérelmek megoldását igyekszik elősegíteni, amelyeket az adott állami szervek normális működése során nem kapnának orvoslást. Korábban ombudsmani tisztség volt az állampolgári jogok biztosa, az adatvédelmi biztos, a kisebbségi jogok biztosa és a jövő nemzedék ombudsmanja. A 2011. évi CXI. törvény viszont már egy személyben jelöli meg az ombudsman személyét, akinek a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó helyettese kíséri figyelemmel a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak érvényesülését.

A 2003-ban létrehozott Egyenlő Bánásmód Hatóság (EBH) olyan országos szintű államigazgatási szerv, amely *„feladata az egyenlő bánásmód követelményének megsértése miatt benyújtott panaszok kivizsgálása és az egyenlő bánásmód szempontjainak érvényesítése. A hatóság azoknak az ügyfeleknek az ügyében jár el, akiket diszkrimináció, azaz hátrányos megkülönböztetés ér.”* [6] A 2003. évi CXXV. törvény (az egyenlő bánásmódról szóló) olyan védett tulajdonosságok alapján tiltja a hátrányos megkülönböztetést, mint a fogyatékoság, az életkor, az egészségi állapot, a nemi identitás, a vallási vagy világnézeti meggyőződés vagy akár a bőrszín és a nemzetiséghez való tartozás.

Napjaink vonatkozásában egyértelműen kijelenthetjük, hogy Magyarországon legtöbb nemzetiségi ellentét miatt kiéleződő konfliktus a roma etnikumhoz köthető. A cigányság körében a rendszerváltozt követően elhatalmasodó munkanélküliség, a tömeges aluliskolázottság és a jellemző életvitelbeli, kulturális különbségek a többségi társadalom, de akár Magyarországon élő többi nemzetiség felé is generált konfrontációt, amit az egyes (szociális) jogok és lehetőségek kihasználásai csak tovább erősítenek. Az úgynevezett harmadik generációs jogok kiszélesedésével az élet minden terüle-

⁴A nemzetiség és a kisebbség szavakat napjainkban a köznyelv gyakran szinonimaként használja. Az utóbbi években kialakult gyakorlat szerint viszont már a kisebbség szó helyett inkább a nemzetiség kifejezés kerül előtérbe (pl.: kisebbségi helyett ma már nemzetiségi/nemzeti önkormányzatok vannak). Utóbbi kifejezések azért helytállóbbak, mert nem hordozzák magukban a lekezelőnek érezhető "kis" szótövet.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

TÓTH Csaba

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

tén találkozhatunk olyan jelenséggel, amely megítélése ellentmondásos. Egyrészt lehet hallani a jóléti, segélyezési rendszert kiaknázásáról. Magyarországon természetesen a segélyezés nem etnikai, hanem rászorulósági alapon működik, de ennek ellenére a többségi lakosság megítélése alapján főképpen a roma etnikumhoz tartozó személyek azok, akik napi megélhetésüket nem az adózott munkabérből, hanem helyette segélyekből és gyermekeik után járó kedvezményekből igyekeznek előteremteni.

A másik oldal szemszögéből nézve e jelenséget kijelenthetjük, hogy a megélhetéshez szűkösen elég juttatásoknál a legtöbb roma számára elérhető legális jövedelem közel azonos mértékű lehet, esetleg csupán annyival magasabb, hogy a különbözetért sokak véleménye szerint nem érdemes munkaviszonyt létesíteni. Ha a család felnőtt tagjai a megélhetést nem a tömeges gyerekvállalással, hanem legális munkaviszonyt létesítésével igyekeznek megoldani, a szociális juttatások formája átalakul, mértéke csökken. Így helyezkedik szembe egymással a harmadik generációs jogok szülte szociális védőháló adta anyagi lehetőségek használata és a már korábbi jog-generációkban is szereplő kötelesség: a közteherviselésben történő aktív részvétel.

Az interneten tucatjával találhatók meg olyan riportfilmek, amelyek a segélyek felhasználását firtatják. A kritikát megfogalmazók véleménye alapján a segélyezettek nem elsősorban az alapvető élelmiszerek beszerzésére és a közüzemi számlák rendezésére törekednek, hanem pénzosztás után mindjárt megtelik a kocsma, sor áll a pénznyerő automáták előtt és tarolnak az uzsorások. A rászoruló segélyéért mások dolgoztak meg, de az adófizetőknek ezért cserébe lehetnek-e elvárásaik? Dilemma, hogy a készpénzes segélyezést kiválthatják-e természetbeni juttatások, így a gyógyszer, avagy a rezsi számlák segélyekből való levonása. A józanész és az erkölcs ütközik ez esetben az egyébként felnőtt, akaratnyilvánításra képes segélyezettek önrendelkezési jogával, amikor joggal fordítja bárki másra az anyagi juttatásokat, mint magára a rászorultság kompenzálására.

Rá kell, rá lehet-e „szoktatni” a segélyezetteket az öngondoskodásra? Milyen mértékben kell segíteni az olyan embereket, akik rászorultságukon, nyomorúságos helyzetükön látszólag önerőből nem akarnak változtatni? „A Statisztikai Hivatal adataiból kiderül, hogy 2001 óta 77%-kal nőtt a szociális segélyben részesülők száma, miközben álláskeresői, más néven munkanélküli járadékot az elmúlt években kevesebben vettek igénybe az évezred eleihez képest. A szociális támogatások iránti igény ilyen nagymértékű növekedése tartós foglalkoztatási hiányosságokra utal, és már jelenleg is hozzájárul a szociális rendszer fenntarthatatlanságához...” [7] Előbbi, nem csak a romákat, hanem az összlakosságot érintő beszámoló alapján mindenképpen olyan gyors és hatékony intézkedésekre volt (és van is) szükség, amely alapján alakítja át a magyarországi rászoruló megélhetési forrásait. A 2010-es évek elejétől újra állami szinten elvárt kötelesség, hogy az egészséges emberek ne segélyből éljenek, hanem dolgozzanak meg azért, amit az államtól kapnak.

A Magyarországon egyébként szinte minden évben a hírekben szerepel olyan alapítványi, társadalmi szervezet, amelynek segélyezési rendszere zavaros, az átlagember részére átláthatatlan. 2012-ben hetekig szalagcímen futott, hogy Kolompár Orbánt, a Kiskunmajsai Roma Érdek-képviselői Szervezet vezetőjét a Kecskeméti Törvényszék (helybenhagyva a korábbi elsőfokú ítéletet) börtönbüntetésre ítélte. „A Kolompár Orbán vezetésével működő Kiskunmajsai Cigány Érdekképviselői Szervezet és partnerszervezetei a vád szerint az Európai Unió foglalkoztatási programját segítő pályázat révén a közösségi költségvetésből 109,1 millió forintot, a magyar költségvetésből 36,4 millió forintot, összesen 145,5 millió forintot szereztek meg jogosulatlanul, és további 76,5 millió forintot kíséreltek megszerezni. Kolompár Orbán a tárgyalás berekesztése után azt mondta: politikai elvárásoknak tett eleget a bíróság az ítélettel. 'Ha kell, Brüsszelig, Strasbourig elmegyünk azért, hogy tisztázzuk azt a körülményt, hogy mi is történt ebben az ügyben valóban' – tette hozzá.” [8] Természetesen nemcsak a hazai nemzetiségeket képviselő szervezeteknél vélnek a hatóságok felfedezni visszaéléseket, ezek az össznépi társadalmat képviselő alapítványoknál is előfordulnak. De nem szabad szó nélkül elmenni azon jelenség mellett, hogy a roma társadalomnak minden ilyen visszaélés duplán nagy csapást jelent, hiszen nemcsak a célzott anyagi juttatások maradnak el a rászorultaktól, hanem a többségi társadalom ezek alapján általánosítva minősíti őket. Igaz lelet a régi nép bölcselet: „más szemében a szálkát...”.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

TÓTH Csaba

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Miközben a hazai cigányság jelentős része mélyszegénységben él, láthatóan e nemzetiség képviselői között is kialakult egy olyan réteg, akik annak ellenére emelkedtek fel anyagilag, hogy generációk óta nem rendelkeznek munkavégzésből származó legális jövedelemmel. A szegény sorsból e módon kiemelkedet, családi kötelekkel átszőtt csoportok kulturális és szociális érzékenysége a korábbiakhoz képest alig változott, így a többségi társadalom által harsánynak ítélt viselkedésen túl a mindennapi életben is a szemet szűrő nagy lakóházak, nyugati (főleg német) márkájú, nagyteljesítményű autók és a drága, esetenként mások által már ízléstelenül giccsesnek minősített bútorok jellemzik stílusukat.

Az internetes különböző videó megosztók elterjedésével már nemcsak lakókörnyezetünkről, de szinte a világ bármely pontjáról információkhoz juthatunk. Az önjelölt „videó stábok” felvételei persze soha nem tényfeltáróan a teljes valóságot, hanem csupán annak egy kiragadott részletét ábrázolják, ezzel alkalmaként tudatosan a hatásra, a hangulatkeltésre törekednek. Az anyagi javakat nem kímélően mulatozó cigányokhoz képest elenyészően kevés videó szól például a nyomorból szintén kitörő roma értelmiség tagjairól, akik a többségi társadalom tagjainak lehetőségeihez mérten sokkal szerényebb lehetőségekből tisztességes munkával érték el azt, hogy legális úton mára már kevésbé vannak anyagi gondjaik. Biztosan segélyekből és kisebb-nagyobb bűncselekményekből tartják el magukat a videókban szereplő személyek, gondolhatják azok a dolgozók, akiknek több évtizedes munkaviszonyt követően sincsenek anyai lehetőségei nagyobb ingatlan vagy egy jobb autó vásárlására, de még esetenként a könnyebb életvitelre sem. Ismét csak szembe helyezkedik egymással a rendszerváltást követően kialakult jóléti rendszer lehetőségének kihasználása és a közteherviselés, avagy a közös jólétre irányuló emberi cselekedetek mára már utópisztikusnak mondható kötelme.

A rendszerváltást követő évtizedek és a jelenkor politikájának fontos célkitűzése a hátrányos helyzetűek felkarolása. A társadalmi egyenlőtlenségek eredményes csökkentése érdekében fontos tudni, hogy kit kell támogatni és kinek van joga igénybe venni a különféle szociális kedvezményeket. Hátrányos helyzetűnek tekinthetők a szűkös anyagiakból vagy rossz lakáskörülmények között élők ugyanúgy, mint a deviáns környezetben vagy éppen család nélkül nevelkedettek vagy a betegek és a fogyatékosok. Miután az országgyűlés elfogadta a 2013. évi XXVII. törvényt (a szociális és gyermekvédelmi tárgyú törvények módosításáról), a korábbi 1993-as definíciót követően napjaink kihívásainak megfelelően aktualizálódott a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzet fogalma. A szegénység, a munkanélküliség, az aluliskolázottság, továbbá ha valaki szociálisan inadaptált,⁵ mind növelik a hátrányos helyzetre való esélyeket. Figyelembe véve a 20. század történelmi viharait megállja helyét az a kijelentés, miszerint egy nemzetiséghez tartozás sem lehet közömbös az ember társadalmi helyzetének kialakulásának szempontjából. A hazai roma lakosság többségének életkörülményeit, szociális helyzetét és iskolázottságát nézve az etnikai kisebbséghez tartozás is nagyban befolyásolhatja a hátrányos helyzet kialakulását. Kitekintve más európai, de akár a tengeren túli országokra is, a cigányság vonatkozásában nem tekinthető magyarországi specifikumnak, hogy a romák többségében a társadalom peremén élnek.

Az egyenlő társadalmi lehetőségek a hátrányos helyzet okán, azonos törvényi feltételek között sem eredményeznek mindenki számára ugyanolyan esélyeket. Az etnikai és egyéb hátrányok kompenzálásaként megjelenő pozitív diszkrimináció az eszköz, amely ezen árnyoldalt igyekszik az oktatás, a foglalkoztatás és az állampolgári képviselet gyakorlása területén is ellensúlyozni. Világosan kell látni, hogy a szegénység, az alulképzettség és az alacsony életminőség milyen szorosan összefügg. Az iskolai le- és kimaradás nemcsak a közösségi szocializációt hátráltatja, de a mai munkaerő piacon is ellehetetleníti az egyént, aki ez által nem fog rendelkezni olyan munkaerő-piaci értékekkel, amely a hátrányos helyzetből történő kimozdulását elősegítené. „... Mivel a közép-kelet-európai cigányság elmaradott szociális és kulturális mintákat követ, iskolai végzettsége pedig alacsony, egyelőre alkalmatlan arra, hogy akár középszinten is beilleszkedjen a fejlett társadalmi munkamegosztásba...” – fejt ki álláspontját a témában Pokol Béla, az ELTE jogi kara politológiai

⁵Szociálisan inadaptáltak tekinthető azon személy, aki biológiai, pszichés vagy szociális okok miatt képtelen helytállni az életkorának megfelelő követelményekben, avagy közösségbe nehezen illeszkedik be.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

TÓTH Csaba

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

intézetének professzora. [9] Az esélyegyenlőség mellett ezért szükséges a társadalmi felzárkóztatási folyamatok méltányosságának biztosítása is.

Szabó Máté, az alapvető jogok biztosa (2012-ig állampolgári jogok országgyűlési biztosa) a Munka méltósága című projekt kapcsán kiadott közleményében a következőket tudatta. *„Az alapvető jogok biztosa vizsgálatot indít annak megismerésére, hogy a munkaügyi szervek és lehetséges munkáltatók felkészültek-e a tömegesen a munkaerő-piacra kerülő szakképzetlen, pályakezdő fiatalok pályaeorientációjára, képzésére, foglalkoztatására... Van-e olyan ösztönző rendszer vagy program, amelynek kifejezett célja, hogy a roma fiatalokat segítse a továbbtanulásban, a közsférában történő elhelyezkedésében...”* [10] Magyarországon nem ismeretlen jelenség az etnikai jellegű pozitív diszkrimináció. Többek szerint viszont elfogadhatatlan, hogy valaki pusztán azért kapjon plusz szociális juttatásokat, mert például cigány nemzetiségű. A hazai támogatások viszont többségében nem a származáshoz, hanem az egyének élethelyzetéhez mérten kerülnek kiszabásra. Hasonlóképpen pusztán a roma származás sem hozza magával automatikusan a hátrányos helyzetet, hanem a probléma forrása inkább az egyének életvitelében, magatartásaiban keresendő. *„Alapelv, hogy a cigány embernek semmivel sem szabad többet kapnia, mint a nem cigány embernek – magyarázta Farkas Flórián. Hozzátette azt is, hogy 'aki nem akar magáért tenni, azon mi sem tudunk segíteni'...”* [11] És éppen ezen alapelv mentén fogalmazódik meg a többségi társadalom elvárása is, amely nem más, mint a jogok és kötelességek egyensúlyának biztosítása, származásra való tekintet nélkül. Ezek értelmében csak azt szabad segíteni, aki önerőből is változtatni szeretne helyzetén? Aki erre nem hajlandó, azt pedig hagyni kell?

A jelenkor álláspontja alapján adunk és követelünk, mert így tartható fenn a szociális rendszer, ez áll a dolgok hátterében. Az elmúlt években egyre szélesedő közfoglalkoztatási programmal a kormány igyekszik értékteremtő munkát adni azoknak, akinek a versenyszféra átmenetileg vagy tartósan nem képes állást nyújtani. A még teljesen ki nem forrott közmunkaprogrammal kapcsolatosan gyakran viták generálódnak, amelyek (mint azt az élet számos más egyéb részén is tapasztalhatjuk) sokszor nem mentesek az etnikai színezettől sem.

2013 decemberére Gilvánfán a közfoglalkoztatásban dolgozók segítségével épült meg az a nyolc, szociális célú, komfortos családi ház, amely a napi politikai életben is vitát kavart. A házáradások kapcsán ugyanis Volner János, a Jobbik országgyűlési képviselője azonnali kérdést intézett fel a Belügyminiszter felé: „Kiknek osztogat a kormány és kinek kéne” címmel. A kérdést intéző véleménye alapján inkább a baranyai településen még megmaradt, dolgozó fiatalokat kellett volna lakhatáshoz juttatni, ehelyett viszont a célzottan az ott lakó, többgyerekes cigány emberek kapták meg a házakat, rászorulósági alapon. Kérdésként merült fel, hogy a kormány miért a házak építésében a közmunka program keretében közreműködő, főképpen roma származású embereket és nem pedig a településen a közmunka programon kívül dolgozó, adófizető fiatalokat részesítette ezekben a támogatásokban. Volner megítélése szerint a helyi, dolgozni akaró fiataloknak e támogatások híján a tartós külföldi munkavállalás vagy a deviza és forint kölcsönök szülte hitelcsapda marad, míg a „házosztogatással” a pár hónapja, napi 6 órában foglalkoztatott közmunkások 20 évnyi bérüket kapták meg az államtól. Az államtitkári válasz alapján a kormány elutasította a jobbikos felszólalást, amelyet a társadalom peremére szorult cigányság elleni támadásnak, „szélsőséges gondolatnak” titulált. [12]

Az állam a több generációs jogok szülte szociális védőháló és a szimpla emberi humánusság alapján sem lehet természetesen szociálisan érzéketlen egyik társadalmi réteg felé sem, így származástól függetlenül a többségi lakosságtól leszakadt réteg életét is igyekezni kell megkönnyíteni. A gilvánfai eset viszont nem csupán egy kis település kapcsán kirobbant vita, hanem az izolált történésen túlnove az egész társadalmat feszítő olyan kérdéseket vet fel, miszerint kell-e, lehet-e a kormánynak inkább a dolgozó emberek oldalára állnia? A közteherviselésből aktívabb szerepet vállalók joggal várhatnak-e el több támogatást, mint a (saját vagy rajtuk kívülálló okból) rászoruló? Ismét csak szembe helyezkedik egymással a közteherviselésben történő aktív részvétel köteleme és a harmadik generációs jogok szülte szociális védőháló adta anyagi lehetőségek (ki)használásának a joga.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

TÓTH Csaba

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Az etnikai színezet előtérbe helyezése nem csupán a politikai, gazdasági életben, hanem a napi emberi kapcsolatok, érintkezések világában is gyakori jelenség. Megítélésem szerint ezek háttere az eltérő életvitelben és értékrendben, valamint a közösségi szocializáció hiányában keresendő. Gondoljunk csak az emberi kommunikációra, amely során a másik tudtára adjuk, hogy mit is gondolunk. Ha a „jeladó” és a „jeltevő” azonos értékrendet vall magáénak, akkor egyértelmű a kommunikáció, hiszen mindenki azonos „hullámhosszon” van. A félreértés és a döbbenet akkor keletkezik, amikor ugyanazon szó vagy tett a feleknél más és mást jelent, netán egyiküknél elítélendő dolognak, míg a másikinál érdemnek számít. Ilyen jelenség például, hogy a romák körében viselt látványos ékszerek, a drága autók vagy a kiterített bankjegyek előtti „pózolás” pozitív megnyilatkozásnak, míg a magyarok körében inkább ízléstelen „kivagyiságnak”, tehát negatívumnak számít.

Főként e különbségekre vezethető vissza a probléma gyökere, amikor is eltérő normák és értékrendek találkoznak, amelyek feszültséget szülnek. Tény, hogy a mindennapi életből egyre gyakrabban meríthető példák, hogy egyes társadalmi csoport tagjai az utcán minden előzmény nélkül kötözködnek, beszólogatnak, a hivatalokban pedig kiabálni kezdenek, ha valami nem az ő „igazuk” szerint történik. Áltudományosnak tartom viszont azokat a megnyilvánulásokat, amely szerint bármelyik népcsoport is genetikusan antiszociális és erőszakos lenne. Megítélésem szerint egy ember viselkedését leginkább a környezeti és neveltetési hatások szabják meg. Ha szemügyre veszünk egy romákból álló csoportot, akkor észrevehető, hogy legtöbbször az egymás előtti „menőzés” váltja ki eme viselkedést és a szocializációs lépcsőfok hiánya okozza a problémák nyugodt és kulturált elrendezésének hiányát. Ha pedig még jobban megfigyelünk az „antiszociálisnak” ítélt csoportot, észrevehetjük, hogy nemcsak a társadalom peremén élő roma, de a sokszor a többségi társadalomhoz tartozó, hasonló életvitelű személyek sem viselkednek másképpen.

De el kell-e vajon tűrni bárkinek is az utcai atrocitásokat? Hol húzódik a határ a harsány önkifejezés és a már bántó kiabálás között? Joga van megtenni, kötelességem elviselni? Megítélésem szerint az egyénnek addig tart a szabadsága, míg azzal nem sérti más szabadságát, minden tekintetben. Ha ezen az egyik fél túlterjeszkedik, többen félreállnak előlük, mások viszont felemelik a hangjukat. A konfliktusokban kimondva ekkor szokott előtérbe kerülni az etnikai jelleg: a „cigányozás” és a „rasszisztázás”. Persze mindenhol vannak kivételek, de származástól függetlenül sok olyan a társadalom peremén élő ember van, aki nem tiszteli a tulajdonhoz való jogot.⁶ Magam is tapasztaltam olyan életfelfogást, miszerint neki nincs, másnak jutott, ezért „onnan kell elvenni, ahol van”. E primitív szlogen hangoztatásával gyakorlatilag öngigazolást nyert a mások tulajdonát megsértő személy, aki felfogásában szinte az érezhetné magát „hibásnak”, akitől van mit elvinni. De mennyiben hibáztathatóak az utóbbi évtizedekben lecsúszott romák azért, hogy közülük egyesek nem akarnak napról napra megküzdeni azzal, hogy esetenként másodrendű polgároknak nézve őket a munka területén egyáltalán nem vagy szinte fillérékért alkalmazzák őket? Ha valamelyikük munkát kap, akkor annak bizony ilyen körülmények között is többet és jobban kell dolgoznia, mint másoknak, hogy ezzel is bizonyítsa: nem igazak a mára már állandósult sztereotípiák.

Megítélésem szerint szintén öngigazoló, önvédelmi mechanizmusként értékelhető azon jelenség is, miszerint esetenként a magát romának valló személy bármilyen elszámoltatás vagy elutasítás esetenként nem saját kompetenciáinak hiányát vagy a törvénnyel, erkölccsel össze nem egyeztethető tettet veszi alapul, hanem mindjárt azt kezdi hangoztatni, hogy származása miatt érte őt a negatív intézkedés. „Azért, mert cigány vagyok...? Mindjárt hívom az ügyvédet és fellejtelek!” – így a fenyegetőzés. Tagadhatatlan, hogy a cigánysággal szembeni bizalmatlanság az utóbbi évtizedekben csak nőtt, a romák és nem romák közötti kölcsönös ellenszenv állandósulni látszik. De megítélésem szerint számos

⁶ Mások tulajdonának megkárosítása természetesen nem csak a szegénység szülte specifikum, társadalmunk tehetősebb rétegből is kikerülnek a bűn útjára lépő személyek, gondoljunk csak a milliós ÁFA csalásokra vagy az évről évre felmerülő hűtlenkezelés ügyekre. Jelen írás viszont a roma származású bűnelkövetőkre inkább jellemző magatartásokkal, reakciókkal és az ebből származó társadalmi konfliktusokkal igyekszik megismertetni az olvasót.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

TÓTH Csaba

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

olyan eset is van, amikor a fenti, fenyegető kijelentés csak olaj a tűzre és az tovább mélyíti a társadalmi rétegek közötti szakadékot.

Látnunk kell, hogy napjainkban milyen kihívásokkal áll szemben a roma kisebbség, de szintén nem szabad figyelmen kívül hagyni a többségi társadalom elvárásait sem. Hiszen erkölcsi kérdést vet fel azon körülmény is, hogy egy a javakat megkárosító bűnöző milyen jogon is kap mégis attól az államtól (az adófizetők pénzéből összegyűjtött) juttatásokat, amelyet ő maga károsít meg? Az internetes oldalak, fórumok e témakörben még tovább mennek, és újabb kérdéseket vetnek fel. Ha valaki a felkínált munkát (képzettségétől függetlenül) nem fogadja el vagy a munkáját önhibájából veszíti el (ittasan megy be dolgozni vagy nem képzi magát tovább az elvárt mértékben), akkor miért is kapjon állami támogatást? Munkanélküli segély milyen jogon járjon olyannak, aki legalább 5 évet nem dolgozott megszakítás nélkül a juttatás kérelmezését megelőzően? [13] Megítélésem szerint ez utóbbi kérdések felvetői nem veszik figyelembe a hazai lakosság és az ország gazdasági állapotát, szociális helyzetét. Meggyőződésem, hogy a mélyülő konfliktusok mérséklésére nem csak hangzatos vagy erkölcsileg helyesnek vélt, de a mindennapok fenntarthatóságát, élhetőségét biztosító lépések szükségesek.

Újra felvetődik az úgynevezett első- és második generációs jogoknál már említett viszonyítási alap, miszerint a jog és az erkölcs viszonya mára hogyan is alakult át. Mi is napjainkban az erkölcs? A mai köznyelvi szóhasználatban „Az erkölcs (vagy morál) fogalma alatt a magatartásunkat befolyásoló, általunk (vagy a társadalom által) helyesnek tartott, olyan szabályok összességét értjük, amelyek túlmutatnak a jog és az egyéb írott szabályok keretein. Az erkölcs szabályai a társadalmi normák egyik típusát jelentik. Más megfogalmazás szerint az erkölcs azon elvek összessége, amelyek a helyes és helytelen, a társadalmi jó és rossz megkülönböztetését segítik a cselekvés szintjén. Az erkölcs eredeti jelentése ennél tágabb körű volt: általában jelentette egy személy magatartásának módját, ezért jelentéstartalma és színezete az előtte alkalmazott jelzőtől függött (pl. lovagi erkölcs, szerzetesi erkölcs, polgári erkölcs, paraszti erkölcs, vagy összetett jelzőként jó erkölcsű, feslett erkölcsű...). Ez utóbbi szóhasználat mai maradványa a jogban ismert "jó erkölcsbe ütköző" kifejezés. Az erkölccsel kapcsolatos felfogások a történelem folyamán gyakran változtak és ma is különböző erkölcsi nézetek élnek egyidőben. A közösségi szinten elfogadott úgynevezett közerkölcs szabályai társadalmi csoportonként, országonként, kultúránként, régióként változnak...". [14]

Tehát az erkölcs egy olyan belső parancs, amelyre a neveltetésünk és életvitelünk alapján mérlegelve hallgatunk. Társadalmi rétegeknél, csoportoknál, szűkebb családoknál azonos alapokon nyugodhat, de mégis minden embernél más és más. A mai világban a jó erkölcs megsértésének mind kevesebb szankciója van. Önmagában az erkölcs súlyosabb megsértése esetén büntetés lehet a közösségből történő kiközösítés, amely hátrányokkal ugyan jár, de erős visszatartó erővel megítélésem szerint mégis alig bír. Más dolog a jog, amely már egy külső irányelvként jelentkezik. Míg a jog inkább írott, az erkölcs többnyire íratlan igyekszik életünket szabályozni. Az írott jog és kötelesség már erősebb szankciókat is magával vonz, tehát betartatásuk ennek okán inkább kikényszeríthetőbb.

A mai világban is számos kötelességünk van, ezek közül leginkább hétköznapiabbnak a törvények betartása tekinthető. A törvények a jog és kötelesség szemszögéből kettősséggel is bírnak. Ezen kijelentésem alatt azt értem, hogy törvények adta jogom, hogy egyes magatartásokat nem vagyok köteles eltűrni (nem lophatnak meg), míg ezen nem kívánatos magatartások elkövetőit a törvények büntetni rendelik, ösztönözvén azok betartására minden arra kötelezhető. Azt viszont kétségkívül be kell látnunk, hogy a pozitívista iskola egyes jogok biztosításáért cserében elvárható kötelezettségek aktív teljesítésének ideája mára sem vált teljesen időszerűtlenné, bár a kötelesség-kerülésért felróható szankció minősége és mértéke alapvetően átalakult. Egyesek jogai és kötelességei összeütközhetnek, azok megsértései sokszor a társadalmilag elvártnál eltérő mértékben vagy egyáltalán nem kerülnek szankcionálásra. És ahogy változik a társadalom, úgy változik a jog és a kötelesség kérdésköre is, helyenként nem elkerülve az etnikai konfliktusok mezsgyéjét sem.

Kulcsszavak: roma, emberi jogok, kötelességek, társadalmi probléma, etnikai konfliktus

Keywords: roma, human rights, obligations, social problem, ethnical conflict

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Sári János (2004.): *Alapjogok. Alkotmánytan II.* Osiris Kiadó. Budapest. 25- 26. oldal.
- [2] Dr. Moór Gyula egyetemi ny. r. tanár előadásai után jegyezte Püski Imre (1994.): *Jogfilozófia.* Püski Kiadó. Budapest. 96. oldal.
- [3] Sári János (2004.): *Alapjogok. Alkotmánytan II.* Osiris Kiadó. Budapest. 289. oldal.
- [4] Nemzeti Jogszabálytár (2005.): 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről.
http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=19100.29566 (Letöltve: 2014.01.02.)
- [5] Kukorelli István (2003.): *Alkotmánytan I.* Osiris Kiadó. Budapest. 132. oldal.
- [6] Egyelő Bánásmód Hatóság honlapja (2013.): *Fontos tudnivalók az Egyelő Bánásmód Hatóság eljárásáról.*
<http://www.egyenlobanasmod.hu/cikkek/ebh-hatosag> (Letöltve:2013.12.19.)
- [7] Fenntarthatatlan a segélyezési rendszer (2009.) http://www.portfolio.hu/users/elfizetes_info.php?t=cikk&i=120786 (Letöltve: 2013.12.19.)
- [8] hvg.hu (2013.): *Végleges: börtönbe megy Kolompár Orbán.*
http://hvg.hu/itthon/20130308_Vegleges_bortonbe_megy_Kolompar_Orban (Letöltve: 2013.12.19.)
- [9] Pelle János (2010.): *Pokol Béla: A becsődölt romapolitika irányváltásra szorul.*
http://hvg.hu/velemeney/20101112_romapolitika_pokol_bela (Letöltve: 2014.01.02.)
- [10] NOL.hu (2012.): *Az ombudsman kontroll alá veszi a munkát.* http://nol.hu/belfold/az_ombudsman_kontroll_ala_veszi_a_munkat (Letöltve: 2014.01.02.)
- [11] Hetiválasz.hu (2011.): *Farkas Flórián: "aki nem akar magáért tenni, azon nehéz segíteni".* <http://hetivalasz.hu/itthon/harom-alappiller-43839> (Letöltve: 2013.12.19.)
- [12] Kuruc.info: *Volner megkérdezte, miért nem a dolgozó fiataloknak adnak házat a gyerekgyáros cigányok helyett - nem derült ki.*
<http://kuruc.info/r/34/121620/> (Letöltve: 2013.12.27.)
- [13] Hunhír.info (2013.): *Hunhír-olvasó: Cigány Mekka Svájcban.* <http://hunhir.info/index.php?pid=hirek&id=61218> (Letöltve: 2013.12.28.)
- [14] Kislexikon (2014.): *Erkölc.* <http://www.kislexikon.hu/erkolcs1.html> (Letöltve: 2014.01.02.)

DIE NICHTMILITÄRISCHEN RISIKEN

NEM KATONAI KIHÍVÁSOK

Ökologische Risiken lassen sich mit militärischen Mitteln nicht bekämpfen. Die Zukunft weiter zunehmender Bedeutung nichtmilitärischer Risikopotentiale soll nachfolgend exemplarisch am Beispiel der Verteilungskämpfe um den Rohstoff Wasser verdeutlicht werden. (Jordan, Nil) Das Fallbeispiel Euphrat und Tigris. (Türkei, Irak und Syrien)

Az édesvízéért (víz mint erőforrás) folytatott harc – mint közvetlen nem háborús kihívás – hogyan válhat akár egy háborús konfliktus forrásává. A Közel-keleten és a mediterrán térségben számos (Jordán, Nílus, Tigris és Eufrátesz) folyó határon túl ered és folyik. A forrás-országok víz kezelése és felhasználása döntően befolyásolja más országok víz-mennyiségét és minőségét. Fegyveres konfliktusokig, intenzív migrációig fajulhat e problematika.

Bis 1989 war der Sicherheitsbegriff vorrangig militärisch besetzt. Es gab eine Bedrohung, die sich über Raum, Zeit und Kontrahenten operationalisieren ließ. Demgegenüber sollte Sicherheit gewährleistet werden durch eine im Laufe der Zeit sich wandelnde Strategie, die auf Abschreckung beruhte und dafür ein Instrumentenmix von Politik, Diplomatie und Militär zur Verfügung hatte. Bezugsrahmen dieses militärisch definierten Sicherheitsbegriffes waren zwischenstaatliche Kriege und Konflikte vor dem Hintergrund des Ost-West-Gegensatzes.

Bereits in den siebziger Jahren operieren Wissenschaft und Politik jedoch mit einem „erweiterten Sicherheitsbegriff“, der die Erfahrungen mit der Ölkrise und den Studien des „Club of Rome“ über die weltweiten ökologischen Risiken reflektierte. Der mittlerweile als solcher bezeichnete/anerkannte erweiterte Sicherheitsbegriff soll darauf hinweisen, daß die nationale Sicherheit zunehmend Bedrohungen unterliegt, die mit den herkömmlichen militärischen Herausforderungen nichts mehr zu tun haben, aber mindestens genauso ernst genommen werden müssen. Terrorismus, Fundamentalismus, organisierte Kriminalität, Bevölkerungswachstum und Migration sowie globale Umweltzerstörung sind die Schlagworte, die in diesem Zusammenhang die Debatte bestimmen. Auffällig ist, daß bei der Frage nach einer Bewältigung damit der verbundenen Probleme militärische Mittel eine nachgeordnete Rolle spielen.

Ein wesentliches Kennzeichen dieser neuen Risiken ist die immanente Tendenz zur Globalisierung, deshalb diese Risiken sind überregional und langfristig, betreffen eine Vielzahl von Menschen gleichermaßen ohne die Möglichkeit des individuellen bzw. oft auch (national-) staatlichen Schutzes.

Typisch für die ökologischen Risiken sind die häufig irreversiblen Schädigungen („Umkippen“ des Aralsee, Abholzung der tropischen Regenwälder. Sie könnten auf der Grundlage der allerdings nicht immer nur kontroversen wissenschaftlichen Erkenntnisse oftmals vermieden werden. Zu oft wird das Wissen jedoch dazu verwandt, sie je nach politischen Nützlichkeitsabwägungen zu dramatisieren oder zu verharmlosen (z.B. Ozonloch, Waldsterben).

Gewöhnlich wird unterschieden zwischen reichumsbedingten ökologischen Zerstörungen des Nordens und armutsbedingten ökologischen Zerstörungen des Südens.

Das Resultat:

- des Scheiterns nachholender Entwicklung. Z.B. wurde die Modernisierung der Landwirtschaft, deshalb die Erhöhung der Erträge, erkaufte mit negativen Umweltaspekten wie Überdüngung, übermäßigen Einsatz von Pestiziden, Resistenz von Schädlingen, übermäßigen Landnutzung und Störung des Wasserhaushaltes.
- des Bevölkerungswachstums.

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Lajos KOVÁCS – DR. Lajos HÜLVELY

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

- Die Weltbevölkerung wächst zu Zeit alle vier bis fünf Tage um eine Million netto. Zu 95% findet diese Vermehrung in der sogenannten „Dritten Welt“ statt.
- der Migrationsproblematik, die eng verbunden ist mit dem Bevölkerungswachstum und wirtschaftlichen, sozialen Entwicklungsdefiziten.
- der Umweltschadexporte, entweder durch Verlagerung umweltbelastender Produktionen in Dritte Welt, um teuren Umweltauflagen zu entgehen, oder durch den Export umweltschädlicher Güter bzw. durch die Endlagerung industrielle Abfälle und Gifte.
- der ökologische Selbstzerstörung. z.B. Abholzung der Regenwälder, durch die weltweit bereits 50% der ursprünglichen Bestandes vernichtet sind.

Während sich die armutsbedingte Umweltzerstörung vorrangig vor Ort, deshalb vor allem in der südlichen Hemisphäre auswirkt, verteilen sich die reichumsbedingten Umweltzerstörungen gleichmäßig über den gesamten Globus.

Das gilt:

- Für die Ausdünnung der Ozonschicht in der Stratosphäre, vor allem bedingt durch FCKW. Der Anteil der Industrieländer an den FCKW Emissionen beträgt heute 70%.
- Für den Treibhauseffekt, der in engem Zusammenhang mit der Kohlendioxid-Konzentration in der Luft steht. Als Folge wird ein Anstieg der Welttemperatur bis zum Jahre 2050 um 1,5 bis 4,5 Grad prognostiziert („global warming“), zu einer dramatischen Erhöhung des Meeresspiegels mit der Folge. daß x% der heutigen Landmasse verlorengehen, und einer Verschiebung der Agrargebiete führen wird. (z.B. bei uns in Ungarn).
- Für die Luftverschmutzung durch Schwefeldioxid- und Stickstoffemissionen mit den Folgen „sauer Regen“ und Waldsterben.
- Für die Anhäufung toxischer Substanzen mit langen Verfallzeiten wie Dioxin und radioaktiver Müll.

Ökologische Risiken lassen sich mit militärischen Mitteln nicht bekämpfen. Außerdem stehen die hochentwickelten Gesellschaften des Nordens hinreichende Instrumente der Krisenvorsorge und der -nachsorge zur Verfügung. Anders sieht es dagegen mit ökologischen Konflikten im Süden und deren sicherheitspolitischen Auswirkungen für das internationale System aus. So gibt es nicht wenige Szenarien, die z.B. davon ausgehen, daß künftige Konflikte in den Zweiten und Dritten Welt Kriegen zum Wasser ausgetragen/geführt werden können.

Die Zukunft weiter zunehmender Bedeutung nichtmilitärischer Risikopotentiale soll nachfolgend exemplarisch am Beispiel der Verteilungskämpfe um den Rohstoff Wasser verdeutlicht werden.

VERTEILUNGSKÄMPFE UM DEN ROHSTOFF WASSER

Wenn wir in Europa von Ressourcen sprechen, denken die meisten zunächst an Erdöl. Dabei sind wir uns meist nicht gewußt, daß Wasser als Ressource ebenso wichtig ist. So werden z.B. für die Herstellung eines Liters Bier 60, eines Kilos Papier 250, und für die Herstellung eines Autos ca. 20.000 Liter Wasser benötigt.

Allerdings wird seine Verfügbarkeit in einer scheinbar die wasserreichen Region wie Europa stets als gegeben unterstellt. auf der anderen Seite herrscht aber schon heute nach Untersuchungen der UNO in ca. 80 Staaten der Welt Wassermangel. Für diese Staaten ist der Rohstoff Wasser ein signifikanter entwicklungsbegrenzender Faktor in der Landwirtschaft, der Stadtentwicklung und der Industrie. Es tritt damit als eigenständiger Produktionsfaktor neben z.B. Boden und Kapital und wird in der Folge auch traditionell als Mittel zur Ausübung politischer und wirtschaftlicher Kontrolle sowie als Instrument zur Durchsetzung von Machtansprüchen benutzt. Wasser kann dann auch zur Ideologiesierung und politischen Propaganda in der Austragung ganz anderer Konflikte genutzt werden. In diesem Fall

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Lajos KOVÁCS – DR. Lajos HÜLVELY

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

ist es nicht Konflikursache, sondern Instrument. Inner- wie zwischenstaatliche Verteilungskonflikte sind daher weltweit latent vorhanden, weiter sind zukünftig zu erwarten. Dies gilt nicht nur für den Rohstoff Wasser, sondern auch für andere Umweltmedien, so zum Beispiel: Wälder, Boden und Klima. Sie haben zunehmend ökonomische Bedeutung und verlieren dadurch ihren ursprünglichen Charakter als „freie Güter“.

In der Tat wurden in der Vergangenheit schon Kriege auch um Wasser geführt, so z.B. 1967 der „Sechs Tage Krieg“, der zur Besetzung der Golan-Höhen durch Israel führte. Er brachte die aus israelischer Sicht Überlebens-notwendigen Quellen des Jordan, die durch die VN-Teilungspläne von 1947 für die eigene Nutzung nicht erreichbar waren, unter israelische Kontrolle. Auch wurden und werden immer Drohungen – so z.B. seitens Ägypten, des Irak und Syriens – zur militärischen Durchsetzung von Wasseransprüchen ausgesprochen.

Annähernd fünfzig Prozent der Weltbevölkerung leben heute an den über 200 grenzüberschreitenden internationalen Gewässersystemen. Ihren Anliegern ist ein Bestreben gemeinsam. Den Nutzen zu nationalisieren, die Lasten aber zu internationalisieren. Dabei geraten die beiden völkerrechtlichen Prinzipien Souveränität und Integrität nicht selten in Widerspruch zueinander. Die jeweilige Lage am Gewässer, ob am Oberlauf oder Unterlauf, aber auch die Zugriffsmöglichkeit auf wissenschaftliche und technische Entwicklungen, finanzielle, wirtschaftliche, politische und nicht zuletzt militärische Macht, schaffen dabei sehr unterschiedliche Möglichkeiten bei der Durchsetzung eigener Ansprüche.

Daß eine große Zahl von Staaten allerdings noch nicht einmal willens ist, diese Leistungen zu erbringen, haben die konfliktbeladenen Diskussionen in der Verhandlungen über den Entwurf in 1996 und 1997 sehr deutlich vor Augen geführt. So sind mit der Annahme der Flußgebietskonvention die Fragen und Konflikte um die Nutzung grenzüberschreitender Gewässer noch lange nicht zu einem Abschluß gelangt.

Allerdings müssen heute Verteilungskonflikte nicht mehr zwangsläufig gewaltsam erfolgen-im Gegenteil- sie können auch Kooperation veranlassen. Regelung der Verteilungskonflikte um die Flußgebiete Euphrat und Tigris, Orontes, Jordan, Litani und Nil. Wird dort eine positive Entwicklung nicht erreicht, dürften sie die aus den Fehlentwicklungen der Vergangenheit schon heute als schmerzlich empfundenen Belastungen für die europäischen Staaten noch verstärken: Migration, Terrorismus, organisierte Kriminalität etc. oder auch militärische Konflikte.

Das Fallbeispiel Euphrat und Tigris.

Die Türkei übt praktisch Die Kontrolle über 98,8 Prozent des Euphrat-Wassers und 50% des Tigris-Wassers aus. Nach ihrer Auffassung ist dieses Wasser eine natürliche Hilfsquelle, die für die nationale Entwicklung nach eigenem Ermessen zu nutzen ist. Durch das Südostanatolien-Projekt (GAP) will diese für sie günstige Rahmenbedingungen zur wirtschaftlichen Entwicklung der Türkei gerade im südanatolischen Raum nutzen. Es ist aus türkischer Sicht unverzichtbar und im geplanten Umfang zu realisieren. GAP beschränkt sich nicht nur auf die Gewinnung von Bewässerungswasser und elektrischer Energie, sondern es ist als umfassendes regionales Entwicklungsprojekt konzipiert. Es integriert auch Vorhaben in wirtschaftlichen und sozialen Bereichen wie Industrie, Verkehrs- und Kommunikationsinfrastruktur, Bildung und Kultur, Gesundheit und Freizeit. Damit unterscheidet es sich grundlegend positiv von anderen Großprojekten, die diese Felder in der Regel nicht oder nur wenig berücksichtigen.

Allerdings wird sich nach der Fertigstellung von GAP die zu den Nachbarn Syrien und Irak abfließende Wassermenge um bis zu 60 % verringern. Auch sind die Befürchtungen der Untieranlieger nicht unberechtigt, daß gegebenenfalls in der Türkei eingeleitete Industrieabwasser und salz-/pestizidbelastetes Drainagewasser die Wasserqualität negativ beeinflussen könnten. Schon heute sind aber alle drei Euphrat und Tigris Anlieger von diesem Flußsystem abhängig, bzw. sind auf dem Weg, sich durch wachsende Nutzung, mehr und mehr abhängig zu machen. Auch wenn z.Zt. (zur Zeit) noch genügend Wasser nach Syrien und in den Irak einfließen, so ist absehbar, daß im Endausbau aller Planungen der drei Anlieger, ergänzt um die Verdunstungsmenge und den notwendigen Wasserdruck

Lajos KOVÁCS – DR. Lajos HÜLVELY

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

gegen das Einströmen von Meerwasser im Mündungsdelta, insgesamt 160 % des Jahreswasserfracht notwendig wären, um alle Ansprüche zu befriedigen.

Nach den heute gültigen Prinzipien des internationalen Rechts kann GAP nicht als völkerrechtswidrig bewertet werden. Handlungsfreiheit einschränkende Völkergewohnheits-rechtliche Normen und Pflichten von Anliegern können nämlich für die betrachtete Region nur sehr bedingt abgeleitet werden.

Schlüsselwörter: Wasser, Flußgebiete, Gewässersysteme, ökologische Risiken, Peace in the Middle East

Kulcsszavak: édesvíz, harc az édesvízéért, az édesvíz védelme,természeti kihívások. kelet-nyugat, Nilus, Tigris, Eufrátesz. globális vízbiztonság

BENUTZTE LITERATUR

1. Barandat, Jörg: Wasser- Kooperation oder Konfrontation, Baden-Baden 1997
2. Garbrecht, Günther: Wasser. Vorrat, Bedarf und Nutzung in Geschichte und Gegenwart, Reinbek 1985
3. Murakami, Masahiro: Managing Water for Peace in the Middle East. Alternative Strategies Tokyo 1995
4. Wöhlcke, Manfred: Ökologische Sicherheit ... Baden-Baden 1997

**EGY MESTERLÖVÉSZ LEGFONTOSABB PSZICHOLÓGIAI VIZSGÁLATOKKAL
ALÁTÁMASZTOTT TULAJDONSÁGA – EGY KREÁLT – EMBERKERESKEDELEM
BŰNCSELEKMÉNY ESETELEMZÉSÉN KERESZTÜL**

**A MARKSMAN'S CHARACTERISTIC SUPPORTED WITH MOST IMPORTANT
PSYCHOLOGICAL EXAMINATIONS –THROUGH THE CASE ANALYSIS OF A – ONE
CREATED – MAN TRADE CRIME**

A Rendőrség kötelékébe kerülő személy egy új, számára még ismeretlen közösség tagjává válik. Kezdetben ez a közösséghez való tartozás csak formális, még nem alakul ki a megfelelő kapcsolat, az egyének nem ismerik egymást. Azonban a testületben töltött idő alatt új ismereteket, készségeket és szigorú normabeli szabályokat kell elsajátítaniuk, amelyek eltérnek az eddigi megszokott életükben alkalmazottaktól. A fokozott fizikai, pszichikai igénybevétel, a munka- és életkörülmények, a bevett szokások megváltozása nehezítheti a kötelékbe való beilleszkedést, de egyes feladatok ellátására csak olyan személyt választhatunk ki, akik ezeket a legjobb tudással, lelkiismerettel és odafigyeléssel tudják ellátni, hiszen, amennyiben homokszem kerülne a gépezetbe, úgy az nem csak egy adott akció, hanem emberéleteket sodorhatna veszélybe.

The person , who getting into the police's tie a new one, a unknown community turns into his member yet for him. Initially this belonging to the community only formal, the suitable contact, the individuals do not take shape yet each other are not known. They have to acquire new knowledge, and severe norm rules under time spent in his former life. The increased physical, psychic strain, the work and living conditions, the changing of the accepted habits may make fitting in into the tie harder, but single tasks we may select person like that for supply only, who can supply these with the best knowledge, a conscience and attention, since, in as much grain of sand would get into the machinery, some it not only a given action, but could plunge human lives into danger.

BEVEZETÉS

A Magyar Honvédség alapvető feladata Magyarország függetlenségének, területi épségének és határainak katonai védelme, nemzetközi szerződésből eredő közös védelmi és békefenntartó feladatok ellátása, valamint a nemzetközi jog szabályaival összhangban humanitárius tevékenység végzése. Általános feladatainak kivitelezésében a had- és műszaki tudományok nagy segítséget nyújtanak, azonban az ország teljes rendjének fenntartására, így különösen a belső rend megtartására más szervek hivatottak, amelyek közös technológiákat, felszereléseket és az azzal kapcsolatos eljárásokat szintén használják.

A Magyar Rendőrség legfontosabb feladata a közbiztonság fenntartása és a belső rend védelme. Ennek érdekében megelőzi és felderíti a bűncselekményeket, közreműködik a szabálysértések megelőzésében, feltárásában, eljár a külföldiek magyarországi beutazásával, tartózkodásával és letelepedésével kapcsolatos ügyekben.

Közlekedési hatósági feladatai mellett eljár a kábítószerral, fegyverrel, atomenergiával vagy egyéb veszélyes anyagokkal kapcsolatos ügyekben. A rendőrség köteles fenntartani közterületek rendjét, védi a kiemelt intézményeket, épületeket. Katasztrófhelyzetben védelmezi az embereket, segítséget és felvilágosítást ad a rászorulóknak és együttműködik a helyi hatóságokkal, intézményekkel.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KOVÁCS István

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Ahhoz, hogy ezen alapvető feladatait és társadalmi rendeltetését jogszerűen, és szakszerűen gyakorolni tudja, a kiemelt bűncselekmények elkövetőit felderítse, illetőleg az állampolgárok szubjektív biztonságérzete emelkedjen, úgy a hivatásos állomány képzésére, a rendőri és civil tudás megismertetésére jelentős erőfeszítéseket teszünk. Minderre nagy szükség van, hiszen munkájuk során olyan szituációkkal szembesülhetnek, amely során az átlagot meghaladó mértékben kell teljesíteniük a rájuk szabott feladatokat, illetőleg tájékozottságot és hozzáértést kell tanúsítaniuk.

A hivatásos állomány tagjainak a szolgálati gépjárművek vezetésétől kezdve a fejlett számítógépes ismereteken keresztül a magabiztos nyelvtudás megszerzésétől a válságkezelésben alkalmazott pszichológiai gyakorlatig minden területen kiemelkedően kell teljesíteniük. Azért, hogy az intézkedések a hatályos jogi szabályozás szerint szakszerűek és jogszerűek legyenek, a jogszabályokat naprakészen kell ismerniük, a kényszerítő eszközök törvényes alkalmazásának képessége pedig olyan elvárás, amelynek nap, mint nap meg kell felelniük.

A kényszerítő eszközök alkalmazása közül kiemelkedik a rendszeresített szolgálati fegyverekkel kapcsolatos ismeretek birtoklása, valamint a magas szintű fegyverkezelési tudás. Ezek oktatásában és birtoklásában a hazai szakemberek a világ élvonalába tartoznak.

Kutatásomban a Rendőrség szervezetén belül a speciális mesterlövész puszkákat használó és alkalmazó személyek pszichológiai vizsgálatával foglalkozom. Feldolgozom a mesterlövész puszkát használó személyek vonatkozásában készített Case Western Reserve University egyetem kutatóinak pszichológiai alkalmassági kutatásainak eredményét és összehasonlítom saját vizsgálataimmal, amelyek a GEPÁRD M1 típusú mesterlövész puszkával kapcsolatosak [1].

Számos olyan bűncselekmény van, amelyek megszüntetésére olyan rendőri akcióra van szükség, amelynek során speciális alakulatokat, egységeket vetnek be. A szervezett bűnözés elleni fellépés, a terror fenyegetettség elhárítása, a kábítószer- és emberkereskedelem mind-mind ilyen bűncselekmény. A szervezett bűnözés egyik legjelentősebb pénzforrását jelentő emberkereskedelem és a vele szoros összefüggésben álló prostitúciós bűncselekmények nemzetközi, globális problémát keletkeztetnek.

Az elmúlt évek tendenciái azt mutatják, hogy a globalizált világ, a felgyorsult világ hozzájárult a bűncselekmények világméretűvé válásához, így a nemzetközileg szervezett szex-ipar részeként felgyorsult az emberkereskedelem is. A munkanélküliség, a kilátástalanság, a szegénység, a lehetőségek hiánya, a fejletlen és a fejlett országok közötti különbségek olyan tényezők, amelyek hozzájárulnak a nők tömeges elvándorlásához, amik tulajdonképpen kiszolgáltatottá teszik őket.

Maga a prostitúciós tevékenység is hozzájárulhat ahhoz, hogy a hátrányos helyzetben levő nők, az előbb felsorolt okok hatálya alatt álló nők, számukra magasabb jövedelmet ígérő tevékenységet vállaljanak. A számukra hátrányos következmények ellenére mégis sokan választják a külföldi erotikus munkát, hiszen az gyakran magasabb jövedelemmel is jár.

Az emberkereskedőknek leleményes technikákkal mindig sikerül olyan áldozatokat találni, akik hajlandók a külföldi munkavállalás reményében kockáztatni.

Ez az oka annak, hogy a gazdagabb nyugati országok piacán megjelennek a számukra különleges, más kultúrában nevelkedett nők, akiket igen egyszerű kizsákmányolni, rabszolgasághoz hasonló körülmények között tartani, mert kénytelenek magukat a futtatókra rábízni, valamint akarataiknak alávetni. Ez a szituáció teszi őket védtelenné, kiszolgáltatottá, míg a bűncselekményt elkövetőket pedig gazdaggá, sikeressé, valamint kitarítottá.

Az emberkereskedelem – a hazai jogalkotóink által, azaz a hatályos jogi szabályozásunk szerint is, a társadalomra az egyik legveszélyesebb kategóriába sorolt bűncselekmény – a közelmúltban globális méretű problémákat keletkeztetett, így szükségszerű volt, hogy az ellene való fellépés is nemzetközi méreteket öltson.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KOVÁCS István

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A bűncselekmény elkövetője jogellenes magatartásával nemcsak az emberi jogokat, és az emberi méltóságot sérti meg, hanem többek között olyan deklarált, elismert alapjogokat is veszélyeztet, amelyek az emberi szabadsághoz, a befolyástól mentes akaratnyilvánításhoz, a helyváltoztatáshoz fűződő alapvető jogokhoz kapcsolódnak. Az emberkereskedők az áldozatokat árucikként, saját céljaik elérése érdekében eszközként kezelik, megfosztva őket ezzel emberi méltóságuktól, szabadságuktól alapvető jogaiktól.

Egy adott társadalomban a bűncselekmények elleni fellépés állami feladat, azonban egy globális, nemzetközi szinten is kezelendő problémához, az államok összefogására, szolidaritásra és együttműködésre van szükség. Tekintettel arra, hogy a szervezett bűnözés, valamint az egyik legfőbb bevételi forrást jelentő emberkereskedelem a határokon is átnyúlik, így nélkülözhetetlen az, hogy – legfőképpen – az érintett országok kooperáljanak és megfelelő erőket, eszközöket delegáljanak az együttműködésre.

A fentiek figyelembevételével a magyar Terrorelhárítási Központ speciális alakulatai is részt vesznek ilyen akciókban, amelynek során ezen alakulatok mesterlövészei a legjobb tudásuk és képességük alapján látják el a rájuk bízott és meghatározott feladatokat.

A KUTATÁS SAJÁTOSSÁGAI, ANNAK INSPIRÁCIÓJA

Dr. Földi Ferenc mérnök ezredes a 12,7 mm-es GEPÁRD M1 mesterlövész puska műszaki alkotás leírását alkalmazó PhD munkájában megemlíti, hogy a Hadtudományi Intézet rendeletetéséből következően, haditechnikai fejlesztéseket – még a nyolcvanas években is – kizárólag a Magyar Honvédség (vagy a társ fegyveres szervezetek és testületek) igényére indíthatott. Áthághatatlan akadálnak látszott, hogy már informális megkeresésükre is érzékeltették a MNVK illetékes csoportfőnökségein, nagy ürmértékű puskára a Magyar Honvédség belátható időn belül nem fog igényt tartani.

A Belügyminisztérium terrorelhárító szolgálat (Komondor TESZ) és hasonló rendeletetésű fegyveres testületek – terrorista ellenes célra – ugyanakkor szükségesnek és alkalmazhatónak ítélték egy ilyen puskát [2].

Az akkori vezetés is felismerte azt, hogy az olyan jellegű bűncselekmények visszaszorítása érdekében a speciális alakulatokat olyan eszközökkel kell ellátni, amelyek a jelöltek alkalmasságán túl, a kiszabott és meghatározott feladatok ellátására is alkalmassá teszik őket. Így a jelöltekkel kapcsolatos technikai fejlesztések megteremtették azt, hogy a feladatukat adott technikai eszközök mellett elláthassák és rendelkezésre álljanak. Azonban a technikai felszereltségen túl a jelölteknek komoly pszichológiai vizsgálatokon kell átesniük.

Ezredes Úr a gondolatok a pontosságról című tudományos munkájában érintőlegesen részletezte, hogy a mesterlövésznek milyen képességekkel kell rendelkeznie ahhoz, hogy ezt a feladatát maximális odafigyeléssel és szaktudással elláthassa [3]. Művében kifejti, hogy a lövész szakmában a pontosság a lőfegyver és lövedéke, valamint az azokat alkalmazó lövész alkotta eszközrendszer, legfontosabb minőségi mutatója.

Azonban, mikor a Nemzeti Közszerződési Egyetem doktori képzésén tartott előadásán feltette a hallgatóknak a kérdést, hogy mely tulajdonság a legfontosabb a katona számára, a pontosság, a lökézség, a koncentráció mind-mind másodlagosnak bizonyult az ölés képességéhez mérten.

Ez a kérdésre adott válasz inspirált abban, hogy összehasonlítsam az amerikai egyetem, valamint a saját rövid kutatásom eredményét, hogy valóban képesek lennének-e a szolgálatot teljesítő hivatásosak meghúzni a fegyver elsütőbillentyűjét egy általam kreált és feltételezett akció során, amikor úgy nevezett „éles helyzetbe” kerülnek.

A KUTATÁSI ELJÁRÁSOK

Az amerikai kutatók képalkotó eljárással kimutatták, hogy az agy másként működik, amikor az ember tárgyiasítja embertársait – úgy gondolkodik másokról, mint objektumokról, célról, amit ki kell iktatni, semlegesíteni kell – vagy

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KOVÁCS István

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

dehumanizál: gusztustalan állatként lát másokat. Amikor dehumanizál, felfüggeszti erkölcsi aggályait a másik ember iránt.

A közösségellenes magatartásformák „becsületes”, „normális” embereknél akkor figyelhetők meg, ha áldozataikat nem veszik emberszámba: nem akarják meglátni bennük a magukéhoz hasonlatos emberi gondolatokat, az érző szívet és az életüket mozgató emberi céljait.

Az individuáció azt a pszichológiai állapotot és azt a folyamatot jelenti, amelyben egy személy a közösségen belül a többiekől elkülönül. Mind a többiek számára, mind pedig saját érzékelésében az egyén egyedi és felismerhető.

Deindividuáció alatt azt az állapotot és azt a folyamatot értjük, amely épp az individuáció fordítottja, tehát az egyén egyedi felismerhetőségének és önbecsülésének lecsökkentését, megszüntetését.

Amikor a másik emberre, mint tárgyra gondolunk, az együttérző áramkör nem működik az agyunkban, és – ha eléggé komplexen gondolkodunk, ami az egészséges agyra jellemző, aktiválódik az analitikus hálózat. Ez a két áramkör váltja egymást, bármilyenfokú érzelmek átélésekor.[4]

“Ez a gondolkodásmód azonban belénk van épülve. Intenzitásában az enyhe undortól (amit akkor érzünk, ha valaki olyan ételt eszik, amit mi nem szeretünk), egészen odáig terjed, hogy képesek vagyunk megölni miatta” – publikálta Shannon French, etika professzor, katonai etika szakértő az FMRI reveals reciprocal inhibition between social and physical cognitive domains munkájában [5]. Elmondta ugyan azt is, hogy “van azért némi remény is, mert ki kell előbb alakítanunk egy bizonyos gondolkodásmódot, mielőtt átlépnénk a morális határt, hogy képesek legyünk megölni egy másik embert.”

Az ő kísérletük abban állt, hogy fényképeket mutattak – kísérőszöveggel – a kísérleti személyeknek. A fényképek dehumanizáló és humanizáló típusúak voltak, tárgyasítók vagy ‘animalisztikusak.’

Minden képet egy írásos kérdés követett: Milyen érzést kelt ez Önben? Az animalisztikus dehumanizáció keltette a legrosszabb érzést, és a tárgyas humanizáció a legjobbbat. Az FMRI készülék azt mutatta, hogy a tárgyas dehumanizálás lekapcsolta a ‘szociális értelmezés’ áramkört, de fenntartotta az analitikus értelmezés áramkört.

Az animalisztikus dehumanizálás okozta a legmagasabb szintű aktivitást mind a szociális, mind az analitikus áramkörben. Így bizonyítékuk van arra, hogy a tárgyasítás felszabadít mentális forrásokat, míg az animalisztikus dehumanizáció elhasználja a forrásokat: az empátiást is és az analitikust is.

A kísérlet így alátámasztotta, hogy a katonaságnál arra kell kiképezni csapatainkat, hogy tárgyasítsák az ellenséget, hogy harcolni tudjanak velük. Ez az egyetlen módja, hogy felszabadítsák kognitív forásaikat harci szituációban. Ugyanakkor ellensúlyozni is kell az erős pszichológiai tendenciát, hogy dehumanizálják az ellenséget.

Az objektiváció – a tárgyasítás sem mentesíti azonban az ölés tette alól a lelkiismeretet. A tárgyasítás szükséges, de csak időlegesen segít. Ahhoz, hogy embernek érezzék magukat, képesnek kell lenniük cselekedeteikkel megbékélni. Könnyebb, ha objektíválta az ember, korlátozott mértékben, egy jó ügy érdekében, de gyakran szükség van emellett újra átgondolásra, gyászra. Mindenképpen sokkal nehezebb, ha gyűlöletbe és lenézésbe süllyedt az ember.

Más tudományos kutatási módszerekkel igazolni tudtam azon felvetésemet, hogy képesek lennének-e adott szituációban cselekedni. Kutatásomat kiterjesztettem és a vizsgálatok komplexebb értékelésén át további konklúziót is levonhatók lettek.

Ezért is igaz, hogy egy a külvilágban bekövetkező esemény vizsgálatára rendkívül sokrétű, és komplex mérési technikákat alkalmazhatunk, a módszerek széleskörűek. Mivel minden ember saját maga tapasztalata árán értékeli a külvilágban megjelenő jelenséget, ezért ezen információk beszerzése útján fogja érzékelni a saját valóságát.

Ezek az információk minden embernél különbözőek, esetlegesen hasonlóak, de sosem ugyan azok, hiszen a megjelenő változókból különböző, akár ellentétes következtetéseket is levonhatnak a személyek. Éppen ezért a tudomány, a

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KOVÁCS István

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

tudományos kutatás, a tudományos módszerek használata és alkalmazása vezet a helyes, objektív információk, és vélemények beszerzéséhez és felhasználhatóságához. Sokféle tudományos módszer létezik, azonban egy közös bennük, mindegyiknek a feladata, hogy a külvilágban bekövetkezendő változásról információt nyerjünk, szerezzünk be.

Éppen ezért kutatásomban megpróbáltam a vizsgált kérdést a lehető legegyszerűbben, mások számára érthetően, és egyszerűen megfogalmazni, és azt az egyik legelterjedtebb módszerrel, a kérdőíves felméréssel, más néven a survey technikával feltérképezni. Egyszerűnek tűnhet a kérdőív megszerkesztése, tömegterméknek is nevezik, azonban egy survey megtervezése közel sem ilyen egyszerű feladat, hiszen a kérdőívet alkotó kérdéseket össze kell állítani, meg kell szervezni, a beszerzett információkat elemezni és értékelni kell, megfelelő következtetést kell levonni, valamint a végén konklúziót, és végeredményt, ezzel kapcsolatos intézkedéseket is kell hozni.

A kérdőívet úgy állítottam össze, hogy az egy konstruált történetet tartalmazott, amelyben a történet főszereplője egy mesterlövész, akinek egy elrendelt fokozott ellenőrzési akció keretében egy menekülő emberkereskedőt kell tűzparancsra likvidálnia, úgy, hogy túsul ejtett egy áldozatot. A kérdőív öt darab kérdést tartalmazott, amelyek a mentális állapotot vizsgálták, az animalisztikus dehumanizálással kapcsolatosan.

A kérdésekre kizárólagosan igen, nem és tartózkodom válaszok voltak elfogadhatóak, és minden kérdésre az alternatívák közül válaszolniuk kellett. Az öt kérdés az alábbiakból tevődött össze: Lelőné a gyanúsítottat? Végiggondolná a következményeket? Veszélybe sodorná ezzel az ott levőket? Önszántából is megtenné? Bízok a saját képességeimben?

A kérdések összeállításánál figyelembe vettem azokat az ingereket, amelyek esetlegesen behatással lehetnek az ott levőekre és alakíthatják saját tudatukat, és képességeiket.

Az első kérdésnél, azaz „lelőné-e a gyanúsítottat” egyértelmű kérdésnek köszönhetően, azaz az ölés képességét egyértelműen vizsgálja. A Biblia, „Ne ölj!” parancsa, csak tudatos lényekre vonatkozik, s az állatokat nem illeti meg, a lélek halhatatlansága sem, fejti ki Serpell művében.[6] Azaz visszautalva az amerikai egyetem kutatási módszereire, vagyis, valóban ösztönlény-e az ember és dehumanizál-e, ki tudja-e kapcsolni az agyi működés ezen részéért felelős áramkört? Ezen eldöntendő kérdésre, a tartózkodás, mint opcionális lehetőség nem választható.

Lényegében elméleti kérdésről van szó, egy konstruált szituációban, de, ha ezt tovább fejlesztenénk, és lehetőség lenne arra, hogy egy éles szituációban ez a kérdés felvetődjön, vajon elég lenne-e az a válasz, amelyet ezen kérdésre ad az egyén, vagy a gyakorlatban teljesen másképpen viselkedne?

A második kérdés az első kérdésre adott válaszhoz kapcsolódik és megelőzi a tettlegességet. Azaz, mielőtt más életének kioltásáról rendelkezne adott szituációban az egyén, úgy mérlegelné-e azt, hogy helyesen teszi, milyen következményekkel járna az, hogy meghúzza az elsütőbillentyűt.

Azonban a kérdés és a rá adott válasz kettős jellegű, hiszen egyrészt végig kell gondolnia a likvidálásra kijelölt személlyel kapcsolatos következményeket, valamint azt, hogy a későbbiekben, ő az arányosság és szükségesség alapelvek figyelembevételével cselekedett-e, betartotta-e az előírt, és jogszabályokban meghatározott löfegyverhasználat tipikus eseteit, és milyen következményekkel járhat esetlegesen egy belső ellenőrzés, vagy nyomozó ügyészszégi vizsgálat.

A harmadik kérdés a külső környezeti változásokra, személyekre és körülményekre, és egy olyan ember életének megóvására irányul, akit túsul ejtettek. Egy rosszul irányzott lövés, egy olyan ember életét is kiolthatja, akinek a megmentésére irányulna a fokozott ellenőrzési akció.

Vajon a dehumanizálás és az individualizmus melyik szempontban lesz erősebb a vártnál? Elegendőnek tartja-e a szaktudását ahhoz, hogy mást és a célszemélyen kívül a környezetben szereplőket ne érhesse baj.

A negyedik kérdés arra irányult, hogy az egyén megtenné-e parancsszó nélkül, azaz utasítás nélkül a célszemély likvidálására irányuló mozdulatot. Megvan-e benne a kellő empátia, tudna-e ösztönlényként cselekedni. Van-e saját akarat, és azzal az egyén, hogy tud bánni? Erősebb-e a dehumanizálás áramkör, mint a saját gondolkodásfaktor?

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KOVÁCS István

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Az ötödik kérdés a jelölt alkalmasságáról tanúskodik. Bíz-e annyira saját képességeiben, hogy alkalmas a kijelölt és végrehajtandó feladat kivitelezésére?

A KUTATÁSI EREDMÉNYEK

A technikai és tudománybeli fejlődésre tekintettel olyan új krimináltechnikai megoldások és eljárások születtek, melyeknek közös jellemzőjük az, hogy alkalmazásuk során a műszaki, a természettudományos és pszichológiai ismeretek – mint segédtudományok – is szükségszerűen felhasználásra kerülnek.

A nyomozástan és a különböző tudományterületek közötti kapcsolatnak kiemelt jelentősége, hogy a bűncselekmény és annak elkövetőjének felderítése és bizonyítása érdekében alkalmazhatóvá váljanak azok a vizsgálati módszerek, amelyeket a felhasználni kívánt tudományág előzőleg már kidolgozott.

Ennek köszönhetően a közelmúltban egyre inkább teret nyertek azok a modern társadalomtudományi – különösképpen a szociológiai, pszichológiai és kriminológiai – nézőpontok, amelyek a tettes lelki tulajdonságai, külső fizikai jellemzői és szociológiai jellegzetességei alapján kategorizálták az elkövetőket, hozzásegítve ezzel a büntetőeljárásban felhasználható bizonyítási eszközök tárházát.

Kutatásomban összességében 9 személyt vontam be, akik nyomozó, vizsgáló, valamint speciális feladatokat ellátó szervezeti egységbe tartoztak. Lényeges kérdés és szempont volt a jelöltek és a kutatásba bevont személyek anonimitása. Az anonimitás, a névtelenségbe burkolás ellenére is nehéz volt olyan személyeket bevonni, akik kitöltötték a kérdőíveket. Az egyének mindig félnek a jogkövetkezményektől, azonban vállalkozó szelleműek mindig akadnak, akik készséggel és örömmel alávetették magukat a kísérletnek és kutatásnak.

A kutatás során a kérdőívek elemzésénél a vizsgálói csoportnál az alábbiak szerint alakultak az eredmények (1. számú táblázat):

Kérdések	Igen	Nem	Tartózkodom
1. kérdés	1	2	0
2. kérdés	3	0	0
3. kérdés	2	1	0
4. kérdés	0	0	3
5. kérdés	1	2	0

1. számú táblázat: A kapott eredmények.

Készítette: Kovács István r. főhadnagy. Forrás: A témával kapcsolatos saját kutatási eredmények vizuális ábrázolása

A vizsgálói csoportnál a bizonytalanságból és a szükséges képességek hiányából eredő együttérző áramkör volt sokkal erősebb.

A kutatás során a kérdőívek elemzésénél a nyomozói csoportnál az alábbiak szerint alakultak az eredmények (2. számú táblázat):

Kérdések	Igen	Nem	Tartózkodom
1. kérdés	2	1	0
2. kérdés	3	0	0
3. kérdés	1	2	0
4. kérdés	2	1	0
5. kérdés	3	0	0

2. számú táblázat: A kapott eredmények. Készítette:

Kovács István r. főhadnagy. Forrás: A témával kapcsolatos saját kutatási eredmények vizuális ábrázolása

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KOVÁCS István

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A nyomozói csoportnál a vizsgálói csoportok ellentéte figyelhető meg, olyan kitétel, hogy bizonytalanság a kérdőívek kitöltésénél nem érzékelhető, azonban a dehumanizáció és tárgyiasultság kisebb beidegződései nem teljes mértékben ugyan, de jelen vannak.

A kutatás során a kérdőívek elemzésénél a speciális feladatokat ellátó csoportnál az alábbiak szerint alakultak az eredmények (3. számú táblázat):

Kérdések	Igen	Nem	Tartózkodom
1. kérdés	3	0	0
2. kérdés	3	0	0
3. kérdés	0	3	0
4. kérdés	3	0	0
5. kérdés	3	0	0

3. számú táblázat: A kapott eredmények.

Készítette: Kovács István r. főhadnagy. Forrás: A témával kapcsolatos saját kutatási eredmények vizuális ábrázolása

A speciális feladatok ellátóak minden kérdésre maximális – szemszögükből – pozitív választ adtak, ők képviselik a legjobban az együttérzés hiányára utaló agyi működési csoportot, az animalisztikus dehumanizációt.

KONKLÚZIÓ

A harcoló csapatok tagjainak muszáj minimalizálniuk ellenfeleik emberi vonásait – hogy megölhessék őket. Nem lennének jó „katonák”, ha az érzelmeik, az együttérzésük az ellenfél iránt befolyásolná őket.

A harctéri etika alapelve, hogy számít, kit ölsz meg és miért. Ez különbözteti meg a harcost a gyilkostól. Megjegyezni kívánom ugyan, hogy az én kutatásom nem egyenértékű az amerikai egyetem professzorainak kutatásával, de ezen módszer is rávilágított arra, hogy az olyan speciális alakulatok, amelyeknek ilyen szituációkban, és ilyen súlyos bűncselekmények megszüntetésében részt kell vennie, ott bizony szükséges az, hogy azon tulajdonsága meglegyen, hogy késedelmet nem tűrő, halaszthatatlan cselekményt hajtson végre.

Ilyen például, az oktatás. Az esetet külön szervezeti egységekre lebontva oktatni kell, hogy az állomány és a feljebbvalók, az előljárók is levonhassák a következtetéseket, az újabb hibák elkerülése céljából.

Az oktatás, a képzés az egyik alkotóeleme egy szerv működésének, helyes működésének alapjainak a megteremtéséhez. Ahhoz, hogy egy szerv normaszzerűen működni tudjon, a szerv összes dolgozójának ismernie kell a hatályos jogi szabályozást, hogy melyek azok a normák, amelyek alapján a napi munkavégzésből rájuk adódó kötelezettségeknek eleget tegyenek, valamint jogosultságaiknak igényt és egyben érvényt szerezzenek, akár egy ilyen akció során, a megfelelő szintű löfegyverhasználat vonatkozásában is.

A hatóságoknak – területi, központi, helyi szinten is – éppen ezért külön általános számon oktatási tervet kellene kidolgozniuk az adott évre lebontva, amely általános szám alatt az évben keletkezett, a szervezetet érintő, illetőleg a napi munkavégzést érintő hatályos jogi normák – törvények, törvény erejű rendeletek, az állami irányítás egyéb jogi eszközei, intézkedések, utasítások – az állomány részére oktatásra kerülnek.

Az oktatás anyaga általában adott egységekre lebontva, eligazítás keretein belül valósulhatna meg, amely oktatási anyag megismerését követően a jelenlevők aláírásukkal igazolnak. Így biztosítható az, hogy a lehető legfrissebb hatályban levő normákat az állomány megismerje, használja és az adott szerv életében a normaszzerű működés megvalósuljon.

A kidolgozott esettel kapcsolatban csak és kizárólagosan olyan személyeknek kell végezni a feladatot, akik megfelelő tudással, szaktudással rendelkeznek, hiszen, amennyiben az szak-, vagy jogszerűtlenség következtében nem válik kivitelezhetővé, úgy más személyek is veszélybe kerülhetnek.

Olyan szervhez, szervezeti egységhez kell fordulni, amelyeknek a hatályos jogi szabályozás szerint, erre mind illetékességgel, mind hatáskörrel rendelkeznek, valamint speciális tudásukkal nem veszélyeztetik, hanem egyenest segítik a bűncselekmények felderítését, az elkövetők elfogását, realizálását és adott esetben likvidálását eredményezhetik.

Megfelelő szintű és tartalmú eligazítást kell tartani, amely kiterjed az akció kezdő, köztes és végidőpontjára is. Az akció foganatosításáról és végrehajtásáról intézkedési tervet, vagy akciótervet kell kidolgozni, annak érdekében, hogy a résztvevők megismerhessék, és az alapvető, és előforduló hibákat törvényesen és szakszerűen elháríthassák.

Az oktatás, a képzés rendkívül jó irányba halad hazánkban, az állami szerveknél – rendvédelmi, honvédelmi –, amelyek fegyveres, vagy fél-militarista szervezetnek minősülnek, ilyen feladatok ellátására megfelelő szintű, és személyiséggel rendelkező embereket választanak ki, amelyekhez a szakmai tudáson túl, a társadalomtudományokban igen gyakran használt módszereket is integrálnak, amely biztosítja a megfelelő személyek kiválasztásának lehetőségét.

Kulcsszavak: mesterlövész, pszichológiai alkalmassági, emberkereskedelem

Keywords: sharpshooter, psychology, human trade crime

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Shannon French - Harctéri pszichológia, In Ember- és környezetvédelmi, internetes napi-lap, <http://C:/Users/PC/Desktop/Harct%C3%A9ri%20pszichol%C3%B3gia%E2%80%A6%C2%AB%20F%C3%BCggetlen.hu.htm> (letöltés ideje: 2013. december 11.)
- [2] Dr. Földi Ferenc mérnök ezredes a 12,7 mm-es GEPÁRD M1 mesterlövész puska műszaki alkotás leírását alkalmazó PhD munkája, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Bolyai János Katonai Műszaki kar, Katonai Műszaki doktori Iskola, Üllő, 2007.
- [3] Dr. Földi Ferenc mérnök ezredes – Gondolatok a pontosságról, Hadmérnök, 2006. 1. szám, ISBN: 1788-1919
- [4] PTE-FEEK Prof. Dr. Héjj Andreas, Szociálpszichológia, 4-1. oldal, ISBN 978-963-08-5382-8
- [5] Jack, A. I., Dawson, A. J., Begany, K. L., Leckie, R. L., Barry, K. P., Ciccio, A. H., & Snyder, A. Z. (2012). fMRI reveals reciprocal inhibition between social and physical cognitive domains. *Neuroimage*, 66C, 385-401.
- [6] Serpell J.: *Animals and Human Society*, Routledge, 1994, ISBN-10: 0415091551

**A HATÁRELLENŐRZÉSI TEVÉKENYSÉGEK SORÁN ALKALMAZOTT TECHNOLÓGIÁK,
TECHNIKAI ESZKÖZÖK ÉS BERENDEZÉSEK,
FEJLESZTÉSÉNEK IRÁNYAI A SCHENGEN TÉRSÉGBEN**

**TECHNOLOGIES, TECHNICAL DEVICES AND EQUIPMENT USED IN BORDERCONTROLL
PROCEDURES, THEIR DEVELOPEMENTS IN SHENGEN REGION**

A határokon átható nemzetközi szervezett bűnözés elleni eredményes harc megköveteli, hogy fokozatosan kutassuk, vizsgáljuk és elemezzük a határellenőrzés biztonságát szolgáló tevékenységek, technikák és technológiák helyzetét.

Kutatási célom, hogy feltárjam a biometrikus személyazonosítás területét, jelenlegi helyzetét, bemutassam a pilóta nélküli repülőgépek (drónok) alkalmazásának lehetőségét a határrendészetben, valamint rendszerezem az EUROSUR-ral kapcsolatos információkat.

Successful fight against international cross border organized crime needs gradual investigations, tests and analysis of state of actions, techniques and technologies serve security of bordercontroll. The aim of my scientific research is to introduce area of biometric identification, its present state, to show possible usage of unmanned aircrafts (drones) in border policing as well as to systematize information concerning EUROSUR.

Ahogy a világ, úgy Európa is napról napra változik, változnak a bennünket fenyegető veszélyforrások, újabb és újabb kihívások jelennek meg, melyeknek meg kell felelni ahhoz, hogy minden állampolgár biztonságban érezhesse magát.

A biztonságra vonatkozó fokozottabb igény az országhatár védelmének esetében sincs másként, hiszen egy ország lakosainak védelme már az első határátlépés során végrehajtott ellenőrzéskor megkezdődik.

Kiemelt veszélyforrásnak tekinthető többek között a terrorizmus és az illegális migráció. Az Európai Uniónak, s azon belül Magyarországnak is meg kell erősítenie biztonságát, illetve a harmadik országbeli állampolgárok utazásának egyszerűsítésére irányuló célkitűzéseit.

A határokon átható nemzetközi szervezett bűnözés elleni eredményes harc megköveteli, hogy fokozatosan kutassuk, vizsgáljuk és elemezzük a határellenőrzés biztonságát szolgáló tevékenységek, technikák és technológiák helyzetét. Megfelelő ellenlépéseket tegyünk a bűnözők elleni küzdelemben, akik a legmodernebb eszközökkel, módszerekkel tesznek kísérletet az államhatár illegális leküzdésére, a migránsok, a jövedéki termékek, a kábítószer és értékes tárgyak csempészésére. Ugyanakkor elvárás, hogy a jogkövető állampolgárok államhatáron történő áthaladását, a határ ellenőrzését folyamatosan korszerűsítsük.

A téma kutatásának időszerűségét indokolja, hogy a védelem során alkalmazott hagyományos módszerek már nem tudják maradéktalanul kielégíteni az újfajta igényeket, ezért szükség van olyan új eszközök, eljárások alkalmazására, melyek megfelelnek a mai kor követelményeinek.

Kutatási módszerként kidolgozó munkám során fel kívánom használni a megjelent jogszabályokat, szakirodalmakat, tanulmányokat és elemzéseket.

Az uniós és schengeni joganyag feldolgozásán kívül a témához kapcsolódó hazai és nemzetközi tudományos szakirodalom és szakmai anyagok (szabályzatok, kézi könyvek, esettanulmányok, jelentések, stb.) feldolgozására kívánom a hangsúlyt helyezni.

Kutatási céljaim, hogy feltárjam a biometrikus személyazonosítás területét, jelenlegi helyzetét, bemutassam a pilóta nélküli repülőgépek (drónok) alkalmazásának lehetőségét a határrendészetben, valamint rendszerezem az EUROSUR-ral kapcsolatos információkat.

Az ellenőrzések végrehajtására olyan eszközök kerülnek alkalmazásra, mint például az ujjlenyomat azonosítók, az arc- és test hőterképét vizsgáló berendezések, melyekkel biztonságosan kiszűrhetők azok a személyek, akik valamilyen módon fenyegetik az állampolgárok biztonságát.

BIOMETRIKUS VIZSGÁLAT

A Schengeni Megállapodás értelmében a külső határokon szigorú ellenőrzés alá kell vonni a belépő személyeket és tárgyakat, gyors és zökkenőmentes átkelést kell biztosítani az ellenőrzés folyamán. A személyazonosítás nemcsak az úti okmányokra terjed ki, hanem a schengeni tagállamok nemzetbiztonságát és közrendjét fenyegető veszélyek felderítésére is.

A felderítés során alkalmazott eszközök lehetnek – többek között – a biometrikus adathordozók.

A biometria görög eredetű szó, ahol a bio az életet, a metric a mérést jelenti. Mai értelemben véve élettudományi jelenségeket ismert matematikai módszerek alkalmazásával vizsgáló interdiszciplináris tudomány, vagyis egyedi vonások meghatározására szolgáló eljárások összessége. A biometria méri és rögzíti az emberek egyedi, megváltoztathatatlan fizikai, testi jellemzőit, mely adatokat az azonosítás, a hitelesítés és a személyazonosítás során lehet felhasználni.

A személyazonosítás során a rendszer azonosítja a személyt a rendelkezésre álló (korábban már rögzített) adatállományból, kikeresve a megegyező adatokat.

A biometriai azonosítás célja, az egyén saját személyi tulajdonságai alapján történő felismerése, azonosítása, vagyis az ember külső, fizikai jellemzőinek vizsgálata, mely által az egyes emberek tökéletes biztonsággal megkülönböztethetők.

Biometriák lehetnek: ujjlenyomat, arc, fül, kézgeometria, hang, aláírás, gépelési dinamika, DNS minta, írisz és retina minta.

Napjainkban egyre inkább elterjedtek az ujjlenyomat, az írisz és a retina vizsgálata, a fül- és tenyérgeometria, illetve az emberi test vagy az arc hőterképének azonosítása, hiszen a mai modern rendszerek már nem a hagyományos, jel-szavakkal, vagy kódokkal működő kártyákat használják azonosításra, hanem az ember anatómiai sajátosságait vagy viselkedési mintázatát (aláírás, járás).

E rendszerek előnye, hogy nehezen játszhatók ki, mivel az emberre jellemző adatokat nem lehet találgatással, kölcsönadással, másolással helyettesíteni, mint a mai napig használatban lévő kártyák esetében.

AZONOSÍTÁS UJJLENYOMAT ALAPJÁN

A biometrikus azonosítás módszereit a határellenőrzési tevékenységek végzése során lehet a leghatékonyabban alkalmazni, elsősorban az úti okmányok ellenőrzésekor.

Az Európai Unió tagországaiban – legelőször Németországban 2007. november elsejétől – került bevezetésre az ún. e-útleveél, amely elektronikus adatként tartalmazza a tulajdonos két mutatóujjáról levett ujjlenyomatokat, melyeket az útleveélben elhelyezett számítógépes chip tárol. Az ilyen útleveleket lehetetlen hamisítani, a chip tartalmát csak az arra jogosultak tudják leolvasni, így segítségével megakadályozható, hogy tulajdonosához külsőre hasonlító személy használja az útlevelet. (Biometrikus azonosítás 2009)

Magyarországon 2009. június végétől igényelhetők az ujjlenyomatos útlevelek, melyek bevezetésével érvényesülnek a biometrikus útlevelekkel szembeni európai uniós előírások az egységes formai és biztonsági követelmények terén.

A biometrikus útlevelek bevezetésének első állomása 2006 augusztusa volt, amikor kiadásra kerültek az első olyan útlevelek, melyekben a tulajdonos arcképét, mint elsődleges biometrikus azonosítót és személyes adatait egy apró chipen tárolták. 2009 júniusában az útlevélnek már tartalmaznia kellett a tulajdonos mutatóujjainak lenyomatát is, amellyel még biztonságosabbá tehető az útlevél használata.

Az ujjlenyomat azonosítása során két fő biometriát alkalmaznak: az első a minutia, mely az ujjnyomatok rajzolatában a különböző elágazásokat, rajzolat megszakadásokat, hurkokat, kereszteződéseket és hidakat jelenti, illetve a mintázatot, mely az ujjlenyomat tipikus mintázatai, s a következő típusokba sorolhatók: sima ív, sima hurok, dupla hurok, véletlenszerű, éles ív, csigavonal. (Varga és Oláh 2007) E paraméterek teszik lehetővé a megbízható azonosítást. Léteznek olyan azonosítók, melyek megkülönböztetik az élő, illetve halott ujjat is.

Az ujjlenyomat egyedi és állandó, a rendelkezésre álló technika a személyek pontos azonosítására alkalmas levett ujjlenyomatuk képe alapján. 40-60 jellemző pont kerül rögzítésre, így az adatbázisban való keresés gyors és hatékony. A rendszer hátránya, hogy fizikai kontaktust igényel, melynek használata során gondot jelenthet egy apró sérülés vagy kesztyű viselete. Előnye, hogy könnyen alkalmazható és integrálható, kisméretű és alacsony költségű.

AZONOSÍTÁS ARCKÉPFELISMERÉS ALAPJÁN

Magyarországon 2007-ben helyezték tesztüzembe az arcképfelismerő rendszert, mely megkönnyíti a határforgalom-ellenőrzést végző személyek munkáját.

A rendszer jellemzői: 700.000 rekordot tartalmazó fénykép-adatbázis kezelése; a korábban készült fényképek minőségellenőrzése az arckép-azonosítás szempontjából, a nem megfelelőek és a duplikátumok kiszűrése; a napi gyakorlatban digitális fényképezőgéppel készített újabb arckép-fotók bevitele, minőségellenőrzése, feldolgozása, adatbázisban történő tárolása; arckép-keresés az arckép adatbázisban, digitális mintaarckép (fénykép, robotkép vagy grafika alapján). (Lipics 2010)

Az arcképfelismerő rendszer a legeredményesebben a repülőtereken alkalmazható, hiszen ezeken a helyeken nagy létszámú utazóközönséget kell ellenőrizni viszonylag rövid idő alatt. Az arcképfelismerő rendszer eredményessége az ujjlenyomat, a DNS- és fotóadatbázisok egyidejű használatával fokozható.

Az arcképfelismerő rendszer a vizsgálat során az arc körvonalainak felismerése alapján végzi az azonosítást, mely során figyelembe veszi az arc geometriai tulajdonságait úgy, mint a szemek távolságát az arc szélétől, a két szem távolságát egymástól, az orr hosszát, a száj- és a szemek szélességét, a profilt, illetve az arc thermogramját is. Az arc thermogram az arc hőterképét mutatja, melyet infrakamerával készítenek el. A rendszer 19.000 adatpont felvételével nagy pontosságú, tökéletes képet készít, mely a sötétben is kiválóan alkalmazható. A biometrikus azonosító rendszerek alkalmazásakor az alábbi négy fő szempontot kell figyelembe venni: pontosság, költséghatékonyság, a működés egyszerűsége és a zavaró használat.

Összességében megállapítható, hogy mind az okmányok, mind a személyek ellenőrzésekor alkalmazott biometrikus eszközöknek összhangban kell lenniük a kor technikai és technológiai fejlettségi szintjével, hiszen csak ebben az esetben hajtható végre a legeredményesebben az azonosítás. Elmondható az is, hogy a biometrikus azonosítási módok mellett szükség van az ún. hagyományos azonosítási módszerekre is (okmányba rögzített biztonsági elemek), hiszen csak ezek együttes alkalmazásával érhető el az egyre inkább magasabb szintű biztonsági ellenőrzés.

A biometrikus azonosítók mellett a pilóta nélküli repülőgépek (drónok) is nagy segítséget nyújtanak akár az illegális migránsok, akár egyéb biztonságra veszélyes tevékenységek felderítésében, ellenőrzésében.

PILÓTA NÉLKÜLI REPÜLŐGÉPEK (DRÓNOK)

A 2011 tavaszán zajló arab forradalmak következtében nagy számban érkeztek illegális bevándorlók a dél-mediterrán térségből, akik Olaszország és Málta felől léptek az EU területére.

Többek között a fenti események miatt az Európai Bizottság (EB) egy átfogó európai migrációs politika kialakításáról szóló kezdeményezést terjesztett elő, mellyel kezelni kívánja a migrációból adódó kihívásokat. (EU jelentés 2011)

Az előterjesztés egyik legfontosabb pontja a határátlépések problematikájának kezelése. A Bizottság véleménye szerint hatékonyabbá kell tenni az EU külső határainak ellenőrzését, amellyel magasabb szintre emelhető a biztonság, ugyanakkor fontos, hogy az arra jogosultak számára az EU-ba való belépés egyszerűbbé váljon. A fenti célok megvalósításának egyik eszköze az Európai határőrizeti ügynökség (FRONTEX) által működtetett Európai határőrizeti rendszer (EUROSUR) lehet, mely hozzásegíti a tagállamokat az operatív információcseréhez és a szorosabb együttműködéshez.

Az EUROSUR rendszer célja, hogy a tagállamok határőrizeti hatóságai képesek legyenek észlelni az államhatárokon átnyúló mozgásokat, s egyben megfelelő indokkal alá tudják támasztani ellenőrzési intézkedéseiket, mely intézkedésekkel nagymértékben javíthatók a bűnüldözési hatóságok reagálási képessége is, azaz mennyi időre van szükség a határokon átnyúló mozgás ellenőrzés alá vonásához, mennyi időt és eszközöket igényel a szokatlan helyzetre való reagálás. (Nyári 2013)

Az ellenőrzéshez igénybe vehető eszközök közül a pilóta nélküli repülőgépek lehetnek azok, melyekkel ellenőrizhetőbbé, felderíthetőbbé, azonosíthatóbbá és felszámolhatóbbá válhatnak a határokon átnyúló bűncselekmények, mint például a terrorizmus, az emberkereskedelem, a kábítószer-csempészet és a tiltott fegyverkereskedelem.

PILÓTA NÉLKÜLI REPÜLŐGÉPEK (DRÓNOK)

A határőrizet szempontjából a műholdak és a pilóta nélküli repülőgépek azok, amelyekkel egyre pontosabb és részletekbe menő képet lehet kapni a határokon zajló cselekményekről. A műholdak lehetővé teszik bolygónk nagy részének szemmel tartását (például a nyílt tengereket, a harmadik ország partszakaszait, területeit), míg a pilóta nélküli repülőgépek aprólékosabb képet tudnak készíteni egy adott területről, illetve igény szerint azok fölé helyezhetők. Követni tudják a hajók helyzetét, mind európai, mind nemzetközi vizeken. (Európai Közösségek Bizottsága 2008)

A pilóta nélküli repülőgépek olyan, elsősorban katonai feladatok végrehajtására tervezett repülőeszközök, melyek ön- vagy távirányítással, esetleg a kettő kombinációjával rendelkeznek, fedélzetükön nincs szükség pilóta jelenlétére. Ezeket az eszközöket olyan katonai és határrendészeti feladatok végrehajtásában használhatják, mint például a felderítés, megfigyelés, célmegjelölés irányított fegyvereknek, rádióelektronikai zavarás stb.

A drónok alkalmasak képek, videók rögzítésére, felszerelések, robbanóanyagok, fegyverek szállítására. Repülési idejük néhány órától néhány napig terjedhet.

A drónokra általában jellemző a hosszú, vékony, elöl domborított géptest, a műholdas antenna és a keskeny szárny, amely leginkább a rovarokra emlékeztet. Méretük a néhány grammos rovarmérettől egészen a több tonnányi óriásdrónig terjed. Meghajtó rendszerük lehet akkumulátoros villanymotor, robbanómotor, légcsaváros gázturbina vagy sugárhajtómű.

A pilóták a vezérlésüket egy, ún. „steril, kockázatmentes világból” oldják meg, képernyőkkel teli, zárt teremből, kézi irányítókarral és billentyűzet segítségével.

A világ drónpiacának legnagyobb részét olyan amerikai vállalatok uralják, mint – többek között – a General Atomics, a Northrop Grumman, a Boeing, akik a Global Hawk, a rakétával felszerelhető Predator, a Phantom Eye és a Falcon típusú drónokat gyártják. Az utóbbi drónra jellemző, hogy GPS vezérelt automata pilóta irányítja, villanymotor hajtja, két dönthető-forgatható kamerája közül az egyik a fény látható tartományában, a másik infravörösben dolgozik, repülési ideje egy óra.

A rakétával felszerelhető Predator és a Reaper már több ezer kilométer távolságra bevethető, hiszen a fejlesztések előrehaladtával egyre intelligensebb chipeket, nagyobb felbontású kamerákat építettek be ezekbe az eszközökbe, melyek használatával óvják az emberéleket, enyhítik a rombolás mértékét és nem utolsósorban pénzt takaríthatnak meg. A Boeing cég által fejlesztett 45 méter szárnyfesztávú Phantom Eye óriásdrón 4 napon keresztül képes a levegőben cirkálni, mintegy 20 ezer méter magasságban.

A fejlesztéseknek köszönhetően a drón már képes arra, hogy érzékeli és kikerülheti az útjába kerülő akadályt, vagyis ebben az esetben kamerája vészjelet küld az automata pilótának, amely letéríti a kockázatosnak ítélt pályáról. Ennek ellenére mégis előfordulnak balesetek, melyek következtében a drón megsemmisül.

Felmerül a kérdés, hogy hogyan lehet védekezni a drónok ellen. A válasz: még több drónnal. Manapság az elektronikus látórendszerrel felszerelt drónok felismerik és megsemmisítik az ellenséges drónt, nekirepülnek vagy egyszerűen kilövik azt.

A drónok fejlesztése és bevezetése elsősorban gazdaságossági és előerő-kímélésével indokolható. A hosszabb ideig a levegőben tartható eszközök rendszerben alkalmazva sokrétű feladatokat tudnak ellátni. (Molnár és Peczőli 2012)

A jövőben nem csak katonai, rendészeti (a határrendészeti feladatokat ellátó szervek a migránsok és csempészek felderítésére) és tudományos területeken alkalmazhatják ezeket az eszközöket, hanem a polgári életben is. Felhasználhatják őket akár a mezőgazdaságban permetezésre, elkóborolt jószágok keresésére, különböző vezetékek, hálózatok, települések feltérképezésében, időjárás-előrejelzésben, eltűnt személyek felkutatásában vagy akár a forgalomirányításban is.

A drónok alkalmazásához jogszabály módosításra is szükség van. Jelenleg egy pilóta nélküli repülőgép az operátortól maximum 450 méteres távolságban és 120 méteres magasságban repülhet, nem használható repülőterek és légifolyosók közelében jogi és technológiai okokból, s csak akkor alkalmazható, ha kezelője mindvégig szemmel tudja tartani. Ahhoz, hogy egy harmadik ország partszakasza pilóta nélküli repülőgépekkel ellenőrizhető legyen, szükség van a harmadik országgal kötött egyezményre, melynek során figyelembe kell venni az érintett harmadik országhoz fűződő kapcsolatok általános összefüggéseit is.

A másik megoldandó probléma a magánszféra megsértésének kérdése. Ezen eszközök infravörös és rádióhullám-tartományban működnek, melyek már a felhőtakarón és a fák lombrétegein, sőt a házfalakon is átlátnak. Mivel a drónok egyre inkább biztonságosabbak és olcsóbbak, számítani lehet a polgári életben történő elterjedésükre is, melynek következtében a polgári lakosságot bárki állandó ellenőrzés alá vetheti.

A pilóta nélküli repülőgépek alkalmazásáról szóló jogszabály kidolgozása során figyelembe kell venni az EU-ban alkalmazandó, személyes adatok védelmére vonatkozó jogszabályokat is, melyek szerint a személyes adatok feldolgozását tisztességesen és törvényesen kell végezni, gyűjtésük csak meghatározott, egyértelmű és törvényes célból történhet, valamint további felhasználásuk nem végezhető e célokkal összeférhetetlen módon. (Európai Közösségek Bizottsága 2008)

PILÓTA NÉLKÜLI REPÜLŐGÉPEK A HATÁRRENDÉSZETBEN

„Integrált határigazgatás a tagállamok illetékes hatóságai által történő olyan egységes szemléleten alapuló fejlesztési, koordinált igazgatási tevékenység, mely a rendelkezésre bocsátott humán erőforrás, eszközök, technológiák, ismeretek lehetőségeinek felhasználásával a vonatkozó EU szabályok következetes, egységes alkalmazásával, a felügyeleti és ellenőrzési funkciók érvényesítésével magas szintű, határbiztonság megteremtésére és felhasználására irányul.” (Magyar Rendészettudományi Társaság 2008)

Mivel a schengeni térség államai nem csak a saját államhatáraikon végzett ellenőrzésekért felelősek, hanem tagságukból adódóan az EU külső határainak ellenőrzéséért is, ezért amikor saját államhatáraikon végeznek ellenőrzést,

HADTUZOMÁNYI SZEMLE

NYÁRI Éva

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

valójában az egész EU biztonságaért felelősek, a többi tagállam érdekében járnak el. Éppen ezért a határok ellenőrzésének módszereit, eszközeit folyamatosan fejleszteni kell, meg kell felelni a migrációval és a biztonsággal kapcsolatos új kihívásoknak azért, hogy ezekre az EU a megfelelő időben tudjon reagálni. (Nyári 2013)

Az EU külső határain történő mozgásokat az EUROSUR program keretében pilóta nélküli repülőgépekkel kívánják ellenőrizni, melyek fő feladata a Földközi-tengeren és az Égei-tengeren a kontinens déli partvidéke felé tartó illegális migránsokat szállító hajók felderítése. (NOL 2012) A felderítési feladatokon kívül az ellenőrzés során a belső biztonságra is koncentrálni kell, összekövetve a határellenőrző hatóságokat és más, biztonsági kérdésekben érintett és tengerészeti ügyekben felelősséggel bíró európai és nemzeti hatóságokat.

A fenti feladatok ellátására a FRONTEX ügynökség két típusú drón bevezetését tervezi. Az egyik eszköz a spanyol FULMAR pilóta nélküli repülőgép, a másik az izraeliek által készített Heron.

Az EU tagállamai közül Magyarország schengeni külső határán is sor került már drón tesztelésére, mely az elméleti bemutató után a gyakorlati repülési próbákkal folytatódott, nappali és éjszakai viszonyok között.

A nappali fényviszonyok között végrehajtott tesztelés 250-500 méter közötti repülési magasságból, 50-100 méter között változó szélességű területsávon történt, ekkor a kamera tízszeres nagyítást tett lehetővé. Éjszakai fényviszonyok között ez a nagyítás csak háromszoros, melyet erősen korlátozott a kamera tulajdonsága. Ebben az esetben a kisebb látószög miatt a megfigyelt terület szélessége a magasság függvényében már csak 25-40 méteres sávra korlátozódott.

A tesztelt eszköz indításához és irányításához nyílt, akadályoktól és magas növényzettől mentes terület szükséges, hogy a drón közvetlen kapcsolatot tarthasson az irányító központban telepített antennával, amely az alkalmazás feltétele. Az optimális alkalmazási feltételek biztosításával az eszköz elérte a 14-15 km-es hatósugárban történő alkalmazás lehetőségét.

A drónok alkalmazása mellett szól, hogy kiegészítő funkciót biztosíthat a jelenleg alkalmazásban lévő stabil és mobil hőképfelderítő rendszereknek, mivel biztosíthatja a fedett és részben fedett területek megfigyelését és ellenőrzés alatt tartását, amelynek eredményeként a földi és légi megfigyelést biztosító eszközök kombinált, rendszerben történő alkalmazásával növelhető az ellenőrzés alatt tartott terület nagysága. Ezen túlmenően a drónok által közvetített valós idejű kép eseményorientált járőrirányítási tevékenységet biztosíthat. Szintén előnyként kell megemlíteni, hogy irányítása távolról is történhet, az irányító személyzet kitelepülése és az eszköz helyszíni telepítését követően az indítás azonnal végrehajtható, amely tevékenység a felszállás előkészítésével együtt mindössze 10 percet vesz igénybe. A tesztelt drón üzemideje 2 óra és 50-90 km/óra repülési sebességgel rövid idő alatt a célterület fölé küldhető.

Használatkor elengedhetetlen az adott terepszakaszt jól ismerő személy jelenléte. További engedélyekre van szükség az illetékes hatóságoktól, hiszen Magyarországon is szigorú szabályok írják elő a légtér használatát. Költségeit tekintve mind a beszerzési, mind a kezelőszemélyzet kiképzési költsége igen magas.

A közelmúlt híradásai is arról számolnak be, hogy Európa vezető hadiipari cégei (a Dassault, az EADS és a Finmeccanica) egyre inkább sürgetik a pilóta nélküli repülőgépek európai gyártását, hiszen a drónprogrammal garantált lenne az európai szuverenitás és függetlenség a hírszerzésben és az információk feldolgozásában. (MTI 2013) Véleményük szerint készen állnak létrehozni egy MALE osztályú (közepes repülési magasságú, nagy hatótávolságú, azaz 24 órás repülés idejű) pilóta nélküli felderítő repülőgépet.

Az elmúlt évben már megtette első próba útját az európai fejlesztésű lopakodó drón, a Neuron, mely 10 méter hosszú, 12,5 méter szárnyfeszítávságú pilóta nélküli repülőgép. A gépet a tervezők nem tömeggyártásra szánták, csupán technikai demonstrációnak, ezzel is irányt mutatva a jövőbeli fejlesztéseknek.

A drónok, bár képességeiket tekintve hasonlóak, mint az azonos teljesítményű harci járművek, azonban fejlettebbek lesznek a jelenleg alkalmazott Predator osztályú pilóta nélküli repülőgépeknél, melyeket Afganisztánban, Pakisztánban vagy Líbiában használnak. (Index 2012)

Az európai drón gyártása nem csak gazdasági szempontból lenne költséghatékony, hanem azért is, mert alkalmazásuk esetén nem lenne szükség az amerikai vagy izraeli drónok adatátviteli rendszerének módosítására, mely jelen esetben többlet költséget jelent.

A pilóta nélküli repülőgépeket nem csak támadásra, hanem védelemre is lehet használni, így akár a közös európai fejlesztésű drónokkal, akár az amerikai vagy izraeli repülőgépekkel hatékonyabbá és biztonságosabbá tehető az országok védelme, az illegális migránsok felderítése és baleset esetén megmentésük. Továbbá kiválóan alkalmasak információk gyűjtésére, mind az illegális migránsokra vonatkozóan, mind a határokon átnyúló jogellenes cselekmények felderítésére, illetve katasztrófák felderítésére is.

A fent említett két technikai eszközökön kívül az „Európai határőrizeti rendszer (EUROSUR) segítheti az ellenőrzések és felderítések minél hatékonyabb végrehajtását.

AZ EUROSUR

Az Európai Bizottság 2008 februárjában közleményt adott ki „Az európai határőrizeti rendszer (EUROSUR) kialakításának vizsgálatáról”, mely közlemény végrehajtási rendelete napjainkban kerül véglegesítésre.

Az EUROSUR célja, hogy segítse a tagállamok határőrizeti hatóságait (határőrség, parti őrség, rendőrség, vámőrség, tengerészet) abban, hogy az EU külső szárazföldi és tengeri határain történő eseményekről a legpontosabb információkkal rendelkezzenek. Ez azt jelenti, hogy képesek legyenek észlelni az államhatáraikon átnyúló mozgásokat, s egyben megfelelő indokkal alá tudják támasztani ellenőrzési intézkedéseiket, mely intézkedésekkel nagymértékben javíthatók a bűnüldözési hatóságok reagálási képessége is, azaz mennyi időre van szükség a határokon átnyúló mozgás ellenőrzés alá vonásához, mennyi időt és milyen eszközöket igényel a szokatlan helyzetre való reagálás. (Európai Bizottság 2008)

A rendelettervezet szerint az EUROSUR keretében a tagállamok együttműködnek mind a szomszédos országokkal, mind a FRONTEX-szel, operatív információkat cserélhetnek egymással, mely információcseré és a modern megfigyelési technológia nagymértékben hozzájárul az illegális migránsok életének megmentéséhez abban az esetben, ha a tenger felől közelítik meg az EU külső határait. (Európai Bizottság 2011) A rendszer felderítő robotrepülőgépek, nagy felbontású kamerák és műholdas keresőrendszerek segítségével derítené fel a menekülteket még az előtt, hogy elérnék az EU külső határait. (SG.hu 2012)

Segítséget nyújt továbbá a bünszervezetek felkutatásához és felszámolásához, valamint biztosítja az alapvető jogok, az adatvédelem és a visszaküldés tilalmának tiszteletben tartását is. (Európai Bizottság 2011)

A rendszer bevezetését három szakaszban tervezték végrehajtani. Az első szakasz fő feladata az EU déli és keleti külső határain fekvő tagállamaiban nemzeti határőrizeti koordinációs központok létrehozása és működtetése, valamint a tagállamok központjai és a FRONTEX ügynökség közötti számítógépes kommunikációs hálózat kiépítése volt. Az első szakasz másik legfontosabb feladata volt megvizsgálni azt a lehetőséget, hogy milyen pénzügyi és logisztikai támogatást lehet nyújtani egy szomszédos harmadik országgal történő együttműködés esetén.

A második szakaszban fejleszteni kívánták a már meglévő megfigyelési eszközöket és érzékelőket (műholdak, pilóta nélküli légi járművek). A fejlesztések következtében a külső határokról rendszeresebb és megbízhatóbb információk jutnak el a hatóságokhoz, mely eredményeképp közös hírszerzési képet lehet kapni a határmenti területekről.

Végül, a harmadik szakasz legfontosabb feladata, hogy egy széles körű hálózatba integrálja az összes jelentési és ellenőrzési rendszert azért, hogy a tagállamok hatóságai intézkedéseik során felhasználhassák egymás adatait. A tervezet szerint ez az integrált hálózat első lépésben csak a Földközi-tengerre, az Atlanti-óceán déli részére (Kanári-szigetek) és a Fekete-tengerre korlátozódna, majd a későbbiekben egészülne ki az EU valamennyi tengeri területével. Míg az 1.

és 2. szakasz az EU külső tengeri és szárazföldi határait terjed ki, addig a 3. szakasz kizárólag a tengerészeti terület ellenőrzésére összpontosít. (Európai Bizottság 2011)

Magyarország 2011-es EU elnöksége alatt november hónapban – kísérleti jelleggel – a tagállamok közül hat országban hoztak létre nemzeti koordinációs központot, mely a FRONTEX védett hálózatán keresztül szolgáltatja egymásnak a valós idejű adatokat. Magyarországon is ekkor került felállításra az EU ajánlások figyelembe vételével a Nemzeti Koordinációs Központ, mely az Országos Rendőr-főkapitányságon üzemel. A többi tagállam 2012-2013-ban hozta létre saját nemzeti koordinációs központját és kapcsolódik be a FRONTEX hálózatba.

Míg a többi tagállam csak a külső határokról szolgáltat adatokat, addig Magyarország a mélységi ellenőrzés adatait is rögzíti a rendszerbe.

2016-tól kezdődően a légi határok ellenőrzése során keletkezett adatokat is rögzíteni kell, mely önkéntes alapon már jelen pillanatban is lehetséges. Magyarország 2011-től kezdődően ezeket az adatokat is feldolgozza és megosztja a rendszert használó tagállamokkal.

AZ EUROSUR HASZNÁLATA MAGYARORSZÁGON

Hazánkban az EUROSUR elődjeként használt rendszer az Országos Rendőr-főkapitányságon (ORFK) 2011 szeptemberétől volt használatban, melynek alapja a Google Earth volt. E rendszerbe a migrációs útvonalak, az elfogások, a mélységi ellenőrzések adatai magyar nyelven kerültek feltöltésre. E program használatával párhuzamosan történt az adat-rögzítés az új, FRONTEX által készített EUROSUR rendszerbe.

A rendszer párhuzamosságát és a duplikációk elkerülését figyelembe véve 2012. június közepétől már csak a FRONTEX által kiépített rendszer van használatban, ahol az adatok feltöltése csak angol nyelven történik.

Az ORFK-n elhelyezett rendszer látja a határokon elhelyezett összes hőkamera képét, a kezelőnek lehetősége van kiválasztani egyet, melynek a képét látni kívánja, azonban az esetleges akció végrehajtásába nincs beleszólási jogköre.

Az akcióban résztvevő rendőrkapitányság telefonon értesíti az ORFK-t az eseményről, majd a Netsaru rendszerben rögzíti az adatokat, melyet a megyei rendőr-főkapitányság továbbít az ORFK-ra. Az események függvényében az ORFK elrendelheti az erő-eszközök átcsoportosítását.

Az adatok rögzítése során – magyar besorolás alapján – behatási szinteket különböztetnek meg. Az első behatási szint – 1-2 fő elkövető esetén – alacsony, a második 3-9 fő esetében közepes, míg 10 fő felett már magasnak mondható.

Az adatok rögzítése során lehetőség van videofilmek, fényképek, jegyzőkönyvek és egyéb dokumentumok csatolására is. A Nemzeti Koordinációs Központ a napi eseményekről jelentést készít az ORFK vezetői számára.

A többi tagállam részére – a FRONTEX előírása alapján – csak a befelé irányuló migrációs adatokat kell megosztani, a kifelé irányulókat nem. Szintén a fenti előírások alapján csak a legszükségesebb adatokat kell rögzíteni, úgymint a cselekményt elkövetők létszámát, életkorát, illetve nemzetiségét. A részletes (személyes) adatokat csak az adott tagállam nemzeti koordinációs központja tárolja, azonban kérésre átadja a kérelmező tagország hatóságai részére.

A rendszerben az adatok rögzítése során egységes jelek, jelzések kerülnek alkalmazásra.

AZ EUROSUR-ban lehetőség van – egyelőre csak korlátozottan – statisztikák készítésére is, mely adatok alapján Magyarországon 2012. szeptember 01-től 4-5.000 esetben történt intézkedés. Az intézkedések között megtalálhatók a Nemzeti Adó- és Vámhivatal által felfedett események is.

Az EUROSUR elemző-értékelő rendszere jelen pillanatban még kidolgozás alatt van, mint ahogy a rendszer használata sem kötelező még a tagállamok részére. Ennek ellenére Magyarország már „éles”-ben használja a rendszert, amely a rendelet hatályba lépését követően 2013. októbert 01-től már minden tagállam számára kötelező.

Az EUROSUR célja a helyzettudatosság és a reagáló képesség növelése a határőrizetben, melynek megvalósulása nem történhet meg a tagállamok hatóságainak (határőrség, parti őrség, rendőrség, vámőrség, tengerészet) szoros

együttműködése nélkül, mivel végrehajtása igen összetett, a szervezeteken belül több szolgálati ágot érintő feladat. (Dr. Vass 2012)

A rendszer bevezetésekor minden tagállam rendelkezik a külső határokon történt eseményekre vonatkozó adatokkal, mely alapján az intézkedő hatóság eldöntheti, hogy mely frekvencián van szükség beavatkozásra, erőeszköz átcsoportosításra, valamint a végrehajtás során a társszervekkel szorosabb együttműködésre.

Az ellenőrzések sikeres végrehajtásához már nem csak a külső határokon kell megkezdeni az ellenőrzést, hanem a származási, illetve a tranzitországokban működő migrációs, bünyügyi hatóságok munkatársaival, akik olyan helyzetkezeléseket készítenek, melyek lehetővé teszik, hogy minél kevesebb olyan személy jelenjen meg legálisnak tűnő jogcímeikkel a külső határokon, akiknek szándéka egyértelműen jogellenes. (Dr. Vass 2012)

A fenti feladatok eredményességéhez nagy mértékben hozzájárulhatnak mind a zöld, mind a kék határokon alkalmazott legmodernebb technológiák, technikai eszközök, hozzásegítve ezzel a hatóságokat a bekövetkezett geopolitikai változásokra történő gyors reagáláshoz.

ÖSSZEFOGLALÁS

A schengeni belső határok ellenőrzésének eltörlésével sokkal nagyobb hangsúlyt kapott a külső határokon történő ellenőrzés, mind a legális, mind az illegális határátlépések esetében. Az utóbbi években a világban lezajlott események következtében érezhetően megnőtt az állampolgárok biztonság iránti igénye is, mely a fent bemutatott technikai eszközök alkalmazásával is megvalósítható.

Az elvégzett kutatások alapján feltártam a biometrikus azonosítók alkalmazásának módszereit, bemutattam a pilóta nélküli repülőgépek (drónok) használatának lehetőségeit a határrendészetben, valamint rendszereztem az EUROSUR-rel kapcsolatos információkat.

Kutatómunkám során feldolgoztam a rendelkezésekre álló dokumentumokat, megvizsgáltam a határellenőrzési tevékenységek technológiai és rendelkezésre álló technikai eszközök és berendezések alkalmazása eredményességét, és megállapítottam, hogy a technikai eszközök fejlesztésével szemben fontos elvárás az is, hogy a jogkövető állampolgárok államhatáron történő áthaladását a biztonság mellett, megkönnyítsék, a határ ellenőrzését folyamatosan korszerűsítsék, éppen ezért a továbbiakban is meg kell határozni a fejlesztés irányait és lehetőségeit.

Kulcsszavak: biometria, drón, EUROSUR, határellenőrzés

Keywords: biometrics, drone, EUROSUR, bordercontrol

FELHASZNÁLT IRODALOM

- „Biometrikus azonosítás – jövő már a jelenben” <http://www.origo.hu/tudomany/20071105-biometrikus-azonositas-jovo-mar-a-jelenben.html?pldx=1> (2009)
- Varga Domonkos és Oláh András 2004. „Biometrikus azonosító rendszerek” *Híradástechnika*, LIX. évfolyam, 2004/7. 40-44. http://www.hiradastechnika.hu/data/upload/file/2004/2004_07/HT0407-8.pdf
- Lipics László 2010. „A Stockholmi Program hatása az integrált határbiztonsági rendszerre” *Hadtudomány* 2010. elektronikus szám, 12-13. http://mhtt.eu/hadtudomany/2010_e_22.pdf

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NYÁRI Éva

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

- Átfogó európai migrációs politika 2011.
http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/jl0059_hu.htm
- Nyári Éva 2013. „The European Border Surveillance System (EUROSUR)” *Hadtudományi Szemle* on-line 2013/2. 90-93. http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2013/2013_2/2013_2_br_nyari_eva.pdf
- Az Európai Közösségek Bizottságának közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának (Brüsszel, 2008.02.13. COM(2008) 68). <http://>
- Molnár Ákos és Peczöli Ákos 2012. „Az Európai Unió határellenőrzési rendszere I.”
http://www.biztonsagpolitika.hu/documents/1334174981_MOLNAR_Akos_PECZOLI_Akos_Az_Europai_Unio_hatarorizeti_rendszere_I_-_biztonsagpolitika.hu.pdf
- Magyar Rendészettudományi Társaság: Rendészettudományi szószeret 2008. 217.
- „Drónok jönnek a magyar határra?” 2012. Népszabadság on-line
http://nol.hu/kulfold/dronok_jonnek_a_magyar_hatarra
- „Drónok: Európa 10 éves lemaradásban” 2013.
http://index.hu/kulfold/2013/06/16/dronok_europa_10_eves_lemaradasban/
- „Így repült az európai harci drón” http://index.hu/tech/2012/12/03/igy_repult_az_europai_harci_dron/
- Az európai határőrizeti rendszer (EUROSUR) 2008.
http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/il14579_hu.htm
- EUROSUR: javaslat a határőrizet közös koordinálására 2011.
http://ec.europa.eu/magyarország/press_room/press_releases/20111212_eurosur_hu.htm
- Pénznyelő az új európai határvédelmi rendszer 2012.
http://www.sg.hu/cikkek/89843/penznyelo_az_uj_europai_hatarvedelmi_rendszer
- EUROSUR: javaslat a határőrizet közös koordinálására 2011.
http://ec.europa.eu/magyarország/press_room/press_releases/20111212_eurosur_hu.htm
- Dr. Vas Gizella 2012. „A határrendészet helye, szerepe a schengeni térségben”
<http://rendeszet.hu/folyoirat/2012/1/hat%C3%A1rrend%C3%A9szet-helye-szerepe-schengeni-t%C3%A9rs%C3%A9gben>
- Schengeni Végrehajtási Egyezmény http://www.euvonal.hu/kulugy/upload/M_26/rek5/4.pdf

A SEVESO III. IRÁNYELV MAGYARORSZÁGI ADAPTÁLÁSÁNAK VÁRHATÓ HATÁSAI A VESZÉLYES ÜZEMEKRE ÉS A HATÓSÁG FELADATAIRA**I. RÉSZ – AZ IRÁNYELV FŐ VÁLTOZÁSAI****THE PROBABLE EFFECTS OF THE HUNGARIAN ADAPTATION OF THE SEVESO III. DIRECTIVE ON DANGEROUS ESTABLISHMENTS AND ON THE TASKS OF THE AUTHORITY****PART I. – THE MAIN CHANGINGS OF THE DIRECTIVE**

Az Európai Unióban a veszélyes ipari balesetek megelőzésével, hatásaik csökkentésével kapcsolatos egységes szabályozás kialakításaként létrejött a Seveso irányelv, melyet a később bekövetkezett ipari katasztrófák hatására többször módosítottak. Majd amikor az új CLP¹ rendszer bevezetésre került szükségessé vált az irányelv e rendszerhez történő hozzáigazítása. Így már nem volt elegendő az addigi Seveso II. irányelv újbóli módosítása, hanem egy új Seveso III. irányelv került megalkotásra és elfogadásra. Ennek legfőbb eleme a veszélyes anyagok listájának és a veszélyességi kategóriáknak az összehangolása a CLP rendszerrel, mely változásokat okozhat a veszélyes üzemek besorolásában.

Jelen két részből álló cikksorozat első részének célja annak ismertetése, hogy milyen főbb módosítások történtek a Seveso irányelv rendelkező részében, illetve, hogy a CLP rendelettel való összehangolás eredményeképp miként változnak az egyes veszélyes anyag kategóriák és a nevesített anyagok listája. Célja továbbá annak bemutatása, hogy ezek a változások milyen hatással lehetnek az irányelv hatályára.

On the developing of the standardized regulation, related to the prevention of accidents in dangerous plants and to the reduction of their effects in the European Union the Seveso directive came off, which has been modified several times due to the later occurred industrial disasters. Then with the entering of the new CLP¹ system the directive needed to be adapted to it. So the re-amending of the Seveso II. directive was not enough, but a new Seveso III. directive was created and accepted. The main element of this is the harmonization of the dangerous substances and hazard categories with the CLP system, which can cause changes in the classification of dangerous establishments.

The aim of the first part of this bipartite series of articles is to review the main modifications in the operative part of the Seveso directive, respectively to show how the certain hazard categories and the list of named dangerous substances change as a result of the harmonization with the CLP Regulation. Its aim is furthermore to show how these changings may affect the scope of the directive.

¹ az anyagok és keverékek osztályozásáról, címkézéséről és csomagolásáról szóló 1272/2008/EK rendelet; Regulation (EC) No 1272/2008 on classification, labelling and packaging of substances and mixtures

1. BEVEZETÉS

Annak érdekében, hogy az Európai Unió tagállamaiban az ipari tevékenységek irányítása és ellenőrzése terén tapasztalható jelentős eltéréseket felváltsa egy – a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos ipari balesetek megelőzésével, hatásaik csökkentésével kapcsolatos – egységes, univerzális és regionális jogi szabályozás megalkotására került a Seveso I. irányelv, melynek célja széleskörű szabályozás, valamint szigorú ellenőrzés révén a veszélyes ipari üzemekben bekövetkező balesetek kockázatának csökkentése, illetve különböző védelmi intézkedésekkel azok lehetséges hatásainak mérséklése volt. [1]

A későbbiekben bekövetkező további súlyos események rámutattak a Seveso I. irányelv hiányosságaira, így előbb létrejött a Seveso II. irányelv, majd az is módosításra került. Az új irányelv, illetve a módosítás célja főként az irányelv hatékonyabb végrehajtása, alkalmazási körének, tárgyi hatályának kiszélesítése, a benne szereplő fogalom-meghatározások pontosítása, illetve a tagállamok közötti információcsere fokozása volt. Emellett felülvizsgálatra kerültek az irányelvben foglalt nevesített anyagok és veszélyességi kategóriák, valamint a hozzájuk tartozó küszöbmennyiségek is. [2]

A módosítást követően ismét bekövetkezett néhány olyan súlyos ipari baleset – 2005. buncefieldi üzemanyag tároló robbanása, 2010. ajkai vörösiszap-katasztrófa – mely rávilágított a Seveso II. irányelv felülvizsgálatának szükségére. Ennek során megállapításra került, hogy bár az irányelv Unió-szerte a védelmi szint növekedését eredményezte és a meglévő rendelkezések általában véve megfelelnek a céljuknak, a védelem további megerősítése érdekében – különösképp a súlyos balesetek megelőzése vonatkozásában – további módosításokra van szükség. [3] Emellett az Egyesült Nemzetek Szervezetének keretében kidolgozásra kerültek az osztályozás és címkézés harmonizált kritériumai, amelynek eredményeként létrejött a „Vegyi anyagok osztályozásának és címkézésének globálisan harmonizált rendszere” (GHS). Ehhez kapcsolódóan az Európai Parlament és a Tanács 2008. december 16-án elfogadta az anyagok és keverékek osztályozásáról, címkézéséről és csomagolásáról szóló 1272/2008/EK rendeletet (CLP), mely 2009. január 20-án lépett hatályba. [4] Így a Seveso II. irányelvben, illetve annak 1. számú mellékletében foglaltakat, összhangba kellett hozni az említett CLP rendelet előírásaival. Fentiekre való tekintettel, illetve a rendelkezések eredményesebbé, hatékonyabbá és ésszerűbbé válásának biztosítása, s ezzel a védelem szintjének megtartása és további javítása érdekében az Európai Parlament és Tanács 2012-ben elfogadta a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek veszélyének kezeléséről, valamint a 96/82/EK Irányelv módosításáról és későbbi hatályon kívül helyezéséről rendelkező 2012/18/EU Irányelvet, azaz a Seveso III-at. A Seveso III. 2012. augusztus 13-án lépett hatályba, az egyes tagállamoknak az új szabályozást 2015. május 31-ig kell bevezetni. [3]

Jelen cikksorozat első részében célom – főként a vonatkozó irodalmak és jogszabályok feldolgozásával – az újonnan bevezetésre kerülő Seveso III. irányelv legfőbb változásainak ismertetése. A második részben – a vonatkozó irodalmak elemzésével, valamint a munkám során gyűjtött anyagok és szerzett tapasztalatok felhasználásával – célom annak bemutatása, hogy a Seveso III. irányelv magyarországi adaptációja várhatóan milyen hatással lesz a veszélyes ipari üzemek tevékenységének alakulására, illetve a hatóság feladataira. A cikkben az új irányelv főbb, az üzemeket és a hatóságot közvetlenül érintő sarkalatos pontjaira térek ki.

2. FŐBB VÁLTOZÁSOK AZ ÚJ IRÁNYELVBEN

2.1. A RENDELKEZŐ RÉSZ FŐ VÁLTOZÁSAI

Az új irányelv egyik fontos változását a nyilvánosság tájékoztatására vonatkozó rendelkezéseknek az ENSZ EGB Aarhusi egyezményében foglaltakhoz igazítása jelenti. Ennek értelmében szükséges a nyilvánosság megfelelő tájékoztatása, a döntéshozatalban való részvétele, nyilvános konzultációk tartása, illetve az igazságszolgáltatáshoz való

jog biztosítása. [5] Az irányelv kiemeli azonban, hogy a szükségtelen adminisztratív terhek elkerülése érdekében a benne megfogalmazott tájékoztatási kötelezettséget adott esetben más uniós szabályozóban foglalt kötelezettséggel integrálva kell végrehajtani. [3] Az irányelv hatálya kiszélesedik és belekerül a szárazföldi földalatti, természetes rétegekben, víztartó rétegekben, sóüregekben és használaton kívüli bányákban végzett gáztárolás. Az irányelv hatálya alá nem tartozó „kivételek” listája kiegészül a földalatti hulladéktárolókkal, valamint a gáz földalatti nyílt tengeri helyszíneken történő tárolásával, azonban a veszélyes anyagok szállításához kapcsoló tárolás meghatározása szigorúbbá válik és csak a szállításához közvetlenül kapcsolódó tárolás jelent kivételt az irányelv hatálya alól. Pontosítások és finomítások történtek a fogalom meghatározások körében is, megjelentek a különböző eljárási folyamatoknak megfelelő új elemek (pl.: új üzem, meglévő üzem, egyéb üzem). Míg a Seveso II. bizonyos részeit csak a felső küszöbértékű üzemekre kellett alkalmazni, az új irányelv hatálya kiterjed az alsó küszöbértékű üzemekre is, azzal, hogy míg minden üzemeltetőnek el kell készítenie egy úgynevezett MAPP-ot (major-accident prevention policy – súlyos bealesetek megelőzésére vonatkozó terv), addig biztonsági jelentést és belső védelmi tervet csak a felső küszöbértékű üzemeknek kell kidolgozniuk. A Biztonsági Jelentés tartalmi követelményei pedig kiegészülnek azzal, hogy figyelembe kell venni azokat a nem az irányelv hatálya alá tartozó telephelyeket, illetve területeket is, melyek fokozhatják egy súlyos baleset következményeit, illetve megnövelhetik a dominóhatás kockázatát. A Seveso II. irányelv Biztonsági Jelentéssel kapcsolatos rendelkezései közül emellett kikerül az a tétel, hogy amennyiben az üzemeltető igazolja, hogy valamely veszélyes anyag az üzemben olyan állapotban van jelen, hogy az kizárja a súlyos baleset bekövetkezését, akkor a hatóság engedélyével az erre az anyagra vonatkozó információkat nem szükséges belevenni a Biztonsági Jelentésbe. A Seveso III. irányelvben részletesebben meghatározásra kerültek a hatóság ellenőrzésekkel, üzemek felügyeletével kapcsolatos feladatai kitérve az ellenőrzések tervezésére, az üzemek veszélyeinek értékelésére és az ellenőrzés eredményének függvényében elvégzendő feladatokra, kiemeli továbbá a településrendezési tervezés során a megfelelő biztonsági távolságok megtartását. [2] [3] [6] Fentiek mellett az új Seveso III. irányelv legfőbb eleme az 1. számú melléklet összehangolása a CLP előírásaival. Kiszélesedik a nevesített anyagok listája, a korábbi 11 veszélyes anyag kategória pedig 21 kategóriára bővül, melyeken belül – összhangban a CLP előírásaival – megkülönböztetésre kerülnek az egészségi, a fizikai, a környezeti és az egyéb veszélyek külön betűjellel.

2.2. AZ I. SZÁMÚ MELLÉKLET FŐ VÁLTOZÁSAI

A GHS és a Seveso II. irányelv összehangolásának legfontosabb alapelve az volt, hogy az irányelv hatályának szükségtelen és jelentős bővítését el kell kerülni annak érdekében, hogy ne növekedjenek jelentősen a veszélyes üzemek terhei, emellett lehetőség szerint meg kell tartani a Seveso II-ben elért védelmi szintet. [7]

A várható hatások felméréséhez az EU Illetékes Hatóságok létrehozta egy munkacsoportot, melynek feladata volt többek között:

- azonosítani a GHS kategóriáit a Seveso II. veszélyességi kategóriáinak megfelelően;
- adaptálási módszert kifejleszteni a Seveso II. kategóriáival nem teljesen megegyező GHS kategóriákra, illetve
- elemezni a módosítás veszélyes iparra gyakorolt várható hatásait.

A munkacsoport egy hatástanulmányt készített, melyben összefoglalta tapasztalatait és eredményeit és javaslatokat tett az egyes veszélyességi kategóriákra. [8]

A munkacsoport ajánlásai alapján a GHS-ben meghatározott fizikai veszélyek közül a CLP-be átvett 16 veszélyességi osztály némelyike nem került be a Seveso kategóriák közé mivel ezek vagy nem relevánsak tulajdonságaik alapján a Seveso szempontjából, vagy a szabályozás hatályának kiterjesztését jelentenék (pl.: nyomás alatti gázok, gyúlékony szilárd anyagok, önmelegedő anyagok, fémekre korrozív anyagok). Egyes CLP veszélyességi osztályok átvételét egy az egyben javasolták, ezek ugyanis már a Seveso II. irányelv által is lefedett kategóriák (pl.: tűzveszélyes gázok, oxidáló

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

SZENDI Rebeka

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

gázok, oxidáló folyékony és szilárd anyagok). Javaslatokat tettek továbbá a Seveso-ba átveendő, de változtatásokat igénylő, illetve újonnan megjelenő veszélyességi osztályokra (átvehető: robbanóanyagok, tűzveszélyes folyadékok, új: tűzveszélyes aeroszolok, önreaktív anyagok és keverékek/szerves peroxidok, öngyulladó folyadékok és szilárd anyagok).[9]

Fentiekből látható, hogy a CLP fizikai veszélyességi osztályok nagy része változtatás nélkül, vagy kis változtatással átvehető az új Seveso irányelvbe.

Az irányelv hatályának módosulását vizsgálva az adaptálás során minimális változással kell számolni az „önreaktív anyagok és keverékek/szerves peroxidok” tekintetében. Az ide tartozó anyagok eddig a Seveso II. „Oxidáló” (R7 mondat esetén), illetve „Robbanóanyagok és készítmények” (R2 mondat esetén) kategóriákba tartoztak. Az új szabályozás szintén két veszélyességi kategóriát hozna létre az „önreaktív anyagok és keverékek/szerves peroxidok” számára, ezek közül egyikbe a robbanó tulajdonságú anyagok (R2 és R3 mondat, valamint az UN 1.1, 1.3, 1.5 és 1.6 kategória esetén), míg másikba az oxidáló anyagok (R7 mondat esetén) tartoznának a rájuk vonatkozó eddigi határértékek pedig változatlanok maradnának. Az „öngyulladó folyadékok és szilárd anyagok” veszélyességi kategóriába tartozó R17 mondattal jellemezhető folyadékok eddig a Seveso II. 7/a) „tűzveszélyes anyagok és készítmények” osztályába tartoztak, így rájuk nézve az új szabályozás nem jelentene változást. Az öngyulladó szilárd anyagok viszont ez idáig nem szerepeltek az irányelvben, s bár az öngyulladó folyadékokkal gyakorlatilag azonos tulajdonságaik miatt indokolt bevitelük a szabályozásba, ez várhatóan az irányelv hatályának kiszélesítését jelentené. [9] A munkacsoport által végzett vizsgálatok során azonban csupán 13 ebbe a csoportba tartozó anyagot azonosítottak, melyek közül 10 – egyéb tulajdonságai miatt – már a Seveso hatálya alá tartozik, így a veszélyességi kategória kiterjesztése az öngyulladó szilárd anyagokra várhatóan nem járna jelentős gazdasági hatással. [8] Másik új kategória a „tűzveszélyes aeroszolok” melynek bevezetéséhez a munkacsoport több lehetséges opciót megvizsgált, végül azt az opciót választották, mely a hajtóanyag gyúlékonysága alapján osztályozza az aeroszolókat. [9] Az elemzés során – a tűzveszélyes hajtóanyagot használó tűzveszélyes aeroszolok tekintetében – feltételezték, hogy ezeknél az LPG,² gyúlékony hajtóanyag tartalom átlagosan 30% ezt kombinálták a gyúlékony anyagokhoz tartozó határértékekkel, így kapták meg a kategóriához tartozó új határértékeket. [7] A vizsgálatok rámutattak, hogy az éppen valamelyik küszöbérték alatt tevékenykedő telephelyek státuszára a változtatás feltehetően hatással lesz. Ennek eredményeként a telephelyek csökkenthetik raktárkészleteiket, annak érdekében, hogy megtartsák jelenlegi pozíciójukat. Az érintett üzemek száma azonban a rendelkezésre álló információk alapján nem meghatározható. A nem tűzveszélyes hajtóanyagot alkalmazó tűzveszélyes aeroszolokkal kapcsolatban megállapították, hogy ezeknél alkalmazhatók a tűzveszélyes folyadékokra megállapított határértékek. Kivételt képeznének az 55 °C feletti gyulladásponttal rendelkező folyadékok, melyek jelenleg nem tekintendők tűzveszélyesnek. Az efféle termékeket tároló telephelyek száma azonban nem ismeretes, így a várható hatás sem megbecsülhető. [9]

A környezeti veszélyek tekintetében a munkacsoport ajánlásai alapján törekedni kell a jelenlegi szabályozás hatályának megtartására. Mivel a Seveso és a CLP szerinti osztályozás gyakorlatilag csaknem teljesen megegyezik, javasolják megtartani a két kategóriát a környezeti veszélyek tekintetében, a határértékek változatlanul tartása mellett. [9] Bár néhány anyag kikerülhet a szabályozás hatálya alól, míg mások a helyükre kerülhetnek, az új szabályozás vélhetően nem okoz jelentős változást az üzemek tekintetében.

Az egészségi veszélyek esetében legtöbbször nem lehetséges a CLP osztályok egy az egyben történő átvétele. A korábbi 67/548/EGK irányelvben (DSD) a különböző expozíciós utakra megadott határértékek egyértelműen meghatározták az osztályba sorolást, a CLP azonban az osztályozásnál figyelmen kívül hagyja az expozíciós utakat. [8] A helyzet megoldására a munkacsoport 4 opciót dolgozott ki az EU szabályozás és a CLP kategóriák expozíciós utakat is számításba vevő megfeleltetésére. Végül arra a következtetésre jutottak, hogy az új Seveso „H1 akut toxikus” kategóriába

² Liquefied Petroleum Gas – folyékony halmazállapotú szénhidrogén gázok elegye

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SZENDI Rebeka

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

célszerű megtartani „a régi nagyon mérgező” (T^+) a CLP 1. kategóriát néhány – a CLP által akut 2 kategóriába sorolt, de szintén nagyon mérgező nevesített anyaggal. Míg az új „H2 akut toxikus” kategóriába a CLP 2. kategória anyagai (minden expozíciós útvonal), valamint belégzéses expozíciós útvonalnál a CLP 3. kategória anyagai tartoznak. Ez a szájon át történő expozíció tekintetében az irányelv hatályának kisebb kiterjesztését, míg bőrön át, illetve gőz belégzésével történő expozíció esetén a hatály csökkenését eredményezi. Az új irányelvben kialakításra került egy 3. egészségi veszély kategória, az ún. célszervi toxicitás (STOT³) – egyszeri expozíció esetén. Az ebbe tartozó mérgező és nagyon mérgező R39 mondattal jellemezhető anyagokat – más mérgező és nagyon mérgező R-mondatok kombinációjaként – az irányelv már eddig is magában foglalta. A mérgező és nagyon mérgező R39 mondattal jellemezhető veszélyek összevethetők a CLP STOT-SE 1. kategóriájával, így célszerűnek tűnt ennek átvétele az irányelv hatályának megtartása érdekében. Az új H1 kategóriára a régi „nagyon mérgező” veszélyességi osztály határértékei, míg a H2 és H3 kategóriákra a „mérgező” veszélyességi osztály határértékei maradnak érvényben. Mivel a munkacsoport 11 db, a T/T^+ R39-es anyagot azonosított, melyek többsége eddig is az irányelv hatálya alá tartozott az új H3 kategória létrehozása várhatóan nem jelent számottevő változást a Seveso III. hatályában.

Az egyéb veszélyek esetében a már meglévő 10/i (R14 „vízzel hevesen reagál” beleértve az R14/15-öt) anyagosztály kettéválasztásával az eddigi R14 mondattal jellemezhető anyagok új, „anyagok, vagy keverékek EUH014 figyelmeztető mondattal” kategóriába, míg az R14/15-ös anyagok a „vízzel érintkezve tűzveszélyes gázokat kibocsátó anyagok és keverékek” elnevezésű, külön kategóriába kerültek. A régi 10/ii (R29 „vízzel érintkezve mérgező gázok képződnek”) anyagosztály pedig megmaradt, mint „anyagok, vagy keverékek az EUH029 figyelmeztető mondattal” kategóriaként. A határértékek változatlanok maradtak, így ez a felosztás nem jelent változást az irányelv hatálya tekintetében.

Mivel néhány anyag – a CLP szerinti osztályozását tekintve – kieshetett volna az új irányelv hatálya alól, illetve a küszöbértékük változása az irányelv hatályának változását okozhatta volna, így ezek bekerültek a nevesített anyagok listájába. [9] (A nevesített anyagok közé újonnan bekerült anyagokat lásd 1. sz. táblázat.)

Veszélyes anyagok	Küszöbértékek (tonna)	
	Alsó küszöbérték	Felső küszöbérték
Petróleumtermékek és alternatív üzemanyagok... d) nehéz fűtőolajok e) alternatív tüzelőanyagok, amelyek az a)-d) pontban említett termékekkel megegyező célokat szolgálnak, valamint gyúlékonyságuk és környezeti veszélyeik tekintetében hasonló tulajdonsággal bírnak	2500	25000
Vízmentes ammónia	50	200
Bór-trifluorid	5	20
Hidrogén-szulfid	5	20
Piperidin	50	200
Bisz(2-dimetil-amino-etil) (metil)amin	50	200
3-(2-etilhexiloxi)propil-amin	50	200
Nátrium-hipoklorit vízi akut 1. kategóriába [H400] sorolt keverékei, melyek 5%-nál kevesebb aktív klórt tartalmaznak és amelyeket az I. melléklet 1. részében egyik veszélykategóriába sem soroltak be	200	500
Propil-amin	500	2 000
Terciel-butyl-akrilát	200	500
2-metil-3-butén-nitril	500	2 000
Tetrahidro-3,5-dimetil-1,3,5, -tiadiazin-2-tion (Dazomet)	100	200
Metil-akrilát	500	2 000
3-metil-piridin	500	2 000
1-bróm-3-klór-propán	500	2 000

³ Specific Target Organ Toxicity

1. táblázat: a Seveso III. Irányelvbe újonnan bekerülő nevesített anyagok és küszöbértékeik ([10] alapján, kiegészítve)

A fent említett változások közül a hatóság tevékenységére, valamint a veszélyes üzemek számának alakulására és az üzemeltetéssel kapcsolatos feladataikra várhatóan leginkább az irányelv hatályának kiterjesztése, az 1. számú mellékletben szereplő veszélyes anyagok és veszélyességi kategóriák változása, illetve a különböző dokumentációk készítéséhez (üzemeltetői oldalról) és elbírálásához (hatósági oldalról) kapcsolódó kötelezettségek lesznek kihatással. A módosítások azon következményeit, melyek hazánkat is érinthetik a cikksorozat második része mutatja be.

Kulcsszavak: Seveso III., veszélyes üzem, CLP, súlyos ipari baleset, iparbiztonsági jogszabályok

Keywords: Seveso III., dangerous establishment, CLP, major industrial accident, industrial safety laws

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Bíróné Ősz Julianna, Bojti Imre, Cimer Zsolt, Dr. Damjanovich Imre, Hoffmann Imre, Dr. Kátai-Urbán Lajos (szerk.), Dr. Mógor Judit, Dr. Szakál Béla, Vass Gyula: Módszertani segédlet a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos ipari balesetek elleni védekezés területi és helyi feladatainak ellátásához. 2005. p. 104. <http://www.vedelem.hu/letoltes/jegyzet/jegy18.pdf> 2013. 03. 26.
- [2] A Tanács 96/82/EK Irányelve a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek veszélyeinek ellenőrzéséről. Brüsszel, 1996. – a módosításokkal egységes szerkezetbe foglalt változat
http://europa.eu/legislation_summaries/environment/civil_protection/l21215_hu.htm 2013. 04. 02.
- [3] Az Európai Parlament és a Tanács 2012/18/EU Irányelve a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek veszélyének kezeléséről, valamint a 96/82/EK tanácsi irányelv módosításáról és későbbi hatályon kívül helyezéséről. Strasbourg, 2012.
<http://ipsc.jrc.ec.europa.eu/?id=503> 2013. 04. 02.
- [4] Kátai-Urbán Lajos, Vass Gyula: 7.4. fejezet: Változik a SEVESO II. irányelv a CLP szabályozás bevezetésével In: Ferencz Mónika, Kátai-Urbán Lajos, Körtvélyessy Gyula, Nemeskey Károly, Sárosi György, Sulcz Ágnes, Szentes Ervinné, Vass Gyula, Sárosi György (szerk.) Veszélyes áruk szállítása és tárolása, Budapest, Verlag Dashöfer Szakkiadó, 2010. pp. 1-6. ISBN: 963 85915 2 8
- [5] Pellérdi Rezső, Rusvai Ditta: A súlyos ipari balesetekkel kapcsolatos nemzetközi és hazai szabályozórendszer elemzése, in: „Hallgatók a Tudomány Szolgálatában” Védelmi igazgatás szakos hallgatók I. országos tudományos konferenciája, Budapest, 2011. 11. 10. in: Műszaki Katonai Közlöny, Budapest, ZMNE, 2011, pp. 5-20. ISSN: 1219-4166
- [6] Mesics Zoltán: A katasztrófavédelmi törvény és a Seveso III. irányelv – A veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről szóló szabályozás, Kozmetikai és Háztartás-vegyipari Konferencia, 2012. 11. 07-08.,
- [7] Szilágyi Eszter: GHS és a Seveso II. Irányelv I. sz. melléklete- EU Hatástanulmány előzetes eredményeinek ismertetése, Seveso Szakértői Csoport 2009. II. félévi Értekezlete, Göd, 2009. november 20.
- [8] Cimer Zsolt – Halász László: A kémiai biztonsági jogszabályok változása, a CLP és a Seveso II. Irányelv kapcsolata, Hadmérnök, Budapest, ZMNE, 2010. pp. 87- 98., ISSN 1788-191

[9] Zsuzsanna Gyenes: Application of GHS Substances Classification Criteria for the Identification of Seveso Establishments – Report on the Work of the Technical Working Group on Seveso and GHS, JRC Scientific and Technical Reports, Luxembourg, EU, 2011., ISSN: 1018-5593, p.98.

<http://ipsc.jrc.ec.europa.eu/?id=503> 2013. 10. 30.

[10] Dobor József – Szendi Rebeka: Veszélyes üzemek azonosítása és a kapcsolódó hatósági tevékenység(ek), Hadmérnök, Budapest, NKE, 2013. pp. 129-140, ., ISSN 1788-191

A HONVÉD TISZTJELÖLT HALLGATÓK OLVASÁSI SZOKÁSAINAK VIZSGÁLATA

READING HABITS OF THE OFFICER CADETS

Jelen tanulmányban a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának hallgatói körében végzett felmérés eredményeit kívánom elemezni.

A felméréssel az egyetemi hallgatók olvasáshoz való viszonyát, olvasmányválasztási szokásait vizsgálom, valamint azt, hogy a számítógép, az internet használata milyen hatással van a hallgatóknak a könyvekhez, újságokhoz való viszonyulására.

In this dissertation I would like to examine the results of a study examining the students of the Faculty of Military Sciences and Officer Training of the National University of Public Services.

A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA

Jelen tanulmányban a Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának hallgatói körében végzett felmérés eredményeit kívánom elemezni.

A felméréssel az egyetemi hallgatók olvasáshoz való viszonyát, olvasmányválasztási szokásait vizsgálom, valamint azt, hogy a számítógép, az internet használata milyen hatással van a hallgatóknak a könyvekhez, újságokhoz (papír alapú dokumentumokhoz) való viszonyulására. Arra is kitérek, mivel tölti ez a korcsoport a szabadidejét, mennyi időt tölt számítógépezéssel, internetezéssel, mire használja azt, miért olvas, illetve miért nem olvas.

Mivel az olvasás a tanulás eszköze, így tanulmányomban foglalkozom a tanulás és az internethasználat kapcsolatával is.

A Nemzeti Közszerológati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának hallgatói körében empirikus kutatást végeztem olvasási szokásaik, szabadidős tevékenységük bemutatására. A vizsgálathoz kérdőíves módszert alkalmaztam.

A KUTATÁS METODOLÓGIA KÉRDÉSEK

A kutatás során alkalmazott kutatás végeztem, mely induktív, összefüggés-feltáró volt. A kutatás alapját egy kérdőív képezte, melyet a hallgatók önkéntes alapon töltöttek ki. A kérdőíves felmérésemet a Google űrlapkészítő szolgáltatásával készítettem, a kutatás on-line módon, névtelenül zajlott, és egy közösségi oldalon, a Facebookon tettem közzé.

A KÉRDŐÍV FELÉPÍTÉSE

A kérdőívet kitöltők számára összesen 25 kérdés állt rendelkezésre, hogy megválaszolják az olvasással és az internetezéssel kapcsolatos szokásaikat.

A kérdőív tartalmazott azonban néhány olyan kérdést is, amelyek megválaszolása nem volt kötelező, mert úgy vélem, ettől függetlenül az eredmények ugyanúgy felhasználhatóak.

Kérdéstípusok szerint vizsgálva, a kérdőívem leginkább egy-, illetve több választ is megjelölhető kérdéseket tartalmazott. Ezen kívül a felmérésben öt nyitott kérdés állt a válaszadók rendelkezésére, ahol azt szerettem volna megtudni, hogy milyen saját véleményekkel rendelkeznek a résztvevők a nyomtatott-, illetve az internetes olvasás előnyeiről. E szöveges kérdések megválaszolása természetesen nem volt kötelező.

Kutatásaim egy részét analitikus-, másik részét pedig empirikus vizsgálattal készítettem.

Analitikus kutatásomhoz leginkább folyóiratcikkekből merítettem ismeretet, de az interneten is számos olyan oldalt látogattam meg, melyeken keresztül még több információt tudtam meg a témát illetően. Internetes kutatásaim nagy részét tehát a különböző internetes portálok, néhány szakkönyv, valamint a különböző cégek korábbi felmérései képezték.

A dolgozat empirikus kutatási részét a személyes információszerzés adta, a kérdőív.

A kvantitatív kutatás közkezdvelt kutatási módszerét, a kérdőívezést választottam. Ebben a kutatási formában arra voltam kíváncsi, hogy mi jellemzi a Nemzeti Közszoigálati Egyetem honvédtisztjelölt hallgatóinak olvasási és internetezési szokásait.

OLVASÁSKUTATÁSI TERÜLETEK

KULTÚRA, MŰVELTSÉG

Kultúránk alapja és ma is legfőbb hordozója az olvasás és az írás, melynek története mintegy hatezer évre vezethető vissza. Az írás az emberiség egyik legforradalmibb találmánya, az emberi tudat első meghosszabbítása térben és időben. Az írás sokszorosítási technikájának, a könyvnyomtatásnak az elterjedése máig megszabta az egész emberi kultúra fejlődésének kommunikációs alapját.

A nyomdatechnikával sokszorosított könyvek megjelenésével az olvasni tudókat körülölelő mágikus fal mindinkább kezdett leomlani, s egyre szélesebb körben nyílt lehetőség a betűvetés és olvasás technikájának megismerésére és alkalmazására.

Az iskola politikum, közügy – mondta Mária Terézia, aki ennek a gondolatnak a jegyében adta ki a modern magyarországi oktatási rendszer alapjának tekintheti királyi rendeletét, a Ratio educationist 1777-ben, melyben az iskolai oktatást kötelezővé tette minden állampolgár számára. A tankötelezettség bevezetésével az alapkészségek (írás, olvasás, számolás) fejlesztésére nagy hangsúlyt helyeztek. Fontosnak tekintették a kifejezőképesség fejlesztését szóban és írásban egyaránt. Az írás és olvasás ugyanazon tevékenység két különböző oldala. Aki nem tud olvasni, nem ismerheti meg a saját, s más népek kultúráját, tájékozatlan maradhat az őt érintő politikai események tekintetében, nem élvezheti a magyar és más nemzetiségű írók remekművei nyújtotta örömet... és még sorolhatnánk. Olvasni tehát tudni kell!

A kultúra, a művelődés nem luxuscikk, hanem a társadalom fejlődésének feltétele. A társadalom fejlődését pedig az aktív, cselekvő ember szolgálja. A kultúra tehát az emberhez méltó életnek és az egész társadalom fejlődésének nélkülözhetetlen feltétele.

A kultúra az a képesség, hogy a mindennapi életünkben felmerülő élethelyzeteket a saját magunk és a társadalom számára a legoptimálisabban meg tudjuk oldani.

A kultúrát az emberek többsége a műveltséggel és művelődéssel azonosítja, ugyanakkor mások számára könyveket és olvasást, olvasottságot jelent. Az emberek kultúrájának kifejlesztésében fontos szerepe van az oktatási rendszernek, a könyvtáraknak, a közgyűjteményeknek, műalkotásoknak, a színházaknak, a médiának és a zenének. A család, az iskola, a könyvtárak és a művelődési házak könnyen elérhető színterei a kulturálódásnak. A művelődés az emberi élet és a társadalmi haladás nélkülözhetetlen feltétele. Saját kultúránk által képesek vagyunk megkülönböztetni az értékeket, ugyanis a kultúra nem csak ismeretekből áll, hanem nagyobb részt értékekből, normákból, modellekből és szabályokból. A kultúra szerepe fontos a társadalmi érintkezéseinkben, az ember személyi fejlődésében. Szükség van a kultúra tudományos feltárására és folyamatos figyelésére. A kulturálódás és a kultúra fontos feltétele az olvasás. Az olvasáskultúra nem más, mint az olvasással kapcsolatos mennyiségi és minőségi teljesítményszintek.

Az olvasáskutatás szerves része a művelődéskutatásnak, az olvasáskultúra pedig része a kultúrának, a művelődési tevékenységek sorának. De mi az olvasás helye, jelentősége e rendszeren belül? A művelődés, mint a kultúra alanyi oldala – hogyan épül be az emberi tevékenységek rendszerébe? E kérdésekre keresve a választ nézzük meg, miként vélekednek a szakemberek a tudományról, a tudásról, a tanulásról és az olvasásról.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

TUDOMÁNY ÉS TANULÁS

A XX. század során a tudományos nézetek drámai változásokon mentek keresztül. A század elején a tudomány az objektív tények pusztá összegyűjtését jelentette, ahol a tényeknek megpróbálták értelmet találni. Majd fokozatosan felismerték, hogy a tudomány sokkal bonyolultabb tevékenység, mint azt korábban gondolták. Érdekes hasonlóságokat fogalmaztak meg az emberi viselkedés és a számítógépek működése között, s komoly erőfeszítéseket tettek a számítógépes metafora teljesebb alátámasztására, kihasználására. A különböző kutatási irányzatokat képviselő tudósok körében paradigmaváltás történt abban az értelemben, hogy egy egészen új megközelítés alakult ki az emberi megismeréssel kapcsolatban.

A tudás és a tanulás szoros kapcsolatban állnak egymással. Kétséget kizáróan a jövő egyik kulcsfogalma a tudásalapú társadalom.

Magyarországon, valamint az Európai Unió tagállamaiban minden állampolgár – korra és nemre való tekintet nélkül – esélyt kap a művelődésre, aki képes, s hajlandó „tanulásra adni a fejét”. A megvalósuláshoz azonban folyamatosan meg kell újulniuk az oktatási, képzési rendszereknek is.

Az élethosszig tartó tanulás fontosságának növekedésével a tanulás fogalma is változott, bővült. Míg korábban ez jellemzően az iskolarendszerű oktatásra korlátozódott, addig az élethosszig tartó tanulás átfog minden olyan tervszerű tanulási tevékenységet – legyen az formális, nem-formális vagy informális –, melynek célja ismeretek szerzése, illetve készségek és „kompetenciák” fejlesztése. A tanulás e kibővített fogalma minden egyes emberre értelmezhető, életkortól, munkaerő-piaci státusztól, intézményi és társadalmi keretektől függetlenül. Elvileg magában foglal mindenfajta tanulási tevékenységet, kezdve a gyermekkori készségfejlesztéstől, egészen a nyugdíjasok szellemi frissességet megőrző tanulási tréningjéig.

Az élethosszig tartó tanulás a kilencvenes évek végén került igazán a figyelem középpontjába, és ezzel párhuzamosan az oktatásra, a képzésre vonatkozó információk is felértékelődtek. Alapvető különbségek vannak azonban az oktatás tartalmában és perspektívájában. Amíg a hagyományos oktatási intézmények figyelmüket elsősorban az ismeretek átadására irányították és irányítják jelenleg is, addig a korszerű tanulási lehetőségek és az élethosszig tartó tanulás megközelítése az egyéni képességek, valamint a tanulási képességek fejlesztésére helyezik a hangsúlyt. Az élethosszig tartó tanulás sikerének a kulcsa, hogy az embereket képessé tegyék és ösztönözzék arra, hogy „megtanulják, hogyan kell tanulni”.

OLVASÁSTÖRTÉNET

Az olvasástörténet, kultúrtörténet, az emberiség történelmének része. A módszeres gondolkodás, vagyis a logika úgy jöhetett létre, hogy megszületett az írás és az olvasás, amely mára szinte nélkülözhetetlen feltétele életünknek. Az írás és olvasás az információszerzés fontos eszközeivé váltak. Az írást az emberi kultúra hozta létre, a társadalomban élő emberek élete mára már elképzelhetetlen kommunikáció, ismeretközlés nélkül.

Az ókorban a felnőtt lakosság még kevésbé használta az írás és olvasás tudományát. Az írásbeliség a társadalmakban tiszteletet váltott ki, ennek ellenére ebben az időszakban mégis a szóbeliség volt meghatározó.

Az ókor és a középkor fordulóján már foglalkoztak a szövegértő, szövegértelmező olvasás fontosságával. A középkorban, vagyis a Nyugat-római Birodalom bukása után az egyház őrizte meg és mentette át az írásbeliség már akkorra kialakult hagyományát. Az írásbeliség igazi fellendülése valójában a 16. században következik be, a könyvnyomtatás elterjedésével. A 19. század közepén az európai lakosság több mint fele már írt és olvasott, így a 20. században készült statisztikák már látványos fejlődést mutattak.

Magyarországon először Eötvös József ismerte fel az írásbeliség és a demokrácia összefüggéseit, és hangoztatta, hogy csak művelt ember tud társadalmi kérdésekben felelősséggel dönteni. 1868-ban Eötvös József javaslatára törvényt

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

hoztak a kötelező népoktatás bevezetéséről, 12 éves korig, ezzel célul tűzték ki az analfabetizmus felszámolását. Az analfabéta nem tud sem írni, sem olvasni, nem ismeri a betűket. Az 1988-as UNESCO-kiáltvány szerint az analfabetizmus akadályt jelent a gazdasági és társadalmi fejlődés számára. Az államnak kötelessége biztosítani állampolgárai számára az írás és olvasás megtanítását. Sajnálatos tény azonban, hogy az analfabetizmus teljes felszámolása nem volt sikeres, sőt a 20. században egy új jelenség is megjelent, melyet funkcionális analfabetizmusnak nevezünk. A funkcionális analfabéta megtanult írni, olvasni és a betűket is ismeri, de alaptudása nem fejlődött készséggé, vagy a mindennapjai során nincs szüksége használatára, ezért visszafejlődött ez a készsége. Magyarországon 1980-as évektől kezdték megismerni ezt a fogalmat.

Az olvasáskutatásnak több részterülete van, az olvasásszociológia, olvasáspedagógia olvasáspszichológia és az olvasási készségek mérése. Az olvasáskutatásnak a jelen és jövő szempontjából fontos szerepe van.

AZ OLVASÁSRÓL ÁLTALÁBAN

AZ OLVASÁS INDÍTÉKAI ÉS FOKOZATAI

Az olvasásnak különböző külső és belső indítékai lehetnek, ilyenek a funkcionális, önképzés jellegű vagy az irodalmi motivációk.

Funkcionális motivációról, akkor beszélhetünk, ha szakmai olvasmányokat veszünk kézbe, vagy ismeretszerzés illetve adatgyűjtés céljából olvasunk. Egyik jellemző esete, ha valaki azért olvas, hogy kikapcsolódjon a mindennapok problémáiból, ellazuljon. Funkcionális jellegű indok az is, ha valaki önképzés céljából olvas, itt a fő cél a művelődés és nem az olvasás öröme.

Az irodalmi motivációk azok, amelyek az olvasást nem eszköznek, hanem célnak tekintik. Az olvasás a tudat egészét leköti, és az olvasót tehetetlenné teszi. Az olvasás egyszerre szociális és antiszociális cselekvés, ideiglenesen megszünteti a kapcsolatot a külvilággal, és csak az olvasmányra koncentrál az ember, ugyanakkor új kapcsolatokat teremt a művilágával, az olvasó úgy éli meg mintha ő is a mű szereplője vagy belső szemlélője lenne.

Magyarországon az olvasói igénykutatás az 1970-es években kezdődött. A kutatásokat nehezíti az a tény, hogy a legtöbb olvasó viszonylag ritkán mesél könyvélményeiről, hogy miért akarnak egy-egy könyvet elolvasni, illetve, hogy milyen értékek alapján választják ki az olvasmányt.

A kezdő olvasó először még gondolkodás nélkül elfogadja a felnőttek nézeteit és motivációs indokait, ajánlásait, később már saját belső motivációja alapján választ, és törekszik az értékek felismerésére, végül a legmagasabb szint, amikor az olvasmányélmények már a személyiségbe is beépülnek.

Az olvasmányok választása nemek szerint is változó, más értékek alapján választanak a fiúk és mások a lányok szempontjai. A fiúk a vakmerőséget, leleményességet, hősiességet keresik, míg a lányok inkább az önfeláldozást, a hűséget és önzetlenséget.

Az olvasásnak három fokozatát különböztetjük meg az interpretáló, a bíráló és az alkotó olvasást. Mindhárom fokozat a szó szerinti olvasást feltételezi, a bíráló olvasáshoz szükség van a szöveg tartalmának megértésére és az elolvasottak véleményezésére, míg az alkotó olvasás, továbbgondolás, kiegészítés, amely már alapvető ismereteken alapul.

Arról, hogy mennyit olvasnak a fiatalok, meglehetősen pontos képet festenek azok a kutatások, amelyeket olvasásshociológusok a hatvanas évektől kezdve rendszeresen végeznek hazánkban; ismerünk időmérlegeket, különféle felméréseket a szabadidő eltöltésének változásairól, a szórakozási szokásokról. Arról ugyanezekből a vizsgálatokból szintén képet kapunk, hogy mit olvasnak a fiatalok, hogyan változott az olvasott és/vagy kedvelt szerzők névsora, hogyan módosult a folyóirat-, az újság- és a könyvolvasás viszonya, és így tovább. El tudjuk helyezni az olvasást a különféle ismeretszerzési és szórakozási formák rangsorában, a kulturális szokások között, tudunk arról, hogyan változott az olvasás presztízse.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Sokkal kevesebb szó esik azonban arról, *hogyan* olvasnak az újabb generációk, milyen olvasási és szövegértési stratégiák alakulnak ki, hogyan alakul a szövegek befogadása, milyen módon formálódnak azok a gondolkodási, ismeretszerzési és tájékozódásbeli szokások és technikák, amelyek az olvasásra hatnak.

ÚJ OLVASÁSI STRATÉGIÁK

A mai diákok meglepően sokat olvasnak, ha olvasásnak tekintünk mindenféle jelek dekódolását, a jelek közötti eligazodást. A mai diákok szövegolvasása alapvetően új stratégiákra épül: szimultán, információválogató, ugrásszerű, egyedi elemekre koncentráló, a felhasználóra koncentráló, képi, továbbá sokkal gyorsabb, mint az előző generációé.

A mai olvasók egyszerre több információs csatornát működtetnek, és az információk egyszerre, szimultán módon érik őket, és ezért a szövegek befogadása is szimultán módon történik. A két talán legfontosabb jelenség a televíziós csatornák működése, továbbá a számítógép többfunkciós használata. Néhány évtizeddel ezelőtt egy televíziós híradóban vagy magazinműsorban embereket láttunk, akik beszéltek, és a befogadónak ezt az információs pályát kellett követnie. A háttérben látható illusztrációs képsorok jelentettek ugyan egy második információs utat, ekkor már két dologra kellett figyelni, de ezek ugyanazt a történetet tartalmazták, csak az egyik elmondta, a másik bemutatta, illusztrálta.

Amikor megjelentek az alul futó szövegcsíkok a hírtelevíziókban, azokban már nem ugyanarról a témáról volt szó, hanem folyamatosan érkeztek az újabb és újabb – az éppen tárgyalt történetől független – hírek. Mára a folyamat kiterjedt egyéb műsorokra is: miközben valaki beszél, közben ugyanarról olvashatók feliratok a képernyő egyik részén, gyakran illusztráló képsorokat is láthatunk, továbbá a háttér maga is mozog, és mindezen közben egészen másról szóló szövegeket (például sms-üzeneteket, híreket) olvashatunk alul. Ez értelemszerűen el is jelentékteleníti az egyes információkat, hiszen azt jelenti, hogy lényeges és lényegtelen, közeli és távoli, fontos és efemer szövegek kerülnek egyszerre, egy időben a befogadó–olvasó elé.

A számítógép ugyan csak felkínálja, hogy valaki szimultán módon, egyszerre több csatormán kapjon információt, de mára ez lett a számítógép leggyakoribb használati módja.

Egy mai diák egyszerre olvas, valamit az interneten, chatel vagy msn-ezik, van fönt a facebookon vagy más közösségi portálon, hallgat zenét szintén a számítógépről, játszik és dolgozik. Vagyis ki van nyitva egyszerre három-hat program, és az egyik információs útról és szövegvilágból egyetlen kattintással lép át egy egészen másikba.

Ez folyamatos szövegolvasási, szövegértési és szövegalkotási feladatot is jelent, mégpedig egyszerre írásbeli szövegeket, szóbeli szövegeket (skype), és digitális szövegeket, amelyeket elektronikus írott szóbeliségnek nevezhetünk.

A figyelem megosztása, az egyidejűség, a különféle szövegekbe való ki- és bekapcsolódás egészen más szövegolvasási technikát igényel, mint amikor egyetlen szöveget alkot vagy ért meg valaki. Az egyes csatornák itt is eljelentéktelenítik egymást: nem gondosan megformált szövegeket olvasnak és alkotnak kommentelve, chatelve, e-mailezve, hanem rövid, gyorsan odagépelt, könnyen befogadhatóakat.

Az olvasás során leggyakrabban egyes információkat keres ma egy az interneten kereső, dolgozó vagy olvasó ember. Nem is kell végigolvasnia egész szövegeket, mert minden technikai feltétele megvan annak, hogy csak azt olvassa el, azt szedje ki a szövegekből, amit keres. Különböző keresőprogramok vannak, és egyes szavakra, bármilyen nyelvi elemre rá lehet keresni a segítségükkel. Így jött létre a skipping típusú, információkereső olvasás, amelynek az az előnye, hogy nagyon gyorsan rá lehet lelni azokra az információkra, amelyek érdekelnek valakit. Természetesen ez ahhoz is vezet, hogy nem kell egész szövegeket, egész gondolatmeneteket végigolvasni. Elég egy-egy szóra, kifejezésre rákeresni, ahhoz hozzáolvasni a szó közvetlen, esetleg tágabb szöveggörnyezetét, és az olvasási feladatok egy jelentős részében el lehet tekinteni attól, hogy valaki egy egész szöveget vagy értelmes szövegegységeket, fejezeteket, bekezdéseket végigolvasson.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Az olvasás iránya is megváltozott: nem lineárisnak, hanem ugrásszerűnek nevezhetjük. Imént már láttuk, hogy nem kell teljes szövegeket végigolvasni az elejétől a végéig, hanem gyakran elég bele-beleolvasni különböző szövegekbe, és válogatni belőlük. Jó példa lehet erre a nyomtatott és az elektronikus sajtó olvasási módjának összehasonlítása: az egyik esetben valaki végignézi a lapot, és eldönti, mit olvas el, mit nem. És még ha abbahagyja is olvasás közben egyik-másik cikket, akkor is csak így jut előre az újságban. Ám ha egy újság internetes változatára rátekintünk, rögtön szembetűnik, hogy egyszerre, egy időben látunk több tucatnyi cikk-címet a hozzájuk tartozó bevezetővel együtt. Szintén egy időben megjelennek a képek is, és csak újabb kattintás után jutunk el egy-egy újságcikkhez. Vagyis egyrészt a szemünk ugrál folyamatosan az egyes szövegek között, másrészt a gondolkodásunk követi ezt az ugrálást.

Ugyanez az egyénileg megalkotható olvasási irány, az ugrásszerűség jellemzi az internetes portálokon fellelhető tartalmak olvasási módját. Mindenhol lehet keresni a tartalomjegyzék szerint, bár a legördülő menüpontok rendszere már a tartalomjegyzékben azt eredményezi, hogy az olvasó csak bizonyos részeket nézzen meg. Ám ennél fontosabb, hogy mindenhol van beépített gyorskereső, fogalomkereső, meg lehet adni bizonyos paramétereket, szűrési feltételeket, amelyek segítségével el lehet jutni bármilyen információhoz. Ám amikor a számítógép keresőrendszere valahová ugrik (így is használja az informatikai nyelv: ugrás), ugyanakkor a számítógépet használó olvasó olvasása is ugrik, önmagában álló elemről másik önmagában álló elemre halad.

Az a fajta olvasás, amelyről most beszélünk, nem struktúrában gondolkodik, hanem egyedi elemekre koncentrál. Az újságok, napi- és hetilapok nyomtatott és internetes változatának összehasonlításából kiderül, hogy az egyes cikkek olvasása során nem látjuk át az újság szerkezetét, kevéssé látjuk a rovatokat, nem figyelünk az esetleges kapcsolatokra a cikkek között. Egy újság mindig erősen strukturált, de megszerkesztett egész, az internetes verzióknál viszont a hangsúly tovább tolódik az újság egészéről vagy rovatairól az egyes írásokra.

Az internetes keresések esetén is egyes elemekre kereshetünk rá, s csak az egyes találatoknál nézhetjük meg az összefüggéseket. Ezért szokás egy-egy adat vagy szöveg forrásának annyit megadni, hogy „internet”, vagy az élőbeszédben úgy hivatkozni egyes információkra, hogy „az interneten olvastam”.

Nagyon sok naiv olvasó nem tesz különbséget aszerint, hogy valamit hol, milyen összefüggésben talált meg: egy honlapon vagy egy blogban, hogy milyen tekintélyű és megbízhatóságú honlapról van szó. Természetesen korábban sem tudott mindenki különbséget tenni az egyes könyvek vagy újságok, mint információforrások között, nagyon sokan nem voltak tisztában azzal, hogy egy-egy állítás érvényessége vagy igazságtartalma nagyon különböző lehet attól függően, hogy hol jelenik meg. Ami új jelenség ebben: az elektronikus médiumon keresztül olvasás kifejezetten érzéketlen né teszi az olvasót a megjelenés helye, így az egyes szövegek pozíciója, továbbá belső gondolatmenete, belső struktúrája iránt.

A mai olvasó számára a hangsúly áttevődött a szerzőről és a szerzői szándékról a befogadóra, az olvasóra. A felhasználóra koncentrált olvasás fontosabb lett, mint annak kiderítése, mi lehetett az alkotó, író intenciója. Mivel lényegében mindenfajta szövegből nagyon könnyű kimásolni részeket, könnyű akár egész szövegeket is átmásolni (és így van ez a képekkel, hanganyagokkal, zenékkel is), ezért a szövegek sorsa teljesen a felhasználók kezében van: lecsökkent annak a jelentősége, hogy egy szerző mire szánta a szövegét, és megnőtt annak a jelentősége, hogy mire akarja a befogadó felhasználni. Átvehetők egész szövegek, de egyes bekezdések és mondatok is. A feltöltött képek kiszakíthatók a fényképalbumból, amelybe rakták őket, és áttehetők más cím alá, más funkcióval. Sőt, a különféle képmanipuláló programok segítségével teljesen át is formálhatók. Mindennek természetesen volt előzménye, ismert a kollázs technikája akár a képzőművészetben, akár a szövegalkotásban. Lényegileg új azonban, hogy ezt bárki és bármikor megteheti és meg is teszi, tömegessé vált, szöveghasználati móddá vált, továbbá hogy technikailag lehetővé vált az, hogy akár az eredeti elolvasása (vagy teljes elolvasása) nélkül is létre lehet hozni új, saját szövegeket.

A mai honlapokon gyakori, már szinte kötelező elem a címkefelhő beépítése. Ez a rákeresések és az előfordulások gyakorisága szerint rendezi el a honlap kulcsszavait, és aszerint lesznek az egyes szavak nagyobbak vagy kisebbek,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

élénkebb vagy halványabb színűek, hogy hányan kerestek rá, vagy hogy a kereső által megadott szóval, kifejezéssel milyen gyakran állnak kapcsolatban. Vagyis ez is egyfajta tartalomjegyzéknek tekinthető, de olyannak, amely nemcsak hogy állandó mozgásban van, de amelyet az olvasók, a keresők szerkesztenek – mintegy öntudatlanul.

Egészen radikálisan megváltozott a kép és a szöveg viszonya. A mai olvasó elsősorban a képekből indul ki, és ezekhez képest másodrendű a nyelvi szöveg. Ikonok egész sora veszi körül az embert, a felnövő gyerekek előbb tanulják meg olvasni az ikonokat, mint a szöveget. Ez sem teljesen új jelenség: már harminc évvel ezelőtt is kívülről fújták a középső csoportos óvodások az autókön található emblémákat. Ám a kép és a szöveg aránya megváltozott, jóval több képi információ veszi körül a ma felnövő nemzedékeket, mint korábban. Ugyancsak megváltozott ezek aránya egyes szöveg-típusokon belül.

Gondoljunk a rajzfilmek világára: mérhetetlenül sok rajzfilmet nézhetnek meg – és néznek is meg – a gyerekek, és ezekben nem a mesélő hangja, nem a nyelvi humor a döntő, hanem a képiség, a képekben megfogalmazott akciók. Vagy ha megfigyeljük a kisdíjak között igazán népszerű képregényeket: az alapvető történetet a rajzok hordozzák, a szövegbuborékokban legfeljebb ehhez kapcsolódva, a képi információkat kiegészítve jelennek meg nyelvi elemek.

A mai nemzedékek olvasása sokkal gyorsabb, mint korábban. A számítógép-monitor eleve felgyorsítja az olvasást, mert közben az olvasó folyamatosan manipulál (az egérrel továbbítja a szöveget, rákattint, átkattint stb.). Emellett a sok információ imént említett együttese ugyancsak a gyorsabb olvasásra ösztönzi az olvasókat. Az egyes elemekre koncentráció szintén azt eredményezi, hogy a közöttük lévő szöveget ne vagy szándékolatlan felületesen olvassa el az olvasó. A szöveg átfutását, mint kulturális technikát természetesen régóta ismerjük, de azt vagy a felidézés, ismétlés, vagy a gyors áttekintés szándéka vezérli, és nem tekinthetjük azonosnak a megértésre törekvő olvasással.¹

A MEGVÁLTOZOTT OLVASÁS

Az utóbbi években egyre gyakrabban emlegetett, középponti pedagógiai és szociológiai probléma a fiatalok megváltozott olvasási, tanulási képessége. Számos kutatási eredmény mutatja, hogy kortársaink egyre kevesebbet olvasnak egyre kevésbé értékes irodalmat, amely alapján több szociológus meglehetősen komor jövőt festett nekik. Nem lehetséges-e azonban, hogy a sorozatos rossz eredmények egy már elavult vagy elavulóban lévő szempontrendszer alapján végzett felmérésből születtek, amely alapvető felfogásában korszerűtlen a fiatalok olvasási szokásainak megismeréséhez; hogy a ma diákja már valami egészen mást művel olvasás néven, mint a tegnap tanulója; hogy a digitális környezet, melyben a ma ifjúsága felnő, egy teljesen más generációt nevel ki a korábbiaknál, mely újragondolásra kényszeríti az olvasásról alkotott elméleteinket?

Az internetet a 14-19 éves korosztályt alkotók használják a legszélesebb körben, azaz éppen azok, akiknek olvasási szokásairól a fent elsorolt felmérések szólnak. Ugyanígy ez a '90-es években született generáció adja az internetet leg-hatékonyabban használók körét is. A korosztályban a legmagasabb az internetes olvasás aránya is, míg az idősebbek körében mért legmagasabb arány is csak 35%, tehát az internetes olvasási szakadék itt húzódik.

Az internetet használók munkával kapcsolatos információszerzésre, magáncélú információszerzésre használják az internetet. Azok, akik keveset interneteznek, legnagyobb részt azért teszik, mert nincs otthon (megfelelő) számítógépük.

Ha ezt összevetjük azzal, hogy viszonylag naprakész eredmények szerint a háztartások több mint felében már van számítógép és egyre növekszik azok száma, akik az életet kényelmesebbnek érzik az internet révén és úgy látják, hogy az internet hatást gyakorol a világ állapotára, egyértelművé válik, hogy az olvasáskutatásban sem mehetünk el a net jelentősége mellett.

A technikai fejlődésben előrébb járó országokban ezt a jelenséget már néhány éve felismerték. Ennek eredménye az N-generáció fogalmának megszületése. A '90-es években és még inkább az ezredfordulón születetteket gyakran nevezik

¹ Hogyan olvasnak a fiatalok? - [Fordulópont](http://fordulopont.hu/FP-52_feny_01.pdf) www.fordulopont.hu/FP-52_feny_01.pdf 2013-11-13

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

net-generációnak, l(netnet)-generációnak is. A generációt napjaink diákjai alkotják, akik anyanyelvüként beszélik a net és más multimediális eszközök nyelvét, azaz olyan könnyedséggel használják a számítógépet és az internetet, a mobiltelefon és az MP3-lejátszókat, mintha korábban csak ezzel foglalkoztak volna.

Ezzel a jellemzőjükkel érdemelték ki a digitális bennszülött elnevezést, melyet Marc Prensky tett népszerűvé. Az amerikai pedagógus az új generáció tanulási nehézségeivel foglalkozik, s megoldást kínál a problémákra. Szembeállítja a digitális bennszülöttek felfogását és igényeit a digitális bevándorlók, a digitális környezethez adaptálódni próbáló korábbi generációk elképzeléseivel. Prensky elmélete elsősorban pedagógiai szempontból vizsgálja a generációk közti különbséget, s a következő ellentéteket tárja fel a két generáció között:

<i>A bennszülött</i>	<i>A bevándorló</i>
Az információhoz többféle médium által jut el (gyors hozzáférés)	Nyomtatott információhordozók preferálása (lassú hozzáférés)
Párhuzamos információfeldolgozás, párhuzamos feldolgozás	Egyszintű információfeldolgozás, egyszintű terhelhetőség
Kép, hang és videó preferenciája a szöveggel szemben	Szöveg preferenciája a kép, hang és videóval szemben
Non-lineáris feldolgozási mód	Lineáris információfeldolgozás
Szimultán interakció preferenciája	Egyéni munkavégzés preferenciája
Belső tanulási motiváció	Külső kényszerhez kötött tanulási motiváció
Azonnali jutalomorientáltság	Késleltetett jutalomorientáltság
A releváns, azonnal használható információk tanulási-preferenciája	Irányított tanulási mód standard tesztekkel a végén

Prensky kijelenti továbbá, hogy a digitális bennszülöttek felfogásának és hajlandóságának különbsége minden olyan területen megmutatkozik, amiben valami újszerűt hozott az utóbbi évtizedek technológiai változása, amelybe beletartozik az olvasás is.

A szédítő internetes robbanás idején, nem is olyan rég – amikor sok volt a munkalehetőség, főleg az olyan területeken, ahol az iskolában megszerzett tudás nem igazán releváns – ez még valós lehetőség volt. De a dot-com miatt kimaradók mostanára visszatérnek az iskolákba.

Újra szembe kell nézzenek a bevándorlók és a bennszülöttek között tátongó szakadékkal és friss tapasztalataik miatt még több nehézséggel kell, hogy szembesüljenek. Ez még nehezebbé teszi majd a hagyományos módszerrel való oktatásukat – és minden digitális bennszülött oktatását, aki már bekerült a rendszerbe.²

A digitális bennszülöttek és bevándorlók generációjának elmélete gyorsan ismertté lett a világon és sok helyen szinte gondolkodás nélkül elfogadták. Nem meglepő ez, hiszen megoldást látszott jelenteni egy lassan évtizedes problémára, amit az okozott, hogy az oktatás képtelen volt lépést tartani a digitális fejlődéssel, amelyet azonban a középiskolások készség szinten hoztak magukkal. Az elmélet éppen ezért Magyarországon is gyorsan népszerűvé vált. Prensky kritikussainak szava azonban már nem jutott el hozzánk, amely elsősorban azt támadta Prensky elméletében, hogy spekuláción alapszik és semmiféle tudományos eredményt nem vagy csak hajlítva, kicsavarva tud maga mögé állítani.

A mai olvasó az információhoz egymással párhuzamosan használt médiumokon keresztül jut el, amelyeket nonlineárisan keres és dolgoz fel. A szöveggel szemben a kép, a hang és a videó preferenciája jellemző rá.

² Digitális bennszülöttek, digitális bevándorlók. Szerző: Marc Prensky. 2001. október. Forrás: On the Horizon (NCB University Press, Vol. 9 No. 5. 2001. október). goliath.eik.bme.hu/~emese/gtk-mo/didaktika/digital_kids.pdf 2013-11-13.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A digitális bennszülöttek jelentős része tehát hazánkban is ilyen környezetben nőtt és nő fel, melynek eredménye, hogy statisztikák szerint az átlagos idő, amelyet egy honlapon töltenek kevesebb 60 másodpercnél, ám ha hozzászokunk, hogy az ablakok között gyorsan váltogatva szörfölünk a neten, ez akár 9 másodpercre is csökkenhet, amely általános figyelmi küszöbértékké is válhat.

Ez úgy történhet meg, hogy az agyunk reorganizációs képessége segítségével úgy rendezi újra magát, hogy a lehető legjobban kiszolgálja ezt a böngészési magatartást, amely aztán kihat egész életünkre. Az idegrendszernek ez a nemrég bizonyított képessége a neuroplaszticitás, melyet az agy egész életünkön át megőriz. Neurológiai szempontból ez adja a szilárd tudományos alapot ahhoz, hogy újfajta olvasásról beszélhessünk, hiszen ez bizonyítja, hogy agyi működés szintjén változhat meg és változik meg az olvasási képesség.

Az olvasó pszichéjének vizsgálata után tekintsünk most mindarra, amit olvasnak. A digitális környezetben elhelyezett dokumentumok korábban nem sokban különböztek a hagyományos, nyomtatott dokumentumoktól, ez azonban mára teljesen megváltozott.

A legfontosabb változások egyike, hogy sokkal hangsúlyosabbá vált a vizualizáció, tehát sokkal több képet, grafikont, beágyazott videót találhatunk a cikkek, tanulmányok mellett.

Nem kevésbé jelentős változás, hogy felerősödik az interaktivitás iránti igény, az oldalak egyre több módon próbálják bevonni az olvasót, felhasználót a véleményformálásba azáltal, hogy hozzászóláshoz, azonnali és könnyen kezelhető reakcióhoz biztosítanak lehetőséget. Jelentősen csökkent a felület szakszerű kezeléséhez szükséges kognitív ismeretek szintje is, tehát egyre kevesebb megelőző ismeret kell ahhoz, hogy a felhasználó-olvasó a böngészőjének lehető legtöbb funkcióját ki tudja használni.

A digitális szövegek felépítése több lehetőséget kínál az olvasás útjának megtervezésére a hagyományos szövegeknél, tehát magunk dönthetjük el, hogy hol kezdjük el olvasni a szöveget és milyen irányban haladunk.

Ezt az elméletet igazolja a Londoni Egyetem professzora, Günther Kress is, aki azt írja, hogy a monitorról való olvasás, ahol a dokumentum nem csak szöveget, de kép-, hang- és videó-anyagokat is tartalmaz, nem lineáris és nem szekvenciális. Óhatatlanul elidőzünk a közbevetett képeken és grafikonokon, majd végigolvasva a cikket visszatérünk a videó-anyaghoz. Kress úgy látja, hogy a képi elemeket tartalmazó szövegek nyitottabbak az egyéni értelmezésre és alkalmasabbak arra, hogy az olvasó az olvasás során újraalkossa a szöveget, mint a hagyományos módon készült dokumentumok.

A nonlineáris olvasás képességének kialakulását szintén igazolja a fentebb kifejtett változás az egyéni figyelmi küszöbben, így láthatjuk, hogy ha másért nem, hát azért haladunk kisebb részeket olvasva egy adott szövegen belül, vissza-visszaugorva korábbi részletekre, mert nem vagyunk képesek elég mélyen az eszünkbe vésni azokat.³

Az olvasásra bizonyíthatóan hatással van az írás térbeli elrendezése és szerkezete, iránya, formája és mérete. A nyomtatott szövegek olvasása és írása mindig is multimediális tevékenység volt, hiszen jelek, tér, színek, betűtípusok, stílusok, képek és egyéb reprezentációs és kommunikációs eszközök értelmezését és tervezését követelte meg – az olvasók számára hozzáférhető multimediális források ezért központi szerepet játszanak az olvasás újraértelmezésében. Kiváltképp fiatal gyerekek és a digitális írásbeliség avagy a 21. századi írásbeliség készségeivel bíró személyek esetében azonban egyértelműen kimutatható, hogy a képeket és a színeket részesítik előnyben, a szöveg csak ezek után következik a fontossági sorrendben.

Az agy párhuzamos terhelhetősége számos más területen felmerült az utóbbi időben, leggyakrabban talán a vezetés közben való mobiltelefon-használattal kapcsolatban. Azóta neurológiai vizsgálatokkal igazolható, hogy az agy képtelen egyszerre több figyelmet és/vagy aktív részvételt igénylő feladat ingereit feldolgozni; amennyiben azok között nem telik

³ A megváltozott olvasás. Ha majd a szellem napvilága. kutakodunk.wordpress.com/2011/02/08/a-megvaltozott-olvasas/ 2013-11-13

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

el legalább egy plusz másodperc, ráadásul addig nem kezdi el a következő inger feldolgozását, amíg a korábbira nem történt válasz.

A szó szoros értelmében vett párhuzamos, azaz egyidejűség tehát neurológiailag nem lehetséges, a gát ugyanis olyan elemi szinten található, ahol az agy már nem képes önreorganizációra. Azt viszont saját tapasztalatból tudjuk, hogy több lap van megnyitva egy ablakban és több programot futtatunk, használunk egyszerre, beleértve a zenelejátszókat, az irodai programcsomagokat, a képmegjelenítőket, és bizonyos gyakorisággal váltogatunk ezek között.

Új párhuzamosság-fogalomra van tehát szükség, amelyet az újfajta olvasásra vonatkoztathatunk: nem a szó szoros értelmében vett egyidejűleg használt médiumokról, egyidejűleg feldolgozott információról van szó, hanem párhuzamosan megnyitott oldalak és futó programok felváltva való, rövid ideig tartó böngészéséről, használatáról. A szónak ebben az új értelmében egyelőre azonban nem beszélhetünk egyértelmű párhuzamosságról, hiszen ennek igazolásához későbbi felmérések szükségesek.

A fentiekben vázoltak alapján egyértelműnek látszik a következtetés, mely szerint az olvasás hagyományos fogalma és felfogása egyre kevésbé állja meg a helyét. Ennek ellenére hazánkban mind a mai napig ehhez a hagyományos fogalomhoz igazítják az ezzel foglalkozók a különböző olvasásszociológiai felméréseket és azok elemzését, mit sem törődve azokkal a hatalmas mértékű társadalmi- és technológiai változásokkal, melyek az olvasás változására is hatást gyakorolnak.

Ezek között elsősorban a gyakran hivatkozott 2000-ben végzett Gereben Ferenc felmérést érdemes megemlíteni, aki „Olvasáskultúránk az ezredfordulón” című elemzésében összesíti a tanulmány több kérdését, hogy választ adjon a „Mit szokott olvasni?” kérdésre. A kérdésre adott, vizsgált válaszok között nincs nyoma az interneten való olvasásnak, a digitális környezetben való információszerezésnek.

Mind az olvasó, mind az olvasott dokumentumok jelentősen megváltoztak az elmúlt évtizedben. Csakúgy követhető, hogy elméletben miként különbözik a digitális környezetben való olvasás a hagyományos környezetben való olvasástól; nonlinearitásában, multimedialitásában és feltételezett párhuzamosságában mindenképpen.

Az olvasás hagyományos fogalma és felfogása egyre kevésbé állja meg a helyét, így a fentebb vázolt új fogalomra újfajta felmérési formákat szükséges megalkotni, ezek alapján kérdőíveket készíteni, ezeket minél szélesebb körben kitölteni és ezek eredményei alapján újragondolni a jelen és jövő generációiról alkotott lesújtó közvéleményt.

A KÉRDŐÍV FELDOLGOZÁSA

Amikor az emberek kikapcsolódni vágnak, sokféle lehetséges tevékenység közül választhatnak. Ezek között egyaránt vannak társas elfoglaltságok és egyedül (is) végezhető tevékenységek, valamint jellemzően otthoni, illetve az otthonról való kimozdulást igénylő programok. A különböző szabadidős tevékenységek népszerűségét vizsgálva a honvédtisztjelölt egyetemi hallgatók körében nemcsak arra törekedtem, hogy az egyes szabadidős programok iránti attitűdöket megismerjem, hanem arra is, hogy feltárjam, hogyan működnek a preferenciák a gyakorlatban. Megvizsgáltam, ki mennyire vonzódik a különféle szabadidős tevékenységekhez (azaz mennyire szereti csinálni őket). Céлом az volt, hogy feltárjam: a művelődést, kulturálódást szolgáló elfoglaltságok – s ezen belül a könyvolvasás, újságolvasás, internetezés – hol helyezkednek el a hallgatók értékrendjében, ha a szabadidő eltöltéséről van szó.

A mindennapi tapasztalat és kutatások is bizonyítják, hogy egyre kevesebb alkalommal veszünk kezünkbe könyvet, helyette az internet és a filmvilág került előtérbe. A fiatalok nagy részét teljesen hidegen hagyja az olvasás, mint kikapcsolódási lehetőség. Vajon mi állhat ennek a hátterében?

A kérdőív első kérdésében arra kértem a vizsgált célcsoport tagjait, hogy osztályozzák a felsorolt tevékenységeket a szerint 1-től 5-ig, hogy mennyire találják vonzónak azokat. A kapott eredményeket táblázatokba foglaltam.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

<i>Osztályzat</i>	<i>Százalék</i>
1	3%
2	27%
3	37%
4	30%
5	3%

1. táblázat: Újságolvasás

<i>Osztályzat</i>	<i>Százalék</i>
1	7%
2	17%
3	30%
4	27%
5	20%

2. táblázat: Szépirodalom olvasása

<i>Osztályzat</i>	<i>Százalék</i>
1	3%
2	7%
3	20%
4	57%
5	13%

3. táblázat: Könnýirodalom olvasása

<i>Osztályzat</i>	<i>Százalék</i>
1	7%
2	23%
3	37%
4	33%
5	0%

4. táblázat: Folyóirat-olvasás

<i>Osztályzat</i>	<i>Százalék</i>
1	10%
2	23%
3	23%
4	33%
5	10%

5. táblázat: Magazinok, képes újságok olvasása

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

<i>Osztályzat</i>	<i>Százalék</i>
1	0%
2	10%
3	33%
4	47%
5	10%

6. táblázat: Ismeretterjesztő irodalom olvasása

<i>Osztályzat</i>	<i>Százalék</i>
1	0%
2	23%
3	37%
4	27%
5	13%

7. táblázat: Szakirodalom olvasása

<i>Osztályzat</i>	<i>Százalék</i>
1	17%
2	43%
3	23%
4	7%
5	10%

8. táblázat: Könyvtárba járás

<i>Osztályzat</i>	<i>Százalék</i>
1	37%
2	13%
3	17%
4	20%
5	13%

9. táblázat: Képregények olvasása

<i>Osztályzat</i>	<i>Százalék</i>
1	10%
2	10%
3	10%
4	33%
5	37%

10. táblázat: Internetezés

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

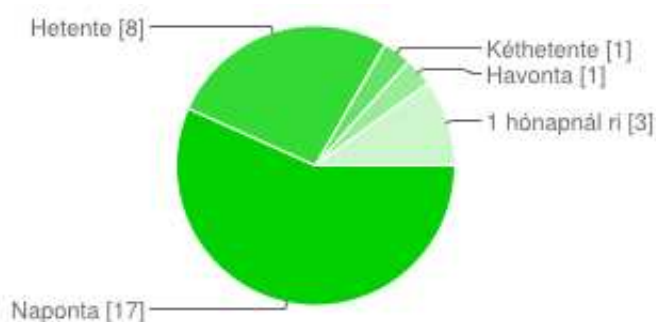
Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A szabadidőben végzett tevékenységek között a honvédtisztjelöltek körében legkedveltebb az internetezés, a hallgatók 37%-a találta ezt a tevékenységet a legvonzóbbnak. Szívesen olvasnak könnyűirodalmat (57%), ismeretterjesztő irodalmat (47%), magazinokat, képes újságokat (33%). Kevésbé vonzó számukra a szakirodalom olvasása, a folyóirat- és újságolvasás. A megkérdezettek 37%-a hármasszortípusot adott ezekre a tevékenységekre. A felállított rangsorban leghátulra került a könyvtárba járás és a képregények olvasása. Az egyetemi hallgatók 43%-a kettes osztályzattal értékelte a könyvtárba járást, s legkevésbé vonzóan a képregény olvasást találták. A megkérdezettek 37%-a adott egyest erre a tevékenységre.

A vizsgált tevékenységek rangsora:

1. Internetezés
2. Könnyű irodalom olvasása
3. Ismeretterjesztő irodalom olvasása
4. Magazinok, képes újságok olvasása
5. Szakirodalom olvasása
- Folyóirat-olvasás
- Újságolvasás
6. Szépirodalom olvasása
7. Könyvtárba járás
8. Képregény olvasása

AZ OLVASÁS GYAKORISÁGA

1. ábra: Az olvasás gyakorisága

Gyakoriság	Százalék
Naponta	57%
Hetente	27%
Kéthetente	3%
Havonta	3%
1 hónapnál ritkábban	10%

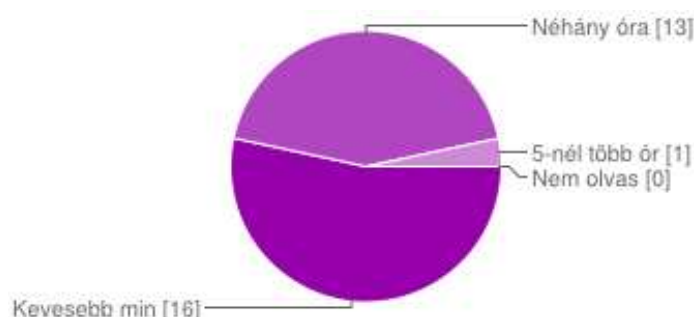
11. táblázat: Az olvasás gyakoriságának százalékos megoszlása

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Arra a kérdésre kerestem a választ, hogy az egyetemi hallgatók vizsgált csoportja milyen gyakorisággal olvas. A 11. táblázat alapján kiderül, hogy a honvédtisztjelölt hallgatók összesen 90%-a saját állítása szerint több-kevesebb gyakorisággal olvas valamilyen dokumentumot, ezen belül 84%-ot képviselnek azok, akiknek életében az olvasás napi rendszerességgel vagy hetente jelen van. Szomorú tény azonban, hogy 10% azon hallgatók aránya, akik nem olvasnak legalább havi rendszerességgel.

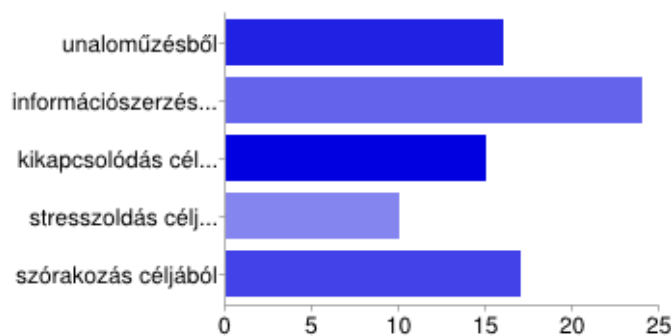
2. ábra: Az olvasás időtartama

Időtartam	Százalék
Kevesebb mint egy óra	53%
Néhány óra	43%
5-nél több óra	3%
Nem olvas	0%

12. táblázat: Az olvasás időtartamának százalékos megoszlása

A 12. táblázatban a „Mennyit szokott olvasni naponta?” kérdésre kapott válaszokat értékeltem ki. A felmérés eredménye jól mutatja, hogy a megkérdezettek nagyobb, 53 százaléka kevesebb, mint egy órát olvas naponta, s kisebb hányaduk az, aki naponta néhány órát olvasással tölt. Még árnyaltabb a kép, ha figyelembe vesszük, hogy erre a kérdésre az egyetemi hallgatóknak azon 57%-a válaszolt, akik az előző kérdésnél a naponta olvas választ adták. Tehát itt már csak az összes válaszadó 57%-nak 53%-ról beszélhetünk.

AZ OLVASÁS CÉLJA ÉS TÁRGYA

3. ábra: Az olvasás célja

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

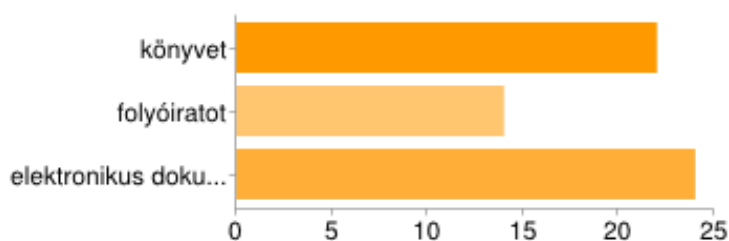
NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Az olvasás célja	Százalék
unaloműzésből	20%
információszerzés céljából	29%
kikapcsolódás céljából	18%
stressz oldás céljából	12%
szórakozás céljából	21%

13. táblázat: Az olvasás céljának százalékos megoszlása

A kérdőívben a „Miért szokott olvasni?” kérdéshez öt válaszlehetőséget adtam meg: unaloműzésből, információszerzés céljából, kikapcsolódás céljából, stressz oldás céljából, szórakozás céljából. A felmérés azt mutatja, hogy a megkérdezettek körében olvasmányválasztáskor az ismeretszerzés igénye dominál. Információszerzés céljából a hallgatók 29%-a olvas. Közel azonos arányú azoknak a száma, akik az olvasás révén feltöltődésre vágnak (szórakozás céljából 21%, unaloműzésből 20%, kikapcsolódás céljából 18%). A vizsgált csoport mindössze 12%-a használja stressz oldásra az olvasást.

4. ábra: Az olvasás tárgya

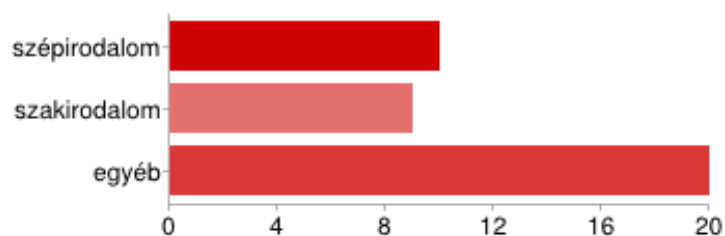
Mit szokott olvasni?	Százalék
könyvet	37%
folyóiratot	23%
elektronikus dokumentumot	40%

14. táblázat: Az olvasás tárgyának százalékos megoszlása

Három lehetőség közül választhattak az egyetemi hallgatók a „Mit szokott olvasni?” kérdés esetében: könyvet, folyóiratot, elektronikus dokumentumot. Az összes válaszadó 37%-a internetezéssel tölti szabadideje nagy részét, ezt követi a rangsorban a nyomtatott sajtótermékek és a könyvek olvasása. A felmérésből kiderült, egyelőre a hagyományos formátumokat sem fenyegeti veszély, igaz, hogy a megkérdezettek 40%-a szokott elektronikus dokumentumot olvasni, de a könyvet olvasók száma is aránylag magas: 37%.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

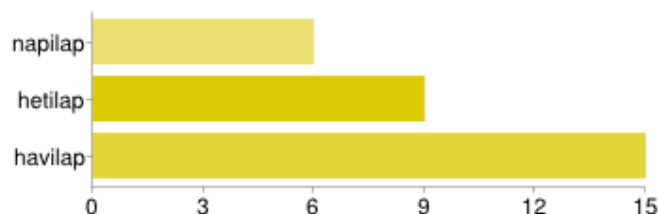
5. ábra: Az olvasott mű típusa

<i>A könyv típusa</i>	<i>Százalék</i>
szépirodalom	26%
szakirodalom	23%
egyéb	51%

15. táblázat: Az olvasott mű típusának százalékos megoszlása

A legkedveltebb könyvtípusok és műfajok listájának élén az egyéb kategória áll: minden második megkérdezett említette az ilyen műveket gyakrabban olvasott könyvei között. Ebbe a kategóriába sorolhatók a szórakoztató irodalom, a lektűr, a krimi, a fantasy körébe tartozó művek. Sokkal kisebb a támogatottsága annak a könyvcsoportnak, amelyben a szépirodalmi, illetve a szakirodalmi művek találhatók.

Látható, hogy a szépirodalom-olvasás a hallgatók 26%-nak kedvelt időtöltése, míg szakirodalmat 23%-uk olvas.

6. ábra: Az olvasott folyóirat típusa

<i>A folyóirat típusa</i>	<i>Százalék</i>
napilap	20%
hetilap	30%
havilap	50%

16. táblázat: Az olvasott folyóirat típusának százalékos megoszlása

A vizsgált célcsoport 23%-a szokott újságot olvasni, legtöbben (50%-uk) valamilyen havonta megjelenő folyóiratot, a megkérdezettek 30%-a hetilapot, s csupán 20%-uk olvassa a helyi, illetve az országos napilapokat.

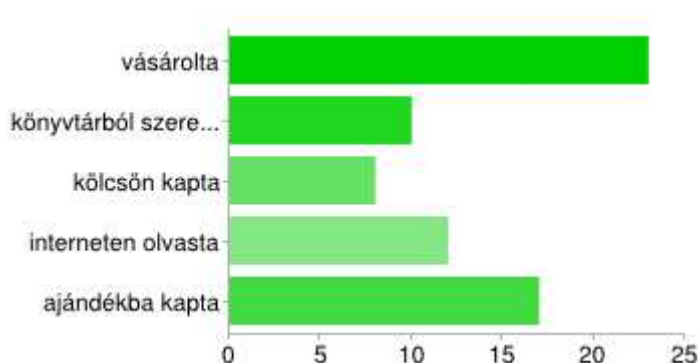
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Az MTA Szociológiai Kutatóintézetének kutatása szerint Magyarországon az emberek napi átlagban körülbelül fél órát töltenek újságolvasással, ami kevesebb, mint egyharmada a TV előtt töltött napi több mint két és fél órának és az országos átlagban mért napi szintén több mint két és fél 2 órának, amit rádiózással töltenek.⁴

AZ OLVASOTT KÖNYVEK BESZERZÉSÉNEK MÓDJA, GYAKORISÁGA

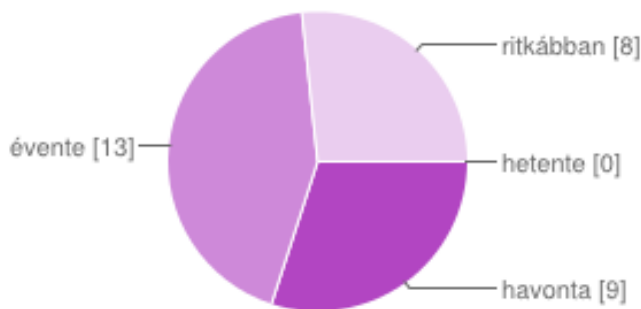

7. ábra: Az olvasott könyvek beszerzésének módja

A beszerzés módja	Százalék
vásárolta	33%
könyvtárból szerezte be	14%
kölcsön kapta	11%
interneten olvasta	17%
ajándékba kapta	24%

17. táblázat: Az olvasott könyvek beszerzési módjának százalékos megoszlása

A következő terület, melyet felmértem az volt, hogyan jutnak hozzá a honvédtisztjelölt hallgatók olvasmányaikhoz. Ennél a kérdésnél is öt válaszlehetőséget adtam meg: vásárolta, könyvtárból szerezte be, kölcsön kapta, interneten olvasta, ajándékba kapta. A megkérdezett hallgatók 33%-a vásárolta az általa olvasott könyveket, 24%-uk ajándékba kapta. Ezt követi az interneten való olvasás, s utolsó helyeken találjuk az ismerősöktől való, illetve a könyvtári kölcsönzést.

8. ábra: A vásárlás gyakorisága

⁴ Gyenes Edina: Találkozások a kultúrával 5. Magyar Közművelődési Intézet-MTA Szociológiai kutatóintézet 17. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

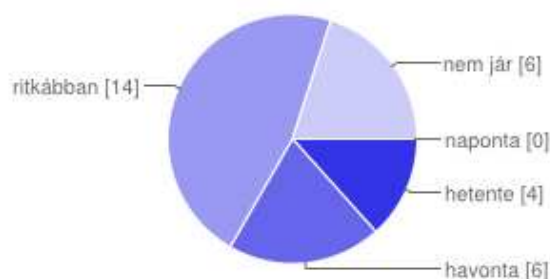
NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

<i>A vásárlás gyakorisága</i>	<i>Százalék</i>
hetente	0%
havonta	30%
évente	43%
ritkábban	27%

18. táblázat: A vásárlás gyakoriságának százalékos megoszlása

A 18. táblázatban megjelenő adatokért feltehetően az egyetemisták számára megfizethetetlenül magas könyvárak okolhatók, s esetleg az, hogy a hallgatók tankönyvtámogatást nem kapnak, tanulmányi ösztöndíjuk esetenként olyan alacsony összegű, amely talán egyetlen szakkönyv megvásárlására, ha elegendő. Feltételezésünket alátámasztják a könyvesboltba járás gyakoriságának adatai: a teljes minta 30 százaléka havonta egyszer fordul meg könyvüzletben (ide sorolom az internetes könyvvásárlást is), a megkérdezettek 43%-a csupán évente, 27%-uk még ennél is ritkábban.

9. ábra: A könyvtárlátogatás gyakorisága

<i>A könyvtárlátogatás gyakorisága</i>	<i>Százalék</i>
naponta	0%
hetente	13%
havonta	20%
ritkábban	47%
nem jár	20%

19. táblázat: A könyvtárlátogatás gyakoriságának százalékos megoszlása

A kérdőív összeállításakor arra is kíváncsi voltam, hogy milyen gyakran járnak könyvtárba a megkérdezett egyetemi hallgatók. A könyvtár látogatási szokások meglehetősen kedvezőtlen képet mutatnak. Hetente egyszer vagy többször a megkérdezett hallgatók 13%-a jár könyvtárba, havonta 20%-uk fordul meg ott. Elgondolkodtató azonban, hogy a diákok 47%-a (a honvédtisztjelöltek vizsgált csoportjának fele) még havi gyakorisággal sem jut el oda, 20%-uk pedig egyáltalán nem jár könyvtárba. Feltételezhető, hogy sokan inkább megvásárolják a szükséges könyveket, s saját tulajdonú könyveik számát gyarapítják, ezért nem veszik igénybe a könyvkölcsönzési szolgáltatásokat. Sokkal valószínűbbnek tartom azonban, hogy a hallgatók inkább az internet nyújtotta lehetőségeket használják ki olvasmányaik beszerzésekor.

OLVASÁS ÉS INTERNETHASZNÁLAT

Az elmúlt években megduplázódott azoknak a száma a világon, akik rendszeresen használják az internetet, ugyanis 2010-ben már kétmilliárdra nőtt ezen felhasználók száma – derült ki a Nemzetközi Távközlési Unió kutatásából.⁵

A világhálót eleinte inkább a férfiak használták különféle célból (például: munka, játék, szórakozás), mára azonban az internet szerepe megváltozott, mind a férfiak, mind pedig a nők életében.

Hazánkban – de természetesen általánosságban is helyénvaló a megállapítás – az elektronikus média szerepe egyre inkább növekszik. Az élet bármely területén találkozhatunk valamilyen elektronikus médiát érintő információval, így elengedhetetlen, hogy erről a „jelenségről” tudomást ne vegyünk.

Az internet már történetének kezdetétől a kutatói, tudományos munka egyik hasznos és rendszeresen használt felülete volt. Nem véletlen egy olyan médiumnak a tudományos életben betöltött központi szerepe, amely valós idejű és tartamú információk közlésére és eljuttatására képes korábban elképzelhetetlen távolságokba az időzónák szabta korlátok áthágásával.

Azért fontos az internet kommunikációs és információs jelentőségét hangsúlyozni a felsőoktatásban, mert mára megszűnni látszik és értelmét veszti a tudományos elszigetelődés problémája. Akár kutatómunkáról, akár oktatásról legyen szó: a közös munka, vagy a munka eredményének megoszthatósága és felhasználhatósága képes előremozdítani a tudomány bármely szegmensét. Adódik a kérdés, hogy hogyan hat mindez magára a felsőoktatás alanyára: a hallgatóra. Napjainkra az internet és a számítógép szocializációs eszközzé vált. Amennyiben a család az elsődleges, s az iskola a másodlagos szocializációs színtér, úgy az információs társadalmat tekinthetjük a harmadik szocializációs közegnek, amelynek nagy előnye – különösen a mostani fiatalok számára –, hogy míg az iskola csak tanulóéveink alatt közvetít mintákat és értékeket, addig az információs társadalom a családdal hasonlóan egy életfogytig tartó formálódást biztosít. Mindez alátámasztja az internet oktatási célú felhasználásának sürgető igényét Magyarországon is. Szaklapok, szakmai cikkek könnyebben, gyorsabban és olcsóbban hozzáférhetőek az összekapcsolódó egyetemi hálózatoknak köszönhetően.

Bár az internet-használók táborában dinamikusan nő hazánkban, elsődlegesen üzleti, kommunikációs és szakmai célú felhasználásról beszélhetünk.

Az olvasási szokások vizsgálatakor a könyv- és az újságolvasás mellett mindenképpen hangsúlyt kell fektetni az interneten történő olvasás elemzésére is, hiszen ennek az újkori médiumnak a segítségével hasonlóképpen sokféle típusú és tematikájú olvasmány jut el az emberekhez (sőt, az interneten a klasszikus megjelenésű tartalmak mellett merőben új műfaji meghatározottságú és szerkesztésű szöveganyagok is böngészhetők). Az olvasás tágabban értelmezett fogalmához tehát megközelítésemben szorosan hozzátartozik az internetes böngészés közben való olvasás, olvasgatás is.

Különösen annak tudatában, hogy felmérésben az internetezés egyértelműen a legnépszerűbb tevékenységként jelenik meg a honvédtisztjelölt egyetemi hallgatók körében.

Az internet felhasználása természetesen rendkívül sokrétű lehet és a különböző felhasználási módok közül korántsem tekinthető minden olvasásnak.

⁵ Kétmilliárd behálózott ember <http://www.mediapiac.com/media/online/Ketmilliard-behalozott-ember/4698/>

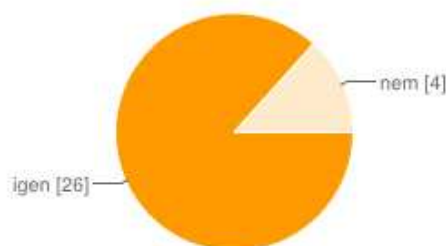
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A KÉRDŐÍV FELDOLGOZÁSA

ELEKTRONIKUS DOKUMENTUM OLVASÁSA

10. ábra: Elektronikus dokumentum olvasása

<i>Szokott-e elektronikus dokumentumot olvasni?</i>	<i>Százalék</i>
igen	87%
nem	13%

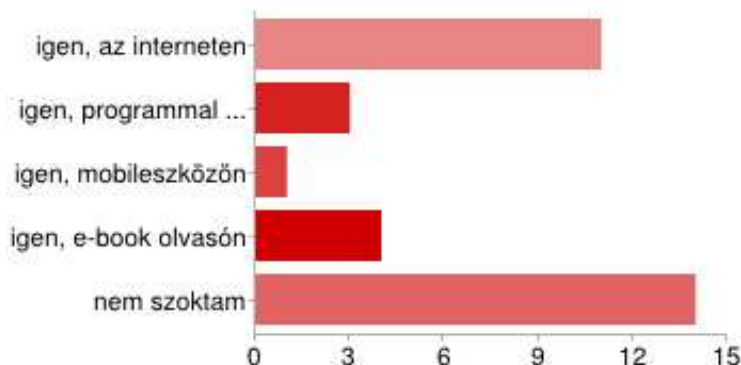
20. táblázat: Elektronikus dokumentum olvasásának százalékos megoszlása

Az egyetemi hallgatók 87%-a szokott számítógépen elektronikus dokumentumot olvasni. Ez az eredmény várható volt, mivel már kiderült a kérdőív első kérdésénél, hogy számukra a szabadidő eltöltésének legkedveltebb módja az internetezés.

Az olvasási kérdőív összeállításakor arra a kérdésre is válasz szerettem volna kapni, hogy hagyományos módon, könyvből vagy számítógépen olvasnak többet a honvédtisztjelölt hallgatók.

A kérdőívet kitöltők 63%-a számítógépen olvas többet. Az olvasásnak ezt a módját tanulmányi szempontok is indokolják, mivel a tanulmányokhoz szükséges anyagok inkább elektronikus formában, ppt formátumban lelhetők fel. A válaszadók szerint egyszerűbb így elérni a kívánt irodalmat, s a feldolgozása is gyorsabb. Időhiány, illetve a magas könyvárak is okai választásuknak. Olcsóbbnak, kényelmesebbnek tartják ezt a megoldást. Úgy gondolják, a munkájuk is inkább a számítógéphez köti őket.

A hagyományos módot választók (36%) jobban szeretnek könyvből olvasni. Hosszabb szövegek olvasására megfelelőbbnek találják a könyvet, szeretik kézben tartani az olvasmányt, ezt tartják kényelmesebbnek még a tanulásnál is. Akad olyan hallgató is, aki unaloműzésre tartja megfelelőbbnek a könyvet.

11. ábra: Könyvek, novellák elektronikus olvasása

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

<i>Könyvek, novellák olvasása elektronikusan</i>	<i>Százalék</i>
igen, az interneten	33%
igen, programmal olvasom	9%
igen, mobil eszközön	3%
igen, e-book olvasón	12%
nem szoktam	42%

21. táblázat: Könyvek, novellák elektronikus olvasásának megoszlása

Az olvasási szokások vizsgálatakor felmerül az a kérdés is, hogy a megkérdezett egyetemi hallgatók szoktak-e elektronikusan könyveket, novellákat olvasni. Öt lehetőség közül választhattak a válaszadók: az interneten, programmal, mobil eszközön, e-book olvasón, illetve nem szoktam.

A szépirodalmi élmények gazdagítása, az általános műveltség ezen szegmensének megszerzése úgy tűnik, továbbra is a Gutenberg-galaxis hatáskörébe tartozik. A könyvek varázsa még napjainkban is a nyomtatott formában rejlik, amellet, hogy az olvasást mint szabadidős tevékenységet választók köre egyre szűkül. Egyelőre a hagyományos formátumokat nem fenyegeti veszély, alig néhányan szeretnék számítógépen, illetve e-book-olvasón lapozni a könyveket.

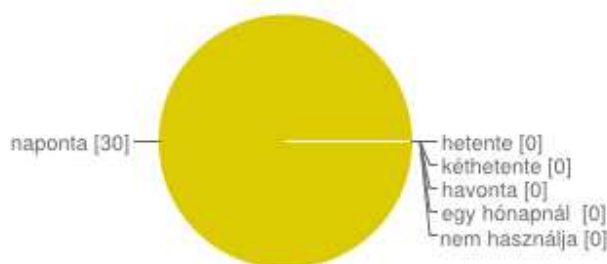
Saját eredményeim is azt mutatják, hogy a szépirodalom olvasása még nem tekinthető az internet elsődleges profiljának: a megkérdezetteknek csupán 33%-a használta az internetet irodalmi műveltsége gyarapítására. Ugyanakkor az irodalmi műveket nyomtatott formában nem olvasók táborában az internetet használja művelődési forrásként. Egy vonzónak tett multimédiás szépirodalomtár magában hordozhatja a szabadidős tevékenységként végzett olvasás újbóli megerősödésének lehetőségét. Amikor a papír alapú könyvkultúra veszíteni látszik vonzerejéből, talán egy új, kíváncsú felület képes visszajárni fordítani ezt a folyamatot.

Saját életviteléből, tapasztalatomból kiindulva felmerült bennem a lehetőség, hogy hallgatótársaim esetében is esetleg az időhiány okozhatja az olvasási kedv csökkenését. Ez a gondolat munkált bennem, amikor fölvettem azt a kérdést, hogy ha több szabadidejük lenne, több időt szánának-e az olvasásra.

A megkérdezett egyetemi hallgatók 70%-a nyilatkozott úgy, hogy többet olvasna, ha több szabadideje lenne. Úgy gondolják, nagyon sok információhoz tudnának így hozzájutni, műveltebbek lennének. Szívesen olvasnának, ha idejük nagy részét nem a tanulás töltené ki, mert remek kapcsolódási lehetőségnek tartják.

A kérdőívet kitöltők 29%-a nem tartja valószínűnek, hogy a megnövekedett szabadidejét olvasással töltené. Inkább filmnézést, vagy más tevékenységet választana olvasás helyett.

SZÁMÍTÓGÉP ÉS INTERNET

12. ábra: Számítógép és internethasználat

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

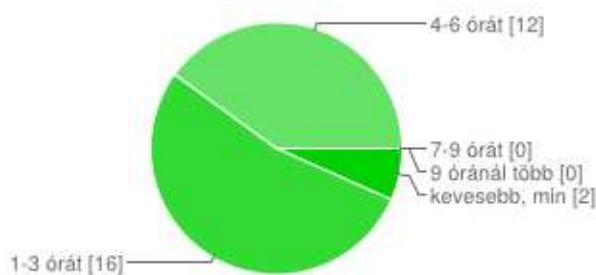
Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

<i>A számítógép használat gyakorisága</i>	<i>Százalék</i>
naponta	100%
hetente	0%
kéthetente	0%
havonta	0%
egy hónapnál ritkábban	0%
nem használja	0%

22. táblázat: Számítógép- és internethasználat százalékos megoszlása

A felmérés során vizsgálat tárgyává tettem a számítógép-használat gyakoriságát is.

A kérdőívet kitöltők minden nap használják a számítógépet, s kapcsolódnak valamilyen célból az internetes hálózatra. Úgy gondolom elég helyén való az a megállapítás, hogy az internet ma már a mindennapos életünk elengedhetetlen részévé vált, akarva-akaratlanul is.

13. ábra: Számítógép-használat időtartama

<i>Időtartam</i>	<i>Százalék</i>
kevesebb, mint egy órát	7%
1-3 órát	53%
4-6 órát	40%
7-9 órát	0%
9 óránál többet	0%

23. táblázat: Számítógép-használat időtartamának százalékos megoszlása

Az előző kérdésekre adott válaszokból már következtetni lehetett arra, hogy a vizsgált korosztály valószínűleg sok időt tölt a számítógép előtt. Ez a feltevés igazolódni látszik. A hallgatók 53%-a naponta legalább egy órát használja a számítógépet, 40%-uknál ez az időtartam a hat órát is elérheti.

14. ábra: Számítógépes tevékenységek

<i>Tevékenység</i>	<i>Százalék</i>
játszik vele	13%
szöveget szerkeszt	13%
filmet néz	18%
zenét hallgat	16%
tanul	20%
internetezik	21%

24. táblázat: Számítógépes tevékenységek százalékos megoszlása

A honvédtisztjelölt hallgatók minden nap használják a számítógépet, előfordul, hogy naponta négy-hat órát is eltöltenek különböző számítógépes tevékenységekkel. Adódott a kérdés, hogy vajon mire használják a komputert. A vizsgált célcsoport tagjai a válaszadásnál hat lehetőség közül választhattak: játszik vele, szöveget szerkeszt, filmet néz, zenét hallgat, tanul, internetezik.

A kérdésre adott válaszok ismét megerősítik azt a tényt, hogy a megkérdezett hallgatóknál az internetezés minden más tevékenységhez képest elsőbbséget élvez. Szinte ugyanakkora arányban használják a hallgatók tanulásra a számítógépet. (Internetezés 21%, tanulás 20%). A tanulást a filmnézés, a zenehallgatás, majd a szövegszerkesztés, illetve a számítógépen való játék követi.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

15. ábra: Internetes tevékenységek

<i>Tevékenység</i>	<i>Százalék</i>
hírolvasásra	20%
játékra	10%
tanulásra	21%
szakirodalom olvasására	11%
szépirodalom olvasására	2%
blogok olvasására	8%
közösségi oldalak látogatására	20%
egyéb	8%

25. táblázat: Internetes tevékenységek százalékos megoszlása

Fontosnak tartottam, hogy a válaszadók internetezési szokásait is megtudjam. Ebből adódóan a legfontosabb kérdés, hogy milyen gyakran szoktak internetezni, illetve, hogy az internetet mire használják leginkább. Ez utóbbi kérdés abból a szempontból is fontos volt, hogy kiderüljön számomra mely típusú internetes tartalmak a legolvasottabbak, leglátogatottabbak a résztvevők között.

Arra voltam kíváncsi, hogy a világháló mely funkcióját használják az illetők. Több alternatívát is felsoroltam: a közösségi oldalak látogatása, hírolvasás, tanulás, játék, szakirodalom olvasása, szépirodalom olvasása, blogok olvasása, valamint lehetőséget adtam az egyéb válaszoknak is.

Az internet legnagyobb vonzereje – a többi médiummal ellentétben –, az interaktivitásában rejlik. Nem csupán információforrás a felhasználó számára, hanem út egy újfajta szemléletmód kialakításához: a felhasználó közvetlen kapcsolatot teremthet az információval, szabadon formálhatja, alakíthatja azt, és ami a legfontosabb – reagálhat rá. A honvédtisztjelölt hallgatók elsősorban tanulásra használják az internetet. A válaszadók 21%-nak ez a legfőbb tevékenysége a világhálón.

Szívesen látogatják a közösségi oldalakat is, ez a korcsoport társadalmi életének színtere is napjainkban, a megkérdezettek 20% jelölte meg ezt a tevékenységet.

Az olvasáskultúra részeként növekvő népszerűségnek örvend a sajtótermékek internetes fogyasztása is. Úgy tűnik, hogy a megkérdezettek 20%-a számára naprakész közéleti információkkal rendelkezni egyet jelentett az internetes sajtókövetéssel.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

VÁLTOZÓ DOKUMENTUMOK

A digitális környezetben elhelyezett dokumentumok korábban nem sokban különböztek a hagyományos, nyomtatott dokumentumoktól, ez azonban mára teljesen megváltozott. A legfontosabb változások egyike, hogy sokkal hangsúlyosabbá vált a vizualizáció, tehát sokkal több képet, grafikont, beágyazott videót találhatunk a cikkek, tanulmányok mellett. Nem kevésbé jelentős változás, hogy felerősödik az interaktivitás iránti igény, az oldalak egyre több módon próbálják bevonni az olvasót, felhasználót a véleményformálásba azáltal, hogy hozzászóláshoz, azonnali és könnyen kezelhető reakcióhoz biztosítanak lehetőséget. Jelentősen csökkent a felület szakszerű kezeléséhez szükséges kognitív ismeretek szintje is, tehát egyre kevesebb megelőző ismeret kell ahhoz, hogy a felhasználó-olvasó a böngészőjének lehető legtöbb funkcióját ki tudja használni.

Rövid utánagondolással mindhárom változás könnyen kapcsolható a figyelmi küszöb csökkenéséhez, hiszen ezek a változások nem mások, mint olyan módszerek általánossá válásai, amelyekkel az online médiumok megpróbálják minél jobban lekötni az olvasó figyelmét, minél tovább marasztalni őt.

Olyannyira jelentős ez a változás, hogy az Új Média Konzorcium (New Media Consortium) újra is értelmezi a 21. századi írásbeliség fogalmát a korábbival szemben. Az új írásbeliség tehát azon készségek összessége, amelyek az auditív, a vizuális és a digitális írástudás elsajátításához szükségesek. A legtöbb újfajta írásbeliség megköveteli azokat a szociális kompetenciákat, amelyek az úgynevezett „networking” során kialakíthatók. Ezek a készségek a tradicionális írásbeliségre, a kutatási és technikai készségekre, valamint a kritikai analízisre épülnek.

Az interneten történő olvasás sokban különbözik a papíralapú szövegek olvasásától. Már a szövegkeresés is sokkal több lehetőséget nyújt. Hiszen az internet rövid idő alatt több ezer olyan szöveget kínál áttekintésre, amelyben az általunk keresett témának a megadott kulcsszavai szerepelnek.

Első fontos lépés a szövegek közötti válogatás. Ehhez mindenképpen szükség van a gyorsolvasásra.

Az internetes szövegek olvasása sok más dologban is különbözik a papíralapú szövegek befogadásától.

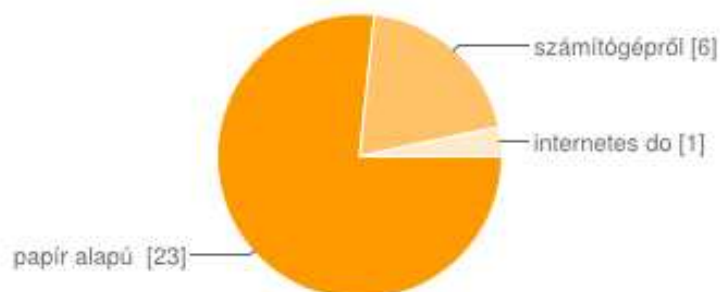
Az internetes szövegekben sok fontos név vagy adat kerül kiemelésre. Ezekre rákattintva újabb és újabb oldalak nyílnak meg, ahol az adott kifejezésről, személyről, adatról, szolgáltatásról olvashatunk információkat. Nem ritka az sem, hogy erről az oldalról megint egy újabb és újabb oldalra mehetünk. Ezek a szövegek nem folyamatosan következnek egymás után, hanem mindig egy-egy kulcsszóra rákattintva újabb szövegek olvasását kínálják föl. Az internetes szövegeket sok kép, videó részlet és egyéb grafikus jel is kiegészíti. Ezek segíthetik a szöveg megértését.

Az internet e vonzó tulajdonságainak ellenére a megkérdezett egyetemi hallgatók 72%-a a nyomtatott dokumentumok (könyv, újság) olvasását kedveli jobban. Kényelmesebbnek tartják a könyv olvasását, élvezik az illatát, a tapintását, a „megfoghatóságát”, „jó érzés a lapokat pörgetni”. A könyv kevésbé ártalmas a szemüknek, sajátos hangulata van, könnyebb a szövegre koncentrálni, könnyebb visszalapozni. A könyvből való olvasáskor nincsenek problémák a hálózatra való kapcsolódással, kényelmesen, bármilyen testhelyzetben lehet olvasni.

Az interneten történő olvasást a megkérdezettek 27%-a részesíti előnyben. Olcsónak találják, rövid idő alatt több információhoz, tartalomhoz lehet hozzáférni, könnyű és gyors a különböző tartalmak közötti navigáció.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

16. ábra: A dokumentum kedvelt típusa tanulásnál

<i>A dokumentum kedvelt típusa tanulásnál</i>	<i>Százalék</i>
papír alapú dokumentum tanulása	77%
számítógépről történő tanulás	20%
internetes dokumentum tanulása	3%

26. táblázat: A dokumentum kedvelt típusának százalékos megoszlása

A tanulás soha meg nem szűnő folyamat, amely az élet folyamán sokirányú tapasztalatokkal egészül ki. Különösen fontosak lesznek a jövőben a munkatapasztalatok, mivel a munka egyre inkább elveszti rutinjellegét, maga is tanulási környezetté válik.⁶

Mindezen gondolatok megvalósításához elengedhetetlenül szükséges az olvasni tudás, az értő olvasás megfelelő szintű művelése minden korosztályban.

Megoszlanak a vélemények a könyvtárosok, olvasásszociológusok, tanárok, olvasással, irodalommal foglalkozók, az olvasást szerető és szeretetnői akarók körében. Egyesek a Gutenberg-galaxis végéről beszélnek, mások arról, hogy az internet, a hálózatiság kiszorítja a könyveket, a papíralapú olvasást a régi, megszokott, jól bebetonozott helyéről.

A felmérésből kiderül, hogy az egyetemi hallgatók vizsgált csoportja tanulásnál még mindig a papír alapú dokumentumokat részesíti előnyben, 77%-uk tanul így szívesebben.

A nyomtatott dokumentumot előnyben részesítők fontosnak tartják a tanulásnál a lényeges szövegrészeket aláhúzását, a szöveg kiegészítését apró, hasznos információkkal, a jegyzetelés lehetőségét, a dokumentum átláthatóságát. Személyesebbé, kézzelfoghatóbbá válik így számukra a tanulás. Könnyebben tudnak a szövegre figyelni, kevésbé fárasztja a szemet, mint a számítógépről való tanulás. Megbízhatóbbnak érzik ezeket a forrásokat, könnyebben tudják memorizálni a tananyagot, több oldalas dokumentum esetében egyszerűbb a lapozgatás. Bármikor hozzáférhetőek, nem szükséges számítástechnikai eszköz használata.

A kérdésre válaszoló hallgatók 23%-a szívesebben tanul számítógép segítségével, illetve az internet felhasználásával. A tananyag nagy részét az egyetemen már elektronikus formában kapják meg, így egyszerűbb az egyes anyagrészek kikeresése. Információgyűjtésnél optimálisabb, mert gyorsan könyvtárnyi anyagmennyiséget át lehet tekinteni. Kevés helyet igényel, könnyen szállítható a laptop, ugyanakkor jól elfér rajta a szakirodalom, bárhol lehet vele dolgozni.

A hallgatók említették még a „megszokást”, vagyis mindenkinek az a kényelmesebb, amelyiknek a használata egyszerűbb számára, amelyiket megszokta.

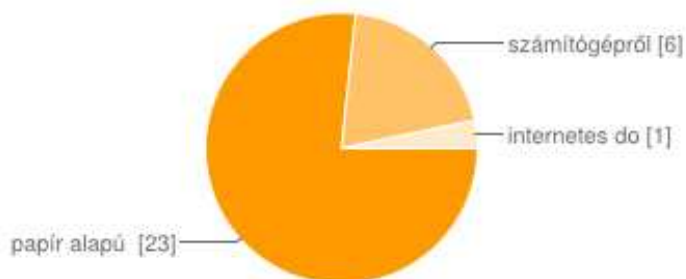
⁶ Harangi László: Két stratégiai dokumentum a felnőttkori tanulásról. Új Pedagógiai Szemle, 2000. 11. sz. 7. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

SZAKIRODALOM OLVASÁSA AZ INTERNETEN

17. ábra: Szakirodalom olvasása az interneten

<i>Szakirodalom olvasása interneten</i>	<i>Százalék</i>
igen	77%
nem	23%

27. táblázat: Szakirodalom olvasásának százalékos megoszlása

Az előző kérdésekre kapott válaszok eredményeképpen azt vártam, hogy az általam vizsgált felsőoktatási intézmény hallgatóinak körében gyakori lesz az internet szakmai célú használata, s ezt alá is támasztotta a vizsgálódásom. A hallgatók megközelítőleg 77%-a jutott szakmai ismeretekhez netes felületeken keresztül, míg e tevékenység gyakoriságától eltekintve 23 százalékuk említette, hogy szokott szakirodalmat olvasni, de ezt nem az interneten teszi.

18. ábra: Internetes szakirodalom olvasásának gyakorisága

<i>Gyakoriság</i>	<i>Százalék</i>
naponta	17%
hetente	61%
havonta	13%
ritkábban	9%

28. táblázat: Internetes szakirodalom olvasásának százalékos megoszlása

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Arra is kíváncsi voltam, hogy a szakirodalmat interneten olvasók milyen gyakorisággal teszik azt. Kiugróan magas 61% azoknak az egyetemi hallgatóknak az aránya, akik hetente olvasnak szakfolyóiratot, szakmájukhoz kapcsolódó cikket vagy egyéb dokumentumot az interneten.

A válaszokból úgy tűnik, hogy a kötelező szakirodalmat a hallgatók maradéktalanul elolvassák, viszont szabadidejüknek, a kapcsolódásuknak sajnos nem szerves része a nyomtatott vagy internetes folyóiratok, napilapok, szaklapok, magazinok olvasása. Nincs rá elegendő idejük, gyakran unalmas is számukra.

Ezek az eredmények mindenképpen elgondolkodtatóak, hiszen a jövő nemzedéke számára úgy tűnik, hogy az internet szélesebb körben közvetít különböző tartalmakat, mint az idősebb generációk számára, s ennek a médiumnak a jelentősége – akár a tanulásban, akár általában véve a tájékozódásban betöltött szerepét tekintve – a fiatalabb korosztályok szempontjából egyre növekvőben van.

GENERÁCIÓK, VÁLTOZÁSOK

X, Y, Z – betűk az ábécéből. A szociálpszichológiában és a szociológiában a generációk jelölésére szolgálnak.

A hajdani nagygeneráció (vagy veterán generáció) után 1946-tól 1964-ig tartott a baby-boom korszak, az 1965 és 1979 közöttiek az X, a 1980-1995-ösök az Y, az 1996 után születettek pedig már a Z generáció tagjai.

Most tehát az Y generáció korszakát éljük, éppen ezért leginkább velük foglalkoznak a pszichológusok és szociológusok. A mostani 20-30 évesek különleges helyet foglalnak el modern világunkban. Ők az információs kor gyermekei, együtt nőttek fel az internethasználat elterjedésével, megtanulták alkalmazását, aktív felhasználói lettek. Ellentmondásos korban születtek, és nem mindennapi körülmények között kell eligazodniuk, helyt állniuk a velük szemben támasztott sokféle követelmény közepette.⁷

A mai kor egyetemistái, így a honvédtisztjelölt hallgatók is már gyermekkorukban találkoztak az internettel. Ők a digitális nemzedék első hulláma. Bár az idősebb nemzedék gyakran mondogatja, hogy könnyű nekik, mert mindent készen kapnak, még az internetet, a legmodernebb technikát is játszva sajátítják el. De ez nem ennyire egyértelmű és egyszerű. Mert valóban egy új világ épült körülöttük, a fogyasztói társadalom minden előnyével és hátrányával naponta "bombázza" őket a legkülönbözőbb módokon, de az új lehetőségek, igények, ártértekkel teli fogalmak, megváltozott értékrend közepette nincs számukra biztos iránytű, és nincs kijelölt út. Ezt az utat önmaguknak kell megkeresni, mégpedig egy virtuális világban, amit hozzá kell illeszteniük a való világhoz, a mindennapi realitáshoz. És ez egyáltalán nem könnyű feladat. A "bezzeg a mi időnkben" – kezdetű mondatok régi típusú tekintélytisztelete már nem feltétlenül érvényes. Az élet sok területén nekik már másképp kell élniük, és a XXI. században másként akarnak élni. Sokkal fontosabbnak tartják például a munka és a magánélet egyensúlyát.

Ők az információs korszak gyermekei. Beszélgetés helyett SMS, barátok helyett közösségi portálok, gyorsítósáv-pörgés, egy az eddig megszokottól teljesen eltérő értékrend, életmód. Generációs ellentétek ezek, és a társadalom felelőssége, hogy hogyan alakul a továbbiakban az idősebb és a fiatalabb generációk kapcsolata. Sokan vágyának biztonságot adó érzelmekre egy olyan életben, egy olyan környezetben, amelyben keménynek és határozottnak kell lenni. Az Y generáció tagjai, a mai huszonévesek és fiatal harmincasok az információs kor gyermekei. Világukban mélyen megváltoztak az érintkezési szokások, és átalakultak olyan hagyományos fogalmak, mint értékrend, tudás és tekintély. Kénytelenek megteremteni azt az illúziót, ami a csoporthoz tartozást és a közösségi élményt adja. Ezt pedig sokszor az interneten találják meg: közösségi portálokon, blogokon, hálózatszervezésen alapuló játékokban. Nincs könnyű dolguk.

Tari Annamária szerint világunk változásait nem csupán értelmi, hanem érzelmi eszközökkel is követni kell. A szerző gyakorló pszichológusként évek óta foglalkozik a mai társadalomban tapasztalható pszichés jelenségekkel és a személyiség működésének változásaival. Könyvében a társadalomlélektan felismeréseit igyekszik ötvözni a terápiás gyakorlat

⁷ X, Y, Z: Generációk a világháló vonzásában <http://www.intergeneracio.hu/2011/12/18/x-y-z-generaciok-a-vilaghalo-vonzasaban/>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

során tapasztalható mai változásokkal, és megpróbál használható tanácsokat adni a régi és új nemzedékek közti szakadék áthidalására. Hisz talán még sosem volt ennyire fontos, hogy odafigyeljünk egymásra.⁸

Az olvasási, számolási, probléma-megoldási, kommunikációs képességek ma különösen meghatározzák az egyes emberek foglalkoztathatóságát, a gyors technológiai változásokhoz való alkalmazkodási készséget. A kutatók úgy találják, az alacsony olvasási képességgel rendelkező emberek például kétszer nagyobb valószínűséggel lesznek munkanélküliek, mint jobban teljesítő társaik. Az elmúlt évtizedekben hihetetlenül megnőtt a nem rutin jellegű munkák aránya, összefüggésben azzal, hogy a feldolgozóipar felől a szolgáltató szektorra tevődik át a gazdaság súlya. Az egyes állások betöltéséhez egyre jobb minőségű képességeket várnak el a munkáltatók.

Az Y generáció hamarosan meghatározó gazdasági erővé cseperedik. Az új technológiákhoz való viszonyuk is bensőségebb, hiszen többségük előbb tanulta meg használni a klaviatúrát, mint a zsírkrétát. A 18–24 év közötti fiatalok 80 százaléka tévénézés közben is készen áll rá, hogy okos telefonon vagy tableten ossza meg véleményét az éppen futó műsorról, egyharmada pedig a fürdőszobájából csetelve él társasági életet. Ehhez a sajátos szemlélethez és tempóhoz kell alkalmazkodni nemcsak a velük élő idősebb generációknak, de azoknak is, akik vásárlóként vagy ügyfélként szeretnének gondolni rájuk.

A kor melyben élünk, radikálisan megváltoztatja a nemzedéki problematikát, és teljesen eltépi azokat a szálakat, melyek a hagyományok mentén összekötik egymással a generációkat. A mai társadalmak egy olyan kulturális váltás kezdetén vannak, vagyis nem is a kezdetén, sokkal inkább már benne, mely arra kényszerít bennünket, hogy újrafogalmazzuk létezésünk alapjait. Nyilvánvaló, hogy az alapvető tények jó része nem változik. Születünk, élünk, öregszünk, meghalunk, szeretünk, gyűlölünk, ugyanúgy, mint tették elődeink, ám a mai információs társadalom technológiája a régebbi információs technológiákkal ellentétben mélyrehatóbban kihat életünkre.⁹

Az információk továbbítására, tárolására, megtalálására alkalmas új technológia életünket a mélyrehatóan befolyásolja megváltoztatva kapcsolatainkat és megismerésünket. Ez az új technológia kiszakít bennünket a hagyományos, közvetlen emberi kommunikációs lehetőségek közegeiből. Az információs korszak új világ, melybe ha valaki bele születik, annak természetes már a hálózat alapú kommunikáció, amikor mindenki, mindenről, mindig mindenütt kommunikálhat egymással. Ez a világ megváltoztatja a kapcsolati rendszereket és alapvetően megváltoztatja a világhoz való viszonyt. A digitális tapasztalás a nem digitális tapasztalás összes modalitását képes hordozni, miközben fizikailag csak egy internetre kapcsolt számítógép van jelen.

Új tendencia, talán a történelemben most fordul elő első alkalommal egy sajátos szerepcseré, amikor is a fiatalok tanítják a felnőtteket, vagy legalább segítenek nekik. Ez pedig nem más, mint a számítógépek használata, amibe a fiatalok beleszületnek, a felnőttek pedig tanulatják.

ÖSSZEGZÉS

Az emberi lét és a társadalmi modernizáció nélkülözhetetlen feltétele a művelődés, melyet az olvasáskultúra fejlődésével érhetünk el. A kultúra és művelődés szerepe nélkülözhetetlen a társadalmi érintkezésekben, a személyiség fejlődésében.

Az olvasás egy készség, egy viselkedési forma, egy bonyolult és komplex tevékenység, melyet az iskolában el kell sajátítani és alkalmazni. Az irodalom, az olvasás a legtöbb olvasó elvárásainak megfelelően a mindennapi élet gondjai elől való menekülés, a feszültségoldás eszköze, információszerzés.

Kutatásomat a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karán végeztem az egyetem hallgatóinak olvasáskultúráját és internet használati szokásait vizsgálva.

⁸ Tari Annamária: Y generáció. Jaffa Kiadó és Kereskedelmi Kft. 2010.

⁹ [A jövőbe veszett generáció - Csepeli György honlapja](http://csepeli.hu/cikkek/csepeli_mesterkurzus.pdf) csepeli.hu/cikkek/csepeli_mesterkurzus.pdf

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Elemzésem egy speciális csoport: a felsőfokú tanulmányaikat folytató honvéd tisztjelöltek olvasási jellemzőibe engedett bepillantást. Emellett elemzésemben bevontam az internet művelődési célú felhasználásának lehetőségeit is.

A különböző szabadidős tevékenységek népszerűségét vizsgálva a honvédtisztjelölt egyetemi hallgatók körében nemcsak arra törekedtem, hogy az egyes szabadidős programok iránti érdeklődésüket megismerjem, hanem arra is, hogy feltárjam, hogyan működnek a preferenciák a gyakorlatban. Megvizsgáltam, ki mennyire vonzódik a különféle szabadidős tevékenységekhez (azaz mennyire szereti csinálni őket). Céлом az volt, hogy feltárjam: a művelődést, kulturálódást szolgáló elfoglaltságok – s ezen belül a könyvolvasás, újságolvasás, internetezés – hol helyezkednek el a hallgatók értékrendjében, ha a szabadidő eltöltéséről van szó.

A szabadidőben végzett tevékenységek között a honvédtisztjelöltek körében legkedveltebb az internetezés. Szívesen olvasnak könnyűirodalmat, ismeretterjesztő irodalmat, magazinokat, képes újságokat. Kevésbé vonzó számukra a szakirodalom olvasása, a folyóirat- és újságolvasás. A felállított rangsorban leghátulra került a könyvtárba járás és a képregények olvasása.

Az olvasási szokások vizsgálatakor a könyv- és az újságolvasás mellett hangsúlyt fektettem az interneten történő olvasás elemzésére is, hiszen ennek az újkori médiumnak a segítségével hasonlóképpen sokféle típusú és tematikájú olvasmány jut el az emberekhez (sőt, az interneten a klasszikus megjelenésű tartalmak mellett merőben új műfaji meghatározottságú és szerkesztésű szöveganyagok is böngészhetők). Az olvasás tágabban értelmezett fogalmához szorosan hozzátartozik az internetes böngészés közben való olvasás, olvasgatás is.

Különösen annak tudatában, hogy felmérésemben az internetezés egyértelműen a legnépszerűbb tevékenységként jelent meg a honvédtisztjelölt egyetemi hallgatók körében.

Fontosnak tartottam, hogy a válaszadók internetezési szokásait is megtudjam. Ebből adódóan a legfontosabb kérdés, hogy milyen gyakran szoktak internetezni, illetve, hogy az internetet mire használják leginkább. Ez utóbbi kérdés abból a szempontból is fontos volt, hogy kiderüljön számomra, mely típusú internetes tartalmak a legolvasottabbak, leglátogatottabbak a résztvevők között.

Az internet használatának gyakorisága után arra voltam még kíváncsi, hogy a világháló mely funkcióját használják az illetők. Több alternatívát is kínáltam, mint például a közösségi oldalak látogatása, a hírolvasás, az információszerzés, valamint lehetőséget adtam az egyéb válaszoknak is.

Az internet legnagyobb vonzereje – a többi médiummal ellentétben –, az interaktivitásában rejlik. Nem csupán információforrás a felhasználó számára, hanem út egy újfajta szemléletmód kialakításához: a felhasználó közvetlen kapcsolatot teremthet az információval, szabadon formálhatja, alakíthatja azt, és ami a legfontosabb – reagálhat rá.

Az olvasáskultúra részeként növekvő népszerűségnek örvend a sajtótermékek internetes fogyasztása is.

A kérdőívet kitöltők minden nap használják a számítógépet, s kapcsolódnak valamilyen célból az internetes hálózatra. Úgy gondolom elég helyén való az a megállapítás, hogy az internet ma már a mindennapos életünk elengedhetetlen részévé vált, akarva-akaratlanul is.

A kérdőívet kitöltők 63%-a számítógépen olvas többet. Az olvasásnak ezt a módját tanulmányi szempontok is indokolják, mivel a tanulmányokhoz szükséges anyagok inkább elektronikus formában, ppt formátumban lelhetők fel. A válaszadók szerint egyszerűbb így elérni a kívánt irodalmat, s a feldolgozása is gyorsabb. Időhiány, illetve a magas könyvárak is okai választásuknak. Olcsóbbnak, kényelmesebbnek tartják ezt a megoldást.

Az általam vizsgált felsőoktatási intézmény hallgatóinak körében gyakori az internet szakmai célú használata. A hallgatók megközelítőleg 77%-a jut szakmai ismeretekhez netes felületeken keresztül, míg e tevékenység gyakoriságától eltekintve 23 százalékuk említette, hogy szokott szakirodalmat olvasni.

Ezek az eredmények mindenképpen elgondolkodtatóak, hiszen a jövő nemzedéke számára úgy tűnik, hogy az internet szélesebb körben közvetít különböző tartalmakat, mint az idősebb generációk számára, s ennek a médiumnak a

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

jelentősége – akár a tanulásban, akár általában véve a tájékozódásban betöltött szerepét tekintve – a fiatalabb korosztályok szempontjából egyre növekvőben van.

A megkérdezett egyetemi hallgatók 70%-a nyilatkozott úgy, hogy többet olvasna, ha több szabadideje lenne. Úgy gondolják, nagyon sok információhoz tudnának így hozzájutni, műveltebbek lennének. Szívesen olvasnának, ha idejük nagy részét nem a tanulás töltené ki, mert remek kikapcsolódási lehetőségnek tartják.

Kulcsszavak: olvasási szokás, generáció, honvéd tisztjelölt, tisztjelölt, dolgozat, felmérés, vizsgálni, kutatás, cím, pályamunka, tanulás

Keywords: reading habit, generation, officer cadet, cadet, dissertation, study, examine, research, title, competition essay, learning

FELHASZNÁLT IRODALOM

Adamikné Jászó Anna: *Az olvasás múltja és jelene. Az olvasás grammatikai, pragmatikai és retorikai megközelítésben.* Budapest, Trezor Kiadó, 2006

Gaal Borbála: *A mai Magyarország olvasás- és könyvkultúrája*, <http://rpg.hu/iras/mutat.php?cid=3347>. 2013. 11. 10.

Gereben Ferenc: *Olvasás- és könyvtárszociológiai vizsgálatok Magyarországon.* –In: Könyvtárosok kézikönyve. 4. köt., Határterületek. - Bp.: Osiris K, 2002. 17-50. o.

Gyenes Edina: *Olvasási szokások* –Bp.: Magyar Művelődési Intézet : MTA Szociológiai Kutatóintézet, 2005.

Recski Ágnes: *Olvasás és/vagy számítógép?* – Fordulópont, 2005. 7.évf. 2.(28.)sz. p.65-68.

Fülöp Géza: *Habent sua fata... (Az olvasás jövője): Olvasásfejlesztés iskolában és könyvtárban: a Magyar Olvasástársaság, a Sárospataki Városi Könyvtár és az MKE Zempléni könyvtárosok Szervezetének konferenciája*, Sárospatak, 1999. május 28-30. 128-129.o.

Kóródi Márta – Herczegh Judit: *Egyetemi és főiskolai hallgatók olvasásszociológiai vizsgálata három felsőoktatási intézményben* Educatio 15. évf. (2) 406-416.

Kétmilliárd behálózott ember <http://www.mediapiac.com/media/online/Ketmilliard-behalozott-ember/4698/>, 2013. 11. 10.

Harangi László: *Két stratégiai dokumentum a felnőttkori tanulásról.* Új Pedagógiai Szemle, 2000. 11. sz. 7. o.

X, Y, Z: *Generációk a világháló vonzásában* <http://www.intergeneracio.hu/2011/12/18/x-y-z-generaciok-a-vilaghalo-vonzasaban/>, 2013. 11. 10.

Kulcsfontosságú képességek: egy generáció alatt el lehet rontani

http://www.portfolio.hu/gazdasag/munkaugy/kulcsfontossagu_kepessegek_egy_generacio_alatt_el_lehet_rontani.4.190678.html, 2013. 11. 10.

Hogyan olvasnak a fiatalok? - Fordulópont www.fordulopont.hu/FP-52_fenyo_01.pdf, 2013. 11. 13

[A jövőbe vezetett generáció - Csepeli György honlapja](http://csepeli.hu/cikkek/csepeli_mesterkurzus.pdf) csepeli.hu/cikkek/csepeli_mesterkurzus.pdf, 2013. 11. 10.

Tari Annamária: *Y generáció.* Jaffa Kiadó és Kereskedelmi Kft. 2010.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

NAGY Máté

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A megváltozott olvasás. Ha majd a szellem napvilága. kutakodunk.wordpress.com/2011/02/08/a-megvaltozott-olvasas/, 2013-11-13

Marc Prensky: Digitális bennszülöttek, digitális bevándorlók. 2001. október. Forrás: On the Horizon (NCB University Press, Vol. 9 No. 5. 2001. október). goliat.eik.bme.hu/~emese/gtk-mo/didaktika/digital_kids.pdf, 2013-11-13.

A HONVÉD TISZTJELÖLTEK GENERÁCIÓS VIZSGÁLATA

EXAMINING THE GENERATION OF CADETS

I have been inspired by thought that whether what could bring forward the youth in our changeable and busy world to decide. What do they think about their chances in the future, what do they think about their own generation. The generation examination of worldview and opinion of the current cadets is interesting because they are the bridge between the Generation Y and Z.

Az a gondolat foglalkoztatott, vajon mi motiválhatja a mai fiatalokat a mai változó és rohanó világunkban. Mit is gondolhatnak vajon a későbbi lehetőségeikről, hogyan látják a saját generációjukat. Azért érdekes az aktuális honvéd tisztjelöltek véleményének világméretű generációs vizsgálata, mert ők a kapocs az Y és a Z generáció között, éppen nem esnek már bele abba, amit a mai húszas évei javában járók átélnek, és már nem tartoznak abba a körbe sem, amelyek a 95 utáni generációt képviselik, mert itt húzódik a nagyjából meghatározható határ. Az Y generáció legfiatalabb tagjai már dolgoznak, vagy a mesterképzést végzik. Ez a határvonal főleg az informatikában jelenik meg. Míg az idősebbek nem tudnak egyszerre több ablakkal dolgozni addig a következő generáció már egyszerre jóval, több dologgal törődik, kitöltött az érzékek mezsgyéje, azonban sajnos a mennyiség itt is a legtöbb esetben a minőségrovására megy.

Maga a generációs vizsgálat, elég széles körben értelmezett, sok kérdést lefedő rendkívül sok lehetőséget nyújtó téma, már-már olyan sok, hogy nem tudni melyikkel kezdjük az egészet, az ember elveszhet a részletekben, sok mindenre rákérdezhet.

Igen aktuális most a kérdés vizsgálata, hiszen a mai fiatalok, pontosan azok a honvéd tisztjelöltek, akik a két generáció határán vannak. Szerepe elhanyagolhatatlan, hiszen ahhoz, hogy megtudjuk, mire van szüksége a mai tisztjelölteknek, mivel lehetne őket motiválni, először meg kell tudnunk, mit terveznek, hogyan látják magukat x idő múlva, ez nagyon sokat segíthet a hatékony munkamenetek kialakításában, munkacsoportok felállításában és megfelelő motivációk használatában. Ráadásul egy elég fiatal, kiforróban lévő alakulat legkisebb elemei ők, tehát az ő véleményük rengeteg kérdésre, felmerülő problémára megoldás kilátását nyújthatja a zászlóalj későbbi életének megkönnyítése érdekében. Kérdőívemben nem azt kérdeztem, hogy mit és azt hogyan kellene csinálni. Szimplán a moráljukat, a terveiket, kilátásait vizsgáltam, amelyeknek szintjét szerintem fontos tudni a megfelelő kiképzés végrehajtásához.

Céлом emellett rádöbbeneni a honvéd tisztjelölteket, hogy ők a kulcsai az X és a Y generáció megfelelő kapcsolatának, melynek építését valahol el kell kezdeni, és hol kezdjük el, ha nem a magyar társadalom egyik egzisztenciálisan felfelé haladó, a többi egyetem hallgatóihoz képest sokkal szigorúbb életkörülmények között élő, ezért minden a külvilággal kapcsolatos észrevételt sokkal jobban érzékelő fiataljaival. A kérdőívet kitölttettem civil diákokkal is.

Az én témám a honvéd tisztjelöltek széleskörű átfogó (pl.: motivációjuk, motiválhatóságuk, preferenciarendszerük) vizsgálata. A kutatást kiterjesztettem a 3. évfolyamra, illetve hasonlítás alapként civil hallgatókat is megkérdeztem a Nemzeti Közszolgálati Egyetemről is és más teljesen civil egyetemről is.

A honvéd tisztjelöltek különlegesen kezelendők abból a szempontból, hogy ők már egy eleve egy munkaviszonyi rendszerben is benne vannak, így az ő látásmódjuk már többértéű, mint más egyetemeken/karokon tanuló társaiké. Ám még nem olyan tapasztaltak munkájuk, illetve a munka világával kapcsolatban, mint egy az X generációs. Természetesen sokuk dolgozott már, de nem állandó munkahelyen.

Az utóbbi években, az országban nagyon sok minden változott az oktatás szempontjából is, aminek köszönhetően a magyar fiatalok nagy részének le kellett mondani az álmaikról, gondolok itt főleg azokra a gyerekekre, akik orvostudomá-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SCHMIDT Ágnes

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

nyokat szerettek volna folytatni. Emellett sajnós olyan mértékben telített a munkapiacunk, hogy nem tudja az idősebb generációt sem foglalkoztatni, kevés a munkalehetőség, ami van, az pedig az olyan fiatalokat keresi, akik már elég magas képesítéssel rendelkeznek, és gyakorlatuk is van, ha pedig nőről beszélünk, előnyben részesítik azokat, akik nem terveznek gyermeket és nincs is nekik. Ez pedig mind a szülők helyzetét megnehezíti, mind a fiatal pályakezdőkéét.

A mai fiatalság ilyen irányú vizsgálatát fontos lenne figyelembe venni az oktatásban bevezetendő újítások kidolgozásánál, mivel mi sem adja jobban vissza a majd rendelkezésre álló dolgozók felosztását, mint a majdan munkába állók igényei. Természetesen nem ez alapján kell felosztani a gazdaság menetét, de sokat segíthet, ha tudjuk mennyire is kell kedvet csinálni a hiányszakmákhoz, az ország mely régióiba kellene több munkahelyet létre hozni.

Nem tudom eléggé hangsúlyozni az honvéd tisztjelöltek generációjának különböző szerepeit, amelyeket sajnós nem biztos, hogy el tud látni. Talán azért mert nem tudja, hogy el kellene, de lehet, hogy a két őt körülvevő generáció passzívításának köszönhető ez. Hiszen a mai világ bár hangoztatja, hogy ne féljünk segítséget kérni, ennek ellenére nem fogadják el az emberek azt. Többek között az őket ért kritikáknak köszönhetően, hiszen ezek arra nevelték, hogy a mai egy beteg világ, mindenki mindenkit kihasznál, mindennek gyanúsak kell lennie, ez megy a honvédség biztonsági szervezeténél, azonban nekik ez a munkájuk.

Ezen az általános pesszimizmuson és bizalmatlanságon változtatni kell a társadalomban, ami a miénkben különösen erősen jelen van, a rosszindulattal együtt természetesen ezeket mindenki otthonról hozza, de már általános iskolás korban lehet ezt csökkenteni, és megtanítani a gyerekeknek, hogy az ártatlanság vélelme nem csak elmélet.

Sajnálatos módon a mai fiatalok jövője igen sötét fellegekkel övezett, hiszen majdnem hogy csak a kitűnő tanulók kapnak rendes, végzettségüknek jó esetben megfelelő munkát. A honvéd tisztjelöltek helyzete azonban szerencsés, mivel az egyetem sikeres elvégzésével, ők biztos munkahelyre tehetnek szert legalább a szerződésben aláírt időtartamra. Így az ő jövőjük valamivel biztosabb, mint a civil egyetemeket abszolvált tanulóké. Azonban az általános pesszimizmus és a kilátástalanság az ő moráljukat is jellemzi. Megjelenik ez több kérdésnél is. Olyan számunkra az egész egyetem, mintha Don Quijote módjára szélmalomharcot vívnánk. A szomorú, hogy néhányan, akik magasabb célokat is kitűznek maguk elé, valóban egyhelyben toporognak sokáig, mert a rendszer, amelyhez hűek vagyunk, sok mindent nem enged, amit máshol, más egyetemeken nem is kell firtatni, hiszen alapvető. Emiatt, ahogyan haladnak előre és gyűjtik a csíkokat a vállukra a honvéd tisztjelöltek, úgy esik a morál, csökken a motiváció, azonban mivel már csak a fele, vagy még kevesebb van hátra, nem hagyják itt és így növelik saját magukban az elkeseredést, így fog később kialakulni bennük az felismerés, hogy semmire sem vitték, számukra nem megtisztelő az, hogy a hajdani hősöknek állított emlékművek előtt egyenruhában tiszteletet adnak, nekik ez inkább csak nyűg, melyet elhagynának, azonban még nem találták ki mit kezdjenek az életük hátralévő részével.

A Magyar Honvédség rendfokozat nélküliek állományába sorolandó hallgatók a honvéd tisztjelöltek. Egyetemi képzésen vesznek részt, amely két részre osztható, ez első általános elméleti, a második szakirány szerinti, speciális elmélet, gyakorlati, tapasztalatszerző rész

Hagyományos értelemben, a családon belüli fiatalok, szülők, nagyszülők generációs eltérését jelenti. Adott generáció tagjai nagyon hasonló értékrenddel, világszemlélettel, életfelfogással rendelkeznek.

KIK TARTOZNAK EGY GENERÁCIÓBA?

Azt, hogy ki melyik generációcsoportba tartozik, mindenhol másképp fogják fel, a Z generációt például úgy tartják az 1995 után születettek alkotóját, ám van több dokumentum, amely szerint ez az évszám 1998. Ez azért kényes részlet, mert 2000-től már egy még újabb nemzedéket különítünk el.

Őt nagy csoportra oszthatjuk fel a jelenlegi társadalmunkat. Ezek:

— veteránok: 1920-30-as évek;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SCHMIDT Ágnes

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

- baby boom: 1946-1964;
- X generáció: 1965-1975;
- Y generáció: 1976-1995;
- Z generáció: 1995-
- A 2000-es évek után születettek pedig az ALFA generáció.

E szerint a felosztás szerint a jelenlegi honvéd tisztjelöltek még éppen az Y generációhoz tartoznak. Ez azért nem igaz így, mert már a legfiatalabbak attitűdjével, életfelfogásával rendelkeznek. Ők diktálják a feltételeket a legújabb és általában hasznosságukban nem megkérdőjelezhető újításokhoz, sőt nem egyszer ők is vezetnek be azokat. A Z generáció forrófejű alkotott újdonságaival szemben ezek akár olyan maradandók is lehetnének, mint a nagy öregek által feltalált, bevezetett dolgok.

Az egy generációba tartozó egyének valamilyen szempontból való vizsgálata. Ez a vizsgálat sokrétű lehet, nagyon sok fajta témakört érinthet. A fent említett generáció-felosztás szerinti. Leginkább a motivációt, az értékrendet érinti, hiszen ezek a legfontosabbak a társadalom, gazdaság fejlődése szempontjából. De kitérhet a jövőképre, vagy a gondolkodásmódra, a generáció tagjain általánosan észlelhető attitűd azonosságokra. Pl.: 2006 – Molnár Péter: Hagyományos és modern jövőkép, mint pedagógiai érték. 1964 – Jane Deverson: tinédzserek preferenciáiról készített tanulmányt, melyben a vizsgált tagokat a következőképpen jellemezte: „Összeházasodásuk előtt lefeksznek egymással, nem lettek Istenhitre nevelve, utálják a Queen-t és nem tisztelik szüleiket.”

William Strauss és Neil Howe egészen másképp gondolta. Elméletük alapján, egy ember élete kb. 80 év, ezt veszik ők egy századnak. Szerintük a történelem az egymást követő generációk története, ezek a generációk kb. húszévente változnak. A második világháborútól kezdtek el a felosztást. Az első szakaszban az intézmények erősek, az egyének pedig gyengék. Ezt nevezzük HIGH CYCLE-nek azaz magasrendű időszaknak. A második időszak az ÉBREDÉS, mint olyan, amikor az egyének az autonómia nevében kétségbe vonják az intézményeket. A harmadik, amikor az intézmények elgyengülnek, erőssé válik az individualizmus. Ez az unrevaling azaz feltárás szakasza. A negyedik a válság, azaz crisis, amely alatt az intézményeket újra értelmezik, újra alapítják.

Ezek alapján:

Baby-boom idején születettek (1940–50-es évek) PRÓFÉTÁK, számukra a legfontosabbak az értékek, ifjú korukat nagyban meghatározták az általuk indított mozgalmak. Fiatal korukat az ébredés, középkorukat pedig a feltárás éveiben élték. A kifejezést először Robert Capa – magyar származású fotós – használta.

X generáció (1960–70-es évek) a NOMÁDOK, fiatalkorukat a szeptember 11. megelőző relatív béke- és jóléti időszakban töltötték.

Y generáció (1980–90-es évek) a HŐSÖK, az ő fő jellemzőjük, hogy vagyongyarapítók és közösségépítők. Az információk kor szülöttai, akiknek nagyon nehéz dolguk van, hiszen a társadalom és a rendszerek egésze megváltozott, így nekik kell újra alkotni a szabályokat.

Z generáció (2000-es évek) a MŰVÉSZEK, a terrorizmus, a gazdasági válság, idején fiatalok. Azt jóslják nekik, hogy a gazdasági megújulás idején fognak elkezdni dolgozni, párhuzamot lehet vonni köztük és a második világháború krízisperiódusában születettekkel.

A XX. század elején az antropológusok úgy fogalmaztak, hogy a fiatalok a majdani felnőtt létét és az életminőségüket nagyban meghatározza, amit tanulnak a körülöttük lévő idősebbektől, a viselkedés a "benevelésétől" függ. Cappát a benevelés és a veleszületés problémája foglalkoztatta a legjobban. A feminista antropológia vívmánya a gondolat, miszerint a nő nem nőnek születik, hanem azzá válik. Elsajátítja a kulturálisan megfelelő viselkedésmintákat. Ez az a folyamat, ahogyan az idősebb generáció átadja a kultúrát az őt követőnek.

Ez lehetett az első generációs vizsgálat.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SCHMIDT Ágnes

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A benevelésre nagyon jó példa a nőiség, hogy a különböző kultúráknál mi számít kedvezőnek egy nőnél, a lánygyermek, kamaszok ehhez igazodva tanulják meg a viselkedési mintákat, általában szüleiktől. Például, vannak olyan népcsoportok (latinok) ahol a nő, mint fogalom, szenvedélyes és hirtelen attitűdű hölgyeket jelent, ezzel szemben máshol – a kultúra különbözősége folytán – ugyanez a nyugalmat, higgadságot vonzza magával. Természetesen a szeszélyesség minden nőben benne van, de most itt a kultúrából adódó attitűdre gondolok, amit a hétköznapiakban úgy mondanak, hogy benne van a vérében. Azonban ez téves gondolat, hiszen csak az elsajátított minták alapján viselkednek.

Az 1980-as 1990-es években születtek. Ezredfordulós generációnak is nevezik. A számítógépekkel együtt nőttek fel. Felvették a felgyorsult világ életritmusát. Könnyen és jól alkalmazkodnak az újításokhoz. A fogyasztói társadalom meghatározó rétege, ennek minden hátrányával és előnyével meg kell birkóznunk minden nap.

Az idősebbek úgy tartják, hogy ennek a generációnak könnyebb, mert beleszülettek az elektronika és a legmodernebb technikák világába. Mégsem olyan egyszerű a dolguk, mert a körülöttük épült új világban megváltozott az értékrend, átértékelődtek a fogalmak, ezek között nincs egy biztos iránymutató. Nekik kell kijárni a saját útjukat, amelyeket össze kell egyeztetni a virtuális és a valós világgal. Ez a feladat már nem olyan könnyű. Itt válik kétirányúvá a szocializáció, hiszen itt már a "bezzeg az én időmben" típusú tekintélytisztelet már nem érvényes olyan szinten, mint előtte.

Egy 2008-ban készített tanulmány szerint ezt a generáció kereskedelmi megszólításra a legalkalmasabb. Legkönnyebben a személyes találkozások és az olyan alkalmak során érhetők el, amelyek során látja a termékeket (kirakat, video, chat). Gyermekkorukban megkapták a legmodernebb játékokat. Magabiztosan kezelik a technika legújabb vívmányait a mindennapjaikban, hiszen ezekkel életük során hamar megismerkedhettek. Szabad véleménynyilvánításra és önállóságra lettek nevelve. Az erős magabiztos külsők alatt azonban bizonytalan, szorongó és kétségbeesett lelkek vannak, akik azért küzdenek, hogy nehogymár lemaradjanak a nagy pörgés során.

Sajnálatos módon ezt a generációt már az oktatási rendszer hibájából nem tanították meg tanulni. Ez is szorongásuknak az egyik oka, hiszen hiába szeretnének nagyon elsajátítani különböző ismereteket, nem foglalkoztak a nagytöbbséggel olyan szempontból, hogy helyesen rögződjön be nála a tanulási folyamat. Ennek okán nem tudják, azt sem hogyan vizsgálzzanak, hogyan kezdjenek el egy monológot, ha nyomás alatt vannak.

Preferenciarendszerük állandó, melyben a motivációs hierarchia változik, a benne levő dolgok a személyiség változásának függvényében cserélődnek. Szocializációjuk a szerzett tapasztalatok vonatkozásában fejlődik, ezért nagyon fontos kérdés hogyan szocializálódnak.

Bár az internettel együtt nőttek fel, nagyon jól használják, de tudniuk kell a virtuális világon kívül is boldogulni. Lehet természetesen az internetezés menekülés is. Fel kell azonban ismerni azokat a csapdákat, amelyeket ez a világ rejt magában. Érzelmek kifejezésének terén lemaradhatnak. Pontosan a felgyorsult életünk miatt nehezen szocializálódnak. Nem tudják átvenni a viselkedési mintákat, ezért nehezebben fejezik ki magukat, ehhez még hozzá adódik, hogy már óvodától magas és egyre magasabb elvárásoknak kell megfelelni. Ha nem felelt meg, az növeli a stressz szintjét, rombolja az önbecsülését, ebből adódóan nehezebb lesz motiválni. Ki a főnök? Ki határozza meg, hogy mikor mit tegyünk?

Ennek a generációnak már célja az, hogy ne úgy, mint szülei robotoljanak, és beosztottként végezzenek munkát, hanem mint főnökök, ők irányítsanak. Ez az irányítási vágy valószínűleg gyermekkorukból maradt vissza.

Honvédségi berkeken belül ez a "főnök" a parancsnok. A parancsnoknak rengeteg elvárásnak kell megfelelni, többnek, mint egy sima főnöknek. Képzésük komoly munkát igényel az oktatóktól és az őket felügyelő parancsnokoktól.

A motiváció és a motiváltság nagyon fontos, hiszen a parancsnokok magas szinten hatnak a beosztottjaikra, ösztönzik, motiválják őket. Példát – olykor negatívát – mutatnak nekik.

A zászlóalj és az egyetem közös célja, hogy együttesen a gyakorlati és az elméleti foglalkozások harmóniáját megtalálva hosszútávon a rendszerben maradó, felkészült, nyitott, szakirányukról széleskörű tudás birtokában levő, illetve legalább közepesen magas intelligenciával rendelkező majdani parancsnokokat képezzen.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SCHMIDT Ágnes

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Az ide beérkező és képzést elkezdő honvéd tisztjelöltek különböző, ám összességében nézve mind hasonló okkal érkeztek be. Az intézmény nem kis volumenű feladata a képzésen kívül ezeknek a motivációknak fenntartása, illetve új és még tartósabb ösztönzés.

Az ezeket a szempontokat figyelembe vett és használt oktatási módszerrel oktatott és mindezek után felavatott friss hadnagyok megfelelően kell, hogy tudja motiválni, a beosztottjait, szakaszát. Emellett példát kell tudnia mutatni az előforduló élethelyzetekben (konfliktuskezelés, munkamorál). Azonban ezeket is mind meg kell tanulniuk. Hogyan? A képzésük alatt találkozhatnak más, már hivatásos parancsnokokkal, ezekből az élményekből rakják össze a saját vezetési stílusukat, melyet először, mint gyakorló parancsnok a saját évfolyamában vagy alsóbb évfolyamokban gyakorolhat.

A példák mellett mintákat is tanulunk, a fiúk megtanulják – jó esetben apjuktól –, hogy hogyan legyenek férfiak. Ezt is feloszthatjuk pozitív és negatív mintákra.

Fontos a tisztek viselkedését, cselekedeteit megfigyelni, hiszen sajnos nagyon jól kivehető a negatív motiváltság, amely csak a sikeres teljesítést motiválja, azt, hogy ténylegesen jól teljesítsen azt nem, ezzel azonban az alá beosztott emberek morálját is rombolja.

Természetesen a honvéd tisztjelöltekre is erősen hat az őket ért kritika, természetesen a személyiségüktől függő mértékben hatnak a parancsnokok kritikái. A feladat meg tanulni ezeket a pozitív oldalukról nézni és fejleszteni magukat, és nem engedni csökkenni a kialakult énképüket. Ez súlyos következményekhez vezethet, pl.: kisebbségérzés, elkésredettség, sajnos ezek okozhatnak érzelmi problémákat is, pl.: depresszió.

A kihívások, váratlan új, de komoly következményekkel járó helyzetek, természetes módon szorongást váltanak ki, ezt nevezik facilitáló szorongásnak. A pozitív stresszelés serkenti a teljesítményt, a negatív azonban erősen csökkenti, illetve blokkolja a reakcióképességet. Meg kell a honvéd tisztjelölteknek tanulni adott helyzetben jól stresszelni.

Tartósan csak azt tudjuk motiválni, aki nyitott, ha nem veszi át a munka lendületét, egy idő után pontatlanná fog válni, hiszen nem érdeke azt tovább maximumon végezni, különösen, ha megszűnik a motiváció. Őket azzal tudjuk felébreszteni, ha lelkesen támogatjuk őket. A fiatalok, tanulók számára nagyon fontos a visszajelzés. Legelőször önmagukat értékeli, amelynek alapvetően pozitívnak kell lennie.

A legtöbb esetben a teljesítmény alapján értékelünk, viszonyítva. Ez hiba. Mert mindenki más, így mindenki saját készségeihez mérten kell, hogy értékelje magát.

Értékelésnek tekinthetjük a parancsnok irányából érkező motivációt. Ha meg van elégedve a jelenlegi helyzettel, de még többet szeretne kihozni belőlünk, pozitívan fog minket motiválni. Azonban elrettentés céljából büntetéssel, negatívan is motiválhat minket. Pl.: általában, ha plusz munkát kapunk, az pozitív, hiszen tudja, hogy azt a feladatot is a megfelelő szinten tudjuk teljesíteni amellelt, amelyet korábban ránk bízott.

Értékelés a jutalom és a megvonás is.

Manapság mindenhol, csak úgy tud az ember érvényesülni, hogyha majdnem mindenben kiválóan teljesít. A tehetségekre természetesen külön oda kell figyelni, támogatni kell őket. A Honvédségen belül meg kell találnunk azokat a lehetőségeket, melyekben megmutathatjuk, miben vagyunk jók. Keresnünk kell a jó képességű és tehetséges parancsnokokat.

Képzésük sokrétű, összetett. Mind fizikailag, tanulmányilag és személyiség szintjén is feladata az intézménynek fejleszteni, de legalább szinten tartani a hallgatókat. Ha ezekre nem fektetünk elég hangsúlyt, nem lesz meg a beosztottak között a tekintélye, ezt nem engedheti meg magának a zászlóalj, így ezek oktatására nagy hangsúlyt fektet, azonban pontosan ennek köszönhetően, mind leterheltebbek, pontatlanabbak és szétszórtak lesznek. Ennek a fáradságos munkának eredményeképpen fogják egymást, előljáróikat, beosztottjaikat tisztelni. Mert főként tiszteletre nevelünk.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SCHMIDT Ágnes

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

AZ EMPIRIKUS KUTATÁS

A kérdő ívben szereplő kérdései arra irányultak, mi motiválja a kitöltőt, illetve különböző fogalmakat mennyire tart fontosnak egy 1-től 5-ig terjedő skálán, amelyben az 1 mindig a negatív, az 5 pedig a pozitív választ jelentette.

- *Mikor döntötted el, hogy a jelenlegi egyetemre/főiskolára fogsz jelentkezni?*
Fontos tisztában lennie a pedagógiának azzal, hogy e generáció, mikor jut el arra a szintre, hogy a külső behatásokat mérlegelve, élete döntőfontosságú kérdéseiben olyan elhatározást hozzon, amely mellett később kitart.
- *Mennyire fontosak számodra az erkölcsi értékek?*
Mennyire fontosak az anyagi/tárgyi értékek?
Sajnos a mai társadalom eléggé felszínessé vált. Főleg az anyagi érdekeket, a gyarapodást tartjuk szem előtt, kevés olyan ember van, aki például a becsületes munkát többre tartja, mint azt, hogy akár mások eltaposásával jusson el ugyanarra a szintre. Természetesen ebben van egy kis evolúció is, miszerint az erősebbnek kell túlélni. Tehát, aki nem teljesít elég jól, nem elég rafinált, jól informált, vagy gyors reagálású, alul marad és nem, vagy csak nagyon nehezen tud előre jutni. Ez a haladás azonban szükséges volna az önmegvalósításhoz, melyre ez a generáció oly sok energiát fordít.
- *Mennyire fontos számodra a közösség?*
Abraham Maslow elmélete alapján megnevezett öt fajta szükséglet közül itt a szociális szükséglet, a szeretet érzet, a valahová tartozni vágyás fokát mutatja.
- *Mennyire fontos számodra az elismerés?*
Mely elismeréssel lehet téged legjobban ösztönözni?
Minden embert mással lehet motiválni, a legtöbben azt mondanák, a pénzzel bárkit lehet, ez nem feltétlenül igaz így. Vannak, akik a kihívás miatt választották azt a pályát, amit, vannak, akiket előmenetellel lehet biztatni.
- *Hogyan látod a jövődet?*
Mennyire tudsz előre tervezni rövidtávon?
Mennyire tudsz előre tervezni hosszútávon?
Az, hogy a honvéd tisztjelölt mennyire érzi magát biztonságban (Maslow piramisának második foka) nagyban meghatározza a munkaerőpiacot. Hiszen, ha nem érzi, hogy itt jó neki, máshol rosszabb lehet csak, ami a mostani HJT-nek köszönhetően sajnos nem mondható el ilyen bátran. Ha látja az esélyeit rövid és hosszútávon, egyaránt, akkor lehet rá számolni később is, mint munkaerő a Honvédség keretein belül.
- *Mennyire érzed magad túlterheltnak?*
Fontos, hogy a beosztottakat ellássuk elég feladattal, de ne terheljük túl őket, mert akkor elvesztik motiváltságukat, nem tudnak teljes bedobással dolgozni, mert elfáradnak.
- *Mennyire érzed magad otthon a számítástechnika világában?*
Mennyire érzed magad internetfüggőnek?
A források egy része arra specializálódott, hogy bemutassa a generációk közötti szakadékokat, amely az elektronikai eszközök és a számítógépek világában keletkezett. Eszerint megkülönböztetünk bevándorlókat és bennszülötteket.
- *Mennyire érzed igényét a szabályoknak, rendszereknek?*
A vizsgált fiatalok 94%-a volt honvéd tisztjelölt. Ők nagyon szabályozott, szigorúan ellenőrzött napirend szerint élik mindennapjaikat már lassan másfél éve, így ők talán már el sem tudják képzelni milyen az, amikor nem mondják meg nekik mindenről, hogy azt miként kell végrehajtani.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SCHMIDT Ágnes

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám— *Mennyire vagy képes változást generálni?*

Szintén Maslow piramisának egy foka, mégpedig a harmadik, miszerint a közösség hasznos tagjává szeretnénk válni. Ezen fiatalok számára fontos, hogy tisztában legyenek vele, egyszer talán közülük fog kikerülni a következő Honvéd Vezérkar Főnök, akinek igen sok változást kell majd a kezében tartania.

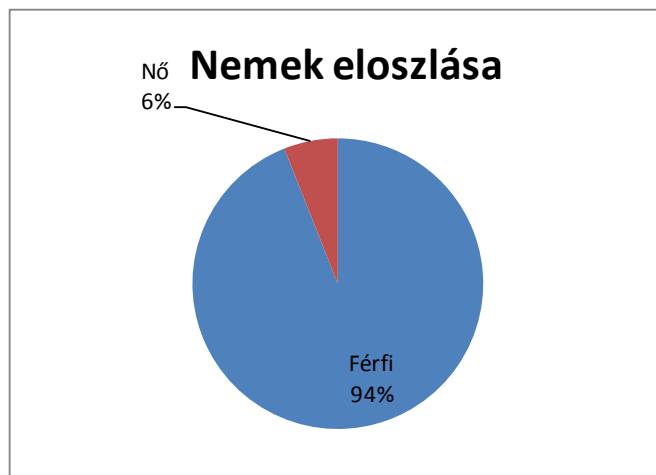
Mennyire érzed magad tisztelettudónak?

A tisztelet ebben a munkakörben nagyon fontos. Mindenkivel, mélységes tisztelettel kell bánni, ez benne van a szabályzóknak, eljárókkal és beosztottakkal egyaránt. Az iskolának tiszteletre kell nevelni a diákjait, ha ez bennük nincs meg, akkor a civilek sem fogják tisztelni ezeket a szerveket. Márpedig arra nagyon nagy szükségünk van.

— *Mit tartasz fontosnak a munkahely kiválasztása során?*

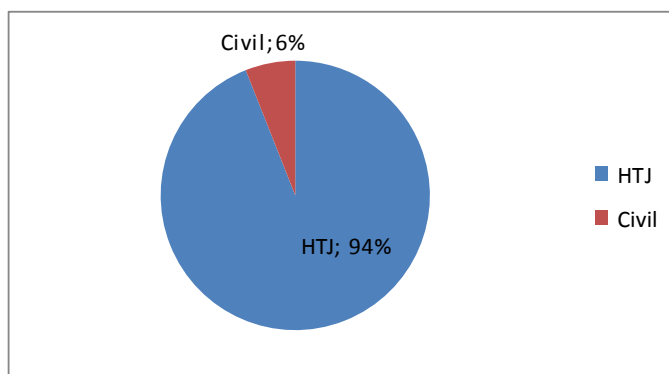
Ezt a kérdést nem csak a motiváció terén érdemes megvizsgálni, hanem a szabad asszociáció szintjén is. Ki is volt kötve a kérdésfeltevéshez, hogy azt írják le, ami először az eszükbe jut.

2. ábra

A VÁLASZOLÓK

A kérdőívet több fórumon is kihirdettem, civilegyetemek hallgatói között is, ennek köszönhetően több mint 100 válaszadó töltötte ki. Kitöltése nem volt kötelező jellegű, mindenki saját maga döntötte el megteszi-e vagy sem. Az adatokat név nélkül gyűjtöttem össze.

3. ábra

A kitöltők közül 6% volt civil és szintén 6% nő.

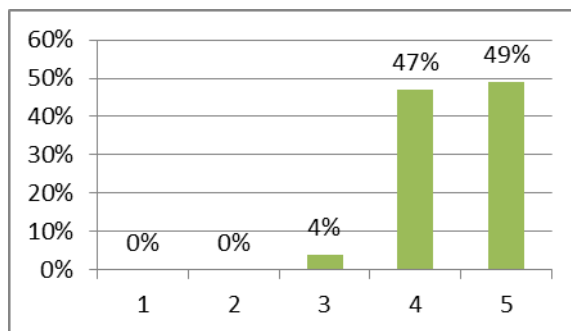
Igen érdekes adat, hogy 3%-uk számára már az általános iskola alatt kikristályosodott, hogy arra az egyetemre szeretne járni, ahol éppen most tanul. Mint a diákok legtöbbségének, 78%-nak középiskolai éve alatt döntött el ugyanezt a kérdés, míg 16% később jött rá erre.

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

SCHMIDT Ágnes

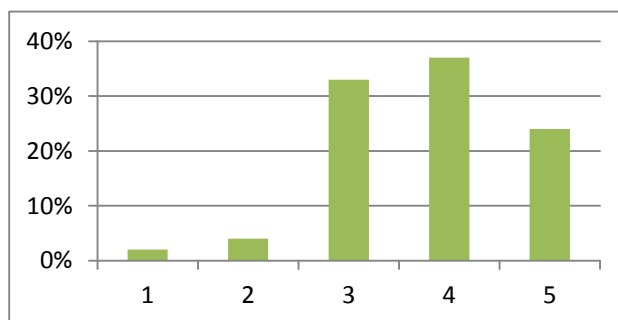
Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

ÉRTÉKEK

1. ábra: Mennyire fontosak számokra az erkölcsi értékek?

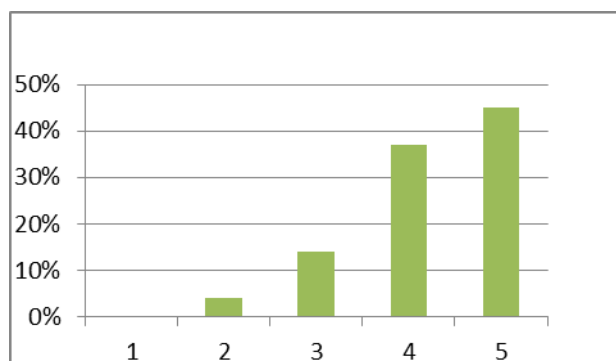
A honvéd tisztjelöltek majdnem egésze számára a nagyon fontos kategóriába esnek az erkölcsi értékek, mint a becsület, igazságosság, kedvesség. Ezzel szemben, mint látjuk, az anyagi, tárgyi értékek egy kategóriával rosszabb besorolást kaptak. Ezek szerint még mindig nincs annyira elfajulva az értékrendszerünk helyzete, mint azt sokan gondolják.

2. ábra: Mennyire fontosak az anyagi/tárgyi értékek?

A KÖZÖSSÉG

Fontos, hogy jól tudjanak csapatban dolgozni, szeressék az embereket, meg tanulják kezelni a konfliktusokat és az embereket magukat. Feltétlenül szocializálódniuk kell a mai fiataloknak, hogy később jól motiváló, hatékony csapatokat vezető fiatalokká váljanak.

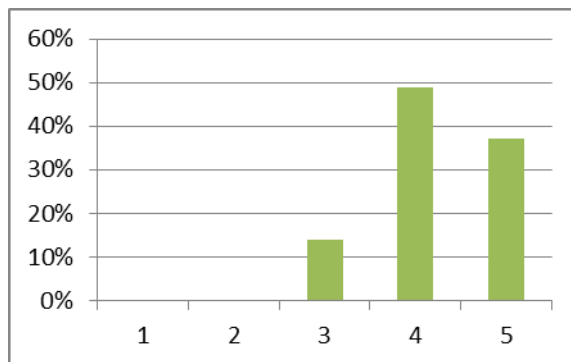
H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

SCHMIDT Ágnes

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

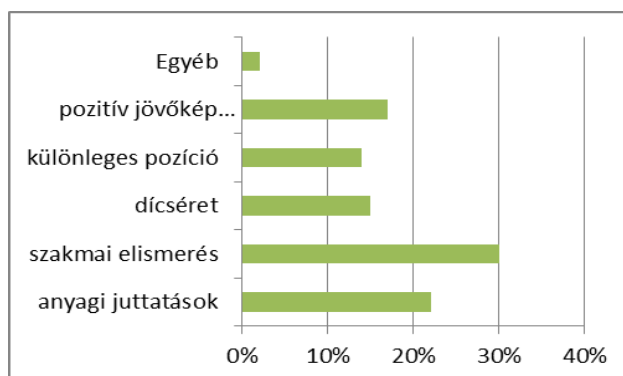
3. ábra: Mennyire fontos számodra a közösség?

MOTIVÁCIÓ

4. ábra: Mennyire fontos számodra az elismerés?

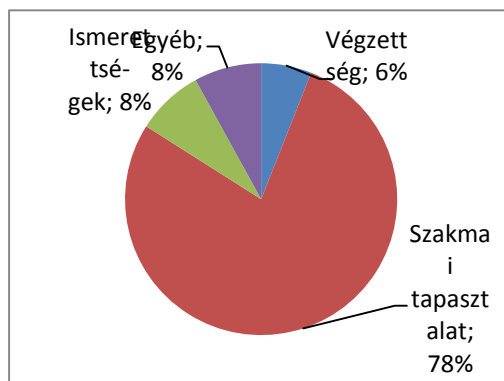
Jól látható a hetedik ábrán, hogy elismeréssel nagyon jól lehet bátorítani, motiválni a hallgatókat, ezzel jelzünk vissza nekik, hogy fontos, hogy csinálják, amit csinálnak, és meg lesz a méltó jutalmuk ezért. A következő ábrán tisztán látszik, hogy természetesen az anyagi juttatások az egyik legfontosabb motivációs tényező, de ami még fontosabb számukra, hogy szakmai elismerésben részesüljenek

5. ábra Mely elismeréssel lehet téged legjobban ösztönözni?

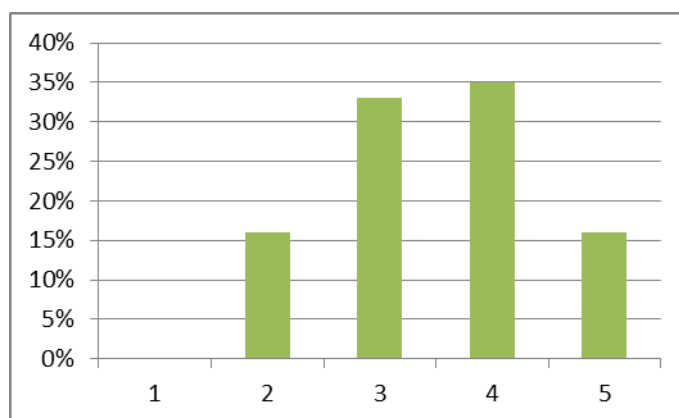
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SCHMIDT Ágnes

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

6. ábra Melyiket tartod fontosabbnak

Előre jutások szempontjából szerencsére azt preferálják, ha azért vannak értékelve, mert jól végzik a dolgukat. Természetesen ugyanezt várják el parancsnokaiktól, hogy azok ne kivárási úton kerüljenek az adott pozícióba, hanem mert ezt ténylegesen megérdemelték.

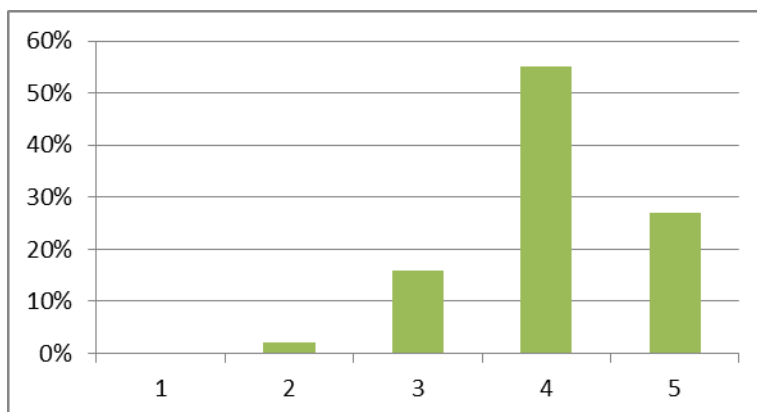
7. ábra Hogyan látod a jövődet?

Amiért nagyon aggódtam, és ezt az elején ki is fejeztem, hogy a mai fiataloknak nagyon nehéz dolga van pályaválasztás szempontjából is. Megszűnt az a régi kiforrott rendszer, amelyben mindenki tudta mit kell tennie. Egészen új a szakmai felállás, vannak hiányszakmák, melyeket már nem is oktatnak, vannak olyan területek, amelyek ezzel szemben teljesen telítve vannak.

A válaszolók nagy része közepesen jól látja a jövőjét. Ez igen megnyugtató, hiszen nem pesszimisták, tehát lehet rájuk építkezni.

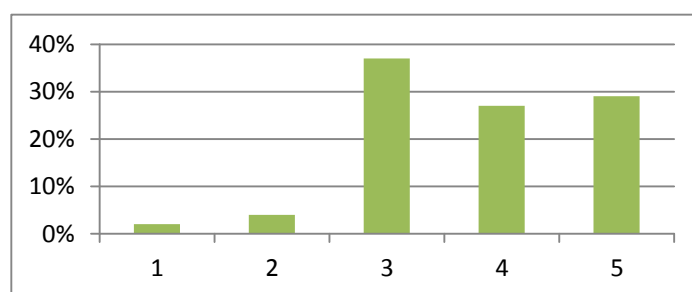
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SCHMIDT Ágnes

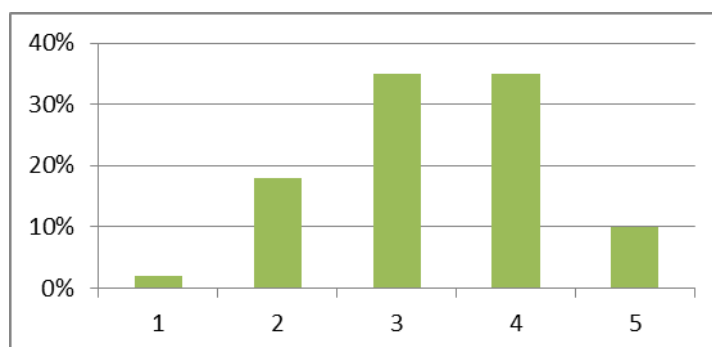
Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

8. ábra Mennyire érzed magad túlterheltnek?

Ezzel szemben próbálnak a lehető legjobban teljesíteni, tehát motiváltak. Azonban a sajnálatos tény az, hogy mint említettem, mindig fáradtak, alig lehet őket elérni. Ez a feszített munkamenetnek és a szoros napirendnek köszönhető. Előbb utóbb ez a túlterheltség fog motiváció csökkenéshez vezetni, amellyel vigyázni kell, hiszen azt sokkal könnyebb terjeszteni, mint a pozitív motivációs hullámokat.

9. ábra Mennyire érzed magad otthon a számítás technika világában?

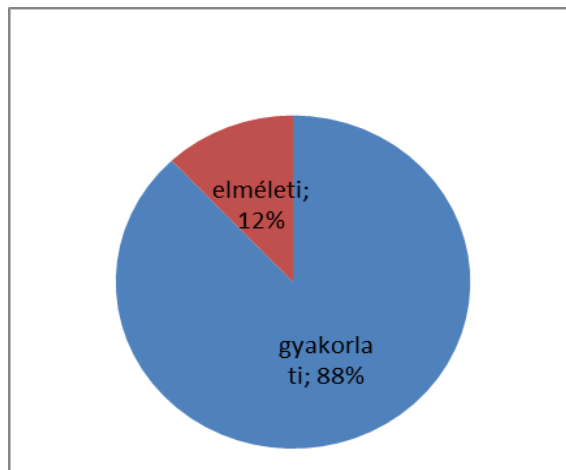
10. ábra Mennyire érzed magad internetfüggőnek?

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SCHMIDT Ágnes

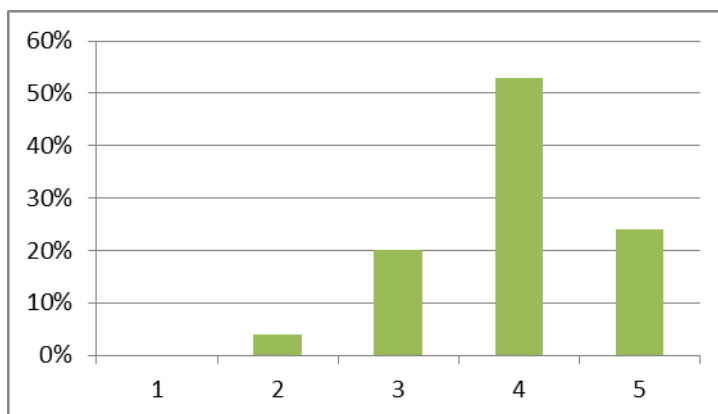
Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A számítástechnika. Nos, igen, ez egy olyan kérdés, amelyről külön tanulmányok szólnak. Ez a generáció informatikai "bennszülött," játszi könnyedséggel sajátítják el a legújabb fejlesztések használatát. A mindennapi életben kell használniuk, így beleszoktak a használatukba.

11. ábra Melyik vagy inkább?

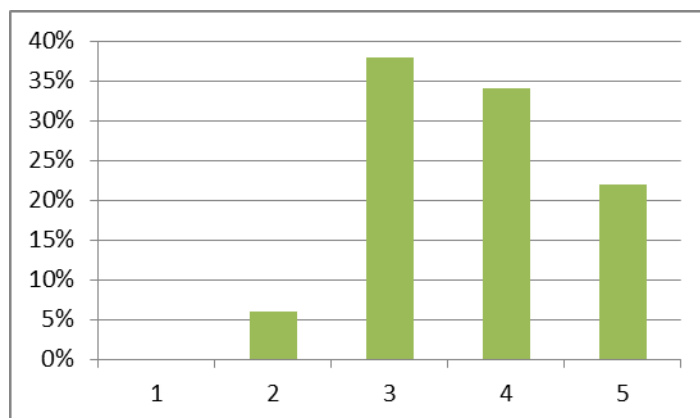
A kitöltők mintegy 88%-a gyakorlati embernek vallotta magát. Tekintve, hogy a katonai pályán vagyunk, ez nem meglepő. Még a mi szintünkön kevesebb az elmélet. Majd ha eljutunk parancsoki pozíciókba, akkor lesz szükségünk azokra az elméleti dolgokra, amelyeket most kézségszintre kell fejlesztenünk.

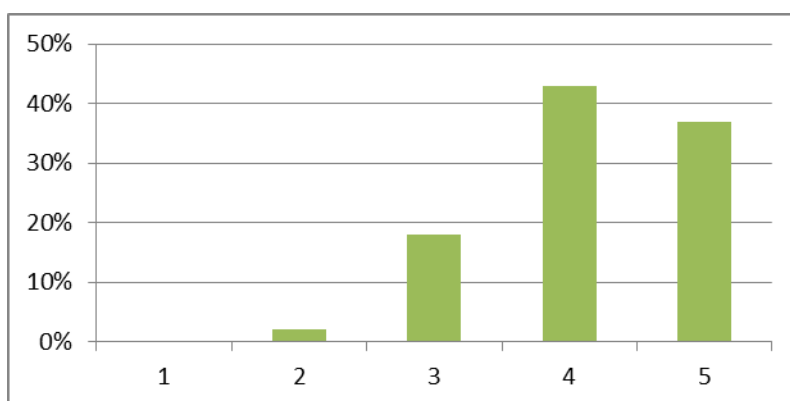
12. ábra Mennyire érzed magad nyitottnak?

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SCHMIDT Ágnes

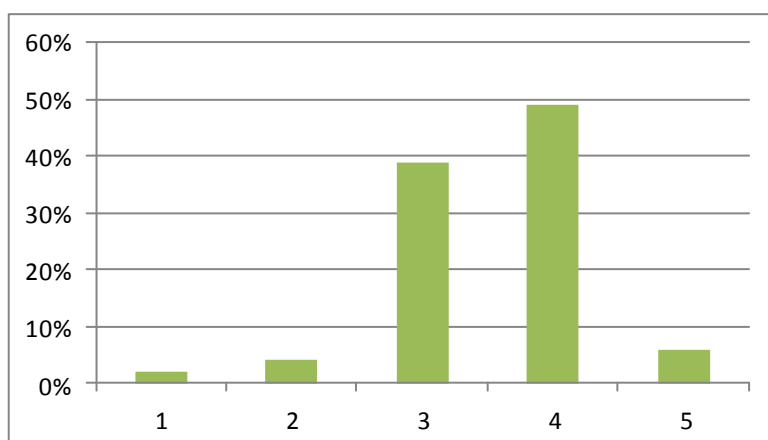
Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

13. ábra Mennyire érzed magad kísérletezőnek?

14. ábra: Mennyire érzed magad csapatjátékosnak?

A nyitott, kísérletező egyéneket sokkal könnyebb motiválni, sőt bennük lehet igazán hosszútávon megtartani a lelkesedést, mely igaz néha vesz a lendületéből, de azért ott van.

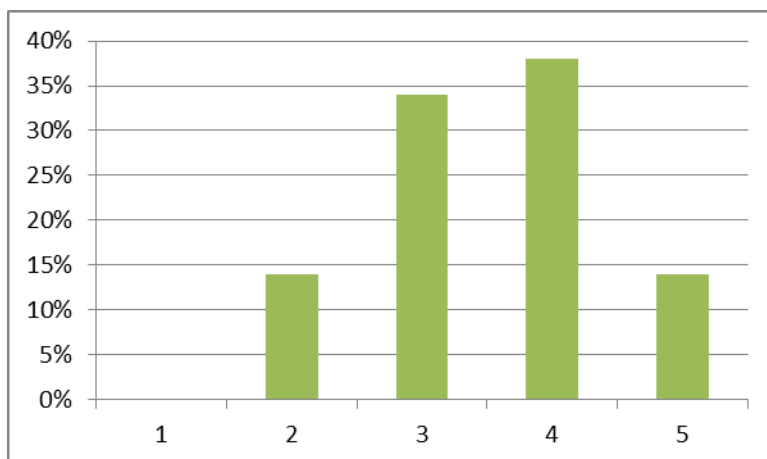
15. ábra Mennyire érzed igényét a szabályoknak, rendszereknek?

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

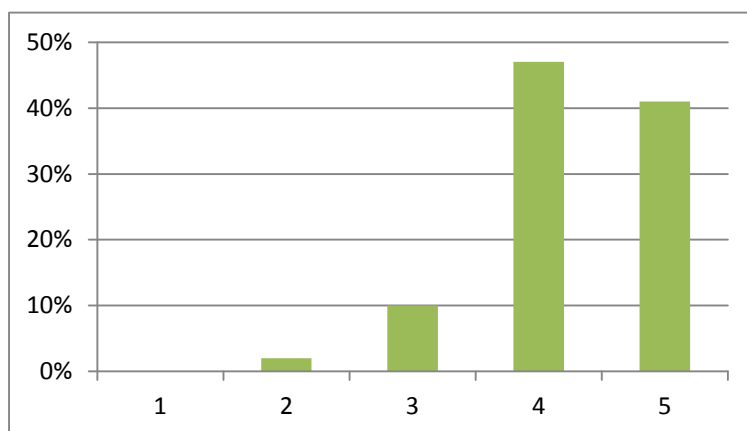
SCHMIDT Ágnes

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A rendszerek elfogadása, a szabályok kezelése, értelmezése fontos. Erre később a honvéd tisztjelölteknek nem lesz alkalma, hogy így belemerüljenek egy két olyan dologba, amelyről nem tudnak eleget még. Kikerülve csapathoz már mindennel tisztában kell lenni, hiszen ő lesz a parancsnok.

16. ábra Mennyire vagy képes változást generálni?

17. ábra Mennyire érzed magad tisztelettudónak?

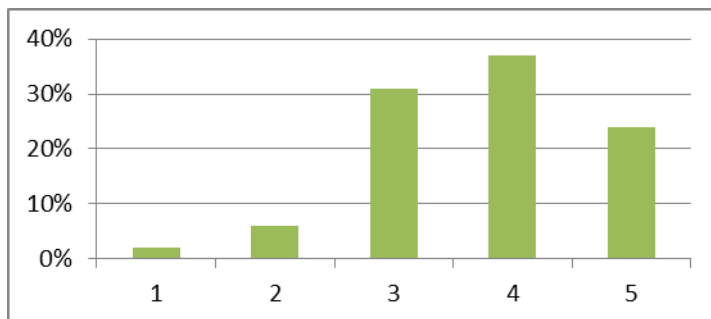
MIT TARTASZ FONTOSNAK A MUNKAHELY KIVÁLASZTÁSA SORÁN?

A leggyakrabban előfordult válaszok 38%-a arra irányult, hogy megfelelő fizetése legyen. 27%-át az motiválta, hogy szeresse, élvezhető legyen, amit csinál, 25% a munkakörülményekre volt igazán tekintettel, 4%-uk azt válaszolta, számára a távolság a lakhelytől, családtól a mérvadó.

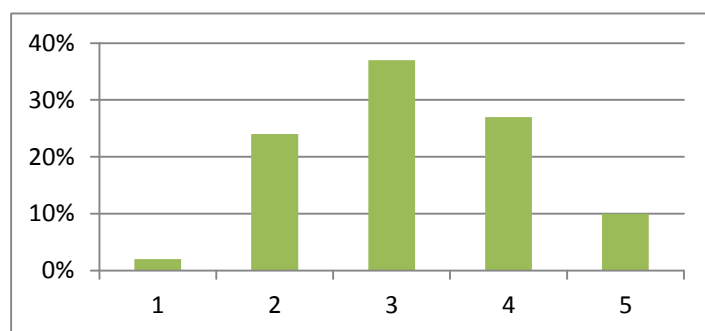
Ezek az adatok azért roppant fontosak, mert ez a generáció már nem a családalapítást tartja fő céljául, hanem a javak halmozását. Ehhez képest mindössze 38%-uk tartotta a kérdőív kitöltése során ezt a legfontosabbnak.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SCHMIDT Ágnes

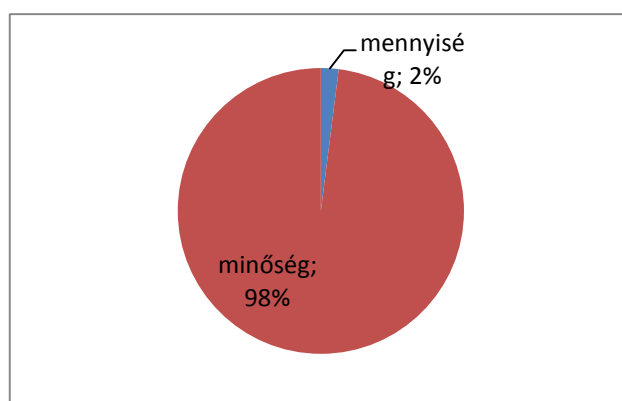
Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

18. ábra Mennyire tudsz előre tervezni rövidtávon?

19. ábra Mennyire tudsz előre tervezni hosszútávon?

A honvédség egy nagyon érdekes szervezet. Mindent jóval előre meghatároznak, ám a végrehajtó állománynak erről nem igazán szoktak időben szólni. Ezért lehet, hogy a válaszadók közepesen tudják megtervezni előre a dolgaikat. Bár-mikor becsúszhat egy katasztrófahelyzet, vagy akár csak egy szolgálat is, amire nem számítunk.

20. ábra Melyik számodra a fontosabb?

A legelején felvetettem, hogy talán az, hogy egyszerre több felé koncentrálnak, nem jelenti azt, hogy feladják a jobb iránti vágyukat a többért.

A honvéd tisztjelöltek és generációjuk keményen dolgoznak és tanulnak azért, hogy majd egyszer ők vezethessenek. Ennek érdekében nyitottak az új dolgokra, próbálnak minél több, de még elvégezhető feladatot elvállalni, aminek következtében jobban, gyorsabban fáradnak. Ez kimerültséghez vezet, aminek a következménye pontatlanság. Ennek ellené-

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SCHMIDT Ágnes

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

re mindent megtesznek, hogy ne csak mennyiségben legyenek elégedettek a parancsnokok, mentorok, hanem érdemi munkát is végezhessenek.

Az egyetemeik próbálják őket felkészíteni arra, hogy számukra a boldogulás nehezebb lesz, mint az őket megelőző generációké.

Bár nyitottak és bizakodóak még nem képesek összekötni a két generációt, amely őket övezi. Nem elég erősek, és nem is tudnak erről, emellett az utánuk következő generációra már tényleg nem hat a tekintélyelvűség, így még nehezebb lesz őket irányítani.

Pozitívabban látják a jövőjüket, mint az őket megelőző generáció, bár kissé homályosabb. Olyan emberekről beszélünk, akik évekre előre aláírtak egy szerződést, amely még az avatást követő 8 évben munkát fog nekik adni.

Az értékrendszerük még nem az a kifordított fajta, amelyre a forrásokból számíthatunk.

Motivációjuk még tiszta és lekövethető, nem csak a javak halmozásáról szól az életük.

A honvéd tisztjelöltek nagy százaléka nem csak azért jött ide, mert itt ingyen tanulhat, hanem mert elköteleződtek valamikor és hivatást választottak, amelyre a későbbiekben büszkék lehetnek.

Kulcsszavak: honvéd tisztjelölt, generáció, vizsgálat, vélemény, motiváció

Keywords: cadet, generation, examination, opinion, motivation

FELHASZNÁLT IRODALOM

Tari Annamária: Y-generáció

Margaret Mead: The Study of Culture At a Distance

Hagyományos és modern jövőkép, mint pedagógiai érték <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00108/2006-11-ta-Molnar-Hagyomanyos.html>

XYZ:megérthetik egymást <http://www.tozsdeforum.hu/uzlet-2/gazdasag/xyz-megerthetik-egymast/>

Információ és média a 21.század elején http://vbalint.blog.hu/2012/03/06/digitalis_nemzedek_elmeletek_a_masodik_het_utan

X, Y, Z — generációk egymás között, avagy tényleg annyira különbözünk? <http://lelkizona.hu/x-y-z-generaciok-egymas-kozott-avagy-tenyleg-annyira-kulonbozunk/>

KOVÁCS Gergely – DR. SZTERNÁK György

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A NIMRÓD AKCIÓ (IRÁN LONDONI NAGYKÖVETSÉGÉNEK OSTROMA, 1980)

OPERATION NIMROD (THE IRANIAN EMBASSY SIEGE IN LONDON, 1980)

A dolgozat betekintés nyújt a Nimród hadművelet fedőnevet viselő túszmentő akció eseményeibe, melynek professzionális kivitelezése napjainkig példaértékű. 1980. április 30-án hat fegyveres iráni férfi túszul ejtett huszonhat személyt a londoni iráni nagykövetségen. Hat nap elteltével kivégezték az egyik alkalmazottat, mely esemény következményeként a legendás brit Különleges Légi Szolgálat (SAS – Special Air Service) megostromolta az épületet és egy fő kivételével sikeresen kimentette a fogva tartott személyeket, 17 perc alatt ártalmatlanítva a terroristákat. Ez volt az egyik döntő esemény, mely rávilágított a 20. századvégi és 21. századi új biztonságpolitikai fenyegetésre, a nemzetközi terrorizmus elterjedésére – meggyőzve a nyugati demokráciákat arról a tényről, hogy szükséges a hivatásos, professzionális terrorelhárító szervek létrehozása.

This study is a short revision of Operation Nimrod, the legendary hostage rescue operation executed by the British SAS in 1980. Six Iranian gunmen took over the Iranian embassy in London and held 26 hostages captive for six days. After murdering one of them, the SAS stormed the building rescuing all the hostages but one. This rescue operation was a real eye-opener for most of the western democracies about the new rising threat of international terrorism and the importance of establishing professional counter terrorism units.

„Itt a BBC hírek. Hangos robbanás történt a londoni iráni nagykövetség ostromának helyszínén...”¹

BEVEZETÉS

Tanulmányunk témája a Nimród művelet, mely az egyik legsikeresebb túszmentő akciónak bizonyult az elmúlt 40 évben. 1980. április 30-án egy hat fős terroristacsoport elfoglalta az iráni nagykövetséget London belvárosában. Az ezt követő napok nem csak azért voltak fontosak, mert újra felhívták a figyelmet a terrorizmus nemzetközivé válására, hanem azért is, mert a civil társadalom is megismerhette a katonai műveletek egy olyan területét, mely addig szinte láthatatlan volt. A fekete ruhába és gázmaszkba bújtatott, Heckler és Koch MP5 géppisztollyal rohamozó katonák egy csapásra világhírűvé tették a brit hadsereg elit alakulatát, a *Special Air Service*-t (Különleges Légi Szolgálat), azaz a SAS-t. A rövid bevezető után bemutatjuk az alakulat létrejöttének

és fejlődésének történetét, majd ismertetjük a nagykövetség megszállásának körülményeit és a háttérben rejlő tényezőket. Ezek után részletesen leírjuk az akció körülményeit, majd levonjuk a tapasztalatokat. A külföldi szakirodalom tanul-

¹ A BBC híradó közvetítése 1980. május 5-én. Közli Ken CONNOR: *Ghost Force. The secret history of the SAS.* (a továbbiakban: CONNOR 1998.) Cassel & Co., London, 1998. 341. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KOVÁCS Gergely – DR. SZTERNÁK György

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

mányozása során azt tapasztaltuk, hogy elég sok eltérés figyelhető meg a különböző források elbeszéléseiben. Ezek a különbségek főként a részleteket érintik, így a lényegi rész kikövetkeztethető. Tanulmányunk megírásával bizonyítani kívántuk, hogy napjaink katonai műveleteinek tanulmányozásához szükség van a korábban végrehajtott műveletek tapasztalatainak feldolgozására. Befejezésként – reflektálva az SAS tevékenységére – ejtünk néhány szót a hazai terror-elhárító és különleges műveleti képességekről is.

ALAKULAT SZÜLETIK

David Stirling² 1940-ben alapított egy különleges műveleti feladatok ellátására szakosított egységet, mely ekkor még az „L-különítmény” névre hallgatott. Majd 1941. július elsején alapították meg hivatalosan a SAS-t az L-különítmény jogutódaként.³ Az alapítás kiváltó oka a második világháború észak-afrikai hadszínterén Erwin Rommel vezértábornagy ellen vívott ütközetek tapasztalata volt. Rommel véget vetett a korai brit sikereknek és az Afrika Korps parancsnokaként egyre jobban nyomult előre. A „Sivatagi Róka” gyorsan mozgó és kiszámíthatatlan csapatai különleges kihívások elé állították a briteket. Stirling a SAS megalapítása előtt egy Layforce nevű, 5 kommandóból álló csoporttal hajtott végre bevetéseket Szíriában és Krétán.⁴ A katonai művelet végrehajtása során felismerte, hogy nagy létszámú csapatokkal nem lehet megfelelően elvégezni különleges műveleti feladatokat. Miután a Layforce-ot feloszlatták Stirlingnek lehetősége nyílt egy új alakulat megalapítására. Elmondása szerint⁵ a SAS feladata az ellenséges vonalak mögött különleges műveleti feladatok végrehajtása lenne. Ebbe beletartoznak a különböző partizánakciók és egyéb szabotázs feladatok (repülőterek és parancsnoksági vezetési pontok támadása stb.), a helyi partizánalakulatok kiképzése és minden egyéb feladat, mely az ellenség hátszágának gyengítésére szolgál. Lényegében megszületett egy olyan reguláris alakulat, mely az irreguláris harcéljárásokra szakosodott. Gyakran terepjárókat használtak és gyorsan kivitelezett, rajtaütésszerű támadásokkal zavarták az ellenséges csapatokat. Churchill akkoriban erőltette is a vezérkarnál, hogy hozzanak létre gerillatípusú kötelékeket, melyek segítségével rá lehet bírni a németeket arra, hogy erőket vonjanak el a frontvonalból. A vezérkar végül engedélyezte az alakulat felállítását, azonban az első akció nem járt sikerrel. A kezdeti nehézségek után viszont megtörtént az befektetés és egyetlen veszteség nélkül foglaltak el egy repteret, mely 400 ellenséges repülőgépnél adott otthont.⁶ A háború után feloszlatták a többnemzetiségű és többfunkciós szervezetet, de alig egy éven belül úgy vélték, hogy mégis szükség van egy különleges „kommandóra” ezért felfrissítették a korábbi tapasztalatokat. Egészen 1959-ig alakulóban volt a szervezet, újabb ezredekkel bővülve, míg megszületett a ma is működő SAS.⁷

² Stirling rendfokozata forrásonként eltérő. Van, ahol ezredesként említik, lásd Mike RYAN - Chris MANN - Alexander STILWELL: *A világ különleges katonai alakulatai*. (a továbbiakban: KKA 2003.) Ventus Libro Kiadó Budapest, 2003. 41. o. Van, ahol hadnagyként szerepel, lásd David MILLER - Gereard RIDEFORD: *Korszerű elit alakulatok*. (a továbbiakban: KEA 1993.) Kossuth Könyvkiadó Budapest, 1993. 96. o. vagy Winterman, Denis – *The SAS Secret Hidden since World War II*, BBC News, 2011. 08. 23. <http://www.bbc.co.uk/news/magazine-14952939> 2013. 11. 15.

Ugyanakkor több szakirodalomban alezredesi rendfokozattal rendelkezik. Erre lásd Hugh McMANNERS: *Különleges katonai kommandók*. (a továbbiakban: McMANNERS 2005.) Aréna 2000 Kiadó Budapest, 2005. 29. o., illetve Terry WHITE: *A világ elit katonái*. (a továbbiakban: WHITE 1992.) Zrínyi Kiadó Budapest, 1992. 130. o.

³ Az első SAS ezred négy brit egy-egy francia és görög SAS századon túl tartalmazott egy hajózó „Special Boat Section” századot is.

Forrás: SAS Regiment – *The History of the SAS Regiment*, <http://www.sasregiment.org.uk/history-of-the-sas-regiment.html> 2013.11.16.

⁴ WHITE 1992. 129. o.

⁵ KKA 2003. 41. o.

⁶ *SAS Regiment – The History of the SAS Regiment*,

<http://www.sasregiment.org.uk/history-of-the-sas-regiment.html> <http://www.marsandminerva.co.uk/history.htm> 2013.11.16.

⁷ Uo. Az alakulat megszületésének története természetesen korán sem teljes. Nagyvonalakban foglalkozik vele WHITE 1992. 129-136. o., részletesen tárgyalja a szervezeti kiépülését James G. SHORTT: *The Special Air Service*. Osprey Publishing Ltd., Oxford, 2002. 3-15. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KOVÁCS Gergely – DR. SZTERNÁK György

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A SAS tagjai az észak-afrikai hadszíntéren. Érdemes megfigyelni a katonák öltözetét, megjelenését, amely leginkább egy irreguláris alakulatra emlékeztet.

A MODERN SAS

A SAS⁸ három ezredből áll. Az alakulat ütőképessé, azonnal bevethető részévé a 22. Special Air Service Regiment, a harcoló ezred, mely a brit reguláris erőkhöz tartozik.⁹ Emellett van két tartalékos (23. SAS Regiment és 21. SAS Regiment) ún. területvédő ezred is. A 22. ezredet négy ún. Sabre (szablya) harci század – A, B, D és G század – alkotja. Minden század további négy, 16 főből álló osztagra oszlik. Ezek az osztagok különböző feladatokat látnak el. Van hegyi-, gyorsreagálású-, bűvár- valamint egy légi osztag. A speciális felkészítés után bekerülő katonákat négyesével járőrökbe osztják, ahol mindegyikük más-más területekre specializálódott. Jellemzően a járőrben találhatunk híradót, robbantási szakértőt, felcsert és egy tolmácsot, aki valamilyen különleges nyelvre specializálódott a hadszíntéri körülménynek megfelelően.¹⁰

Az 1970-es évektől a túsumentés is bekerült a modern terrorelhárító SAS feladatai közé, mikor aktívan bekapcsolódott az Ír Köztársasági Hadsereg, azaz az IRA elleni harcba.¹¹ 1975-ben fogalmazták meg a CRW – Counter Revolutionary Warfare, vagyis a „Felkelők Elleni Hadviselés” doktrínáját, reagálva az 1972-ben müncheni olimpián bekövetkező terroristámadásra. Ez volt az egyik fő esemény, mely komolyan elgondolkodtatta a nyugati világ vezetőit a profi terrorelhárítás felállításával kapcsolatban. A német rendőrség képtelen volt hatékonyan fellépni az olimpikonokat túsul ejtő terroristák-

⁸ Az SAS szervezeti felépítéséről: *SAS Regiment – Organization of the SAS Regiment*, <http://www.sasregiment.org.uk/organization-of-the-sas-regiment-and-recruitment.html> 2013.11.16.

⁹ Ezek az ezredek csupán nevükben azok, a valóságban egy gyalogzászlóaljnak felel meg a létszámuk.

¹⁰ *SAS Regiment – Organization of the SAS Regiment*,

<http://www.sasregiment.org.uk/organization-of-the-sas-regiment-and-recruitment.html> 2013.11.16.

¹¹ McMANNERS 2005. 46. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KOVÁCS Gergely – DR. SZTERNÁK György

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

kal szemben és a mentőakció teljes kudarcba fulladt, az összes túszer életét veszítette.¹² A terrorizmussal kapcsolatos korábban kialakított elgondolás tehát megváltozott, és az IRA elleni harcok miatt egyébként is szükség volt egy terrorelhárító szolgálat létrehozására. Ennek megfelelően a csapat feladatköre tovább bővült és a követelmények is jóval magasabbak lettek, ezért csak a legjobbak kerülhetnek a kötelékbe. A SAS szelekciós és kiképzési módszerei még a különleges alakulatok között is komoly feladatnak számítanak.¹³ A követelmények növekedése mellett érthető módon a fegyverzet és a felszerelés is megújult, igazodva a kor kihívásaihoz. Az arzenálban¹⁴ megtaláljuk többek között a Glock 18 pisztolyt, a már említett és rendkívül népszerű német HK MP5 géppisztolyt,¹⁵ a szintén elterjedt Colt C8 Commando rohamkarabélyt, az L96A1 és SSG 3000 mesterlövészpuskákat és még sok más kiváló fegyvert. A szállítójárművek között megtalálható a Range Rover SOV terepjáró, a DAF teherautó és a Quad ATV egyaránt.¹⁶ A katonák saját maguk állíthatják össze ruházatukat, felszerelésüket és fegyverzetüket, természetesen a bevetés várható körülményeihez igazodva. A következő kép is ezt igazolja.

A SAS alakulat katonái az Öböl-háborúban. Eltérő és szokatlan felszerelésük jól megfelelt a hadszíntér jellemzőinek és a várható feladat körülményeinek.

¹² Múlt-kor történelmi Portál, München 1972., 2002.09.06. <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=239> 2013.11.16.

¹³ Részletesen a kiválasztásról és kiképzésről lásd McMANNERS 2005. 48-49. o.; KKA 2003. 229-236. o., illetve Anthony KEMP: SAS. *Békeévek vad háborúi 1947-1991*. A LAP-ICS Könyvkiadó, Debrecen, 1998. 229-240. o.

¹⁴ Az SAS által használt kézfegyverekről

<http://www.eliteukforces.info/special-air-service/weapons/> 2013.11.16.

¹⁵ A német MP5 a XXI. század egyik legjobban működő fegyverrendszere. Különböző változatai szinte az összes elit alakulat fegyvertárában megtalálhatóak. Történetéről és változatairól lásd KÉKESI György: *NSZK 1945 után. A géppisztolyok története* 9. In: Kaliber. 2010/3. szám. 11-15. o., illetve külön kitér az SAS-féle használatára Will FOWLER: *A világ elit alakulatainak fegyverze és felszerelése*. Gold Book Kft., Debrecen, 2001. 30-31. o.

¹⁶ KKA 2003. 46. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KOVÁCS Gergely – DR. SZTERNÁK György

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A SAS tagjai a kezdetektől fogva a legveszélyesebb akciókban vettek részt, melynek köszönhetően kialakult egy sajátos értékrendjük. Az alakulat tagjai szinte minden jelentős hadszíntéren jelen voltak a közelmúlt katonai műveleteiben, ahol a „Brit Koronának” érdekei voltak.¹⁷

A Falklandi háborúban az SAS emberei például a Pebble szigeten lévő argentin katonai reptéren állomásozó repülőgépeket semmisítették meg robbanóeszközök segítségével.¹⁸ A legnagyobb titokban behatoltak a bázisra és felrobbantották a repülőgépeket, elpusztítva ezzel a környéken állomásozó Pucará gépek felét. A robbantás után komoly tűzharcra számítottak, azonban ez elmaradt: csak minimális összeütközésre került sor. Ezzel az akcióval sikerült komoly anyagi és stratégiai veszteséget okozni az argentin erőknél és csupán két brit katona sérült meg könnyebben.

Az Öbölháborúban a Sivatagi vihar hadművelet alatt is végrehajtottak több vakmerő bevetést. A leghíresebb a „Bravó Kettő Nulla” akció, melynek során egy nyolcfős járőr tevékenykedett titokban az ellenséges vonalak mögött. Azonban ez az akció nem járt sikerrel, a kommandósok lelepleződtek, mielőtt megsemmisíthették volna kijelölt célpontokat: az irakiak által Izraelre kilőtt SCUD rakéták indítóállomásait összekötő optikai kábeleket.¹⁹ Három katona életét veszítette, négyen fogságba estek és csupán egyikük volt képes átmenekülni Szíriába. Mindezek ellenére nagyon komoly veszteségeket okoztak az iraki erőknél. Forrásonként eltérnek az adatok, de a becslések általában több száz elesett iraki katonáról számolnak be.

Vakmerő küldetéseik, kiemelkedő sikereik, öltözetük, harceljárásaik, megoldásaik és a terroristákkal szemben tanúsított könyörtelenségük miatt joggal nevezik az SAS katonáit a „Hereford megyei huligánoknak.”

A KÖVETSÉG MEGSZÁLLÁSA

1980. április 30-án 11.30-kor²⁰ a „Demokratikus Forradalmi Front Arabisztán Felszabadításáért” nevű terroristacsoport hat tagja elfoglalta Irán londoni nagykövetségét.²¹ Az iraki támogatással működő csoport tagjai 9 mm-es pisztolyokkal, kínai kézigránátokkal, 0,38 hüvelykes revolverekkel és két 9 mm-es géppisztollyal voltak felszerelve.²² Az épületben 29 személy tartózkodott a támadáskor, ebből három ember még az első percekben sikeresen megszökött, így maradt négy brit állampolgár és 22 iráni nő és férfi az épületben. A terroristák maguk is iráni származásúak voltak, de nem fogadták el Arabisztán új, Khomeini ajatollah által vezetett vallásos rezsimét,²³ területüknek pedig autonómiát akartak, nem függetlenséget. A terroristák a következőt követelték: engedjenek szabadon 91 bebörtönzött iráni foglyot. Fenyegetőztek, hogy a teljes épületet aláaknázták (ami nem volt igaz), melynek aktiválásával mindenkit – köztük magukat is – megölhetnek az

¹⁷ A gyarmatokon vívott harcokon át a Falkland-i háborún keresztül az 1991-es Öböl-háborúban és napjainkban is mindenhol képviselték magukat, legendás tetteket hajtvá végre. Számos érdekes könyv íródott a témában, általában katonák vagy a helyszínről tudósító újságírók tollából. A „Bravó Kettő Nulla” történetet például többen is feldolgozták könyv formájában a járőr tagjai közül. Az első és leghíresebb verziót a járőr parancsnoka, Andy McNAB írta, „Hívójele: Bravó Kettő Nulla” címmel. (Magyar Könyvklub, 1996.) A Falkland-i háborúról két újságíró Robert MCGOWAN és Jeremy HANDS írt egy nagyon érdekes könyvet, „Ne sirass, törzsoficer!” címmel, melyben lényegében élménybeszámolókat olvashatunk. Háttér Kiadó, 1992.

¹⁸ SAS – Raid on Pebble Island, eliteukforces.info, elérhető: <http://www.eliteukforces.info/special-air-service/sas-operations/pebble-island/> 2013.12.28

TUCK, Howard: Pebble Island Raid, 2010.05.01., elérhető: <http://www.defensemecanetwork.com/stories/the-sas-raid-on-pebble-island/> 2013.12.29

Különböző források különböző méretű brit erőkről írnak. Van ahol csak egy nyolcfős járőrt említenek, de olvasni lehet 20 és 45 fős csapatokról is.

¹⁹ Az eseményekről több könyv és dokumentáció is íródott és tévéfilm is készült. Andy McNab mellett Chris RYAN is megírta a történetet az ő szemszögéből „The One that Got Away” címmel. (Century, 1995). Olvasható Michael ASHNETTől egy nyomozati jelleggel íródott könyv „The Real Bravo Two Zero” címmel (Cassell, 2002) és a járőr egy másik tagja, Mike COBURN is leírta az általa tapasztaltakat „Soldier Five” (Random House, 2004) címmel.

²⁰ Az eseményekkel kapcsolatban számos dokumentáció is készült. Többen is riportokat adtak a szemtanúk és a katonák közül is. Az egyik műsor elérhető a Youtube.com videómegosztó csatornáin is. *British Special Forces: SAS: Iranian Embassy Siege*, <http://www.youtube.com/watch?v=UttwXsiyQE> 2013.11.17.

²¹ Pontos időpontot közli KEA 1993. 102. o. Másol 11.15 a megszállás időpontja, lásd CONNOR 1998. 344. o.

²² KEA 1993. u. o.

²³ Arabisztán Irán egy déli területe, mely Teherántól kb. 600 km-re található, nagyrészt arabok lakják. A lakosok nagy része támogatta Khomeini hatalomra jutását, ennek ellenére az ajatollah elnyomta a kisebbségeket.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KOVÁCS Gergely – DR. SZTERNÁK György

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

épületben. Határidőnek május elseje, csütörtök 12.00-át adták meg. Később ezt a határidőt kitölték 14.00 órára és még szerda éjjel egy beteg iráni nőt, másnap reggel pedig egy betegeskedő brit férfit engedtek szabadon. Ő később nagyon sokat segített a katonáknak, ugyanis részletesen tájékoztatta őket a körülményekről: például az elkövetők és a túsok számáról, pontos elhelyezkedésükről. Továbbá jelentkezett az épület karbantartója is, aki kulcsfontosságú tervrajzokat és információt bocsájtott a katonák rendelkezésére, nagyban megkönnyítve az előkészületeket.

A rendőrség folyamatosan tartotta a kapcsolatot a terroristákkal. A média is jelen volt, az ostromot az elejétől a végéig közvetítették élőben. Tekintve, hogy a kitűzött – majd eltolt – határidőig semmi sem történt, pénteken a terroristák elkezdtek fenyegetőzni a túsok kivégzésével.

A visit from a VIP, the Prime Minister, Margaret Thatcher at Herford

A szombati napon történtek a túsmentés első sikerei: a terroristák hajlandóak voltak elengedni két túszt, ha a rádió beolvassa az általuk írt nyilatkozatot. Ennek fejében egy túszt a 21.00 órás BBC hírek előtt, majd a felolvasás után még egyet elengedtek. A rendőrség eközben bőséges vacsorát küldött a követségre. Ezekben a napokban – párhuzamosan a tárgyalások és a „*média cirkusz*” mellett – a „*követendő műveleti folyamat*” részeként a SAS B százada megkezdte az előkészületeket, Dick Arthur százados osztagparancsnok vezetésével.²⁴ A Regents Parkban lévő laktanyába települtek ki és elkezdték az épület modelljének tanulmányozását, a *Nimród* fedőnevű akció tervének kidolgozását, míg két másik SAS katona a helyszínt mérte fel. Egy szomszédos épület tetejéről átmásztak a követség tetejére és olyan pontokat kerestek, ahol lehetséges volt behatolni az épületbe. Találtak egy megfelelő helyszínt, ahol csendben rajtaüthettek volna a túszejtőknél hangtompított fegyverek segítségével, de ez az akkori brit törvények szerint még a SAS számára is kivitelezhetetlen lehetőség volt.²⁵

Vasárnap a brit kormány az arab nagykövetekkel ült le tárgyalni – sikertelenül. Ezen a napon egy újabb beteg iráni túszt engedtek szabadon. Hétfőn azonban elfogyott a terroristák türelme: vezetőjük, egy Oan névre hallgató férfi, 13.30 körül lelőtte Albas Lavasani, a követség egyik alkalmazottját, majd 19.00 órakor kidobatta a holttestét a bejáraton. Szemtanúk elbeszélése alapján Lavasani majdhogynem provokálta fogva tartóit és felkészült hősi mártírhálalt halni. Kétség sem fért hozzá, hogy nem lehet már tovább húzni a helyzetet – ez volt a döntő forduló-pont. Megérkezett a parancs a SAS bevetésére és hamarosan kezdetét vette a *Nimród* akció.

AZ UTOLSÓ LEHETŐSÉG

A katonák órákat töltöttek el az épület tervrajzának és a túsok profiljainak és fényképeik tanulmányozásával. A terv készen állt, 19.25-kor megkezdődött az akció.²⁶ A csapat tagjai már megjelenésükben is fenyegetőek voltak. Minden katonát tetőtől-talpig feketébe öltöztették (tűzálló kezeslábas, golyóálló mellény és gázálarc).²⁷ Fegyverzetüket tekintve HK MP5 géppisztolyokat és egy 9 mm-es Browning Hi-Power pisztolyokat vittek magukkal.

²⁴ McMANNERS 2005. 50. o.

²⁵ A már említett dokumentumfilmben az éjszakai, csendes behatolás lehetőségéről beszél az egyik katona, de azt állítja, hogy a hangtompítók használata belföldön sértette az akkori brit törvényeket. Ennek a rendelkezésnek semmilyen dokumentált forrását nem sikerült találnunk. Az interjú elérhető a film 7. percének környékén:

<http://www.youtube.com/watch?v=0URji8pZgww> 2013.11.16.

²⁶ KEA 1993. 104. o.

²⁷ A szakemberek szerint gázálarc használata egyrészt nagyon hasznos, hiszen ha füstbombákat vetnek be, vagy ha kigyullad az épület, a katonáknak akkor sem lesz gondjuk a levegővétellel és tisztábban is látnak a füstben, azonban a kommunikáció szempontjából gondot okozhat, mert a hangzavarban nehezen hallják egymást és a gázálarc még nehezíti is ezen. A túsokkal való kommunikáció alkalmával is problémákat jelenthet a viselete, azonban a terroristákra komoly pszichikai hatást is gyakorolhat.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KOVÁCS Gergely – DR. SZTERNÁK György

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A szokásos 12 fős felállásban működött az egység. Egy négyfős osztag a második emeletig, míg egy másik négyfős osztag a harmadik emeletig ereszkedett le kötélén a tetőről.²⁸ A harmadik osztag a szomszédos házról ment át az első emeleti erkélyre, ahol robbanótölteteket szerelt fel az ablakra. Erre azért volt szükség, mert a követség golyóálló üvegekkel rendelkezett. Az akció legfontosabb része az volt, hogy a behatolás után minél hamarabb elérjék a túszoikat, mielőtt azokat elkezdene kivégezni. A terroristák vezérével a rendőrség telefonon beszélt, szándékosan elvonva a figyelmét. Ebben a pillanatban történt a behatolás. A golyóálló ablakokat berobbantották a rájuk szerelt töltetekkel, bedobták a villanógránátokat, majd – ahol kellett – hidegvágók segítségével haladtak tovább. A katonák soraiban ekkor történt egy kisebb incidens, mert az egyik tetőről ereszkedő katona elakadt és az alatta lévő ablak függőnyeinek lángja – mely a robbanástól gyulladt ki – megégette. Társai elvágta a kötelet, melynek hatására kiszabadult, és sérülései ellenére is folytatta az akciót.

Megkezdődött az épület minden részletre kiterjedő átvizsgálása és megtisztítása:²⁹ betörték a harmadik emelet első ajtaját, ahol a terroristák vezére éppen egy tüsszal, a követség biztonsági őrével, Trevor Lock-kal dulakodott.³⁰ A vezért ezután azonnal lelőtték a kommandósok. Egy másik terrorista menekülni próbált, de őt is lelőtték. A második emeleten eközben a másik osztag elérte a központi irodát, ahol az információk szerint a túszoak voltak. A probléma az volt, hogy a túszoikat átvitték a telex-szobába, ami az épület másik, elülső, zárt részében volt. Az osztag azonnal elindult, hogy betörjenek ebbe a helyiségbe, de a túszoikat őrző terrorista tüzet nyitott a fegyvertelen civilekre. Ekkor ketten súlyos sérüléseket szenvedtek, egyikük pedig életét vesztette. Közvetlenül ezután a kommandósok végeztek a terroristával is. Eközben a katonák az erkélyen keresztül is megkezdtek a behatolást, kimentve az egyik brit túszt. Az egyik katonának a kritikus pillanatban ugyan beakadt a fegyvere, de a vele „farkasszemét néző” terrorista a menekülést választotta. Őt később sikerült ártalmatlanítani.

Végül betörték a bejáratot, ahol a nagy kavargásban a terroristák a túszoak között próbáltak elvegyülni. Közben az épületben egyre terjedt a tűz és a füst, melynek hatására nőtt a káosz. Megkezdődött az evakuálás, melynek során a katonák szó szerint kézzel-kézre adták egymásnak a túszoikat, mutatva a megfelelő utat a kijáratig. Az egyik terrorista beállt a túszoak közé és egy gránátot szorongatott a kezében. A katonák a korábban tanulmányozott fotókról felismerték a férfit és lelőtték. A gránát nem volt élesítve, így a robbanást elkerülték. Egy másik terrorista kijutott, de odakint felismerték és elkülönítették a többi túsztól. Őt később életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték, de 2008-ban feltételesen szabadlábra helyezték.³¹ A teljes akció 46 percig tartott, de a terroristákat mindössze 17 perc alatt ártalmatlanították.³² A hat napos dráma alatt két túszt meghalt és kettő megsebesült, egy SAS katona könnyebben sérült és a hat terroristából egy maradt életben.

„WHO DARES WINS” ÉRTELME ÉS TARTALMA³³

A nagykövetség ostroma volt a SAS első nyilvános akciója.³⁴ A katonák egy életre beírták magukat ezzel az akcióval a történelemkönyvekbe, már csak azért is, mert a média a „félelem hat napját”³⁵ élőben közvetítette szerte a világon. A

²⁸ KKA 2003. 119. o. Máshol az első emelet és a földszintig történő ereszkedésről írnak, lásd KEA 1993. 104. o.

A fényképek és a katonák elbeszélése alapján az előbbi könyv leírását pontosabbnak véljük.

²⁹ Az angol szaknyelv az ilyen típusú behatolási módszert a kifejezőbb „breach and clear” kifejezéssel illeti.

³⁰ Mr. Lockot később kitüntették a hősiességéért – György keresztet kapott. Érdekes, hogy a terroristák nem vették észre kézifegyverét, amit mindvégig magánál tartott. Ennek segítségével tartotta sakkban a terroristavezért, mielőtt a kommandósok behatoltak. Mr. Lock csak 10 év elteltével volt képes interjút adni az esetről: „The private trauma of Constable Lock, quiet hero of the Iranian embassy siege”, Independent.co.uk., elérhető:

<http://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/the-private-trauma-of-constable-lock-quiet-hero-of-the-iranian-embassy-siege-1960373.html> 2013.11.16.

³¹ KHAN, Urme – Iranian Embassy terrorist pictured in London days after jail release, The Telegraph, 2008. 11.03., elérhető: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/3375132/Iranian-Embassy-terrorist-pictured-in-London-days-after-jail-release.html> 2013.11.17.

³² KKA 2003. 119. o.

³³ A híressé vált „Aki mer, az nyer” mondat az SAS jelmondata, mely a jelvényükön is látható.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KOVÁCS Gergely – DR. SZTERNÁK György

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

rohamozó katonákról készült felvételek bejárták az egész világot. Az emberek nagy része számára az ilyen típusú hadviselés teljesen ismeretlen volt korábban, ezen kívül az akció páratlan sikere tovább fokozta az általános kíváncsiságot az Ezreddel kapcsolatban. Stirling elmélete a kis osztagok előnyéről a különleges katonai műveletekben újra bebizonyosodott. Összességében elmondható, hogy az iráni nagykövetség 1980-as ostromára teljes mértékben fel volt készülve az alakulat, a helyi támogató erők a kémelhárítás, a hírszerzés pedig minden információt rendelkezésükre bocsátott ahhoz, hogy sikeresen hajtsák végre az akciót és megmentse a túszoikat.

A SAS katonái az épület első emeleti erkélyén hatoltak be az iráni nagykövetségre.

Az 1972-es müncheni olimpián történt tragédia volt egy olyan forduló pont, mely ráébresztette a nemzeteket, hogy az emberek akármennyire is képzettek, lehetségesek olyan különleges szituációk és feladatok melyeket az átlagos rendőr vagy katona nem tud megoldani. Ezért a mészárlás után elkezdtek fejleszteni a rendőri és katonai erők terrorelhárító képességeit szinte valamennyi európai és más államban. Ebbe beletartozott maga a SAS is. Eleinte csak azok az államok rendelkeztek az SAS-hez hasonló különlegesen felkészített terrorelhárító alakulatokkal, ahol valóban komoly fenyegetés állt fenn, például valamilyen szeparatista csoport terrorakciói formájában. Mára a legtöbb modern államban már megtalálhatóak az ehhez hasonló szervek, akár van ismert, közvetlen fenyegető tényező az országban, akár nincs. A tragikus müncheni események után Németországban is létrejött egy terrorelhárításra specializálódott szerv, a GSG 9 (Grenzschutzgruppe 9 der Bundespolizei) – egy rendőri alakulat formájában. Azóta ez a szerv is többször bizonyította rátermettségét.³⁴

³⁴ Nagy hangsúly van a nyilvános szón, hiszen a különleges alakulatok akcióinak 99%-a érthetően nem a nagyközönség előtt történik. Bevetéseik nagy része soha nem kerül nyilvánosságra, azonban bizonyos idő elteltével a veteránok gyakran megosztják történeteiket interjúk illetve publikációk formájában.

³⁵ A BBC adta ezt a címet az ostromnak, a honlapjukon sok leírást és beszámolót találhatunk. http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_depth/uk/2000/iranian_ambassy_siege/703016.stm 2013.11.18.

³⁶ Az egyik leghíresebb és legsikeresebb akciójuk a Feuerzauber művelet volt 1977-ben, melynek során egy Szomáliában palesztin terroristák által eltérített Lufthansa Boeing 737-230 repülőgépen tartózkodó 86 utast és az ötfős személyzetet sikerült megmenteniük a kapitány kivételével, akit a terroristák még az akció előtt a repülőn kivégeztek. A GSG9 emberei ártalmatlanították a négy terroristát, hármát megölve és egyiküket elfogva. Az esetről bővebb információ: CAROLLA, Mark - Operation "Magic Fire" 2007. http://www.academia.edu/4137770/Executive_Summary_Operation_Magic_Fire_Demonstrates_the_Role_of_Cooperative_Threat_Assessments_and_Collaborative_Operational_Risk_Assessments_for_the_International_Airline 2014.01.01.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KOVÁCS Gergely – DR. SZTERNÁK György

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

A SAS és az állambiztonsági szervek felkészültsége megmutatkozott és véleményünk szerint jól „vizsgázott” a veszteségek ellenére is. Az akcióban több kisebb-nagyobb „szakmai” hiba is előfordult, de a katonák lélekjelenlétének köszönhetően nem történt nagyobb tragédia. Úgy gondoljuk, hogy a szerencse mellett mindez a megfelelő felvételi-szelekciós eljárásoknak és a kiképzés szigorúságának, hatékonyságának köszönhető. Véleményünk szerint nem mellékes tényező a katonák motiválására az elődök által „*magasra helyezett léc*,” az alapítók merész megoldásai és a korábbi sikereik, melyek nagy motiváló erővel bírnak a fiatal katonákra.

Az akció után a SAS a világ egyik legelismertebb alakulata lett, de még néhány évig egyedül Izrael és Nagy-Britannia rendelkezett terrorelhárító képességekkel, amely ismert volt – speciális történelmi helyzetükből kifolyólag. Azonban a többi ország is felismerte a különleges alakulatok, szervek szükségességét, ahogy egyre komolyabb fenyegetést jelentettek az iszlamista, szeparatista, öko- és egyéb terrorszervezetek. Nagy-Britanniában a mai napig a SAS-t kéri fel a hasonló helyzetek kezelésére, míg az Egyesült Államokban elsősorban az államok rendőrségéhez tartozó készenléti- és gyorsreagálású egységként működő SWAT (Special Weapons and Tactics – Különleges Fegyverek és Harcászati Módszerek) csapatokra tartoznak a hasonló feladatok.

Mindemellett a legkülönlegesebb esetekre az FBI is létrehozott egy speciális túszmentő alakulatot, a HRT-t (Hostage Rescue Team), amely elsősorban a terrorizmussal kapcsolatos akciókra koncentrál. Az SAS-hez hasonlóan a követelmények nagyon magasak, a bekerülés feltétele alapból minimum 3 év szolgálati tapasztalat valamelyik speciális fegyveres alakulatnál.³⁷ Az elmúlt 30 évben mindössze 300 embert vettek föl ehhez a csapathoz.³⁸ A HRT számára az életmentés a legfontosabb tényező és ez gyakorta jellemző a terrorelhárító szervek szellemiségére a nyugati országokban. Érdekes megfigyelni, hogyan viszonyul ehhez a kérdéshez Oroszország. Annak ellenére, hogy remekül képzett és méltán legendás terrorelhárító szervekkel és különleges műveleti képességekkel bíró alakulatokkal (Specnaz) rendelkeznek, mint az Alfa csoport³⁹ vagy a Vympel,⁴⁰ az akcióik igencsak megosztják a közvéleményt. Mindkét alakulat a KGB-hez, vagyis a volt orosz állambiztonsági szervhez tartozott. Ami különösen érdekessé teszi ezeket a szerveket, az a túsmentéseik során megfigyelhető mentalitásuk volt, melynek köszönhetően kevésbé aggódtak a túsok élete miatt, mint nyugati kollégáik. A 2002-ben történt moszkvai színházi túsdráma során körülbelül 170 ember vesztette életét, ebből 133 tús és több mint hétszázan megsebesültek.⁴¹ A beszláni iskolai túsdráma során 334 civil – ebből 185 gyermek – vesztette életét.⁴² Előfordulhat esetleg, hogy Oroszország és a Putyin adminisztráció úgy próbál üzenni a terroristáknak, hogy nem hajlandó tárgyalásokba bocsátkozni, hogy saját állampolgárait sem kímélve számol le ellenségeivel?

Látható tehát, hogy a különleges kiképzés és felszerelés nem mindig vezet feltétlen sikerhez, ha az alakulatok vagy az őket irányító szervek szellemisége nem megfelelő. Ezért is kiemelkedő az SAS sikeressége, annak ellenére, hogy ma már nem egyedülálló. Véleményünk szerint a mai napig a világ legjobbjai közé tartozik.

³⁷ A feltételekről részletesen beszámol az FBI honlapja <https://www.fbijobs.gov/116.asp> 2013.11.20.

³⁸ <http://www.fbi.gov/news/stories/2013/february/the-hostage-rescue-team-30-years-of-service> 2013.11.20

³⁹ Információ a különböző orosz különleges erőkről: <http://www.agentura.ru/dossier/russia/fsb/structure/specnaz/> 2014.01.02

⁴⁰ Vympel, Specnaz, FSB - http://spec-naz.org/articles/russian_special_forces/vympel_spetsnaz_fsb_ne_znaya_slova_nevozmozhno/ 2014.01.02

A Vympel hivatalos honlapja: <http://www.vympel-v.ru/> 2014.01.02

⁴¹ 40-42 csecsen fegyveres roham meg egy színházat Moszkvában, nagyjából 900 embert túsul ejtve. Saját testükre robbanószerkeket erősítettek és azzal fenyegetőztek, hogy felrobbantják az egész épületet. Egy sikeres akció során az Alfa kommandósainak sikerült ártalmatlanítaniuk a terroristákat, gázt vetettek be. Azonban az elkapkodott és rosszul szervezett mentési folyamatok miatt civilek is a gáz áldozatául estek. Forrás: Túsdráma a színházban, Oroszvilág.hu, 2012.10.26. elérhető: <http://oroszvilag.hu/?t1=tortenelem&hid=3619> 2014.01.02.

⁴² Ebben az esetben is csecsen terroristák ejtettek túsul körülbelül 1100 embert, többnyire gyerekeket egy iskolában 2004-ben. Az orosz vezetés nehézfegyverek bevetése mellett döntött és harckocsikkal támadtak az iskolára, kevésbé törődve a polgári áldozatokkal. Forrás: Uo.

Heroism of Alfa and Vympel - <http://voiceofrussia.com/2011/09/05/55673834/> 2014.01.02

HAZAI VISZONYOK

Magyarországon szintén nem a Magyar Honvédség hatáskörébe tartozik egy hasonló eset megoldása. Az Alaptörvény alapján a Magyar Honvédség csak minősített időszakokban vethető be az ország határain belül.⁴³ Ugyan kiválóan képzett katonáink vannak és a Bercsényi László Különleges Műveleti Zászlóalj⁴⁴ képességeit tekintve minden bizonnyal képes lenne megoldani egy hasonló helyzetet. A katonáink elmondása alapján Afganisztánban több hasonló helyzetben is helyt állt, és a mai napig helyt áll az alakulat. Ugyan az általános katonai kiképzésnek (alap kiképzés) nem része az a különleges harcászati eljárás, amit ezek az egységek alkalmaznak, de a lövész alegységekben elég nagy figyelmet fordítanak a helyiségharc, épületharcászat, városi harcászat és a beépített területen vívott harc kérdéskörére, mert az utóbbi évek fegyveres konfliktusainak egy része beépített területen folytatódott.

Elmondható tehát, például az Egyesült Államokhoz vagy Németországhoz hasonlóan nálunk is a rendőri erőkre hárul egy túsmentő feladat megoldása belföldön és külföldön egyaránt, amennyiben magyar állampolgárok élete van veszélyben. Néhány évvel ezelőtt a Teroelrhárító Szolgálat (TESZ) volt felelős ezért a területért, míg napjainkban a Teroelrhárító Központ (TEK) az illetékes. A TEK-et látszólag sok olyan ügyben is igénybe veszi a Belügyminisztérium, amely többségében a műveleteknek egyértelműen nincs semmi közük a terrorizmushoz.

Ez egyfelől kritikát generál a közvéleményben az erőforrások elosztása miatt, másfelől viszont megfizethetetlen tapasztalatot jelent az érintett rendőröknek. A nagy mennyiségű kevésbé jelentős és veszélyes helyzet kezelése is hozzátartozik a képességek fejlesztéséhez, hiszen az alakulat tagjai ugyanolyan stressznek vannak kitéve, mintha éppen nemzetközi terroristákkal kéne felvenniük a harcot, mivel soha sem tudhatják pontosan, hogy mi vár rájuk a következő helyiségben, ahova behatolnak.

Összességében, ha egy komoly túsmentés lenne az első éles eset, amelyben a TEK rendőrei részt vesznek, a művelet sikerességére lényegesen kevesebb esély lenne.

A TEK – az ismert műveletek tapasztalatai alapján – olyan szervezet, mint amelyik egyszerre látja el az amerikai SWAT csapatok és az FBI HRT tevékenységét. Ugyanakkor, a külföldi szervekkel együttműködve az ország határain kívül is képes a magyar állampolgárok biztonságát garantálni, ha a helyzet azt megkívánja.⁴⁵

Irán londoni nagykövetségének ostroma a mai napig iskolapélda a különböző terroelrhárító egységeknél. A követség épületét egészen 1993-ig nem használták és nem is újítták fel, így a kiégett, romos építmény évekig emlékeztetett a terroristák számára.⁴⁶

Kulcsszavak: Különleges Légi Szolgálat, túsdráma, londoni nagykövetség, Irán, terrorizmus, Nimród hadművelet

Keywords: SAS, Special Air Service, Hostage Rescue, Iranian Embassy, terrorism, Operation Nimrod

FELHASZNÁLT IRODALOM

KEMP, Anthony - SAS. *Békeévek vad háborúi 1947-1991*. A LAP-ICS Könyvkiadó, Debrecen, 1998.

MILLER, David, RIDEFORD, Gereard - *Korszerű elit alakulatok*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1993.

MCMANNERS, Hugh - *Különleges katonai kommandók*. Aréna 2000 Kiadó, Budapest, 2005.

⁴³ Magyarország Alaptörvénye – 48-54. cikkelyek vonatkoznak a Honvédelemre és a minősített időszakokra.

⁴⁴ MH 34. Bercsényi László Különleges Műveleti Zászlóalj rendeltetése, feladatai, felépítése, stb.
http://www.honvedelem.hu/szervezet/mh_34_bercsenyi 2013.11.23.

⁴⁵ A TEK jogállása <http://jab.complex.hu/doc.php?docid=WKHU-QJ-XML-00000A1000295KOR> 2013.11.23.

⁴⁶ SAS Regiment – The SAS Regiment and the Iranian Embassy Siege,
<http://www.sasregiment.org.uk/the-sas-regiment-and-the-iranian-embassy-siege.html> 2013.11.18.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KOVÁCS Gergely – DR. SZTERNÁK György

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

- G. SHORTT, James - *The Special Air Service*. Osprey Publishing Ltd., Oxford, 2002.
- CONNOR, Ken - *Ghost Force. The secret history of the SAS*. Cassel & Co., London, 1998.
- RYAN, Mike - MANN, Chris - STILWELL, Alexander - *A világ különleges katonai alakulatai*. Ventus Libro Kiadó, Budapest, 2003.
- WHITE, Terry - *A világ elit katonái*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1992.
- FOWLER, Will - *A világ elit alakulatainak fegyverzete és felszerelése*. Gold Book Kft., Debrecen, 2001.
- KÉKESI György - *NSZK 1945 után. A géppisztolyok története 9*. In.: Kaliber. 2010/3. szám.
- MCNAB, Andy - Hívójele: *Bravó Kettő Nulla*. Magyar Könyvklub, 1996.
- MCGOWAN, Robert, HANDS, Jeremy - *Ne sirass, törzsőrmester!* Háttér Kiadó, 1992.

INTERNETEN FELLEHETŐ FORRÁSOK

Az Ezred hivatalos oldalai:

<http://www.sasregiment.org.uk/history-of-the-sas-regiment.html> 2013.11.15.

Valamint: <http://www.marsandminerva.co.uk/history.htm> 2013.11.15.

WINTERMAN, Denis – *The SAS Secret Hidden since World War II*, BBC News, 2011. 08. 23.

<http://www.bbc.co.uk/news/magazine-14952939> 2013.11.15.

Múlt-kor történelmi Portál, *München 1972.*, 2002.09.06.

<http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=239> 2013.11.16.

Az SAS által használt kézfegyverekről

<http://www.eliteukforces.info/special-air-service/weapons/> 2013.11.16.

British Special Forces: *SAS: Iranian Embassy Siege*,

<http://www.youtube.com/watch?v=UttwWXsiyQE> 2013.11.17.

„The private trauma of Constable Lock, quiet hero of the Iranian embassy siege”, Independent.co.uk.

<http://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/the-private-trauma-of-constable-lock-quiet-hero-of-the-iranian-embassy-siege-1960373.html> 2013.11.16.

Six Days of Fear, BBC News, 2000.04.26.

http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_depth/uk/2000/iranian_embassy_siege/703016.stm 2013.11.17.

KHAN, Urmee – *Iranian Embassy terrorist pictured in London days after jail release*, The Telegraph, 2008. 11. 03.

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/3375132/Iranian-Embassy-terrorist-pictured-in-London-days-after-jail-release.html> 2013.11.17.

O'Toole, Pam – *Iran and the hostage takers*, BBC.co.uk, 2000.04.26.

http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_depth/uk/2000/iranian_embassy_siege/720640.stm 2013.11.18.

FBI HRT: <https://www.fbijobs.gov/116.asp> 2013.11.20.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KOVÁCS Gergely – DR. SZTERNÁK György

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám*30 years of service*<http://www.fbi.gov/news/stories/2013/february/the-hostage-rescue-team-30-years-of-service> 2013.11.20.MH 34. *Bercsényi László Különleges Műveleti Zászlóalj*http://www.honvedelem.hu/szervezet/mh_34_bercsenyi 2013.11.23.

A TEK jogállása

<http://jab.complex.hu/doc.php?docid=WKHU-QJ-XML-00000A1000295KOR> 2013.11.23.*The Cult of the SAS*, BBC.co.uk, 2000.04.26.http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_depth/uk/2000/iranian_embassy_siege/717047.stm 2013.11.23.SAS – Raid on Pebble Island, eliteukforces.info, elérhető: <http://www.eliteukforces.info/special-air-service/sas-operations/pebble-island/> (2013.12.28)TUCK, Howard: Pebble Island Raid, 2010.05.01., elérhető: <http://www.defensemmedianetwork.com/stories/the-sas-raid-on-pebble-island/> (2013.12.29)

CAROLLA, Mark - Operation "Magic Fire" 2007.

http://www.academia.edu/4137770/Executive_Summary_Operation_Magic_Fire_Demonstrates_the_Role_of_Cooperative_Threat_Assessments_and_Collaborative_Operational_Risk_Assessments_for_the_International_Airline 2014.01.01.Vypel, Specnaz, FSB - [http://spec-](http://spec-naz.org/articles/russian_special_forces/vypel_spetsnaz_fsb_ne_znaya_slova_nevozmozhno/)[naz.org/articles/russian_special_forces/vypel_spetsnaz_fsb_ne_znaya_slova_nevozmozhno/](http://spec-naz.org/articles/russian_special_forces/vypel_spetsnaz_fsb_ne_znaya_slova_nevozmozhno/) 2014.01.02A Vypel hivatalos honlapja: <http://www.vumpel-v.ru/> 2014.01.02Tűszdráma a színházban, Oroszvilág.hu, 2012.10.26. elérhető: <http://oroszvilag.hu/?t1=tortenelem&hid=3619> 2014.01.02.Heroism of Alfa and Vypel, voicofrussia.com, 2011.09.05. elérhető: <http://voiceofrussia.com/2011/09/05/55673834/> 2014.01.02

A TANULMÁNYBAN LÉVŐ KÉPEK FORRÁSA

<http://tiboru.blogrepublic.eu/2013/02/28/special-air-service-3-0/> 2013. 11. 25.

INTELLIGENS HATÁROK

SMART BORDERS

2013. február 28-án az Európai Bizottság javaslatot nyújtott be az *intelligens határellenőrzési csomagra*, amelynek célja az EU-ba gyakran utazó harmadik országbeli állampolgárok esetében alkalmazott határellenőrzési eljárások felgyorsítása és a biztonság erősítése. Ez három, megfelelő hatástanulmányokra alapozott dokumentumból áll, melyek a határregisztrációs rendszer és a regisztráltutas-program létrehozására, valamint a határregisztrációs rendszer és a regisztráltutas program tekintetében a Schengeni határ-ellenőrzési kódex módosítására tesznek javaslatot.

A rendeletek megalkotását időszerűvé tevő tényezők mellett a tanulmány ezeket a dokumentumokat vizsgálja, valamint arra keresi a választ, hogy az új regisztrációs rendszerek várhatóan milyen mértékben változtatják majd meg a határforgalom-ellenőrzés jelenlegi eljárásait.

On February 28, 2013 the European Commission submitted a package of proposals for *smart borders*, the aim of which is to speed up procedures involved in border checks for third country nationals frequently visiting the area of free movement and to strengthen security. The package consists of three documents, based on appropriate impact assessments, making proposals for regulations of the European Parliament and of the Council on establishing the Entry/ Exit System (EES), the Registered Traveller Programme (RTP) and on amending the Schengen Borders Code as regards the use of the EES and the RTP.

Besides discussing the factors that made it necessary to create these regulations, the study examines the proposals and tries to assess the extent to which the new registration systems are going to change the existing procedures of border checks.

2013 februárjában az MTI jelentése nyomán *Jönnek az „okos határok”* és ehhez hasonló címekkel kommentálták a hírportálok Cecilia Malmström belügyi biztos bejelentését arról, hogy az Európai Bizottság egyszerűbbé kívánja tenni a beutazást a belső határok nélküli schengeni övezetbe a nem uniós állampolgárok számára. A mai kor embere nem lepődik meg azon, hogy az őt körülvevő világ számos használati tárgya után nemsokára a schengeni külső határok is „okos-sá” válnak. Az angol nyelvből rendre átszivárognak a korszak technikai újdonságait tükröző, egy ideig rendkívül népszerű, mindenre „ráhúzott” kifejezések (rosszabb esetben az eredeti angol szavak, jobb esetben magyarra fordítva), hogy azután újabbnak adják át a helyüket. A jelenleg az angolban is felkapott *smart* szó (és magyar megfelelői) valószínűleg az előző évtizedekben feltűnő népszerűségnek örvendő, azonban a jelenlegi mindennapi szóhasználatban már csak átlagos gyakorisággal szereplő *micro-*, *cyber-* és *e-* előtagok sorsára jutnak majd.¹

Az uniós dokumentumokban az eredeti *smart borders* kifejezés szerencsésebb magyar fordítása látott napvilágot: ezekben már évek óta *intelligens határellenőrzésről* olvashatunk. Ez a megoldás minden bizonnyal jobban kifejezi az angol szó hasonló kontextusokban érvényes jelentését, amely pl. számítógépes vezérlést felhasználó, önálló döntésre, az emberi intelligenciához hasonló működésre képes eszközökre utal. Ez egyben azt is sugallhatja, hogy a bevezetendő elektronikus adatrögzítő, nyilvántartó és beléptető rendszerek bizonyos mértékben átvehetik a határőrök munkáját. Meg-

¹ Tim Conneally: "Smart": the next soon-to-be outdated tech buzzword. <http://betanews.com/2011/02/21/smart-the-next-soon-to-be-outdated-tech-buzzword/>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. VARGA János – BORSZÉKI Judit

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

változtathatják-e az új regisztrációs rendszerek a határforgalom-ellenőrzés jelenlegi eljárásait? A jelen közlemény a vonatkozó rendeletjavaslatok összefoglalása mellett erre a kérdésre próbál választ találni.

Természetesen joggal elvárható, hogy az életet kényelmesebbé, a munkát eredményesebbé tevő modern technikai vívmányokat az integrált határigazgatásban is alkalmazzák. Ezen a területen azonban még mindig a schengeni elvek, valamint a belső biztonság garantálására és a hatékony határellenőrzésre irányuló közös szabályok érvényesítése a legfontosabb követelmény. A külső határok igazgatására irányuló intézkedéseknek kettős célt, a biztonság fokozását és az utazás megkönnyítését kell követniük.

ELŐZMÉNYEK

A schengeni szabályok következetes végrehajtásának és értelmezésének biztosítása érdekében és a schengeni együttműködés egészét veszélyeztető kivételes körülmények kezelésére már évekkel ezelőtt több uniós fórum is olyan mechanizmus bevezetésének szükségességét vetette fel, amely ugyanakkor nem akadályozhatja a személyek szabad mozgását. A Bizottság 2008. évi, „Az Európai Unió határigazgatása terén teendő újabb lépések előkészítéséről” című közleménye² válaszolt először az *intelligens határellenőrzés* néven ismertté vált kezdeményezés elemeit, melyet a 2009-es Stockholmi Program is támogatott. A belső biztonság területén a proaktív, hírszerzésen alapuló megközelítést sürgető uniós biztonsági stratégia is kiemeli, milyen fontos szerep jut az integrált határigazgatásban az automatikus és elektronikus határellenőrző rendszereknek. [i] Az Európai Tanács 2011. június 23–24-i ülésén sürgette az ezzel kapcsolatos folyamat előrehaladását. A Bizottság 2011. október 25-én „*Intelligens határellenőrzés – választási lehetőségek és a követendő út*” címmel közleményt [ii] adott ki a határregisztrációs rendszer és a regisztráltutas-program megvalósításának lehetőségeiről. 2013. február 28-án pedig ugyancsak a Bizottság javaslatot nyújtott be az „intelligens határellenőrzési csomagra”, amelynek célja az EU-ba gyakran utazó harmadik országbeli állampolgárok esetében alkalmazott határellenőrzési eljárások felgyorsítása, megkönnyítése és megerősítése. Ez három, megfelelő hatástanulmányokra alapozott dokumentumból áll, melyek a határregisztrációs rendszer [iii] és a regisztráltutas-program létrehozásáról [iv], valamint a határregisztrációs rendszer és a regisztráltutas program tekintetében az 562/2006/EK rendelet módosításáról [v] szóló rendeletek megalkotására tesznek javaslatot.

A JAVASLATOK IDŐSZERŰSÉGE ÉS OKAI

A külső határokat évente közel 700 millió alkalommal átlépő utasok körülbelül egyharmadát harmadik országok állampolgárai teszik ki. Az Eurocontrol várakozása szerint csak a légi határokon a 2009. évi 400 millióról 2030-ra 720 millióra nő majd a határátlépések száma.³ Ez azt jelenti, hogy 2030-ban csupán az európai repülőtereken 720 millió utast kell majd ellenőrizni. A harmadik országokkal való kapcsolatok fejlődése és az ezt követő uniós vízumpolitika, az ezen országok egy részét érintő vízumliberalizáció az Unió területéhez való könnyebb hozzáférést biztosít az utasok számos, nagylétszámú csoportjának, tényleges határlépésük egyszerűsítése azonban nem megoldott.

A Schengeni határ-ellenőrzési kódex alapján a külső határokat átlépő harmadik országbeli állampolgárok (a szabad mozgásra vonatkozó uniós jogot élvező személyek kivételével) alapos ellenőrzésen esnek át, amely – egyebek mellett – a Schengeni Információs Rendszer (SIS) és a nemzeti adatbázisok lekérdezését is magában foglalja. A Kódex azonban nem tartalmaz előírásokat ezen utasok határátlépéseinek rögzítésére. Jelenleg a határőrök és a bevándorlási hatóságok csupán az úti okmányok lebélyegzésével tudják jelölni a be- és kilépés időpontját, és ez alapján számolják ki a harmadik országbeli állampolgár schengeni térségben való tartózkodásának időtartamát, amely alapesetben 180 napos időszaka-

² A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK, AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK ÉS A RÉGIÓK BIZOTTSÁGÁNAK Az Európai Unió határigazgatása terén teendő újabb lépések előkészítéséről, COM (2008) 69 végleges.

³ [2] Ugyanott: 3.o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. VARGA János – BORSZÉKI Judit

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

konként nem haladhatja meg a 90 napot. A határátkelőhelyeken rendelkezésre álló egyéb eszközöket, például a SIS és a Vízuminformációs Rendszer (VIS) adatbázisait nem a határátlépések rögzítése céljából alakították ki. Jelenleg nincs elektronikus eszköz annak ellenőrzésére, hogy egy adott harmadik országbeli állampolgár belépett-e a schengeni területre, vagy elhagyta-e azt, illetve hogy mikor és hol történt meg a be- és kilépés.

Az útlevelek lebélyegzésének jelenlegi rendszere a végrehajtás terén is problémát okoz (pl. az olvashatóság, a hamis vagy hamisított bélyegek miatt, valamint megnehezíti annak ellenőrzését, ha valaki túllépi az engedélyezett tartózkodás időtartamát), emellett pedig az érintett személyek jogaikról – például arról, hogy pontosan hány napig jogosultak a schengeni térségben maradni egymást követő, egyenként néhány napig tartó tartózkodást követően – ezúton nem kapnak tájékoztatást. Mivel az útlevélen kívül máshol nem tartják nyilván az adatokat, fizikailag lehetetlen a tagállamok közötti megosztásuk. Az úti okmányok elvesztése vagy lecserélése esetén pedig ezekhez az adatokhoz nem lehet hozzáférni.

Jelenleg tehát nem létezik az egész EU-ra kiterjedő nyilvántartás a schengeni térségbe utazó harmadik országbeli állampolgárok be- és kilépéseiről, és így a tagállamoknak nincs olyan megbízható eszközük, amellyel eldönthetnék, hogy ezek a beutazók túllépték-e az engedélyezett időt, és így elvesztették-e a tartózkodáshoz való jogukat. Tizenhárom tagállamban⁴ létezik saját határregisztrációs rendszer, de a be- és kiléptetési adatok nem feleltethetők meg egymásnak, ha az adott személyek egy másik tagállamon keresztül hagyják el a schengeni térséget, mint ahová beutaztak, és ahol nyilvántartásba vették a belépésüket. Az EU-n belüli illegális bevándorlók számáról csak óvatos, igen tág határok közé eső becsléseket tudunk (1,9 és 3,8 millió között), de köztudott tény, hogy nagyrészüket jogszerűen lép be a külső határon, majd az engedélyezett tartózkodási idő lejártá után is az Unió területén marad. Az elfogott illegális migránsok száma (2010-ben 505.220 fő⁵) arra utal, hogy a tartózkodási időt túllépőknek csak egy kis hányadát fogják el. A harmadik országbeli állampolgárok a schengeni térségbe történő beutazásukat követően gyakran megsemmisítik irataikat, ilyenkor pedig rendkívül fontos lenne a hatóságok számára, hogy megbízható információk álljanak rendelkezésükre, amelyek alapján ezeket a személyeket azonosíthatnák.

A harmadik országbeli állampolgárok ellenőrzésére egyforma eljárások vonatkoznak, pedig az ebbe a kategóriába tartozó utasok nem ugyanolyan kockázatot képviselnek, és nem egyforma gyakorisággal utaznak. A jelenlegi jogszabályok csak néhány harmadik országbeli személykategória esetében tesznek lehetővé kivételeket az alapos határelőőrzés elve alól (pl. államfők, a határ mentén ingázó munkavállalók, a határ mentén élők stb.). Ez azonban csak a teljes utasforgalom 0,2%-át teszi ki, és ez várhatóan ebben a nagyságrendben marad, talán csak a kishatárforgalmi rendszerek fokozottabb alkalmazása miatt következhet be kisebb növekedés. [3] [4]

A jelenlegi eljárások fent vázolt problémái miatt hosszú várakozásra kerülhet sor a határátkelőhelyeken, ami kedvezőtlen képet alakít ki az Európai Unióba látogatókban. A repülőtér-üzemeltetők és a légitársaságok is folyamatosan sürgetik az utasforgalom gyorsabbá és zökkenőmentesebbé tételét, mivel nekik is igazodniuk kell az egyre rövidebb csatlakozási időkhöz.

A szakértők az utóbbi években azt javasolják, hogy a külső határokon végbemenő utasforgalom előre jelzett növekedésének figyelembevételével a hatóságok alternatív határelőőrzési eljárást kínálhassanak fel a gyakran utazó harmadik országbeli állampolgárok számára, ami azt jelenti, hogy az országcentrikus megközelítésről fokozatosan a személycentrikus megközelítésre kellene áttérni. [4]

Az ellenőrzések megerősítése és a jogkövető (bona fide) utasok határátkelésének egyidejű meggyorsítása javíthatja az utasforgalom kezelését és ellenőrzését a határokon, a határrendészeti szervek számára pedig lehetővé tenné, hogy a

⁴ Bulgária, Észtország, Spanyolország, Ciprus, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Lengyelország, Portugália, Románia, Szlovákia és Finnország.

⁵ <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/database>. Ez a szám magába foglalja a tartózkodási időt túllépőket, valamint azokat a személyeket, akik illegálisan léptek az Unió területére, valamint a határon és a schengeni térség területén belül elfogott személyeket.

biztonság veszélyeztetése, és a határellenőrzéshez szükséges humán erőforrások irreális növelése nélkül birkózzon meg a folyamatosan növekvő számú határátlépéssel.

A TERVEZETT HATÁRREGISZTRÁCIÓS RENDSZER⁶

A rendeletjavaslat [3] értelmében a határregisztrációs rendszer a rövid tartózkodási időkre bebocsátott harmadik országbeli állampolgárok be- és kilépéseinek időpontjait és helyeit rögzítő elektronikus nyilvántartás, amellyel lehetővé válik a határátlépésekre vonatkozó adatok tárolása, az engedélyezett tartózkodási idő automatikus kiszámítása, erről az érintett állampolgár tájékoztatása, ennek lejártakor az érintett túltartózkodó személyek azonosítása, róluk lista létrehozása, a tagállamok figyelmeztetése, valamint az egyéni utazói múlt ellenőrzése, ami az elsődleges kockázatelemzés alapvető részét képezi.

A határregisztrációs rendszer bevezetésének célja a határellenőrzés megerősítése, az illegális bevándorlás megelőzése és a migrációs áramlások kezelésének, különösen az olyan személyek azonosításának elősegítése, akik nem, vagy már nem teljesítik a tagállamok területén való tartózkodás időtartamára vonatkozó feltételeket, valamint a harmadik országbeli állampolgárok be- és kilépéseire vonatkozó statisztikák gyűjtése, elemzése. Ugyancsak célként fogalmazza meg a dokumentum a határőrizeti, vízum- és bevándorlási hatóságok közötti együttműködés és konzultáció megteremtését annak révén, hogy a tagállamok hozzáférést biztosítanak a harmadik országok állampolgárainak a külső határokon történő be- és kilépésére vonatkozó információkhoz, és elősegítik az ezzel kapcsolatos döntések meghozatalát.

A rendszer és a rendelet a tagállamok területén való rövid távú tartózkodás céljából beutazó, a Schengeni határellenőrzési kódex értelmében határellenőrzés alá tartozó harmadik országbeli állampolgárokat érintené, a tagállamok külső határainak átlépésekor, tehát nem alkalmazandó az uniós polgárok családtagjaira és a tartózkodási kártyával rendelkező személyekre, valamint a Kódexben említett tartózkodási engedélyek birtokosaira, amennyiben tartózkodásukat nem korlátozták 180 naponként 90 napos időtartamra.

A határregisztrációs rendszert alfanumerikus és biometrikus (ujjlenyomatok) adatokat egyaránt tartalmazó, központosított rendszerként alakítják ki. A biometrikus adatok alkalmazására három éves átmeneti időszak urán kerülne sor, hogy a tagállamok kiigazíthassák a határátkelőhelyeken folytatott eljárásaikat és az utasforgalom kezelését. Lehetőség szerint tíz ujjlenyomatot kell majd rögzíteni a határregisztrációs rendszerben, hogy lehetővé tegyék a pontos ellenőrzést és személyazonosítást, továbbá garantálhassák az elegendő adatmennyiséget.

A rendeletjavaslat értelmében a határrendészeti hatóság – amennyiben ez a beutazást engedélyező határozat meghozatalakor nem történt meg – az előírt adatok (személyi, úti okmányra vonatkozó stb.) bevitelével létrehozza a vízum-birtokos és vízummentességet élvező harmadik országbeli állampolgárok egyéni aktáit. (Mivel a vízummentességet élvezőkről a VIS-ben nincsenek biometrikus adatok, tőlük ujjnyomatot is kell venni.⁷) Ezeket az aktákat a határrendészeti hatóság minden be- és kilépéskor az aktuális adatokkal frissíti.

A dokumentum ugyancsak javaslatot tesz az adatok módosításának, törlésének, a rendszer különféle célokból történő használatának (vízum-, regisztráltutas-programban való részvétel iránti kérelmek vizsgálata és elbírálása, a tagállamok területén végzett ellenőrzés, személyazonosítás) szabályozására (erre a továbbiakban még visszatérünk), valamint az adatkezelésre felhatalmazott illetékes (pl. határőrizeti, vízum- és bevándorlási) nemzeti hatóságok és ezek hatásköreinek, felelősségi körük kijelölésére. Meghatározza azokat az adatokat, amelyeket minden be- és kilépéskor, illetve a tartózkodási engedély meghosszabbításakor vagy visszavonásakor, egy személy kitoloncolásakor be kell vinni a regisztrációs rendszerbe, amelyek felhasználhatók a külső határokon való ellenőrzéskor.

⁶ Entry/ Exit System (EES)

⁷ [3] Ugyanott: 22. o.

A tervezet javasolja, hogy szinergia és a költséghatékonyság érdekében a határregisztrációs rendszert a regisztráltutas-rendszerrel egyidejűleg valósítsák meg. Azt is meghatározza, hogy az illetékes hatóságok a regisztráltutas-program kérelmek vizsgálata és az e kérelmekkel kapcsolatos határozatok céljából lekérdezhetik a határregisztrációs rendszert.

A TERVEZETT REGISZTRÁLTUTAS-PROGRAM⁸

A regisztráltutas-program a határregisztrációs rendszerrel együtt jelentősen javítani fogja a határigazgatást azáltal, hogy megerősíti az ellenőrzéseket, ugyanakkor felgyorsítja az EU-ba gyakran utazó, előzetes ellenőrzésnek alávetett nem uniós személyek határátkelését. Az európai parlamenti és tanácsi rendeletre irányuló javaslat meghatározza a regisztráltutas-programban való részvételre vonatkozó eljárásokat, feltételeket és a regisztrált utasok adatait tároló rendszer, a token-központi⁹ adatbázis célját, funkcióit és az ezekhez kapcsolódó feladatokat.

A javaslat megállapítja, hogy az uniós polgárok számára rendelkezésre álló, hatékonyan bizonyított automatizált határellenőrzést a harmadik országbeli állampolgárok számára is lehetővé kellene tenni a várakozási idő korlátozása, ugyanakkor a magas szintű biztonság megteremtése érdekében, de a regisztráltutas-programnak köszönhetően a határellenőrzés az automatizált és a manuális eljárás esetében egyaránt könnyebbé válik. Annak érdekében, hogy a harmadik országbeli állampolgárok nagy számban vegyenek részt a programban, lehetővé kell tenni, hogy regisztráltutas-program iránti kérelmüket bármely tagállam konzulátusán vagy bármely külső határátkelőhelyen benyújtsák. A kérelmeket a többszöri belépésre jogosító vízumok kiadására vonatkozókkal azonos kritériumok alapján kell elbírálni.

A regisztrációt kérelmező utas az előzetes ellenőrzés során benyújtja az igénylőlapot, az érvényes, az előző öt éven belül kiadott, géppel vagy elektronikus géppel olvasható úti okmányát (MRTD, eMRTD). Ez csatolva tartalmazza az előírt vízumot vagy pedig az előírt, géppel olvasható tartózkodási engedély vagy tartózkodási kártya kíséri, illetve az utas a regisztráltutas-programban való részvétel iránti kérelemmel egyidejűleg vízumot kérelmezhet. A regisztrációt végző tagállam előírhatja az utazás célját, a szállást, a vendéglátó személyét, az utazáshoz szükséges megfelelő anyagi fedezetet stb. igazoló dokumentumok benyújtását is. Az első kérelmezés alkalmával személyesen kell megjelenni, mert az utastól négylapos, digitálisan rögzített ujjlenyomatból álló biometrikus azonosítókat is vesznek. A kérelmet és a benyújtott adatokat elektronikus dossziében tárolják.

Az illetékes hatóságok elbírálják a kérelmet, megvizsgálják, hogy a kérelmező eleget tesz-e az 562/2006/EK rendelet 5. cikkének (1) bekezdésében meghatározott belépési feltételeknek, valamint, hogy esetében korábban megadták-e, meghosszabbították-e, elutasították-e vagy visszavonták-e a regisztráltutas-programban való részvételt. Az ellenőrzés-kor különös figyelmet kell fordítani annak megvizsgálására, hogy „a kérelmező nem jelent-e kockázatot az illegális bevándorlás vagy a tagállamok biztonsága tekintetében, továbbá hogy a kérelmezőnek szándékában áll-e az engedélyezett tartózkodási időn belül elhagyni a tagállamok területét.”¹⁰

A részvétel megadása esetén a határozatot hozó hatóság az erről szóló státuszinformációval és a megadó hatóság megjelölésével egészíti ki a kérelmi dossziét, az utas számára tokent bocsátanak ki géppel olvasható kártya formájában, amelybe a kérelem számával megegyező egyedi azonosítót vezetnek be. Először egy évre kell részvételt biztosítani a regisztráltutas-programban, ezt kérelem esetén két évvel, majd további két évvel új kérelem benyújtása nélkül meg lehet hosszabbítani azon utasok esetében, akik betartották a külső határ átlépésére és a schengeni területen való tartózkodásra vonatkozó szabályokat és rendelkezéseket. A rendeletjavaslat szerint a részvételt további eljárási követelmények

⁸ Registered Traveller Programme (RTP)

⁹ A regisztráltutas-program összefüggésében a token olyan fizikai eszköz, amelyet az engedélyezett felhasználónak adnak a célból, hogy elektronikusan igazolhassa a regisztráltutas-programban való részvételét. A token úgy működik, mint egy valamihez hozzáférést biztosító elektronikus kulcs..

¹⁰ [4] Ugyanott: 23. o.

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

DR. VARGA János – BORSZÉKI Judit

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

nélkül kell megadni a legalább egy évig érvényes többszöri belépésre jogosító vízummal vagy „D” vízummal rendelkező személyek és az uniós polgárok családtagjai számára.

A külső határra való érkezéskor és távozáskor a tokent, az úti okmányt (és adott esetben a vízümbélyeg számát), valamint az utasok ujjlenyomatait a határon automatizált rendszer esetén kapu olvassa le, hagyományos bonyolítás esetén pedig határőr ellenőrzi, azonban már nem kell további kérdéseket feltennie, mert az utast nem szükséges alapos ellenőrzésnek alávetni, így az eljárás gyorsabb. „Az ellenőrzés csak akkor lehetséges, ha a token és az ujjlenyomatokat egyidejűleg ténylegesen bemutatják. Az automatizált és manuális határellenőrzési eljárás során a megadott részvétel ellenőrzését a központi adatbázisban tárolt alfanumerikus adatokkal összevetve kell végezni a tokenek határokon történő tényleges felmutatásával. A személyazonosság és a megadott részvétel ellenőrzésének mindössze a találatra vagy annak hiányára vonatkozó eredményt kell adni az ellenőrzési ponton határellenőrzést végző határőrök számára.”¹¹

A tagállamok dönthetnek arról, hogy kívánnak-e automatizált határellenőrzést alkalmazni és telepíteni külső határátkelőhelyeiken. A dokumentum szerint minden tagállamnak fel kellene mérnie minden egyes határátkelőhely esetében, hogy az automatizált határellenőrzés megnövelné-e a határátkelőhely átbocsátó képességét, és így újabb erőforrást biztosítana-e a tagállamok számára a növekvő utasforgalom igazgatásához. Azonban az automatizált határellenőrzési létesítmények alkalmazásától függetlenül a regisztráltutas-programban részt vevő harmadik országbeli állampolgárok számára a határátkelést valamennyi külső határátkelőhelyen meg kell könnyíteni.

A tervezet szerint mindkét rendszer fejlesztési és üzemeltetési igazgatási feladatainak ellátására A szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség nagyméretű IT-rendszereinek üzemeltetési igazgatását végző ügynökség (eu-LISA) kap megbízást. A tagállamok éves statisztikákat állítanak össze a regisztráltutas-programról, amelyeket ez az ügynökség összegez, majd közzétesz.

Mivel a határregisztrációs rendszer és a közös regisztráltutas-program létrehozását valamint az adatok tárolására vonatkozó közös kötelezettségeket, feltételeket és eljárásokat a tagállamok önmagukban nem képesek kielégítően megvalósítani, az intézkedés nagyságrendjéből adódóan, az Európai Unióról szóló szerződés 5. cikkében megállapított szubszidiaritás elvével összhangban ez uniós szinten jobban megvalósítható.

Mindkét rendszer és a hozzájuk kapcsolódó adatbázisok a központi adatbázisból, a minden egyes tagállamban kialakítandó nemzeti rendszerből, az ennek részét képező nemzeti hozzáférési pontokból, az ezek közötti kommunikációs infrastruktúrából áll majd, valamint a regisztráltutas-rendszerhez közös műszaki előírásokon alapuló tokenek is tartoznak.

JOG- ÉS ADATVÉDELEM

A személyes, különösen a biometrikus adatok felvétele és használata a migrációval kapcsolatos eljárásokban mindig is érzékeny terület volt. Bár a VIS-ben jelenleg is rögzítik a vízümbirtokosok biometrikus adatait is, az Európai Parlament Európai Zöld Pártja például határozottan ellenzi az intelligens határellenőrzés bevezetését. Nyilatkozataikban a koncepcióhoz olyan kifejezéseket kapcsolnak, mint „a Nagy Testvér megfigyelőrendszere”, „e-erőd” stb., továbbá aggályosnak tartják nagy mennyiségű személyi adat tárolását, és úgy vélik, mindez nem indokolt, mert az eddigi hasonló intézkedések nem hozták meg a kívánt biztonsági és bűnüldözési eredményeket.¹² 2011. július 7-én a Bizottság migrációról szóló közleményére vonatkozó véleményében az európai adatvédelmi biztos hangsúlyozta, hogy meg kell vizsgálni a jelenlegi rendszerek alkalmazását, és különösen a határregisztrációs rendszer szükségességét kell igazolni.¹³

¹¹ [4] Ugyanott: 15. o.

¹² EU 'smart borders' program could lead to Big Brother surveillance, says leading politician.

<http://news.idg.no/cw/art.cfm?id=539A3D3C-902E-B605-FEC4B11692EC5328>

¹³ [2] Ugyanott: 2. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. VARGA János – BORSZÉKI Judit

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Nem meglepő tehát, hogy az előzőekben összefoglalt mindkét dokumentum kiemelkedő hangsúlyt fektet a személyes adatok és az emberi jogok, az adatalanyok jogainak védelmére, az adatgyűjtés, adatmegőrzés indoklására:

„E rendelet tiszteletben tartja a különösen az Európai Unió Alapjogi Chartája által elismert alapvető jogokat és elveket, nevezetesen a személyes adatok védelmét (8. cikk) és a hatékony jogorvoslathoz való jogot (51. cikk), és az említett jogokkal és elvekkel összhangban kell alkalmazni.”¹⁴

„E rendelet alkalmazásának eredményes figyelemmel kíséréséhez rendszeres időközönkénti értékelésre van szükség. A rendszerben tárolt adatokhoz bűnüldözési célokból, ill. harmadik országok számára biztosított hozzáférés feltételei, továbbá a különböző adatmegőrzési időszakok tekintetében további értékelést kell végezni annak megállapítása céljából, hogy a rendszer hozzájárulhat-e a terrorista bűncselekmények és az egyéb súlyos bűncselekmények elleni küzdelemhez, és amennyiben igen, hogyan valósíthatja meg ezt a leghatékonyabban. Tekintettel a határregisztrációs rendszerben tárolt nagyszámú személyes adatra, valamint arra, hogy maradéktalanul tiszteletben kell tartani azon személyek magánéletét, akiknek a személyes adatait feldolgozzák a rendszerben, az említett értékelést a működés megkezdése után két évvel kell elvégezni, és figyelembe kell venni a VIS végrehajtásának eredményeit.”¹⁵

A határregisztrációs rendszerről szóló rendelettervezet külön megindokolja az ujjlenyomat vétel szükségességét. Kifejti, hogy a határellenőrzés megerősítését, az illegális bevándorlás megelőzését és a migrációs áramlások kezelését úgy lehet megoldani, ha a tagállamok területén elfogott, úti okmányokkal vagy más személyazonosító eszközzel nem rendelkező túltartózkodó migránsokat a biometrikus adatok alapján azonosítják, valamint a bona fide utasok be- és kilépési adatai között is megbízhatóbb így a megfeleltetés.

A regisztráltutas-rendszerről szóló rendeletjavaslat a 19. cikkben a kérelmek elbírálásával foglalkozó személyzet magatartásával kapcsolatban előírja, hogy a kérelmezőket udvarias bánásmódban kell részesíteni, az illetékes hatóságoknak feladatuk ellátása során tiszteletben kell tartaniuk az emberi méltóságot, és nem alkalmazhatnak a kérelmezőkkel vagy regisztrált utasokkal szemben megkülönböztetést nemük, faji vagy etnikai származásuk, vallásuk vagy meggyőződésük, fogyatékoságuk, koruk vagy szexuális irányultságuk alapján.

Mindkét rendelettervezet több fejezetet szentel az adatbiztonságnak és az adatvédelemnek, az adatokhoz való hozzáférés, azok közlése szigorú szabályozásának. A regisztráltutas-programban az alfanumerikus és biometrikus adatokat szigorúan külön kell tárolni, azok csak az egyedi azonosítóval kapcsolhatók össze. A javaslatok többször hivatkoznak az 1995. október 24-i 95/46/EK irányelvre és a 2000. december 18-i 45/2001/EK rendeletre, a személyes adatok feldolgozásakor amelyeket alkalmazni kell, továbbá hangsúlyozzák, hogy a felügyelő hatóságoknak aktívan együtt kell működniük az európai adatvédelmi biztossal a bevezetendő rendszerek koordinált ellenőrzése érdekében.

A rendszerek adataihoz hozzáféréssel kizárólag a tagállamok rendeletileg meghatározott, illetékes hatóságai rendelkezhetnek, csak a feladataik elvégzéséhez szükséges mértékre korlátozva, a rendeletek által kitűzött célkitűzésekkel arányosan. A határregisztrációs rendszer adatainak lekérdezésére vonatkozó szabályozást már említettük. Ezzel kapcsolatban azonban kiemelendő, hogy ujjlenyomatadatok alapján az illetékes hatóságok kizárólag a tagállamok területére történő beutazás, tartózkodás és letelepedés feltételeit esetlegesen nem, vagy már nem teljesítő személyek személyazonosságának megállapítása céljából végezhetnek keresést, és csak akkor tekinthetnek be az egyéni aktába és az ahhoz kapcsolódó határregisztrációs adatokba, ha ez azt mutatja, hogy az adott személyekre vonatkozóan van rögzített adat a határregisztrációs rendszerben.

A regisztráltutas-program központi adatbázisában az illetékes hatóságok csak a kérelmek megvizsgálása, az elvezetett vagy ellopott tokenekből eredő problémák esetén, az adatok lekérdezése céljából végezhetnek keresést, és a kérelmi dossziéhoz csak akkor férhetnek hozzá, ha a személyi adatokkal történő keresés találatot jelzett az adatbázis-

¹⁴ [4] Ugyanott: 8. o.

¹⁵ [3] Ugyanott: 14. o.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. VARGA János – BORSZÉKI Judit

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

ban. Biometrikus adatokkal a központi adatbázis különálló részében csak akkor végezhetnek keresést, ha a regisztrált utas egyidejűleg mutatja fel a token-t és az ujjlenyomatokat. Az illetékes hatóság a token nélkül, egyedül a biometrikus adatok alapján csak a kérelmek elbírálása, a regisztrált utas-programban való részvétel visszavonásával kapcsolatos döntés, ill. elvesztett vagy ellopott token esetében végezhet keresést a központi adatbázis biometrikus adatokat tartalmazó, különálló részében. Az adatokat ezen kívül csak a már említett határforgalom-ellenőrzés során, valamint jelentési vagy statisztikai célokból (csak bizonyos adatokhoz való hozzáféréssel) a személyazonosság megállapítása nélkül használhatják fel.

A rendszerekbe bevitt adatok megőrzését illetően a határregisztrációs adatokat maximum 181 napig (az utolsó kilépési adat után legfeljebb 91 napig), illetve, ha az engedélyezett tartózkodási idő lejárat dátumát követően nem rögzítik a kilépést, az adatokat az engedélyezett tartózkodás utolsó napját követő legfeljebb öt évig őrzik meg. A regisztrált utas-rendszer kérelmi dosszióját és az adatokat maximum öt évig kell tárolni, mivel öt éven keresztül (egy év érvényesség + két alkalommal két év hosszabbítás) új kérelem benyújtása nélkül biztosított a részvétel a programban, így a korábbi kérelemmel felvett adatokat és ujjlenyomatokat is újra lehet használni. Ez összhangban lenne a többszörös belépésre jogosító vízumok (maximum öt évre történő) kiadásával azon utazók számára, akiknek az adatait a VIS-ben öt éven át tárolják.

VÁLTOZÁSOK A SCHENGENI HATÁR-ELLENŐRZÉSI KÓDEXBEN

Az előbbieken összefoglalt két rendelettervezet megvalósulása a külső határokon való átléptetés gyakorlatában jelentős változásokat fog előidézni, ezért a Schengeni határ-ellenőrzési kódex létrehozásáról szóló, 2006. március 15-i 562/2006/EK európai parlamenti és tanácsi rendeletet is összhangba kell hozni velük. A határregisztrációs rendszer és a regisztrált utas program végrehajtása miatt szükséges változtatásokat foglalja össze az 562/2006/EK rendelet módosításáról szóló rendeletjavaslat. [5] A főbb módosítások a következők:

Az 562/2006/EK rendelet 2. cikkében a meghatározásokat ki kell egészíteni olyan új fogalmakkal, mint *határregisztrációs rendszer*, *regisztrált utas-program*, *regisztrált utazó*, *automatizált határellenőrzés*. A dokumentum szerint egy új, 5a. cikket kell beilleszteni, amely tartalmazza a schengeni térségbe belépő harmadik országbeli állampolgárok határregisztrációs rendszerben való nyilvántartásának kötelezettségét, valamint meghatározza a vonatkozó kivételeket. A 7. cikket (A személyek ellenőrzése a határátkelőhelyeken) javasolja kiegészíteni az elektronikus adathordozókon tárolt adatok hitelessége megállapításának kötelezettségével. Értelemszerűen módosulnának a regisztrált utasok alapos ellenőrzésének bizonyos részletei, illetve rögzíteni kell, hogy kilépéskor a határregisztrációs rendszer alapján történik annak megállapítása, hogy a harmadik országbeli állampolgár nem lépte-e már túl a tagállamokban engedélyezett tartózkodás maximális időtartamát. Egy új, (8) bekezdés előírná a határőrök számára, hogy kérelemre tájékoztatniuk kell a harmadik országbeli állampolgárokat arról, hogy határregisztrációs rendszer és adott esetben a vízuminformációs-rendszer szerint még maximum hány napig tartózkodhatnak a schengeni térségben. Ugyancsak egy új, (7a) cikk foglalkozna a regisztrált utazók ellenőrzésével a határátkelőhelyeken és az automatizált módszerek használatával a határforgalom-ellenőrzés céljából.

VÁLTOZÁSOK A HATÁRFORGALOM-ELLENŐRZÉSBEN

Az 562/2006/EK európai parlamenti és tanácsi rendeletet módosító javaslat úgy tekinti, hogy a regisztrációs rendszerek bevezetésének eredményeképp az úti okmányok bélyegzését teljes mértékben felváltják majd az elektronikus rendszerek és a nyilvántartási rendszerekbe bevitt adatok, ezért ilyen értelemben módosítaná, illetve egészítené ki mindazokat a cikkeket, amelyek a jelenlegi lebélyegzési gyakorlatot említik. (Kiemelendők a jelenlegi 7. és 11. cikket érintő változtatások, és a dokumentum törölné például a 10. cikket, valamint a IV. és VIII. mellékletet.) Ez azonban elgondolkodtató,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. VARGA János – BORSZÉKI Judit

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

hiszen véleményünk szerint számos érv szól az ellen, hogy az úti okmányok bélyegzése a rendeletek életbelépésének napján hirtelen megszűnjön. Ez nem csak a határforgalom-ellenőrzés módszertanában hozna gyökeres változásokat, hanem a mélységi idegenrendészeti ellenőrzésben, valamint a harmadik országok állampolgáraival kapcsolatos egyéb igazgatási tevékenységekben is. A legszembetűnőbb kérdés az, hogy a határátléptető bélyegzőlenyomat hiányában hogyan lenne megállapítható a harmadik országok állampolgárai schengeni térségben való tartózkodásának jogszerűsége? Ez utóbbi problémára megoldás lehetne (és a vonatkozó rendeletjavaslatban a rendszer műszaki architektúráját leíró cikk értelmében megvalósítható is lenne), ha a SIS-hez hasonlóan a határregisztrációs rendszer is bárhol – a mélységi területeken pl. telefonos kapcsolaton keresztül – lekérdezhető lenne. A schengeni határokat e-útlevelel átlépők esetében az az elvi lehetőség is kínálkozik, hogy a határrendészeti hatóság a határátlépés adatait digitálisan bejegyzzi az e-útlevelebe beépített mikrochipbe.

Mind az uniós határregisztrációs rendszer, mind a regisztráltutas-program a legkorszerűbb tudományos eredményeken alapul. A biztonság és a szabadság feszültségterületén való alkalmazás során azonban fontos, hogy körültekintő gondossággal illesszük ezeket a speciális igazgatási, szakmai technológiai folyamatokba. Azt mindenképpen el kell kerülni, hogy a határforgalom-ellenőrzés összes eljárása túlságosan függjön az elektronikai rendszerektől, amelyek működési zavarai esetleg súlyos következményekkel járnának. Az alkalmazásig hátralévő időben tehát még bőven vannak megoldandó problémák. Ezek jellege arra is utal, hogy a javaslatok megalkotása után még több szakterület további együttműködése, közös munkája fogja eredményezni e rendszerek gyakorlati megvalósulását.

Érdemes talán arra is kitérnünk, hogy az ismertetett rendszerek bevezetésével hogyan változik meg a határőrök és a külföldiek közötti (idegen nyelvű) kommunikáció. (A Schengeni Katalógus ajánlásai szerint a határőröknek tudniuk kell idegen nyelveken kommunikálni, és ösztönözni kell őket arra, hogy megismerjék a szomszédos és a származási országok nyelvét, ill. az utasforgalom összetételétől függően egyéb más nyelveket is megtanuljanak.) Az előzőekben említettek szerint a megvalósuló regisztráltutas-program egyrészt azt fogja eredményezni, hogy az utasok és a hatóságok között megnő az írásbeli kommunikáció aránya, amelynek nyelve lehet az érintett tagállam (valamelyik) hivatalos nyelve, a harmadik ország vagy a kérelem benyújtásának helye szerinti ország (valamelyik) hivatalos nyelve, és adott esetben a szomszédos harmadik országok (valamelyik) hivatalos nyelve (az igénylőlapot ezeken a nyelveken kell elérhetővé tenni), ez azonban csak részben fogja érinteni a határellenőrzéssel foglalkozó szervezeteket. Várhatóan mindkét rendelet alkalmazásának nyomán fokozódik az illetékes hatóságok (ezen belül különösen a határellenőrzést végző szervezetek) közötti együttműködés, és ezzel együtt főleg az elektronikus úton folyó hivatalos angol, kisebb részben – például kétoldalú együttműködések esetén – esetleg más nyelvű kommunikáció. A határátlépések alkalmával a harmadik országbeli állampolgárokat érintő alapos ellenőrzéskor lezajló kikérdezés, az utas tartózkodásának céljára, a megfelelő anyagi fedezet meglétére, útvonalra stb. vonatkozó szóbeli kommunikáció jelentős része gyakorlatilag a határátkelőhelyről átkerül oda, ahol az utas a programban való részvételt kérelmezi, és ott ez a meghallgatás részét fogja képezni.

Ne feledjük azonban, hogy nagyszámú utascsoportok nem lesznek jogosultak a regisztráltutas-programban való részvétellel, és őket továbbra is alapos ellenőrzésnek kell alávetni. Az automatizált határátléptetés sem lesz kizárólagos. Egyet kell értenünk Vas Gizella gondolataival [6], miszerint egyrészt a rendszerek működési zavarai esetén szükség lesz a határőrök beavatkozására, másrészt az utasok gyanúra okot adó viselkedését, szóbeli megnyilvánulásait, ruházatát, tárgyait csak a határforgalom-ellenőrzésben tapasztalt szakember képes kiszűrni, ezek alapján kockázatelemzést végezni. A tapasztalatok szerint még az alacsony kockázatú utaskategóriák csoportjaiban is megbújhatnak illegális migránsok, így a regisztráltutas-programban való részvétellel kedvezményekhez jutó utasokat is célszerű lesz szűrőpróbaszerűen ellenőrizni. Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy bár az elektronikus rendszerek szerepe az adatok tárolásában, összekapcsolásában, a hatékonyabb személyazonosításban vitathatatlan, a határforgalom-ellenőrzésben foglalkoztatott állomány ismereteire és szakértelmére, képességeire az itt tárgyalt rendszerek bevezetése után is a jelenlegi mértékben lesz szükség.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

DR. VARGA János – BORSZÉKI Judit

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Az új, korszerű rendszerek, a harmadik és tranzitországokban végzett előszűrések minden bizonnyal hozzá fognak járulni a határforgalom hatékonyabb ellenőrzéséhez, a biztonsági szint növeléséhez, a jogellenes határátlépések megelőzéséhez és csökkentéséhez. Fontos adatokat szolgáltatnak majd arról, hogy egy adott ország állampolgárai fokozott kockázatot jelentenek-e a tartózkodási idő túllépésének problémája vagy más tényezők szempontjából, ezzel hírszerzési információkat bocsátanak az illetékes hatóságok rendelkezésére, hozzájárulnak a profilok és kockázati mutatók meghatározásához. Az adatok bevitele és lekérdezése, a hatékony információcsere az adatok kezelésére kijelölt (határőrizeti, vízum- és bevándorlási) hatóságok fokozott nemzeti szintű és nemzetközi együttműködését feltételezi, beleértve a származási és tranzitországok hatóságait is. Az említett rendszerek működése természetesen magában foglalja a szolidaritás és tehermegosztás elvét: az ellenőrzésnek ki kell terjednie minden illegális cselekményre, azokra is, amelyek a helyi biztonságot nem érintik. A hatékonyabbá váló határellenőrzés nem csak az ellenőrzést végző tagállamok, hanem a többi schengeni állam számára is fokozottabb biztonságot jelent.

A jogi szövegek elfogadása és a szükséges feltételek kialakítása után az intelligens határellenőrzés szabályai várhatóan 2017-ben vagy 2018-ban lépnek életbe. Az *okos határok* kifejezésről pedig egy idő múlva remélhetőleg az jut majd eszünkbe, hogy az elektronikai rendszereket ésszerű korlátok között használják a határigazgatásban is, ahol a helyes egyensúly érvényesül az ember munkáját segítő berendezések, virtuális rendszerek és a humán képességek alkalmazása között.

Kulcsszavak: határregisztrációs rendszer, regisztráltutas-program, Schengeni határ-ellenőrzési kódex, automatizált határellenőrzés, biometrikus adatok

Keywords: Entry/ Exit System (EES), Registered Traveller Programme (RTP), Schengen Borders Code, automated border control, biometric data

FELHASZNÁLT IRODALOM

[1] Az Európai Unió belső biztonsági stratégiája. -Luxembourg: Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2010. -p. 27.

http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC3010313HUC.pdf.

[¹] A BIZOTTSÁG közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak: Intelligens határellenőrzés - választási lehetőségek és a követendő út COM(2011) 680 végleges. [http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=625567:cs&lang=hu&list=625567:cs,&pos=1&page=1&nbl=1&pgs=10&hwords=&checktexte=checkbox&visu=#texte)

[lex.europa.eu/Notice.do?val=625567:cs&lang=hu&list=625567:cs,&pos=1&page=1&nbl=1&pgs=10&hwords=&checktexte=checkbox&visu=#texte](http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=625567:cs&lang=hu&list=625567:cs,&pos=1&page=1&nbl=1&pgs=10&hwords=&checktexte=checkbox&visu=#texte)

[¹] Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete AZ Európai Unió tagállamainak külső határait átlépő harmadik országbeli állampolgárok be- és kilépési adatainak rögzítésére szolgáló határregisztrációs rendszer létrehozásáról COM(2013) 95 végleges.

[http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=711309:cs&lang=hu&list=711322:cs,711189:cs,711235:cs,711309:cs,&pos=4&page=1&nbl=4&pgs=10&hwords=ec~fc~gc~dc~sc~&checktexte=checkbox&visu=#texte)

[lex.europa.eu/Notice.do?val=711309:cs&lang=hu&list=711322:cs,711189:cs,711235:cs,711309:cs,&pos=4&page=1&nbl=4&pgs=10&hwords=ec~fc~gc~dc~sc~&checktexte=checkbox&visu=#texte](http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=711309:cs&lang=hu&list=711322:cs,711189:cs,711235:cs,711309:cs,&pos=4&page=1&nbl=4&pgs=10&hwords=ec~fc~gc~dc~sc~&checktexte=checkbox&visu=#texte)

[¹] Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a regisztráltutas-program létrehozásáról COM(2013) 97 végleges. [http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=711189:cs&lang=hu&list=711322:cs,711189:cs,711235:cs,711309:cs,&pos=2&page=1&nbl=4&pgs=10&hwords=ec~fc~gc~dc~sc~&checktexte=checkbox&visu=#texte)
[lex.europa.eu/Notice.do?val=711189:cs&lang=hu&list=711322:cs,711189:cs,711235:cs,711309:cs,&pos=2&page=1&nbl=4&pgs=10&hwords=ec~fc~gc~dc~sc~&checktexte=checkbox&visu=#texte](http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=711189:cs&lang=hu&list=711322:cs,711189:cs,711235:cs,711309:cs,&pos=2&page=1&nbl=4&pgs=10&hwords=ec~fc~gc~dc~sc~&checktexte=checkbox&visu=#texte)

[¹] Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a határregisztrációs rendszer és a regisztrált-utas program tekintetében az 562/2006/EK rendelet módosításáról COM(2013) 96 végleges [http://eur-](http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=711189:cs&lang=hu&list=711322:cs,711189:cs,711235:cs,711309:cs,&pos=2&page=1&nbl=4&pgs=10&hwords=ec~fc~gc~dc~sc~&checktexte=checkbox&visu=#texte)

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

DR. VARGA János – BORSZÉKI Judit

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

lex.europa.eu/Notice.do?val=711235:cs&lang=hu&list=711322:cs,711189:cs,711235:cs,711309:cs,&pos=3&page=1&nbl=4&pgs=10&h
words=ec~fc~gc~dc~sc~&checktexte=checkbox&visu=#texte

[¹] VAS Gizella: *A határrendészeti tevékenység a schengeni elvekre épülő európai modellben*. In. GAÁL Gyula, HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *A modernkori magyar határrendészet száztiz éve*. –Bp.: A Magyar Rendészettudományi Társaság Határrendészeti Tagozata, 2013. -ISBN 978 963 08 6212 7 -pp. 155-157.

A KÜLFÖLDI MISSZIÓK PSZICHÉS KOCKÁZATAI

THE MENTAL HAZARDS OF FOREIGN MISSIONS

A nemzetközi békefenntartó missziók során a katona számára egy idegen országban végzett szolgálat mindig nagy kihívást jelent mind mentálisan, mind fizikálisan egyaránt. Az eltérő kultúrából, környezetből érkezők együttműködése sosem problémamentes, éppen a kulturális különbségek, a közös nyelv hiánya miatt. A folyamatos koncentrációt befolyásolhatja az elvégzett munka típusa (lövész, felderítő, logisztikus, stb.), az eltérő környezet, lelki állapot, hang- és képhatások, a megszokott komfort hiánya, az ellenséges erővel való fegyveres összetűzés, vagy egy katonatárs elvesztésének látványa is. Jelen munkámban szeretném bemutatni, hogy milyen hatások befolyásolják egy katona mindennapi életét egy nemzetközi békefenntartó misszió során. Sajnálatos módon, több külföldi példa mutatja, hogy azok a katonák, akik nem kaptak megfelelő szakmai támogatást a felkészítés során, a missziós területen, vagy azt követően, akkor több esetben is előfordult, hogy a felgyült stressz hatására saját magukban is kárt tesznek a sokat megélt katonák. Jelen tanulmányomat gondolatébresztőnek szánom, amely bemutatja a kedves olvasónak a missziós munkavégzés pszichológiai hatásait.

During the international peacekeeping service in a foreign country for the soldier it is always a great challenge both mentally and physically. The cooperation of persons coming from different cultures, environments is never unproblematic, exactly because of the cultural differences, lack of a common language. The continuous concentration can be affected by the type of work (infantry, reconnaissance, logistic, etc), the different environment, the state of mind, sound and visual effects, the lack of family convenience, armed conflict with the enemy forces, or also the sight of losing a soldier companion. In my current work I would like to present you which effects can affect the daily life of a soldier during an international peace-keeping mission. Unfortunately, several international examples show that those soldiers who did not receive appropriate professional support during the preparation, on mission field, or after that, it reportedly happened in many cases that due to the accumulated stress, the well experienced soldiers hurt themselves. I devote my current study as thought provoking, which presents the psychological effects of the missionary work to the dear reader.

A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állománya a Magyar Köztársaság alkotmányából és a NATO-ban vállalt kötelezettségéből eredően gyakran kerülhet olyan helyzetbe, amikor fokozott pszichés megterhelésnek van kitéve. A békefenntartó műveletekben való részvétel olyan speciális feladatot jelent, amely eltér az itthon végzett munkától.¹ A nemzetközi békefenntartó misszió megkezdése előtt a kijelölt állomány egy hosszú és komplex felkészítésen vesz részt, ahol a saját feladatainak begyakorlásán túl, pszichológiai és kulturális-társadalmi ismeretekkel is felvértezik. Azonban minél szélsőségesebb az éghajlati, a technikai, a kulturális és társadalmi különbség a sajátunktól, annál gyorsabban alakulhat ki bennünk az a kellemetlen érzés, amely a kulturális sokk kialakulásáért felelős.

¹ <http://www.bocskaidandar.hu/missziós-hirek/prt/58-rovatok/318-a-harcteri-stressz?start=1> letöltés ideje: 2013.12.16

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SZTANKAI Krisztián

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

Kalvero Oberg definíciója szerint a kulturális sokk nem más, mint egy „olyan foglalkozási betegség, amely akkor lép föl, ha valaki(k) hirtelen külföldi kiküldetésbe kerül(nek), [...] amelyet az a feszültség idéz elő, amelyet a társas interakcióban megszokott jelek és jelzések elvesztése okoz.[1]

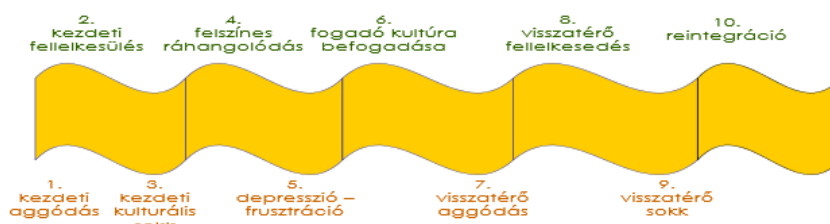
Magát a kifejezést Kalvero Oberg 1955-ben publikálta, amikor Brazíliában egy amerikai csoportot figyelt meg, miközben azok egy mezőgazdasági és egészségügyi munkát végeztek. Oberg azt vizsgálta, hogy ez az idegen környezetben kutató csoport hogyan viszonyul a helyi kultúrához.² Megállapította, hogy az eltérő kultúra olyan hatással van magára az „idegenre,” hogy azok mély érzelmeket váltanak ki belőlük, amely kihatással van viselkedésére és gondolkodására. Zavarodottság a nem várt viselkedési formák miatt, meglepődöttség vagy felháborodottság, elveszettség érzése, mivel kiszakadnak a megszokott környezetből, az ismert kulturális minták közül, kizárótlanság vagy el nem fogadás az új kultúra tagjai részéről, önbecsülés elvesztése, tehetetlenség érzése, mivel nem tudja befolyásolni a környezetet, valamint erős kétségek megjelenése, mikor az eddig elfogadott értékek megkérdőjeleződnek.[2]

A kulturális sokkot tehát nevezhetjük egy társadalmi és kulturális jeleket és kapcsolatokat veszített eseménysorozatnak, amely hatása mentális változásokat generál az egyénben. Ezek a változások persze egyén függők, hiszen mindenki másképp reagál egy váratlan eseményre.

A sokkot kiváltó okok lehetnek:[3]

- az információ túlterheltség;
- a nyelvi akadály;
- a generációs különbség;
- a technológiai szakadék;
- a kölcsönös függőség érzet;
- a végtelen regresszió (honvágy);
- az unalom (munkafüggőség).

Rhinesmith, S. 1985 modellje (1. ábra) tíz kulturális sokk-szakaszt különböztet meg, ebből az első nyolc vonatkozik az új környezetbe való beilleszkedésre, míg az utolsó kettő a visszatérésre.³

1. ábra: Rhinesmith, S. modellje [1985]

Egy turista a külföldi tartózkodása idején más jellegű kapcsolatot ápol az idegen kultúrával, mint egy katona a békefenntartás ideje alatt hat hónapig. A katona a missziós időszaka alatt napi kapcsolatba kerül a helyi lakosokkal és sokszor szembesül a lokális problémákkal. A missziós felkészítések során megtartott kulturális és pszichológiai tréningek

² http://hu.wikipedia.org/wiki/Kultur%C3%A1lis_sokk letöltés ideje: 2013.12.16

³ Dr. Rudnák Ildikó PhD értekezése: A multikulturális környezet kihívásai a magyarországi nagyvállalatok vezetői körében. https://szie.hu/file/tt/archivum/Rudnak_Ildiko_ertekezes.pdf letöltés ideje: 2014.01.24.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SZTANKAI Krisztián

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

nem tudják kellőképp felkészíteni a kimenő állományt, hogy hogyan is reagáljon egyes szituációkban, továbbá a pszichológiai felkészítés ideje és a kiutazási idő között több hónap is eltelik, így a megtanultak sokszor elfelejtődnek. A kulturális sokk tapasztalatom szerint akkor érezhető először, mikor leszállunk a repülőgépről, és ha Afganisztánról beszélünk, akkor egy igen szélsőséges időjárással teli, színtelen, szagos miliő fogad minket. Ez a megszokott környezettől teljesen eltérő ország nagy benyomást tesz az emberre, főképp az előtte álló munka tudatában. Tapasztalataim szerint és sok missziós társammal való beszélgetést követően arra a megállapításra jutottam, hogy négy hónap után érkezik el az az állapot egy tartós missziós szolgálat idején, amikor mentálisan kimerülünk és nincs az a program, amely képes lenne feltölteni a katonát. A négy hónap elteltével látványosan romlik a katonák hozzáállása, munkaképessége. A sok stressz és nélkülözés – legfőképp a családé és a barátoké – teszi nehezzé a külföldi feladat végrehajtást. A technikai feltételek nem léte, vagy csak korlátozott megléte és ezáltal a kommunikáció az otthoniakkal a legbosszantóbb dolog egy misszióban. Az empátia fontossága, a sztereotípiák leküzdése mind nagyon fontos része a katonai missziók felkészítésében és a missziós időszak folyamán. Ha valaki képtelen elfogadni az eltérő társadalmi-kulturális különbségeket, annak mentális állapota tapasztalataim során fokozatosan romlik, így szemmel láthatóak a kulturális sokk jelei.

Szolgáltam Koszovóban és Afganisztánban, és találkoztam olyan katonákkal, akik annyira kimerültek és a határán voltak tűrőképességüknek 3-4 hónap után, hogy egy kis semmiség miatt is hatalmas felfordulást okoztak maguk körül. Természetesen az ember a missziót megelőzően elfogadja, tolerálja a különbségeket, fel is készül rá, de bizonyos idő elteltével, ahogy telnek a napok és a problémák is halmozódnak, úgy válik az ember egyre türelmetlenebbé és jelentkeznek nála a kulturális sokk jelei. A folyamatos hiány a megszokott dolgoktól olyannyira befolyásolja az embert érzelmi-
leg, hogy azzal foglalkozni kell. Ennek vannak jelei, melyet a raj-, a szakasz vagy akár a századparancsnoknak is látnia kell, hiszen ezek az egyén teljesítményében és társas kapcsolataiban is meglátszódnak. Ezek mind jelei lehetnek egy később sokkal nagyobb problémának.

Azonban egy katonának nem csak a kulturális sokk jeleivel kell szembenéznie a missziós területen, vagy haza érkezésüket követően. Azok a kollégáim, akik harcoló alakulattól érkeznek a hadműveleti környezetbe és folyamatos a készség és a bevetések száma is magas, ott egy sokkal súlyosabb mentális betegség ütheti fel a fejét. Egy hirtelen bekövetkezett, nem várt eseményre adott normális reakciónak nevezik és szinte mindenki átesik rajta. Vannak, aki könnyebben, vannak, akik nehezebben tudják feldolgozni, de tény, hogy foglalkozni kell a problémával és tudni kell felismerni azt. Ez pedig a poszttraumatikus stressz.

POSZTTTRAUMATIKUS STRESSZ (PTSD)

A poszttraumás stressz-zavar (Post Traumatic Stress Disorder – PTSD) olyan pszichikai sérülések megjelölésére szolgál, amelyek az átélt trauma után, egy bizonyos idő elteltével jelennek meg. A PTSD akut formája a traumatikus esemény után egy-három hónapon belül, krónikus formája három hónap eltelte után és késleltetett formája hat hónap után jelentkezik.⁴

Korábban elsősorban a háborúkat megjárt katonáknál diagnosztizálták. Ma már tudjuk, hogy egy közeli barát vagy családtag halála, vagy súlyos betegsége, válás, szexuális zaklatás vagy erőszak is kiválthatja a betegséget. Sőt a terrorcselekmények szemtanúi, természeti katasztrófák túlélői is a poszttraumás stressz tüneteit mutathatják. [Samuel Pepys](#) angol haditengerészeti tudósító az 1667-es londoni tűz után írt először a túlélőknél jelentkező PTSD-hez hasonló tünetekről. Később a [19. század](#) közepe felé Trimble írt vasúti balesetet elszenvedő egyénekről, akik különböző poszttraumás tüneteket produkáltak.⁵

⁴ Nagy Ákos t. szds. L. Margittai Andrea t. szds. - Az átélt traumák utáni pszichés zavarok, tünetek.

http://fovaros.katasztrofavedelem.hu/letoltes/document/document_37.pdf letöltés ideje: 2014.02.24.

⁵ <http://www.webbeteg.hu/cikkek/psziches/4316/poszttraumas-stressz-szindroma> letöltés ideje: 2013.12.16

A PTSD tüneteit három fő csoportba oszthatjuk:⁶

1. *A traumára való emlékezést serkentő tünetek:* Emléketörések: az emléketörések villanásszerű, képszerű, a traumatikus esemény egy-egy részletét magukba foglaló emlékek. Ezeket legtöbbször valami olyan inger váltja ki, ami a traumára emlékeztet (pl. illatok, szagok, hangok, arckifejezések, érzések, fizikai érzetek, vagy a traumatikus élményre emlékeztető szituáció), de nem föltétlenül (pl. rémálmokban vagy hallucinációk során, vagy spontán gondolati tartalmakként megjelenő emléketörések esetében). Az emléketörések különösen kínzóak lehetnek, mert kontrollálhatatlanok és sok túlélő úgy érzi, nincs hatalma a saját gondolatai felett, felkészületlenül, szinte a semmiből törnek rá ezek a képek, bevillanások:
 - rémálmok;
 - pánikrohamok;
 - kényszeres emlékezés;
 - depresszió.
2. *A traumára való emlékezés elkerülését szolgáló tünetek:*
 - a traumára emlékeztető helyzetek, szituációk, helyek, tevékenységek, stb. kerülése;
 - elszigetelődés (a társas kapcsolatokból való visszavonulás);
 - érzelemnélküliség (érzelmek hiánya; belső üresség, halottság érzése; érzelmi „zsibbadtság”);
 - alkohol-, drog- vagy gyógyszerfüggőség, a szerek használatának az érzelmi tompultság elérése a célja;
 - evészavarok;
 - önkárosító, önpusztító, önbüntető viselkedés;
 - disszociáció, ami leválasztást jelent. Disszociatív állapotban letompul az érzékelés, a személyt egyfajta zsibbadtság jellemzi, mintha nem lenne jelen a saját testében, kívülről látja önmagát. Traumás emlék esetén jellemző az emlék leválasztása az érzelmekről, illetve az érzelmek leválasztása az emlékekről. (Van, aki tudja mi történt vele, de nem érez semmit, vagy ha rosszul érzi magát, azt nem a történetekhez köti, és van, aki nagyon rosszul van, de nincsenek emlékei, vagy nem köti össze őket az érzelmi állapotával.)
3. *Testi tünetek:*
 - szívdobogásérzés, légzési nehézségek;
 - nyughatatlanság, alvásképtelenség;
 - fokozott éberség, hiperarousal;
 - koncentrációs nehézségek;
 - pszichoszomatikus fájdalom;
 - érzelemnélküliség, rigidség-érzés;
 - szexuális zavarok;
 - más testi érzetek, melyek a traumatikus eseményhez köthetők.

A *Veterans Health Administration (VHA)* szerint,⁷ a World Trade Center tornyainak támadása után meghirdetett terrorellenes küzdelemben 2001. október óta, 2.000.000 amerikai katona szolgált Irakban és Afganisztánban. A tanulmány szerint csak 2011-ben a műveleti területet megjáró veteránok egészségügyi támogatása meghaladta a 2 milliárd amerikai dollárt, amely költség, csak a PTSD és az elszennvedett traumás agyi sérülés – *traumatic brain injury (TBI)* – okozta kezelési költségét fedezte. Egy katonánál jelentkező PTSD leggyakoribb kiváltó oka, hogy szemtanúja egy traumatikus ese-

⁶ <http://www.nokjoga.hu/segitoknek-donteshozoknak/segites-alapszabalyai/poszt-traumas-stressz-es-ptsd-a-segito-munka-kihiv-0> letöltés ideje: 2014. 02. 24.

⁷ <http://www.cbo.gov/sites/default/files/cbofiles/attachments/02-09-PTSD.pdf> letöltés ideje: 2014. 02.24.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SZTANKAI Krisztián

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

mény bekövetkeztének. Legyen az egy bajtárs vagy egy civil lakos sérülése, vagy halála. Tünete lehet a szorongás, az esemény újra élése, a túlzott éberség, az ingerlékenység. A The Facet he Facts egyik cikke⁸ szerint, amely hivatkozik az amerikai Kongresszusi Költségvetési Hivatalra és a US Department of Defense: "The Challenge and the Promise: Strengthening the Force, Preventing Suicide and Saving Lives" című jelentésére, melyben egy igen meglepő eredmény született. Az Amerikai Haderő Irak és Afganisztán országaiból hazatérő személyzet 20%-ánál diagnosztizáltak poszttraumatikus stresszre utaló tüneteket. Természetesen a tünetek igen szélsőségesek lehetnek. A legcsekélyebbtől, az öngyilkos és erőszakos hajlamokig. Sajnálatos módon nem egyedi eset, hogy egy rossz idegállapotban lévő katona fegyverével civil lakosokra támad. A leghírhedtebb esemény 2012 márciusában történt Kandahar járásban,⁹ ahol egy 40 éves amerikai törzsőrmester (Robert Bales), 9 milliméteres pisztolyával, egy M-4-es gépkarabéllyal és egy gránátvetővel felszerelve két faluban ölt meg 16 afgán civil lakost. Robert Bales ügyvédei szerint az esetet megelőző négy iraki és afganisztáni missziója során megállapították, hogy poszttraumatikus stressz betegségben szenved és egy agyi sérülést is elszenvedett az őrmester. Végül halálbüntetést kapott az őrmester, de ez is pontosan bemutatja számunkra, hogy a túl sok misszió és e mentális betegség kezelésének elhanyagolása ilyen és hasonló eseményekhez vezethetnek.

A nemzetközi békefenntartó missziók során egy katonának több fizikai és mentális kihívással is meg kell birkóznia. A kulturális sokk egy igen gyakori jelenség, amely azonban nem katona specifikus. Ilyen a poszttraumatikus stressz, melyről például egy terrortámadás civil áldozatai is szenvedhetnek, tehát ez sem csak a katonai szolgálatot teljesítőkre jellemző. Azonban van egy mentális betegség, ami igen súlyos következménnyel járhat egy missziót megjárt katonánál, ha azt nem ismerjük fel mihamarabb.

A HARCTÉRI STRESSZ¹⁰

A harci stressz komplex és állandóan változó eredménye mindazoknak a stresszt kiváltó okoknak és a katona belső stressz folyamatainak, melyek a harccal kapcsolatos küldetések teljesítése közben érik a katonát. Adott időben bármely katonánál a stressz több mentális és fizikai faktor komplex kölcsönhatásának eredménye.[4]

Eredetileg "svájci betegségnek" hívták, mert a kényszer sorozás során fiatal svájci falusiakat köteleztek katonai szolgálatra.[5] Amikor olyan fiatalembereket köteleznek katonai szolgálatra, akik koruk miatt koránt sem hívhatóak „férfinak,” és ezeket a fiatal fiúkat kényszeríti az állam katonai szolgálatra, hamar elveszítik a reményét, hogy hazájukért küzdjenek, azért a hazáért, aki belekényszerítette őket ebbe a helyzetbe és kiszakították a családjuktól. Olyan lelki problémákat figyeltek meg rajtuk, mint szomorúság, hallgatagság, közömbösség, magányosság. Legvégül az egyén elszakad a valóságtól és torzulni fog látásmódja.[6]

Az I. Világháborút megelőzően 1922-ben a harctéri stressz fogalma még nem volt ismert, de ebben az évben már brit orvosok jelentették a hadügyminisztérium vizsgálóbizottságának, hogy egyes katonák, akik a csataterőről megszöknek, azok nem biztos, hogy gyávaságból teszik, hanem oka lehet mentális kontroljuk elvesztése, így nem képesek saját viselkedésük felett uralkodni és önkéntelenül cselekszenek úgy, hogy az gyávaságnak tűnhet.¹¹ A „shell shock”¹² vagy is a tűzéségi sokk kifejezést az [első világháborúban](#) használták a harc során keletkezett stressz okozta tünetekre; mint fáradtság, lassú reakcióidő, határozatlanság. Ezekre a katonákra jellemző volt, hogy sokszor képtelenek voltak a megfelelő reakciókra.¹³ A harctéri sokk szimptomái ugyanazok lehetnek, melyet a poszttraumatikus stressz mutat, hiszen egy lelki trauma bekövetkezése után jelentkezik mindkettő, de a különbség, hogy amíg a PTSD bizonyos idő elteltével mutatkozik, addig a harctéri sokk tünetei azonnaliak. Egy harcoló katona legtöbbször fel van készülve a különleges harci beve-

⁸ <http://www.facethefactsusa.org/facts/the-true-price-of-war-in-human-terms#sthash.OYeCqGH8.dpu> letöltés ideje: 2014. 02.24.

⁹ <http://blogs.reuters.com/great-debate/2012/03/23/whos-to-blame-when-an-injured-soldier-kills-civilians-2/> letöltés ideje: 2014.01.24

¹⁰ http://nol.hu/archivum/20120515-amikor_kitor_a_harcteri_stressz letöltés ideje: 2013.12.16

¹¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Combat_stress_reaction letöltés ideje: 2013.12.16

¹² a „shell” ebben az esetben az angol hadseregben alkalmazott tűzéségi lövedékek, tűzéségi gránátok összefoglaló neve.

¹³ http://hu.wikipedia.org/wiki/Poszttraumatikus_stressz_szindr%C3%B3ma letöltés ideje: 2013.12.17

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SZTANKAI Krisztián

Budapest, 2014.
7. évfolyam 1. szám

tésekre, de nincsenek és nem is lehetnek felkészítve olyan hatásokra, mint bizonyos borzalmas képek, szagok, akár egy sebesült társ látványa, de az információ hiánya különleges feladatoknál is okozhat harctéri stresszt. Alapja, azaz általános feszültség, amely minden emberben kialakul, egy vagy több állandó negatív ingerre adott tartós válaszreakcióként.

*A műveleti területen fennálló tartós stresszt kiváltó okok lehetnek:*¹⁴

- a sokszor elégtelen életkörülmények;
- a harci bevetések;
- a szélsőséges időjárás;
- az információ hiány a bevetések alatt;
- zajok;
- érzelmi stressz;
- stb.

A harctéri stressz problémájával az USA hadereje komolyabban a Vietnámi háború óta küzd és különböző visszailleszkedést elősegítő programokat szerveznek a „háborúból” hazatérő katonák számára. Sajnos nem egy esetben történt, hogy odahaza a megérkezést követően a poszttraumatikus stresszben szenvedő katona és nem kezelt, vagy még a műveleti területen harctéri sokkot kapott katonát, annyira megviseltek a látottak, hogy öngyilkos lett.¹⁵ Nem is a társainak a hiánya, hanem maga a körülmények, a látvány annyira bevésődik, hogy azt elfelejteni és feldolgozni nem képes. Mára a harctéri stressz elfogadottnak, normális reakciónak tekinthető, abnormális körülményekre. A harctéri stressz zavarok kezelése sokat változott az utóbbi időben. Míg a második világháborúban a harci kimerülésben szenvedőt eltávolították a hadszíntérrel, és hosszabb időre kórházban helyezték el, izraeli kutatások alapján ma már nem javasolt az akut stressz betegségben szenvedő katonák eltávolítása, hanem rövid pihenés után visszavezénylik az egységükhöz. Csak akkor evakuálják és gyógykezelik a sérültet, ha a pszichés zavarok 14 nap elmúltával is fennállnak.¹⁶

MEGOLDÁS? LEKÜZDÉS!

A komplex válságok komplex megoldásokat igényelnek. A béke és biztonság megteremtése érdekében a nemzetközi élet sok szereplője tesz erőfeszítéseket. A konfliktusok, háborúk a társadalomban zajlanak. Az egyének, a kis- és nagyközösségek viselkedései befolyásolják a konfliktusok változásait. A társadalom, a közösség reakcióinak ki- és megismerése szükséges a stabilizációhoz.[7] Az interkulturális kommunikáció, a kulturális tudatosság és a helyi kultúrát vizsgáló tudományok alkalmazása a felkészítésben is egyre sürgetőbb, hiszen mihamarabb felismerjük a probléma gyökerét, annál kevesebb áldozattal járhat a missziós feladat végrehajtás. A kulturális és társadalmi kutatásoknak az idegen műveleti területeken, csak úgy, mint a pszichológiának preventív hatása van. Az a képesség, hogy egy idegen kultúrába küldjük katonáinkat, ahol a megszokottól eltérő életkörülmények és feladat várja, megnehezíti a feladat végrehajtást, ezért minden információt be kell gyűjtenünk az adott régióról, kultúráról, hogy együttműködve a pszichológiával egy plusz védelmet kaphassanak katonáink.

A fent leírtak alapján kijelenthető, hogy az a katona, aki békefenntartó misszióban vesz részt, a mentális problémák egy bizonyos szintje mindenképp hatni fog pszichés állapotára. A kulturális sokk, a poszttraumatikus stressz, vagy akár a harctéri stressz is egy nem várt eredménye lehet a nemzetközi békefenntartó misszióknak. Minden ember másképp reagál ezekre az érzelmi impulzusokra. Mint korábban írtam a missziós felkészítések során a különböző lelki hatások leküzdésére részünk van pszichológiai tréningekben, ami egyfajta prevenció az eljövendő lelki problémákra, de nem

¹⁴ <http://www.realwarriors.net/active/combatstress/overview.php> letöltés ideje: 2013.12.16

¹⁵ <http://www.veteransinc.org/services/case-management/roy/> letöltés ideje: 2013.12.16

¹⁶ http://nol.hu/archivum/20120515-amikor_kitor_a_harcteri_stressz letöltés ideje: 2013.12.16

elégséges. Talán a legnagyobb megoldást abban látom – az előzetes pszichológiai, kulturális és társadalmi kutatásokon túl és azok eredményeinek integrálása a felkészítésekbe –, hogy a katonákat arra is fel kell készíteni, hogy a társunk problémáit hogyan kezeljük a sajátjainkon túl. Tapasztalatból írom, hogy nagyon ritkán aknázzuk ki a missziós területen velünk egy bázison szolgáló pszichológus szakmai segítségét. A bizalmatlanság, az idegen előtti megnyilvánulás félelme miatt nem keressük fel a szakembert. Még akkor sem, ha már tudatosult is bennünk a tény, hogy valami nincs rendben. Így a misszióban egymás pszichológusává válunk egy részlegen, szakaszon belül, és törekedni kell a megértésre, csak akkor lehet esélyünk elkerülni a súlyosabb lelki traumát. Továbbá egy pontosabb és rövidebb pszichológiai visszaszűrésen kellene kiszűrni a problémát, hogy ne a missziót megjárt katona vagy annak környezete váljon áldozattá.

Kulcsszavak: kulturális sokk, poszttraumatikus stressz, harctéri stressz, háború, békeművelet.

Keywords: culture shock, posttraumatic stress, combat stress reaction, war, peacekeeping operations.

IRODALOM JEGYZÉK

- [1] Kalervo Oberg: Cultural Shock: Adjustment to New Cultural Environments. http://agem-ethnomedizin.de/download/cu29_2-3_2006_S_142-146_Repr_Oberg.pdf (letöltés ideje: 2014.01.20.)
- [2] Prof. Dr. Bolgár Judit: A különböző kultúrák együttéléséből fakadó sztereotípiák. A kultúraközi konfliktus lélektani aspektusa. In: Dr Mészáros Margit (szerk.), ZMNE kutatási füzetek, Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2005. pp. 32-52.
- [3] Pedersen, Paul: *The Five Stages of Culture Shock: Critical Incidents Around the World*. Contributions in psychology, Westport, Conn: Greenwood Press. (1995) 25.
- [4] Makrai Tibor István. A katonákra nehezedő harctéri hatások. [Társadalom és honvédelem](#), 2001. V. évfolyam 1. szám. p.161-173.
- [5] Jones, F. D. (1995). *Psychiatric Lessons of War*. In F. D. Jones, L.R. Sparacino, V.L. Wilcox, & J. M. Rothberg (Eds.), Textbook of Military Medicine (pp. 1-33). Falls Church, VA: Office of The Surgeon General U.S. Department of the Army.
- [6] Rosen, G. *A forgotten psychological disorder*. Nostalgia, Psychological Medicine, (1975). 5, p. 340-354.
- [7] Boldizsár Gábor. *A kultúrantropológia és a jövő tisztképzése*. Hadtudományi Szemle, 2013. VI. évfolyam. 1. szám pp. 101-106.